

Pingsályktunartillögur samþykktar.

1. Húsnæði handa rektor menntaskólans í Reykjavík (till. menntmrh.).

Á 9. fundi í Sp., 11. nóv., var útbýtt:

Till. til þál. um heimild fyrir ríkisstjórnina til kaupa á húsnæði handa rektor menntaskólans í Reykjavík (A. 93).

Á sama fundi var till. tekin til fyrri umr.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 27 shlj. atkv.

Menntmrh. (Brynjólfur Bjarnason): Herra forseti. Hv. þm. mun kunnugt um það, að rektor Menntaskólans í Reykjavík hefur nú enga íbúð í bænum. Byr hann austur í Reykjakoti og verður að koma daglega í bæinn til þess að gegna embætti sínu. Er því svo komið, að ekki er unnt að fresta lengur að leysa þetta mál, og geri ég ráð fyrir því, að allir hv. þm. séu mér sammála um það, þegar þeir vita, hvernig málum er komið. — Ég hef að gefnu til efni skýrt frá helztu atriðum þessa máls hér í grg. á þskj. 93. Nú er svo ástatt, að rektor stendur til boða hús við Garðastræti hér í bæ, sem á að kosta 650 þús. kr., og er ég þeirrar skoðunar, að þetta sé hið hagkvæmasta boð, sem nú er völ á í þessu skyni, því að svo stendur á, að þetta hús er stærra en þörf er á fyrir rektorsíbúð, og er því hægt að hafa það einnig til annarra nota í þarfir ríkisins.

Nú hefur hæstv. fjmrh. látið svo ummælt hér á þingi, að hann teldi ríkisstj. ekki fært að festa kaup á húseign sem þessari, nema áður fengist fyrir því heimild hjá Alp. Ég hef þess vegna borið þessa till. fram í trausti þess, að hún fái mjög skjóta afgreiðslu, og það helzt strax á morgun, og mælist ég til, að hæstv. forseti stuðli að því. Leyfi ég mér að leggja til, að till. verði að þessari umr. lokinni vísað til hv. fjvn.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 32 shlj. atkv. og til fjvn. með 29 shlj. atkv.

Forseti (JPálm): Samkv. ósk hæstv. menntmrh. leyfi ég mér að óska þess við hv. fjvn., að hún afgreiði till. eins fljótt og henni er unnt.

Á 10. og 11. fundi í Sp., 12. og 13. nóv., var till tekin til síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 13. fundi í Sp., 18. nóv., var till. enn tekið til síðari umr. (A. 93, n. 109 og 110, 112).

Frsm. meiri hl. (Gísli Jónsson): Herra forseti Þáttill. á þskj. nr. 93, um heimild fyrir ríkisstj. til kaupa á húsnæði handa rektor Menntaskólans í Reykjavík, var vísað til fjvn., og hefur n. tekið málið fyrir og rætt það ýtarlega á þremur fundum. N. fól auk þess form. n. að ræða við og fá upplýsingar frá hæstv. fjmrh. og hæstv. menntmrh. og rektor menntaskólans. Og svo hef ég rætt málið við biskup.

N. hefur klofnað um málið, og minni hl. n. gefur út sérstakt nál. á þskj. nr. 109 og mun að sjálfsögðu gera grein fyrir afstöðu sinni.

Í grg. þáttill. er þess getið, að haustið 1942, þegar rektor hafði flutt í íbúðina í menntaskólahúsinu, hafði honum verið heitið af þáverandi ríkisstj., að honum skyldi séð fyrir öðru húsnæði á næsta ári. Ég geri ráð fyrir, að þetta loforð hafi honum verið gefið vegna þess, að eftir þá gildandi l. bar ríkinu skylda til að sjá rektorinum fyrir húsnæði. Það var þá ákvæði um það í l. nr. 71 frá 1919, um laun embættismanna. En í II. kafla þeirra l. er ákveðið, að jafnframt því sem rektor hafi föst laun hjá ríkissjóði, skuli hann hafa fría íbúð í menntaskólahúsinu. En þegar l. eru sett árið 1945, er varða m. a. laun og kjör rektors menntaskólans, er þetta ákvæði um skyldu ríkisins viðkomandi því að sjá rektorinum fyrir húsnæði fellt niður. Þannig er nú ekkert lagaákvæði til um þá skyldu hins opinbera. — Ég vildi láta þetta koma fram hér, ef hv. alþm. hefur ekki öllum verið kunnugt um þetta.

Þá kemur það til álita, hvort það sé siðferðisleg skylda ríkisins að sjá rektor Menntaskólans í Reykjavík fyrir húsnæði. Fer álit hæstv. Alp. um það eftir því, hve hátt alþm. vilja meta nauðsynina á því, að rektorinn hafi húsnæði nálægt skólanum til þess að geta haft eftirlit með nemendum sínum, ekki aðeins í kennslustundum, heldur sem allra næst öllum stundum, sem nemendur eru í skólanum og við skólann, ekki aðeins við nám, heldur einnig fundahöld og samkomur, lestur eða annað. Ég fyrir mitt leyti tel þetta svo veigamikilið atriði, að sjálfsagt sé að taka það til alvarlegrar athugunar, hvort ríkið eigi ekki, alveg sérstaklega af þessum ástæðum, að

telja sér skylt að sjá rektor Menntaskólans í Reykjavík fyrir íbúð og þá nálægt skólanum, til þess að hann geti sem best rækt þetta eftirlit. Það má einnig segja, að það sé siðferðisleg skylda ríkisins að sjá rektorinum fyrir íbúð, með tilvísun til þess, að það hefur alltaf verið venja og hefð að láta íbúð fyrir rektorinn fylgja Menntaskólanum í Reykjavík, sem lengi var eini menntaskóli landsins.

Að vísu má segja, að svo vel sé búið að rektor Menntaskólans í Reykjavík í launagreiðslum og að samkv. nýju launal. hafi honum verið svo bætt launin, að honum væri fært að annast það sjálfum þess vegna að sjá sér fyrir íbúð. En ekki ber því að gleyma, að fyrir þessa venju, sem ríkt hefur, að rektorar þessa skóla hafa allt frá fyrstu tíð haft íbúð í menntaskólahúsinu og ekki var fyrir-sjáanleg nein breyt. Á því, einmitt þess vegna hefur rektorinn, sem nú er buinn að starfa í því embætti við skólann í 16 ár, ekki haft hug á því að útvega sér íbúð, af því að hann áleit þá skyldu hvíla á ríkissjóði að sjá rektorinum fyrir húsnæði. Og mér skilt eftir viðtali við hann, að honum hafi verið ókunnugt um, að lagaleg skylda til þessa hafi verið felld niður, þegar l. voru samþ. síðast um launakjör hans. Og þegar þess er gætt, að viðkomandi öðrum skólum ríkisins er það skylda ríkisins að byggja yfir skólastjóranum, og jafnvel yfir kennara, þá er ekki óeðlilegt, að það sama gildi um rektor Menntaskólans í Reykjavík, að sjá eigi honum fyrir íbúð. Og þá væri réttast að hafa ákvæði um þetta í l., eins og áður var, til þess að þurfa ekki að vera að deila um það, hvort skyldur af ríkisins hálfu séu fyrir hendi í þessu efni eða ekki.

Samkv. upplýsingum og grg. frá hæstv. menntmrh., þá hefur hann vísað til þess, að hús faist keypt, sem mun vera húseignin nr. 39 við Garðastræti, og hefur hæstv. menntmrh. óskað eftir heimild handa ríkisstj. til þess að verja allt að 650 þús. kr. úr ríkissjóði til kaupa á því húsi. — Fjvn. hefur fengið upplýsingar um þetta hús frá skrifstofu húsa-meistara ríkisins, sem mælir með því, að þessi eign verði keypt, og telur, að húsið sé á ágætum stað og hafi verið mjög vel vandað, þegar það var byggt. Hús þetta er nokkuð stórt, kjallari, tvær hæðir og ris, og er í grg. þáltill. talið, að nægilegt sé fyrir rektorinn að hafa til afnota til íbúðar efri hæðina og risið, en síðan megi leigja hitt út. Af þeim tilboðum, sem fyrir liggja, er talið, að þetta sé hagkvæmast að kaupa. En húsið á að kosta 650 þús. kr. Mér er kunnugt um það, að í raun og veru hefur enginn nm. áhuga á því, að greitt verði fyrir þetta hús 650 þús. kr., en þó hygg ég, að sumir nm. mundu vilja, að ríkið keypti húsið fyrir það, ef ekki væri um önnur úrræði að ræða í þessu máli. Ég fyrir mitt leyti er á móti því, að þetta hús verði keypt fyrir 650 þús. kr. Ég tel, að ef það væri keypt, mundi þurfa að borga 100 þús. kr. í auka-kostnað, áður en hægt væri að nota húsið sem rektorsbústað, svo að vel væri. Ég tel ekki, að ríkið hafi þær skyldur að inna af hendi við rektorinn, að það ætti að leggja í slíkt. Geri ég ekki ráð fyrir

að ræða það atriði meira strax, en býst við, að hv. minni hl. fjvn. ræði það frekar.

Það, sem meiri hl. fjvn. leggur til, er, að ríkisstj. sé falið að útvega rektor menntaskólans íbúð svo fljótt sem verða má í nágrenni við skólann og að ríkisstj. sé falið að reyna að ná samkomulagi við biskup um, að rektorinn geti fengið húsið „Gimli“ til afnota. Með því mundi verða uppfyllt það skilyrði, sem ég tel mestu varða í þessu máli, að rektorinn geti haft íbúð nálægt skólanum til þess að geta haft sem besta aðstöðu til að hafa daglegt eftirlit með þeim hópi ungs fólks, sem honum er trúað fyrir að uppfæra. Auk þess mundi með því móti fást, eftir því sem rektorinn sjálfur upplýsir, ein stofa í þessu húsi, sem hægt væri að hafa til kennslu og til fundarhalda fyrir nemendur, sem hafa ekkert athvarf fyrir félagisstarfssemi sína. Það væri hagur fyrir þá að hafa hús svona nálægt skólanum til þessa. Þetta eru allt saman meginatriði fyrir mér. — Ég viðurkenni, að það er ekki sársauka-laust að biðja biskupinn að fara út úr þessu húsi. Ég hef rætt um þetta mál við hann. Hann hefur bent á, að hann sé nýfluttur þangað. En ég geri ráð fyrir, að hann taki vel í þetta mál, þegar honum er bent á, hve mikils virði þetta er fyrir upp-vaxandi kynslóðina. — En við leggjum til í meiri hl. n., að biskupi verði samtímis séð fyrir íbúð annars staðar í bænum, er samboðin sé biskupi landsins, svo að á engan hátt verði gengið á hans rétt. — Ég vil upplýsa það jafnframt því, sem ég hef fram tekið, að samkv. l. hefur ríkisstj. ekki heldur neinar skyldur gagnvart biskupi landsins um að útvega honum húsnæði. Hins vegar virðist, að þar sem samkv. l. hvílir skylda á ríkinu til að byggja yfir presta landsins, þá sé eðlilegt, að þróunin verði sú, að skylda komi á herðar ríkisins um að sjá æðsta manni kirkjunnar fyrir íbúð. Einnig má benda á það í þessu sambandi, að ríkinu ber skylda til að byggja yfir margra lækna og héraðsdómara, þó að það yrði náttúrulega kostnaðarsamt, ef ríkið ætti að byggja yfir flesta eða alla starfsmenn ríkisins.

Meiri hl. fjvn. leggur því til, að þáltill. á þskj. nr. 93 verði samþ. með þeim breyt., sem fram koma á þskj. nr. 110, þ. e. að tillgr. orðist um, eins og þar hermir, svo og, að fyrirsögn till. verði um-orðuð, eins og kemur fram í 2. tölul. í brtt. meiri hl. n. á þskj. nr. 110.

Ég sé svo ekki ástæðu til að ræða þetta mál nánar, en vil aðeins taka það fram, að það, sem fyrir mér og meiri hl. n. vakir, er fyrst og fremst að tryggja umsjón rektorsins yfir nemendum í svo viðteknum mæli sem frekast er unnt, og við teljum, að ekki sé önnur leið heppilegri til þess en hér er farið fram á í brtt. meiri hl. n. Vænti ég þess, að brtt. meiri hl. nefndarinnar á þskj. nr. 110 verði samþ.

Frsm. minni hl. (Sigurður Kristjánsson): Herra forseti. Eins og fram kemur í álitum meiri hl. og minni hl. fjvn., þá hefur fjvn. ekki getað orðið að öllu leyti sammála um afgreiðslu þáltill. á þskj.

Húsnæði handa rektor menntaskólans í Reykjavík (till. menntmrh.).

nr. 93. Hv. frsm. meiri hl. n. hefur nú lýst sjónarmiðum meiri hl. n., og einnig n. í heild að því leyti, sem hún var sammála um málið. En n. er öll sammála um það, að eins og komið var um húsnæðisvandráði rektorsins, þá væri sjálfsagt að leysa það mál, eftir því sem heppilegast yrði fram úr því greitt. Það var heldur ekki mikill ágreiningur í n. um að hús það, sem getið er í grg. till. á þskj. nr. 93, væri ekki hagkvæmt fyrir ríkissjóð að kaupa, og því væri æskilegast að geta leyst þetta mál á annan hátt. Ég þarf ekki að fara út í þessi atriði, af því að ekki var ágreiningur um þau í fjvn., og hefur hv. frsm. meiri hl. n. skýrt frá því. Ég get þó í þessu sambandi tekið fram, að það hefur gengið lengra frá mínu sjónarmiði en æskilegt væri, að ríkið sjái opinberum starfsmönnum fyrir húsnæði á þann hátt, að ríkið byggi yfir þá, því að starfsmannafjöldi ríkisins er þegar orðinn geysimikill, og fer þeim starfsmönnum sífjölga. Gæti verið erfitt í upphafi að gera sér grein fyrir því, hvar ríkið ætti að hætta, ef það ætlaði út á þá braut að byggja yfir alla embættismenn sína og kannske fleiri opinbera starfsmenn. Það hefur ekki verið hægt fyrir ríkið að komast undan því að byggja yfir embættismenn sína, þegar svo hefur staðið á, að embættismenn hafa verið settir niður á staði, þar sem hús geta kannske orðið mjög verðlítill, eins og á afskekktum stöðum og í strjálbýli, og þegar tillit er tekið til þess, að embættismenn ríkisins eru sífellt að flytjast úr einum stað í annan, þá er ekki óeðlilegt, að ríkið taki að sér að eiga embættismannabústaði í þessum afskekktu eða strjálbyggðu stöðum, því að annars gæti það orðið svo, að embættismaður kostaði til að byggja hús, sem hann svo gæti ekki selt, þegar hann flytti sig til, en þegar þetta er farið að ganga lengra, og menn, sem líkur eru til, að sitji alla sína embættistíð á sama stað og hafa fengið virðuleg og vellaunuð embætti, er vafasamt, að ríkið ætti að eiga þessa embættismannabústaði. Það mætti á margan hátt annan styðja að því, að þeir gætu eignast bústaði sjálfir. Nú er ekki um það að ræða í sambandi við þáttill. á þskj. 93, því að þar er sú breyting á orðin, að embættismaður, sem áður hafði að l. frían bústað, hefur misst þau réttindi í sambandi við nýju launal. og hefur ekki neitt húsnæði sjálfur, og er nú komið í þetta óefni fyrst og fremst af því, að hann taldi sér ekki skylt að sjá sér fyrir húsnæði og býr meira að segja í öðru héraði. Þetta er fullkomlega óhæft, og þótt ríkinu beri ekki skylda til að byggja yfir rektor, þá ber því siðferðislega skylda til þess, og er rétt að ríkið eigi rektorsbústað, sem annaðhvort sé í skólanum eða nærri honum, en sakir þess, að þetta ber svo brátt að, þýðir ekki að leysa þetta nema til bráðabirgða.

Að áliti minni hl. er lausnin sú, að ríkið kaupi ekki eða byggi í ár, heldur reyni að leigja fyrir rektor. Minni hl. hefur lagt til, að stjórnin leigi til bráðabirgða íbúð handa rektor á hentugum stað bænum, ekki mjög fjarri skólanum. Enn fremur leggur minni hl. til, að heimilað verði að verja

úr ríkissjóði allt að 300 þús. kr. til þess að byggja rektorsbústað.

Mönnum er kunnugt um það, að nú á að fara að endurreisa menntaskólann og nokkrar deilur eru um það, hvort hann skuli byggður á sama stað eða fluttur. Ég hef tekið þátt í umr. um það mál, og er ég meðal þeirra, sem hafa talið, að skólinn eigi ekki að vera á sama stað og hann nú er, og tel ég það vafasama ráðstöfun að byggja eða kaupa, fyrr en alveg er ákveðið, hvar skólinn eigi að vera í framtíðinni. En þegar þar að kemur, sýndist okkur minnihlutamönnum ekkert vera því til fyrirstöðu að byggja rektorsbústað, sem væri ekki óhæfilega stór, og töldum, að hægt yrði að byggja samlega fyrir 300 þús. kr., og teljum við, að ríkið ætti ekki að fara ofar og sízt eins og till. er um, því að þar er talað um 650 þús. kr., og er sennilega þörf á að breyta húsinu eitthvað. Slíkt yrði meira en það, sem rektor þarf að nota, en út í það skal ég ekki fara, því að frá sjónarmiði minni hl. liggur það ekki fyrir.

En till. n. eru byggðar á því, að ekki sé hægt í bráðina að fá leigubústað með viðunandi kjörum, en sennilega yrði hægt að kaupa íbúð til bráðabirgða, og því viljum við, að þessi heimild sé til fyrir stjórnina og hún hafi eitthvert fé í þessu skyni. Við minnihlutamenn teljum, að hlutverk n. hafi ekki verið annað og meira en það að veita stjórninni stuðning og heimild til þess að sjá rektor fyrir bústað. Ég álit ekki okkar hlutverk að segja til um, í hvaða húsi eða jafnvel stofu rektor ætti að vera. Það verður að vera mál stjórnarinnar og rektors. Þess vegna leit ég og meðnm. mínir í minni hl. á það sem óviðkomandi og óviðeigandi að fara að gera till. um þetta efni, en meiri hl. var á öðru máli, og þar skildi milli okkar. Meiri hl. hefur lagt til, eins og það er orðað á þskj. 110, að biskup landsins skuli víkja úr því húsnæði, sem hann er í. Það er út af fyrir sig hraustlegt hjá meiri hl. að ráðast ekki á garðinn, þar sem hann er lægstur, heldur rífa upp biskup landsins og reka hann úr húsnæði sínu, og þetta gera þeir, án þess að þeir séu nokkuð um það beðnir. Þetta er bara fyrir röskleika þessara meðnm. minna. Biskup hafði verið húsnæðislaus lengi, og af miklum velvilja og vinsemd hafði honum verið séð fyrir húsnæði í einkaíbúð, sem átti að vera tekin fyrir eigandann, en hann sýndi ríkinu það tillit að láta þetta standa. Nú í vor var byrjað á viðgerð á „Gimli“ í samráði við biskup, sem átti að hafa þar bústað. Síðan hefur biskup fengið ráðherrabréf fyrir þessari íbúð. Nú er hann fluttur fyrir rúmri viku, þegar meðnm. mínir, meiri hl. fjvn., taka það ráð að leggja til, að hann sé látinn út. Það er nú séð, að hann víkur síðar, svo að hann fengi að vera í hálfan mánuð. Það leysir ekki húsnæðisvandráðin, þó að einn embættismaður sé látinn víkja og annar komi í hans stað. Ég vil benda á það, að það er ekki hægt að láta biskup fara, til þess þyrfti að fá útbúðarleyfi, sem vafasamt er, að mundi fást. Svo er vafasamt, að rektor vildi flytja inn í íbúð, sem honum

Húsnæði handa rektor menntaskólans í Reykjavík (till. menntmrh.).

væri séð fyrir á þennan hátt. Þá er á það að líta, að þetta mun vera alveg einstök till., og ég efast um, að svona till. gæti komið fram á nokkru þjóðþingi síðaðra þjóða nema á Íslandi, að ætla að kasta biskupi landsins út úr húsnæði, sem hann hefur fengið ráðherrabréf fyrir. Þetta er atriði, sem ég vil biðja hv. þm. að athuga. Er ekki verið að misstíga sig hér á alvarlegu máli?

Ég þarf ekki að hafa um þetta langa ræðu. Þm. hafa oft haft með að gera torskildari og vanda-meiri mál en þetta er, svo að orðalengingar eru varla nauðsynlegar.

Að lokum vil ég fara fram á, að stjórnin fái nauðsynlega heimild og hvatningu frá þinginu til þess að leysa húsnæðismál rektorsins, og annað liggur ekki fyrir. Ég vil alvarlega biðja þm. að yfirvega þetta mál, svo að ekki blandist neitt í það, sem mætti teljast óviðeigandi og þinginu ósamboðið.

Jónas Jónsson: Ég hef ástæðu til að þakka mörgum þm. fyrir vinsamlegar till. í þessu máli, er ég benti á það, að óviðunandi væri, að rektor væri búsettur austur í Ölfusi fyrir aðgerðir menntmrh.

Það fyrsta var, að menntmrh. bar fram röklegga till., um að kaupa hús í Garðastræti fyrir 650 þús. kr., og skilt mér, að góðir menn telji, að það verði að bæta við 150 þús. kr., þannig að það kosti 800 þús. kr. Síðan var þessu vísað til fjvn., og get ég ekki neitað því, að n. hefur gert minni till. miklu betri skil en till. ráðh., og mun þar ráða málefni, en ekki kærleikur til mín, því þó að n. klofnaði, þá eru í báðum nál. svo veigamikil atriði, að ég hef ástæðu til að þakka.

Ég vil segja, að sú fyrirhöfn, sem hv. þm. Barð. hefur haft fyrir að útvega rektor húsnæði nálægt skólanum, er virðingarverð. Hitt get ég ekki lofað, þau úrræði, sem hann hefur fundið, því að ég álit, að þau mundu ekki leiða til heppilegrar úrlausnar. Það hefði verið mjög gott fyrir menntmrh. að hlusta á ræðu og rök hv. þm. Barð., því að hann flutti gagnrýni á því, að rektor byggji ekki í skólahúsinu. Þetta er eitt af þeim axarsköftum, sem menntmrh. hefur smíðað í skólamállum landsins og þm. fá að sjá fleiri af. Þm. Barð. sagði, að það að hafa skóla með 450 nemendum alveg eftirlitslausan sýndi einmitt þá skoðun ráðh., að skólar ættu að vera eins konar verksmiðjur, en ekki annað, og er það gagnrýni á þeirri skólalöggjöf, sem hann stóð fyrir, þótt ekki verði út í það farið hér. Ég vil bæta við einni röksemd viðvikjandi erfiðleikumum á því að láta biskup fara úr húsnæði því, sem ráðh. var búinn að ákveða, að hann skyldi hafa. Ég hygg, að ef biskup vildi, gæti hann setið, því að hann mundi vera kominn undir húsaleigul., og þó að ég viti ekki, hvort biskup mundi beita þrasetu, væri honum ekki nema vorkunn. Úrræði meiri hl. hljóta því að stranda á tvennu. Í fyrsta lagi, að ráðherrabréf er fyrir húsnæðinu og húsaleigul. mundu ekki leyfa, að biskup væri látinn fara, og í öðru lagi mundi rektor ekki fara í húsnæði, sem fengið væri með svo harkalegu móti.

Þá kem ég að till. minni hl., sem mér finnst mjög heppileg, að útvega rektor húsnæði til bráðabirgða. Ég álit, að það sé það eina úrræði, sem til greina geti komið, og hef leyft mér að bera fram viðbótartill. við till. minni hl., sem ég mun koma að síðar.

Þm. finnst, að rektor eigi að búa sem næst skólanum, og eins og ég hef tekið fram, lét rektor það í ljós við mig fyrir fáum árum, að hann yrði ánægður með landlæknishúsið gamla, ef gert yrði við það á sæmilegan hátt. Rektor vildi gjarnan fara úr íbúð sinni í menntaskólanum, af því að honum virtist erfitt að hafa íbúð í nútímaskóla, þar sem ekki er nema einn stigi. Það skilja allir, að þetta var annað fyrir 100 árum en nú. Svo er annað, þar sem er fjöldi nemenda og litil börn, er ekki hægt að hafa þau börn veik, ef ekki með því að hafa þau samvistum við slíkan hóp af fólki, þar sem hver hefur sitt kvef. Á Akureyri er allt öðru máli að gegna. Þar er alveg sérstök rektorsíbúð. Hún er eins og gerist í nútímaskólum, aðskilin, og hefur ekki þessa annmarka, sem ég hef minnst á. Það kom fyrir nokkrum árum til orða að laga hús landlæknisins þannig, að það gæti verið rektorsbústaður, og rektor vildi það vegna legu hússins, af því að það lá að menntaskólanum. Nú á einhvern tíma að rífa þetta hús, en það verður ekki fyrr en eftir 10 ár, sem bæði það og „Gimli“ verða rifin, en þau standa á lóðinni, þar sem landið hlýtur að byggja framtíðarbyggingar sínar og m. a. alþingishús. Það er þó ekki hugsanlegt, að þetta verði mjög fljótt. Nú er allt í óvissu um það, hvort menntaskólinn verði fluttur, og ef hann yrði fluttur suður í Fossvog eða Öskjuhlíð, yrði byggður rektorsbústaður í sambandi við hann.

Hæstv. fjmrh. sagði, að það yrði dýrt að gera gamla landlæknishúsið upp, en ég sannfærðist ekki af þeirri ræðu, sem hann flutti. Ég átti tal við smíð um þetta, og hann sagði: „Ef ég ætti að gera gamla landlæknishúsið upp, mundi ég geta gert það fyrir 100 þús. kr. Ég mundi setja upp virtnet og múrhúða það til þess að taka af allan súg. Ég mundi þilja það innan með krossvið og setja ný gólf, og yrði það þá eins góð íbúð og til er í bænum.“ Það er ekkert hús til, sem er jafnvel sett. Það er ekki alveg í húsinu, en svo nærri. að hægt er að hafa fullkomið eftirlit. Ég vil enn fremur segja það í framhaldi af þessum orðaskiptum mínum og ráðh., að fyrir nokkrum árum, þegar ég hafði meðgerð með þessi mál, fór fram viðgerð á menntaskólanum. Sumar stofurnar voru klæddar með pappa, en aðrar með krossvið. Niðurstaðan varð sú, að eftir nokkurn tíma voru nemendur búnir að setja göt á pappann, en báru hins vegar svo mikla respekt fyrir krossviðnum, að hann stóð óskemmdur.

Um leið og ég þakka hv. þm. Barð. fyrir þann stuðning, sem hann hefur veitt mér, vil ég benda á, að þessi möguleiki er enn fyrir hendi. Bifreiða-efirlitið er eins illa sett þarna og mögulegt er með sína starfsemi, og þeir, sem þar vinna, vildu

gjarnan komast á annan stað utar í bænum og yruð afar ánægðir.

Þar sem svo er komið, að enginn maður í n. vill samþykkja till. ráðh. og kaupa húsið í Garðastræti, og þar sem komið hefur í ljós, að máli rektors er engin stoð að till. meiri hl., og þar sem minni hl. hefur lagt til, að rektor verði útvegað húsnæði til bráðabirgða, hygg ég, að vandfundið sé bráðabirgðahúsnæði handa rektor, sem sé eins heppilegt og getur dugað eins lengi og þörf er á, þegar málið er á hverfanda hveli.

Ég vil benda á það, að till. ráðh. um að kaupa húsið í Garðastræti er fram komin af því, að hann vill láta flytja skólann. Hann hafði gert ráðstafanir til þess að kaupa lóðina milli Laugarness og Klepps til þess að hafa skólann þar. Það er fljóttræði af ráðh. að vilja flytja skólann, en það virðist samræmi í því að vilja flytja skólann og flytja rektor upp í Garðastræti. Það lá við borð, að skólinn yrði fluttur burtu, en borgarstjórnin í Reykjavík bannaði að taka lóðina undir skólann. Nú hefur verið borin fram till. um að hallast að því ráði að kaupa lóðina við menntaskólahúsið til þess að byggja menntaskóla. Það mál er ekki komið fyrir aftur, og fer ég ekki út í það, en vil benda á það í sambandi við bráðabirgðauðræði, að ef skólinn er fluttur, gildir annað um rektorsbústaðinn en ef hann er ekki fluttur. En ég vil koma að þeirri viðbótartill., sem ég flyt við till. á þskj. 109, en sú till. er um það að veita rektor frí frá kennslu og störfum við skólann, meðan hann hefur ekki íbúð í bænum. Ég vil taka undir það, að það mun vera dæmalaust í allri skólasögu veraldarinnar, að það sé búið þannig að stærsta skóla landsins, að rektor sé heimilisfastur í 50 km. fjarlægð frá skólanum og yfir erfiðan fjallveg að fara að vetrinum. Ég þykist vita, að þm., sem allir þekkja rektor, sem er skyldurækin, mikill ferðamaður og mun í lengstu lög þreyta þennan leik við fjallið og hálkuna í vetur, skilji það, að það eru fjórráð við hann að ætlast til þess af honum, að hann leggi þetta á sig. Þess vegna legg ég til, að þetta verði ekki gert. Það er búið að gera nóg axarsköft í þessu máli, þó að því sé ekki bætt við, að skyldurækin maður neyðist til þess að vera í stórhriðum tvisvar á dag á ferð yfir erfiðan fjallgarð. Ég sé því ekkert saknæmt við það, þó að rektor fengi frí frá þessum störfum um tíma, þar sem þetta er ekki honum að kenna, heldur aðstöðunni.

Ég þykist svo viss um það, eftir því sem málefni standa til, að Alþ. samþykki viðbótartill. mína við till. á þskj. 109.

Menntmrh. (Brynjólfrur Bjarnason): Það var einhver, sem minntist á það í þessum umr., að þetta væri einfalt mál, en mér virðist það samt nokkuð flókið, því að það er búið að vera lengi á döfinni. Ef ekki hefði þurft að ræða málið svona mikið hér á Alþ. og það hefði ekki verið svona torvelt fyrir alþm., þá væri þegar búið að leysa hús-

næðismál rektors. Það hefur verið farið um það mörgum orðum, hvað óviðunandi það sé fyrir rektor, nú þegar vetrarveður fara í hönd, að eiga heima 50 km. frá skólanum. En þetta mál væri nú þegar leyst fyrir nokkru, ef þessi till. hefði fengið afgreiðslu, eins og ég óskaði eftir, á tveimur dögum, og virtist málið það einfalt, að auðvelt væri fyrir Alþ. að taka ekki lengri tíma til þess en það. Hafa stærri mál verið leyst á miklu skemmri tíma. Ég hefði líka verið búinn að leysa þetta mál fyrir haustið og þessi vandræði ekki komið til, hefðu ekki aðrir aðilar staðið í vegi fyrir því, eins og ég hef þegar skýrt frá.

Ég þarf ekki að svara ræðu hv. þm. S-Þ. Mig furðar á því, að hægt skuli vera — í þó ekki lengra máli en ræða hv. þm. var, þó að hún væri að visu nokkuð löng — að koma fyrir eins mörgum ósannindum og hann bar fram, því að það er auðvelt fyrir hvaða þm. sem er að sjá, að hann fer með rangt mál. Í fyrsta lagi heldur hann því fram, að ég hafi ekki skeytt neitt um það að útvega rektor íbúð, en rokið til, þegar hans till. kom fram. En ég gerði tilraun til þess á s. 1. ári að leysa málið, og hefði það tekizt á s. 1. hausti, hefðu ekki aðrir aðilar komið þar til greina. Enn fremur heldur hann því fram, að ég vilji helzt, að rektor búi sem lengst frá skólanum. Hann veit vel, að ég sótti fast, að það væri útbúin íbúð fyrir rektor nálægt skólanum, en fékk því ekki ráðið, og þar sem nú var svo komið, að það ekki tókst, varð að leita annarra ráða. Enn fremur eru þriðju ósannindin. Hv. þm. heldur því fram, að ég hafi flæmt rektor út úr þeirri íbúð, sem hann hafði í skólanum, á móti vilja hans. En þetta er öfugt við sannleikann. Rektor taldi ekki lengur viðunandi að búa í þessu húsnæði, og engum ætti að vera betur kunnugt um það en þessum hv. þm. Loks heldur hv. þm. því fram, að hann hafi átt tal við rektor um Amtmannsstíg 1 fyrir nokkrum árum og hafi hann þá talið, að hann mundi geta sætt sig við það, að þar væri útbúin íbúð handa honum. Ég fullyrði líka, að þetta eru ósannindi. Ég veit, að rektor mundi líta á það sem móðgun, ef þingið gerði einhverja samþykkt á þá leið, að hann skyldi búa í þessu húsi. Tvisvar sinnum hafa verið kvaddir til þess menn af hálfu stjórnarinnar að athuga möguleika á því að innrétta íbúð í þessu húsi, og í bæði skiptin hefur dómurinn verið á þá leið, að húsið sé með öllu óhæft til íbúðar. Þetta veit hv. þm. vel. Hann veit einnig, að þótt nú væri horfið að því að lappa upp á þetta hús, þá væru húsnæðismál rektors ekki leyst, og gæti hann þá ekki stundað starf sitt við skólann áfram. Þetta voru fjórðu eða fimmtu ósannindin í ræðu hv. þm. Svo koma enn ein ósannindin, svo sem auðvelt er fyrir hvern þm. sem er að ganga úr skugga um. Hv. þm. heldur því fram, að Reykjavíkurbær hafi bannað að nota landið í Laugarnesi, sem ríkisstj. hefur keypt, fyrir menntaskólann. Reykjavíkurbær getur ekki bannað að byggja menntaskóla á þessu landi. Reykjavíkurbær hefur þvert á móti veitt leyfi til þess að byggja

menntaskóla, og það er ekki hægt að nota þetta land til annarra nota nema með samkomulagi við ríkisstj. Ég þarf ekki að fara fleiri orðum um raðu hv. þm. S-P. Ég hef til gamans talið upp nokkuð af ósannindum, sem ég hjó eftir.

En viðvíkjandi þeim till., sem hér liggja fyrir, þætti mér best að samþ. væri till. meiri hl. fjvn., vegna þess að hún fer í þá átt, sem ég helzt hefði kosið. Ég álit best fyrir þessu máli séð, ef ríkisstj. gæti fengið íbúð í „Gimli“, auk þess sem hægt væri að nota þetta hús til annarra þarfa í þágu skólans. Ég veit ekki, hvort samkomulag næst um þetta, úr því sem komið er, en samt sem áður tel ég þetta svo mikilsvert, að ég mundi vilja gera þessa tilraun. Verði sú till. ekki samþ., vil ég mælast til þess, að till. verði samþ. eins og hún var borin fram, því að fyrir mér er það aðalatriðið, sem er mest aðkallandi, að rektor sé tafarlaust séð fyrir íbúð, og það er hægt að gera með því að kaupa það hús í Garðastræti, sem ríkisstj. stendur til boða. Mundi nokkur hluti þess húss nægja fyrir rektor, en hinn hlutann mætti nota til annarra þarfa, og eins og ég áður hef lýst, er full þörf fyrir allt húsið — og þótt meira væri — til ýmissa hluta.

Ef till. minni hl. fjvn. verður samþ., þá er málið alls ekki leyst með því móti. Að því er snertir fyrri hl. till., að gera tilraun til þess að útvega rektor leiguhúsnæði til bráðabirgða, þá get ég upplýst það, að í sumar voru gerðar ítrekaðar ráðstafanir og reynt að hafa öll útspjót til þess að útvega leiguhúsnæði fyrir rektor, eftir að útséð var, að „Gimli“ fengist ekki til þessara nota, en þetta mistókst algerlega, og ég geri ráð fyrir, að þm. geti rennt grun í það, hver ástæða var fyrir því, að svo erfitt var fyrir ríkisstj. að útvega leiguhúsnæði. Það er auðskilið mál og þarf ekki að skýra það. Það er þess vegna tömt mál að tala um. En síðari hl. till. er heimild fyrir ríkisstj. til að verja allt að 300 þús. kr. til byggingar eða kaupa á húsnæði fyrir rektor. Mér finnst þess vegna, nú þegar ég bið þingið um heimild handa ríkisstj. til að bæta úr þessu, að það sé furdumikið alvöruleysi af minni hl. að bera slíka till. fram. Samkv. þessari till. er að vísu heimilað að kaupa íbúð, en sá galli er á, að ekkert slíkt tilboð hefur legið fyrir undanfarið. Þó að reynt hafi verið að afla tilboða, hefur ekkert tilboð fengizt fyrir 300 þús. kr., sem rektor gæti við unað. Það gæti hugsazt, að innan skamms væri hægt að afla slíkra tilboða, en þá er engin trygging fyrir því, að það sé betra tilboð fyrir ríkisstj. eða hagkvæmara en það tilboð, sem nú liggur fyrir varðandi þetta hús í Garðastræti. Ég tel það efalaust, að þeir, sem hafa verið kvaddir til þess af hálfu ríkisstj. að skoða það húsnæði, sem á boðstólum er, séu á sama máli, og ég hugsa, að þeir menn viti það nokkru gerr en þeir þm. í fjvn., sem standa að þessari till. Ég tel það svona dálítið undarlega umhyggju fyrir hag ríkissjóðs að vilja endilega með ályktun frá Alþ. binda þannig hendur ríkisstj. í þessu máli, að henni sé ókleift

að ganga að því tilboði, sem hún telur hagkvæmt. Við þetta bætist svo það, að ekki eru miklar líkur til þess, að hægt sé að fá íbúð fyrir þetta verð handa rektor, nema það sé í húsi með öðrum, en hæstv. fjmrh. hefur verið því andvígur og þótt það óviðkunnanlegt — og er ég honum þar sammála —, að ef keypt yrði íbúð, þá yrði það í sameign við einhverja aðra, ríkið keypti í sameign við einstaklinga. Ég treysti þess vegna því, að þessi till. minni hl. verði felld, vegna þess að hún leysir ekki málið. Ég trúi því ekki, fyrr en ég tek á, að mikill meiri hl. Alþ. óski ekki eftir því, að ríkisstj. geti leyst þetta mál tafarlaust, þannig að rektor geti sinnt störfum sínum. Fyrir mér er það aðalatriðið, að það verði hægt tafarlaust að bæta úr húsnæði rektors. Mér er sama, hvort samþ. er till. meiri hl. fjvn. eða upprunalega till. Ég tel aðalatriðið, að önnur hvor till. verði samþ., enda þótt ég kysi frekar till. fjvn. af þeim ástæðum, sem ég hef áður nefnt.

Helgi Jónasson: Herra forseti. — Það er búið að tala mikið um þetta mál. Það er ekkert nýtt mál, því að nokkur ár eru nú, síðan fjvn. fór um þetta mál að fjalla, því að það hefur verið svo, að þetta húsnæðismál rektors er gamalt vandamál, sem verður að leysa. Ég held hvað sem því líður, hvort það sé lagaleg skylda fyrir ríkið að sjá honum fyrir íbúð, að þm. séu allir á einu máli um það, að það sé nauðsynlegt, að rektor búi í skólanum eða fast við hann.

Þetta er 100 ára gamalt hús, eins og kunnugt er, og var teiknað á sínum tíma úti í Danmörku. Á þeim tíma var það ekki venja, að kennarar byggju í skólahúsinu, heldur í húsi fast við skólastaðinn, enda er það svo í þessu húsi, að ekki er gert ráð fyrir því á teikningunni, að þar yrði íbúð handa rektor eða öðrum kennurum. Fyrsti rektorinn, Sveinbjörn Egilsson, bjó ekki í skólanum, og allir muna nú, hvað fyrir kom í hans skólatíð, „pereatíð“, og þarf ekki að leiða getum að því, að svo hefði ekki farið, ef hann hefði búið í skólanum. Svo þegar næsti rektor, Bjarni Jónsson, tók við, var búin til íbúð handa honum í suðurendanum, þar sem prestaskólinn var áður. Hann hefur litið svo á, að fyrst ekki var hægt að fá íbúð við skólahúsið, þá væri nauðsynlegt að búa í sjálfum skólanum, og allt frá þeim tíma, 1854, hefur flest eða öll árin einhver kennari, yfirkennari eða rektor búið í skólahúsinu. Þetta þótti nauðsynlegt, og þá voru nemendur ekki nema innan við 100, og ekki nema nokkrir tugir sum árin, en á seinni árum fór þeim heldur fjölgandi. Nú eru nemendur komnir á fimmta hundrað, og það er látið viðgangast, að rektor búi 50 km frá skólahúsinu. Það hefur verið þannig, að eftir því sem nemendum hefur fjölgað, hefur verið erfiðara að halda íbúð fyrir rektor, því að skólinn hefur keppt svo við að auka húsnæði fyrir nemendur.

Í minni tíð í skólanum fyrir 30 árum bjuggu tveir kennarar í skólanum, en eftir því sem nem-

Húsnæði handa rektor menntaskólans í Reykjavík (till. menntmrh.).

endum fjölgaði og þörfin varð meiri fyrir húspláss handa þeim, var alltaf verið að taka meira og meira af þessum íbúðum. Fyrst var tekið af íbúðinni niðri, svo var þrengd meir og meir íbúð rektors, þangað til kom að því, að hann hafði aðeins eftir tvö herbergi með sameiginlegum inngangi við allan skólann og svefnkompur uppi á hálofti án þæginda. Það var ekki vansalaust, að rektor varð að fara kl. 8 á hverjum morgni, ef hann átti að geta þvegið sér, niður í íbúð, áður en hann byrjaði að kenna í skólanum. Þetta sjá allir, að var gersamlega óhugsandi til frambúðar. Allir sjá, að rektor með fjölskyldu sína og ungbörn, gat ekki búið innan um mörg hundruð nemendur, en það var sama sem svo væri, þar sem hann hafði ekki sérinngang í íbúðina, og ekki gat hann heldur farið út á ganginn, þar sem var fullt af ryki eftir mörg hundruð nemendur. Auk þessa höfðu kennararnir ekki nema litla stofu á neðstu hæð fyrir kennarafundi, sem var algerlega ófullnægjandi, svo að það varð að taka af íbúð rektors til þeirra hluta. Þess vegna var það 1930, þegar umbætur voru gerðar á skólanum í þessum efnum, að það kom strax til umr., hvort ekki ætti að sjá rektor fyrir sérstöku húsnæði á skólalóðinni eða fast við skólann, en ekki varð úr því á þeim árum. Árið 1936 var svo komið, að þrengt var svo að rektor, að hann gat ekki lengur í skólanum búið, og bjó hann þá nokkur ár utan við skólann. En það kom brátt í ljós á þeim árum, að ekki var hægt að hafa rektor skólans langt frá skólanum, og þess vegna var horfið að því ráði aftur, að hann flytti hin í skólann. Árið 1940 var skólinn hertekinn af Bretum, og settið settist þar að og var þar tvö ár. Menntaskólinn var þá fluttur í háskólann, og fékk þá rektor íbúð í nánd við háskólann og býr þar þau ár, meðan skólinn var þar. Svo þegar menntaskólalóðin var aftur afhent ríkinu og farið að kenna þar, þá komu strax upp sömu vandkvæðin á því, hvernig fara eigi með rektor. Það var ekki fýsilegt fyrir hann að flytja inn í skólann, en þó gerði hann það fyrir þrábeiðni ríkisvaldsins með því fyrir fram gefna loforði, að hann fengi samilega íbúð á skólalóðinni eða fast við skólann, og þannig hefur þetta mál staðið síðan og stendur enn í dag. En þó er það verst nú, þar sem rektor býr nú í 50 km. fjarlægð frá skólanum og fjallvegur á milli, og þó hefur skólinn aldrei verið eins fjölmennur og nú. Þá er það, að rektor snýr sér til fjvn. 1943 og biður hana ásjár, og fjvn. fer og skoðar þessa íbúð, og ég held, að öll n. hafi þá verið sammála um það, að íbúðin væri ófullnægjandi og ekki hægt fyrir rektor að búa í henni til langframa, og fjvn. fékk því áorkað, að í fjárl. 1944 var sett á heimildagr., 22. gr., till. um það að heimila ríkisstj. að reisa annaðhvort hús á sjálfri skólalóðinni eða útvega rektor hæfilega íbúð í nánd við skólann. Fjvn. var á einu máli um það, að þegar talað var um í nánd við skólann, þá sé átt við þau hús, sem ríkið átti við Amtmannsstíg 1, og „Gimli“. Það voru þau hús, sem n. átti alltaf við, þegar talað var

um íbúð í nánd við skólann, lóðir, sem ríkið átti sjálft. Ekkert hefur verið gert enn þá nema það, að utanþings-menntmrh. var falið að útbúa rektor íbúð í turninum á Amtmannsstíg 1, en það gat aldrei orðið nein íbúð, enda var aldrei litið við þessu, hvorki af rektor né öðrum. En 1943—1944 gerist ekkert í málinu, og 19. júní 1944 skrifar fjvn. ríkisstj. og þykir seint ganga og getur um, að þar eð ríkisstj. hafi tekið „Gimli“ eignarnámi til sinna afnota, þá vildi n. benda á, ef hægt væri að rýma „Gimli“, hvort með því væri ekki leyst húsnæðisspursmál rektors, og væri þá vilji fjvn., að hann fengi íbúð á þeim stað. Ég segi fyrir mig, að ég bjóst við, að þegar „Gimli“ var rýmt, væri það gert til að leysa þetta vandamál, enda var það vilji fjvn. Mér kemur það einkennilega fyrir sjónir, án þess að ég vilji blanda biskupi landsins nokkuð inn í þetta mál, því að auðvitað á hann enga sök þar á, hvað hv. þm. S-Þ. er lítið nákvæmur. Við förum hvergi fram á, að biskup sé rekinn út úr húsinu skilyrðislaust. Ég get ekki séð, að það sé neitt ljótt, þótt reynt sé að leita samkomulags við hann og honum útveguð, ef um semst, betri íbúð á öðrum stað, því að ekki þarf hann að búa hjá menntaskólanum, en það er nauðsynlegt fyrir rektor að búa sem næst skólanum. Við erum ekkert að níðast á biskupnum, heldur viljum við aðeins leita samkomulags við hann um íbúðaskipti, því að ef hann vildi flytja, þá er þetta mál leyst. Ef þetta tekst ekki, viljum við heimila ríkisstj. að veita fé til annarrar lausnar á málinu. Ég tel till. meiri hl. leysa málið, og ef hv. þm. telja, að rektor eigi að búa hér í Reykjavík, þá samþykkja þeir till. Það mun þá koma fram við atkvær., hvort hv. þm. vilja, að rektor búi hér og geti haft eftirlit með skóla sínum, eða hvort hann á að vera kyrr í 50 km. fjarlægð frá skólanum, sem vitanlega torveldar og getur gert ókleift eftirlit frá hans hálfu, ef veður og færð versnar frá því, sem nú er.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Ég vildi leyfa mér að bera upp við hestv. forseta að fresta umr., vegna þess að nýtt ástand hefur skapast við hinn nýafstaðna stórbruna. Ég hygg, að skorta mundi fé, ef kaup á ætti upp lóðirnar við skólann, en það er nauðsynlegt, ef byggja á yfir rektor og auka skólan. Mál þetta mundi leysast að nokkru með því að fá íbúð fyrir rektor í vetur með það fyrir augum að koma upp húsnæði við skólann að sumri. Í dag kom í ljós, að hugsanlegt er að leigja íbúð með ákveðnum skilmálum, sem þó eru ekki aðgengi-legir. Ég tel samt, að það sé fjárhagnum hagkvæm-ara en að kaup þetta hús með því verði, sem sett er á það. Ég álít því æskilegt, að ráðrúm fáiist til að athuga þessa nýju möguleika.

Menntmrh. (Brynjólfur Bjarnason): Ég vona, að hv. þm. sjái, að þetta má ekki dragast frekar. Ég mælist því til, að ef málinu verður frestað, þá verði það ekki lengur en til morguns.

Húsnæði handa rektor menntaskólans í Reykjavík (till. menntmrh.).

Frsm. meiri hl. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Mér þykir rétt að benda frsm. minni hl. á, að annaðhvort hefur hann ekki lesið till. meiri hl. eða ekki viljað skilja hana. Það er langt frá, að farið hafi verið fram á að kasta hans herradómi, biskupinum, á dyr. Miklu heldur var um það að ræða að reyna að ná samkomulagi. Mig dreymir ekki um, að biskupinn, sem þekkir þetta mál manna best, standi á móti því, að málið leysist á þann hátt, sem best er fyrir æskuna. Slíkt ber ekki að ætla biskupi, yfirmanni kirkju og svo góðum dreng. N. tekur skýrt fram, að leitað yrði samkomulags og honum tryggð húsnæði, sem sæmandi er. Öllum svigurmælum hv. frsm. minni hl. vísa ég á bug.

Viðvíkjandi aths. hv. þm. S-Þ., að ekki sé hægt að rýma húsnæðið, vildi ég benda á l. frá 14. febr. 1945, sem heimila þetta. L. þessi eru breyt. á eldri l. um húsnæði, og eru þar sérstök ákvæði um „Gimli“, þar sem ríkisstj. er heimilt að taka húsið til afnota fyrir þá menn, sem hún þarf að láta húsnæði í té. Þessu mun þó ekki þurfa að beita nú. Viðvíkjandi brtt. á þskj. 112, þá er ég henni mótfallinn. Það hefur komið fram, að hv. þm. S-Þ. er ekki ljóst, að ríkið hefur enga lagaskyldu til að útvega rektor húsnæði. Ef þetta verður leyst sem framtíðarmál, er ekkert atriði, hvort þetta er gert næstu daga. Rektorinn gæti búið t. d. á Hótel Borg, og væri engin goðgá og ekki hægt að telja það neina útleð, meðan þetta kæmist í framkvæmd. Það er því ástæðulaust að samþykkja þessa till. Fyrir okkur í meiri hl. vakir, að rektor búi þar, sem hann getur haft auga með börnunum allan tímann, og ég trúi ekki, að þeir, sem hafa verið í skólanum, snúist gegn hagsmunum hans. Hið er aftur á móti ekkert atriði, hvar biskup býr, og er ekki annað sæmandi fyrir Alþ. en að hann hafi sæmlegt húsnæði. Hv. menntmrh. beindi því til fjvn., að málið hefði verið dregið á langinn. Ég hygg, að ekki sé ástæða til að ásaka n. fyrir þetta, því að málið lá fyrir n. frá 11. nóv. til 13. nóv., og geta menn þá séð, að hún hefur ekki haldið því lengi hjá sér. Að síðustu þetta, að hv. menntmrh. hafi keypt lóð í Laugarneshverfi fyrir 300 þús. kr. og það hafi verið samþ. af bæjaryfirvöldunum. En mér hefur verið tjáð af bæjaryfirvöldunum, að þar hafi ekki verið keyptur einn metri af landi, hins vegar hafi verið keypt réttindi til að nota á landspildu um takmarkaðan tíma, en lóðin aldrei keypt, enda ekki fól. Væri fróðlegt að fá að vita, hvort 300 þús. kr. hafi verið fleygt til kaupa á gömlum húskofa.

Jónas Jónsson: Herra forseti. Ég get vel skilið, að hæstv. menntmrh. sé óánægður með meðferðina á sér. Það kom í ljós hjá hv. þm. Barð., að ráðstöfun ráðh. er miklu vitlausari en ég hélt. Þessi hæstv. ráðh. hefur játað, að hann hafi brúkað 300 þús. kr. til að kaupa ónýtan húskofa, en lóðin tilheyrir bænum. Það er því ekki að undra, þótt hann sé heldur geðbágur, þegar svo er komið, og vil ég skora á form. fjvn. að athuga þessa meðferð á ríkisfé. Hæstv. ráðh. hefur þrýst rektor úr íbúð

sinni, og þó að húsið sé vont, er vitað, að rektor gat þar haft eðlilega umsjón með nemendum. Síðan þegar sami hæstv. ráðh. sér sig til knúinn, vill hann kaupa hús við Garðastræti, en hv. fjmrh. er því mótfallinn, enda engin fjárveiting til þess. Þegar hann sér, að hann fær ekki keypt, hallast hann að till. meiri hl., sem fjallar um að tala við biskupinn um húsnæði, sem þegar hefur verið ráðstafað. Hæstv. ráðh. sagði það rangt, að rektor hefði sætt sig við endurbót á öðru húsinu. Hann veit auðsjáanlega ekki, hvað okkur fór á milli. Þegar fjvn. veitti heimild til að endurbæta húsið á þessari lóð eða byggja þar að nýju, setti hann sig á móti því af pólitískum ástæðum. Hæstv. ráðh. segir enn fremur, að húsið sé ekki í nothæfu ástandi, þvert ofan í vottorð þar að lútandi. Viða tíðkast það erlendis, að menn byggja einnar hæðar hús á brunarústum. Það mætti því fara eins að hér og byggja bráðabirgðahúsnæði á rústum hins nýafstaðna bruna.

Ég verð að segja það, að mig furðar á því, að hv. þm. Barð. skuli vilja setja rektor í hættu, því þó að ekki sé lagaskylda að útvega honum húsnæði, þá er það siðferðisleg skylda. Rektor hefur orðið að hverfa á brott vegna þess, að hæstv. ráðh. hefur fyllt húsið, og býr hann nú við allt of erfið kjör til að geta gert skyldu sína. Þess vegna má líta á, að rektor er orðinn þreyttur á þessum svikum og vill láta sverfa til stáls í þessu máli.

Nú býr rektor austur í Ölfusi, og í hverri ferð, sem hann fer hingað til að gegna skyldustörfum sínum, felst ásökun á hendur hæstv. menntmrh. fyrir, hve ræfilslega hefur verið tekið á þessu máli. Verður gaman að sjá, hvað margir hv. þm. þora að greiða atkv. gegn minni till.

Umr. frestað.

Á 14. fundi í Sp., 19. nóv., var fram haldið síðari umr. um till.

Frsm. meiri hl. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Samkv. beiðni hæstv. ríkisstj. hefur fjvn. haft þetta mál til meðferðar á fundi nú í morgun. En n. hefur ekki getað gengið til fulls frá málinu enn. Vildi ég biðja hæstv. forseta að gefa fundarhlé í 5—10 mínútur, til þess að hægt væri fyrir fjvn. að ganga formlega frá till. í málinu, sem líklegt er, að samkomulag verði um í n., og verður þá till. lögð fram skrifl. [Fundarhlé nokkrar mínútur.]

Herra forseti. Hæstv. fjmrh. var á fundi hjá fjvn. í morgun út af því máli, sem hér er á dagskrá, og tilkynnti n., að fyrir lægi tilboð um að fá á leigu efri hæð á húsinu nr. 39 við Garðastræti ásamt rishæð hússins til næstu tveggja ára til íbúðar fyrir rektor menntaskólans fyrir 600 kr. á mánuði. En því tilboði fylgdi það skilyrði, að ríkissjóður lánaði húseiganda 300 þús. kr. gegn 1. veðrétti í þessari fyrr nefndu eign í 25 ár, þannig að lánið endurgreiðist með jöfnum afborgunum á ári á þessum árum og 4% ársvöxtum.

Fjvn. hefur rætt um þetta tilboð, og hún hefur fallið á að mæla með því að leggja til að heimila

Húsnæði handa rektor menntaskólans í Rvík. — Dýralíf í Hvammsfirði, Nýpsfirði og Nýpslónum.

hæstv. ríkisstj. að leigja nú þegar íbúðarhúsnæði handa rektor Menntaskólans í Reykjavík á þeim grundvelli að ganga að þessu tilboði, sem hér liggur fyrir, enda verði unnið að því á þessum tveimur árum að tryggja rektor íbúðarhúsnæði sem næst menntaskólanum, áður en leigutíminn sé á enda.

Það er að vísu óvenjulegt, að ríkissjóður sé þannig að lána fé beinlínis, og hefði verið eðlilegast, að ríkissjóður hefði ábyrgzt lán fyrir viðkomandi aðila fremur en að ríkissjóður legði fram fé með þeim skilyrðum, sem hér hefur verið minnt á. En þegar litið er á fjárhagshlið málsins fyrir ríkissjóð, sést, að áætlunin er þannig, að ríkissjóður á að greiða 7200 kr. í leigu, en fær 12 þús. kr. í vexti, meðan upphæðin, sem ríkissjóður mundi samkv. þessu tilboði lána viðkomandi húseiganda, er afborgunralaus, ef samningar verða gerðir samkv. þessu tilboði, og minnka svo vextirnir, eftir því sem afborganir fara fram. — Og fjvn. skilst, að málið sé best leyst á þann hátt, sem n. flytur nú skrifl. brtt. um, þannig að rektor geti flutzt í þessa íbúð, ef fallt verður á þessa till. — Meiri hl. fjvn. heldur hins vegar fast við það, að reynt verði í framtíðinni að tryggja rektorinum íbúð í nánd við menntaskólann. Það hefur minni hl. n. einnig fallt á.

Það er því samkomulag um það í fjvn., að fjvn. beri fram brtt. við þáttill. á þskj. 93, þannig, að tillgr. orðist svo, með leyfi forseta: „Alþingi ályktar að heimila ríkisstj. að leigja nú þegar til tveggja ára efri hæð og rishæð í húsinu Garðastræti 39 í Reykjavík til íbúðar handa rektor Menntaskólans í Reykjavík, gegn kr. 600,00 — sex hundruð króna — leigu á mánuði og því, að íbúðin afhendist í leigufæru ásigkomulagi, enda sé rektor tryggð íbúð í nágrenni við skólann, áður en leigutíminn er á enda. Jafnframt er ríkisstj. heimilt að lána úr ríkissjóði kr. 300000,00 — þrjú hundruð þúsund krónur — út á fyrr nefnda húseign, gegn l. veðrétti í allri eigninni, og endurgreiðist lánið með jöfnum afborgunum á næstu 25 árum með 4% ársvöxtum.“

Í öðru lagi leggur fjvn. til, að fyrirsögn þáttill. verði: „Till. til þál. um heimild fyrir ríkisstj. til þess að tryggja rektor Menntaskólans í Reykjavík húsnæði.“

Samhliða þessu tekur svo meiri hl. fjvn. aftur till. sína á þskj. 110 — og mér skilst einnig minni hl. fjvn. sína brtt. á þskj. 109. Er þá fullt samkomulag í fjvn. um að leggja til, að málið verði afgr. samkv. þessari skrifl. brtt., sem fjvn. í heild ber hér fram. Og vil ég leyfa mér að afhenda hæstv. forseta þessa skrifl. brtt.

Forseti (JPálm): Þessi nýja brtt. er skrifl. og of seint fram komin. Til þess að hún megi koma hér fyrir til afgreiðslu, þarf tvenns konar afbrigði.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 117) leyfð og samþ. með 31 shlj. atkv.

Alþt. 1946. D. (66. löggjafarþing).

Menntmrh. (Brynjólfrur Bjarnason): Herra forseti. Ég hefði raunar heldur kosið, að brtt. hv. meiri hl. fjvn., sem nú var tekin aftur, hefði verið samþ. Og ég taldi hagkvæm kaupin á húsinu nr. 39 við Garðastræti. — Hins vegar er fyrir mér aðalatriðið, að hægt sé að sjá rektor menntaskólans fyrir íbúð nú þegar, og geri ég mig tiltölulega ánægðan með þessa till., sem hv. fjvn. hefur komið sér saman um.

ATKVGR.

Brtt. 109, 110 og 112 teknar aftur.

Brtt. 117,1 (ný tillgr.) samþ. með 34:1 atkv.

Brtt. 117,2 (ný fyrirsögn) samþ. án atkvgr.

Till., svo breytt, samþ. með 35 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 118), með fyrirsögninni:

Þingsályktun um heimild fyrir ríkisstjórnina til þess að tryggja rektor Menntaskólans í Reykjavík húsnæði.

2. Dýralíf í Hvammsfirði, Nýpsfirði og Nýpslónum.

Á 3. fundi í Sp., 22. okt., var útbýtt:

Till. til þál. um rannsókn á dýralífi í Hvammsfirði (A. 21).

Á 4. fundi í Sp., 25. okt., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Þorsteinn Þorsteinsson): Herra forseti. Ég get látið það nægja að vísa að miklu leyti til grg., sem fylgir þessari þáttill. Hér er um að ræða einn af stærstu fjörðum landsins, og hann er víða alldjúpur, en fiskveiðar hafa þar ekki verið teljandi nema hrognkelsaveiðar. Þorsveiði er þar ekki, en silaganga er þar nokkur, er vart verður af fugla-geri miklu, er safnast að silatorfunni og fylgir henni eftir firðinum. Það er og álitid, að hér geti verið uppeldisstöð fyrir flatfisk. Fjörðurinn er einstakur að því leyti, að fyrir mynni hans er fjöldi eyja og hólma, en í Gilsfirði og innan eyja er mikið um silagöngur.

Fjörðurinn hefur áður verið mældur allverulega á innsiglingarleiðum, en annars mun hann vera lítt rannsakaður. Ég hef átt tal við Árna Friðriksson fiskifræðing um þetta. Telur hann, að rannsaka þurfi hita sjávarins á ýmsu dýpi og við sjálfan botninn, því að dýpi sjávarins er allmismunandi, og er hiti, efni og gróður í þessum firði alveg órannsakað nú. Mjög fljótlegt mun vera að mæla upp þennan fjörð, og með því að nota bergmáls-mæli er auðvelt að sýna botnlag fjarðarins. Líkur eru til, að hægt mundi vera að fá bát til þessa hjá vitamálastjórninni á sumri komanda. Von er nú á fiskirannsóknarskipi, og mætti nota það til þess að rannsaka fjörðinn. Ég bind rannsóknina ekki við ákveðinn tíma og geri ráð fyrir því, að

Dýralíf í Hvammsfirði, Nýpsfirði og Nýpslónum. — Virkjun Andakílsár.

rikisstj. mundi hefjast handa strax og hægt þykir. Að lokum legg ég til, að þessari till. til þál. verði vísað til fjvn. og 2. umr.

Halldór Ásgrímsson: Herra forseti. Ég og hv. 1. þm. N-M. berum fram brtt. við þessa þáltill., um, að á eftir orðinu Hvammsfirði komi: Nýpsfirði og Nýpslónum í Vopnafirði. Í Nýpslónum er laxveiði, og einnig er þar nokkur koli, en hefur minnkað hin síðustu ár. Meðlimir nýbyggingarráðs sáu lónin í fyrra sumar og leizt þeim vel á þau. Atvinnudeildinni var þegar falin rannsókn á lónunum, en ekki varð úr rannsóknnum vegna þess, hve síðla beiðnin kom fram. Fyrst þannig tókst til, og fyrst þetta farið gafst, þá höfum við tveir þm. N-M. borið þessa brtt. fram. Ég orðlengi nú ekki frekar um þetta mál, en leyfi mér að vænta, að þessari brtt. verði vel tekið í þessari hv. d.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til fjvn. með 28 shlj. atkv.

Á 18. fundi í Sp., 13. des., var till. tekin til síðari umr. (A. 21, 38, n. 199).

Frsm. (Halldór Ásgrímsson): Herra forseti. Fjvn., sem fékk þetta mál til meðferðar, sendi atvinnudeild háskólans til umsagnar till. hv. þm. Dal. um rannsókn á dýralífi í Hvammsfirði, og jafnframt sendi n. atvinnudeildinni til umsagnar brtt. þm. N-M. um sams konar rannsókn á dýralífi í Nýpsfirði og Nýpslónum í Vopnafirði. Eftir að n. hafði fengið umsögn atvinnudeildarinnar, ákvað hún að leggja til, að málið yrði afgr. á þann hátt, sem fyrir liggur í nál. á þskj. 199. Þess ber þó að geta, að tveir af nm., 6. og 8. landsk., hafa skrifað undir nál. með fyrirvara. Í till. n. er gert ráð fyrir því, að ríkisstj. í samráði við fiskideild atvinnudeildar háskólans og fiskimálan., láti fara fram rannsókn á dýralífi í Hvammsfirði, Nýpsfirði og Nýpslónum til þess að fá úr því skorið, hvort þessir staðir eru heppilegir til fiskiræktar. Jafnframt er gert ráð fyrir því, að kostnaður af þessum rannsóknnum verði borinn uppi að hálfu úr fiskimálasjóði og að hálfu af fiskideild atvinnudeildar háskólans.

Það er vafalaust eitt af verkefnum væntanlegra fiskirannsókna að athuga firði landsins með tilliti til ræktunar þeirra nytjafiska, sem þar eru, og eins með tilliti til rannsókna á því óæðra dýralífi, sem þessir firðir hafa að geyma og hlýtur að verða undirstaða undir tilveru nytjafiskanna. Við höfum því gert ráð fyrir, að þessi till. fjvn. verði afgreidd á þann hátt, sem hún leggur hér til, enda hefur hæstv. Alþ. áður afgr. svipaða þál. um rannsókn á dýralífi í Hamarsfirði í Suður-Múlasýslu.

Ég leyfi mér því fyrir hönd fjvn. að vænta þess, að hæstv. Alþ. afgreiði þetta mál, eins og það liggur nú fyrir af hendi n.

Þorsteinn Þorsteinsson: Ég hef athugað þær brtt., sem höfðu komið fram, áður en þetta mál fór til fjvn., og eins fylgzt með gangi málsins í fjvn. og get lýst því yfir, að ég get sætt mig við þær breyt., sem fjvn. hefur gert með upphaflegu till. og er á þskj. 199, og mun greiða till. þannig breyttri atkv. mitt.

ATKVGR.

Brtt. 199,1 samþ. með 28 shlj. atkv.

Brtt. 199,2 samþ. án atkvgr.

Till., svo breytt, samþ. með 29 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþ., með fyrirsögninni:

Þingsályktun um rannsókn á dýralífi í Hvammsfirði, Nýpsfirði og Nýpslónum (A. 216).

3. Virkjun Andakílsár.

Á deildafundum 1. nóv. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um ríkisábyrgð á viðbótarláni til virkunar Andakílsár (A. 60).

Á 7. fundi í Sp., 5. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Pétur Ottesen): Eftir ósk stjórnar Andakílsárvirkjunarinnar höfum við hv. þm. Mýr. borið fram þessa þáltill. til ríkisábyrgðar á viðbótarláni til virkunar Andakílsár. Það hefur nú farið svo, síðan virkjunin var hafin nokkru fyrir mitt sumar 1945, að allmiklar breyt. hafa orðið bæði á verðlagi þeirra vara, sem notaðar eru við virkjunina, og einnig á kaupgjaldi, sem allt hefur hnigið í hækkunaráttna. Af þessu leiðir það, að í ljós er komið, þegar mjög er farið að síga á seinni hluta þessarar virkunar, að sú áætlun, sem gerð var snemma á árinu 1944, fær ekki staðizt og kostnaðurinn er þegar kominn verulega fram úr því, sem þá var gert ráð fyrir. Orsökinn til þess er í stuttu máli sú, að vísitalan, sem hluti af kaupinu er reiknaður eftir, er hærri nú en þá. Einnig hefur grunnkaup hækkað nokkuð á þessu tímabili. Einnig var nokkuð af efni til virkunarinnar keypt, eftir að virkjunin hófst, en verðlag á slíku efni hefur farið mjög hækkandi á heimsmarkaðinum og heldur enn þá áfram að hækka. Greiðsla véla og virkjunarefnis var yfirleitt þannig, að greiddur var $\frac{1}{3}$ hluti kaupverðs, þegar kaup voru gerð, en $\frac{2}{3}$ við afhendingu vörunnar. Flestar vélarnar komu í sumar, eftir að gengi sænsku krónunnar hækkaði, og kemur þar til gengistap á $\frac{2}{3}$ hlutum kaupverðsins. Hefur þetta haft mikil áhrif á kostnað við virkjunina.

Fullnaðaruppdættir að vélum og undirstöðum þeirra bárust ekki til landsins fyrr en í apríl 1945, en þetta olli því, að ekki var hægt fyrr en þá að ákveða til fullnustu nákvæma stærð orkuvers og undirstöðu véla. Þá hefur það einnig haft veruleg áhrif á kostnaðinn við þessar framkvæmdir, að

allt útlit er fyrir, að virkjunin standi allmiklu lengur en gert er ráð fyrir í upphafi. Þannig var ætlað til, að vinna yrði hafin snemma á árinu eða vorið 1945, og stóðst það, vinna var þá hafin. En hins vegar var gert ráð fyrir, að framkvæmd þessa verks yrði lokið um 1. okt. 1946, en þetta hefur reynzt ókleift, og er sýnt, að virkjuninni verður ekki lokið fyrr en seinni part þessa vetrar eða fyrir næsta vor, þannig að virkjunin verði tiltækilleg til nota, en þetta hefur einnig mikil áhrif á framkvæmd verksins og hlýtur að hafa í för með sér mikinn kostnaðarauka. Kemur þar margt til, og í því sambandi má nefna vaxtatapið, sem verður náttúrlega því tilfinnanlegra sem virkjunin stendur lengur yfir og getur ekki farið að svara vöxtum. Þá felst þessi hækkun og í því, að gerðar hafa verið nokkrar breyt. á mannvirkinu, er miða að því að auka rekstraröryggi þess. Á það bæði við um vélar orkuvers og háspennuleiðslur, en auk þess eru gerðar ráðstafanir nú í upphafi til, að hægt verði að leggja fleiri línur út frá orkuverinu, og með því skapaðar betri aðstæður til að tengja orkuverið við önnur langlínukerfi. Árni Pálsson verkfræðingur, sem er trúnaðarmaður virkjunarinnar um allar þessar framkvæmdir og hefur staðið að áætluninni, gerir grein fyrir því í stórum dráttum, í hverju aðalhäkkanirnar eru fölgjar, og er þetta sundurliðað hér í þeirri grg., sem Árni Pálsson hefur skrifað og er prentuð hér með grg. Mér þykir ekki ástæða til að fara út í þá sundurliðun frekar en felst í þessu erindi hans. En samkv. þeirri niðurstöðu, sem hann hefur fengið, þá hefur sú áætlun, sem gerð var snemma árs 1944 og var 8820 þús. kr., komið upp í 12340 þús. kr. og á þá að vera tekið með allt, sem gæti leitt til aukins kostnaðar við framkvæmd þessa verks. Það er að vísu lítills háttar af efni enn þá ókomið til landsins, en talið af mönnum, sem bezt þekkja til í þessum efnum, að það verði tæplega sá dráttur á því, að þetta efni komi til landsins, að sú áætlun, sem nú er gerð um að ljúka verkinu, geti ekki staðist þeirra hluta vegna, og þær verðlagsbreyt., sem þar gæti orðið um að ræða, er einnig talið af kunnáttumönnum, að geti ekki valdið verulegum breyt. frá því, sem felst í þessari nýju áætlun.

Alþ. hefur ákveðið að veita ábyrgð fyrir 85% af hinn fyrri áætlun, sem veitt var í tvennu lagi, og hæstv. ríkisstj., bæði sú, sem var hér áður, og núverandi hæstv. ríkisstj., hafa greitt fyrir þessu máli á allan hátt eftir beztu getu. — Vil ég svo leyfa mér að leggja til, að málinu verði að lokinni þessari umr. vísað til fjvn.

Skúli Guðmundsson: Ég vil leyfa mér að bera fram þá fyrirspurn til hv. þm. Borgf., sem er 1. flm. þessarar till., hvernig hagað hefur verið framkvæmd þessarar stöðvarbyggingar þarna við Andakilsá, þ. e. a. s., hvort stjórn þess fyrirtækis, sem nefnt er Andakilsárvirkjun, hefur sjálf með höndum framkvæmdirnar, ráði t. d. verkstjóra eða verkamenn til að byggja orkuverið og koma upp háspennu-

línun, sem nú mun vera byrjað að leggja út frá verinu, eða hvort þessi stjórn hefur samið við eitthvert sérstakt fyrirtæki um það að annast þessar framkvæmdir, og þá, hvernig þeim samningum sé háttað í höfuðatriðum, ef þessu er þann veg farið.

Flm. (Pétur Ottesen): Út af fyrirspurn hv. þm. V-Húnv. get ég upplýst það, að stjórn Andakils-virkjunar hefur falið Almenna byggingarfélaginu — ég ætla, að það heiti svo —, sem hefur staðið fyrir viðtækum framkvæmdum hér á landi, falið því með sérstökum samningi framkvæmd þessa verks. Þennan samning hef ég að vísu ekki, en skal sjá um, að hann geti legið fyrir þeirri n., sem fær málið til meðferðar, svo að hún og aðrir hv. þm., sem vildu kynna sér málið, eigi þess kost að sjá samninginn.

Skúli Guðmundsson: Ég þakka hv. þm. Borgf. fyrir þessar upplýsingar og vænti þess samkv. ummælum hans, að mér gefist kostur á að sjá þennan samning og öðrum, sem kynnu að hafa áhuga fyrir því, jafnvel þótt ég eigi ekki sæti í þeirri n., sem fær málið til meðferðar.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 30 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 34 shlj. atkv. og til fjvn. með 36 shlj. atkv.

Á 21. fundi í Sp., 7. jan., var till. tekin til síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 22. fundi í Sp., 10. jan., var till. aftur tekin til síðari umr. (A. 60, n. 241).

Frsm. (Pétur Ottesen): Herra forseti. Eins og nál. á þskj. 241 segir, hefur fjvn. orðið sammála um að mæla með samþ. þessarar till. Eins og sjálfsagt var, sendi n. till. til umsagnar rafmagnseftirliti ríkisins og fékk ýtarlega grg. varðandi þetta mál og hliðstætt fyrirtæki. Í þessari grg. var ræddur stofnkostnaður þessara tveggja fyrirtækja og auk þess ráðgert um framtíðarrekstur. Enn fremur fékk n. upplýsingar hjá Árna Pálssyni verkfræðingi og fékk ýtarlegt álit hans og skýringar um þetta mál, bæði um breyt. á stofnkostnaði fyrirtækisins og ýmsar bendingar um rekstur þess. N. hefur því fengið þær upplýsingar, sem leiða til þess, að hún mælir með, að þessi till. verði samþ. Sömuleiðis lagði forstöðumaður rafmagnseftirlitsins til, að till. yrði samþ. N. dylst ekki, að stofnkostnaður er svo mikill, að selja verður rafmagnið nokkuð dýrt, en miðað við kringumstæðurnar eru líkur til, að hægt verði að gefa upp það verð, sem þarf til að fyrirtækið geti borið sig fjárhagslega. Að vísu mun reksturinn verða erfiður fyrst í stað, eins og oft er með þess konar fyrirtæki, en nokkuð bætir það úr, að samið hefur verið um lán, sem er afborgunarlaust fyrstu þrjú árin. Ég vil enn fremur geta þess í

sambandi við stofnkostnaðinn, sem er 12,3 millj., að búið er í haginn fyrir framtíðarvirkjun, og er nú hægt að auka orkuna úr 5 þús. hestöflum upp í 12 þús. hestöfl. Stíflan kemur að notum fyrir framtíðina og auk þess hluti af stöðvarhúsinu fyrir nýja vélasamstæðu. Það, sem þarf að gera til að bæta við 7 þús. hestafla orku, er að fá nýja pípulagningu og nýja vélasamstæðu og auk þess stækkun á stöðvarhúsinu. Ég vildi taka það fram með tilliti til stofnkostnaðar, að í honum felst undirbúningur undir meiri hagnýtingu þessarar orku. Ég held, að ég hafi ekki meira að segja fyrir hönd n. að svo komnu máli, en n. leggur til, að till. verði samþ. 2. þm. N-M. hafði fengið fjarvistarleyfi, þegar gengið var frá afgreiðslu þessa máls, en hann mun sammála öðrum nm. um þessa till.

ATKVGR.

Till. samþ. með 27 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 277).

4. Einkaleyfasafn.

Á deildafundum 3. des. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um einkaleyfasafn (A. 172).

Á 15. fundi í Sp., 5. des., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 16. og 17. fundi í Sp., 10. og 12. des., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 18. fundi í Sp., 13. des., var till. enn tekin til einnar umr.

Flm. (Pétur Ottesen): Ég hef leyft mér að bera fram þáltill. um að skora á ríkisstj. að láta athuga, hvaða kostnað það hefði í för með sér að koma á fót erlendu einkaleyfasafni, og að niðurstöður verði fljótt lagðar fyrir þingið. Það er ekki efi á, að þýðingarmikið er að hafa glöggar gætur á, hverjar tæknibreytingar koma fram. Það er vitað mál, að það er mjög þýðingarmikið fyrir atvinnuvegina að geta tileinkað sér tæknibreytingar, sem fram koma. Svo er með flestar nýjungar, að þeir, sem finna bær upp, fá einkaleyfi hjá viðkomandi ríkisstj. Sú leið er næst fyrir Íslendinga að kynna sér einkaleyfi, sem eru veitt í nágrannalöndum okkar. Hér á landi voru sett l. um þetta árið 1923, og síðan hafa verið veitt 128 einkaleyfi, og hafa útlendingar fengið flest leyfin, en Íslendingar 18—19 leyfi. Vegna hinna stóru tækniframkvæmda er mjög mikilsvert, að komið yrði hér upp einkaleyfasafni. Slík söfn eru fyrirferðarmikil í nágrannalöndum okkar og hafa þar mikinn kostnað í för með sér. Ég vildi því beina málinu inn á þá braut, að hér yrðu tekin þau einkaleyfi, sem þýðingu hafa fyrir íslenzkt atvinnulíf. Mér þykir

svo ekki ástæða til að fjölyrða um þetta meira, en til frekari athugunar vildi ég mælast til, að málinu verði vísað til allshn., sem væntanlega gefst tækifæri til að kynna sér og afgreiða þetta mál fljótt og senda það til frekari afgreiðslu hér.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 28 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 24. fundi í Sp., 22. jan., var fram haldið einni umr. um till. (A. 172, n. 303).

Frsm. (Jón Sigurðsson): Herra forseti. N. hefur athugað þessa till. og orðið ásátt um að skora á ríkisstj. að gera athuganir á efni því, sem till. fjallar um. Það er ekki ástæða að fara frekari orðum um þetta, því að ýtarleg grg. fylgir og enn fremur gerði hv. flm. grein fyrir, hvað fyrir honum vektí, og hefur n. tekið undir álit hans. Sé ég því ekki ástæðu til að endurtaka það.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 27 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 316).

5. Innflutningur nýrra ávaxta.

Á deildafundum 16. des. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um innflutning nýrra ávaxta (A. 213).

Á 21. fundi í Sp., 7. jan., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 22. fundi í Sp., 10. jan., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 23. fundi í Sp., 16. jan., var till. aftur tekin til einnar umr. (A. 213, 281).

Katrín Thoroddsen: Þessi till., sem við hv. 11. landsk. berum fram, er á þá leið, að Alp. álykti að fela ríkisstj. að annast um, að innflutningur nýrra ávaxta verði aukinn svo og skipulagður, að landsmenn eigi ávallt kost á einhverri tegund þeirra.

Hér er hvorki um stórmál né nýmáli að ræða, en þó þess vert, að Alp. láti sig það skipta. Ég hygg, að hv. þm. muni minnast þess flestir hverjir, að við höfum séð og heyrt tilmáli úr ýmsum áttum undanfarinn áratug a. m. k. um að auka innflutning nýrra ávaxta, svo að við flm. erum ekki ein um þessa skoðun. Það eru einkum félagsmálasamtök kvenna og lækna, sem hafa látið þessi mál sig skipta, og það er von, að þeir aðilar, sem einkum hafa áhuga á heilbrigðis- og mannelismálum,

láti það til sín taka og sé mjög í mun, að Íslendingar fái að njóta þeirrar heilsugjafar, sem nýir ávextir eru. Það er ekki ofmælt, að nýir ávextir séu sannkallaður heilsugjafi. Þeir teljast til þeirra fæðutegunda, sem hafa heilsuverndargildi. Neysla þeirra bæði viðheldur líkamlegu heilbrigði og eflir viðnámsþrótt gegn sliti og sóttum. Næringargildi ýmissa tegunda heilsuverndarfæðu er mjög mismunandi. Hollusta nýrra ávaxta byggist einkum á fjörefnamagni þeirra. Sérstaklega er okkur eftirsóknarvert c-vítamín, sem okkur skortir einkum á útmánuðum og á sök á margs konar vanheilsu og sleni. Þó að orkugjöf ávaxtanna sé kannske heldur rýr, rýrir það ekki gildi þeirra, og sumir ávextir eru hreinn undirstöðumatur. Þeir eru bragðgóðir flestir og lystugir og fallegir útlits, en það hefur mikið gildi, þegar um lystarlausa sjúklinga er að ræða, og trefjaefni ávaxtanna hjálpar oft meltingunni á mjög hagkvæman hátt. Þá er það líka ótalinn kostur á ávöxtunum, hvað framreiðsla þeirra er auðveld. Það er ekki annað en bera þá á borð, og það kunna húsmæður, sem eru önnur kafnar, vel að meta, ef þær eiga þeirra vöð, en það hefur verið allt of stopult, svo að það má heita merkisviðburður, ef þeir hafa verið fluttir til landsins. Að vísu munu nú síðan fyrir jól hafa verið ávextir á boðstólum í flestum matvöruhúðum, a. m. k. í Reykjavík, en það rýrir ekki gildi þessarar þáttill, því að bæði er það, að hér mun vera um stundarfyrirbrigði að ræða, jólaávextina svo nefndu, og svo var hitt, að innflutningur mun nú hafa verið með meira móti og mikið af þessum ávöxtum, sem komu, var skemmt og lélegt. Því er það, að sú vatill, sem hv. þm. S-Þ. hefur skeytt hér aftan við, á fyllilega rétt á sér og jafnvel álitamál, hvort ekki ætti að binda leyfisveitingar á fleiri vörum við gæðin. Við flm. getum því fyllilega samþ. þessa vatill.

Kunnáttumenn á sviði manneldismála halda fram, og færa fullgild rök fyrir, að $\frac{1}{2}$ hluti daglegrar fæðu ætti að vera ávextir og grænmeti, en það er mjög langt í land, að svo sé hjá okkur enn í því efni, en að því ber að stefna, og þessi till. er spor í þá átt, og vænti ég því, að hún verði samþ.

Sigurður Kristjánsson: Ég kvaddi mér ekki hljóðs af því, að ég efist um, að þessi till. verði samþ., heldur af því, að það hefur verið svo mikil tregða á að fá þessum málum hrundið í viðunalegt horf, og ég vil gjarnan, að hæstv. ríkisstj. viti, að það sé nokkuð sterkur vilji bak við þessa till.

Það er kunnugt, að bæði frá læknaþéttinni og miklu víðar að hafa komið margar áskoranir um að bæta úr ávaxtaleysinu. Gjaldeyrisskortir hefur mjög verið kennt um, að ekki hafi fengist fluttir inn ávextir, en þó virðist það mjög hafa ráðið, að stjórnarvöldin hafi litið á þennan innflutning sem ekki alls kostar æskilegan hlut. Það var a. m. k. einu sinni tekin upp sú regla að heimta, að menn hefðu lyfseðil frá lækni, ef þeir ættu að fá ávexti, og þá af mjög skorum skammti. Þetta bendir til

þess, að þetta hefur þótt mjög hættulegur hlutur. Ég held, að sams konar reglur hafi líka verið teknar upp um barnamjól.

Þetta, að það skyldi þurfa að fá resept hjá lækni til að fá að kaupa ávexti handa börnum og sjúkl-ingum, sýnir mjög rangsnúinn hugsunarhátt í þessu efni, og verður að reyna að útrýma þeirri villu.

Ég held, að það sé ágætt dæmi um ástandið í þessu efni, sem ég rak mig á nú fyrir nokkru síðan. Ég sá stillt út í búðarglugga ávöxtum, sem nú sjást ekki lengur hér. Það voru bananar. Þeir voru að sönnu ekki vel út lítandi. Þessi ávaxtategund var seld hér áður fyrir 3—4 krónur kílóíð. Ég fór inn og spurði, hvað þeir kostuðu. Sjötíu krónur kílóíð. Ég bað stúlkuna að endurtaka þetta. Jú, sjötíu krónur kílóíð. Ég spurði hana, hver legði þetta verð á. Verðlagsnefnd, sagði hún. Góður vitnisburður fyrir hana það. Þetta sýnir, að menn hafa hér af rælni, kannske að gamni sínu, kannske af fíflaskap, farið að rækta svona ávexti, sennilega við jarðhita, því að ég geri ráð fyrir, að þessir ávextir hafi ekki verið innfluttir, reyndar litu þeir ekki vel út. Og svo leyfa menn sér að gera þá smán að bjóða þetta til sölu fyrir sjötíu krónur. Ég held, að það væri ekki til mikils sóma. ef ferðamenn gengju inn í svona búð, þegar þeir sæju svona ávexti, og spyrdum um verðið. Það er til smánar fyrir þjóðina að láta þetta sjást. Það gefur ljóta mynd af, hvernig ástandið er, að menn skuli voga sér að bjóða þessa vöru fyrir sjötíu krónur, og það er til smánar fyrir menn að kaupa slíkt.

Ég vil líka leggja áherzlu á það, sem hv. frsm. benti á, en það er, hvernig tekst til, ef stíflan er tekin úr með innflutninginn. Hér hafa nú ekki sézt ávextir í háa herrans tíð. Svo átti hér að gera okkur jólaveizlu og flytja inn epli handa okkur. Ég hef engan mann fyrir hitt, sem hefur ekki verið algerlega undrandi yfir því, að það skuli hafa verið hægt að finna nokkurn afkima, sem framleiddi svona lélega vöru. Þetta hefur innflytjendunum samt tekizt að grafa upp til að bjóða okkur um jólin. Það er háski fyrir þjóðfélagið, að það sé fyrirbyggt, að menn geti fengið svona góða fæðu, og sérstaklega víta-vert, að ef eitthvað er lítils háttar linað á þessum höftum, þá skuli það vera gert á þann hátt, að ávextirnir séu engum manni bjóðandi.

Jónas Jónsson: Eins og hv. d. hefur tekið eftir, bæti ég vatill. við till. á þskj. 213. Þá vil ég og láta þess getið, að mér heyrðist á hv. 1. flm., að hann væri því samþykktur fyrir sitt leyti, að felldur yrði niður tollur á ávöxtum, en eins og kunnugt er, er talsverður tollur á sumum tegundum ávaxta, og verður það að teljast mjög slæmt að hafa tolla á þessari vöru fremur en á nauðsynjavörum.

Ég skal ekki fara út í það, sem allir vita, að mjög lítið er um ávexti hér á landi og þeir lélegir upp á síðkastið. Þess vegna er ekki nóg að leyfa nægan innflutning af þessari vöru til landsins, heldur þarf að komast á annað skipulag en verið hefur, að því er snertir geymslu, því að þetta er vara, sem

Innflutningur nýrra ávaxta. — Flutningur íslenskra afurða með íslenskum skipum.

erfitt er að geyma, og það er einmitt í sambandi við geymsluna fyrst og fremst, að ég legg fram þessa vatill.

Nú er svo mál með vexti, að búið er að byggja hér við bæinn, þ. e. við Elliðaár, nýja tegund geymslu, sem vel getur komið til greina í þessu sambandi. Er meiningin að geyma þar kartöflur, gulrófur o. fl., og þessi geymsla er á þann hátt sem ávaxtageymslur eru erlendis, og lítur út fyrir, að í þessari geymslu mætti geyma ávexti óskemmda í eina 6—8 mánuði, og því er þetta mikið atriði bæði fyrir Reykjavík og aðra staði, því að ef fá á góða ávexti, verður að kaupa þá á heppilegum árstímum og geta geymt þá, þannig að þeir haldist óskemmdir, og fæ ég ekki séð, að það verði tryggt með öðru móti en á þennan hátt. Í öðru lagi vita menn, að nú hafa hér verið byggð skip með kælrúmum, þannig að í náinni framtíð ætti að vera hægt að tryggja, að flytja megi hingað óskemmda ávexti á þann hátt, sem ekki hefur verið hægt til þessa. Ég held, að ekki megi koma þessu fyrir tryggilegar öðruvísi en að ríkisstj. hafi um þetta samráð við innflytjendur, hvar ávextirnir eru keyptir o. s. frv., og setji það skilyrði, að búið sé þannig um það hér heima, að varan sé ekki óæt, sem annars auðvitað yrði okkur til mikils tjóns, sbr. síðustu ávaxta-sendingu. Ég tel það mikið óhapp, að ekki skuli flytjast til landsins nægilegt af óskemmdum ávöxtum. Einn maður úr læknastrétt, Gunnlaugur Claessen, hefur oft reynt að sannfæra menn um, að ávextir væru ekki lúxusvara. Og smátt og smátt held ég, að menn séu að komast að raun um, að það eina, sem okkar vantar, til þess að fæðis hjá okkur geti talizt verulega gott, eru einmitt nýir, óskemmdir ávextir. Ef alltaf væru til á boðstólum hér á staðnum og annars staðar nýir, óskemmdir ávextir, á alveg sama hátt og t. d. kornvara, þá væri það ekki efninu að kenna, þótt við hefðum lélegt fæði, en þetta er einn þátturinn í því, að ávextir þurfa að koma í okkar mataræði sem fastur liður.

Ég vona svo, að þær góðu undirtektir, sem málið hefur fengið hér, verði byrjun á nýju viðhorfi í þessum efnum, að þjóðin láti sig vanta ýmislegt annað af því, sem flutt verður inn.

Katrín Thoroddsen: Ég vildi þakka hinar góðu undirtektir, sem þessi þáttill. hefur fengið hjá þessum hv. ræðumönnum, og vænti, að þingheimi yfirleitt þyki gott að fá vissu um það, að þessi mistök. sem átt hafa sér stað í þessum efnum, séu af aðgæzlu-leysi, athugunarleysi, en ekki af ásettu ráði. Og eins og síðasti ræðumaður sagði, þá höfum við efni í góðan mat hér og ættum að geta haft hér fyrirmyndar-eldi, ef við höfum ávexti og gott geymslupláss. Þá mundi það og enn verða til þess að gera ávextina eftirsóknarverðari, ef þeir yrðu gerðir tollfrjálsir, og mundi með öllu þessu vera stigið mjög stórt spor í áttina til aukins heilbrigðis.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 28 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 24. fundi í Sp., 22. jan., var fram haldið einni umr. um till. (A. 213, n. 295, 281).

Frsm. (Sigfús Sigurhjártarson): Herra forseti. — Allshn. hefur athugað þessa till. og fallizt á þær röksemdir, sem fram koma í grg., svo og röksemdir í umr. N. er sammála um að mæla með, að till. verði samþ. og enn fremur vatill. á þskj. 281. Ég sé ekki ástæðu til að endurtaka þau rök, sem áður hafa verið borin fram. Sem sagt, allshn. fellst á og mælir með samþ. þessarar till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Vatill. 281 samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till., svo breytt, samþ. með 27 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 317).

6. Flutningur íslenskra afurða með íslenskum skipum.

Á deildafundum 20. des. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um flutning ísl. afurða með íslenskum skipum (A. 240).

Á 21. fundi í Sp., 7. jan., var till. tekin til meðferðar, hvornig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 22. fundi í Sp., 10. jan., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Þessi till. lýtur að því, að stjórnin eigi að koma því til leiðar að íslenskar framleiðsluvörur verði fluttar með íslenskum skipum. Nú hefur þetta verið á annan veg um stund, að mjög lítið af vörum, sem annaðhvort hefur verið selt til Bandaríkjanna eða annað, hefur verið flutt með íslenskum skipum, heldur hefur þetta verið flutt með skipum erlendra þjóða. Þarf ég ekki að lýsa því, hve óeðlilegt það sé, sérstaklega þegar Íslendingar eru að auka skipastól sinn, að íslenskar vörur séu fluttar með erlendum skipum, en íslensku skipin fari hálftóm frá landinu.

Bandaríkjamenn hafa nú gert þá kröfu til Norðmanna, að vörur frá Bandaríkjunum væru sendar með skipum frá þeim. Norðmenn undu þessu illa, en verða að beygja sig. Með þessu vilja Bandaríkjamenn tryggja sínum skipum flutning á afurðum landsins. Ég held þess vegna, að það sé ekki illa til fundið, að við reynum á sama hátt að koma flutningi okkar með okkar skipum.

Ég geri ráð fyrir, að till. þessari verði að umr. lokinni vísað til allshn.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 28 shlj. atkv. og umr. frestað.

Flutningur íslenzkra afurða með íslenzkum skipum. — Laxá í Suður-Þingeyjarsýslu.

Á 24. fundi í Sp., 22. jan., var fram haldið einni umr. um till. (A. 240, n. 297).

Frsm. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. — Með þessari till. er farið fram á, að Alþ. skori á ríkisstj., að íslenzkar framleiðsluvörur verði fluttar með íslenzkum skipum til erlendra hafna. Það er almennt vitað, að Íslendingar vilja nota íslenzk skip til flutninga, svo sem kostur er á. En enn sem komið er, þá er íslenzkur skipastóll ekki svo stór, að hann geti fullnægt þörfum landsmanna, og hefur þess vegna orðið að notast við erlend skip. Nú gerir málsflytjandi ráð fyrir, að allmikill skipakostur muni bætast við skipastólinn í náninni framtíð. Hins vegar er allt á huldu um það, hvernig þessum ráðstöfunum skuli háttað. N. vill taka undir þá meginósk, sem felst í till., en vill breyta þar jafnframt því orðalagi, er ríkisstj. áhrærir, eins og brtt. á þskj. 297 ber með sér. Í stað orðanna „að gera nauðsynlegar ráðstafanir til þess“ komi: að stuðla að því. Það er sú leið, sem n. virtist vera fær, því að óhætt er að æskja þessa af ríkisstj., þar eð vitað er, að nú er svo háttað (og var á stríðsárunum), að ríkið og ríkisstofnanir er það mikill aðili að flutningum, að með góðri tilstuðlan og áhuga má töluvert að því stuðla, að íslenzk skip sitji fyrir um þá, og í þessu formi leggur n. til, að till. verði samþ. Hins vegar er það jafnan stórt spursmál, sem veldur örðugleikum, ef flutningar með íslenzkum skipum verða að vera svo miklum mun dýrari en með erlendum skipum, eins og verið hefur undanfarin ár. Það getur engin ríkisstj. eða Alþ. læknað það ból, ef það á svo til að ganga, að íslenzk skip séu miklu dýrari. Þá munu allir landsmenn rekja sig á þá staðreynd, að það getur ekki gengið um óákveðinn tíma, að ríkið geri ekki sérstakar ráðstafanir til að draga úr vöruflutningakostnaðinum. Þeir kosta landið allt of mikið, og þetta verður óviðráðanlegt í framtíðinni, ef ekkert er gert. Fyrir hönd allshn. leyfi ég mér að mæla með því, að till. þessi verði samþ., og læt þá von og ósk í ljós um leið, að þeir, sem næst standa þessum atvinnuvegi, freisti þess fljótlega að gera Íslendinga samkeppnisfæra um flutninga, bæði okkar eigin flutninga og á heimsflutningamarkaðinum, ef svo má að orði komast. Hvort þetta tekst, og þá hve fljótt, verður ekki hér um dæmt. Hitt er vitanlegt, að það, sem siglingar Íslendinga eiga víst, er það, að þeim kemur til að farnast vel eða miður eftir því, hvort kostnaður þeirra helzt í sama horfi og annarra þjóða, sem nú keppa við Íslendinga, jafnvel um flutning þeirra eigin afurða og innflutningsnauðsynja.

Jónas Jónsson: Herra forseti. Ég tel mig hafa ástæðu til að þakka hv. allshn. fyrir afgreiðslu hennar á málinu, og ég er á engan hátt óánægður með þá orðalagsbreyt., sem hún vill gera, þar eð sú breyt. fer í sömu átt og minn skilningur. Að því leyti sem hv. frsm. virtist í vafa um, hvað fyrir mér vekti með þessari till., þá svaraði hann sér raunverulega sjálfur varðandi þau áhrif, sem ríkisstj. getur haft á þessi flutningamál. Hann sagði réttilega, að ríkið

hefði verið og væri sjálft stór aðili að flutningunum, og þegar það bætist nú við, að ríkið hefur meginíð af útveginum á sinni könnu, þótt það standi væntanlega ekki lengi, þá sést glögg, að ríkisstj. getur haft meiri áhrif á flutninga til og frá landinu en áður hefur verið. Nú eru að koma hingað ný skip, sem eimskipafélagið, kaupfélögin og fleiri eiga, og af minni hálfu er það ætlunin með þessari till., að þessi skip sitji fyrir flutningum. Hitt er svo annað mál, að Íslendingar verða að vera samkeppnisfærir við aðrar þjóðir á sviði siglinga, þótt ríkisvaldið stuðli að því, að íslenzkar vörur og afurðir verði fluttar með íslenzkum skipum. Að verða samkeppnisfær á því sviði og öðrum varðar glímuna við dýrtíðina, og hún verður að leysast á öðrum vettvangi.

ATKVGR.

Brtt. 297 samþ. með 27 shlj. atkv.

Tillgr., svo breytt, samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 28 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 318).

7. Laxá í Suður-Þingeyjarsýslu.

Á 18. fundi í Sp., 13. des., var útbýtt:

Till. til þál. um að gera Laxá í Suður-Þingeyjarsýslu laxgenga ofan við rafstöðina hjá Brúum (A. 211).

Á 21. fundi í Sp., 7. jan., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 22. fundi í Sp., 10. jan., var till. aftur tekin til fyrri umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Ég get verið stutturður um þessa till., því að ég hef látið fylgja henni erg. Laxá er einhver bezta laxveiðiá, sem til er, en laxinn gengur ekki lengra en að virkjuninni hjá Brúum. Ég álit ekki hæfa annað með slíkan kjörgríp en að laxinn geti gengið um hana alla og álit, að það þurfi að gera í hana laxastiga. Það er að vísu nokkur kostnaður að gera þetta. Fyrir stríð var talið, að það mundi kosta um kr. 60 þús., en mundi kosta hlutfallslega meira núna. Ég get upplýst það, að veiðimálastjórnin, sem nýkominn er í embætti sitt, er ákaflega fylgjandi þessu máli. Ég hef lagt til, að stjórnin tryggi sér aðstoð manns frá þeirri þjóð, sem hefur gert laxveiðina að íþrótt, til þess að verðmæti eins og þau, sem við Laxá eru bundin, fái notið sín. Mér virðist koma til greina að senda þessa till. til allshn. eða fjvn. að umr. lokinni eftir till. forseta.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv. og til allshn. með 28 shlj. atkv.

Á 30. fundi í Sp., 20. febr., var till. tekin til síðari umr. (A. 211, n. 418).

Frsm. (Jörundur Brynjólfsson): Herra forseti. — Ég get látið nægja að fara fáum orðum um þetta mál. Ég get skirskotað til nál. og þess fskj., sem birt er varðandi þetta mál.

N. þótti ekki fært að fallast á till. óbreytta, eins og hún er fram borin, vegna þess að það, sem mestu máli skiptir varðandi þessa framkvæmd, er ekki upplýst nægilega vel af hálfu þess manns, sem n. bjóst við, að hefði aflað sér mestra kunnugleika um þetta efni bæði þarna og annars staðar. N. fannst rétt að fá fyrst upplýst um skilyrði til hrygningar fyrir laxinn fyrir ofan þessa fossa. Ef upplýsingar þessar, er þær liggja fyrir, leiddu það í ljós, að laxinn gæti þarna hrygnt og aukið kyn sitt við góð skilyrði, er n. því fylgjandi, að þá væri athugað um framkvæmd þessa verks í sambandi við virkjun árinna, eins og getið er um í grg. hv. flm. Það er síður en svo, að n. vilji á nokkurn hátt hindra eða tefja fyrir þessu máli. N. vill aðeins, að áður en hafizt sé handa, skuli rannsaka, hvernig skilyrði séu fyrir laxinn þarna fyrir ofan fossana. Okkur í n. fannst ekki hægt að ákveða um þetta, fyrr en fyrir lægi einhver vitneskja um þetta atriði. Með hliðsjón af þessu skal litið á brtt. n. á þskj. 418. Ég sé svo ekki ástæðu til að fjölýrða um þetta mál frekar af hálfu n.

Jónas Jónsson: Mér þykir vænt um, að hv. allshn. hefur lokið þessu máli að sinni. En ég get þó ekki komizt hjá því að gera það að frekara umtalsefni. Hv. n. er nokkur vorkunn, þótt hún gangi ekki fram hjá álitum þess manns, sem fyrir nokkru hefur verið ráðinn ráðunautur ríkisstj. um laxamál. En ef svo er, sem ég vona, að hv. n. viti, að þessi maður hefur aldrei komið að Laxá og aldrei komið að því vatni, sem um er að ræða, og er ókunnugur öllu, sem að þessu lýtur, þá finnst mér það næstum ofrausn af hv. n. að taka jafnmikið tillit til þess, sem þessi maður segir, og hún hefur gert. Það er hneisa fyrir hinn unga sérfræðing, að hann skuli koma með annað eins álit og það, sem hér liggur fyrir. Og mér finnst, að hv. fyrri þm. Árn., jafnreyndur maður og hann er hvað snertir þessi mál, hann hefur sett þá laxalöggjöf, sem hér hefur verið gerð landinu til mikils gagns, slíkur maður hefði átt að vita, að ekki var hægt að gera svona mikið úr orðum þessa manns. Ég vil þá spyrja hv. frsm., hvers vegna n. birti ekki hér með álit þess manns, sem hefur um nær 20 ára skeið verið ráðunautur í laxamálum. Hann sendi n. skriflegt álit. Hann þekkir málið út og inn, en hinn maðurinn þekkir málið ekki neitt. Vegna framtíðarinnar vil ég benda á, að það veltur á miklu, að þetta sé gert í sambandi við fyrirhugaða virkjun þarna. Það er útilokað, að bændur á þessu svæði leggi í að gera þetta, enda er það raunverulega siðferðileg skylda rafvirkjunarinnar að gera þetta. Segjum svo, að ráðh. fengi nú tilmæli um stækkun virkjunarinnar þarna og hann gæfi út leyfi á þessu ári. Það er alveg undir hælinn lagt, hvort því fylgi

nokkurt skilyrði varðandi þetta mál. Það er því undir góðsemi þess ráðh., sem með þessi mál fer, hvernig þessu reiðir af. Alls staðar erlendis, þar sem svona stendur á, er það venja, að virkjanir framkvæmi þetta verk, og er sá kostnaður talinn með virkjunarkostnaðinum. Ég mun snúa mér til þess ráðh. sem með þessi mál fer, og reyna að bæta úr yfirsjón þessa unga manns. Hv. þm. getur auðvitað afsakað sig og n. með þessu álitum sérfræðingsins. En ég vil spyrja hv. þm. að því, hvað þeir yfirleitt álita um þann sérfræðing, sem getur haldið því fram, að vatnið í Laxá, nýkomið úr hinu gróðursæla Mývatni, sé óhæft fyrir hrygningu. Í þessu felst svo mikil vankunnátta í því, sem allir eiga að vita, að furðulegt getur talizt. Allir, sem nokkuð þekkja til þarna, vita, að svo góð sem Laxá er fyrir neðan fossana, þá er hún miklu álitlegri fyrir ofan þessa fossa. Maður gæti haldið, að þessi ungi sérfræðingur haldi, að laxinn fengi kvef, ef hann kæmi upp fyrir fossana, og þess vegna þurfi að rannsaka, hvort það vatn, sem komið er úr bezta veiðivatni landsins, sé skaðlegt laxinum, þegar hann kæmi upp fyrir fossana. En svo er það nú annað mál, hvort nokkuð fengist út úr þeim rannsóknum. Þessi ungi maður eyddi fyrir ríkissjóði 40 þús. kr. á s. l. ári við rannsóknir á Lagarfljóti. Ég hefði gaman af því að vita, hvort hv. frsm. n. veit, hvað sú rannsókn leiddi í ljós. Ég þykist vita, að sú rannsókn hafi ekkert leitt í ljós, sem ekki var vitað áður, enda hefur það áður verið rannsakað.

Ég sé ekki, að hægt sé að greiða atkv. með breyt. n., vegna þess að ég get ekki greitt atkv. með því, sem byggt er á svona mikilli vanþekkingu. Hins vegar óska ég, að hv. frsm. láti vita, hvers vegna n. stingur undir stól álitum manns, sem lengi hefur við þetta fengizt og vit hefur á þessu. Hann hefur staðið í sambandi við nýbyggingarráð allt árið sem leið, og form. þess hafði mikinn áhuga fyrir því, að þetta gæti gengið fyrir sig. Mér þykir það einkennilegt, ef ókunnugur maður er látinn stöðva málið til frambúðar.

Frsm. (Jörundur Brynjólfsson): Ég vil vona, að það sé óþarfa ótti hjá hv. flm. þessa máls, að þótu málið yrði afgr. á þennan hátt, sem n. leggur til þá yrði það til tjóns fyrir málið í framtíðinni eða af því yrði mikil töf, því að n. afgreiddi málið ekki með því hugarfari að setja stein í götu þess á nokkurn hátt. En hitt verður hv. flm. að virða nm. til vorkunnar, að þeir töldu sig ekki hafa þá kunnugleika á ánni, að þeir treystu sér til að dæma um hrygningarskilyrði fyrir laxinn fyrir ofan þessi gljúfur. Af afspurn höfðum við glögga lýsingu á Laxá upp að þessum gljúfrum og hrygningarstöðum í ánni á beirri leið. En um það var ekki hér að ræða. Það, sem máli skiptir, er, hvernig áin er fyrir ofan þessi gljúfur. Virkjunin, sem sett hefur verið í Laxá, breytir á engan hátt laxagöngum til þessa hluta árinna. Hún hefur ekki verið laxgeng nema upp að þessum fossum. Svo framarlega sem skilyrði eru fyrir laxinn fyrir ofan fossana, þá vill maður stuðla að því að koma þessu í framkvæmd. En ef skilyrðin

eru ekki fyrir hendi, er gagnslaut að leggja út í þetta. Það er engan veginn vist, þótt hrygningarstaðir séu fyrir neðan gljúfrin, að þá hljóti þeir einnig að vera fyrir ofan þau. Ágæti vatnsins efast maður ekki um, en hvort þarna er malarbotn og skilyrði fyrir laxinn að tímgastr, það þarf að athuga, og á því veltur, hvort leggja skuli út í þessa framkvæmd eða ekki.

Það er ekki rétt af hv. flm. að áfella þennan unga mann mjög mikið. Ég held hann hafi sagt á fundi hjá n., að hann hefði ekki kunnugleika til þess að geta borið um þetta atriði, en það vildi hann fá að athuga, áður en hann segði nokkuð um, hvort leggja skyldi út í þetta verk eða ekki. Og þetta finnst mér skiljanlegt af hálfu þessa manns. Mér finnst því ekki rétt að áfella þennan mann. Í þessu álit segir hann ekki annað en það, að það þurfi að vera fyrir hendi álit um þetta mál, áður en ákvörðun er tekin. Á þessu byggði n. till. sína. Varðandi það atriði í ræðu hv. flm., hvers vegna ekki hefði verið birt álit Ólafs Sigurðssonar á Hellulandi, þá stafar það af því, að það upplýsir ekkert í þessu máli, sem máli skiptir, ekki neitt. Hann vikur ekki að því, sem máli skiptir, fyrir ofan þessi gljúfur, hvort þar eru hrygningarstaðir fyrir laxinn eða ekki. Á því atriði byggist þó framkvæmd þessa verks. Það var ekki af neinni „partísku“ af hálfu n., að þetta bréf var ekki birt. Ólafur lýsir þarna góðum stangarveiðistöðum, en ekki því, sem máli skiptir í þessu sambandi. Varðandi áframhaldandi virkjun þarna, þá er það að segja, að ekki er komið að því máli enn, þar sem enn hefur ekki verið gengið frá því til fullnustu. Ég vona því, að það þurfi ekki að skaða framkvæmd verksins síðar meir. Ég vona, að sá hæstv. ráðh., sem þessi mál heyrar undir, sjái líka um það, þar sem þetta hefur þegar komið til orða, ef viss skilyrði væru fyrir hendi, og þar sem bezta veiðiá landsins á í hlut. Í sambandi við virkjanir hefur verið talað um þetta viðar. Ég vona því, að sá hæstv. ráðh., sem hér á hlut að máli, sjái um, að slíkar framkvæmdir sem bygging fiskivega í veiðiam landsins verði ekki hindraðar á nokkurn hátt. Ég sé svo ekki ástæðu til að fjölýrða frekar um þetta mál. Þetta er síður en svo kappsmál af hálfu n., en hún taldi bezt að afgreiða málið á þennan hátt. Ég vona, að sú afgreiðsla þurfi á engan hátt að verða málinu til hindrunar. Og varðandi fjárhagsatriðið þá verð ég að segja, að það væri skemmtilegra, að einhverjar upplýsingar lægju fyrir um það, hvað svona fiskivegur mundi kosta. Vona ég svo, að hv. flm. geti við þessa afgreiðslu unað. Ég hef ekki trú á því, að hún þurfi að hindra málið síðar meir.

Gísli Jónsson: Herra forseti. — Ég sé ekki í þessu nál. hv. allshn. né í umsögn veiðimálastjóra, hvað gert er ráð fyrir, að það kosti að gera þá athugun, sem fyrirhugað er að framkvæma. Ég hefði þó talið, að það væri ekki aukaatriði. Hér er sagt, að áður en ákveðið er, hvort byggja skuli fiskiveg, sem sé mikið mannvirki, þá þurfi fyrir að leggja allnákvæmt álit frá fiskifræðilegu sjónarmiði. Það er ekkert um

það sagt í till. n., hver eigi að greiða þennan kostnað eða hve miklu skuli verja til þessara hluta. Ég mun því leyfa mér að bera fram skrifl. brtt., sem hljóðar svo:

„Aftan við tillgr. á þskj. 418 bætist: Kostnaðurinn greiðist sameiginlega af þeim aðilum, sem veiðirétt eiga í ánni, enda verði athugunin framkvæmd í samráði við þá.“

Hér er ákveðið, hverjir skuli bera kostnaðinn af framkvæmdum þessum, og því um leið alveg slegið föstu, að hér verði ekki farið í aðrar eða meiri framkvæmdir en það, sem þessir viðkomandi aðilar telja, að eðlilegt sé. Og ég vil gera grein fyrir því, hvers vegna ég ber þessa brtt. fram. Á fjárl. fyrir árið 1946 er liður á 16. gr. (28. liður), þar sem kostnaður vegna laga nr. 112 frá 1941, um lax- og silungsveiði, er áætlaður 15 þús. kr., sem að mestu er laun til Ólafs á Hellulandi til leiðbeiningarstarfsemi. En á fjárlagafrv., sem hér liggur fyrir þessu þingi, fyrir árið 1947, er þessi liður kominn upp í kr. 104.980, og þó er ekki bætt við kostnaði við laun þessa nýja veiðimálastjóra ásamt aðstoðarmanni hans, skrifstofukostnaði 8 þús. kr., ferðakostnaði 10 þús. kr. og öðrum kostnaði 10 þús. kr. Þess utan er um að ræða 30 þús. króna styrk, sem veittur er til fiskiræktar. — Ef þetta á að sex- eða sjöfaldast á hverju ári, tel ég, að það beri bráða nauðsyn til að breyta til í tilhögun þessara mála, þannig að þessi kostnaður verði endurgreiddur af þeim mönnum, sem tekjur hafa af ánum. Það er viðurkennt, að laxveiðiárnar gefi miklar tekjur. Það er skemmtiatriði þeirra, sem efnj hafa á því að veiða lax í þeim, og þessir menn greiða oft 100 til 200 kr. fyrir afnot af laxveiðistöng á dag. — En hér er gert ráð fyrir, að ríkissjóður greiði á annað hundrað þús. kr. á ári til þess að auka þessar miklu tekjur, sem menn hafa af lax-ánum.

En ég ber brtt. mína fram til þess að vekja athygli á þessu máli, til þess að hv. þm. athugi, hvort ekki sé rétt að stemma stigu fyrir meiri útgjöldum úr ríkissjóði en orðið er til þessara laxveiðimála. — Ég leyfi mér svo að afhenda hæstv. forseta þessa skrifl. brtt. og vænti þess, að hún verði samþ.

Forseti (JPálm): Hv. þm. Barð. hefur lagt fram skrifl. brtt., sem hann hefur nú lýst. Hún er of seint fram komin og skrifl. Fyrir henni þarf tvenns konar afbrigði, sem ég leita hér með.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 433) leyfð og samþ. með 30 shlj. atkv.

Jónas Jónsson: Ég get nú ekki sannfærzt af ræðu hv. 1. þm. Árn. um það, að það hefði ekki verið eðlilegt að láta álit Ólafs Sigurðssonar fylgja hér með, því að hann hefur nokkuð langa reynslu í þessum málum og hefur komið á staðinn. Og þegar hann mælir með því, að þetta verk sé framkvæmt, þá er augljóst, að hann veit það, sem þessi ungi maður, sem n. vitnar til, veit ekki, — Ólafur Sig-

Laxá í Suður-Þingeyjarsýslu. — Bætt starfsskilyrði á Alþingi.

urðsson veit, hvernig skilyrðin eru þarna við Laxá. Þess vegna er það, að álit Ólafs hefur þýðingu í þessu máli, en hins mannsins ekki, sem aldrei hefur séð þennan stað og þekkir ekki ána og veit ekkert um málið af því, sem hann þyrfti að vita, ef hans álit ætti að taka til greina að einhverju leyti. — Laxá rennur úr Mývatni og niður hjá Laxamýri, og þar er sama vatnið í henni, sem rennur í henni ofar — þannig að það þarf ekki vísindamann með 110 þús. kr. útgærðarkostnaði til þess að segja okkur, að það er sama vatnið í henni um allan farveginn, en ekki eitrað í efri hlutanum, en gagnlegt til laxaupveldis í hinum neðri hluta árinna. Þess vegna er ekki rannsóknar þörf í þessu efni.

Hv. þm. Barð. minntist á kostnaðaratriði málsins. Ef sá hv. þm. væri nógu kunnugur á staðnum, vissi hann, að vegna þeirra mannvirkja, sem fyrirhuguð eru þarna á staðnum, auk þeirra, sem búið er að gera þar, er það skylda ríkisins, sem hefur eyðilagt möguleikann fyrir laxveginn með virkjun, að bæta úr því. Um það geta ekki orðið deildar meiningar. — Annars er ég þakklátur hv. þm. Barð. fyrir part af hans ræðu, sem laut að því, hver kostnaður virðist vera orðinn af þessum nýja manni, sem hér er kominn til starfa hjá okkur í laxveiðimálunum. Það er gert ráð fyrir því, að strax á fyrsta starfsári hans fari kostnaðurinn við útgærð hans á annað hundrað þús. kr. En ég hygg, að hann hafi farið með 40 þús. kr. í rannsókn á Lagarfljóti, sem ég veit ekki, hvernig hann hefur farið að því að eyða, þar sem hann er launaður af ríkisfé. Og ég mun væntanlega bera fram fyrirspurn á þinginu um það, hvað hafi sérstaklega hafzt upp úr þessari rannsókn og hver kostnaðurinn hafi verið við hana.

En ég vildi óska, að hv. þm. Barð. með sinni miklu fjármálaútsjón vildi skýra það með nokkrum orðum, hvað þessi ungi maður á að gera, sem ráðinn er fyrir hátt kaup til þess m. a. að rannsaka hrygningarstaði, ef hann á ekki fyrir sín föstu laun að skera úr um þessi atriði. Það gæti verið gott, að þessi ráðunautur, sem situr hér í Reykjavík, nema rétt um sumarmánuðina, fengi nú eitthvað að gera, og væri æskilegt, að hann vildi réttlæta tilveru sína með því að fara nú á þennan stað þarna í Þingeyjarsýslu og athuga Laxá, og er furðulegt, ef hann vill ekki gera það.

Það virðist augljóst, að hv. þm. Barð. sé fíkin í að fá þennan ráðunaut til að starfa, og vildi ég því mæla með því, að hv. þm. Barð. léti hann fara um Barðastrandarsýslu — því að sennilega eru líka laxár þar — til þess að athuga árnar, og léti Barðstrendinga borga kostnaðinn.

Frsm. (Jörundur Brynjólfsson): Af hálfu hv. flm. kom ekki fram eiginlega neitt sérstakt nú, sem við vorum ekki búnir að tala um úður.

En út af brtt. hv. þm. Barð. vil ég segja, að það finnst mér mjög óréttlátt, að héraðsbúar greiði kostnað við þessa athugun. Sú athugun í þessu sambandi, sem að ánni sjálfri lýtur, heyrir undir starf þess manns, sem ráðinn er m. a. til slíkra starfa eins

og þess að athuga um slík mál. Og ætti þess vegna ekki að verða vegna þessarar rannsóknar um neinn aukinn kostnað að ræða fyrir ríkið nema einhvern smávægilegan ferðakostnað. Gæti þessi maður að sjálfsgöðu athugað fleiri ár, um leið og hann athugaði Laxá, sem mundi líka minnka ferðakostnað við það að rannsaka Laxá út af fyrir sig. En við-víkjandi virkjun og þess konar er það að segja um þennan stað, að það eru alveg sérstakir kunnáttumenn, sem rannsaka aðstæður frá sjónarmiði virkjunarinnar, sem þá vinna á vegum þeirra, sem ætla sér að standa að virkjuninni. Og fiskiræktar-ráðunauturinn og verkfræðingur eða verkfræðingar, sem athuguðu þennan stað, yrðu þá að bera ráð sín saman. Þess vegna er það, að sá litli kostnaður fyrir ríkissjóð, sem kemur til með að verða af athugun á þessari á í sambandi við þetta mál, sem hér liggur fyrir, hann telst beinlínis til þess, sem heyrir starfi þessa trúnaðarmanns til, og er því algert aukaatriði. — Ég vil þess vegna vænta þess, að hv. þm. fari ekki að samþykka þessa brtt., sem hér er nú fram komin og mér finnst, að sé ekki réttlát og heldur ekki þörf á henni í þessu máli. En það þarf hv. þm. Barð. ekki að furða, þó að ekki standi í nál. áætlun um kostnað við framkvæmd þessa verks, athugunarinnar á Laxá í þessu tilliti, sem hér er um að ræða, vegna þess að það hefur engin slík athugun farið fram enn þá. — En rannsókn í sambandi við virkjun þarna snertir náttúrliga ekkert þetta mál, sem hér liggur fyrir, út af fyrir sig.

ATKVGR.

Brtt. 418,1 (ný tillgr.) samþ. með 27:1 atkv.

Brtt. 433 felld með 34:3 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: GJ, JJós, ÞP.

nei: EmJ, EystJ, FJ, GP, GSv, GPg, HÁ, HB, HV, HelgJ, HermG, IngJ, JS, JJ, JörB, KTh, AJ, PZ, PP, SigfS, SB, SG, SEH, SK, SkG, StgrA, StgrSt, ÁS, BG, BSt, BÁ, BBen, BK, JPálm.

StJSt greiddi ekki atkv.

14 þm. (EOL, EE, GIG, GTh, HermJ, JóhH, LJóh, ÓTh, PM, PO, SÁÓ, ÁkJ, ÁÁ, BrB) fjarstaddir.

Brtt. 418,2 (ný fyrirsögn) samþ. án atkvgr.

Till., svo breytt, samþ. með 32:1 atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 434).

8. Bætt starfsskilyrði á Alþingi.

Á 12. fundi í Sp., 15. nóv., var útbýtt:

Till. til þál. um bætt starfsskilyrði á Alþingi (A. 111).

Á 13. fundi í Sp., 18. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. — Þessi þáltill., sem ég flyt hér ásamt þrem öðrum, fjallar

um tvö skyld atriði. Hið fyrra atriðið er um að skora á ríkisstj. að láta framkvæma nauðsynlegar breytingar á alþingishúsinu til að bæta starfsskilyrði þm. og einnig að breyta því fyrir blaðamenn, þannig að þeir gefi hafzt þar samilega við. — Svo vildi ég leyfa mér að tala um annað atriðið. Þegar núverandi húsakynni Alp. risu, voru þau glæsileg og mikil viðbrigði fyrir þm. að flytja úr menntaskólanum hingað í hjarta borgarinnar. En síðan það var, hafa margar breyt. gerzt og miklar breyt. orðið á störfum Alp. frá því, sem þá var. T. d. hefur þm. fjölgað og störfin orðið umfangsmeiri. Fram til ársins 1911 situr Alp. eitt í þessu húsi. En það ár tók Háskóli Íslands til starfa, og hafði hann, svo sem kunnugt er, aðsetur hér um nálega 30 ára skeið, eða fram til ársins 1940, er hann fluttist í hin glæsilegu húsakynni sín. Er hann flutti, losnaði allmikið pláss hér í húsinu, og var að því töluverð bót, bæði fyrir þm. og ekki sízt flokkana, er fengu sín flokksherbergi til umráða. En þrátt fyrir þessa miklu bót, sem varð á starfsskilyrðum Alp. 1940, er nú svo komið, að húsnaðið hér er orðið mikils til of naumt, og þarf ég ekki að nefna mörg dæmi því til sönnunar, hv. þm. er málið of kunnugt til þess. T. d. er það vel kunnugt, að ríkisstj. hefur ekkert sérstakt herbergi, sem hún getur haldið fundi í eða einstakir ráðherrar notað, ef þörf gerist. Þá hefur utanrnm. ekkert sérstakt herbergi, þar sem hún gæti haldið fundi og geymt gögn sín, og enn fremur má benda á það, að ekkert sérstakt herbergi er ætlað þingmönnum til viðræðna við menn, sem þurfa að hitta þá að máli, svo að hv. þm. verða daglega að eiga viðtöl við menn á hlaupum og leita sér hælís í einhverjum kimum í þessu skyni. Síðast en ekki sízt vil ég minna á það, að hér í húsinu er enginn lestrarsalur. Þar sem þm. hafa aðgang að nauðsynlegum handbókum og geta sinnt ritstörfum í sambandi við þingstörf sín. Hér sjást engin erlend blöð á lestrarsalnum, sem kallaður er því nafni, en er enginn lestrarsalur. Öllum er ljóst, hversu þetta torveldar störf einstakra þm. og þingnefnda. Þm. þekkja þetta allir, og þarf ég því ekki að fara um það mörgum orðum, hve nauðsynlegt væri að bæta sem bráðast úr þessu.

Í grg. þessarar till. er sú hugmynd sett fram af okkur flm. hennar, og ræði ég hana hér ekki ýtarlega, að begar lokið er byggingu nýs menntaskólahúss í Reykjavík, sem ekki verður nú í nánustu framtíð, verði gamla menntaskólahúsið tekið til afnota fyrir Alp. og notað sem afdrep fyrir forseta lýðveldisins. Þótt þessi lausn geti ekki orðið á málinu fyrst um sinn, þar eð það tekur nokkur ár að reisa nýjan menntaskóla, er nauðsynlegt að taka þetta strax til athugunar og undirbúnings, ef að þessu ráði yrði horfið. Að nokkuð athuguðu máli tel ég þetta fyllilega geta komið til greina. Menntaskólahúsið er tengt Alp. og einhverjum merkasta þættinum í sjálfstæðisbaráttu þjóðarinnar. Þar hófu þeir menn upp raust sína, er þjóðin fylgdi fast á eftir í sjálfstæðisbaráttunni á seinni hluta 19. aldar. Ég tel því fyllilega geta komið til greina, að þetta elzt

og sögufrægasta hús okkar verði tekið fyrir starfsemi Alp., er nýr menntaskóli er reistur.

Það, sem ég hef nú rætt, varðar starfsemi og starfsskilyrði þm. hér í húsinu, en nú sný ég að öðrum þættinum, um bæta aðstöðu fyrir blaðamenn, sem starfa hér. Ég þarf ekki að lýsa aðstöðu þeirra. Öllum þm. er kunnugt, að þeir hafa allir afnot af einni lítilli áheyrendastúku, en engan aðgang að síma og ekkert vinnuherbergi. Þessi aðbúnaður torveldar mjög starfsemi þeirra, og ég staðhæfi, að þetta hefur bitnað að vissu leyti á Alp. sjálfu í lélegri fréttatlutningi af þinginu en ella hefði verið. Í vel flestum þjóðþingum lýðræðisríkja er lögð mikil áherzla á það, að augu og eyru fólksins, blöð og útvarp, hafi sem best tækifæri til að fylgjast með því, sem gerist í þingunum. Ég hef sjálfur kynnt þessu á nokkrum stöðum utan okkar lands og sannfærzt um, að þannig er þetta. Því er lagt til með þessari þál., að ríkisstj. hafi samráð við forseta og samtök blaðamanna um væntanlega breytingu í þessu efni. Ég er sjálfur félagi í Blaðamannafélagi Íslands, eins og fleiri hv. þingmenn, og mér er kunnugt um, að þetta mál hefur oft verið rætt meðal blaðamanna og þeir hafa hug á, að úr þessu fáiast bætt, því að þeir finna best sjálfir, að á það brestur, að þeir geti sinnt starfi sínu hér sem skyldi. Blaðamennirnir og lesendur blaðanna finna vel, að fréttum frá Alp. er ekki sýndur sá sómi er skyldi, og það er m. a. að kenna þeim skilyrðum, sem blaðamennirnir verða að vinna hér við. Ég sé svo ekki ástæðu til að orðlengja þetta. Ég vænti, að þetta mál mæti skilningi hjá hv. þm., þeir þekkja gerla þau erfiðu starfsskilyrði, sem þeir búa við sjálfir, auk blaðamannanna. Ég leyfi mér svo að óska þess, að þessari till. verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr., ef umr. verður ekki frestað, og til hv. allshn.

Skúli Guðmundsson: Ég vil leyfa mér að segja nokkur orð um þessa till. áður en henni verður vísað til n. Ég vil minna á í þessu sambandi, að í l. frá 1933 er heimild fyrir ríkisstj. til að byggja þingmannabústað eða kaupa hús, sem gert verði að þingmannabústað. Í sömu l. var einnig sett heimild fyrir ríkisstj. til að leysa þetta mál til bráðabirgða með því að taka húsnaði á leigu í þessu skyni, ef það þætti tiltækilegra. Til þess mun hafa verið ætlað, að þessi bústaður yrði fyrir þá þm. fyrst og fremst, sem búsettir eru utan Reykjavíkur. Þeim fer nú að visu stöðugt fækkandi, en nokkrir eru þó enn þá, sem ekki eru búsettir hér. Af 52 þm. nú munu 33 eiga heima í Reykjavík og Hafnarfirði, en 19 utan þessara kaupstaða, og það hefur verið allmiklum erfiðleikum bundið fyrir þessa utanbæjarþm. að útvega sér samilegt húsnaði hér um þingtímann, og fleiri erfiðleikar verða á vegi þeirra, sem sitja hér á þingi, en eiga hér ekki heima. Hin löngu þing síðari ára valda því ekki sízt, að utanbæjarþm., sem þurfa einnig að sinna störfum sínum heima, eiga æ erfiðara um vik. Nú, ég vil þó ekki gera ráð fyrir því, að á allra næstu árum fari svo, að allir alþm. séu búsettir í Reykjavík. Ég

Bætt starfsskilyrði á Alþingi.

held því, þegar um bætt starfsskilyrði þm. er rætt, að fyrst væri best að snúa sér að því að ýta á eftir framkvæmd l. frá 1933, er ég nefndi áðan. Umbótamenn á þessu sviði, eftir ræðu foringja þeirra að dæma, virðast setja markið æði hátt. Hann taldi, að starfsskilyrðin hér væru ekki eins og þau ættu að vera. Ég bendi þó á það, að fyrir fáeinum árum jókst húsnæði Alþ. að miklum mun, er það fékk allt þetta ágæta hús til umráða. Hver flokkur fékk sérstakt herbergi í húsinu sjálfu, og það var mikil umbót. Hv. þm. N-Ísf. taldi ríkisstj. vanta hér herbergi, og jafnvel skildist mér, að hver ráðh. þyrfti sérstakt herbergi fyrir fundarhöld og viðtöl. Nú, þá þyrfti utanrúm., sem hann virðist gera hærra undir höfði en öðrum n., sérstakt herbergi, og einstakir þm. viðtalsherbergi. Það er rétt, að þetta væri allt mjög æskilegt, en ef fullnægja ætti þessum kröfum, sem hann talaði um, þyrftu herbergin að vera jafnmörg þm., eða 52. En þá sýnist mér allt benda til þess, að byggja þyrfti nýtt þinghús margfalt stærra en þetta, ef gera ætti allar þessar umbætur, sem hv. þm. var að telja hér upp. Ég held nú, að starfsskilyrðin mundu batna mjög, ef l. frá 1933 yrðu framkvæmd og komið upp þingmannabústað hér í grenndinni. Þar mundu utanbæjarþm. halda til og þar mætti hafa lestrarsal og skrifstofuherbergi til afnota fyrir þm. Ég geri hins vegar ekki ráð fyrir því, þótt byggt væri nýtt þinghús með fleiri sérstökum herbergjum fyrir þm. en nú eru til, að mikil breyt. yrði á starfsháttum þeirra þm., sem búsettir eru í Reykjavík. Þeir mundu áfram dveljast á heimilum sínum eða skrifstofum og sinna þar viðtölum og öðru varðandi þingstörfin og önnur störf, er þeir hefðu á hendi.

Ég vil því beina því til þeirrar n., er fær mál þetta til meðferðar, að hverfa helzt að því að ýta á eftir framkvæmd l. frá 1933. Ég tel heppilegast í alla staði að taka þann kostinn til úrbóta í þeim efnun, sem hv. flm. ræddi hér áðan.

Ekki lízt mér á það, að gera menntaskólann að nokkurs konar þingseli. Mér lízt illa á það og tel það sízt til bóta.

Þótt það sé rétt, að ytri skilyrði til þingstarfa þurfi að vera góð, þá er það ekki nóg. Fleira kemur til greina, er gæta þarf, það vil ég benda á að síðustu. Það er ekki skammtileg staðreynd, að forsetar þingsins skuli daglega þurfa að bíða eftir því drygklanga stund, er fundir hafa verið boðaðir með réttum og venjulegum hætti, að nógu margir þm. komi til þess að unnt sé að setja fund. Í dag þurfti t. d. að bíða í 10 mínútur, og er það ekkert nýtt. Ég er í vafa um, að þetta breytist með nýju húsi, en þetta þarf ekki síður að komast í lag en margt annað.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. visað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til allshn. með 28 shlj. atkv.

Á 31. fundi í Sp., 26. febr., var till. tekin til síðari umr. (A. 111, n. 432, 120).

Frsm. (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. Allshn. hefur haft þetta mál allengi til athugunar og rétt það nokkuð ýtarlega. N. hefur orðið sammála um það, að nauðsyn beri til þess, að framkvæmdar verði verulegar umbætur á húsakynnum Alþ., umbætur, sem hníga að því að bæta starfsskilyrði alþm. og annarra þeirra, er þar vinna, og þá fyrst og fremst blaðamanna, sem nú hafa mjög erfiðar aðstæður við störf sín hér í húsakynnum Alþ. N. hefur orðið sammála um að leggja til, að tillgr. verði samþ. óbreytt, með þeim viðauka, sem felst í vatill. á þskj. 120, sem flutt er af hv. 1. þm. Eyf. Ég geri ráð fyrir, að hv. flm. þessarar brtt. muni ræða hana hér, en vil samt fyrir hönd n. minnast lítillaga á efni hennar. Hún fjallar um að skora á ríkisstj. að hagnýta sér þá heimild, sem fyrir hendi er í l. til þess að reisa þingmannabústað. En Alþ. hefur tvívegis óskað, að ríkisstj. vildi hefjast handa um byggingu þingmannabústaðar. Það er í fyrsta lagi 1. gr. 1. nr. 9 frá 1943, heimild til að reisa hús eða kaupa hús fyrir þingmannabústað. Enn fremur er 2. gr. 1. nr. 59 frá 1945, er heimilar lántöku í þessu skyni. Öllum hv. þm. eru kunnir þeir örðugleikar, sem utanbæjarþm. eiga við að búa í húsnæðismálum hér í bænum um þingtimann. Allmargir þeirra hafa á undanförmum árum orðið að búa á Hótel Borg við tiltölulega léleg skilyrði, þó að þetta sé langbesta gistihúsið hér í bænum. Það getur samt sem áður ekki boðið þm. upp á nema lítill herbergi, og þar er tiltölulega erfitt að sinna þeim störfum, sem þm. þurfa að fást við um þingtimann. Þá eru það og mjög misjöfn herbergi, sem þm. hafa orðið að bjargast við úti um bæinn. Og yfirleitt eru starfsskilyrði þeirra þm., sem ekki eiga heima í Reykjavík, mjög erfið um þingtimann. Þess vegna hafa tvívegis verið gerðar samþykktir um það á Alþ. að heimila ríkisstj. að kaupa eða byggja hús, sem gæti verið bústaður fyrir þm., og hins vegar um lántöku í þessu skyni. Og þessa brtt. hv. 1. þm. Eyf. leggur n. til, að hæstv. Alþ. samþykki.

Ég sé ekki ástæðu til að fara fleiri orðum um þessa brtt. Það var gerð töluverð grein fyrir efni hennar við fyrri hluta umr., og þetta mál er öllum hv. þm. svo ljóst, að það er óþarfi að skýra það frekar. Sú nauðsyn, sem á því er, að starfsskilyrði þm. og blaðamanna verði bætt í Alþ., er svo auðsæ, að ég þarf ekki að draga upp af því gleggri mynd, því að hún blasir við öllum þeim, sem kynna sér aðstæðurnar í þessum efnun. — Ég leyfi mér að vænta þess, að þáttill. þessi verði samþ. með þeirri vatill, sem ég hef gert grein fyrir.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Í sambandi við þær hugmyndir, sem fram hafa komið um það, hvernig leysa skyldi það vandamál að bæta starfsskilyrði Alþ., vil ég minnast á þá hugmynd, sem getið er í grg., að nota að einhverju leyti núverandi mennta-

skóláhús fyrir starfsemi Alp. Ég býst við, að öllum hv. þm. sé það ljóst, að það eru alveg óviðunandi skilyrði, sem Alp. býr nú við. Ég býst við, að ekkert þing í nágrannalöndum okkar búi við eins skilyrði og okkar þing býr nú við. Slíkt ástand er alveg óviðunandi, eins og það er hér hjá okkur, a. m. k. þegar fjárhagur þjóðarinnar verður þannig, og starf Alp. svo mikið, að það ætti að vera hægt að skapa því betri starfsskilyrði. — Nú hafa komið fram hugmyndir um, að ef til vill yrði, áður en langt um líður, byggt nýtt þinghús. Ég felli mig illa við þá hugmynd. Ég álit, að hér í húsinu eigi Alp. að vera, meðan húsið getur staðið, og ég held, að við eigum að halda sem best að þeim gömlu traditionum, sem þar eru. Það, sem þyrfti að tengjast við þetta hús, ef það þyrfti að auka það, þyrfti að vera í miðbænum. Nú er það svo, að menntaskóláhusið er í raun og veru eina húsið, sem vegna sögu sinnar er tengt þinginu. Og það er engin stofnun, að menntaskólánum undanskildum, sem á þá kröfu til þessa húss, sem Alp. á. Ef við ættum nokkurn tíma að taka núverandi menntaskóláhús í þjónustu annars en menntaskólans, þá á að taka það í þjónustu Alp. Ef þjóðin er svo rík, að hún gæti byggt nýtt menntaskóláhús, ætti Alp. að gera kröfu til að fá aftur til umráða þessa byggingu, sem er svo sögurík í sambandi við okkar þing. Ég legg þess vegna til, að í sambandi við þessa þáltill., sem hér liggur fyrir, þá komi þessi hugmynd mjög alvarlega til athugunar.

Við þyrftum að fá þetta hús fyrir okkur, en forseti lýðveldisins þyrfti að fá hús fyrir sig, og ég sé ekki betri skrifstofur fyrir hann en menntaskólann. Það er hægt að hafa gamla þjóðfundarsalinn sem þann glæsilegasta móttökusal, sem hægt er að fá, þegar við fáum heimsóknir frá erlendum gestum. Við vitum, hvað hægt er að skreyta þann sal vel og hve handhægt er að koma fyrir skreytingu við uppganginn að skólanum og kringum hann. Ef forseti og Alp. hefðu gamla menntaskólann til umráða, væri hægt að bæta mikið úr þeim skorti, sem er á starfsskilyrðum og húsakynnum þingsins.

Það er sá hængur á, að gamli menntaskólinn er timburhús. Það mætti athuga að gera ráðstafanir til þess að koma í veg fyrir brunahættu, t. d. að smyrja tréð eða ganga frá þessu húsi, svo að það gæti ekki brunnið. Það ætti að vera sjálfsagt af okkur að gera ýtrustu tilraun til þess að varðveita þetta hús, vegna þess að það er varla nokkurt hús í Reykjavík að alþingishúsinu undanteknu, sem aðrar eins minningar eru tengdar við. Og ef við hugsum fram í framtíðina, hugsum um það, að með vaxandi efnum getum við byggt myndarlegar en við gerum nú, þá kemur okkur ekki til með að skorta veglegar og fallegar byggingar, en okkur kemur til með að skorta gamlar byggingar, sem tengdar eru við sögu okkar. Það er sú fátækt, sem við finnum mest til, þegar við komum til annarra borga og sjáum þær byggingar, sem aðrar þjóðir eiga, sem tengdar eru við þeirra sögu, að við skulum engar slíkar byggingar eiga. Við eigum okkar fögru nátt-

úru og Þingvelli, en ekki byggingar, og fyrir þá kynslóð, sem kemur til með að vaxa upp í Reykjavík, er það nauðsynlegt að gera að því gangskör að varðveita þær byggingar, sem við eigum, þó að okkur finnst dýrt og ópraktískt að láta þær standa.

Ég held, þegar þessi tillaga verður samþ., að æskilegt væri að tekið væri til athugunar, hvort ekki er hægt að tengja menntaskólann við Alp. vegna minninganna, sem við hann eru bundnar, taka þetta hús aftur til afnota fyrir forseta lýðveldisins og fyrir Alp. Ég held, að með þessu mætti bæta starfsskilyrðin og tengja saman það, sem að nokkru leyti er okkar tradition.

Við flm. höfum minnst á þetta í grg., en ég hef viljað minna á það, til þess að það fengi því betri athugun.

Forsrh. (Stefán Jóh. Stefánsson): Það er vissulega þörf till., sem hér er talað um, en hún er um það, að taka til athugunar betri aðbúnað þingsins, þm. og þeirra, sem starfa við þingið. Það er réttilega tekið fram, að það þarf betri starfsskilyrði þm. þeirra, sem vinna í þinghúsinu, og blaðamanna.

En þannig er högum háttað, ef við lítum yfir þetta hús, sem Alp. hefur starfað í, síðan það var byggt, 1881, þá eru takmarkaðir möguleikar til þess að bæta aðbúnað þm., starfslíðs Alp. og blaðamanna. Eins og þm. er kunnugt, hefur Alp. allt þetta hús til umráða að undanskildum þrem skrifstofum, sem forseti lýðveldisins hefur til umráða, og lítilli íbúð, sem umsjónarmaður hefur í húsinu. Ég held þess vegna, að þetta þinghús, sem er skemmtileg bygging og á sér sögulegar minningar, verði aldrei betrumbætt þannig, að starfsskilyrði fáiast nægilega góð fyrir þm., starfslíð þingsins og aðra. Það hefur legið í augum uppi fyrir alla, sem hafa kynnt sér starfshætti löggjafarþinga annars staðar, hve mikið skortir á, að samlega sé að þingi og stjórn búið, hvað starfsskilyrði snertir. Hér vantar algerlega herbergi fyrir ráðh., sem eru í hverju þinghúsi, sem vill fullnægja vinnuskilyrðum. Hér vantar herbergi fyrir forseta Alp., en venja er, að þeir hafi sérstakt herbergi. Hér vantar herbergi fyrir nefndafundi og fleira. Auk þess er aðbúnaður fyrir starfslíð Alp., skrifstofu og starfsmenn alls ekki eins og vera ætti, og mikið skortir á, að blaðamenn, sem við þingið eru og þar eiga að vera og burfa að vera, geti notið sín. Ég býst þess vegna við, að örðugt sé að bæta úr þessum ágöllum, eins og þinghúsið er nú. Þó að forseti Íslands flytti héðan með sínar skrifstofur, mundi það hvergi nærri vera nóg til þess að fá þann aðbúnað að þm., starfsmönnum og blaðamönnum, sem vera ætti. Ég held, að það þurfi að athuga, hvort á að reyna að breyta alþingishúsinu eða stækka það, ef það er hægt án tjóns fyrir útlitið. Með öðru móti verða starfsskilyrðin ekki bætt, svo að gagni megi koma. Ég tel sjálfsagt, að þetta komi til athugunar, svo og það, hvort reisa mætti viðbótarbyggingu á lóð þeirri, sem ríkið á við alþingislóðina, og að sú bygging gæti verið í sambandi við alþingishúsið.

Ég hef átt kost á að skoða nýjasta þinghús á Norðurlöndum, sem er þinghúsið í Helsingfors, en það þinghús er hið ákjósanlegasta. T. d. geta hverjir 4 þm., sem samkomulag gera um það, haft herbergi fyrir sig til afnota, og þar er fullkominn lessalur og samkomusalur fyrir þm. Að þessu þarf að keppa, þegar möguleikar leyfa.

Þó að ég væri á sínum tíma flm. þessarar till. og sé henni mjög samþykkur, vildi ég minna á eitt, sem kom fram hjá hv. 2. þm. Reykv., og það er spurningin um það, hvort nota ætti menntaskólann sem útibú frá Alþ. Ég er einn af þeim gömlu nemendum menntaskólans, sem vilja, að menntaskólinn sé á þessum stað, sem hann stendur nú. Þess vegna vildi ég reyna að auka og bæta við menntaskólann á þeim stað, sem hann er. Af þessari ástæðu er ég ekki með því, að Alþ. geri menntaskólann að útibúi fyrir sig. Ég hefði fyrir mitt leyti kosið því húsi önnur örlög, þau, að þarna mætti standa Menntaskóli Íslands. Ég vildi þess vegna ekki mæla með því að hnigið væri að því að hugsa um menntaskólann sem útibú fyrir Alþ. Ég vildi heldur, að tekið væri til athugunar, hvort reisa mætti hér í sambandi við þetta hús annað hús, sem tengt væri við alþingishúsið, eða taka til athugunar að reisa nýtt alþingishús, t. d. á svæðinu, sem hugsað er fyrir opinberar byggingar, milli Bankastrætis og menntaskólans. Ég skal ekki segja, hvort hægt er að hækka þetta hús. Upphaflega var húsið hugsað herra og með háum tröppum, og var útlit þess hugsað allt öðruvísi en það varð. Halldór Kiljan Laxness líkti því við járnbrautarstöð, eins og þær gerast í sveit á Norðurlöndum. Ég skal játa það, að húsið er nokkuð kollhúfulegt — það var danskur húsameistari, sem teiknaði það, en síðan var teikningunni breytt — og að það hefur verið skemmt með því að breyta teikningunni, sérstaklega með því að fella niður tröppurnar, sem áttu að vera upp í húsið, og hefði það orðið miklu glæsilegra, ef fylgt hefði verið teikningu hins danska húsameistara. Ég skal ekki segja, hvort hægt er að stækka þetta hús, t. d. hækka það og auka með því salarkynni Alþ.

Þó að það sé rétt, að verulegar traditionir eru bundnar við þetta hús, frá því það var reist og til þessa dags, þá er það ekki fullnægjandi fyrir Alþingi Íslendinga. Spurningin er því: Á að auka salarkynni Alþ. með því annaðhvort að stækka húsið eða byggja á lóðinni, sem að því liggur, eða á að reisa nýtt og veglegt alþingishús fyrir Alþingi Íslendinga? Þetta álit ég, að eigi að taka til athugunar svo fljótt sem unnt er og úr bætt, eftir því sem möguleikar leyfa, því að ekki er vansalaust, að svo sé búið að Alþ. og starfsliði þess, að hreinustu vandkvæði séu á því að veita mönnum viðtal og hreinustu vandkvæði á að bera saman ráð sín vegna plássleysis, og að stjórnin skuli ekki hafa nokkurt rúm til þess að koma saman og ráða ráðum sínum í sambandi við setu Alþ. Allt þetta skortir, og ég er mjög samþykkur því, að athugun fari fram á því, hvornig megi bæta úr þeim augsýnilegu göllum, sem eru á þessu.

Hitt vil ég taka fram, að ég er ekki þess sinnis, að gera ætti menntaskólann að útibúi Alþ.

Bernharð Stefánsson: Herra forseti. Ég hef skrifað án fyrirvara undir nál. á þskj. 432, þar sem mælt er með aðaltill., sem hér liggur fyrir. Þess vegna er það auðvitað mál, að ég tel þörf á að reyna að bæta starfsskilyrði alþm. og annarra, sem við Alþ. starfa hér í þinghúsinu, eins og till. greinir. En þær umr., sem hér hafa farið fram af hálfu hv. 2. þm. Reykv. og hæstv. forsrh., finnst mér að sumu leyti dálítið utan við efni þessarar till., því að aðaltill. er ekki um annað en að bæta starfsskilyrði í alþingishúsinu, og þegar svo er komið að orði, tel ég víst, að átt sé við það hús, sem Alþ. situr nú í, enda tel ég víst, að afla þyrfti viðtækari heimildar, ef byggja ætti nýtt þinghús. Þó að ég sé því mjög meðmæltur, að reynt sé svo sem hægt er og þegar í stað að bæta starfsskilyrði hér í þinghúsinu, vil ég mæla á móti, að gert yrði mikið umrót fyrst um sinn, og af sérstakri ástæðu, sem ég vil benda á.

Það hefur staðið til, síðan lýðveldið var stofnað, að semja nýja stjkskr. fyrir hið íslenska lýðveldi. Ég skal engu spá um það, hvornig hún verður, en vel getur komið til mála, að í henni verði skipan Alþ. breytt, þm. fækkað og þingið aðeins ein málstofa, og ef það yrði, hygg ég, að alþingishúsið, eins og það nú er, mundi fullnægja þörfum þingsins. Um þetta atriði ætla ég ekki að ræða nánar.

Ég vil þakka allshn. fyrir, að hún hefur mælt með viðbótartill., sem ég bar fram á þskj. 120, áður en ég kom í n., um að skora á stjórnina að nota heimild til þess að koma upp bústað fyrir þá þm., sem eiga heimili utan Reykjavíkur. Það er sjálfsagt svo, að aðstaða þm. hefur frá upphafi verið misjöfn, þeirra, sem áttu heimili hér í Reykjavík, og hinna, sem áttu heimili utan bæjarins, og geri ég ráð fyrir, að aðbúð utanbæjarþm. hafi verið misjöfn. Það var líka fyrir allmörgum árum viðurkennt, að jafna þyrfti kjör þm., og ætla ég, að það hafi verið árið 1933, sem þfkn. tók það upp hjá sjálfri sér að ætla utanbæjarmönnum nokkurn húsaleigustyrk. Þetta átti ekki neina stoð í l., en þó varð samkomulag um þetta. Síðan kom stríðið með öllum sínum afleiðingum, og þá uxu erfiðleikarnir á því fyrir utanbæjarþm. að fá húsnæði — ekki sízt þannig húsnæði, eins og þm. þurfa að hafa, með húsgögnum og fyrir stuttan tíma. Þá var það, að þm. báru fram á sumarþinginu 1942 áskorun til stjórnarinnar þess efnis að sjá þm. fyrir húsnæði yfir þingtímann. Stjórnin varð við þessu á þann hátt, að hún útvegaði nokkur herbergi á Hótel Borg fyrir þm., sem ekki höfðu aðstöðu til að sjá sér sjálfir fyrir húsnæði. Mér fyrir mitt leyti þótti laust um hnútana búið, og því var það, að á haustþinginu 1942 bar ég fram frv. um breyt. á l. um þingfararkaup alþm., sem varð að l. 13. febrúar 1943. Þar var ákveðið að reisa þingmannabústað og stjórninni heimilað að taka hús á leigu, á meðan ekki kæmist upp þingmannabústaður, en tíminn leið svo það ár, að ekki bólaði á neinum framkvæmdum.

Bætt starfsskilyrði á Alþingi.

Ég hygg, að það hafi verið á þingi 1944, sem ég bar svo fram brtt. við fjárl., um það, að stjórnin fengi sérstaka heimild til að taka fé úr ríkissjóði til að koma þessu húsi upp eða kaupa hús. Sú till. var samþ. mótatkvæðalaust, en alls engar framkvæmdir urðu af hendi stjórnarinnar.

Svo var það, að á þinginu, sem stóð frá hausti 1944 og alllangt fram á árið 1945, þá bar stjórnin fram lagafrv. um að fá heimild til að taka lán til húsbýgginga. Það frv. var samþ., og árangurinn af því var viðbót við Arnarhvalsbygginguna. Ég bar fram brtt. við þetta frv., um, að heimildin skyldi líka gilda um lántöku til þess að koma upp þingmannabústað. Sú brtt. var samþ. Þessi l. eru nr. 59 frá 12. marz 1945. Það er því þrisvar sinnum, sem Alþ. hefur látið í ljós vilja sinn um, að bústaður fyrir utanbæjarþm. yrði reistur, en framkvæmdir hafa ekki fengist enn þá.

Nú er þessi brtt., sem ég hef borið fram og allshn. hefur fallið á, um það, að minna stjórnina á þessa heimild í fjórða sinn, bæði almennu heimildina og lántökuheimildina í l. síðar, og hygg ég það sízt vanþörf.

Ég er upphafsmaður að þessu, og kann að vera, að þingbræðrum mínum finnst þetta bera vott um, að ég sé að vinna fyrir sjálfan mig ásamt öðrum, en ef reikna má með eitthvað svipuðum hraða á þessu framvegis eins og hefur verið hingað til og með tilliti til aldurs míns, þá eru ekki miklar líkur til þess, að slíkur bústaður komi mér að notum persónulega, enda er það ekki af þeim sökum, sem ég hef barizt fyrir þessu máli, heldur af því, að mér finnst það fullkomin nauðsyn. Þegar ég kom fyrst á þing, var tiltölulega auðvelt að fá herbergi úti í bæ yfir þingtímann og með sæmilegum húsgögnum. Nú vita það allir, að þetta er ekki hægt lengur, nema þá með því að halda þeim allt árið, og þá að sjálfsögðu án húsgagna. Þetta úrræði, sem af hæstv. fyrrv. ríkisstj. hefur verið gripið til, að leigja herbergi handa alþm. á Hótel Borg, held ég, að geti ekki verið nema bráðabirgðaurræði. Skál ég ekki lasta það hótél. En það er bara mín skoðun, að þó að hótél geti verið gott til þess að gista þar og búa í eina viku eða svo, þegar menn eru á ferð, þá sé hótél, hvaða hótél sem er, með öllu óhæfilegt fyrir menn til þess að búa þar hálf árið, hafa eitt herbergi þar sem eins konar heimili sitt og eiga að starfa þar. Það finnst mér, að ég geti fullýrt án þess að lasta þetta sérstaka hótél á nokkurn minnsta hátt. Það er mér því sérstök ánægja, að öll allshn. hefur séð sér fært að mæla með till. minni, og ég vona, að sama eindrægnin um hana ráði hér á Alþ., og það hljóti þá að róta eitthvað við ríkisstj. Það er þriðja stjórnin, sem fær slíkar áminningar, og væri vel, ef hún reyndist betur í þessu efni en hinar tvær.

Einar Olgeirsson: Ég vil taka undir það, sem hv. l. þm. Eyf. ræddi um, varðandi þingmannabústað. Það er alveg rétt, að aðbúnaður utanbæjarþm. er mjög slæmur, og æskilegt, að hægt hefði

verið að bæta úr því. En vafalaust yrði sú bygging út af fyrir sig, en ekki í sambandi við þinghúsið sjálft, og þess vegna, þó að það mál heyrir undir þessa þál., eins og hún er hér, þá kæmi það ekki inn í það mál, sem ég og hæstv. forsrh. vorum að ræða áðan, framtíðarstarfsskilyrði Alþ. Ég vil segja það í sambandi við það, sem hæstv. forsrh. sagði, hugmyndina um að byggja nýtt þinghús, að ég held, að við eigum að fara hægt í þess háttar hluti. Það getur verið ágætt að byggja virkilega gott hús fyrir utanbæjarþm. og skapa starfsskilyrði fyrir þing-ið sem allra best. Það er vissulega rétt, að það er mjög gaman að því að sjá stór, nýtizku þinghús, eins og hann var að tala um í Helsingfors. En það er einn hlutur, sem maður saknar í slíkum húsum, en sér aftur á móti í þessum eldgömlu þinghúsum, sem eru að mörgu leyti miklu ópraktiskari, eins og t. d. þinghúsinu í London, Prag o. fl., þar sem þau eru margra alda gömul. Það, sem hefur mest áhrif á mann í sambandi við þetta, þegar komið er inn í þessi eldgömlu þinghús, er þetta gamla umhverfi. Það er eins og allt sé lifandi í kringum mann. Það er enginn efi á því, að slíkt hefur áhrif á þann, sem er að vinna í slíku þinghúsi. Ég álit, að það sé lífsspursmál fyrir þjóð eins og okkur, sem á gamla þingsögu, að tryggja það í sambandi við starfsskilyrði Alþ., að þessi þingsaga sé lifandi fyrir alþm. allan þingtímann, að húsa-kvinnin séu þau sömu, og helst, að stólarnir, sem þm. sitja í, séu þeir sömu. Það er þetta, sem við getum ekki skapað í nýju þinghúsi, en gefur gömlu þinghúsunum það gildi, sem ekki er að finna í nýju þinghúsi. Það er hægt að skapa nýja sögu kringum nýja menn, en það verður ekki eins þægilegt, hvorki með málverkum né öðru, að tengja hana við þá gömlu.

Við Íslendingar erum alltaf að byggja og höfum tekið þannig við okkar landi, að við höfum ekkert af gömlum húsum, og í lok þessarar aldar má gera ráð fyrir, að ekki verði nema eitt hús af hverjum þúsund uppistandandi, og við megum vera vissir um það, að þær kynslóðir, sem á eftir okkur koma, kunna að meta það, sem gamalt er. En þá er það spurningin, hvaða stofnun það sé hér á landi, sem mesta kröfu á á því, að fyrst og fremst séu minningar tengdar við hana frekar en allar aðrar. Á nokkur stofnun ríkar kröfu á því en Alþ? Ég held, að ég hafi tilfinningu fyrir menntaskólanum eins og hver annar stúdent, en ég verð að segja það, að sumar endurminningarnar eru tengdar við gamla menntaskólahúsið. Það kemur að því, að þetta hús hættir að vera menntaskóli, því að það þarf að byggja fyrir uppvaðandi kynslóð nýtt hús. Alþ. hins vegar var 40 ár í þessu húsi og Alþ. á þarna sína glæsilegustu sögu. Jón Sigurðsson er þarna í þjóðfundarsalnum allan sinn tíma, og hann er forseti þarna allt það skeið, sem hann er forseti þingsins, og við salinn í menntaskólahúsinu eru tengdar minningar, sem fara, fyrir þjóðina og Alþ., langt fram úr öllu gildi, sem nokkrar minningar, sem maður getur haft sem stúdent frá

menntaskólanum, geta haft, og þess vegna getur það aldrei orðið sambærilegt á móti slíku. Ég álit því, að Alp. eigi kröfu á því, að þessi gamla stofnun verði tengd við það aftur, og það er eitt af því, sem við þurfum að gera til þess að slíta ekki tengslin í okkar sögu, það er að tengja þessa gömlu byggingu aftur við hana. Ef forseti lýðveldisins situr í þessu húsi og tekur $\frac{1}{4}$ af því til sinna nota og þjóðfundarsalurinn er útbúinn sérstaklega sem viðhafnarsalur, þá er enginn efi á því, að húsið missir ekki að neinu leyti virðuleik sinn, og móttökur, sem fram færu í þessu húsi, mundu verða virðulegri en nokkru sinni fyrr. Ég held þess vegna, að það sé ekki rétt að tala um þessa hugmynd sem niðurlægingu fyrir menntaskólann; að útbúa hann fyrir Alp., forseta lýðveldisins, lestrarsal o. fl. Ég álit, að þessi hugmynd sé þess verð, að ríkisstj. og forseti þingsins taki hana til athugunar. Þetta yrði ekki aðeins praktískt, heldur líka sérstaklega hitt, að það andlega umhverfi, sem þar með fengist, væri áreiðanlega eins dýrmætt og margt af því, sem ynnist við það að byggja nýtt hús til þess að bæta úr þessum skorti.

Um hitt spursmálið, að fara að byggja hér við á lóð þingsins hér í kring, þá veit ég ekki, hvernig það er hugsað í sambandi við skipulag bæjarins. Ég er hræddur um, að það sé verið að hugsa um að byggja stórhýsi vestan við okkur. Ég álit ófært að byggja t. d. 6—8 hæða nýtziku stórhýsi á svæðinu frá Tjarnargötu, sem gerði dómkirkjuna og alþingishúsið að smákojum. Ég held, að það ætti að rífa öll hús milli alþingishússins og Tjarnargötu og smám saman öll hús í hálfhring hér í kring, til þess að geta búið til fallegan garð hér allt í kringum. Við eigum að reyna að varðveita þennan gamla part af bænum, eins og hann er nú, og byggja ekki neitt nýtt þar í viðbót til þess að láta þetta tvennt, alþingishúsið og dómkirkjuna, verða eins og tákn fyrir þá gömlu Reykjavík. láta það halda sér og hafa í kringum það fallega grasvelli og torg, en ekki fara að byggja stórbyggingar á lóðunum hér í kring, sem mundu gera þetta að einhverjum smáhýsum. Þess vegna er ég á móti þeirri hugmynd að fara að byggja hér við, held, að einmitt þetta eigi að halda sér, fyrir framtíðina mundi það verða skemmtilegast. Ef Reykjavík heldur áfram að vaxa, þá verður það svo, að það verður varla nokkur blettur til, sem minnir á 19. öldina, og ef það verður byggt, eins og sumir hugsa sér, á næstu áratugum, þá verður það þannig, að það verður mjög lítið eftir af þessum gömlu byggingum inni á milli skjákljúfanna, sem kunna að verða byggðar í framtíðinni. Þannig eigum við ekki að láta fara um þetta. Við eigum að láta gömlu húsin verða eins og gimsteina, sem búnir væru fállegri umgerð, en ekki að byggja hús í kringum þau, sem skara fram úr. Þess vegna held ég, þó að það sé skemmtilegt að eiga stór og flott þinghús, að fyrir okkur, sem höfum vald á því, hvernig hlutirnir mótast í kringum okkur, þá sé ekki heppilegt að fara út í slíkt. Við eigum að reyna að við-

halda þessu gamla, þannig að hið nýja umhverfi skaði það ekki. Við eigum að sjá til þess, að slíkir staðir, sem við höfum ennþá vald á að tengja við okkar sögu, verði notaðir einmitt á þann hátt. Þess vegna held ég í sambandi við úrlausn á þessu máli, að það eigi að athuga þetta spursmál mjög vel — menntaskólahúsið. Hins vegar er það rétt, að það mundu verða nokkur ár, þangað til þannig yrði bætt úr þessu. En hins vegar er bygging þingmanna-húss brýn nauðsyn og það sem allra fyrst. Og vafalaust mætti þannig búa um þarna, að hægt væri að bæta úr starfsskilyrðum hér, og væri hægt að gera það tiltölulega mjög fljótt, ef ráðizt yrði í þetta, án þess að nokkur af þeim vandamálum, sem upp kynnu að koma í sambandi við það, sem hæstv. forsrh. var að tala um, yrðu þar með endanlega útkljáð.

Ég vildi aðeins segja þetta út af móthárum á móti þessari hugmynd.

Frsn. (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. Ég vil aðeins þakka góðar undirtektir, sem þessi till. og brtt. allshn. hafa hlotið hiá þeim hv. þm., sem til máls hafa tekið. Ég vil láta í ljós þá skoðun, að ef þessi till. verður samþ. með vatill. sinni, þá sé ríkisstj. falið að láta fara fram í samráði við forseta þingsins athugun á því, hvernig úr verði bætt starfsskilyrðum þm. og annarra þeirra, sem í alþingishúsinu vinna. Þetta tel ég, að felist í till., eins og hún þá verður orðuð.

Ég er að verulegu leyti sammála hæstv. forsrh. um það, að sú umbót faist ekki í þessu efni, sem að er stefnt, með öðru en nýbyggingu að meira eða minna leyti. Það má að visu segja, að það séu möguleikar á því að bæta starfsskilyrði blaðamanna þeirra, sem starfa í alþingishúsinu, án nýbyggingar. Það er mín skoðun. En starfsskilyrði þm. er ekki hægt að bæta til mikilla muna né heldur starfsskilyrði þingsins yfirleitt án þess að kosta til nýbyggingar. Í sambandi við það atriði, nýbyggingu, vil ég svo aðeins drepa á það, að mér sýnist, að með byggingu þingmannabústaðar í nágrenni þingsins væri hægt að komast langt í þessu efni. Í þingmannabústað í nágrenni Alp. mætti hafa lestrarsal, bókasöfn og veitingasali. Enn fremur kynnu að verða möguleikar á því að afla skrifstofu þingsins þar nokkurs húsnæðis, en þetta er bundið því skilyrði, að slíkt hús væri í námunda við þinghúsið. Það er gert ráð fyrir því, að í nágrenni þinghússins verði nokkur hús rífin niður, hús, sem eru hér á baklóð þingsins, og við það ætti að skapast nokkuð aukið lóðarrými til afnota fyrir þingið sjálft. Ég þarf ekki að fara út í þetta nánar, en ég hygg, að það sé skynsamlegra að reikna með þessari leið en hinu, að það verði byggt við sjálft þinghúsið.

Ég er sammála hv. 2. þm. Reykv. um það, að það sé mjög mikið fyrir það gefandi að halda þeirri tradition, sem alltaf hlýtur að vera tengd við gömul hús. Við Íslendingar eigum lítið af gömlum, sögufrægum byggingum og megum ekki við

því að flytja okkur úr þeim og taka þær til nýrra nota að neinu leyti, svo fremi að nokkrir möguleikar séu á því að bjargast við þau. Þess vegna hygg ég, að það sé mjög hæpin leið að reikna með í framtíðinni að byggja nýtt þinghús og þar með bæta úr því, sem á skortir í þessum efnum.

Ég skal ekki fara langt út í að ræða það, sem hæstv. forsrh. og hv. 2. þm. Reykv. hafa nú rætt nokkuð um, hvort við eigum að stefna að því, að Alþ. fái gamla menntaskólahúsið til afnota, en vil segja það sem mína skoðun, að ef menntaskólinn verður fluttur úr því gamla húsi — sögufræga húsi —, þá sýnist ekkert því til fyrirstöðu, að Alþ. eða forseti lýðveldisins taki það til sinna nota. Ég skal ekki leggja fullnaðardóm á það út af fyrir sig, hvort það sé skynsamlegt, að skólinn sé fluttur úr þessum húsakynnum, en ef hann verður fluttur, þá liggur beint við að Alþ., sem var í nánnum tengslum við þetta hús um áratuga skeið, taki það til sinna nota og forsetinn fengi þar húsnaði.

Ég skal svo ekki fara fleiri orðum um þetta mál. Ég vænti þess, að það sé ljóst orðið af þeim umr., sem hér hafa farið fram, og meðferð þessarar till., að Alþ. er nú alvara með það, að snúist verði að einhverjum framkvæmdum í þessu máli. Hv. 1. þm. Eyf. hefur bent á það, að hér hafi um nokkurt árabíli verið fyrir hendi ákveðinn þingvilji, fyrirmáli til ríkisstj. um það að hefja ákveðnar framkvæmdir í þessum efnum, en þessi þingvilji hafi ekki verið framkvæmdur. Nú kemur fram að nýju greinilegur vilji Alþ. í þá átt, að umbætur verði hafnar. Ég vænti þess, að niðurstaðan verði nú sú, að það verði hafizt handa, að starfsskilyrði, ekki aðeins þm. og starfsmanna Alþ. verði bætt, heldur og þeirra blaðamanna, sem hér sinna sínum störfum. Það er tæplega vansalaust, að þjóðin búi þannig að þessum mönnum eins og verði hefur undanfarin ár. Það er óþarfi fyrir alþm. að vera svo lítilláta og fara svo hóglega í sakirnar að þora ekki að viðurkenna fyrir sjálfum sér og þjóðinni, að eins og búið er að löggjafarsamkomunni nú í þessu efni, þá verður ekki sagt, að það sé sæmandi fyrir þjóðina. Um þjóð, sem þannig býr að löggjafarsamkomunni, að þar er mjög erfitt um starfsskilyrði, verður ekki sagt, að hún meti lýðræðið og þingræðið mikils. Ég hygg, að síðan Íslendingar stofnuðu lýðveldið, þá sé sjálfvitund þjóðarinnar heldur vaxandi og virðing hennar fyrir hinni aldagömlu stofnun hennar, Alþ., raunverulega vaxandi, þó að stundum blási nokkuð á móti og megi þar mistökum Alþ. ef til vill um kenna. Ég hygg, að einmitt í þessu ljósi beri nú Alþ. og ríkisstj. að snúast að framkvæmdum í þessum efnum, en ekki láta sitja við viðurkenningar einar og orðin tóm.

ATKVG.R.

Till. samþ. með 27 shlj. atkv.

Vatill. 120 samþ. með 28 shlj. atkv.

Till., svo breytt, samþ. með 27 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 455).

9. Alþjóðaflug.

Á 3. fundi í Sp., 22. okt., var útbýtt:

Till. til þál. um heimild fyrir ríkisstjórnina til að staðfesta samninga um alþjóðaflug (A. 13).

Á sama fundi var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 6. fundi í Sp., 1. nóv., var till. aftur tekin til fyrri umr.

Forsrh. (Ólafur Thors): Eins og segir í aths. við till., voru saman komnir á ráðstefnu þeirri, sem gekk frá þessum samningum, fulltrúar frá 54 þjóðum. Markmið ráðstefnunnar var að ganga frá tilhögun milliríkjaflugs. Fram til þess tíma var ekki til slíkt fyrirkomulag á alheimsmælikvarða. Málum þessum var þannig skipað, að gerður hafði verið milliríkjasamningur eftir fyrir heimsstyrjöldina — Parísarsamningurinn frá 1919 — og höfðu ýms ríki Evrópu gerzt aðilar að honum. Amerísku lýðveldin höfðu hins vegar gert samning sín á milli — Havanasamninginn frá 1928 —, sem að mestu leyti var byggður á Parísarsamningnum, en of fá þeirra höfðu staðfest hann, til þess að hann bæri tilætlaðan árangur. Engin alþjóðastofnun var því til, sem tryggt gæti heilbrigða þróun á sviði flugmála. Þegar tekið var tillit til hinna stórkostlegu framfara, sem átt höfðu sér stað í flugmálum, þótti þetta ástand algerlega óviðunandi. Hins vegar komu fram afar mismunandi sjónarmið á ráðstefnunni um það, hvernig starfssviði og valdsviði alþjóðastofnunarinnar skyldi hagað. Lengst gengu till. sumra brezku samveldislandanna þess efnis, að komið skyldi á fót alþjóðafyrirtæki, sem beinlínis ræki allan flugrekstur heimsins. En flestir fulltrúarnir á ráðstefnunni voru fylgjandi þeirri stefnu að láta stofnunina hafa fremur lítil völd, og skyldi hún aðallega vera miðstöð þessara mála, hvað snerti eftirlit og upplýsingar. Síðara sjónarmiðið var lagt til grundvallar þeim samningum, sem gengið var frá á ráðstefnunni. Skal þeim samningum nú lýst að nokkru, en þar eð þeir samningar, sem hér skipta máli, fylgja till. í íslenzkri þýðingu, þykir ekki ástæða til að hafa langt mál um þetta efni. Þýðingarmesti samningurinn er *samþykktin um alþjóðaflugmál*. Í inngangi hennar er bent á, að hún hafi verið gerð í þeim tilgangi, að alþjóðaflugmál megi þróast á öruggan og skipulegan hátt og til milliríkjaloftflutninga megi stofna á grundvelli jafnræðis-aðstöðu og reka á heilbrigðum fjárhagsgrundvelli. Samþykktin skiptist í fjóra aðalhluta. Fyrsti hlutinn hefur m. a. ákvæði um full og óskoruð yfirráð hvers ríkis yfir loftrýminu ofan landsvæðis síns (1. gr.), um það, að samþykktin nái ekki til ríkisflugfara (3. gr.), um það, að flugför, sem eigi eru í áætlunarferðum, megi fljúga yfir landsvæði samningaríkjanna og taka þar farþega, flutning eða póst eftir nánari fyrirmælum, sem hvert ríki setur fyrir sitt leyti (5. gr.). Um áætlunarbundinn flug-

rekstur milli landa gildir það hins vegar, að hann má eigi reka nema leyfi viðkomandi ríkis komi til (6. gr.), en um allan milliríkjaflugrekstur, hvort sem hann er áætlunarbundinn eða ekki, gildir það, að hvert ríki um sig hefur rétt til að neita flugförum annars samningsríkis um leyfi til flugferða innan landsvæðis síns. Enn fremur eru ákvæði um loftferðareglur og flughafnir, þjóðerni flugfara (III. kafli) og ýmsar ráðstafanir til að auðvelda loftsiglingar (22.—28. gr.), svo og skilyrði, sem flugför verða að fullnægja varðandi skjöl og annan útbúnað (29.—36. gr.), og loks um það, að samningsríkin skuldbindi sig til að vinna saman að því að ná sem fyllstu samræmi í skipulagi og framkvæmd flugrekstrar til þess að auðvelda og bæta loftsiglingar (37. gr.). Í því skyni gekk ráðstefnan frá löngum báiki teknískra reglugerða, sem mælt var með, að notaðar yrðu.

Annar hluti samþykktarinnar hefur ákvæði um Alþjóðflugmálastofnunina. Markmið þeirrar stofnunar á að vera að stuðla að þróun millilandaflugs. Á þingi stofnunarinnar, sem saman á að koma árlega, eiga sæti fulltrúar allra samningsríkjanna, og í ráði hennar eiga sæti fulltrúar tuttugu og eins ríkis. Enn fremur eru í öðrum hluta samþykktarinnar ákvæði um loftsiglingan., skipaða 12 mönnum, er ráðið kys. Hlutverk hennar er að gera till. til breyt. á tekniskum reglum í samræmi við þróun og eflingu loftsiglinga (56. og 57. gr.). Enn fremur eru ákvæði um fjármál, og var þar gert ráð fyrir, að ráðið legði fyrir þing stofnunarinnar árlega fjárhagsáætlun. Útgjöldum stofnunarinnar skal skipt meðal samningsríkjanna, enda verður þar um nauðsynlegan kostnað að ræða og honum skipt, eins og venja er til um alþjóðastofnanir, með tilliti til íbúafjölda og annarra aðstæðna.

Þriðji hluti samþykktarinnar er um alþjóðaloftflutninga og hefur að geyma ákvæði um alls konar skýrslur svo og flughafnir og hjálpertæki til loftsiglinga og samvinnu við flugrekstur.

Fjórti hlutinn felur í sér ýmis lokaákvæði um afnám ósamrýmanlegra samninga. Er þar m. a. ákveðið, að þau samningsríki, sem aðilar eru að Parísarsamningnum frá 1919 eða Havanasamningnum frá 1928, skuli segja þeim upp (80. gr.). Enn fremur eru ákvæði um það, að skrásetja skuli alla flugsamninga og þar með reynt að koma í veg fyrir leynisamninga á þessu sviði. Loks eru svo ákvæði um lausn ágreiningsmála, staðfestingu samþykktarinnar, og um það, að segja meg samþykktinni upp með eins árs fyrirvara, þremur árum eftir að hún gengur í gildi.

Samþykktin gengur í gildi, þegar hún hefur verið staðfest af 26 ríkjum. Á flugmálaþinginu í Montreal í maí—júní s. l. kom það í ljós, að hvergi væri nein fyrirstaða á því að staðfesta samþykktina, og var einróma samþykkt, að æskilegt væri, að það yrði gert sem fyrst. Hins vegar þótti eigi gerlegt að láta samþykktina koma til framkvæmda öðruvísi en á fyrir fram ákveðnum tíma. Var því gert ráð fyrir að stöðva móttöku staðfestingaraskjalanna, þegar þau

fara að nalgast töluna 26, þannig að stofndagur Alþjóðflugmálastofnunarinnar gæti orðið hinn fyrsti marz 1947. Þangað til gildir því samningur sá, sem staðfestur var fyrir Íslands hönd 4. júní 1945, þ. e. bráðabirgðasamkomulagið um millilandaflug.

Samkomulag varð um það á ráðstefnunni að setja ekki ákvæði í aðalsamninginn, sem leyfðu svo nefndar „frjálsar flugferðir“. Voru í þess stað gerðir tveir sérsamningar um þau atriði. Sá fyrri nefnist Alþjóðasamningur um viðkomuréttindi flugfara. Í fyrstu grein hans segir, að öll samningsríkin veiti hvert öðru eftirtalin flugréttindi í áætlunarbundnum milliríkjaflugrekstri:

1. Réttindi til að fljúga yfir landsvæði þeirra án landingar.

2. Réttindi til viðkomu án viðskipta.

Þessum samningi má segja upp með eins árs fyrirvara.

Síðari samningurinn, sem nefndur er Alþjóðasamningur um loftflutninga, hefur viðtækari ákvæði en hinn fyrri og veitir réttindi til viðskiptaviðkomu, þ. e. réttindi til að taka og skila farþegum, pósti og vörum. Þau íslensk stjórnarvöld, sem um þessi mál fjalla, mæla eindregið með því, að fyrri samningurinn verði staðfestur sem fyrst af Íslands hálfu ásamt samþykktinni um alþjóðflugmál. Hins vegar hafa þau lagt til, að síðari samningurinn verði ekki staðfestur. Er það í samræmi við stefnu annarra þjóða, þar eð samningur þessi var einungis staðfestur af fáum þjóðum, og hafa sumar þeirra þegar sagt honum upp.

Þar sem samningar þeir, sem þáttill. ræðir um, skapa nauðsynlegan grundvöll heilbrigðrar þróunar á sviði loftsiglinga og eru orðaðir af fulltrúum yfirgnæfandi meiri hluta ríkja heimsins, þykir mér ekki ástæða til lengra máls þeim til skýringar, en legg til, að málinu verði vísað til hv. allshn.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 30 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til allshn. með 28 shlj. atkv.

Á 33. fundi í Sp., 28. febr., var till. tekin til síðari umr. (A. 13, n. 456).

Frsm. (Finnur Jónsson): Herra forseti. — Þessi þáttill. hefur legið allengi hjá allshn., og er það ekki af þeirri ástæðu, að n. hafi verið í neinum vafa um að mæla með samþykkt hennar, heldur mestmegnis vegna þess, að till. þurfti verulegrar athugunar við vegna málferis. Hefur þýðingin á samningnum nú verið færð nokkuð til betra máls, svo sem sést á þskj. 456.

Í till. er farið fram á, að hv. Alþ. gefi ríkisstj., heimild til að staðfesta tvær alþjóðasamþykktir, þ. e. samþykkt um alþjóðflugmál og alþjóðasamning um viðkomuréttindi flugfara, en bráðabirgðasamþykkt um þetta var gerð á alþjóðflugmálaráðstefnunni, sem saman kom í Chicago 1. nóvember 1944. Við

undirskrift fulltrúanna á samningnum var hins vegar gert ráð fyrir því, að undirskrift þeirra teldist ekki bindandi, fyrr en ríkisstjórnir viðkomandi ríkja hefðu tilkynnt, að undirskrift fulltrúa þeirra skyldi skoðast sem samþykkt viðkomandi ríkisstj. Í þessum samningum báðum eru mjög merkileg ákvæði um, hvernig alþjóðaflugi skuli fyrir komið, og verður að telja nauðsynlegt, að Íslendingar taki þátt í þeim samtökum, sem hér eru á ferðinni og miða að því að koma föstu skipulagi á flugferðir landa á milli. Gert er ráð fyrir því, að sú stofnun, er annast þessi mál, verði þátttakandi í bandalagi hinna sameinuðu þjóða. Var þetta mál til umr. á nýafstöðnu þingi sameinuðu þjóðanna, og var þetta samþykkt með þeim fyrirvara, að ríki, sem hefðu verið vinveitt Þjóðverjum, meðan á síðustu styrjöld stóð — og reyndar bæði á undan og eftir —, gætu ekki orðið þátttakendur í þessari stofnun.

Ég sé ekki ástæðu til að fara út í hinar einstöku greinar þessara samninga, þar eð þetta er mjög margbrotið mál, en vildi lýsa þeirri skoðun allshn., að hún leggur eindregið til, að þátttill. verði samþ., eins og hún hljóðar á þskj. 456.

ATKVGR.

Brtt. 456 samþ. með 29 shlj. atkv.

Till., svo breytt, samþ. með 34 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 467).

10. Sumartími.

A 31. fundi í Sp., 26. febr., var útbýtt:

Till. til þál. um sérstakan sumartíma (A. 448).

Á sama fundi var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 27 shlj. atkv.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 32. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til einnar umr.

Of skammt var liðið frá því er umr. var ákveðin. — Afbrigði leyfð og samþ. með 27 shlj. atkv.

Flm. (Sigurður Guðnason): Herra forseti. — Þessi till. til þál. um breytingu á sumartíma þarf ekki langra skýringa. Undanfarið hefur verið óánægja, m. a. meðal verkamanna, þar eð þessi breyting á sumartíma með því að flýta klukkunni svo snemma væri nokkurs konar framlenging á skammdeginu. Þeim, sem fara kl. 7 í vinnu á morgnana í björtu, finnst óviðeigandi, að klukkunni sé flýtt svo snemma. Einnig er almenn óánægja meðal skólanemenda. Þeir fara í dimmu í skólann í skammdeginu, og þegar klukkunni er flýtt, halda þeir áfram að fara í myrkri í skólann. Ástæðan til, að þessi till. er flutt, er óánægja hjá verkamönnum og mörgum öðrum með

þetta fyrirkomulag, og ég get ekki séð, að nokkur rök mæli með því, að klukkunni sé flýtt svo snemma. Ég vona, að hv. d. taki þessu máli vel.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Ég vil leggja til, að málinu verði vísað til allshn.

Flm. (Sigurður Guðnason): Herra forseti. — Það er orðinn svo naumur tími með þetta mál, þar eð á að flýta klukkunni á sunnudaginn kemur, þess vegna bað ég hæstv. forseta að taka þetta til umr. í dag.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. — Það er hægt að athuga till., þótt málinu sé vísað til n. Ég get skilið, að klukkunni sé flýtt 1. marz, en síður, að ástæða sé til þess í maí, því að þá er slík birta, svo að það hefur enga þýðingu. Þetta hefur aðeins þýðingu haust og vor. Mér virðist full ástæða til að athuga þetta í n. og athuga málið betur, áður en það er samþ. Hægt er og fyrir ríkisstj. að koma í veg fyrir, að klukkunni verði flýtt 1. marz.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 28 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 33. fundi í Sp., 28. febr., var fram haldið einni umr. um till. (A. 448, n. 464).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 27 shlj. atkv.

Frsm. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. — Till. sú á þskj. 448, sem var hér til umr. í Sp. í gær, var tekin til meðferðar í allshn. Sp. í gærkvöld. Þeir, sem mættir voru á fundi, komu sér saman um að gera þá breyt. á till., að í stað „fyrsta sunnudag maímánaðar“ komi: fyrsta dag aprilmánaðar. Tveir nm. voru ekki á fundi, eins og nál. ber með sér, en ástæða er til að ætla, að n. í heild komi sér saman um þessa breyt. — Er þess að vænta, að hæstv. ríkisstj. sjái engin vandkvæði á því að framkvæma þetta mál, er till. með breyt. allshn. fer fram á, ef hún verður samþ.

Sigurður Guðnason: Herra forseti. — Ég vil þakka hv. allshn. fyrir hennar góðu undirtektir við till. og get fallið á þessa breyt., er hún leggur til, að gerð verði. Þó vildi ég benda hv. n. á það atriði, að ég teldi heppilegra að binda þann tíma, er klukkunni yrði flýtt, við fyrsta sunnudag í aprilmánaði en við 1. dag mánaðarins, þar eð það gæti valdið óþægindum eða ruglingi að flýta henni í miðri viku.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. — Ég tel sjálfsagt að fara eftir till. hv. Alþ. um þetta efni, eftir því sem það ákveður, en eins og menn vita, þarf að breyta ákvæðum í reglugerð um þetta efni, ef till. verður samþ. Skilst mér, að það komi sér nokkuð illa, hversu seint þetta er ákveðið, vegna þess að búið er að gera ráðstafanir, sem miðaðar hafa verið við nágildandi reglugerð, en þó er sjálfsagt að gera breyt. á þessu, ef hv. Alþ. ákveður

svo. — Þá vildi ég benda á það til viðbótar því, sem hv. 1. flm. sagði, hvort ekki sé ástæða til að breyta einnig hausttímanum alveg eins og vortímanum. Ef hv. flm. till. teldu ástæðu til þess, væri heppilegra að breyta reglugerðinni í heild. Hafa hv. flm. og hv. allshn. ekki hugsað málið í heild eða er það meining þeirra, að reglugerðin standi óbreytt varðandi hausttímann?

Hermann Guðmundsson: Herra forseti. — Ég vil þakka hæstv. forseta Sp. fyrir sérstaklega góða afgreiðslu á þessu máli svo og hv. allshn. Þá vil ég leyfa mér að bera fram brtt. við till. hv. allshn. þess efnis, að í stað „fyrsta dag aprílmánaðar“ komi: fyrsta sunnudag aprílmánaðar. Það var rétt, sem kom fram hjá hv. 1. flm., að það er óheppilegt að flýta klukkunni í miðri viku, en svo yrði það, ef þetta yrði bundið við 1. apríl n. k., og er því hentugra að binda þetta við helgi.

Varðandi ræðu hæstv. dómsmrh., er það rétt hjá honum, að seinkun klukkunnar á haustin komi sér illa fyrir verkamenn. Þeir hafa orðið að vinna í myrkri, svo að ástæða væri til að breyta reglugerðinni, ekki einungis hvað snertir að færa klukkuna fram, heldur einnig hvenær eigi að færa hana aftur. — Ég skal viðurkenna, að þessi till. kemur seinna fram en æskilegt hefði verið, en vegna þess, hversu við flm. urðum seint fyrir, yrði hér um bráðabirgðalausn að ræða, ef till. og brtt. yrðu samþykktar.

Forseti (JPálm): Mér hefur borizt skrifleg brtt. við brtt. hv. allshn. á þskj. 464 frá hv. 11. landsk., um að í stað „fyrsta dag aprílmánaðar“ komi: fyrsta sunnudag í aprílmánuði.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 468) leyfð og samþ. með 29 shl. atkv.

Frsm. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. — Við-víkjandi fyrirspurn hæstv. dómsmrh. vil ég taka það fram, að það kom til tals á fundi n., hvort ekki ætti einnig að breyta hausttímanum frá því, er reglugerðin ákveður, og heyrðist mér það á nm. yfirleitt, að þeir gengju út frá því, að klukkunni yrði seinkað mánuði seinna en verið hefur, ef þessi till. yrði samþ., og það leiddi af sjálfu sér, að reglugerðinni yrði breytt þannig, er hún yrði endurskoðuð. — Varðandi brtt. hv. 2. flm., er hann nú lagði hér fram, um að miða þetta við fyrsta sunnudag aprílmánaðar, þá er það frá mínu sjónarmiði ekkert atriði, hvort þetta er bundið við fyrsta dag mánaðarins eða fyrsta sunnudag hans, en ef það þykir heppilegra fyrir þá menn, sem hafa óskað eftir þessu, að breytingin verði gerð um helgi heldur en í miðri viku, mun ég geta fallizt á þessa brtt. og býst við, að aðrir nm. séu einnig sömu skoðunar.

Páll Zóphóniasson: Herra forseti. — Það hefur komið í ljós, að hv. flm. þessarar till. hafa ekki haft tíma til þess að átta sig á því, hvaða dagur

sé heppilegastur til að seinka klukkunni aftur á haustin. Enn fremur er ágreiningur um það, hvort það eigi að færa klukkuna fram á vorin hinn fyrsta dag aprílmánaðar eða fyrsta sunnudag aprílmánaðar eða fyrsta sunnudag maímánaðar. Mér finnst því rétt, að hæstv. ríkisstj. fái málið til meðferðar, þar eð það virðist svo flókið, og legg til, að því verði vísað til hennar.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. — Í tilefni þessarar síðustu till. vildi ég mega beiðast upplýsinga hv. þm. um það, hvaða ástæða sé yfirleitt til þess að breyta klukkunni á sumrin, úr því að það eru vormánuðirnir og haustmánuðirnir, sem helzt hafa áhrif varðandi birtuna. Nú stendur þetta þannig, að verði till. samþ. eins og hún nú liggur fyrir, verður að skoða hana sem fyrirmæli um að halda núverandi reglum óbreyttum varðandi hausttímann. Verði till. hv. 1. þm. N-M. (PZ) hins vegar samþ., er það látið vera á valdi ríkisstj., hvort þetta mál allt skuli tekið til athugunar, en ég get ekki skilið, hvaða vinning menn sjá sér í að flýta klukkunni aðeins þennan tíma ársins og láta hausttímann þá standa óbreyttan.

Sigurður Guðnason: Ég get, út af því, sem fram hefur komið í umr., lýst yfir því, að óánægja hefur verið meðal verkamanna undanfarið með að flýta klukkunni svo snemma, bæði vegna birtu og veðráttu, því að oft á þessum tíma eru slæm veður og erfitt að fara til vinnu mjög snemma. Sumir álíta, að alls ekki beri að flýta klukkunni, en þeir munu þó fleiri, sem telja, að birtan nýtist betur, ef svo er gert. En þessi breyt. má ekki gerast of snemma vegna verkamanna og einnig skólabarna, og það, sem fyrst og fremst vakir fyrir okkur flm., er að gera þessum aðilum léttara fyrir. Enn fremur tel ég heppilegra að breyta klukkunni um helgi, en ekki í miðri viku.

Forseti (JPálm): Mér skilst, að hin skrifl. brtt. frá hv. 11. landsk. sé tekin upp af hv. allshn.

ATKVGR.

Till. frá 1. þm. N-M. um að vísa málinu til ríkisstj., felld með 15:15 atkv.

Brtt. 468 samþ. með 27:2 atkv.

Brtt. 464, svo breytt, samþ. með 27:2 atkv.

Tillgr., svo breytt, samþ. með 27:1 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till., svo breytt, samþ. með 27:1 atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 469).

11. Heimilisvélur.

Á 33. fundi í Sp., 28. febr., var útbýtt:

Till. til þál. um innflutning heimilisvéla (A. 463).

Á 34. fundi í Sp., 4. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 35. fundi í Sp., 11. marz, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Sigfús Sigurhjartarson): Ég tel mig ekki þurfa að gera frekari grein fyrir þessari till. en gerð er á þskj. 463. Ég tel eðlilegt, að umr. verði frestað, en málinu vísað til allshn.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 27 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 40. fundi í Sp., 28. marz, var fram haldið einni umr. um till. (A. 463, n. 524).

Frsm. (Sigfús Sigurhjartarson): Herra forseti. Allshn. varð sammála um það að mæla með, að þessi þáltill. verði samþ. með þeirri viðbótartill., sem greinir á þskj. 524. Ég tel ekki ástæðu til þess að gefa frekari skýringu á þessu máli, það liggur svo ljóst fyrir. Ég vil aðeins þakka hv. n. fljóta og góða afgreiðslu á málinu og mæli með því fyrir hennar hönd, að þáltill. verði samþ. með þeim breyt., sem n. leggur til.

ATKVGR.

Brtt. 524 samþ. með 34 shlj. atkv.

Tillgr., svo breytt, samþ. með 32 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 32 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 598).

12. Togarakaup fyrir Stykkishólm.

Á deildafundum 10. marz var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um ríkisábyrgð vegna togarakaupa fyrir Stykkishólm (A. 500).

Á 35. fundi í Sp., 11. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Gunnar Thoroddsen): Herra forseti. Það hefur verið ljóst nú um skeið, að mikil þörf er fyrir eflingu atvinnuvega í Stykkishólmi, og þó sérstaklega sjávarútveg, vegna aðgerða, sem þeir hafa með höndum þar, einkum vatnsveitu, rafmagnsveitu og hafnarmannvirkja. Hreppsfélagið sótti á sínum tíma um einn af hinum nýju togurum, en fékk engan. Var þá leitað fyrir sér um kaup á öðrum togara. Eftir töluverðar eftirgrennslanir voru fest kaup á eldri togara, Viðey, fyrir 1200,000,00 kr. Er talið, að hér sé um góð kaup að ræða. En til þess að úr þessum kaupum geti orðið, þarf ríkisjóður að ábyrgjast lán, allt að 1 millj. kr., til

þess að hægt verði að koma þeim í framkvæmd.

Það hafa verið bollaleggingar í Stykkishólmi um, hvernig togarinn verði gerður út, hvort togarinn verði gerður út af hreppsfélaginu sjálfu eða af hlutafélagi. Það er óskað eftir því, að það verði heldur hlutafélag, og hefur í því skyni verið stofnað hlutafélag í Stykkishólmi, þar sem hreppsfélagið er stærsti hluthafinn. En ég hef orðið þess var hér í hv. Alþ., að sumir hv. þm. telja ekki fært að veita ríkisábyrgð slíku félagi, jafnvel þó að hreppsfélagið sé stærsti hluthafinn. En eins og hv. þm. sjá, hef ég haldið báðum þessum leiðum opnum, og mun fjvn. taka ákvörðun um það, hvora leiðina skal fara. Það er ekki skilyrði, að það verði hlutafélag, en þeir mundu missa eitthvað af fjármagni, ef sú leið yrði ekki farin.

Ég vil svo leggja til, að till. verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. fjvn., og vænti þess, að hún afgreiði málið, svo fljótt sem kostur er.

Skúli Guðmundsson: Herra forseti. Eftir þessari till. að dæma hafa íbúar Stykkishólms áhuga fyrir því að eignast togara. Hv. flm. segir hér í grg., að þeim hafi boðizt til kaups gamall togar, sem Viðey heitir, fyrir 1200,000,00 kr., en mér skildist á flm., að þeir væru búnir að festa kaup á þessu skipi.

Þetta skip, sem hér um ræðir, er nú ekki nýtt, það er 26 ára gamalt. Skip þetta hét áður Snorri goði og var þá eign Kveldúlfs. En svo seldi Kveldúlfur togarann hlutafélagi með sama nafni og skipið ber nú, Viðey, og var söluverð hans þá 9 hundruð þús. kr. Nú lítur út fyrir, að eigendur skipsins séu búnir að fá nóg af því og vilja láta það aftur, enda fyrir 1200,000,00 kr. og það á ábyrgð ríkisjóðs. Ég held, að þetta verði sé óeðlilega hátt. Það hafa nú undanfarið verið seld nokkur af gömlu botnvörpuskipunum til Færeyja, en verðið hefur verið lægra en þetta. Ég hygg, að það verði sé um það bil $\frac{1}{3}$ lægra, eða 800—900 þús. kr. Með tilliti til þessa finnst mér það vera of hátt verð, sem þeir í Stykkishólmi eiga að borga.

Ég vil nú benda á það, að nú bjóðast nýir togarar til kaups, að vísu fyrir nokkru hærri verð en þetta. Ég sá nú fyrir skemmstu auglýsingu í blöðunum frá Gísla Jónssyni, hv. þm. Barð., þar sem hann auglýsir eftir kaupendum að brezkum dieseltogurum fyrir verð, sem mun láta nærri, að sé 1700000,00 kr. Þetta er raunar hærri verð, en hér er um nýtt skip að ræða. Ég vil því mæla með því, þegar stuðningur er veittur til þess að stækka skipaflotann, að það sé athugað vandlega, að sú aðstoð komi að sem beztum notum, en ég tel mikið vafamál, hvort eigi að veita ábyrgð fyrir svona gömlu skipi fyrir svo hátt verð. Ég vildi láta þetta koma hér fram, áður en málið fer til n. Þá vil ég einnig benda á það, að vextir þeir, sem hér er um að ræða, eru hærri en hjá stofnlánadeild sjávarútvegsins, þar sem heimilt er að veita lán, allt að $\frac{1}{2}$ kostnaðar, gegn $2\frac{1}{2}\%$ vöxtum, en hér er gert ráð fyrir 4%. Það er gert ráð fyrir, að greiddar séu 200 þús. kr. á ári, og ég efast um,

að þeir verði færir um að borga þá fúlgú árlega í afborganir af þessu skipsverði.

Það er óákveðið, hvort um hreppsfélagið eða hlutafélag verður að ræða, en engin ákvæði eru um það, að hreppsfélagið eigi að vera í ábyrgð fyrir því, ef hlutafélagið getur ekki staðið í skilum.

Ég vænti þess svo, að hv. n. taki þessi atriði málsins til athugunar.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Ég veit það vel, að það er nauðsynlegt, að Alp. styðji hreppsfélög og bæjarfélög til að koma á hjá sér togaraútgærd.

Það verður að gera þær aðgerðir, sem duga, þegar fátæk bæjarfélög eiga í hlut, sem ekki geta lagt peningana á borðið, eins og menn í Reykjavík. Í þessu augnamiði samþykkti síðasta Alp. þál., þar sem gert er ráð fyrir, að ríkið ábyrgist 10% af kostnaðinum til viðbótar því, sem stofnlánadeild sjávarútvegsins veitir.

Í þessari þáttill. er farið inn á sömu braut, hvað snertir Stykkishólm. Stykkishólmur sótti um togara, en fékk hann ekki vegna þess, að þeir treystu sér ekki til þess að borga þau 15%, sem tilskilið var, sem þá var búizt við að yrði 450000 kr.

Ég held, að það sé nauðsynlegt, að þegar ríkið ætlar sér að hjálpa, þá geri það það myndarlega, svo að lagður sé varanlegur grundvöllur að atvinnurekstri, sem beri þá staði uppi, eins og það hefur borið Reykjavík uppi. N. ætti því að athuga, hvort ekki eru tók á að tryggja Stykkishólmi nýjan togara.

Ef Stykkishólmur keypti nýjan togara, t. d. dieseltogara, sem er minni togari en Viðey, og ef þeir ættu að greiða 15%, sem gerir $\frac{1}{4}$ lægra en þeir þurfa nú að borga, ef þeir kaupa Viðey, þá er augljóst, að það er engin frágangssök. Þegar Alp. ætlar sér að koma stóratvinnutækjum út á land, þýðir ekki að fara eftir neinum venjulegum fjármálaleiðum eða duttlungum fjármálaspekinga í Reykjavík, það verður að koma tækjunum út á land og hætta á það, þó að ríkið yrði að lána þessi 100%. Þetta verður að gerast. Það verður að stíga stór spor, ef ekki á að drepa nýsköpunina, og til þess verður ríkið og bankarnir að leggja fram meir en 85%.

Þeir bæir, sem fengið hafa loforð fyrir skipum, eiga að borga þau á 20 árum með 2½% vöxtum.

Í till. um ríkisábyrgð var gert ráð fyrir, að ríkið greiddi 10%, en bæirnir hafa ekki enn fengið þessa greiðslu hjá Landsbankanum. Og hvað þýðir þá fyrir Alp. að gera ráðstafanir til að koma upp stóratvinnurekstri úti um landið, ef bankarnir neita að hlýða? En þetta er nauðsynlegt og hefur eins mikið að segja fyrir bæina úti um landið, eins og var fyrir Reykjavík, þegar togararnir komu hér fyrst.

En það verður að tryggja, að þetta sé gert. Bankarnir eru ekki enn búnir að gera skyldu sína, og ég skil ekki, hvaða vald Alp. hefur, ef það getur ekki skipað bönkunum að hlýða. Ég get ekki skilið það, að þegar búið er að velta af sér dönsku embættismannavaldi, að þá sé ekki hægt að láta innlenda embættismenn hlýða. Það er ekki nóg að gera

samþykktir um framkvæmdir. Það verður að láta bankana hlýða.

Þegar bæjarfélögin eru búnin að fá þessa samþykkt í hendur, verða þau að gera út menn til þess að reyna að ná þessu fé, þessum 10%. Svona ástand getur ekki gengið. Svona nokkuð væri skiljanlegt, ef bankarnir væru einkaeign, en þegar þeir eru eign þjóðarinnar, er þeirra að hlýða vilja Alp. Ég vil því nota þetta tækifæri til að spyrja um það, hvort bankarnir fari ekki bráðlega að greiða þetta fé. Það er nauðsynlegt að fá þetta upplýst sem fyrst, því að það er gengið út frá, að svona samþykktir séu framkvæmdar, en þær eru nú að stranda á bönkunum.

Ég vænti svo, að fjvn. taki málið til vandlegrar athugunar, svo að málið komi sem fyrst fyrir þingið aftur, svo að það komi í ljós, hvort Alp. hefur vald til þessara framkvæmda.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Ég vil í tilefni af því, sem hv. þm. V-Húnv. beindi til mín, leyfa mér að upplýsa einstök atriði í sambandi við þetta mál.

Fulltrúar frá Stykkishólmi, hreppstjórinn og kaupfélagsstjórinn, komu til mín um jólin og svo nokkrur síðar til þess að ræða þessi mál við mig og fá leiðbeiningar frá mér sem tekniskum ráðunaut. Ég sendi þá bréf til útgerðarmanna til þess að vita, hvort þeir vildu selja nokkur skip. Við þessu komu aðeins 3 tilboð, 2 frá félögum, sem ég er meðeigandi að, og svo þetta hið þriðja. Það var langhagstæðast, og ráðlagði ég þeim að samþykkja það tilboð.

Hvað því viðvíkur, að þetta verð sé hærra en þegar skipið var selt frá Kveldúlfí, þá ber það að athuga, að á milli kom klassaskoðun og klassaviðgerð. Þá var árið 1946 framkvæmd viðgerð á því fyrir 1 millj. kr. Það var þá byggt upp, skrokkurinn og vélarnar, þó að það sé auðvitað ekki nýtt, því að gömul skip verða aldrei ný. Þá er og þess að gæta, að í þessari upphæð eru innifalinn kol og veiðarfæri, og er mér tjáð, að tilboðið sé á þann veg, að greiða eigi strax 200 þús. kr. og afganginn með jöfnum afborgunum á 5 árum með 4% vöxtum. Ég hygg, að ekki muni hægt að fá betra tilboð innanlands, þar sem skipið er byggt 1925, en ný vél sett í það 1929, og má segja, að það sé í góðu ástandi.

Það er ekki hægt að bera þetta skip saman við þau, sem seld hafa verið til útlanda, því að þau hafa flest verið í mjög lélegu ásigkomulagi. Því til sönnunar má geta þess, að fyrrv. atvmrh. leyfði alls ekki útflutning skipa nema þeirra, sem voru í föllnum klassa eða mjög lélegu ástandi. Sem dæmi upp á þau skip, sem seld hafa verið út, má nefna Kára ásamt fleirum. Slík skip standast að sjálf-söguð engan samanburð við það, sem hér er um að ræða. Aths. hv. þm. V-Húnv. varðandi verðið eru því á misstilningi byggðar og sennilega fram komnar vegna ónógra upplýsinga í málinu.

Þá vil ég geta þess, að dieseltogaratilboðið frá mér lá ekki fyrir, þegar málið var rætt. Það skip er byggt

í Beverry 1946. Ég hef sent umboðsmanni mínum fyrirsögn um það, hvernig skipið hafi reynzt í reynsluför sinni, og spurði sérstaklega um eitt atvikið, sem ég var ekki ánægður með. Nú hefur mér borizt svar þess efnis, að skipið hafi reynzt í alla staði vel, en fæ síðar nánari skýrslu um reynsluförina. Ég tel það athugandi fyrir Stykkishólm, hvort tilboðið sé heppilegra fyrir staðinn. Þetta skip er allmiklu minna, eða 133 fet í stað 14, á hinu skipinu, og lestatalan mun vera um 100 tonn um minni, en burðarmagnið tiltölulega meira, en fiskirýmið tæplega eins mikið og í Viðey. Ég mun nú ræða þetta mál nánar við flm. og í fullu trausti gefa mínar beztu upplýsingar. Þá lofa ég líka að taka málið fyrir til athugunar og afgreiðslu í fjvn. eins fljótt og mögulegt er.

Jónas Jónsson: Ég heyrði 2. þm. Reykv. tala með hávaða um vonda veröld og að Landsbankinn vildi ekki hlýða Alþ. Ég geri ráð fyrir, að þessi þm. verði ekki ánægður, fyrr en þessi stofnun lægi í rústum, sem honum vonandi ekki gefst, þó að skemmdarstarfsemi hans hafi mikið eyðilagt. Honum brást sú von að fá áfram að leika sér að verðmætum þjóðarinnar og sú ósk að ná undir sig og sitt fylgdarlið seðlaútgáfunni til fjármálaskemmtana. Í þess stað verður hann að láta sér nægja að sitja hér hjá okkur hinum niðri á jafnsléttu og hrópar bara um, hvað veröldin sé vond. Það er svo sem engin launung, hvað þessi þm. vill. Hann vill fá skipulag eins og í Rússía, en til þess að koma þessu skipulagi á ætlar hann fyrst að leggja allt í rústir. Á meðan þessi þm. sat í stjórn, komst hann vel áleiðis með þessa skemmdarstarfsemi sína, en þó var það ein stofnun, sem honum tókst ekki að eyðileggja, og það var Landsbankinn. Nú gerir þessi þm. líka allt, sem í hans valdi stendur, til að breyta skipulagi þessarar stofnunar, sem var honum ofvaxin í eyðileggingarstarfseminni. Það má líka þessum ofsóknum kommúnista á Landsbankann við það, þegar Eggert Gunnarsson fór upp á strompinn og leit yfir byggðina, en sá aðeins hálf annað kot óveðsett. Landsbankinn er nefnilega eins og þetta eina og hálfa kot, sem fyrrv. stjórn tókst ekki að koma fyrir kattarnef. Skipulagningu Landsbankans er nú þann veg farið, að fyrst eru yfir honum þrír bankastjórar, þá fimm manna bankaráð og síðan sextán menn í landsbankanefnd, svo að það virðist vera sámiðlegru hópur stjórnenda. En svo kemur þessi þm. með þá vitleysu að bæta við 52 þm. til þess að stjórna þessu fyrirtæki og ákveða starfsemi þess. Það er fullvíst, að með því móti yrði fljótt gert út af við þessa stofnun, a. m. k. ef flokksbræður 2. þm. Reykv. réðu einhverju í þessum hóp, enda er það markmið þeirra. Skoðanir þessa þm. eru heldur ekki bornar fram nema af fíflum og fábjanum, að Landsbankinn eigi að vera háður duttlungum þingsins. Menn, sem halda slíku fram, ættu að vera þingrækir. 2. þm. Reykv. ætti því að halda sér saman, því að hann má vita, að gjamm hans verður að engu haft.

Flm. (Gunnar Thoroddsen): Ég þakka form. fjvn. fyrir hans góðu undirtektir. Þetta mál verður að sjálf-sögðu athugað í fjvn., og vil ég endurtaka ósk mína um það, að það fái sem skjótasta afgreiðslu. Ég sé svo ekki ástæðu til þess að ræða þetta frekar á þessu stigi.

Skúli Guðmundsson: Þm. Barð. drap á það í ræðu sinni, að Viðey hefði nýlega verið klössuð, sem kallað er. Rétt mun það vera, að skipið var lagfært 1945 fyrir um 1 millj. kr. En nú er svo ráð fyrir gert, að skip skuli klössuð á 4 ára fresti. Eftir tvö ár á því Viðey að fara aftur í klössun og má gera ráð fyrir, að viðgerðarkostnaður fari vaxandi, svo að það getur kostað mikla upphæð að lagfæra skipið þá. Þm. sagði, að skipið væri byggt 1925, en það mun vera byggt 1921. (GJ: Það var ekki notað fyrr en 1925.) Þm. sagði, að tilboðið um dieseltogara hefði ekki legið fyrir, þegar um þessi kaup var rætt. Vegna þess finnst mér rétt, að nú sé athugað vandlega, hvort ekki muni heppilegra að kaupa nýtt skip en þennan gamla togara. Þá tel ég nauðsynlegt að athuga, hvort rétt sé að kaupa frekar togara en báta. Mér hefur verið sagt, að það séu ekki fyrir hendi lendingarskilyrði fyrir togara nú í Stykkishólmi, þó að það geti orðið fljótlega. Út af ræðu 2. þm. Reykv., varðandi Landsbankann, má benda á, að það voru lánaðir út úr honum tugir millj. í tíð fyrrv. ríkisstj., en eins og kunnugt er, eru takmörk fyrir því, hvað bankinn getur fest mikið fé.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til fjvn. með 28 shlj. atkv.

Á 41. fundi í Sp., 28. marz, var till. tekin til síðari umr. (A. 500, n. 594).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 27 shlj. atkv.

Frsm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Þetta mál kom til fjvn. þann 11. þ. m., en vegna annrakis vannst ekki tími til að afgreiða það fyrr, og er nú nauðsynlegt að hraða afgreiðslu þess sem mest. Eins og segir í grg. fyrir till., hefur Stykkishólms-hreppi boðizt togarinn „Viðey“ fyrir 1200 þús. kr., hvar af 200 þús. kr. eiga að greiðast við afsal, en eftirstöðvar með jöfnum afborgunum á næstu fimm árum og 4% ársvöxtum. Skyldu fylgja með í kaup-unum kol, veiðarfæri, ís og annað, sem nauðsynlegt er í eina veiðiför. Skipið hafði fengið klassaskoðun og viðtæka viðgerð á s. l. ári, er nam rúml. 1 millj., og er samkv. upplýsingum frá eftirlitsmönnum talið að vera í mjög góðu ásigkomulagi. Hreppnum höfðu einnig boðizt 3 aðrir togarar innlendir, tveir fyrir sama verð, en einn fyrir allt að þriðjung lægra verð, en tilboð þau voru að ráðunaut hreppsins í þessu máli talin mjög miklu óhagstæðari. Þá hafði

hreppnum og boðizt nýr dieseltogari 133 feta fyrir £ 65.000, en með því að upplýst var, að nauðsynlegt mundi að gera viðtækar breytingar á því skipi, áður en það uppfyllti þær kröfur, sem gerðar eru samkv. fyrir mælum um eftirlit skipa, og vitað var, að það mundi kosta mikið fé og taka langan tíma, auk þess sem það skip rúmaði aðeins 70% af afla, borið saman við rúmmagn b/v Viðeyjar, vildi hreppurinn ekki sinna því tilboði. Þá er og upplýst fyrir n., að tekizt hefur að fá lánsvextina lækkaða úr 4% í 2½% og jafnframt að tryggja, að sá arður, sem kann að verða af þeirri veiðiferð, sem skipið nú er í, fylgi með í kaupnum til hreppsins án verðhækkunar á fyrrnefndu söluverði. Á þessum grundvelli hefur málið síðan verið rætt við fjmrh., sem hefur tjáð n., að hann mundi nota heimildina, ef Alb. samþykkir þáttill.

N. gerir ráð fyrir því, að sem trygging fyrir lánu verði ríkissjóði gefinn 1. veðréttur í skipinu og auk þess ábyrgð hreppsins. Gert er ráð fyrir í þáttill., að Stykkishólmshreppi eða hlutafélag, sem hreppurinn er aðalhluthafi í, kaupi togarann. En meiri hl. n. vildi, að skilyrðið fyrir ríkisábyrgð væri það, að hreppurinn einn keypti togarann, og leggur til breyt. samhljóða því áliti. Þrír af nm. hafa þó skrifað undir með fyrirvara. Einn þeirra, hv. 1. landsk., er hér ekki við, en fyrirvari hans mun aðallega hafa stafað af því, að hann vildi helzt, að nýtt skip yrði keypt. Í öðru lagi lagði hann áherzlu á, að hreppurinn einn keypti togarann. Hinir, er undirrituðu með fyrirvara, eru þeir hv. 5. þm. Reykv. og hv. þm. Borgf., og munu þeir gera grein fyrir sínum fyrirvara. Af misgáningi féll niður nafn eins nm., hv. 2. þm. Rang., er nál. var prentað. Þetta er mjög þýðingarmikið og aðkallandi mál, og vona ég því, að það nái afgreiðslu á þessum fundi.

Pétur Ottson: Eins og hv. frsm. sagði, bar mjög bráðan að um afgreiðslu þessa máls í dag, og stafar það af breyttu viðhorfi til kaupanna og af því, að í ráði er að gefa þinghlé í dag eða á morgun. Ég vil taka það fram, að ég vil ekki leggja dóm á það, er segir í nál. um afstöðu Stykkishólmshrepps eða hlutafélags með meirihlutabátttöku hreppsins til þess, hvort kaupa skuli eitt af þessum gömlu skipum eða annað nýtt. Hv. frsm. er fagmaður í þessum efnum og hefur því betri skilyrði til að segja um það. Við höfum hér, hv. 5. þm. Reykv. og ég, skrifað undir nál. með fyrirvara, og þessi fyrirvari miðar í aðalatriðum að þeim breyt., sem meiri hl. leggur til, sem sé að binda ábyrgðina því skilyrði, að hreppurinn einn eigi togarann, en ekki hlutafélag, sem hreppurinn væri þó langstærsti aðili í. Við lítum svo á, að það sé harla einkennilegt, að ríkið setji slíkt skilyrði fyrir stuðningi, að það útilokar, að ríkissjóður geti nokkurn tíma notið beinna tekna af fyrirtækinu, því að útgerð bæjarfélaga greiðir ekki skatta til ríkisins, eins og hlutafélög og einstaklingar gera.

Þetta urðum við að gera fyrirvara um, og vorum

við ásáttir um að bera fram skrifl. brtt um, að þessi ákvæði till. verði látnin standa eins og í upphaflegu till., en sjálfsgert er að breyta henni að öðru leyti til samræmis við það, að lánsvextirnir hafa fengizt lækkaðir um 1½%, afborganir verða lægri, samningar allir betri og lægri upphæðin, sem ríkissjóður ábyrgist.

Ég les nú þessa skrifl. brtt. okkar, með leyfi hv. forseta, og afhendi honum síðan till. Hún hljóðar þannig:

„Alb. ályktar að heimila ríkisstj. að ábyrgjast fyrir hönd ríkissjóðs lán, allt að 850 þús. kr., sem tekið verður af Stykkishólmshreppi eða hlutafélagi búsettu þar, með þátttöku hreppsins vegna kaupa á togara gegn tryggingu, er ríkissjóður tekur gilda, enda verði lánið greitt með jöfnum afborgunum á næstu fimm árum, og verði vextir af láni þessu eigi hærri en 2½% — tveir og hálfur af hundraði.“

Okkur flm. þessarar till. finnst það vera mjög varhugavert, eins og ég sagði áðan, að setja það skilyrði fyrir ábyrgð ríkissjóðs, að hreppurinn einn standi að lántökunni, og það því fremur, sem ríkissjóður hefur nú og alltaf ærna þörf fyrir að geta fengið sem mestar tekjur. Frá okkar sjónarmiði er ekkert sérstakt öryggi í því fyrir útgerð þessa skips, þó að hún væri í höndum sveitarfélagsins, fram yfir það, að hún væri í höndum hlutafélags með þátttöku hreppsins, sem stæði að rekstrinum. Má vera, að það væri einhver trygging í því fyrir rekstur slíks bæjarútgerðarfélags að þurfa ekki að gjalda tekju- og eignarskatt, en það er þá að athuga í sambandi við það, að með því að taka stefnu eftir slíku sjónarmiði skapast alveg nýtt viðhorf með þessari löggjöf. Ef útgerðin á þannig að færast úr höndum einstaklinga og félaga og verða skattfrjáls, þá skapast auðvitað það viðhorf að sjá ríkissjóði farborða þrátt fyrir þann tekjumissi, sem slíkt hefði í för með sér fyrir ríkið. Það er vitað mál, að togaraútgerð í höndum einstaklinga hefur gefið ríkinu drjúgar tekjur og gerir það áfram, ef reksturinn gengur samilega vel. Þetta viðhorf vildum við hv. 5. þm. Reykv. marka með fyrirvara okkar. Við viljum ekki, að tillgr. verði breytt að þessu leyti frá því, sem hún er nú á þskj. 500. Aðrar breyt., sem fjvn. leggur til, að gerðar verði, eru aðeins afleiðing af breyt. á þeirri upphæð, sem gert er ráð fyrir, að ríkið ábyrgist, og lægri vöxtum, og eru báðar þær breyt. til hagræðis í þessu sambandi.

ATKVGR.

Afbrigði vegna skrifl. brtt. (sjá þskj. 599) leyfð og samþ. með 27 shlj. atkv.

Frsm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Út af þessari skrifl. brtt. vildi ég benda á nokkur atriði. Ef hún næði samþykki, væri haldið inn á nýja og mjög varhugaverða braut, því að það er ekki hægt að byrja á að veita ríkisábyrgð á láni til hlutafélaga, nema það verði almennt. Og ef slík brtt. væri samþ., þyrfti ýmislegt að taka fram í því sambandi, t. d. um hámark hlutafjárupphæðar, útborgun arðs, og

í þriðja lagi yrði að búa svo um hnútana, að hluta-bréfin bærust ekki nema að takmörkuðu leyti út úr viðkomandi kaupstað eða sveit, unz skuldin er greidd, sem ríkið ábyrgist, og ríkið þar með úr ábyrgð. Af þessum sökum er ég ekki fylgjandi þessari brtt., en fylgi fast fram þeirri skoðun, að rétt sé að samþykkja þá brtt., sem meiri hl. fjvn. hefur lagt hér fram á þskj. 594, þar sem ábyrgð ríkisins er miðuð við, að hreppsfélagið sé eini eigandi fyrirtækisins.

Það er alveg rétt hjá hv. þm. Borgf., að það eru ýmsir ágallar á skattal. í þessu sambandi, sem taka verður upp og leiðrétt, og verður það væntanlega gert innan skamms, t. d. að ýmis ríkisfyrirtæki greiði engan skatt til ríkisins og bær reki skattfrjálsa stórútgerð. En því má ekki blanda inn í þetta mál. Það hefur t. d. verið byrjað á að láta landssmiðjuna greiða útsvar og skatta eins og hlutafélög, en það hefur enn ekki tekið til bæjarútgerðar, en að því hlýtur að stefna, að það sæki í það horf, að slíkur rekstur verði ekki skattfrjálss á ríkisins kostnað. Ég vænti þess svo, að aðaltill. fjvn. á þskj. 594 verði samþ., eins og meiri hl. nefndarinnar leggur til.

Sigurjón A. Ólafsson: Herra forseti. Ég hef gert fyrirvara í máli því, sem nú er til umr. Efnislega hef ég getað fallist á afgreiðslu málsins með þeim skilyrðum, sem sennilega má reikna með, að felist í till. En ég tel varhugavert, að Alp. fari inn á þá braut að veita ríkisábyrgð til kaupa á gömlum skipum. Hingað til hefur slík ábyrgð miðast við ný skip, og ég hefði óskað, að hún yrði eins og áður miðuð við nýbyggð skip. Nú hefur þetta hins vegar ekki verið talið hagkvæmt í þessu tilfelli, og eru þær ástæður tilgreindar, að kaupsútið ráði ekki við nýtt skip. Þótt ég telji þetta ekki frágangssök í þetta skipti, eins og á stendur og um hnútana er búið, þá vil ég benda á, að mitt atkv. er þó bundið því, að það komi skýrt fram, sem væntanlega má nú skilja af till. sjálfri, að ábyrgðin sé til handa hreppsfélaginu einu, sem reki þetta fyrirtæki. Ef út á þá braut væri farið, að ríkið ábyrgðist slík lán til hlutafélaga, þá vil ég engan þátt taka í því, það hefur ekki tíðkæzt hér á Alp., slíkar ábyrgðir hafa eingöngu verið miðaðar við bæjarfélög. Ég taldi rétt að þetta kæmi fram, mín afstaða í málinu, mitt atkv. er bundið við hreina bæjarútgerð, en mér skilst, að hinir tveir nm., sem gert hafa fyrirvara, séu á gagnstæðri skoðun. Ég mun síðan greiða atkv. með till. á þskj. 594 eftir að hafa látið í ljós þessa sérskoðun mína.

Pétur Ottesen: Út af því, sem hér hefur komið fram, að varhugavert sé að veita hlutafélagi ríkisábyrgð, þótt sveitarfélag sé með í fyrirtækinu, þá vildi ég spyrja, hvort reksturinn væri ekki jafnóruggur í höndum hlutafélags og bæjarfélags. Skyldi áhættan vera meiri í fyrri tilfellinu? Ég get ekki gengið inn á það. Hiit atriðið, sem kom fram hjá hv. frsm., var það, að varhugavert væri út frá öðru

sjónarmiði að veita hlutafélagi slíka ábyrgð, sökum þess að fleiri mundu fljótt koma á eftir, og þyrfti þá að breyta ákvæðum hlutafélaganna. Ég get fallist á það. En ég bendi á, að Alp. hefur slíka lagabreyt. alveg í hendi sinni, ef á þarf að halda í sambandi við veitingu slíkrar ábyrgðar. Ég veit ekki betur en stuðningur ríkisins við atvinnuvegina og útvegum atvinnutækja miðist og eigi að miðast við það, að slík tæki verði til uppbyggingar fyrir þjóðfélagið og að þau geti þrífist og borið sig og gefið beinan eða óbeinan arð. Og ef sá tilgangur næst með stuðningi ríkisins, þá sé ég ekki mun á, í hvaða höndum þau atvinnutæki eru, sem stuðningsins njóta. Eins bendi ég á það, sem hv. frsm. tók undir, að varhugavert væri gagnvart ríkissjóði, ef þessi atvinnurekstur hverfur yfir í bæjarútgerð eða bæjarrekstur, með tilliti til þess skattkerfis, er við búum við. En þá er þess að gæta, að Alp. hefur einnig í hendi sér að breyta skattal., eins og það getur breytt hlutafélagal. Þetta hvort tveggja er jafnt á valdi Alp., sem getur gert sínar ráðstafanir í samræmi við það, hvor þessi leið verður farin. En hin skrifl. brtt. markar sjónarmið okkar flm. hennar.

Frsm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Ég vil aðeins leiðrétt þau ummæli hv. síðasta ræðumanns, að ég hefði sagt, að breyta þyrfti hlutafélagal. Það sagði ég ekki, en ég sagði, að ýmis skilyrði yrði að setja í þessa till., ef taka ætti upp þann hátt að binda ríkisábyrgðina ekki við hreppinn einan, heldur hlutafélag.

Skúli Guðmundsson: Herra forseti. Þegar þessi till. var hér til fyrri umr., gerði ég við hana aths. Ég áleit óeðlilega hátt verð á þessu gamla skipi, þar sem það var herra en núv. eigendur þess gáfu fyrir það fyrir skömmu, og svo átti að greiða 4% vexti af láninu, meðan það stæði. Ég benti á, að vextirnir væru einnig óeðlilega háir, ef miðað væri t. d. við stofnlánadeildarlán til kaupa á nýjum skipum. En nú hefur sú breyt. á orðið, að lánsupphæðin og þar með ábyrgðin hefur lækkað allverulega, úr einni millj. niður í 350 þús. kr., þar sem Stykkishólmi er nú mögulegt að leggja meira fram til kaupanna en upphaflega var gert ráð fyrir. Auk þess hafa vextirnir fengist lækkaðir úr 4% í 2½%, og eru báðar þessar breyt. á málinu til bóta frá því, sem var, er það var lagt fyrir. Ég get því felld mig við till. á þskj. 594 og mun greiða henni atkv.

ATKVGR.

Brtt. 594 samþ. með 25:6 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: BK, FJ, GJ, GÍG, GP, HÁ, HV, HelgJ, HermG, JóhH, JJ, JörB, Ljóh, AJ, ÓTh, PP, SigfS, SB, SG, SÁÓ, SkG, StgrA, ÁÁ, ÁS, JPálm.

nei: GSv, PZ, PO, SEH, SK, PP.

21 þm. (BBen, BrB, EOI, EE, EmJ, EystJ, GP,

GTh, HB, HermJ, IngJ, JÍós, JS, KTh, PM, StJSt, StgrSt, ÁkJ, BG, BSt, BÁ) fjarstaddir.

3 þm. gerðu grein fyrir atkv. sínu:

Gísli Sveinsson: Herra forseti. Ég vil aðeins gera þá grein fyrir atkv. mínu, að þótt ég sé með efni málsins og að mestu leyti með till., er þó það atriði eftir, sem felst í skrifl. brtt., að Stykkishólmsheppur geti fengið ábyrgð á láni til þessara kaupa ásamt hlutafélagi þar. Ég efast um, að hreppurinn takist þetta einn á hendur, og segi því nei.

Páll Zóphóníasson: Þessi till. frá meiri hl. fjv. er sýnu skárri en till. minni hl., en ég er á móti málinu í heild í þessu formi og segi því nei.

Þorsteinn Þorsteinsson: Með tilvísun til grg. hv. þm. V-Sk. segi ég nei.

Brtt. 599 kom ekki til atkv.

Till. svo breytt, samþ. með 28:2 atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 600).

13. Meðferð opinberra mála.

Á 9. fundi í Sp., 11. nóv., var útbýtt:

Till. til þál. um að skora á ríkisstj. að hlutast til um, að frv. um meðferð opinberra mála verði lagt fyrir Alþingi (A. 79).

Á 10. fundi í Sp., 12. nóv., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 11. fundi í Sp., 13. nóv., var till. tekin til einnar umr.

Gylfi Þ. Gíslason: Herra forseti. Ég get verið mjög stuttur um þetta mál, og nægir að mestu leyti að vísa til grg. Svo sem tekið er fram þar, er enginn heilsteypur lagabálkur til hér á landi um meðferð opinberra mála. Reglur, sem gilda um það efni, eru á víð og dreif í l. og sumpart í gömlum tilskipunum, og ber brýna nauðsyn til þess að samræma þessi ákvæði og endurskoða. Þetta mun ríkisstj. og Alþ. hafa verið ljóst, enda var 1939 skipuð n. þriggja sérfróðra manna til þess að endurskoða þessi ákvæði, og skilaði hún löngu og ýtarlegu frv. um meðferð opinberra mála, sem var tvisvar flutt hér á Alþ., 1939 og 1940, en náði ekki fram að ganga.

Nú er það svo, að ég er persónulega allkunngur einum flokki opinberra mála, verðlagsmálum og meðferð þeirri, sem þau hafa sætt hjá héraðsdómurum, og er þar skemmst af að segja, að hún hefur orðið viðskiptaræði og verðlagseftirlitinu til

trafala, og hefur rekstur þessara mála gengið seint og slæga. Ég skal enga tilraun gera til þess að skera úr um, hvort þessi slæga meðferð á fremur rót sína að rekja til úreltra reglna eða vanrækslu embættismanna, en sannleikurinn er sá, að ástandið hefur verið þannig, að ekki er lengur við unandi. Í skjalasafni verðlagseftirlitsins eru nú kærur fyrir brot, sem eru orðin allt að tveggja ára gömul, en enginn dómur hefur verið upp kveðinn um þrátt fyrir ítrekuð tilmæli verðlagsstjóra og trúnaðarmanna hans. Hér er um að ræða atriði, sem telja verður til hneyksla, og verður ekki lengur við það unað, að ekki séu gerðar einhverjar ráðstafanir til úrbóta. Í grg. hef ég nefnt eitt dæmi, þar sem um það er að ræða, að nokkrir aðilar, hárgreiðslustofur, gerðu á vorinu 1945 nokkurs konar samtök um að hafa að engu gildandi verðlagsákvæði, en selja þjónustu sína dýrar en heimilað var. Leið hálfur mánuður, frá því að kærán var send sakadómara og þar til málið var tekið fyrir, en rannsókn málsins tók 1½ mánuð. En jafnvel þótt rannsókn væri lokið, var enginn dómur kveðinn upp. Liðu svo liðugir 3 mánuðir, þar til málið var sent í dómsmrn., en það brást vel við og fyrirskipaði þegar í stað málshöfðun, en þrátt fyrir það er enn í dag, þó að meira en ár sé liðið, frá því málshöfðun var fyrirskipuð, enginn dómur upp kveðinn í málinu. Hér er um að ræða svo vítaverða málsmeðferð, að ekki má liggja í þagnargildi. Ég skal, eins og ég sagði áðan, engan dóm á það leggja, hvort það, að hér hefur þurft meira en 1½ ár til þess að rannsaka og kveða upp dóm í verðlagsmáli, á rót sína að rekja til þess, að reglur, sem um þessi mál gilda, séu óeðlilega flóknar, eða til hins, að slæga sé á málum haldið. Ég bendi aðeins á þetta til þess að vekja athygli á því, að meðferð opinberra mála er nú þann veg farið, að ekki má lengur við svo búið standa og nauðsynlegt er að taka þau mál til rækilegrar meðferðar.

Ég er persónulega þeirrar skoðunar, að ein nauðsynlegasta aðgerðin til úrbóta sé að fela sérstökum embættismanni, opinberum ákæranda, alla ábyrgð á meðferð opinberra mála. En svo vill til, að hin stjórnskipaða nefnd sérfræðinganna frá 1939 var sömu skoðunar. Hún gerði ráð fyrir, að ákærvaldið væri tekið úr höndum ráðh. og fengið í hendur opinberum ákæranda, og mörg önnur gagnleg ákvæði voru í þessu frv. Hef ég því hér lagt til að skora á ríkisstj. að hlutast til um, að frv. um meðferð opinberra mála verði aftur lagt fyrir Alþ., og má þá um leið endurskoða það að einhverju leyti, ef ástæða þætti til. Að öðru leyti sé ég ekki ástæðu til að fjölyrða um málið frekar en gert er í grg.

Samgrmrh. (Emil Jónsson): Herra forseti. Það er aðeins vegna þess, að þetta mál er lagt hér fram í nokkuð óvenjulegu formi, að ég vil fara um það nokkrum orðum. Meginefni till. er það, að skora á ríkisstj. að flytja þetta ákveðna mál, um meðferð opinberra mála, hér á Alþ. og í því formi, sem það hefur legið fyrir áður. Nú er svo högum

hátað, eins og hv. flm. veit, að hæstv. dómssmrh. er ekki á landi hér, og mér er ekki kunnugt um, hvaða undirbúningur hann hefur haft í þessu máli, og þó að ég gegni störfum fyrir hann um stuttan tíma, þá tel ég ekki rétt að fara út í að flytja þetta mál nema í samráði við hann og án þess að ég viti, hvaða hug hann hefur haft um framkvæmd þessa verks. Þess vegna geri ég ráð fyrir því, hvað þessa þál. snertir, að ég mundi varla treysta mér til að framkvæma hana, nema því aðeins að hafa um það samráð við hann. En að öðru leyti virðist liggja fyrir, ef hv. flm. þykir mikið við liggja að flyta málinu, að hann eða einhver annar taki málið upp til flutnings. Það er auðveld aðferð og kemur eins vel til greina eins og að ríkisstj. flytji málið. Efni málsins að öðru leyti skal ég ekki ræða. Það er þekkt frá fyrri þingum, og það er vitað, að það er áhugi fyrir því hjá ýmsum mönnum og stéttum, að það gangi fram, og ég tel sjálfsgagt, að það komi fram, en þessari málsmeðferð, sem hv. flm. leggur til, að ríkisstj. flytji málið nú á þessu þingi, vil ég heldur mælast undan, án þess að haft sé um það samráð við hæstv. dómssmrh.

Stefán Jóh. Stefánsson: Þó ég játi það með hæstv. samgmrh., að það sé dálitið óvenjulegt að reynt sé að greiða fyrir framkomnu stjfrv. á þennan hátt. Þá vil ég nú eindregið mæla með till. hv. flm., því að það er áreiðanlegt, að það hefur dregið allt of lengi, að Alp. hafi tekið til ræðilegrar íhugunar það frv., sem samið var á sínum tíma af mþn. um meðferð opinberra mála. Og sannast að segja er það alveg víst og áreiðanlegt, að núgildandi löggjöf um það efni er næsta ófullkomin og úrelt, og málsmeðferð eftir núgildandi löggjöf er þunglamaleg. Það er dómur þeirra réttarfræðinga, sem hallast að nýtizku kenningum í þessum efnum, að löggjöfin sé með öllu óviðeigandi, því að það er svo gagnvart sakborningi, að það er aðeins til ákærandi, en aldrei verjandi, fyrr en allri rannsókn er lokið. Sakadómari er hvort tveggja í senn sækjandi málsins og á síðara stigi dómari. Það þykir nú ekki viðunandi lengur, og er þetta víðast orðið á annan veg, sem sé þann, að þegar í upphafi meðferðar opinbers máls eigi sakborningur þess kost að hafa sér við hlið verjanda til að fylgjast með málinu, og svo er hins vegar annar, sem hefur með höndum gæzlu þess opinbera, ákærvaldið, opinber ákærandi eða fulltrúi hans. En dómariinn er þá hlutlaus og réttlátur dómari, sem á að framkvæma dómsaðhöfnina og gera sér grein fyrir því, sem fram kemur, bæði í ákæru- og varnarskyni. Ég vildi þess vegna mjög eindregið mæla með þeirri hugsun, sem felst í till. hv. 4. þm. Reykv., og þótt, eins og ég sagði áðan, það sé óvenjulegt, að mál komi fyrir Alp. á þennan veg, sem gert er í till., þá er ekkert við það að athuga, því að það er oft talin sterkari aðstaða, að mál sé lagt fram af hálfu ríkisstj. en að það sé flutt af einstökum þm.

Nú skil ég vel afstöðu hæstv. samgmrh., sem um

stundarsakir aðeins gegnir störfum dómssmrh. og hefur hvorki afstöðu né til þess ætlað, að hann setji sig inn í stærri málefni, sem varða dómsmrn. Ég tel því afstöðu hans eðlilega, að hann vilji ekki taka um það ákvarðanir af sinni hálfu, að frv. þetta verði borið fram sem stjfrv. af hálfu dómssmrh. En ég álit, að það megi eins vel samþykkja till. eins og hún liggur fyrir, þó að þess sé að vænta, að ákvörðun um framkvæmd hennar verði ekki tekin, fyrr en dómssmrh. er kominn heim og tekinn við störfum aftur, eða einhver reglulegur dómssmrh. er tekinn við þeim störfum innan ríkisstj. Ég vil því gera hvort tveggja í senn, mæla með samþykkt till. og eins hitt, að taka undir það með hæstv. samgmrh., að ég tel eðlilegt að draga ákvörðun um þetta, þangað til reglulegur dómssmrh. getur um þetta mál fjallað.

Garðar Þorsteinsson: Ég get tekið undir það, að hér sé um nokkuð óvenjulega aðferð að ræða til þess að fá fram stjfrv. í þinginu. Ég tel að það hefði verið eðlilegra að þessi hv. þm. (GPG), sem á nú innangengt hjá hæstv. dómssmrh., hefði snúið sér til hans beint og óskað eftir því við hann, að þetta frv. yrði flutt, og hefði hann þá getað tekið ákvörðun í stað þess, að Alp. fari að gera líka ályktun, og það því fremur sem flokksbróðir hans, hv. 5. landsk., var einn af þeim mönnum, sem samdi þetta frv., sem um er að ræða, og sjálfsgagt hefur haft sérstaka afstöðu til þess að ýta undir það, að málið kæmi fram, ef viðkomandi ráðh. teldi rétt, að það kæmi inn á þingið. En ég er ekki sammála hv. 4. þm. Reykv. um það, að tilgangurinn með þessari till. sé sá, að reyna að setja inn í löggjöfina ákvæði, sem annars staðar gilda í meðferð opinberra mála. Það er sérstaklega greinilegt af grg., hver er hinn eiginlegi tilgangur. Hann er sá, eftir því sem ég skil grg., í fyrsta lagi að hraða dómsuppsögn og rannsókn mála. fá dóm fljótt upp kveðinn. Í öðru lagi má skilja það á grg., að hann telji, að ef þetta frv. um meðferð opinberra mála verði samþ., þá mundi refsing þyngjast, eins og sést af því, að hann telur, að viðskiptaráð hafi orðið að taka refsivaldið í sínar hendur, af því að dómarnir hafi verið svo vægir. Hann mundi ekki minnst á þetta, ef hann teldi ekki til úrbóta, að frv. um meðferð opinberra mála yrði samþ. En hv. þm. gætir ekki að því, að þó að frv. um meðferð opinberra mála yrði samþ., þá liggur rannsóknarrétturinn og dómsvaldið hjá sömu mönnum, sakadómaranum í Reykjavík og sýslumönnum úti á landi og bæjarfógetum, eftir sem áður, svoleiðis að breyt., sem verður í sambandi við hinn opinbera ákæranda, er aðeins sú, að ákærvaldið flyzt frá dómssmrh. til hins opinbera ákæranda, en hinn opinberi ákærandi hefur ekki eftir frv. sjálfu meiri íhlutunarrétt um meðferð mála hjá t. d. bæjarfógetum og sýslumönnum en dómsmrn. hefur nú, svoleiðis að þessu yrði ekki neitt breytt.

Það má deila um það, eins og hv. flm. sagði,

hvort sé réttara að hafa ákærvaldið hjá opinberum ákæranda eða dómsmrh., eins og það má deila um það, hvort kviðdómur skuli dæma í vissum tegundum opinberra mála eða ekki, því að þá er skipaður í hverju opinberu máli bæði sækjandi og verjandi, en þeir hafa ekki sem slíkir nein ráð á því að flyta málinu. Meðferð málsins og dómsuppkvaðning liggur eftir sem áður í höndum sömu manna, svoleiðis að á því yrði engin breyt., og viðskiptaráð stendur jafnmagnþrota gagnvart slíku sleifarlagi eftir sem áður. Ég held því, að þessi ætlan hv. flm. nái ekki marki, auk þess sem grg. er samfelldur reiðilestur yfir dómurum og sleifarlagi á rannsókn mála og yfir því, hvað gangi seint að kveða upp dóma, en það er auðvitað fyrst og fremst dómsmrn. að áfella það.

Hv. þm. segir svo á einum stað í grg., með leyfi hæstv. forseta: „Yfirleitt hefur tekið óhæfilega langan tíma að kveða upp dómana, auk þess sem þeir hafa venjulega verið svo vægir, að um sáralitla refsingu hefur verið að ræða,“ og hann bætir við: „og varð því viðskiptaráð að taka upp þá reglu að skýra opinberlega frá því, hverjir hlytu slíka dóma. Mun birting á nöfnum hinna seku oft og einatt hafa verið þyngri refsing en sú, sem dómarnir hafði ákveðið.“

Mér kemur það spæskt fyrir, ef það er virkilega svo, að einstaka stofnanir, eins og t. d. viðskiptaráð, eiga að taka í sínar hendur refsivaldið, ef þær eru óánægðar með dómana. Ef dómarnir að áliti viðskiptaráðs eru of vægir, þá eigi að auka refsinguna um allan helming með því að birta nöfn manna. Það má deila um það, hvort rétt sé að birta nöfn sakborninga. Það er stundum gert og stundum ekki, en ég hélt ekki, að það væri lítið þannig á, að opinber stofnun, sem væri ákærandi, gæti tekið til sín hluta af refsivaldinu með því að birta nöfn manna. Það er þess vegna að þessu leyti hreinn misskilningur hjá hv. flm., ef hann telur, að það yrði einhver breyt. að þessu leyti, þó að frv. um meðferð opinberra mála væri samþ., vegna þess að dómarnir eiga að dæma eftir l. Það þyrfti þá að breyta refsíakvæðunum, ef ætti að þyngja dómana, og ég er hræddur um, að viðskiptaráð eftir sem áður tæki í sínar hendur hluta af refsivaldinu með því að birta nöfn manna og það jafnt þó að þetta frv. yrði samþ., vegna þess að á meðan refsíakvæðin eru ekki þyngd, þá eru dómarnir í samræmi við þau.

Ég vildi mælast til, að málinu verði vísað til n., og vænti þess, að hún afgreiði það með rökst. dag-skrá.

Gísli Sveinsson: Herra forseti. — Það er góðra gjalda vert, að hv. þm. reyna að ýta fram mikilvægum málum, sem seinkað hefur. Af sama toga er spurnið, að þessi till. er flutt hér á Alb. Hún er flutt af því, að í fyrsta lagi er hv. þm. nýlega orðinn prófessor í laga- og hagfræðideild háskólans, en áhugi hans er auðvitað góður. Í öðru lagi kemur ljóslega fram í grg., að hér er um atriði að ræða, sem

sært hefur hv. þm. sem nm. í viðskiptaráði. Ég ætla ekki að dæma um réttmæti rökstuðnings þessarar till. Grg. er út í hött, en getur haft þýðingu sem skýring um nefndarstörf. Hv. þm. mun sjá, að engin bót verður á þessu ráðin, þó að þessi lagabálkur sé samþ. Það verður sami gangur á, þó að hann telji, að sleifarlag sé á dómstólunum nú, því að sleifarlagið er ekki að kenna fyrirkomulaginu, heldur málsmeðferðinni, svo sem að málin eru illa undirbúin eða annað slíkt. Um lagabálk þann, sem lá fyrir Alþingi um meðferð opinberra mála og n. hafði til meðferðar undir forustu Einars Arnórssonar, og fleiri góðir menn voru í þeirri n., þar á meðal sakadómari, sem mjög er deilt á í grg., er það að segja, að ekki er allt komið undir till. og lagasamþykktum. Veigamikil ástæða, sem réð afgreiðslu þessa máls, var sú, að það þótti hlýða, að það gengi til umsagnar héraðsdómara og allra, sem hlut áttu að máli. Má segja, að sú leið hafi orðið löng, því að þegar sent var til héraðsdómara, voru þeir misjafnlega upplagðir að svara, enda ekki til þess skyldugir og margir ánægðir með frv. Algenzt er, þegar ekki berast umsagnir, að krefjast umsagnar eða láta þar við sitja, og er ekki að vænta nýrra umsagna héraðsdómara. Aðalröksemd allshn. var, að kostnaður mundi aukast við þetta. Þó gætu menn efazt um, að mikið hefði verið fengizt um, þó að kostnaður hefði aukizt nokkuð. Ég vil, að þetta mál verði tekið góðum og öruggum höndum og eitthvað gert í því, því að þörf er á þessari löggjöf.

Að því er snertir skiptin milli verðlagsmála og dómstóla, þá hafa þau fáu verðlagsmál, sem komið hafa til mín, verið afgr. undireins, þó ef til vill ekki eins og verðlagsráð hefur ætlað til. Þetta hafa verið lítillfjörleg og vafasöm mál og afgr. vægilega og meira að segja hefur orðið að vísa máli frá vegna þess, að skort hefur rökstuðning til dóms. Náttúrlega hafa komið stærri mál fyrir aðra dómstóla og fengið afgreiðslu. Nú eiga dæmdir menn á hættu að fá nöfn sín birt. Þetta getur verið álítamál stundum, en svo virðist sem viðskiptaráð hafi tekið sér vald til þess, þó að þetta sé verk dómstóla. Ef eitthvert ráð hefur refsivald, þótt ekki sé nema að birta nöfn, þá er það mjög athugavert, hvort það eigi að líðast. Ýmis þessara mála hafa verið mikilsverð, en sum svo hégómleg, að engum hefur sæmt að hafa þau handa á milli. Fyrsta málið kórónaði allt, þar sem kaupfélagsstjórinn á Hornafirði varð fyrir barðinu á verðlagseftirlitinu fyrir tóma vitleysu. Síðan hafa komið fyrir mál, sem hefði mátt taka hart á. Það er ekki eingöngu um að ræða mál kvenfólks, þar sem dómarnir hefur kannske ekki haft hjarta til hinna róttækustu aðfara. Sem sagt, þetta mál ætti að athuga betur.

Hermann Jónasson: Herra forseti. Ég hygg, að ég hafi skipað n. þá, sem fjalla átti um þetta mál og skoraði á ríkisstj. að leggja það fyrir Alb. Þetta mál er eitt af stærstu málum og mun verða athugað á næstu þingum, því að réttarfarslega er stærsta atriðið í löggjöfinni meðferð opinberra mála. Undir-

búningur var gerður af n., og hafði frv. verið sent til dómara, en ekki komið lengra, sérstaklega vegna styrjalðarástæðna. Ég efast um, að þingheimur geri sér ljóst, að við búum við aðra löggjöf en önnur þjóðfélög. Við búum enn við „inquisition“-fyrirkomulagið, sem verið hefur baráttumál á síðustu öld að afnema. Það mun koma frjálshyndum mönnum erlendis undarlega fyrir sjónir, að við búum enn við þetta fyrirkomulag um rannsókn, sem afnumið er alls staðar annars nema í tveim löndum. Annars er búið að opna rannsóknardóminn fyrir almenningi. Ég vildi vekja athygli á þessu, og breyt. á þessu er gerbylting að því er snertir réttarfar lands.

Við þurfum ekki að leita langt til að sjá, að eitt aðalefni allra blaða er kriminalrétturinn í London, og þykir þetta svo góður blaðamatur, að jafnvel beztu teiknarar eru sendir í réttarsalinn, og blöðin telja að hér sé um svo frétt næmt efni að ræða, að þau horfa ekki í neinn kostnað, enda vitað, að þessar fréttir eru mest lesnar af erlendum blaðalesendum.

Þegar ég skipaði þessa n., taldi ég mig hafa gert mér ljóst, að það fyrirkomulag, sem við höfum á þessum málum, er að mörgu leyti gott, en hins vegar vandfarið með það og auðvelt að misbeita því. Vegna þess, hve auðvelt er að misbeita því, hefur komið fram krafa um, að það sé afnumið. Fyrirkomulagið á réttinum nú er þannig, að sá, sem undir rannsókn er, fær ekkert að vita, hvernig rannsókn miði áfram, og málafærslumaðurinn, sem skipað er að verja málið, fær ekki að sjá neitt plagg, fyrr en rannsókn er lokið, og síðan er svarskylda lögð á þann, sem er undir ákæru, þannig lögð skylda á sökudólg að upplýsa eigin sök. Um leið og svarskylda er lögð á ákærða, er hægt að dylja almenning þess, sem fram kemur í málinu, eftir dóm og að eilífu. Þegar þessar reglur gilda, er svo mjög vandfarið með þetta, að annaðhvort er að birta öll nöfn eða ekkert. Birting nafna í sambandi við refsingu er miklu þyngri hegning en nokkur fjársekt, sérstaklega á þetta við, ef um auðuga menn er að ræða, sem ekki munar um að greiða nokkurt fé og vilja það heldur en að fá blett á nafn sitt. Ef sum nöfn eru birt, en önnur ekki, þá er ástandið óþolandi. Það þarf mikla varfærni hjá dómara að fara vel með mál, svo að ekki hljóti af fullkomið misrétti. Ég hygg, að þessari reglu hafi verið yfirleitt fylgt hér, og sést það af skýrslum lögreglunnar í Reykjavík. En dómara telja sér skylt að láta jafnt ganga yfir alla. Ég álít, að það hafi sýnt sig oftar en einu sinni, að þegar þeir dómsmrh., sem með völd hafa farið, kunna ekki að fara með ákærvaldið, þá er þetta ástand óþolandi.

Það er auðvitað óþolandi, að einn maður, eins og dómsmrh., geti ákært menn, eftir því sem honum sýnist. Þess vegna álít ég tímabært að koma með áminningu um, að þetta frv. kæmi aftur fram. Ég mun ekki rekja þau fyrirbæri, sem sýna nauðsyn þessara breytinga, en þau hafa verið fyrir framan okkur og við megum búast við þeim í framtíðinni.

Það mun hafa nokkurn aukinn kostnað í för með sér, er rétturinn verður opnaður, enda þá svarskyldunni af létt, þannig að sérfræðinga þarf til að

rannsaka mál, sem stundum er hægt að upplýsa með vitnaleiðslum og yfirheyrslum. Með þessu frv. er svarskyldunni af létt, en það kostar töluvert flóknari vinnu, og fylgja þessu gallar. Vitanlega verður það, sem gerist í þessum rétti, helzt blaðamatur, og hvert nafn verður birt undantekningarlaust. Réttur og afbrot koma þá fram í kastljósið, en nú verðum við ekki vör við þetta.

Í þessari viku hafa stór mál verið á döfinni, sem mundu fylla blöðin, ef réttarfarinu hefði verið breytt. Vitanlega verður maður að gera sér það ljóst, að þetta er eyðilegging á mörgum mönnum, sem fyrir þessu óláni verða, en sumir halda fram, að hér sé um aðhald að ræða. En gallarnir á núverandi fyrirkomulagi eru þeir, að þessu aðhaldi er misjafnlega beitt, en þó er annað verra, að með þessu móti er unnt að draga úr refsingum eða hegningum gagnvart þeim mönnum, er sekir ættu að vera fundnir, og draga úr þeim dómum, sem þeir ættu að hljóta. Þannig mundu menn naumast leyfa sér að dæma, ef rétturinn væri opin. Allir þessir ágallar á núverandi fyrirkomulagi, t. d. að birta nöfn sumra sakborninga og dæmdra og gera mikið veður út af, en þegja um aðra, allt er þetta svo ófært í höndum þeirra manna, er ekki kunna með að fara, að opnun réttarins er þó betri. Það mætti nefna mörg dæmi í þessu sambandi, en ég vil þó aðeins nefna það, sem hv. þm. V-Sk. drap á, en það er mál kaupfélagsstjórans á Hornafirði, sem tekinn var undir rannsókn, ákærður fyrir að hafa selt kol fyrir herra verð en leyfilegt var að taka og að lokum dæmdur fyrir að selja kaffi fyrir 2—5 aurum herra verð pr. kg en heimilt var, þótt hann sannaði, að hann hefði selt það með tapi. Þegar þetta mál var í uppsiglingu, var auglýst í útvarpinu, eins og um hernaðarástand væri að ræða, að flugvél yrði send austur til Hornafjarðar með þá, er rannsaka áttu málið, líkt og hér væri jafnvel meira en morðmál á ferðinni, og var gert meira veður út af þessu máli en öðrum opinberum málum í mörg ár. Svo koma menn á eftir, er stela tugum þúsunda með ólöglegri vörulagningu. Skjölin í máli kaupfélagsstjórans voru birt, en skjöl-in í málum þessara manna fær enginn að sjá. Ég get sagt hv. þm., að þeir fengju ekki að sjá þau, þótt þeir færu þess á leit. Svona réttarfari er ekki unnt að una, og væri hægt að nefna mörg dæmi þess. Það fyrirkomulag, þar sem réttarleynd er viðhöfð, hefur ef til vill mesta kosti, ef því réttarfari er beitt á réttan hátt, jafnvel meiri kosti en aðrar tegundir réttarfars. En eins og þessu hefur verið misbeitt, tel ég, að ekki verði lengur hjá því komið að opna réttinn og þessi þál. sé því eðlileg og orð í tíma talað.

Flm. (Gylfi Þ. Gíslason): Í tilefni af ræðu hv. samgmrh. er mér ljúft að taka fram, að ég verð fúslega við þeim tilmælum hans, að þótt þessi þál. verði samþ., flytji ríkisstj. ekki frv. fyrr en hæstv. dómsmrh. er kominn aftur til landsins. Ég samdi þessa till., meðan hæstv. dómsmrh. var hér á landi, og gat ekkert vitað um það, hvort hún kæmi hér til

umr. að honum fjarverandi. En ég get ekki fallt á þau ummæli hæstv. samgmrh., að meðferð þessa máls sé óvenjuleg. Að gefnu tilefni skal ég taka það fram, að ég talaði oftari en einu sinni um málið við hæstv. dómsmrh. áður en ég flutti þál., og var það upphaflega tilætlun mín að bera fram um það fyrirspurn, en það var einmitt samkv. tilmælum hans, að af því varð ekki og ég bar fram þáttill. Ef hægt er því að segja, að málið sé lagt fyrir með óvenjulegum hætti að einhverju leyti, þá er það engu síður sök ráðh. en mín, en ég tel þó ekki um neina sök að ræða í þessu sambandi. Það er ekkert óvenjulegt við þessa aðferð, þegar um er að ræða frv., er samið var af stjórnskipaðri n. og dagaði hér upp á sínum tíma. Hv. 2. þm. Eyf. hélt því fram í ræðu sinni, að eðlilegra hefði verið, að ég hefði flutt þetta mál í frv.formi, en ég er honum ekki sammála um það. Það var undirbúið af ríkisstj. eða af hennar hálfu, og er þetta því eðlilegri leið en að einhverjir þingmenn færu að taka málið upp og bera það fram sem frv., enda var hv. dómsmrh. mér sammála um þetta. Hv. 5. landsk. tók undir það í sinni ræðu, að málið kæmi nokkuð óeðlilega fyrir þingið, en þar eð honum var kunnugt um till., áður en hún var lögð fram, hefði mér þótt vænna um, að hann hefði komið með þær ábendingar sínar fyrir en nú. Ég hefði vitanlega tekið það til greina, ef mér hefði verið bent á, að málsmeðferðin væri ómöguleg og gild rök færð fyrir því, þar eð ég vil að sjálf-söguðu í öllu fylgja ríkjandi þingvenjum. En eins og ég hef áður sagt, taldi ég og tel ekkert óvenjulegt við till.

Mér er það vel ljóst, að ekki væri ráðin bót á öllum ágöllum í meðferð opinberra mála, þótt þessi þál. næði samþykki og síðan frv. það, er hún fjallar um. Það ríkir mikið ófremdarastand í þeim málum, rekstur þeirra gengur slæga. En ég tel mikla bót að samþykkt þessa frv., og bendi ég þá sérstaklega á kaflann um hinn opinbera ákæranda, sem vafalaust mun verða til þess að bæta meðferð mála og hraða rekstri þeirra, svo að þau ummæli hv. 2. þm. Eyf., að frv. hafi ekki í för með sér neina breyt. á því, sem aflaga fer, hafa ekki við nein rök að styðjast. Hitt er mér ljóst, að frv. er aðeins einn liður í bráðnaðsynlegum aðgerðum, sem framkvæma þarf. Frv. breytir t. d. ekki refsingum, og í því efni ríkir óviðunandi ástand. Í grg. þessarar þál. er minnst á hið margumtalaða hárgreiðslukvennamál, og er í þessu sambandi vert að geta þess, að nú hefur heyrzt, að til standi að gera réttarsætt í því máli, þar sem ákærðar hárgreiðslukonur greiði aðeins 700 króna sekt og ólögmatúr hagnaður sé ekki gerður upptækur. Annað dæmi: Um daginn var maður nokkur hér í bænum dæmdur í sjötta sinn fyrir brot á verðlagslöggjöfinni. Hann hlaut 500 kr. sekt, auk þess sem ólögmatúr hagnaður var gerður upptækur. Þessar refsingar eru svo vægar, að ég tel síður en svo ástæðu til að þegja um það.

Hv. þm. V-Sk. taldi það vafasamt, að viðskiptaráð hefði heimild til að birta nöfn manna í sambandi við verðlagsbrot. Ég furða mig á þeim ummælum

þessa ágæta lögfræðings, að opinber stofnun, sem kærir fyrir brot á lögum, sem hún á að hafa eftirlit með, að séu haldin, hafi ekki leyfi til að skýra frá gangi mála og dómsniðurstöðum. Varðandi sleifarlagið á rekstri verðlagsbrotamála deildi ég ekki á alla dómara. Þeir eiga hér ekki allir óskipt mál, enda tek ég það fram í grg. þessarar till. Og mér er ánægja að taka það fram um hv. þm. V-Sk, sem jafnframt er héraðsdómari, að í þessu sambandi hefur aldrei þurft undan honum að kvarta. Öll slík mál, sem hann hefur fengið til meðferðar, hafa verið rekin mjög röggssamlega, fljótt og vel.

Ég er þeirrar skoðunar, að hér sé um að ræða mikið nauðsynjamál, og ætla ég, að nægilegt tilefni hafi gefizt til að sýna og sanna, að breytinga er þörf. Sannleikurinn er sá, að þolinmæði viðskiptaráðs er á þrotum vegna seinagangs þessara mála. Mér er vel ljóst, að ekki er allt til lykta leitt, sem aflaga fer í meðferð opinberra mála, þótt frv. það verði samþ., er þessi þál. fjallar um. En ég tel það þýðingarmikinn áfanga til úrbóta, er vekja beri athygli á.

Gunnar Thoroddsen: Það er aðeins eitt atriði, sem ég vildi ræða um. Hv. flm. leggur á það mikla áherzlu í grg. till. sinnar, að stofna beri embætti opinbers ákæranda, er taki síðan að sér dómsmálin, og hv. þm. Str. lagði einnig ríka áherzlu á þetta og sagði, að ófært væri, að ákærvaldið væri í höndum pólitískra ráðh. Ég tek undir þetta, þegar þessi skoðun verður sýnd í verki. Þessu máli var fyrst hreyft hér 1934. Það var fyrsta verk mitt á þingi. Ég flutti um það fyrsta frv. mitt. Löngu áður höfðu heyrzt raddir um það, að ákærvaldinu væri misbeitt, og höfðu víst allir dómsmrh. orðið fyrir ádeilum í því efni. Ég taldi þetta þá þegar mikið nauðsynjamál. Hv. þm. Str. var þá dómsmrh. og taldi ekki þurfa að sinna þessu máli. Ég flutti það hér ár eftir ár, en hann lagðist alltaf á móti því. Það gleður mig, að hann hefur nú skipt um skoðun, og virðist þá sem hann telji ákærvaldinu vel borgið í höndum dómsmrh., meðan hann gegnir sjálfur því starfi, en ófært, að það sé í höndum annarra dómsmrh. Ég tek það aftur fram, að þetta mál er hvorki nýtt né nú fyrst á döfinni. Ásakanir um misbeitingu ákærvaldsins hafa oft heyrzt áður og verið á rökum reistar.

Ég tek undir það með hv. flm., að full þörf er á því að setja samræmda löggjöf um meðferð opinberra mála, þar sem gengið sé frá því, að sjálft ákærvaldið sé í höndum hlutlauss ákæranda. Með því frv., er hér um ræðir, er sú breyt. fyrirhuguð, að rannsókn mála verði opinber eða að mestu leyti í heyraða hljóði. Enn fremur er sú breyt., að skipaður verði sérstakur sækjandi, í stað þess að sami maður sé bæði sækjandi og dómari. Nokkur atriði eru það, sem orka tvímælis, eins og t. d., hvort dómurinn skuli vera fjölskipaður, hvort þar séu ólöglerðir meðdómendur o. s. frv., og væri æskilegt, að frv. þetta yrði lagt fyrir þingið að nýju.

Hv. þm. Str. virðist nú hafa mikinn áhuga fyrir þessu máli, þótt þess áhuga gætti ekki, á meðan hann var sjálfur ráðh., og ekki hefur hann sjálfur

hirt um að hreyfa því hin síðustu ár. Ég mæli þetta af því, að tónninn í ræðu hans gaf tilefni til þessara orða. En það er mála sannast, að hver sem dómsmrh. væri, er hætt við misbeitingu ákæruvaldsins, hve mikils álits sem ráðh. nyti, enda er það svo í öllum nágrannalöndum vorum, að ákæruvaldið er í höndum hlutlausra embættismanna.

Hermann Jónasson: Ég þarf nú raunar ekki mörgu að svara, en benda aðeins á staðreyndir. Síðasti ræðumaður var nú ekki allt of rökfastur af prófessor í lögfræði að vera. Það er sjálfsagt alveg rétt, að hann hafi upphaflega flutt þetta mál sökum þess, að honum hafi þótt ákæruvaldinu vera misbeitt, og hann sýndi áhuga sinn. Ég taldi hins vegar ekki óeðlilegt, að einkamálin væru fyrst tekin til meðferðar og þeim gerbreytt. Þetta frv., sem hér er um að ræða, var samið af n. sérfróðra manna, er ég skipaði, en héraðsdómarar vildu fá málið til umsagnar, áður en það væri lögfest, og samkv. kröfu þeirra var það sent þeim, og var það ekki óeðlilegt, þar eð það lagði þeim á herðar nýjar vinnuáðferðir, a. m. k. var það sent til þeirra, og það var ekkert undarlegt, þótt það væri ekki heimað úr höndum þeirra. Hitt var nægileg athöfn og yfirlýsing af minni hálfu að skipa n. til að undirbúa þetta mál, er síðan var lagt hér fyrir þing-ið sem hennar vilji, þótt það næði ekki samþykki þá. Ég er því eini dómsmrh., er hefur látið semja frv. um þetta mál og sinnt því þannig í verki, þótt afgreiðsla þess yrði slík sem hún varð sökum at-burða, er síðar gerðust. Að þessu slepptu hefur áhug-inn fyrir þessu máli verið bundinn við stjórnarand-stöðuna, en ekki stjórnaraðstöðuna, og hv. þm. Snæf. ætti að minnast þess, að þótt hann sé prófessor og kenari í þessum málum, hefur hann ekki neytt færiss til að sýna áhuga sinn á þessu máli undanfarin ár með því að gerast flm. þess, eins og líklegt hefði þó mátt þykja af orðum hans að dæma. Nei, áhugi hans hefur ekki sýnt sig á undanförunum árum, en ég lét leggja þetta mál fram, á meðan ég var sjálfur dómsmrh. Hann virðist nú aftur vera orðinn ánægður, þó að ekkert sé gert í málinu, svo að sannleikurinn er allur annar en hann hélt fram í ræðu sinni. Ég vil halda því fram, að ákæruvald-inu hafi ekki verið misbeitt í minni dómsmálaráð-herratið í pólitísku skyni, og ég hygg, að erfiðt verði að sanna, að svo hafi verið. Ef til vill var það vegna þess, að ég hafði áður sinnt dómara-störfum og tileinkað mér það hugarfar, sem allir dómarar hljóta að hafa. En þó að ég viti ekki til, að ákæruvaldinu hafi þá verið misbeitt, er þetta eitt hið þarfasta mál, og má nefna dæmi því til sönnunar í tugatali. Og þótt ég nefni ekki ein-stök dæmi, þá er til það atferli varðandi mála-fylgju og rannsókn opinberra mála hér, er verða mun sá minnisvarði lélegs réttarfars, er seint fyrr-ist. T. d. nefni ég hér aftur mál kaupfélagsstjórans í Hornafirði og heildsalamálin, sem er svo einstakt réttarfarshefning, að þess munu fá dæmi í nokkru landi. Ég er svo kunnugur réttarfari seinni tíma,

að ég er fús til að ræða þetta nánar, ef þess væri óskað.

Umr. frestað.

Á 12. fundi í Sp., 15. nóv., var fram haldið einni umr. um till.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 27 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 26. fundi í Sp., 6. febr., var enn fram haldið einni umr. um till. (A. 79, n. 347).

Frsm. (Sigurður Bjarnason): Allshn. er sammála um, að æskilegt sé, að löggjöf um meðferð opin-berra mála verði heldur fyrr en síðar tekin til end-urskoðunar. Þau lagaákvæði, sem nú gilda um með-ferð opinberra mála, eru mörg hver úrelt orðin, auk þess sem þau eru mjög dreifð og eiga sum aldur sinn að rekja mjög langt aftur í tímann. Meginákvæðin er að finna í dönsku lögum Kristjáns V. og fjölda af tilskipunum og konungsbréfum frá ýmsum árum.

Árið 1936 var sett heildarlöggjöf um meðferð einkamála í héraði. Var þá öll löggjöf um það efni samræmd og sett í einn bálk. En þegar því starfi var lokið, var haldið áfram, eins og ætlunin hefur verið, að vinna að því að undirbúa nýja löggjöf um meðferð opinberra mála, og vann lögfræðinga-nefnd að því máli, og fyrir frumkvæði þáverandi ríkisstj. var frv., sem þessi n. hafði samið, lagt fyrir Alþ. 1939 af allshn. Ed. Það frv. varð þá ekki útrætt. Áður en þetta frv. lögfræðingán. hafði verið flutt, hafði, að því er ég hygg, oftár en einu sinni verið flutt frv. um eitt mikilvægt atriði þess-arar löggjafar, þ. e. a. s. hversu ákæruvaldinu skuli fyrir komið. Ákæruvaldið var þá og er nú í höndum pólitísku ráðh. Þá hafði sem sagt verið flutt frv. um opinberan ákæranda, en það hafði heldur ekki orðið útrætt.

Nú felur till. sú, sem hér liggur fyrir á þskj. 79, það í sér, að Alþ. skori á ríkisstj. að hlutast til um, að frv. það um meðferð opinberra mála, sem flutt var 1939 af allshn. Ed., en varð eigi útrætt, verði lagt fyrir Alþ. Allshn. hefur rætt þessa till. allýtarlega og leitað um hana álits fyrrv. dómsmrh., sem enn fremur hefur leitað um hana umsagnar hæstaréttardómara.

Eins og sést af umsögn dómsmrh., sér hann sér ekki fært að mæla með því, að till. verði samþ. óbreytt, og telur ýmsar ástæður til þess. En ráðh. hefur samt talið rétt að mæla með því, að horfið verði að því ráði að fá setta löggjöf um þessi efni og að frv. það, sem hér um ræðir, yrði endurskoð-að. Ég hirði ekki að rekja þau atriði, sem bæði dómsmrh. og sakadómarninn í Reykjavík taka til meðferðar í umsögnum sínum. Þm. gefst tækifæri til að kynna sér það í fskj. með nál. En n. hefur komizt að þeirri niðurstöðu að mæla með því, að till. verði samþ., þó með nokkrum breyt. og fyrst

Meðferð opinberra mála.

og fremst þeirri, að Alþ. skori ekki beint á ríkisstj. að leggja fram frv. sjálft frá 1939, heldur láta fara fram athugun og endurskoðun á þeim till., og skuli stjórninni heimilt að leita aðstoðar sérfróðra manna við þá endurskoðun. Að endurskoðun lokinni leggi stjórnin frv. fyrir Alþ. N. taldi formlegra og réttara að hafa þennan hátt á og breyta till. í þetta form. Í samræmi við þessa breyt. leggur svo n. til, að fyrirsögn till. verði breytt þannig, að hún verði till. til þál. um endurskoðun á löggjöf um meðferð opinberra mála.

Ég sé ekki ástæðu til að fara fleiri orðum um þessa till. fyrir hönd n. Það er aðalatriðið í áliti n., að hún telur nauðsyn bera til þess, að núgildandi löggjöf um meðferð opinberra mála verði endurskoðuð og ný löggjöf sett, og í þeim efnum er hún sammála flm. þessarar till., þannig að ég held, að ekki beri efnislega mikið á milli n. og hv. flm.

Ég vil svo að lokum leyfa mér að benda hæstv. forseta á það, að eins og till. hefur nú verið breytt, virðist bera nauðsyn til þess, að tvær umr. fari fram um hana, þar sem upphaflega var aðeins gert ráð fyrir einni umr. En eftir brtt. n. skilst mér, að það sé nauðsynlegt, að fram fari tvær umr. um till., og mætti þá líta á þessa umr. sem fyrri umr.

Forseti (JPálm): Samkv. ósk frá hæstv. dómsmrh. verður umr. frestað. og málið tekið af dagskrá.

Umr. frestað.

Á 27. fundi í Sp., 10. febr., var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 31. fundi í Sp., 26. febr., var enn fram haldið einni umr. um till.

Frsm. (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. Ég hafði áður gert grein fyrir afstöðu hv. allshn. til þessa máls. Nú er það hins vegar svo, að hv. flm. málsins er fjarverandi. Það eru vinsamleg tilmæli hans til hæstv. forseta, að málinu verði ekki fram haldið í fjarvist hans, því að hann mun hafa forsetaleyfi til að vera fjarverandi.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Það, sem ég vildi segja, var í raun og veru eingöngu það, að ég vil láta hv. allshn. athuga þessa þáttill. nokkru betur. Held ég þó, að ekki skaði að segja nokkur orð um málið, enda þótt hv. flm. sé ekki viðstaddur. — Á þessu stigi skal ég aðeins benda á það, að bæði aðaltill. og eins brtt. gerir ráð fyrir því, að til grundvallar fyrir frv., sem bæði í aðaltill. og brtt. er gert ráð fyrir, að lagt verði fyrir þingið um meðferð opinberra mála, verði lagt frv. það, sem slutt hefur verið fyrr á hæstv. Alþ., þ. e. 1939, um meðferð opinberra mála. Það frv. var á sínum tíma að vísu undirbúið af mjög hæfum mönnum, a. m. k. að nokkru leyti, en það frv. hefur ekki náð fram að ganga. Frv.

þetta var undirbúið af sömu mönnum, sem höfðu undirbúið frv. um meðferð einkamála, og ég held, að þeim mönnum, sem kynnt hafa sér bæði þessi frv., blandist ekki hugur um, að á þeim er mjög verulegur munur, þannig að frv. um meðferð opinberra mála sé ekki eins vel undirbúið og hitt frv. var. Er ég ekki með því að halla á þessa menn, sem undirbyggju frv., sem hér er minnst á í þáttill., þann ágæta fræðimann, Einar Arnórsson, og hæstv. forsh., Stefán Jóh. Stefánsson, og Berg Jónsson. En mönnum tekst misjafnlega vel upp með öll sín verk, og ég held, að Alþ. hafi lítið alveg rétt á, er það vildi ekki lögfesta frv. um meðferð opinberra mála eins og það lá fyrir, og að þess vegna sé það ákaflega lítil framför frá því, sem er, að leggja til við ríkisstj., að þetta til tekna frv. verði lagt fyrir Alþ. Það getur að vísu hver hv. þm. tekið það upp og látið prenta það og útbýta því, ef það væri nóg, að það kæmi fram á Alþ. En eins efast ég um, að það væri nægileg aðgerð í þessu efni, þó að þetta frv. væri endurskoðað og lagt fram síðan sem stjfrv.

Ég tel nauðsyn á, að þessi þáttur réttarfarsins í heild sé endurskoðaður og um hann búinn til nýr lagabálkur, þar sem haft sé til hliðsjónar það frv., sem samið hefur verið um þetta efni, en ekki fengið afgreiðslu á Alþ. En að hæstv. Alþ. slái því föstu með samþykkt þessarar þáttill., og það í raun og veru að óathuguðu máli, að það frv. eigi að vera grundvöllur að þeirri lagasetningu, sem hér er um að ræða, það lízt mér ekki á. Mér finnst, að ég geti borið fram brtt. um þetta. Mér finnst eðlilegt, að hv. allshn. flytji till. um það, að ríkisstj. verði falið að undirbúa nýjan lagabálk um þetta efni, en þá einnig heimiluð nauðsynleg útgjöld úr ríkissjóði í því sambandi, sem væntanlega yrði til þess, að þá þyrfti tvær umr. um þessa þáttill. — Þar sem hv. allshn. hefur haft mál þetta til meðferðar, vil ég biðja hana að athuga málið í því ljósi að færa málið á þann grundvöll, sem ég talaði um. Ég er reiðubúinn að tala nánar um þetta mál, ef óskað er, en sé ekki að öðru leyti ástæðu til að ræða málið frekar á þessu stigi.

Frsm. (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. Allshn. er að sjálfsgöðu fús til að ræða við hæstv. dómsmrh. um einhverjar aðrar till. í þessu máli en lagðar eru til í nál., sem till. hennar birtist í. Ég vil taka undir það, sem hæstv. ráðh. sagði, og lýsa því hér, að allshn. fannst ekki ráðlegt að leggja til, að þáttill. væri samþ., þannig að í henni felist fyrst og fremst áskorun um það, að borið yrði fram óbreytt frv. það, sem legið hefur fyrir hæstv. Alþ. áður um meðferð opinberra mála. Það er alveg greinilega tekið fram í áliti n., að hún ætlast fyrst og fremst til þess, að það fari fram endurskoðun á þeim till., sem það frv. byggist á. Allshn. er það ljóst, að það hafa ýmsar breyt. gerzt, síðan það frv. var fram borið, og enn fremur má um það deila, eins og hæstv. ráðh. tók fram, hversu ýtarlegar og vel hugsaðar þær till.

hafa verið, sem á sínum tíma voru fram bornar um málið. Ég vil því óska þess við hæstv. forseta, að umr. um þetta mál verði ekki lengur fram haldið nú á þessum fundi, svo að n. geti haft fund um málið til þess að hafa samráð við hæstv. dómsmrh. um endanlegt orðalag þáttill.

Umr. frestað.

Á 43. fundi í Sp., 17. apríl, var enn fram haldið einni umr. um till. (A. 79, n. 347, 525).

Frsm. (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. Allshn. flytur á þskj. 525 nýjar brtt. við hina upphaflegu till. Jafnframt er ætlun n. að taka aftur brtt. þær, sem hún upphaflega flutti á þskj. 347. Það stendur þannig á þessum nýju brtt., að hæstv. dómsmrh. gerði nokkrar aths. með þeim óskum til n., þegar þetta mál var til umr. hér á Alþ. Er þessar breyt. fólgnar í því frá því, sem n. upphaflega lagði til, að lagt er til, að endurskoðunin, sem skorað er á ríkisstj. að láta fara fram, verði ekki bundin við till. þær um meðferð opinberra mála, sem fluttar voru í Ed. 1939. Fannst hæstv. dómsmrh. eðlilegt, og hefur n. fallist á það sjónarmið, að ekki væri miðað við endurskoðun á þessum till., sem eru sumar hverjar orðnar úr-eltar. N. leggur þess vegna til, að till. á þskj. 79 verði samþ. með þeirri breyt., sem felst í brtt. n. á þskj. 525.

Gylfi Þ. Gíslason: Herra forseti. Ég vil aðeins geta þess, að ég get felld mig við þá afgreiðslu á þessari till., sem allshn. stingur upp á. Ég hef upphaflega lagt til, að ályktað væri að skora á ríkisstj. að hlutast til um, að frv. um meðferð opinberra mála 1939, samið af stjórnskipaðri n., yrði flutt á þessu þingi að nýju. Það var fundið að því við fyrri hluta þessarar umr., að Alþ. skoraði á ríkisstj. að flytja frv., ég hefði eins getað flutt frv. sjálfur. Ég get ekki enn fallist á þetta sjónarmið. Hér er um að ræða lagabálk, sem saminn var af stjórnskipaðri n., og tel ég óeðlilegt, að einstakir þm. taki að sér að flytja sem þmfrv. slík mál, og tel æskilegt, að þau komi frá ríkisstj. eða séu flutt af n. að hennar tilhlutun, því að allshn. gerði fyrst þá breyt. að láta endurskoða þetta frv., og hef ég ekkert við það að athuga, ef n. óskar heldur að láta samþ. till. á þann máta. Nú hefur n. aftur óskað að gera breyt. á fyrri afstöðu sinni og leggur nú til, að þetta frv. verði ekki endurskoðað, heldur gildandi löggjöf og með hliðsjón af þessu frv., sem flutt var í Ed. 1939.

Ég hef talið nauðsynlegt að athuga tvennt í sambandi við þetta mál, annars vegar lagaákvæði í þessu efni, en þau tel ég svo gömul og úrelt, að ekki sé viðunandi, og hins vegar meðferð opinberra mála, sem sé svo léleg, að hún sé ekki nálægt því að vera á þann hátt, sem skyldi Dóms- og kirkjumrn. hefur ekki viljað fallast á það, að rekstur opinberra mála væri lélegur, og sama máli gegnir með hæstv. dómsmrh. Nú vill svo vel til, að

ég hef mikil kynni að einni hlið þessara mála, þ. e. a. s. verðlagsmálunum, og mér er vel kunnugt um það, að rekstur þessara mála er afar slægur, bæði hér og úti á landi. Ég hef getið þess áður t. d., að rannsókn hinna svo kölluðu heild-salamála hafi tekið 8 mánuði, og allan þann tíma, á meðan dómur var ekki upp kveðinn, gátu þeir haldið áfram að brjóta verðlagsákvæði. Mér kemur það mjög svo á óvart, að hæstv. dómsmrn. skuli mótmæla þessu. Jafnvel fyrir hæstarétti dregst oft of lengi að dæma í málum. Fyrirtæki á Austurlandi var kært í sept. 1943, dæmt í undirrétti í apríl 1944. Málinu var áfrýjað til hæstaréttar, en það er ódæmt í því enn. Annað fyrirtæki var kært í des. 1944. Það var dæmt í undirrétti og áfrýjað til hæstaréttar. Enginn dómur enn. Fyrirtæki var kært 27. nóv. 1942 og vísað til hæstaréttar, en ódæmt enn þá. Þetta var að vísu smávægilegt mál, en engu að síður er það vítavert, að á fimmta ár skuli ekki hafa fallið dómur í málinu. Matstofa ein var kærð í nóv. 1946, en hún hefur ekki heldur verið dæmd enn. Hún var aftur kærð í jan. 1947. Enginn dómur fallinn. Þessi sama matstofa var síðar kærð fyrir brot á verðlagsákvæðum. Listi þessi er því miður nokkuð miklu lengri, þó að ég hirði ekki um að lesa meira.

Að öðru leyti er ástæða til umkvörtunar yfir meðferð þessara mála, þ. e. a. s., hversu vægilega sektarákvæðum verðlagslaganna er beitt af héraðsdómum og jafnvel hæstarétti. T. d. var fyrirtæki hér í Reykjavík dæmt í jan. 1942 fyrir verðlagsbrot og fékk þá 50 kr. sekt fyrir smávægilegt brot að vísu. 31. marz sama ár fékk það 100 kr. sekt, kært í þriðja sinn í des. 1942, fékk það 500 kr. sekt. Í fjórða sinn var sama fyrirtæki kært í maí 1945, fékk þá 3000 kr. sekt. Í fimmta sinn í nóv. 1945 var það enn kært og fékk þá 866 kr. sekt. Í ágúst 1946 fær það svo rúmlega 900 kr. sekt. Í sjöunda sinn kært í des. 1946 og fékk þá 2000 kr. sekt. Þó að þetta um sektarupphæðir komi ekki við hraða málarekstrar, þá gat ég ekki annað en lesið þetta upp, því að dómvaldið virðist hér ekki eins árvakurt og vissulega væri ástæða til, að það væri.

Ég get engan veginn fallist á, að það sé rétt hjá dómsmrn., sem það heldur fram, að það sé tilhæfulaust, sem haldið er fram í grg. þáttill. minnar, sem sagt að það eigi sér stað vítaverður dráttur hjá héraðsdómum og jafnvel hjá hæstarétti í meðferð a. m. k. þessa flokks opinberra mála. Dómsmrn. heldur því fram, að þetta mundi ekki lagfært með því að endurskoða l. um meðferð opinberra mála, en ég álit, að ráðin væri bót á þessu með því að samþykkja lagaákvæði um opinberan saksóknara. Ef þetta væri gert, væri sérstaklega um að ræða meira aðhald hjá héraðsdómum til þess að hraða meira rekstri opinberra mála en nú á sér stað, og sannleikurinn er sá, að það virðist vera um skort á aðhaldi að ræða af hálfu dómsmrn. gagnvart héraðsdómum. Að vissu leyti má segja, að dómsmrn. beri ábyrgð á því, að opinber mál, sem

Meðferð opinberra mála.

fyrir héraðsdómunum liggja, séu rekin með forsvaranlegum hraða, og dæmin, sem ég nefndi, sýna, að það virðist nokkur skortur á, að dómsmrn. gegni þessari skyldu sinni.

Ég réðst í að flytja þessa till., sem er efnislega um að skipaður yrði opinber saksóknari, og mundi það hafa þá þýðingu, að minna yrði um vítaverðan drátt á rekstri opinberra mála, því að ég tel rétt, að l. um meðferð opinberra mála verði endurskoðuð. Ég verð því að halda því fram, að ástæður mínar fyrir þáttill., sem getið er í grg. og ég gat um í frumræðu minni, standi óhaggaðar.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Ég hef því miður ekki átt kost á að fylgjast með umr. um mál þetta. Út af brtt. hv. n. sýnist mér þörf á að hafa tvær umr. um málið, því að í þáttill. er ætlað til, að um fjárframlög úr ríkissjóði sé að ræða, a. m. k. get ég ekki skýrt hana á annan veg, þar eð segir í henni að ríkisstj. „sé heimilt að kveðja sér til aðstoðar sérfróða menn í þessum efnum, ef nauðsyn krefur.“ Það er ástæðulaust að taka þetta fram, nema tilætlunin sé, að útgjöld verði við það úr ríkissjóði, og þá skilst mér, að óhjákvæmilegt sé, að tvær umr. færu fram um málið, og kemur mér í hug, hvort ekki væri eðlilegt, að brtt. þessi væri flutt sem sérstök þáttill. og hv. frsm. léti sér þessa meðferð lynda, því að það er allt annað, hvort réttarfarið er endurskoðað í heild, svo sem ráð er fyrir gert í brtt. allshn., eða hins vegar, að lagt sé til eins og í upphaflegu þáttill., að ríkisstj. leggi fram á Alþ. frv., sem liggur fyrir tilbúið og flm. þáttill. hefði getað flutt sjálfur, og þurfti hann ekki að skora á ríkisstj. um leið. Annars verð ég að segja það, að efni till. er aðallega ásökun á fyrrverandi sakadómara í Reykjavík, fremur en það varði endurskoðun á réttarfarinu í heild. Ég efast ekki um það, að það sé rétt, sem hv. tillögumaður segir um þau tilfelli, sem hann tilfærir hér, en þar er um að ræða ákæru og ásakanir á sakadómara, og menn geta gert sig seka um vanrækslu í starfi án tillits til þess, hvaða löggjöf gildir á hverjum tíma. Þess vegna skiptir sá rökstuðningur ekki miklu máli í þessu sambandi — ekki frekar en hitt, að hæstiréttur hefur, svo sem kunnugt er, t. d. sett ofan í við verðlagseftirlitið fyrir að hafa dregið óháfilega lengi að kæra brot, sem því var kunnugt um. Sú áminning gerir það út af fyrir sig ekki nauðsynlegt, að það þurfi að setja ný l. um verðlagseftirlit, þótt ástæða kynni að vera fyrir því að öðru leyti, heldur gæti þessi áminning hæstaréttar gefið til kynna, að athuga þurfi frekar, hverjir innan núverandi verðlagseftirlits bæru ábyrgð á þeirri vanrækslu, sem hæstiréttur þannig bendir á, að hafi átt sér stað.

En þó að það sé nú þannig, að þessi upphaflega þáttill. sé að formi og efni ákaflega einkennileg og rökstuðningurinn fyrir henni eigi að verulegu leyti við annað en það, sem þáttill. fjallar um, þá er það mála sannast, að brýn nauðsyn sé á því

að endurskoða löggjöfina um meðferð opinberra mála hér á landi, og eins og fram hefur komið, var undirbúningur frv. frá 1939 alls ekki eins fullkominn og fróðir menn töldu þörf á. Þess vegna náði frv. ekki fram að ganga, og menn verða að gera sér ljóst, að þörf er á margvíslegri endurskoðun í þessum efnum. Og eitt er það, sem menn hafa fest sig við, en það er, að þörf sé á opinberum saksóknara, og þyrfti þá að búa vel um embætti hans og gera áætlanir um starf hans og verksvið, og þarf þá að gæta þess, sem menn hafa stundum viljað gleyma að nokkru, að sumar af þeim ákvörðunum, sem hinn opinberi saksóknari þarf að gera, eru pólitískar í eðli sínu, og þess vegna hæpið að leggja á herðar ópólitískum starfsmanni að standa undir þeim málum. Ég hygg, að víðast hvar sé nú ákærvaldið á einhvern hátt tengt hinu pólitíska valdi, þó að það sé ekki í alla staði heppilegt að hafa það jafntengt því og verið hefur hér á landi.

Réttarfarsreglur hér eru ákaflega úreltar í einu og öllu. Á sama hátt er það, að um starf dómara er engan veginn svo búið, að hæfi í réttarfarsríki, þar sem sami maður er látinn fara með rannsóknir mála að öllu og síðan látinn kveða upp dóma yfir árangri rannsókna sinna, þannig að hann í raun og veru kemur fram sem ákærandi, og síðan á hann á síðasta stigi málsins að breyta sér í hlutlausan dómara. Ég segi ekki, að þetta hafi oft komið að sök, þó að stundum hafi það orðið. En þessi umbúnaður dómsvaldsins er með öllu ótækur. Nú tíðkast hér að elta menn með málsóknnum stig af stigi innan dómstíganna, þar sem það er svo víða annars staðar, þar sem réttarfarið er þroskaðra en hjá okkur, að ef maður er sýknaður í fyrsta skipti, þá er ekki hægt að áfrýja sýknunardóminum, vegna þess að þá þykir svo mikill vafi á sekt mannsins, að ekki taki því að halda málinu áfram. Ég tel, að við endurskoðun réttarfarslaganna eigi það að koma mjög til álita, hvort heimilt ætti að vera að áfrýja sýknudómi. Í sambandi við það, sem ég sagði áðan, kemur það til álita, að hve miklu leyti eigi að halda sömu dómaskipun og nú er. Ég held, að það komi fram í nál., að það sé minni ástæða nú að búa tryggilega um lægsta dómstigið en áður var, vegna þess að fleiri dómarar eru nú í hæstarétti en áður. Ég hygg hér um algerðan misskilning að ræða, því að það er sízt ástæða til þess að búa lakar um lægsta dómstigið, þó að það séu fimm dómarar í hæstarétti í stað þriggja. Það sem mestu máli skiptir er að fá aðskilið starf saksóknara frá dómsvaldinu, þannig að það sé tryggt, að það sé hlutlaus dómari, sem dóminn kveður upp að lokum, og það gæti því mjög vel komið til greina að fara saman dómsvaldið í þessum efnum, þannig að hver sýslumaður eða lögreglustjóri úti um land hefði ekki dómsvald, heldur væru fáeinir dómstólar settir upp eftir atvikum, sem ferðuðust um landið og gætu kveðið upp dóma sína, svipað því og t. d. er í Englandi og svipað því, sem að nokkru leyti er ráð-

gert nú í frv., sem liggur fyrir hér á Alp. Allt þetta, og miklu fleira, eru atriði, sem athuga þarf á miklu viðtækari grundvelli en gert er ráð fyrir í gamla frv., sem talað er um í þáttill. Menn verða að gera sér grein fyrir því, að ef á að vinna þetta verk eins og nauðsyn er á, þá þarf til þess töluverðan tíma og kostnað. Verkið, sem unnið var til undirbúnings frv. frá 1939 — þótt það sé góðra gjalda vert og geti komið að gagni í því, sem siðar verður gert —, er ekki þannig gert, að það komi í raun og veru að gagni sem lokaniðurstæða nú um breyt. á þessum l. Ég hygg, að koma þurfi til greina fjárveitingarheimild, ef á að undirbúa frv. um þetta atriði.

Ég vildi benda á, hvort ekki væri eðlilegt að hafa tvær umr. um málið vegna þess kostnaðar, sem af því kann að leiða.

Forseti (JPálm): Út af ábendingu hæstv. dómismrh. vil ég taka það fram, að ég hef hugsað mér að hafa þann hátt á viðkomandi þessari brtt., þegar lagt er til, að þáttill. sé gerðbreytt, þannig að hún hafi kostnað í för með sér, að skoða þessa umr. sem fyrri umr. af tveimur umr., enda þótt það sé ekki tiltekið á dagskrá. Getur því fundurinn ákveðið, hvort þáttill. fari til n. eða ekki.

Gylfi Þ. Gíslason: Herra forseti. Ræða hæstv. dómismrh. bar það með sér að sumu leyti, að hann var fjarverandi, þegar ég flutti mestan hluta ræðu minnar. Ég hafði getið þess, að ástæðan fyrir því, að ég flutti þessa þáttill., væri tvíþætt, annars vegar, að ég taldi — og mér skilst, að allir séu mér sammála um það —, að núgildandi löggjöf um meðferð opinberra mála sé að verulegu leyti úrelt og þarfnist gagngerðrar endurskoðunar, og hins vegar, að ég tel, að endurskoðun á gildandi réttarfarsh. muni geta orðið þess valdandi, að meiri hraði og miklu meira öryggi yrði í meðferð málanna, og þess vegna hef ég bundið mig við það frv., sem samið var 1939, að í því er ákærvaldið tekið úr höndum dómismrn. og sett í hendur sérstaks saksóknara í því trausti, að sá háttur, sem oft hefur verið hafður á um meðferð opinberra mála, verði ekki hafður, þar sem búast má við, að meira aðhald verði, sérstaklega á dómurum, ef um sérstakan opinberan saksóknara er að ræða, heldur en ef ákærvaldið er í höndum dómismrn.

Hæstv. dómismrh. sagði, að meginhluti grg. þeirrar, sem fylgdi þáttill. minni, væri gagnrýni og ásakanir á vissan embættismann hér í Reykjavík. Hann sagði, að ástæða væri til að rannsaka það nánar, ef þær ásakanir reyndust réttar. Ég tel, að það, sem átt hefur sér stað í þeim málum, sem ég nefndi, sé ekki annað en það, sem átt hefur sér stað viðkomandi öðrum slíkum málum hér á landi. Ég tel varhugavert að taka þennan mann út úr í þessu sambandi. Gangur réttarfarismála er oft svona slægur hér á landi, og ég tel sjálft fyrirkomulagið eiga sök á því, og breyt. á fyrirkomulaginu ætti að geta orðið til bóta í þessu efni.

Eitt atriði var í ræðu hæstv. dómismrh., sem ég sé mér ekki annað fært en mótmæla mjög harðlega. Hann sagði, að hæstiréttur hefði nýverið sett ofan í við verðlagseftirlitið fyrir vanrækslu í starfi sínu, og skildist mér á honum, að jafnvel gæti komið til greina að athuga hverjir, sem þar starfa, eigi sök á henni. Hér mun hann eiga við það, að nýlega var kveðinn upp dómur í máli G. Helgason & Melsted. Ég þykist sjá á ummælum hæstv. dómismrh., að hann hafi ekki lesið forsendur dómsins, heldur aðeins ummæli vissra blaða um hann. Þessi blöð túlkuðu það þannig, að um vanrækslu hjá verðlagseftirlitinu væri að ræða. En í forsendum hæstaréttar var ekki orð um það efni — ekki orð. Hæstaréttardómurinn var þannig, að lækkunin á sektinni hjá þessu fyrirtæki stafaði af því, að það leið nokkur tími frá því er verðlagseftirlitinu var kunnugt um, að ef til vill mundi um brot að ræða af hálfu þessa fyrirtækis, og þangað til fyrirtækið var kært. En í forsendum hæstaréttar er ekki að finna eitt orð til ásökunar í garð verðlagsstjórans, og er þó hæstv. dómismrh. kunnugt, að hæstiréttur er óspar á áminningar, ef málsmeðferð í undirrétti hefur ekki verið svo sem honum best líkar. En ástæðurnar til þess, að þessi dráttur varð á að senda nefndu fyrirtæki kærur, voru þær, að áður en send væri kæra, þurfti að fá úrskurð um, hvort hér væri um brot að ræða eða ekki, en þann úrskurð var ekki hægt að fá nema með því að fá upplýsingar úr annarri heimsálfu, og þeirra upplýsinga var aflað með aðstoð íslenskra ræðismannsins í New York. Það var ekki fyrr en þetta atriði lá fyrir, að hægt var að taka ákvörðun um að kæra fyrirtækið. Þegar þetta lá fyrir, þá var kærán send sakadómáranum í Reykjavík. Ég skal ekki véfengja réttlæti þessa dóms hæstaréttar. En þetta fyrirtæki hafði þær málshættur, að það hafði snemma, fyrst allra fyrirtækja, sem kærð voru samtímis, játað þann verknað, sem siðar var kært fyrir, þó að þetta fyrirtæki vildi halda því fram, að þessi verknaður væri ekki saknæmur, og verðlagsráð treysti sér ekki til að halda því fram, að verknaðurinn væri saknæmur. En til þess að geta vitað, hvort hann væri saknæmur, varð að fá upplýsingar um réttarstöðu fyrirtækis í Ameríku. Þær upplýsingar var ekki hægt að fá nema með aðstoð verðlagsyfirlalda í því landi. En þegar þær upplýsingar lágu fyrir og ástæða þótti til kærunnar, þá var hún afgreidd þegar í stað. Í fyrsta lagi er það rangt hjá hæstv. dómismrh. að hæstiréttur hafi sett ofan í við verðlagseftirlitið fyrir vanrækslu, og í öðru lagi er það rangt hjá honum, að um vanrækslu hafi verið að ræða hjá verðlagseftirlitinu. En ég get fallið á, að það hafi verið rétt að lækka sekt þessa fyrirtækis, þar sem það hafði þegar játað að hafa framið verknaðinn, jafnvel þótt verðlagsstjóri teldi sig ekki þess umkominn að skoða hinn umrædda verknað sem brot, þar sem nægar upplýsingar voru þá ekki fyrir hendi og afla þurfti gagna, til þess að hægt væri að mynda sér skoðun. En þegar þau gögn lágu

fyrir, þá var þetta fyrirtæki kært á sama hátt ásamt 12 öðrum.

Ég lét þetta svo nægja til að leiðrétta það, sem hæstv. dómsmrh. sagði. Honum virðist það eitt kunnugt, sem kom í ljós í tveimur dagblöðum, en honum virðist ekki kunnugt um efni og orðalag forsendna hæstaréttardómsins.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Ég ætla ekki að fara að ræða mikið við hv. þm. um þetta efni. Hann er auðsjáanlega mjög margorður um efni, sem honum er ekki kunnugt og skortir forsendur til að hafa skynsamlegt vit á, um afstöðu dóma og með hverjum hætti hæstiréttur lætur áminningar sínar í ljós. Ég er ekki að ásaka hv. þm. fyrir þetta. Hann hefur ekki sérþekkingu á þeim efnum, þó að hann hafi þekkingu á fjárhagslegum efnum, og lýsti það sér mjög í orðum hans, að hann hefur ekki þekkingu á dómstólum. Þar við bætist, að hv. þm. er að vissu leyti sjálfur undir ákæru í þessum efnum. Það er um það að ræða, hvort verðlagsráð, sem mér skilst, að hann sjálfur eigi sæti í, hafi vanrækt starf sitt eða ekki, og mundi hann átta sig á því, ef hann þekkti meira til þeirra mála, að sá, sem sjálfur er undir ákæru, er ekki bezt dómarinn í því, hvort vanræksla hafi átt sér stað. En ég minnst á þetta atriði áðan vegna þess, að það eru glögg dæmi þess, hvernig fer fyrir þeim, sem eru ósparir á ásakanir til annarra og oft og tíðum til einstakra embættismanna, eins og kemur fram í grg. hjá þessum hv. þm., og jafnvel í þeim efnum, sem þeir ásaka aðra fyrir, vill svo til, að í þeim sömu efnum hafa þeir, að svo miklu leyti sem undir þeirra starfssvið kom, sýnt tilsvandandi vanrækslu. Um þetta verður ekki villt.

Um þann embættismann, sem hv. þm. ásakar harðast í grg., vill svo til, að hann er þegar búinn að biðja um lausn, og skal ég ekki ræða frekar um hann eða hans embættisfærslu, en um það verður ekki villt, að það eru ásakanir á þann embættismann fyrir embættisvanrækslu, sem þarna koma fram, en ekki ásakanir á starfskerfið út af fyrir sig. Þessu mundi hv. þm. hafa gert sér gleggri grein fyrir, ef hann væri lögfræðingur. Hitt var svo misskilningur hjá hv. þm., að ég hafi ekki kynnt mér það efni, sem ég vitnaði hér í. Ég hef einmitt lesið skjöl þessa máls, sem þar um fjalla, að verulegu leyti með hliðsjón af þeirri ásökun, sem hjá hæstarétti kom fram á verðlagsráð. Mér sýndist sú ásökun vera eðli sínu samkvæmt svo alvarleg, að það væri ábyrgðarhluti af mér að kynna mér hana ekki. Ég hef þess vegna ekki aðeins kynnt mér forsendur dómsins, heldur ýmist kynnt mér sjálfur eða látið yfirfara önnur hliðstæð mál til þess að athuga, á hvern veg framkvæmdum verðlagseftirlitsins í þessu máli hefur verið háttað, og það er til athugunar í ráðuneyti mínu, hverjar aðgerðir út af því skuli hafa. Ég segi ekki, að ég geri það að mínum orðum, að verðlagseftirlitið hafi í þessu framið neitt refsivert brot, en hitt verður ekki deilt um, að verðlagseftirlitið hefur gert sig

sekt eftir þeim gögnum, sem fram komu um vanrækslu, sem sjálfsagt er að full gögn liggi fyrir um, og þess vegna þykir mér hugsanlegt að gera ráð fyrir, að ég fái fullkomnar upplýsingar verðlagseftirlitsins um þetta atriði. Hv. þm. gerði hér nokkra grein fyrir þessu og var því auðvitað kunnugur, vegna þess, eins og ég sagði áðan, að hann er einn af þeim, sem til athugunar koma í þessu sambandi, hvort vanrækslu hafi framið eða ekki. Hitt þarf ekki um að ræða, að þegar hæstiréttur beinlínis léttir refsingu stórlega á manni, sem er dæmdur fyrir brot, vegna þess að sá, sem átti að koma brotinu upp, lét dragast í nærri heilt ár að kæra brotið og faldi það á meðan, að brotið væri áfram framið, þá er þar um stórkostlega áminningu af hálfu hæstaréttar að ræða til þess aðila, sem þannig er vikið að. Það er rétt, að refsingin er rökstudd með vanrækslu af hálfu verðlagseftirlitsins. Skal ég ekki hafa um það mörg orð, það er svo augljóst sem nokkuð getur verið. Hitt er annað mál, að hæstiréttur fór ekki að fara hörðum orðum um verðlagseftirlitið í þessum efnum, og hv. þm. mundi vita það, ef hann væri kunnugri dómsstörfum en hann er, að þó að hæstiréttur hafi oft í frammi áminningar í dómum sínum, þá er það til undirdómara og þess, sem með rannsóknina fer, en ekki til óstefnds þriðja aðila. Meginreglan í dómsstörfum er sú, að sá, sem ekki hefur verið stefnt í máli, á þar ekki við sök að koma, og vegna þess að verðlagseftirlitið í þessu tilfelli lá ekki undir ákæru og var ekki rannsóknaraðili, þá var ekki hægt að koma við berum orðum framsettum í áminningu. Áminningin var sett fram á þann greinilegasta hátt, sem hægt var, sem sagt í því, að brot, sem var talið sannað, var talið refsminna en lagaákvæði stóðu til, af því að embættisvanræksla hjá viðkomandi stofnun hafði átt sér stað. Ég er ekki að segja, hvort einhverja afsökun megi færa fram fyrir þessu eða ekki. Samkvæmt því, sem hv. þm. sagði hér áðan, þá voru ekki afsakanir fyrir hendi, vegna þess að brotið var játað, um leið og þessi vitneskja kom til verðlagseftirlitsins. Enda byggist afstaða hæstaréttar á því, að verðlagseftirlitið gat gert upp hug sinn um það, hvort þarna var um ólöglegan verknað að ræða, í heilt ár án þess að hefjast handa og án þess að aðvara viðkomandi fyrirtæki um það, að þarna væru ólög framín. Afstaða hæstaréttar byggðist á þessu, og því er áminningin sett fram í þessu formi, byggðist á því, að hin málin lágu ekki eins skýrt fyrir strax á fyrsta stigi og þetta eina mál. Hins varð að krefjast, að verðlagseftirlitið vissi þegar í stað, hver réttarákvæði það væru, sem um það ættu að gilda.

Ég sé svo ekki ástæðu til að fjölyrða frekar um þetta, en taldi rétt að láta þetta koma fram, af því að þessi hv. þm. hefur mjög haft hér í frammi ásakanir í garð embættismanna, sem ekki áttu þess kost á þessum vettvangi að bera hönd fyrir höfuð sér, en er sjálfur þannig flæktur í þetta mál, að sú stofnun, sem hann starfar við,

hefur fengið áminningu frá hæstarétti. Vildi ég benda á, að ástæða er fyrir hv. þm., sem aðra, að fara varlega í slíkum ásökunum. Þær geta hitt sjálfan mann, áður en varir.

Hitt, að hann skuli koma hér og setja sig sem dómara um það, hvort hæstiréttur hafi í þessu haft rétt fyrir sér, það lýsir þeirri afstöðu til dómsvalds, að ég sé ekki, að ástæða sé til þess að hafa um það mörg orð.

Frsm. (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. Það er efalaust rétt hjá hæstv. dómsmrh., að hefði þessi þáttill. verið orðuð eins og lagt er til í till. allshn. á þskj. 525, þá getur svo farið, að það kunni að hafa fjárhagsleg útgjöld í för með sér fyrir ríkissjóð. Ég get þess vegna felld mig við þá uppástungu hæstv. forseta, að á þessa umr. verði litið sem fyrri umr. og að tvær umr. verði látnar fara fram um till. Tel ég það ekki óeðlilega málsmeðferð. Ég vil nota tækifærið til þess að bera mig saman við allshn. um uppástungu hæstv. dómsmrh., að n. beri fram sjálfstæða till. í stað þess að samþykkja þessa brtt. við upprunalegu till. En ég tel líklegt, að nefndin liti þannig á, að eðlilegt sé að hverfa að því ráði, sem hæstv. dómsmrh. hefur stungið upp á.

Gylfi Þ. Gíslason: Herra forseti. Viðvíkjandi niðurlagsorðum í ræðu hæstv. dómsmrh. vildi ég segja það, að hann gerði sér gaman að því að snúa út úr orðum mínum. Ég hafði sagt það eitt um dóm hæstaréttar, að það bar engan veginn að skilja þannig, að ég væri að véfengja hann, og þóttist ekki sýna með því minnsta yfirlæti, heldur þvert á móti tók það fram, að þótt ég gerði ýmsar aths. að því er snerti meðferð málsins, þá snertu þær aths. engan veginn dóm hæstaréttar, sem ég hef að sjálfsögðu ekkert við að athuga. Annars virtist mér öll ræða hæstv. dómsmrh. bera þess vitni, að hann væri þessu máli hvergi nærri nógu kunnugur, og mér fannst hún engan veginn geta borið þess vott, að hann hefði kynnt sér skjöl þessa máls, sem hann þó segist hafa gert að nokkru leyti. Ef hann hefði kynnt sér öll gögn málsins, þá trúi ég ekki, að hann héldi því fram hér í alvöru, að í þessu máli hefði verið um nokkra víta-verða vanrækslu að ræða af hálfu verðlagseftirlitsins. Af þessu tilefni er rétt að rifja upp með örfáum orðum það, sem gerzt hefur í þessu máli.

Um áramótin 1943—1944 barst verðlagseftirlitinu í hendur verðreikningur frá umboðsmanni fyrirtækisins G. Helgason & Melsted, sem gat bent til þess, að fyrirtækið í New York hefði lagt á vöruna vestan hafs. Verðlagseftirlitið gerði athugun á því, hvort hér gæti verið um rétta álagningu að ræða, og stefndi á sinn fund fulltrúa fyrirtækisins í Reykjavík og spurði hann, hvort lagt hefði verið á vöruna í Reykjavík. Fulltrúi fyrirtækisins sagði: „Þessi tiltekni umboðsmaður vestan hafs leggur fyrst á vöruna, sem fyrirtæki okkar flytur til landsins. Þetta getur ekki talizt saknæmt, þar sem þessi maður

ur rekur heimsþekkt fyrirtæki, sem starfar samkvæmt amerískum l., er skráð sem amerískt verzlunarfyrirtæki og hefur allar skyldur í því landi. Það getur því ekki heyrt undir íslensk l.“

Þetta atriði var rétt í viðskiptaráði, og var ekki talið fært að taka fyrirtækið hér, meðan það væri ekki ljóst, hvort líta bæri á umboðsmanninn vestan hafs sem íslenskt eða amerískt fyrirtæki. Til þess að hægt væri að fá úr því skorið, var nauðsynlegt að fá upplýsingar aðalræðsmannsins í New York, og var hann beðinn að afla þeirra upplýsinga. Það dróst í 4 mánuði að fá upplýsingar um það, hvort fyrirtækið fyrir vestan skyldi teljast íslenskt eða amerískt. Eftir að málið hafði verið rækilega athugað hér af sakadómara og ríkisstj., þá ákvað viðskiptaráð að líta þannig á, að umboðsmaðurinn fyrir vestan heyrði undir íslenska lögsögu, en fyrirtæki hans væri amerískt. Allur drátturinn, sem varð á því að nefnt fyrirtæki væri kært fyrir þetta brot, orsakaðist af því, að það var verið að fá úr því skorið, hvort hægt væri að kæra fyrir verknaðinn eða ekki, sökum þess að líta mætti þannig á, að umboðsmaðurinn vestan hafs heyrði undir amerísk l., en ekki íslensk, og þar sem grunur lék á, að um hliðstæðan verknað væri að ræða hjá mörgum öðrum fyrirtækjum, og rannsóknin var látin ná til þeirra líka, þá hefur þetta kannske tekið lengri tíma en það ella hefði þurft að taka. En tveim dögum eftir að viðskiptaráði barst vitneskja um það, hvort fyrirtækið væri íslenskt eða amerískt, þá gerði það sínar ráðstafanir gagnvart sakadómaranum í Reykjavík um það, hvort kæra skyldi send eða ekki. Sakadómariinn óskaði eftir, að kæran yrði ekki send þegar í stað, sökum þess að frumgögn vantaði, og það var mál, sem viðskiptaráð var óbundið um.

Ég hygg nú að þessi fáu orð nægi til að sýna, að það er misskilningur hjá hæstv. dómsmrh., að verðlagseftirlitið sé sérstaklega ámælisvert í þessu máli. Hitt er svo allt annað mál, sem hæstiréttur hefur lagt áherzlu á í dómi sínum, að það er mildandi fyrir þetta fyrirtæki að hafa strax, þegar það er spurt, sagt já. Öll hin fyrirtækin báru á móti því, þegar þau voru um það spurð. Þetta eina fyrirtæki játaði þegar í stað, að um þennan verknað væri að ræða, þótt það vildi halda því fram, að verknaðurinn væri ekki saknæmur. Hæstv. dómsmrh. ætti að geta gert sér ljósa þessa staðreynd, án þess að jafnfáfróður maður og ég þurfi að benda honum á þetta.

Sannleikurinn í þessu máli er sá, að þessi dómur hæstaréttar er ekki byggður á því, að um vanrækslu verðlagseftirlitsins hafi verið að ræða, heldur á hinu, að það lá fyrir gömul játning frá fyrirtækinu á verknaðinum, það játaði strax, meðan ógerningur var fyrir verðlagseftirlitið að mynda sér skoðun um það, hvort verknaðurinn væri saknæmur eða ekki. Enginn getur haldið því fram, ekki einu sinni hæstv. dómsmrh., svo mikillhæfur lögfræðingur sem hann er, að opinberum valdsmanni beri að kæra fyrir verknað, áður en þessi aðili

getur myndað sér skoðun á því, hvort hann sé saknæmur eða ekki. Það eina, sem vítað er, er það, ef verðlagsyfirlögin hefðu dregið að kæra, eftir að þeim var kunnugt um, að um saknæman verknæð væri að ræða. En kært var þegar í stað, þegar nægar upplýsingar lágu fyrir um, að um saknæman verknæð væri að ræða.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Ég ætla ekki að fjölyrða um þetta. Ég var aðeins að leggja áherzlu á það, að hv. þm. ætti ekki að setja sig til dóms yfir hæstarétt. Mildunin í refsingunni hjá hæstarétti byggist á því, að hann telur, að verðlagseftirlitið hafi farið rangt að. Ég sagði ekkert um það, hvort hv. þm. eða hæstiréttur hefðu haft rétt fyrir sér, en að öðru jöfnu verður að leggja meira upp úr því, sem dómstólarnir segja, en því, sem einstakir menn segja. Ég hef gert ráðstafanir í dómsmrn. til, að athugun verði gerð á því, hvernig í þessu liggur, og kann þá að koma fram, að viðskiptaráð hafi einhverjar afsakanir. Og ég vona, að um ekkert refsivert hafi verið að ræða. Það haggar þó ekki þeirri staðreynd, að afbrotin voru framman undir nefinu á verðlagseftirlitinu og að verðlagseftirlitið lætur brotið líðast í eitt ár án þess að gera nokkrar ráðstafanir.

Finnur Jónsson: Herra forseti. Út af ummælum hæstv. dómsmrh., að hann muni láta athugun fara fram í dómsmrn. um hraða málsins hjá verðlagseftirlitinu, þá vil ég benda á, að hjá allshn. liggur yfirlit yfir gang þessara mála, og vil ég vísa til þess yfirlits, að dómsmrn. hefur haldið á máluuna með fullum hraða. Endurskoðun bókhalds tók langan tíma, þar sem fyrirtækið er umfangsmikið, en löggiltir endurskoðendur hins vegar fáir, og enn fremur vildi verðlagseftirlitið, að tiltekinn endurskoðandi yrði látinn framkvæma endurskoðunina hjá fyrirtækinu. En fyrir þá, sem vilja kynna sér þetta nánar, þá liggur skýrsla fyrir hjá allshn., og geta menn athugað hana.

Gylfi P. Gíslason: Herra forseti. Mér virðist hæstv. dómsmrh. vera fremur skilningssljór á málið, og hlýtur því einhver annar maður að fara um málið en lögfræðingurinn í honum. Átti verðlagseftirlitið að kæra téð firma, þegar því barst þessi reikningur? Ég er á þeirri skoðun, að það gat ekki kært, því að kærán hlaut að byggjast á því, að umboðsmaður firmans í Ameríku heyrði undir íslensk l., en fyrirtækið hélt því fram, að svo væri ekki. Verðlagseftirlitið gat því ekki annað gert en að prófa gögn varðandi málið, og hefði það verið hvatvísi að kæra, áður en rannsókn var gerð. Hins vegar tók rannsókn á því, hvort íslensk l. næðu yfir umboðsmanninn fyrir vestan, langan tíma, vegna þess að verðlagseftirlitið þurfti að fá aðstoð frá Ameríku, en strax og þær upplýsingar komu og viðskiptaráð taldi þetta heyra undir íslensk l., var hafizt handa. Og það vænti ég, að hæstv. dómsmrh. skilji, að það er það, sem hæsti-

réttur á við, þegar sektin er lækkuð, miðað við, að játning þessa fyrirtækis er gefin langfyrst.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Út af ræðu hv. þm. Ísaf. vildi ég segja það, að hann var ekki að svara mér, því að ég hef ekki borið neinar ásakanir á dómsmrn. í þessum svo kölluðu heildsalamálum. Hv. þm. Ísaf. færði sönnur á, að hv. 4. þm. Reykv. hefði sagt of mikið og ekki farið með rétt mál. Varðandi skilning á dómi hæstaréttar verður að ætla, að ég, sem snerti ekki þetta mál persónulega, en hef kynnt mér það stöðu minnar vegna, hafi ekki minni skilning á því en hv. 4. þm. Reykv., sem er einn af sakborningum. En það er eðlilegt, að hv. þm. kunni því illa að sitja á bekk ákærðra. En hæstiréttur hefur talið ástæðu til þess að bera kærú á hendur hv. þm. og samstarfsmönnum hans í verðlagseftirlitinu, og ég hef talið það skyldu mína að láta athugun fara fram á þessu máli. Ég vona, að ekkert refsivert komi fram við þessa athugun, þó að því verði ekki neitað, að verðlagseftirlitið hefur gert sig sekt um freklega vanrækslu, og verða menn að athuga, hvort þeir trúu betur hæstarétti eða hv. 4. þm. Reykv., sem stendur svo illa á fyrir, að hann situr sjálfur á bekk ákærðra.

Forseti (JPálm): Um till. á þskj. 79 var ákveðin ein umr., en verði brtt. allshn. samþ., verður þetta skoðað sem fyrri umr.

ATKVGR.

Brtt. 525,1 (ný tillgr.) samþ. með 27 shlj. atkv.

— 525,2 (ný fyrirsögn) samþ. án atkvgr.

— 347 teknar aftur.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv., með fyrirsögninni:

Till. til þál. um endurskoðun löggjafar um meðferð opinberra mála.

Á 50. fundi í Sp., 5. maí, var till. tekin til síðari umr. (A. 674).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 27 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 761).

14. Siglingalög og sjómannalög.

Á deildafundum 14. marz var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um endurskoðun siglingalaga og sjómannalaga (A. 523).

Á 40. fundi í Sp., 28. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 43. fundi í Sp., 17. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Guðmundur Í. Guðmundsson: Herra forseti. Þessi till. til þál. um endurskoðun siglingalaga er borin fram af hv. 1. landsk. þm., sem ekki hefur getað verið hér á fundi í dag, og hefur hann óskað eftir því, að ég fylgdi till. úr hlaði með nokkrum orðum.

Eins og hv. þm. er kunnugt, eru gildandi siglingalög og sjómannalög frá 1914 og 1930, en bæði þessi l. eru byggð á annars mjög gamalli löggjöf, erlendri, sem hefur verið tekin upp í íslenska löggjöf, því að eins og kunnugt er, hafa siglinga- og sjómannal. hjá okkur að langmestu leyti verið þýdd úr erlendri löggjöf um sama efni, enda ber svo að vera, þar sem hér er um löggjöf að ræða, sem hefur áhrif langt út fyrir landsteinana og mikla þýðingu fyrir viðskipti okkar við aðrar þjóðir. Nú hagar hins vegar svo til, að á seinni árum hafa erlendar þjóðir, sem hafa haft sams konar löggjöf um þessi efni, tekið sína löggjöf um þessi efni til endurskoðunar, og er þeirri endurskoðun sumpart lokið og fer sumpart fram nú. Er því ekki nema eðlilegt, að sömu ráðstafanir séu gerðar einnig hér hjá okkur, þó að ekki væri til annars en athuga um samræmið á okkar l. við löggjöf annarra þjóða. Hér við bætist og, að í siglinga- og sjómannal. eru ýmis ákvæði, sem almennt eru talin orðin mjög úrelt nú og nauðsynlegt er að taka til endurskoðunar og breyt. Ég skal ekki þreyta hv. þm. á því að rekja þau atriði, því að það er verkefni, sem endurskoðuninni er ætlað, leyfi mér að leggja til, að umr. verði að svo stöddu frestað og till. vísað til allshn. til athugunar.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 28 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 50. fundi í Sp., 5. maí, var fram haldið einni umr. um till. (A. 523, n. 719).

Frsm. (Finnur Jónsson): Allshn. hefur athugað þessa till. og leggur til, að hún verði samþ. óbreytt. Ég vil um alla framsögu vísa til grg. Eins og vitað er, eru þessi l., sem hér um ræðir, orðin mjög gömul, en þau voru á sínum tíma sett eftir ýmsum l. á Norðurlöndum. Síðan hafa orðið miklar breyt. á framleiðslu okkar Íslendinga, m. a. á framleiðslu sjávarútvegsins. Ekki er ætlazt til, að skipuð sé í þetta sérstök n., heldur sé ráðuneytinu í sjálfsvald sett, á hvern hátt þessi endurskoðun fer fram.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 27 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 763).

15. Eftirlit með verksmiðjum og vélum.

Á deildafundum 12. febr. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um nefnd til að endurskoða gildandi löggjöf og reglugerðir um eftirlit með verksmiðjum og vélum (A. 391).

Á 29. fundi í Sp., 13. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Hermann Guðmundsson): Herra forseti. Ástæðan fyrir því, að þessi þáltill. er flutt, er, að l. þau, sem nú eru í gildi um þetta efni, eru orðin gömul og margt komið í ljós við framkvæmd þeirra á síðari árum, sem sýnir, að þau fullnægja ekki því, sem tímarnir krefjast. Það er þá sérstaklega eitt atriði þeirra, eftirlitið, sem er ekki í því ástandi, sem því ber að vera. Á fjöldamörgum vinnustöðum hafa komið fyrir atvik, sem sýna, að þessu eftirliti er mjög ábótavant, og hafa mörg tæki og vélar verið þannig á vinnustöðum, að legið hefur við stórslysum, en sem betur fer hafa þau ekki orðið, og er það þá hrein tilviljun. Það er því ekki óeðlilegt, að ýmis verklýðsfélög hafa látið sig þetta skipta, og er þá fyrst að nefna Félag járníðnaðarmanna í Reykjavík, sem hefur gengið fram fyrir skjöldu í þessu efni, sem heldur er ekki að ástæðulausu, þar sem þeir vinna í verksmiðjum, þar sem mikið er um vélar. Sömuleiðis hefur Dagsbrún einnig látið sig þetta skipta. Og nú á síðasta hausti, þegar haldið var 19. þing Alþýðusambands Íslands, komu fram háværar raddir um það, að bæði þyrfti eftirlit og öryggi hjá verkafólki á vinnustöðum, bæði á sjó og landi, að komast í betra horf, og var á þessu þingi samþ. einróma till. þess efnis, að endurskoðun verði látin fara fram á þessum l. um eftirlit og því verði komið í betra horf.

Ég sé ekki ástæðu til þess að fara um þetta mörgum orðum. Það er gert ráð fyrir því, ef þessi þáltill. verður samþ., að ríkisstj. skipi 3 manna n. til þess að endurskoða gildandi l., og verði hún þannig skipuð, að ráðh. skipi einn mann án tilnefningar og hinir tveir verði skipaðir af Alþýðusambandi Íslands og Félagi íslenskra iðnrekenda.

Það má vera, að einhverjum hv. þm. finnst ekki vera brýn nauðsyn til þess að framkvæma það eftirlit, sem hér er gert ráð fyrir. En það er fullkominn og ákveðinn vilji fyrir því hjá verklýðsfélögunum í landinu, sem líka eiga mest undir því, að þessi endurskoðun fari fram, og eins og ég gat um, þá liggur fyrir ákveðin ítrekun frá þeim um, að slíkt eftirlit komist í betra horf.

Vitaskuld tekur það tíma að endurskoða l. sem þessi, og tíminn frá því, að þessi þáltill. er samþ., ef hún verður það, þangað til næsta reglulegt Alþ. kemur saman, ætti að vera nægilegur tími, miðað við, að í það starf væru settir menn, sem eru ágætlega kunnugir þessu. En á meðan væri beðið eftir niðurstöðum þessarar n. og eftir, að sú n. skili álit, verði eins og hægt er aukið eftirlit til

þess að svipuð atvik, sem komið hafa fyrir, þar sem legið hefur við stórslysum, komi ekki fyrir. Og vil ég beina því til þess hæstv. ráðh., sem með þessi mál hefur að gera, að hann hlutist til um, að þar til þessari athugun n. er lokið, verði reynt að hafa þetta eftirlit í betra horfi en verið hefur til þessa.

Ég sé svo ekki ástæðu til þess að segja meira um þetta að sinni, nema ástæða gefist til. Ég vil vænta þess, að hv. Alþ. samþykki þessa þáttill.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Fyrir Alþ. liggur nú frv. að miklum lagabálki um eftirlit með skipum, og hefur sjútn. Ed. með það að gera. Ég mun bera þar fram sérstakar brtt. þess efnis, að það eftirlit, sem hér um ræðir, verði sameinað skipaefrtirlitinu, og verður það jafnframt tekið til athugunar, hvaða nauðsynlegar breyt. þurfi að gera í þessu efn. Ég tel, að þessi mál séu svo skyld, að þau eigi að vera undir einu og sömu stofnuninni og með því sé einnig sparað mikið fé að hafa það svo og einnig betra eftirlit með því að hafa slíkt ekki í tvennu lagi.

Um þau ummæli, sem komu fram í grg. um vanrækslu á eftirliti á vélum úr hófi fram, skal ég ekki ræða hér. Það eru nokkuð þung orð í garð stofnunarinnar, sem hún mun sennilega svara fyrir. En ég ber það traust til þess ráðh., sem með þessi mál fer, að hann láti athuga fljótt, hvort þessi orð eru á rökum byggð, og láti bæta úr því, ef þörf krefur.

Ég mun fylgja þessari þáttill. til n., en mér þykir eðlilegt, að sú hv. n., sem sennilega verður allshn., hafi samvinnu við sjútn. Ed., ef ske kynni, að samkomulag gæti orðið um að sameina þessar tvær stofnanir.

Samgmrh. (Emil Jónsson): Herra forseti. Ég geri ráð fyrir, að umr. um þessa till. verði frestað og henni verði vísað til n., svo að hún geti fengið þá athugun, sem æskilegt væri og nauðsynlegt er, að hún fái.

En um málið almennt talað er það að segja, að á því eru eins og reyndar mörgum öðrum tvær hliðar. Annars vegar þau lög og fyrirmæli, sem um þetta gilda, og hins vegar framkvæmd l. og fyrirmælanna. Ég býst við, að það sé rétt, að þau skorti nokkuð á, að verksmiðju- og vélaeftirlitið hafi getað innt af hendi þau störf, sem því er ætlað, eins og þau l. gera ráð fyrir, sem nú eru í gildi. En það er af ýmsum ástæðum, sem eru mjög skiljanlegar. Í fyrsta lagi er það fé, sem þeirri stofnun er veitt, sem ætlað er að hafa með höndum eftirlitið, mjög skorið við nögl í fjárl., og í öðru lagi hefur aðalmaður þessarar stofnunar af ríkisstj. eða einstökum ráðh. hennar oft verið tekinn trá þessum störfum og yfir í allt önnur og óskyld störf, sem að vísu voru nauðsynleg, en hafa orðið til þess, að hann hefur ekki getað sinnt sínu aðalstarfi eins og vera bar og þurft hefði. En til þess að bót yrði ráðin á þessu, er nauðsynlegt, að þeir menn,

sem störfuðu að þessu eftirliti, störfuðu fyrst og fremst að því, en ekki að öðrum óskyldum störfum, þó að slík störf væru kannske ekki síður nauðsynleg fyrir þjóðfélagið, sem ég skal ekkert um segja. Þau störf geta verið bæði jafnnauðsynleg, en hitt er víst, að þeir sömu menn geta ekki unnið að þessum störfum í einu. Nú held ég, að ýmis og kannske mörg af þeim ákvæðum, sem um þetta gilda, séu þannig, að það megi færa þar ýmislegt til betri vegar, án þess að l. sjálfum sé breytt, ef til vill væri það nægilegt að fá um þetta nýjar og endurskoðaðar reglugerðir, en allt þetta kemur nú í ljós, þegar málið verður athugað í n., sem ég vil gera ráð fyrir, að það fari til, hv. allshn. Sp. (*Forseti:* Þetta hefur kostnað í för með sér, svo að það verður þá fjvn., sem hefur með það að gera.) Hæstv. forseti verður náttúrulega að úrskurða, til hvaða n. málið fer, en hitt hefði mér þótt fullt svo eðlilegt, að það færi til hv. allshn., en það er kannske ekki mikið atriði. En ég geri ráð fyrir, að þegar málið kemur til n., verði verksmiðju- og vélaeftirlitið beðið að koma þar til skrafs og ráðagerða, og þar falli síðan úrskurður um þetta. En það verður að athuga það um leið, að það er fyrst og fremst nauðsynlegt að hafa nægan mannafla, til þess að hægt sé að sinna því verkefni, sem gert er ráð fyrir í l., og ekki sízt, ef þessi störf verða aukin, verður að sjá fyrir nægilegum starfskröftum.

Hvað viðvikur till. hv. þm. Barð. um það að fela skipaefrtirlitinu þessi störf, þá tel ég það ekki heppilegt og reyndar mjög vafasamt. Ég veit, að þeir menn, sem þar eru, eru hlaðnir störfum, og þessi tvö störf eru að mörgu leyti mjög ólík og óskyld, og ég veit ekki til, að nokkurs staðar í heiminum sé þessum störfum blandað saman, þó að kannske þrátt fyrir það þurfi það ekki að vera útilokað, að það sé hægt. En að því leyti, sem ég þekki til þessara starfa, álit ég, að það sé ekki heppilegt hvorki fjárhagslega né tekniskt.

Ég vildi svo vænta þess, að þessari umr. verði frestað og málinu verði vísað til n.

Flm. (Hermann Guðmundsson): Ég vil þakka þeim ræðumönnum, sem hér hafa tekið til máls, fyrir góðar undirtektir við málið.

Út af þeim brtt., sem hv. þm. Barð. talaði um, þess efnis að sameina þessi tvö störf, eftirlit með skipum og það eftirlit, sem ræðir um í þessari þáttill., þá er ég alveg sammála hæstv. samgmrh., að ég tel það mjög hæpið. Hins vegar mun nánari athugun skera úr því, hvort slíkt er tiltæklegt. Hv. þm. Barð. sagðist ekki vita, hvort ummæli mín um þetta væru á rökum byggð. En þau ummæli mín er skjállega hægt að sanna, að t. d. á árinu 1945 fór fram skoðun á kolakrananum hér í Reykjavík og skoðunarmaðurinn var að enda við að skrifa undir það — og blekið varla orðið þurrt —, að þessi krani væri í ákjósanlegu ástandi, þegar hann slitnar niður. Orsökinn fyrir því var sú, að lásar og skiptikrókar voru svo ryðgaðir.

Árið 1945 var verið að gera við Jón Dan hjá skipasmiðastöð Magnúsar Guðmundssonar, og var búið að gera við vél skipsins með miklum tilkostnaði, en þegar verið var að lyfta vélinni, brotnaði bóman, sem notuð var til þess, svo að vélin eyðilagðist þannig, að útgerð bátsins var útilokuð þá vertíó. Augabolti, sem endi bómunnar var festur við, bilaði. Skoðunin var framkvæmd af Ásgeir Sigurðssyni, forstjóra landssmiðjunnar, og það kom í ljós við þá skoðun, að augaboltinn hafði ekki verið í lagi og lásinn ekki festur nema annars vegar, og þessi bóma hafði ekki verið skoðuð í 10 ár. Fleiri dæmi mætti nefna. Það hafa ekki alltaf orðið slys, en það er ekki að þakka eftirlitinu.

Það hefur verið rætt um það af ráðh., að þessir menn væru önnur kafnir og gætu þess vegna ekki sinnt þessum störfum eins og skyldi. Svo mun t. d. vera með Þórð Runólfsson, sem hefur verið tekinn af ríkinu til annarra starfa í þágu þess, til þess að vera við byggingu sildarverksmiðja ríkisins, og þess vegna hefði hann ekki getað sinnt starfi sínu sem eftirlitsmaður. Þá hefði einnig annar maður, sem átti að sinna þessu eftirliti, verið tekinn til annarra starfa, svo að hann hefði naumast komið að því starfi, sem ekki er að vísu undarlegt, því að hann er bæði kennari við sjómanna-skólann og iðnskólann. Það má álíta, að þarna sé nokkur ástæða fyrir því, að þessi vanræksla hefur átt sér stað, vegna þess að þessir menn eru teknir í allt annað.

Ég held því fram, að aðalástæðan fyrir því, að eftirlitið er ekki eins og það á að vera, sé því fyrst og fremst að kenna, að verkalyðshreyfingin hefur ekki haft neina íhlutun um þessi mál, en hún á meira undir því, að þessi mál séu í lagi, en allir aðrir. Það er hennar líf, sem er þar í veði. Þess vegna á þessi hreyfing að hafa meiri íhlutun um þessi mál en verið hefur. Og það er þess vegna fyrst og fremst, sem þessi þáttill. er flutt.

Það hefur komið fram ósk um það, að þessi þáttill. fari til hv. allshn. Sp., og ég óska þess fremur en að hún verði látin fara til fjvn., og ég vil mega vænta þess, að n. athugi hana fljótt.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Hér hefur verið rætt um ófullnægjandi eftirlit með verksmiðjum og vélum. Þetta er ekki því að kenna, að ekki sé veitt nægilegt fé til þessara stofnunar á fjárl. Síðan ég tók við störfum í fjvn., hefur ekki verið synjað neinni beiðni um fjárveitingar til þessara starfa. Ég hygg, að nú séu veittar 95 þús. kr. til þessara starfa, og ég veit ekki til, að það hafi vakið nokkra andúð að leggja fram fé til þessara framkvæmda. Það er því ekki fjvn. að kenna, þótt fé vanti í þessu skyni. Hitt er svo rétt hjá hv. flm., og það heyrir undir viðkomandi ráðh., að sá maður, sem þetta starf hefur haft á hendi, hefur verið látinn annast margs konar starfsemi aðra bæði fyrir ríkið og einstaklinga. Ég hygg, að samkv. núgildandi l. geti þessi maður látið sýslumenn og tollstjóra innkalla skoðunargjaldið hjá viðkomandi

verksmiðjum, án þess að skoðun fari fram, og mér er kunnugt um það, að t. d. síðustu 4 ár hefur ákveðin verksmiðja orðið að greiða þung skoðunargjöld, án þess að nokkur skoðunarmaður hafi komið inn í verksmiðjuna á því tímabili. Það er náttúrlega þörf á að breyta þessu, og það heyrir undir það ráðuneyti, sem með þessi mál fer. Ég er algerlega á móti hæstv. ráðh. í því, að þessi störf séu ákaflega ólík, hvað snertir skip og verksmiðjur. Hvað er eðlilegra en sami maðurinn skoði dieselmótor í verksmiðju og í mótorbát eða yfirleitt vélar í verksmiðjum og skipum? Það er enginn óskapa munur á gufukatli í verksmiðju og skipi. Þetta er nú það, sem venjulega þarf bæði að skoða í verksmiðjum og skipum. Ég sé ekki betur en að ná mætti miklu betri árangri, ef þetta hvort tveggja yrði falið sömu mönnum og þeir geti þá á vissu svæði skoðað bæði skip og verksmiðjur. Ég er viss um, að hæstv. ráðh. hefur ekki sett sig enn nægilega inn í þetta mál, ef hann heldur því enn fram, að þetta séu svo óskyld mál. Þetta sanna best dæmin, sem hv. flm. nefndi, t. d. varðandi ryðgaða lásinn, og blokkir, kaðlar og bómur á skipum eru eins og í verksmiðjum. Þetta sannar, að ég hef farið með rétt mál. Þessi mál eru það skyld, að ekki ber að skilja þau í sundur. Annars var dæmið, sem hv. flm. nefndi varðandi kolakranann, þess eðlis, að það stafaði af vanrækslu skoðunarmanns. Og það getur alltaf komið fyrir, hversu mikið fé sem veitt er til þessara hluta. Það var nýbúið að skoða þennan hlut, þegar hann datt niður. Slíkt er ekki löggjafanum að kenna. Síðara dæmið var bein vanræksla á starfinu, þar sem hluturinn hafði ekki verið skoðaður í 10 ár. Ég er sammála því, að málið fari til n., og styð að því, að það fari til hv. allshn. Og ég vil taka það fram, að ég tel rétt, að sú n., sem um málið fjallar, hafi fulla samvinnu við n., sem fjalla um sams konar mál, eins og t. d. skipaefirlitið.

Samgmrh. (Emil Jónsson): Herra forseti. Þær upplýsingar, sem fram hafa komið, staðfesta það, sem ég hef sagt áður. Mér virðist þetta ástand vera fullt svo mikið því að kenna, hvernig þessi störf hafa verið leyst af hendi, eins og því, að það skorti löggjafarákvæði um þetta. Og ég verð að skýra frá því, hvers vegna það er að sumu leyti eðlilegt, að það skorti eftirlit. Það er í fyrsta lagi vegna þess, að forstöðumanninum hefur verið falið starf, sem hindrar hann í að gegna þessu starfi, sem hann átti að gegna. Það er ekki gott fyrir samgmrn., sem þetta mál heyrir undir, að hafa á móti því, þegar annað ráðuneyti telur sér nauðsyn að fá manninn um ákveðið tímabil í sína þjónustu. Ég var að vísu ekki fús til þessa, en lét kyrrt liggja vegna þess, hve þau verkefni voru nauðsynleg, er forstöðumanninum voru falin. Það má að vísu segja, að það hafi verið vanræksla að hálfu samgmrn. að taka ekki fyrir þetta, en eins og málin lágu þá fyrir, taldi ég ekki ástæðu til að neita um þetta. Hins vegar er ég eindregið þeirrar skoðunar, að þetta eftirlit

með vélum í verksmiðjum sé ekki líklegt til að verða vel samræmanlegt við skipaefirlitið. Ræða hv. þm. Barð. sannfærði mig ekki um það gagnstæða. Þar sem ég þekki til erlendis, eru það tvær stofnanir, sem hafa þessi verkefni með höndum, og það er vegna þess, að störfin eru ólík. Það er ekki alltaf um það að ræða, að einhver ákveðinn bolti eða lás sé nægilega stæltur. Þetta er í grundvallaratriðum ólíkt. Í verksmiðjum er um heilsugæzlu og vinnuvernd að ræða og margar kemiskar hliðar, sem skipaskoðunin ber ekkert skyn á, og fjöldamargt annað má nefna, sem er ólíkt. Það er rétt, að einstaka hlutir eru líkir, eins og þegar hefur verið bent á, en í aðalatriðum er þetta tvennt mjög ólíkt. Báðar þessar stofnanir munu hafa næg verkefni, og þess vegna sparar það ekkert mannhald, þótt þær væru sameinaðar. Ég skal svo á þessu stigi málsins ekki ræða það nánar, en vænti hins vegar, að ég fái tækifæri til að ræða málið við hv. allshn. Mun ég þá ef til vill leggja eitthvað til málsins þar.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 28 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 50. fundi í Sp., 5. maí, var fram haldið fyrir umr. um till. (A. 391, n. 735, 745).

Frsm. (Sigfús Sigurhjartarson): Herra forseti. Allshn. var á eitt sátt um það, að rétt væri og eðlilegt, að sú endurskoðun færi fram á gildandi l. og reglugerðum um eftirlit með verksmiðjum og vélum, sem gert er ráð fyrir í þessari þáttill. Og einnig var n. á eitt sátt um það, að þessari endurskoðun bæri að hraða, eftir því sem verða mætti, þannig að árangur hennar yrði lagður fyrir næsta reglulegt Alp. Hins vegar voru hv. nm. ekki með öllu sammála um það, hvernig bæri að haga þessari endurskoðun. Mér hefði fyrir mitt leyti fundizt eðlilegt, að til þess væri sett sérstök n. manna með líkum hætti og hv. flm. leggur til. En aðrir nm. litu svo á, að rétt væri, að hæstv. ríkisstj. hefði óbundnar hendur um það, hvernig hún framkvæmdi þessa endurskoðun, og væntanlega mundi hún leita samstarfs við samtök verkamanna og vinnuveitenda, eftir því sem hún teldi nauðsynlegt. Ég vildi ganga til samkomulags við n. á þessum grundvelli, þar sem aðalatriðið er að sjálfsögðu það, að endurskoðunin fari fram, en hitt atriðið, sem kemur í annarri röð, með hverjum hætti endurskoðunin skuli framkvæmd.

Ég sé, að komið hefur fram brtt. frá hv. þm. Barð., þar sem hann leggur til, að skipuð verði n. á líkan hátt og hv. flm. leggur til, en hv. flm. brtt. vill, að verkefni n. sé ákveðið nánar í þál. en gert er ráð fyrir í upphaflegu þáttill. Ég held, að það sé engin sérstök knýjandi þörf á að ákveða verkefni n. svo gjörla í þál. Ég held, að hæstv. ríkisstj. sé ljóst, hvernig haga þurfi þessari endurskoðun.

Ég vil svo aðeins fyrir hönd allshn. mæla með því, að þessi þáttill. verði samþ. í því formi, sem hún er birt, samkv. þskj. nr. 735.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Ég hef á þskj. 745 borið fram brtt. við till. þá til þál., sem hér liggur fyrir. Eins og þáttill. kemur frá allshn. á þskj. 735, þá er sérstaklega tekið fram á því þskj., að n. telur ekki nauðsynlegt að skipa sérstaka n. til þess að framkvæma þessa endurskoðun. Ég geri ráð fyrir, að ef ekki verður gerð breyt. á þessu hér, telji hæstv. ráðh. ekki skylt og heldur ekki þörf á að setja upp slíka n., ef það er ekki tekið beint fram í þál. Og þá er ljóst, að undirbúningur þessi fer þannig fram, að forstjóra fyrir núverandi eftirliti í þessum greinum verður falin endurskoðunin. Hann hefur sjálfur byggt upp þetta kerfi, sem gildir í sambandi við þetta eftirlit, og barizt fyrir því með oddi og egg, að því væri komið í það horf, sem það nú er í, að lögreglustjórar landsins skuli innkalla öll gjöld fyrir þetta eftirlit, svo að hann þurfi ekki að hafa fyrir því að láta skrifstofu sína gera það eða hafa fyrir því að gera það sjálfur. Nú hefur reynslan hins vegar sýnt, að víða á landinu hefur sú skoðun á vélum, sem þessi maður á að sjá um, ekki farið fram 8 árin síðustu — en alltaf hefur gjaldanna fyrir það samt sem áður verið krafizt af sýslumönnum og öðrum lögreglustjórum og gjöldin greidd. Ég veit um tvö tilfelli, þar sem eftirlitsmaður hefur ekki komið í nýjar verksmiðjur, sem eru þó búnar að starfa í mörg ár, þar sem það slys vildi til í annarri verksmiðjunni, að stúlka fór í vél, þannig að það var guðs mildi, að ekki tók af henni höfuðið. Samt sem áður hefur vélaeftirlitið ekki komið í þessa verksmiðju. Svona eftirlit er aðeins einkastofnun ákveðins manns, sem hefur fengið lögfestingu fyrir því að fá allverulegt fé til þess að greiða sér og sínu starfsfólki góð laun án þess að koma að nokkru starfi. — Og þetta hefur verið liðið af þeim ráðh., sem með þetta hefur farið, um mörg undanfarin ár. Ég treysti því ekki til neins árangurs, ef endurskoðun á þessum l. á að vera undir slíkum mönnum komin.

Ég legg mjög mikla áherzlu á það annars vegar, að n. verði sett til þess að undirbúa þetta mál, og hins vegar, að ákveðið verði í þál., hvað gera eigi til úrbóta. Ég hefði álitnið, að ef samþ. væri þáttill., eins og hv. allshn. vill hafa hana, þá hefði alveg eins mátt svæfa málið. Ég held því og fram, að mjög eðlilegt væri að sameina eftirlitið með verksmiðjum og vélum og skipaefirlitið, og það hafa engin rök komið fram, sem sannfæri mig um, að það sé ekki heppilegt. Það eru komin upp um 70 hraðfrystihús úti um land, sem framleiða mat, þannig að full þörf er á, að með þeim sé haft sérstaklega gott eftirlit, til þess að fullkomins hreinlætis sé gætt í sambandi við slíkar framkvæmdir. Í því frv., sem ætlað er að verða að l. um eftirlit með skipum, er gert ráð fyrir því, að settir verði sérstakir skoðunar- og eftirlitsmenn svo að segja hvar á landinu,

sem nokkur útgerð er. Ég tel, að rétt sé að láta sömu skoðunarmenn, sem eiga að skoða skip og báta, einnig skoða vélar og verksmiðjur á sömu stöðum. Ég tel, að það sé hægt að fá betri menn á þann hátt til að gera þetta. Hér gæti skipaskoðunarstjóri haft yfirtirlit með öllum þessum málum, en tekið til starfa sérfræðinga til þess að hafa með verksmiðjueftirlitið að gera. En það er það, sem fyrst og fremst forstjóri eftirlits með verksmiðjum og vélum berst fyrir með hnúum og hnifum, að hans aðstaða, sem ég hef lýst, verði ekki skert. Hann vill ekki, að þeirri aðstöðu sé spillt, að hann geti verið á nærri 30 þús. kr. launum hjá ríkinu á þann hátt, að hann þurfi aldrei neitt fyrir störfunum að hafa, og geti síðan haft tvöföld eða þreföld laun frá ríkinu fyrir önnur störf.

Ég vildi óska, að málið verði tekið af dagskrá í dag til þess að taka til athugunar, áður en lengra er gengið með afgreiðslu þess, hvort ekki sýnist rétt að fara eftir mínum brtt. á þskj. 745. Það er nauðsynlegt að gera umbætur í þessum eftirlitsmálum, en það er ekki hægt að mínu áliti að koma þeim fram, ef samþ. er þáttill., eins og hv. allshn. vill hafa hana samkv. þskj. 735, sem mundi leiða af sér, að manni væri falin þessi endurskoðun, sem fyrst og fremst hugsar um það að fá sér tryggðar tekjur, án þess að nokkuð komi á móti.

Hermann Guðmundsson: Herra forseti. — Ég verð sem flm. þessarar þáttill. að þakka hv. allshn. fyrir þann skilning, sem fram kemur í áliti n. á þskj. nr. 735, þar sem hún undirstrikar það, sem kemur fram í þáttill. minni, að fyllsta nauðsyn sé á að endurskoða gildandi l. um þetta eftirlit. Hins vegar hefði ég heldur kosið, að álit hv. allshn. hefði getað verið þannig, að hún hefði verið með nefndarskipun um þessa endurskoðun. Ég er þeirrar skoðunar, að fyrsta trygging þess, að eitthvað verði gert í þessu máli, sé sú, að n. sé skipuð af þeim mönnum, sem mestu skiptir, að eftirlitið með verksmiðjum og vélum sé framkvæmt rækilega, og það eru verkamenn og verksmiðjueigendur. Og mér finnst rétt, að hæstv. Alþ. láti í ljós skýrt álit sitt á þessu á þann veg, sem í þáttill. minni greinir, og þannig skýrar en gert er ráð fyrir í áliti hv. allshn.

Hv. þm. Barð. hefur komið fram með brtt. á þskj. 745 við þáttill. Sú brtt. er nær upprunalegu till. minni en till. hv. allshn. Þar er að vísu sú meginbreyt., að í þessari brtt. er gert ráð fyrir, að n. sé látin hafa það sérstaka veganesti, að til sé tekið, hvaða taksörkum eigi sérstaklega að ná með endurskoðuninni. Þessi n. skal eftir þeirri brtt. skipuð einum manni tilnefndum af Vinnuveitendafélagi Íslands, í stað þess að í minni upprunalegu till. er gert ráð fyrir, að Félag íslenzkra iðnrekenda skipi einn manninn, en hinir nm. er gert ráð fyrir í brtt., að verði skipaðir á sama veg og í þáttill. minni er gert ráð fyrir. — Ég mundi fremur kjósa, að brtt. hv. þm. Barð. yrði samþ. en till. hv. allshn. En ég vildi þó heldur, að samþ. yrði till. hv. allshn. en að þáttill. yrði alveg svæfð. — Ég veit ekki, hvernig

hæstv. forseti ber þetta mál upp við atkvgr. En mér fyndist eðlilegast, að brtt. hv. þm. Barð. væri borin upp fyrst, á undan till. hv. allshn.

Þetta mál, hvernig eftirlitið er nú í þessum efnum í landinu, er komið á það stig, að það er ekki lengur hægt að draga að gera þar á breyt. Það er rétt, sem hv. þm. Barð. sagði, að framkvæmd laga-ákvæða um eftirlit með verksmiðjum og vélum er í fullkomnum ólestri og hefur verið það undanfarin ár. Og það eru ekki aðeins þau l., sem endurskoðunar þurfa, um eftirlitið með þessum hlutum, heldur líka l. um bótagreiðslur í þessu sambandi. Þess vegna er það fullkomlega réttmætt, að hér sé breyt. á gerð. Það er krafa verksmiðjufólksins, og það er sérstaklega þess vegna, sem ég berst fyrir því, að þessi endurskoðun á l. fari fram og það mjög fljótlega.

Frsm. (Sigfús Sigurhjartarson): Herra forseti. — Mér þóttu mjög athyglisverðar þær upplýsingar, sem hv. þm. Barð. hefur nú gefið um störf þess manns, sem hefur einkum með höndum framkvæmd l. um eftirlit með verksmiðjum og vélum. Ég hef enga ástæðu til að vefengja þessar upplýsingar hv. þm. Ég veit, að hann er þessum málum kunnugur. En séu upplýsingarnar réttar, sýnist mér, að ríkisstj. bæri fremur að setja rannsókn á störf þessa manns en að fá honum það starf að undirbúa endurskoðun þessara l. Ég vil ekki fyrir hönd allshn. taka á mig að leggja til að stöðva málið, því að mér sýnist einsætt, að hæstv. ríkisstj. geti gert og henni í raun og veru beri að gera ráðstafanir til þess, að hann geti haft samráð við verkalýðssamtökin og samtök vinnuveitenda um þessa endurskoðun. Og ég vildi beina þeirri fyrirspurn til hæstv. félmrh., sem ég geri ráð fyrir, að fjalli um þessi mál, eða hæstv. samgmrh. — Það er víst hvorugur þeirra viðstaddur hér —, en ég geri ráð fyrir, að ef þeir hæstv. ráðh. væru viðstaddir, vildu þeir láta í ljós álit sitt um það, hvernig þeir hygðust að framkvæma þáttill., ef samþ. væri, þannig að svo gæti farið, að hv. þm. Barð. gæti fallið á, að þáttill. væri samþ. eins og allshn. leggur til á þskj. 735. Ég vil spyrja hæstv. ráðh., hvort honum finnst ekki eðlilegast að framkvæma till. á þann hátt að hafa samvinnu milli verkamanna og verksmiðjueigenda um endurskoðunina. Ég spyr um þetta í tilefni af því, að hv. þm. Barð. fannst till. ekki nógu vel úr garði gerð, þar sem ekki væri ákveðin nefndarskipun til að framkvæma endurskoðunina. N. leit svo á, að nefndarskipun væri óþörf, því að hæstv. stjórnm. mundi leita álits þeirra aðila, sem framkvæmd þessara l. varðar mestu.

Samgmrh. (Emil Jónsson): Mér hefur verið ljóst, að gildandi l. um eftirlit með vélum og verksmiðjum þurfa endurskoðunar við. Ég get vel fellt mig við þessa breyt., sem fram hefur komið frá n., að orða till. eins og þar segir, og mun ég að sjálfsögðu sjá um, eftir því sem stendur í mínu valdi, að þessi athugun verði gerð svo fljótt sem verða má og

árangurinn af þeirri endurskoðun lagður fyrir næsta reglulegt Alþingi, svo framarlega sem það er mögulegt.

En hvað því viðvíkur að leita til ýmissa aðila um upplýsingar og jafnvel þátttöku í þessari endurskoðun, þá skal ég segja, að ég get lýst hiklaust yfir því, að ég mun, eftir því sem í mínu valdi stendur, sjá um, að leitað verði til þeirra aðila og félagasamtaka, sem eiga mest undir því, að þessar reglur og þessi l. séu sem fullkomnust í alla staði, og það kemur þá til álita að fá upplýsingar frá þessum aðilum og þá jafnvel einnig að fá úr þeirra hópi menn, sem starfinu væru vaxnir og vel inni í þessu og gætu á þann hátt látið koma fram gagnlegar upplýsingar í málinu. Ég veit raunar, að það eru mjög margir aðilar, sem þarna eiga hlut að máli og misjafnlega mikið, sumir meira, aðrir minna, en ég mun sem sagt leitast við, að til þeirra verði þá fyrst og fremst leitað, sem mestra hagsmuna eiga þar að gæta.

Gísli Jónsson: Ég vil út af ræðu hæstv. ráðh. spyrja hann, hvort hann hafi fyrir framan sig þskj. 745, sem er brtt. frá mér um ágreiningsatriði í málinu. (*EmJ:* Jú, hér er það). Það, sem deilt var um, áður en hæstv. ráðh. kom inn í d., var það, hvort ástæða væri til að skipa sérstaka n. til að athuga málið eða afgreiða till. eins og lagt er til í nál., þar sem tekið er beint fram, að ekki sé sérstök ástæða til að setja sérstaka n. Nú hefur hæstv. ráðh. lýst yfir, að hann muni við framkvæmd málsins leita til þeirra aðila, sem hlut eiga að máli. Þegar sú yfirlýsing liggur fyrir, þá virðist mér, að hæstv. ráðh. ætti að geta gengið inn á að setja sérstaka n. manna til að athuga málið, eins og gert er ráð fyrir í brtt. minni á þskj. 745, þar sem einmitt er lagt til, að í n. séu skipaðir menn frá þeim aðilum, sem bezt þekkjá þessi mál, eins og Vinnuveitendafélagi Íslands, en í því er Félag íslenskra iðnrekenda meðlimur, eins og ég ljóst tók fram, en það eru fleiri en iðnrekendur, sem hagsmuna hafa að gæta í þessu máli, það eru einnig m. a. allir eigendur frystihúsanna í landinu, en þau eru hvorki meira né minna en 70. Sé hins vegar fallist á það, þá sé ég ekki, að neitt sé því til hindrunar, að n. manna svona skipuð skuli framkvæma athuginna. Það verður einfaldasta og heppilegasta lausnin á málinu. Um hitt má svo deila, hvort sé rétt að fyrirskipa eitthvert sérstakt verkefni fyrir þessa n. Ég hygg, að um það verði þó ekki deilt, að það verði að stefna að því, svo sem hægt er, að tryggja öryggi fólksins, sem í verksmiðjunum vinnur, og einnig hreinlæti, einkum þó þar, sem matvæli eru framleidd, en ég benti á það áðan, að sum iðjuver, sem framleiða matvæli, hafa ekki einu sinni salerni eða önnur hreinlætistöki, þó að þar vinni 50—60 menn. Þetta er stórt atriði um alla framleiðsluvöru, sem seld er á innlendum eða erlendum markaði. Þá þarf einnig að gæta þess, að íbúarnir á hverjum stað séu verndaðir gegn hávaða og óþef frá ýmsum iðjuverum, svo sem fiskimjölsverksmiðjum, síldarverksmiðjum og grútarbræðslum. Ég held, að enginn

mæli á móti því, að þetta er nauðsyn. Um hitt má deila, hvort nauðsynlegt sé að sameina þetta skipaefirlitinu. Ég hygg þó, að það sé nauðsynlegt að fá þessa rannsókn, hver sem niðurstaðan verður. Þegar á allt þetta er litið, þá er ekki aðeins ástæðulaust að fella till. mína, heldur óverjandi, því að þegar till. n. er skoðuð, þá fer hún sannarlega inn á að veikja kröfuna um þessa rannsókn frá því, sem hv. flm. gerir í sinni till. Að sjálfsögðu ber ég fullt traust til hæstv. ráðh., en ef hann lýsir yfir, að n. skuli skipuð svona eða svona, þá er ekkert mein að því að samþykkja till. mína. Sé hins vegar ætlun hans að láta þann, sem starfar við eftirlitið, rannsaka þetta mál, þá tel ég það enga lausn málsins, því að mér er kunnugt um allan gang þessara mála undir stjórn þeirra manna, sem þar eru, eins og ég lýsti í fyrri ræðu minni, og ég ber fullt vantraust til þeirra manna um að bæta úr því, þar sem það virðist hafa verið aðalmarkmiðið að koma af sér á aðra menn að rukka inn gjöldin, til þess að þeir þyrftu ekki einu sinni að hafa fyrir því, hvað þá að framkvæma skoðun og eftirlit l. samkvæmt, því að ég veit, að í mörgum tilfellum hafa þeir ekki framkvæmt skoðun í sumum verksmiðjum allt að 8 ár og jafnvel ekki komið til að skoða nýjar verksmiðjur.

Skúli Guðmundsson: Hv. þm. Barð. hefur í tveimur ræðum sínum haldið því fram, að eftirlit með verksmiðjum og vélum væri mjög illa framkvæmt og öðruvísi en vera ætti. Ég skal ekki taka upp neinar deilur um það, ég er ekki svo kunnugur þeim málum. En ég vil benda á, að það er fjarri öllum sanni, sem hann hélt fram í fyrri ræðu sinni, að þessi stofnun væri einkafyrirtæki þess manns, sem veitti henni forstöðu. (*GJ:* Er það ekki þannig?) Hv. þm. Barð. veit eins vel og ég og hver annar, að í fjárl. er þessi stofnun nefnd og ætluð sérstök fjárveiting til hennar til að borga kostnað við hana, launa eftirlitsmann og annað og síðan komi tekjur á móti. Það er því óviðeigandi að við hafa slík ummæli, að þessi stofnun sé einkaeign þess manns, sem sér um eftirlitið. Fleira sé ég ekki ástæðu til að segja um það atriði, en ég vil aðeins mótmæla þessum fullyrðingum hv. þm.

Viðvíkjandi þeim till., sem hér liggja fyrir, og þá einkum till. frá hv. þm. Barð. á þskj. 745, þar sem nefndir eru tveir aðilar, Vinnuveitendafélag Íslands og Alþýðusamband Íslands, sem ættu að tilnefna menn í n. til að endurskoða þessa löggjöf, þá vil ég benda á, að það getur vel verið ástæða til þess að gefa fleirum kost á að segja sitt álit og leita eftir till. frá þeim. Mér skildist, að hæstv. samgmrh. vildi gefa sem flestum, sem hlut eiga að máli, kost á að fylgjast með þessu og láta uppi sínar skoðanir um, hvernig þessu skuli fyrir komið. Ég vil t. d. benda á, að það er mjög langt frá því, að allir atvinnurekendur, sem hér eiga hlut að máli, séu í Vinnuveitendafélagi Íslands. Það er mjög langt frá því. Ég held, að samvinnufélagin séu yfirleitt utan þessa félagsskapar, og þau hafa mörg verksmiðju-

rekstur með höndum. Það getur því vel verið rétt að gefa fleirum en þeim aðilum, sem í till. eru nefndir, kost á að segja sitt orð um þessi mál.

Samgmrh. (Emil Jónsson): Herra forseti. — Ég skal ekki lengja þessar umr., en ég vil aðeins út af því, sem hv. þm. Barð. sagði, þar sem hann taldi óverjandi að fella sína till., ef fara ætti út í at-hugun, svipaða þeirri, sem hér er gert ráð fyrir, láta nægja að vísa til minna fyrri orða um þetta og enda þess, sem hv. þm. V-Húnv. hélt fram nú áðan, að það geta vel komið til álíta fleiri aðilar, sem eru nefndir í till. hv. þm. Barð., sem eru Alþýðusamband Íslands og Vinnuveitendafélag Íslands. Ég viðurkenni þá auðvitað sem mjög stóra aðila, sem hér eigi hagsmuna að gæta og hlutverk að vinna, en engu að síður eru ýmsir aðrir aðilar, sem einnig kæmu til greina í þessu sambandi, a. m. k. þyrfti þeirra till. að leita. Þess vegna held ég, að ekkert sé misst, þó að þessi till. væri felld, ef um leið er lýst yfir því, að tillit skuli tekið til þeirra aðila, sem þar eiga hlut að máli, eftir því sem efni standa þar til.

Mér skilst, að þessi rannsókn muni verða fólgin í því annars vegar að kynna sér hliðstæð l. og reglur í nágrannalöndunum og hvernig þau l. og reglur hafa reynzt og í öðru lagi að kynna sér ástandið í verksmiðjum hér og þá reynslu, sem fengizt hefur, og fá umsögn og skýrslur kunnugra manna, sem við þetta eftirlit eiga að búa. Í fyrstu röð hlýtur þar að koma sá maður, sem með þá framkvæmd hefur að gera, en ekki sem nm. Ég tel ekki rétt, að hann sé í n., heldur sem gefandi upplýsingar eins og aðrir, sem hlut eiga að máli. Ég tel sjálfsagt að leita til hans um upplýsingar eins og til þeirra, sem hann hefur átt að hafa eftirlit hjá, en að hann eigi að rannsaka sitt eigið mál og starfsemi sína, finnst mér ekki koma til greina, þar er ég sammála hv. þm. Barð.

Út af því, að framkvæmd vélaeftirlitsins hafi verið slæm, og út af því, sem hv. þm. Barð. sagði, að lítið eða ekkert væri treystandi á forstöðumann eftirlitsins, þá vil ég alls ekki taka undir það, a. m. k. ekki á þessu stigi, og ég efast um, að það sé rétt að hafa þessi sterku orð um það. Mér er vel kunnugt um, að starf þessa manns hefur að mjög verulegu leyti verið bundið af ráðstöfunum, sem ríkisstj. og aðrir hafa á hverjum tíma gert og hann hefur orðið að haga sér eftir. Mér er t. d. kunnugt um, að fyrrv. ríkisstj. fól honum mikið starf í sambandi við byggingu sildarverksmiðjanna. Ég þóttist sjá í hendi mér, að þegar hann tók það að sér, mundi hann ekki geta rækt önnur störf sín eins og þyrfti, vegna þess að það starf, sem honum var þar falið, var svo umfangsmikið. Hins vegar vildi ég ekki standa í vegi fyrir því, þegar sá ráðh., sem það mál heyrði undir, taldi nauðsynlegt að fá hans starfskrafta til eftirlits við hinar nýju sildarverksmiðjur.

Annað og frekara hirði ég ekki um málið að segja á þessu stigi, en vil aðeins undirstrika það, að ég get mjög vel fallið á þá umorðun á tillgr.,

sem kemur fram í álit meiri hl. n., en ég tel ekki rétt að binda þær till., eins og hv. þm. Barð. vill vera láta.

Hallgrímur Benediktsson: Herra forseti. — Ég vil í sambandi við þetta mál láta þess getið eftir að hafa hlustað á umr., að ég get ekki annað séð en það sé happasælast að skipa n. einmitt frá þessum aðilum til að rannsaka þetta mál. Hv. þm. V-Húnv. minntist á í sambandi við brtt. hv. þm. Barð., að S.Í.S. væri ekki í Vinnuveitendafélagi Íslands, en eðlilegt væri, að það mætti koma hér til greina ásamt vinnuveitendafélaginu og alþýðusambandinu. En það er svo, að þetta eru þeir aðilar, sem hafa aðallega forgöngu í samningsmálum og kaupgjaldsmálum, og þó að allir atvinnurekendur séu ekki í Vinnuveitendafélagi Íslands, þá hygg ég samt, að viðhorf þeirra flestra sé á líkan veg og þeirra atvinnurekenda, sem eru í samvinnufélögunum. Ég harma mjög mikið, að samvinnufélögin hafa talið betra fyrir sig að standa fyrir utan þessi samtök vinnuveitendanna í landinu. En það, sem ég vildi sérstaklega segja í þessu sambandi, er að lýsa afstöðu minni, að ég álit, að brtt. á þskj. 745 eigi fullan rétt á sér og eftir þeim undirtektum, sem málið hefur fengið, eigi að samþykkja hana, og ég tel óhikað, að farsælast sé að afgreiða málið á þann hátt, þó að ég hins vegar telji, að hv. þm. Barð. hafi haft um málið óþarflega sterk orð, því að eins og hæstv. samgmrh. tók fram, hefur þessi maður verið störfum hlaðinn, og því fremur álit ég, að þurfi að afgreiða málið eins og ráð er fyrir gert á þskj. 745, því að þá er málið eiginlega afgr. nákvæmlega eins og hv. flm. hefur flutt það, nema hann hefur tilnefnt Félag íslenskra iðnrekenda sem annan aðila þessa máls, en eins og fram hefur verið tekið, þá er lagt til í till., að það sé félag íslenskra atvinnurekenda.

Ég vildi aðeins lýsa afstöðu minni til málsins með þessum fáu orðum.

Gísli Jónsson: Ég vil út af ummælum frá hv. þm. V-Húnv. í sambandi við það, að þetta fyrirtæki hafi verið rekið eins og einkafyrirtæki, benda á, að í fjárl. er ávallt tekin upp ákveðin upphæð og á móti ákveðnar tekjur. Þetta hefur verið gert þannig vegna þess, að fjvn. hefur ekki fundið svo mjög athugasvert við fjárhagslegu hliðina sjálfa. En fyrirtækið hefur verið rekið — það er enginn vafi — eins og það væri einkafyrirtæki. Ég hygg, að það sé ekki hægt að benda á nokkurt annað dæmi um það, að stofnun, sem á að hafa þannig eftirlit, geti látið aðra menn innkalla gjöldin, án þess að eftirlitið hafi verið framkvæmt í viðkomandi verksmiðju árum saman, en það veit ég, að hefur verið gert. Ég veit, að það hafa verið tekin hundruð króna á hverju ári fyrir eftirlit í verksmiðjum, þar sem eftirlitsmaður hefur ekki komið árum saman. Þetta vil ég laga.

Í sambandi við ræðu hæstv. ráðh. þá skilst mér, að hann fallist á að skipa n. Hann lýsir því yfir,

Eftirlit með verksmiðjum og vélum. — Frystihús og fiskiðjuver í Flatey á Breiðafirði.

að það komi ekki til mála, að sá maður, sem stjórnar þessari stofnun, komi til með að hafa með rannsóknina að gera nema að gefa upplýsingar, sem er eðlilegt. En úr því að hann er kominn svo langt, að hann viðurkennir, að hann ætli að setja n., þá sé ég ekki, hvað getur verið á móti því, að n. sé skipuð eins og ég legg til, sem sé að þau félagsamtök, sem sameina þá aðila, sem þarna eiga hagsmuna að gæta, tilnefni menn í n. Alþýðusamband Íslands sameinar verkamennina og þá, sem hafa þar hagsmuna að gæta, og þó að hægt sé að finna einstaka vinnuveitanda, sem er ekki í Vinnuveitendafélagi Íslands, eins og S.Í.S., eins og hv. þm. V-Húnv. benti á, þá vil ég benda honum á t. d. í sambandi við sláturhús, sem koma undir þetta, að þau eiga hvorki meira né minna en einn mann í stjórn Vinnuveitendafélags Íslands, og ég hygg, að hann hafi einnig áhrif í sambandi við mjólkurbúin. Ég sé því ekki ástæðu, að af þeim sökum þurfi að mótmæla því, að þessir aðilar tilnefni menn, auk þess sem ráðh. á að tilnefna þriðja manninn og getur þá tekið hann sem samnefnara fyrir aðra aðila, sem ættu að koma til frekar en þessir tveir. Þetta þykir mér rétt, að komi fram.

Hæstv. ráðh. hefur ekki heldur fært fram nein rök fyrir, að ekki sé rétt að haga rannsókninni eins og lagt er til í brtt. á þskj. 745. Hann hefur ekki gert neina tilraun til að sýna fram á, að ekki sé þörf á að haga rannsókninni þannig. En sé það viðurkennt, þá sé ég enga skynsamlega ástæðu til að samþykkja ekki till. eins og hún er, af því að það er miklu sterkara, nema hæstv. ráðh. vilji ráða því einn, hvaða menn hann útnefnir í n. Það væri eina ástæðan. Ég tel því, að eigi að stíga sporið til fulls og samþykkja mína till. á þskj. 745 til marks um þá stefnu, sem þarf að taka í þessu máli, og koma því í það horf, sem sé ekki til vansa fyrir stofnanirnar í landinu og fyrir landið sjálft.

Samgmrh. (Emil Jónsson): Herra forseti. — Það eru aðeins tvö atriði í ræðu hv. þm. Barð. Hann fullyrti, að vélæftirlitið hefði tekið hundruð króna, þar sem ekkert eftirlit hefði farið fram. Þá vil ég mælast til þess, að þessar upplýsingar séu látnar koma skriflega fram til ráðuneytisins, svo að það geti látið fara fram rannsókn, hvort þetta hafi þannig fram farið. Það mundi vera rétt að stefna þangað aðfinnslum sínum, ef eitthvað væri að. (GJ: Má ég skjóta fram í, af því að ég hef lokið mínum ræðum: Mundi ráðuneytið endurgreiða þessi gjöld, ef þetta reynist rétt?) Ég mundi láta fara fram rannsókn á málinu. Meira vil ég ekki segja á þessu stigi.

En út af því, að ég hafi ekki gert tilraun til að hrekja það, að rannsókn ætti að fara fram, eins og segir á þskj. 745, er það ekki rétt nema að vissu leyti. Það er gefið mál, að rannsókn getur farið fram á þeim grundvelli, en þar geta eins vel fleiri atriði komið til greina. Þess vegna tel ég óforsvaranlegt að slá þessu föstu að lítt athuguðu máli. Þó að hv. þm. Barð. sé mjög gegn maður, gæti ég

hugsað mér, að einhverjir okkar hefðu eitthvað til málanna að leggja til viðbótar við það, sem hann hefur lagt til, og að útiloka það með till. eins og þessari finnst mér fjarstæða.

ATKVGR.

Brtt. 745 felld með 22:14 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

ja: HB, HermG, KTh, LJós, PZ, SG, StgrA, ÞÞ, ÁkJ, BrB, EOI, GJ, GSv, JPálm.

nei: HV, HelgJ, IngJ, JS, JörB, ÞP, PO, SK, SÁÓ, SkG, StJSt, ÁÁ, BSt, BÁ, BK, EE, EmJ, EystJ, FJ, GP, GPG, HÁ.

JJ, SigfS, BG greiddu ekki atkv.

13 þm. (HermJ, JóhH, JJós, LJóh, ÓTh, PM, SB, SEH, StærSt, ÁS, BBen, GÍG, GTh) fjarstaddir.

Brtt. 735,a (ný tillgr.) samþ. með 29 shlj. atkv.

Brtt. 735,b (ný fyrirsögn) samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 34 shlj. atkv.

Á 51. fundi í Sp., 8. maí, var till. tekin til síðari umr. (A. 762).

Enginn tók til máls.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 52. fundi í Sp., 16. maí, var fram haldið síðari umr. um till.

ATKVGR.

Till. samþ. með 29 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 853).

16. Frystihús og fiskiðjuver í Flatey á Breiðafirði.

Á deildafundum 2. maí var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um ábyrgð ríkisins á láni handa Flateyjarhreppi til að koma upp frystihúsi og fiskiðjuveri í Flatey á Breiðafirði (A. 743).

Á 50. fundi í Sp., 5. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 51. fundi í Sp., 8. maí, var till. aftur tekin til fyrri umr.

Flm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. — Ég hef leyft mér að bera fram till. til þál. um heimild fyrir ríkisstj. til að ábyrgjast lán fyrir Flateyjarhrepp til að koma upp frystihúsi og fiskiðjuveri í Flatey.

Ég sé ekki ástæðu til þess að ræða þetta mál hér, en vil leyfa mér að vísa til grg., þar sem þetta allt kemur fram, sem upplýst getur verið í sambandi við þetta mál.

Ég óska þess, að málinu verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. fjvñ.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 52. fundi í Sp., 16. maí, var fram haldið fyrir umr. um till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 33 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 33 shlj. atkv. og til fjvn. með 33 shlj. atkv.

Á 56. fundi í Sp., 21. maí, var till. tekin til síðari umr. (A. 743, n. 886).

Frsm. (Sigurður Kristjánsson): Herra forseti. Ég held, að þetta mál sé svo einfalt, að ég þurfi ekki að tefja fundinn lengi með framsögu.

Eins og tekið er fram í nál. á þskj. 886, þá er það ætlun hreppsins að koma upp frystihúsi og fiskiðjuveri á Flatey, og er áætlað, að það fyrirtæki kosti um 600 þús. kr. Og eins og segir í grg. þáltill., þá hafa Flateyjarbúar allmiklar framkvæmdir með höndum, og er hreppurinn þar stærsti þátttakandinn, og verður hreppurinn að standa, að mig minnir, að hálfu á móti ríkissjóði með hafnargerðina. Þar eru einnig vegagerðir á ferðinni, og auk þess mun hann styrkja útgerðina, sem er undirstaðan undir atvinnu hreppsþúa. Þar hefur hreppurinn einnig lagt með hreppsþúum í dýra útgerð. En svo illa hefur nú tekizt til, að bátur, sem kom til hreppsins í fyrra, að mig minnir, varð að afhafa sig í Stykkishólmi, vegna þess að ekki var aðstaða til þess að hagnýta aflann þarna á staðnum. Nú er vitanlegt, að þetta fyrirtæki á rétt til þess að fá lán úr stofnlánadeildinni, og ég hef orðið var við, að það þykir nokkuð einkennilegt að safna hlutum í þetta fyrirtæki, sem mundi kosta 600 þús. kr., fyrir 350 þús. kr. En það sýnir einmitt þann mikla áhuga og fórnarvilja einstaklinganna fyrir slíku fyrirtæki, sem á að verða til framdráttar fyrir byggðarlagið. Og ég vil þess vegna segja, að mjög er virðingarverður hugsunarháttur íbúanna og einnig hreppsins og kaupfélagsins, sem er stærsti þátttakandinn, sem hafa lofað og þegar greitt að verulegu leyti um 200 þús. kr., eða $\frac{1}{3}$ af áætluðum stofnkostnaði.

Það er eðlilegt, að hreppurinn vilji vera nokkuð stór þátttakandi í þessu, og þess vegna hefur hann áformað að leggja fram 450 þús. kr. í þetta. Nú vitum við, að hann hefur lagt í mikinn kostnað við þátttöku í útgerð og líka við hafnargerð, sem er byrjuð, og þarf hann því að fá þetta fé að láni.

Nú er það víst, að þetta fyrirtæki mundi fá sitt fé úr stofnlánasjóðnum, ef hreppurinn væri þar ekki með sem hluthafi. En það er frá sjónarmiði hreppsþúa heilbriggt og rétt, að hreppurinn hafi þar hlutdeild í sjálfur. Og það er þá alveg á valdi stjórnar stofnlánasjóðsins að lána þeim mun lægri hundradshluta af því, sem fyrirtækið kostar, sem fjárframlagið frá hreppnum er hærra.

Nú vitum við, að ríkið ber ábyrgð á stofnlánum, og þess vegna get ég ekki séð og heldur ekki

meðnm. mínir, að það sé að neinu leyti kostnaður fyrir ríkissjóð, þó að þessi ábyrgð sé veitt, því að það mun verða þeim mun minna lán, sem leggja þarf fram úr stofnlánadeildinni.

N. hefur óskað eftir, að gerð verði lítills háttar orðabreyting á þáltill. og er hún á þskj. 886, og óskar n. eftir, að málið verði samþ. með þeirri breytingu.

ATKVGR.

Brtt. 886 (ný tillgr.) samþ. með 28 shlj. atkv.

Till., svo breytt, samþ. með 27 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 928).

17. Sala á vélskipi.

Á 46. fundi í Sp., 25. apríl, var útbýtt:

Till. til þál. um sölu á vélskipi til hlutafélagsins Borgey í Hornafirði (A. 705).

Á 50. fundi í Sp., 5. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 51. fundi í Sp., 8. maí, var till. aftur tekin til fyrri umr.

Páll Þorsteinsson: Herra forseti. Hv. 8. landsk. og ég höfum leyft okkur að bera fram þessa þáltill., sem prentuð er á þskj. 705. En hv. 1. flm. er fjarverandi sökum lasleika, og ég ætla að mæla örfá orð fyrir þessari þáltill., en þar sem fundartími er mjög takmarkaður, skal ég stilla máli mínu í hóf.

Á s. l. ári var stofnað hlutafélag til fiskveiða í Hornafirði, og keypti það einn af sænsku bátunum, sem þaðan voru fengnir að tilhlutun hæstv. ríkisstj. Bátur þessi fórst með sviplegum hætti s. l. haust, eins og kunnugt er, og varð þá félagið fyrir svo miklum skakkaföllum bæði fjárhagslega og eins þannig, að sú viðleitni, sem þarna var verið að vinna að til þess að byggja upp atvinnulíf staðarins, beið mjög mikinn hnekki.

Nú er um það að ræða, hvort félagið á að halda áfram atvinnurekstri sínum eða ekki. En til þess að svo megi verða, þá þarf það á einhverri aðstoð að halda. Og höfum við leyft okkur að bera hér fram þáltill. á þskj. 705 um það, að ríkisstj. er falið að láta félaginu í té einn bát án þess að heimta tilskilið fjárframlag, fyrr en séð er, hvernig næsta vertið verður.

Ég vísa svo að öðru leyti til grg., sem fylgir þessari þáltill.

Ég vil vænta þess, að þáltill. verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. fjvn. til fyrirgreiðslu.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 52. fundi í Sp., 16. maí, var fram haldið fyrir umr. um till.

ATKVGR.

Till. vísað til fjvn. með 33 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 56. fundi í Sp., 21. maí, var enn fram haldið fyrri umr. um till. (A. 705, n. 881).

Frsm. (Sigurður Kristjánsson): Herra forseti. Það er mjög auðvelt fyrir mig að taka tillit til óska forseta um að tefja ekki málið, því að ég get í einu og öllu vísað til nál. fjvn. og tekið fram, að n. hefur orðið sammála um að leggja til, að þáltill. á þskj. 705 verði samþ. með þeirri breyt., sem hér er á þskj. 881. Breyt. er í fyrsta lagi fólgin í því, að í stað orðanna „að fela ríkisstjórninni“ komi: að heimila ríkisstjórninni, — sem þýðir hér um bil það sama, en er nú í betra formi, og að bætt sé við till.: gegn tryggingu, sem ríkisstjórnin metur gilda. — Vil ég svo fyrir hönd n. óska þess, að till. verði samþ. óbreytt.

Ásmundur Sigurðsson: Ég skal ekki tefja umr. um þetta mál, en vil aðeins þakka hv. nm. fyrir skilning þeirra og afgreiðslu málsins. Ég vil lýsa yfir því, að ég get fyllilega sætt mig við þær breyt., sem n. leggur til, því að þar er ekki um neina efnisbreyt. að ræða.

ATKVGR.

Britt. 881 samþ. með 31 shlj. atkv.

Tillgr., svo breytt, samþ. með 31 shlj. atkv

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 32 shlj. atkv.

Á 58. fundi í Sp., 23. maí, var till. tekin til síðari umr. A. 922).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 30 shlj. atkv. og afgr. sem álykt. un Alþingis (A. 1001).

18. Laxárvirkjun.

Á deildafundum 22. maí var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um aukningu Laxárvirkjunar (A. 944).

Á 58. fundi í Sp., 23. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Frsm. (Steingrímur Aðalsteinsson): Herra forseti. — Þáltill. sú, sem hér liggur fyrir á þskj. 944, er flutt af fjvn. samkvæmt beiðni atvrmh. Hún felur í sér, að Alþ. heimilar ríkisstj. að kaupa vélar og efni til viðbótarvirkjunar Laxár í Suður-Þingeyjar-

sýslu og byggingar háspennulínu til Akureyrar, og enn fremur er ríkisstj. heimilað að taka nú þegar allt að þriggja millj. kr. lán til þessara framkvæmda. Þessar þrjár millj. eru að vísu lítill hluti alls þess kostnaðar, sem hér verður um að ræða, en það er nauðsynlegt að hafa þessa upphæð handbæra strax, svo að ekki verði dráttur á útvegum efnis. Þá felur þessi till. einnig í sér, að lagt sé fyrir ríkisstj., að hún leggi það mál fyrir næsta þing, hvort ríkið eða Akureyrarbær skuli eiga og reka þessa virkjun í framtíðinni.

Eins og kunnugt er, á Akureyrarbær orkuver við Laxá, og þó að það sé allmikið orkuver, er öll orka frá því fullnýtt nú þegar, og Akureyri þarfnast meiri orku og hefur sótt um það til ríkisstj. samkvæmt raforkul., sem samþykkt voru í fyrra, að stækka þetta orkuver. Í því skyni hefur Akureyrarbær fengið Rafmagnseftirlit ríkisins til að gera áætlanir og undirbúning. Enn fremur hefur einnig verið gerð áætlun um virkjun Laxár á öðrum stað eða neðar, og við samburð á þessum áætlunum er talið, að fullt svo hagkvæmt muni verða að byggja aðra aflstöð á þessum nýja stað. Vegna þess að umr. hafa farið fram milli fulltrúa ríkisstj. og Akureyrarbæjar um það, hvernig og hvar skuli framkvæma virkjunina og hver skuli eiga hana, hefur enn eigi fengist niðurstaða í því efni um viðbótarvirkjunina, og má búast við, að það dragist enn um sinn að fá úr því skorið, hver verður aðili að þessari virkjun. En til þess að þessi óvissa seinki ekki eða teji fyrir framkvæmdum, hefur það orðið samkomulag milli bæjarstjórnar Akureyrar og ráðh. að fara fram á þessa heimild af hálfu Alþ., til þess að unnt sé að hefja nauðsynlegar byrjunarráðstafanir, sem ekki má draga að gera vegna þess, hve langan tíma það tekur að fá efni og vélar afgreitt frá útlöndum.

Auk þess sem Akureyri þarf meira rafmagn, hefur verið ákveðið að leggja háspennulínu til Húsavíkur (og ég held, að það sé búið að leggja hana), og í sumari á að leggja háspennulínu frá Akureyri til Dalvíkur. Þegar þessar nýju línur koma til viðbótar, verður því gersamlega ófullnægjandi rafmagn, nema aukið verði við virkjunina, og það er augljóst, að þær ráðstafanir mega ekki dragast, og ég vil vænta þess, af því að ég geri ráð fyrir, að þm. sé ljós nauðsyn þessa máls, og ríkisstj. stendur að flutningi þessarar till. (eða raforkumálastjóri) í samráði við þann aðila, sem á hana nú. Ég vil vænta þess, að þingið fallist á þessa heimild ríkisstj. til handa. Ég sé svo ekki ástæðu til að fara nánar út í fleiri atriði, t. d. viðvíkjandi kostnaði o. fl., þar sem annríki er nú mikið á þingi, og mælist ég til þess fyrir hönd n., að till. verði samþ. og endanlega afgr. á þessu þingi.

Atvrmh. (Bjarni Ásgeirsson): Herra forseti. Ég þarf litlu við grg. þessarar till. að bæta og ræðu frsm. Ég tel, að þetta mál liggi nægilega ljóst fyrir. Ég vil aðeins undirstrika, að víða er mikil og aðkallandi þörf framkvæmda í vatnsvirkjunar-

málunum, en hvergi meiri en hér. Eins og tekið hefur verið fram, er enn ekki vitað, hvort ríkið eða Akureyrarbær verður eigandi þessarar virkjunar. Raforkumálastjóri hefur leitt veigamikil rök að því, að ríkið eigi að taka þessar framkvæmdir að sér, en til þess þyrfti nokkuð langdræga samninga milli ríkisins og Akureyrarkaupstaðar um ýmislegt í sambandi við það, og framkvæmdir mundu dragast um skör fram, ef biðnaði ætti með virkjunina á meðan. Ég mundi þó vilja veita Akureyri lán til að hefja virkjunarframkvæmdirnar, þó að Alþ. sæi sér ekki fært að fallast á þessa till., því að þetta má með engu móti tefja. En þetta millispor tel ég nauðsynlegt og vænti þess, að Alþ. sjái sér fært að samþykkja það.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv.

Á 59. fundi í Sp., 24. maí, var till. tekin til síðari umr.

Of skammt var liðið frá fyrri umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 34 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 28 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 1028).

19. Fljótaárvirkjun.

Á deildafundum 3. des. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um heimild fyrir ríkisstjórnina til að veita Fljótaárvirkjun bráðabirgðalán (A. 167).

Á 15. fundi í Sp., 5. des., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Áki Jakobsson): Herra forseti. Ég flyt hér á þskj. 167 till. til þál. um að heimila ríkisstj. að veita Fljótaárvirkjuninni eða Siglufjarðarkaupstað bráðabirgðalán til að standast rekstrærhalla Fljótaárvirkjunarinnar fram til næstu áramóta. Með till. eru prentuð sem fskj. skjöl, sem skýra þetta mál að nokkru leyti fyrir hv. þm. Í fyrsta lagi bréf bæjarstjórans á Siglufirði, sem ritað er til samgmrn. Þá er enn fremur álitserð verkfræðinganna Finnþoga Rúts Þorvaldssonar og Árna Daníelssonar um ásigkomulag virkjunarinnar þarna. Og loks er rökstutt álit rafmagnseftirlits ríkisins til samgmrn.

Það kom fyrst til mála að veita þetta lán án þess að fá heimild Alþ. fyrir því, vegna þess að nauðsyn væri á að hraða því, þar sem sakir standa

svo, að tekjuhalli er allmikill á þessu mannvirki. En tekjum rafveitunnar hefur verið varið til þess að borga stofnlán, sem ríkissjóður er í ábyrgð fyrir. Hins vegar er gengið svo nærri tekjum rafveitunnar, að hún á erfitt með að borga vinnulaun til fasts starfsfólks og sérstaklega verkamanna, sem unnið hafa að því að lagfæra þrýstivatnsstífluna, vegna þess að hún hefur verið sett, eftir því sem verkfræðingar telja, á óheppilegum stað, og telja þeir, að þess vegna sé hún ekki örugg. Sé ég ekki ástæðu til að orðlengja þetta mikið. Hér fylgja með till. allmiklar upplýsingar, eins og hv. þm. sjá.

Leyfi ég mér að leggja til við hæstv. forseta, að þessari umr. verði frestað og málinu vísað til hv. fjv. til frekari athugunar, til þess að síður þurfi að verða deilur um málið. Það hefur oft verið gert við svona mál, þó að um fyrri umr. sé að ræða af tveimur umr., að vísa málinu þannig til n.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 16. fundi í Sp., 10. des., var fram haldið fyrir umr. um till.

ATKVGR.

Till. vísað til fjv. með 27:1 atkv. og umr. frestað.

Á 58. fundi í Sp., 23. maí, var enn fram haldið fyrir umr. um till. (A. 167, n. 926, 945).

Frm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Þetta mál var flutt snemma á þinginu, en vegna upplýsinga, sem n. varð að afla sér, gat hún ekki gengið frá því, fyrr en þær lágu fyrir. Það er nú ljóst af þeim upplýsingum, sem fyrir liggja, að allur kostnaður við virkjunina er nú orðinn rúmlega 14 millj. kr. samkv. skýrslum verkfræðinga, en þá e. með talið gamla rafmagnsstöðin og bæjarkerfið, sem metið er á 850—900 þús. kr., og ýmislegt fleira, t. d. 1250 þús. kr., sem farið hafa í vaxtagreiðslur og annan lánskostnað og miðlunarkostnað. Siglufjarðarkaupstaður hefur alls tekið 12,1 millj. kr. lán til að greiða virkjunarkostnaðinn, og er ríkissjóður ábyrgur fyrir 11½ millj. kr. af þeirri upphæð, og eru það 25 ára lán með 4—4½% vöxtum. Ríkisábyrgðin nemur því 82% af heildarkostnaðinum, og er þá reiknað með gamla bæjarkerfinu, en auk þess eru ógreiddar skuldir, 182 þús. kr. til verksala og 92 þús. kr. skuld við sendiráð Íslands í Washington, eða samtals 274 þús. kr. skuld, sem ríkissjóður er talinn standa í ábyrgð fyrir, og má því segja, að ábyrgðarheimildin sé fullnotuð. Með l. nr. 35 frá 1943 var ríkisstj. heimilað að ábyrgjast fyrir hönd ríkissjóðs 6 millj. kr. lán til Fljótaárvirkjunarinnar upp í stofnkostnað, og með þál. frá 1944 var þessi ábyrgð hækkuð um tvær millj. og enn um 5 millj. kr. með þál. frá því í marz 1945, en það eru samtals 13 millj. kr. Þegar þessi ábyrgð var veitt, var jafnframt sett það skilyrði, að ábyrgðarupphæðin færi eigi fram úr 85% af heildarkostnaði eða stofnkostnaði orkuversins sjálfs með háspennulínum og spennubreyti,

og var þá ekki reiknað með dreifingu rafmagnsins um bæinn. En með raforkul. frá 1946 er hins vegar heimilað að miða ríkisábyrgðina við 85% af heildarkostnaði, þar með talið bæjarkerfið, og sú ábyrgð hefur verið veitt í þessu tilfelli.

Það hefur einnig upplýst af þeim skjölum, sem fyrir liggja, að byggingu orkuversins er enn eigi lokið. Í fyrsta lagi er enn eftir að kaupa og setja upp aðra samstæðu til þess að fullnota orkuna með vatnsmiðlun, og er ekki gert ráð fyrir, að það verði gert fyrr en 1949 eða 1950, og í öðru lagi er eftir að ganga frá ýmsum endurbótum á vatnspípu og stíflu. Það hafa komið í ljós svo mikil mistök í byggingu orkuversins, að aðalvatnspípan frá stíflunni að orkuverinu þarf stórkostlega aðgerð og helzt þyrfti að flytja hana yfir um ána. Ekki er enn vitað, hve miklu þarf að kosta til að koma þessu í lag, en Siglufjarðarbær gerði kröfu á hendur verksala, tvær millj. kr., til greiðslu kostnaðar við þetta verk. Verksali var í gerðardómi sýknaður af kröfunni og fékk öllum varakröfum og þrautavarakröfum hrundið, en ganga má út frá, að tvær millj. kr. hafi verið það minnsta, sem Siglufjarðarbær telur hægt að komast af með til að ljúka þessum framkvæmdum.

Það þarf ekki að fara mörgum orðum um þann viðbótarstofnkostnað, sem kann að verða og kemur þá til með að heyrja undir ákvæði raforkul. um 85% ríkisábyrgð af heildarkostnaði. Hér liggur aðeins fyrir, hvort Alb. vill heimila fjmrh. að lána Siglufjarðarkaupstað hálfa millj. til að standast rekstrarhalla þann, sem er á virkjuninni. N. hefur reynt að komast að raun um, hvort þetta væri þá nægilegt fé, ef til kæmi, og eftir því sem henni hefur verið tjáð, er rekstrarhalli orkuversins og bæjarrafveitunnar, sem ekki hafa aðskilinn fjárhag, áætlaður 450 þús. kr. árið 1946, 276 þús. 1947, 161 þús. árið 1948, og 39 þús. 1949, en það eru samtals 926 þús. kr. Vextir og afborganir af nýju láni vegna rekstrarhalla til ársins 1949, ef orkuverið á ekki að stöðvast, er áætlað 286 þús. kr., og verður þetta þá samtals 1.212 þús. kr. Vegna þess að þetta er til eftirbreytni um raforkumál héraðanna, þá upplýsti n. þetta. Í rakorkul. er svo ákveðið, að héraðsrafveitur ríkisins skuli fá lán, þegar gert er ráð fyrir halla fyrstu árin, og í fjárl. nú er gert ráð fyrir að greiða töluverða upphæð, og á að endurgreiða hana á vissum tíma. Það þykir nauðsynlegt að hjálpa yfir þessa örðugleika. Í þessu sambandi vildi ég leyfa mér að benda á, að ef þessi braut er farin, þá er fullkomin nauðsyn á því að eftirlit sé haft með, að annars vegar verði rekstrartap ekki meira en nauðsyn krefur og hins vegar, að féð verði ekki notað nema til greiðslu á hallanum. Þá er það upplýst, að meginástæðan fyrir því, að sóknaraðili hefur tapað fyrir gerðardómi, er vundur frágangur á samningum, og virðist sem ríkisstj. hafi ekki skeytt að hafa umboðsmenn frá sinni hálfu. Samningurinn, sem hv. þm. geta kynnt sér, ber það með sér, að hann er ekki

undirritaður af neinum aðila frá ríkisstj., og er hin mesta vangá að hér skuli deiluatríði fara aðeins um eitt dómstig, þegar dæma á um milljónaatriði eins og í þessu máli. Þetta er athugandi fyrir hæstv. ríkisstj., ef hún ætlar að ábyrgjast 95% af stofnkostnaðinum. Þegar rætt var um þál. 1945, þá bar ég fram brtt. þess efnis, að settir yrðu eftirlitsmenn. Þetta var drepið, og nú fær ríkið að taka á sig óþarfa byrði vegna vanrækslu.

N. hefur lagt til, að í stað þess að lána 500 þús. kr. sé till. breytt í, að ríkisstj. sé heimilað að ábyrgjast allt að 1 millj. kr. lán, enda sé trygging fyrir því, að rafmagnseftirlitið athugi, hvernig lánið er notað, og að ekki sé greitt meira en 85% af hallanum við mannvirknið. Þá vil ég líka leyfa mér að benda á, að n. ætlast til, að ríkisstj. hafi aðskilnað á milli orkuvers annars vegar og rafveitu Siglufjarðar hins vegar. Nál. hefur verið undirritað af öllum nm. fyrirvaralaust, en hv. þm. Siglf. hefur borið fram brtt., því að hann telur, að fjárins sé þörf strax og þurfi því að bregða við fljótt. Það er ljóst, að það er eitt af verkefnum fjárhagsræðs að taka til athugunar, hvernig reisa eigi svo fjárfrek fyrirtæki, þar sem ríkið ábyrgist 85% af tilkøstnaðinum.

Aki Jakobsson: Herra forseti. Það voru aðeins örfá orð. Hv. frsm. hefur skýrt málin, og ég er honum sammála, að þegar ríkissjóður ábyrgist svona lán, þá er eðlilegt og rétt, að ríkið hafi eftirlit með því, hvernig það er notað. Þá eru nokkur orð um brtt. mína. Eftir því sem bæjarstjórni Siglufjarðar hefur tjáð, þá treystist hún ekki til að fá lán með ríkisábyrgð, en hins vegar er mjög aðkallandi að fá lánið. Brtt. mín gengur þess vegna út á það, að ríkisstj. sé heimilað að veita 500 þús. kr. lán, þar til hægt er að fá lán út á ríkisábyrgð. Ég flyt því þessa brtt. mína í samráði við bæjarstjórn Siglufjarðar.

ATKVGR.

Brtt. 926,1 samþ. með 27 shlj. atkv.

Vatill. 945 felld með 25:12 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: BrB, SnJ, HermG, KTh, LJós, SigfS, SG, StgrA, ÁkJ, ÁS, SteindSt, BÅ.

nei: EmJ, EystJ, GJ, GÍG, GPG, HV, HelGJ, IngJ, AuA, JJós, PHann, JörB, PZ, PP, PO, SK, SÁÓ, SkG, StJSt, StgrSt, PP, ÁÁ, KG, BBen, BK.

GP, AG, LJóh, JPálm greiddu ekki atkv.

11 þm. (EE, FJ, GSV, GTh, HÅ, HermJ, JJ, ÓTh, PM, SB, SEH) fjarstaddir.

Brtt. 926,2 (ný fyrirsögn) samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv., með fyrirsögninni:

Till. til þál. um heimild fyrir ríkisstjórnina r. þess að ábyrgjast lán til að standast rekstrarhalla Fljótaárvirkjunarinnar.

Á 59. fundi í Sp., 24. maí, var till. tekin til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 31 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 1029).

20. Sala á fiskibátum.

Á deildafundum 7. nóv. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um fyrirgreiðslu og ábyrgð vegna sölu á fiskibátum (A. 77).

Á 8. fundi í Sp., 8. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Jafnframt því, að starfað hefur verið að því, eins og kunnugt er, að auka fiskiskipafloata landsmanna, bæði með því að festa kaup á togurum og með því að kaupa til landsins og láta byggja í landinu vélbáta, yfirleitt stærri skip en áður höfðu verið hér almennt manna á meðal, hefur komið í ljós við það, að hinir stærri útvegsstaðir og raunar fleiri lenda í örðugleikum með þau hin smærri skip, sem þó hafi verið bjargast við fram að þessu. Nú er það að vísu sjálfsgert rétt stefna að stækka yfirleitt vélbátafloata og viðurkennt, að ég held af öllum þorra sjómanna, að fjöldamargir bátar, sem hér hafa verið notaðir, ekki sízt á vetrarvertíðinni, hafi verið minni en skyldi. Út af því, að ýmsir eigendur slíkra báta sjá nú fram á vandræði að halda hinum smærri bátum úti, þegar í útgerðarplássið safnast meiri skip, og líka af því, að ýmsir þessara smærri útvegsmanna vilja sjálfir fá aðstöðu til þess — og hafa jafnvel fengið hana — að breyta smærri skipum sínum í stærri skip, á þeim stöðum, þar sem stærri skip henta betur, hefur þetta mál verið mikið rætt í nýbyggingarráði, hvernig koma mætti því við, að þessi þróun, aukning og stækkun flotans, yrði til sem minnsts áfalls fyrir hina eldri vélskipaeigendur, sem eiga hina smærri báta, sem í flestum tilfellum eru í góðu standi, en þykja of smáir á vertíðinni og erfitt að keppa við að fá á þá skipshafnir, þegar betri skipsrúm bjóðast. Hins vegar höfum við orðið þess varir, að víða um landið er þörf fyrir þessa báta. Hafnarskilyrði eru á ýmsum stöðum þannig, að þar henta ekki stórir bátar, en jafnvel þeir bátar, sem eru taldir heldur of litlir á vertíðinni nú orðið, munu vera til stórra báta á ýmsum stöðum á landinu, þar sem ef til vill eru ekki til nema trillubátar eða billbátar og þeir þá oft mjög slæmir. Við komumst því að þeirri niðurstöðu, að það væri þörf á fyrirgreiðslu í þessu efni af hálfu hins opinbera, því að margir þeirra manna, sem annars mundu vilja kaupa 20 eða

25 smálesta báta til að nota í staðinn fyrir trillubátana sína eða þilbátana á öðrum stöðum á landinu, eiga enn sem komið er erfitt með að kaupa þessa báta. Og þar sem stór átök hafa verið gerð af hálfu hins opinbera til þess að hjálpa mönnum til að eignast stærri skip, virðist sanngjarnt að veita einnig smærri útvegs mönnum og hinum fjarlægari stöðum hlutfallslega hjálp, að leitast við að bæta hag þeirra á þann hátt að gera þeim kleift að auka skipastól sinn á þennan hátt. Þess vegna er þessi till. fram komin.

Annar þáttur í þessu er sá, að hingað hafa leitað ýmsir Færeyingar, sem hafa verið kaupendur að gömlum, íslenskum bátum. Og þar sem svo hagar til að útvegsmaður af einhverjum ástæðum stendur uppi með bát sinn og getur ekki losnað við hann, þá er auðvitað eins gott og betra að selja slíka báta til Færeya og nota þá andvirði þeirra til nýrrar uppbyggingar hér innanlands en að láta þessa báta liggja aðgerðalaus á höfninni. Nú vildi svo til, að maður, sem fyrr var kunnugur vélbátautveginum, átti leið til Færeya og tók að sér fyrir tilmæli nýbyggingarráðs að athuga, hvernig viðhorfið væri þar. Vitað var fyrir, að Færeyingar mundu vilja kaupa báta, enda höfðu þeir gert það áður, en tregða á greiðslum. Nú hefur þetta mál skipaust þannig eftir viðtali, sem skipherrann átti úti í Færeyyum við ráðamenn þar, að það er svo að sjá sem stjórn Færeyinga muni vera reiðubúin að veita ábyrgð fyrir vissum hluta kaupverðsins gagnvart hinum íslenska aðila. En það yrði erfitt fyrir menn, sem dreifðir eru á ýmsum stöðum hér á landi, að notfæra sér slíka ábyrgð, og töldum við því rétt, að þessi hluti, fyrri greiðslan af hálfu hins opinbera, gengi gegnum ríkisstj., þó að salan færi fram á vegum einstaklinga. Ég skal svo ekki orðlengja þetta að sinni. Við leitumst við að rökstyðja þessa till. á þskj. 77 svo skýrt, að ekki sé um að villast, bæði tilgang okkar og eins þörfina á þessu, og svo enn fremur það, að möguleikar eru á því, jafnvel þótt selt væri út fyrir landsins strendur, að fá bakþvingingu hjá hinu færeyska ríki eða lögþingi Færeyinga, svo að ég álít það ekki neyðarúrræði að selja einhverja af okkar gömlu bátum þannig, svo framarlega sem þessara báta er ekki þörf hér og menn hér hafa ekki áhuga á að kaupa þá. — Ég þykist vita, þar sem farið er fram á ríkisábyrgð í þessu efni, að þá eigi þessi till. heima hjá fjvn., og vildi ég mælast til þess, að henni yrði að lokinni þessari umr. vísað til síðari umr. og hv. fjvn.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 31 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv. og til fjvn. með 29 shlj. atkv.

Á 60. fundi í Sp., 24. maí, var till. tekin til síðari umr. (A. 77, n. 956).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Brtt. 956 samþ. með 30 shlj. atkv.

Till., svo breytt, samþ. með 28 shlj. atkv. og
afgr. sem ályktun Alþingis (A. 1030).

21. Endurskoðun stjórnarskrárinnar.

Á 58. fundi í Sp., 23. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um endurskoðun stjórnarskrár lýð-
veldisins Íslands (A. 944).Á 59. fundi í Sp., 24. maí, var till. tekin til
fyrri umr.

Forsrh. (Stefán Jóh. Stefánsson): Ég þarf ekki
að láta mörg orð falla um þá till., sem hér liggur
fyrir. Ríkisstj. leggur til, að henni verði heimilað
að skipa sjö manna stjskrn. í stað þeirra n., sem
áður hafa starfað að þessum málum. Er frá því skýrt
í grg. fyrir till., að það hafi komið á daginn, að
n. þær, sem áður hafa starfað að þessu máli, hafi
ekki getað sinnt þeim störfum upp á síðkastið

bæði vegna dauðsfalls og sjúkleikaforfalla og anna
ýmissa nm. Fannst því ríkisstj. rétt að koma á
laggirnar nýrri n., þar sem allir þingflokkarnir
ættu sinn fulltrúa, en auk þess skipar ríkisstj.
3 menn, og er það sérstaklega í hennar huga að
velja þá menn, sem hafi sérþekkingu á stjórnskipu-
lagsmálum og hafa tíma og tækifæri til þess að
inna af höndum verulegt starf í þessari n. Ég
vildi mega vænta þess, að hæstv. forseti, áður en
kemur að þinglausnum, vildi taka þetta mál fyrir
til síðari umr., en sé ekki ástæða til þess að vísa
því til n., þar sem þetta er svo einfalt mál.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 33 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 34 shlj. atkv.

Á 60. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til
síðari umr.Of skammt var liðið frá fyrri umr. — Afbrigði
leyfð og samþ. með 31 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 32 shlj. atkv. og afgr. sem álykt-
un Alþingis (A. 1031).

Pingsályktunartillaga felld.

Vantraust á ríkisstjórnina.

Á deildafundum 14. maí var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um vantraust á núverandi ríkisstjórn (A. 828).

Á 52. fundi í Sp., 16. maí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 53. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til einn-
ar umr.

Of skammt var liðið frá því er umr. var ákveðin.
— Afbrigði leyfð og samþ. með 27 shlj. atkv.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Þegar verið er að meta það út frá því, hver þau verkefni eru, sem fyrir þjóðinni liggja á hverjum tíma, hver er vilji ríkisstj., þá hefur það sýnt sig, að þau verkefni eru að vaxa, sem þjóðinni riður mest á. Það er enginn efi á því, að það eru mikil verkefni, sem fyrir þjóðinni liggja nú. Ég ætla að nefna tvö verkefni, sem fyrst og fremst verður að vinna að tafarlaust af fullum krafti. Það fyrsta er að halda áfram nýsköpun atvinnulífsins, sem þegar er hafin, hraðar, einbeittar og á skipulegri hátt en þegar hefur verið gert undanfarin ár, og í sambandi við þá nýsköpun atvinnulífsins sé komið upp fullkomnum áætlunarbúskap, því að með öðru móti en þessu tvennu er ekki hægt að framfylgja nýsköpuninni. Íslendingum riður sérstaklega á, að þessum verkefnum sé sinnt og sinnt af fullum krafti nú þegar. Jafnvel þegar við litum á árin eftir síðasta stríð, þegar engar slíkar hugmyndir voru uppi, verður ljóst, að á fyrstu 4—5 árunum eftir síðustu styrjöld voru keyptir til landsins togarar og önnur tæki, sem þjóðin bjó að í tvo áratugi á eftir. Þó ekki sé tekið tillit til annars en reynslunnar frá síðustu styrjöld, þá sýnir það sig, að árin eftir styrjöldina eru afgerandi hvað þetta snertir. Þetta mundi vera það fyrri verkefni, sem yrði tafarlaust að framkvæma, hvaða stjórn sem sæti við völd. Hitt verkefnið er að draga úr þeirri miklu auðsöfnun, sem farið hefur fram hjá einstökum mönnum, og jafna kjörin í þjóðfélaginu, vegna þess að það er hættulegt fyrir okkar þjóð, ef sá mikli

auður, sem safnaðist á einstakra manna hendur styrjaldarárin, heldur áfram að vera þar. Þetta gæti komið til með að þýða beina hættu fyrir okkar lýðræði, þegar fram í sækki, því að það hefur sýnt sig með hverri þjóð, að þegar mikil auðsöfnun á sér stað á örfárra manna hendur, þá stofnar það þjóðfélögunum í hættu, því að völd örfárra manna mundu fyrr eða síðar granda lýðræði þjóðarinnar, þannig að fyrir okkur, sem höfum okkar þungu reynslu frá Sturlungaöld um auð og völd örfárra manna, þá er nauðsyn á því að gera þær ráðstafanir, sem mundu skapa meira þjóðfélagslegt jafnrétti og jafna lífskjörin betur en nú á sér stað. Slíkar breyt. á afstöðu þjóðfélagsins viðvíkjandi auðsöfnun örfárra einstaklinga eru ekki aðeins réttlátsmál af hálfu vinnandi fjöldans, sem skapar auðinn, heldur er það líka þjóðlegt nauðsynjamál vegna þjóðarinnar sjálftrar og hennar framtíðar. Þetta eru þau tvö verkefni, sem ég fyrst og fremst mundi nefna sem alveg bráðnauðsynleg fyrir þjóðfélagið, þó að fleiri kæmu til greina.

Sósfl. einbeitti sér á því, þegar stjórnarmyndunartilraunir voru gerðar á síðasta hausti, að mynduð yrði stjórn, sem ynni að báðum þessum verkefnum. Sósfl. lagði ríka áherzlu á það og setti fram nákvæma stefnuskrá um það, hvernig stjórn skyldi þessu landi á næstu árum, svo framarlega sem þjóðinni ætti að vegna vel — það ætti að leysa nú þegar þau verkefni, sem mest reið á. Viðvíkjandi þessum tveim verkefnum ber að taka það fram, að stjórnmalalegir möguleikar á því að leysa þessi verkefni eru nokkuð mismunandi, eftir því hvaða flokkar það eru, sem stjórn er mynduð um. Það er engum efa bundið, hvað snertir þá hröðu uppbyggingu atvinnulífsins í landinu, sem hér var hafin. að það var eðlilegt að álykta, að sá hluti Sjálfstfl., sem hafði hagsmuna að gæta af sjávarútvegi, hefði áhuga fyrir því að halda áfram nýsköpuninni. *) Þvert á móti er auðséð, að stjórnin er svo fjarri því að hafa vilja á að sinna þessum verkefnum, að hún er með þessari atlögu gegn verkalyðssamtökunum að eyðileggja möguleikana á því.

*) Hér í vantar kafla, sem innanþingsskrifast (Már Jóh.) hefur ekki skilað.

Ofan á þetta bætist, að stór verkefni bíða alveg úrlausnar, t. d. það að standa á verði gegn erlendri ásælni hér, eða sjálfstæðismál okkar, og ætla ég ekki að hafa mörg orð um það að þessu sinni. Í öðru lagi vantar að tryggja framtíð Íslands og markaði í þeim löndum Evrópu, sem hafa tekið upp áætlunarbúskap, þar sem hægt væri ef til vill að tryggja markaði til margra ára. Í þriðja lagi er það dýrtíðarmálið og lausn þess, og raunverulega er það eina málið, sem stjórnin hefur lýst yfir jákvæðri afstöðu í. En þar hefur hún þá líka farið þveröfugt að við það, sem hún þóttist ætla að gera. Hún hefur ekkert gert í þessum efnum annað en að auka dýrtíðina og gera erfiðara um vik að ráða við hana eftir á. Og svo leyfir þessi stjórn sér að reyna að ráðast á lífskjör almennings í landinu undir því yfirskini, að verið sé að færa eitthvað til réttar áttar í dýrtíðarmálunum. Sósfl. hefur alltaf verið reiðubúinn til samstarfs við alla flokka um lausn dýrtíðarmálsins, er það hefði sýnt sig, að óhjákvæmilegt væri að ráðast á þann garð. En sósíalistar hafa aldrei farið dult með það, að þegar út í slíkt væri komið, vildu þeir ráðast á garðinn, þar sem hann væri hæstur, láta þunga dýrtíðarráðstafananna koma á hin breiðu bökin. Og verkalýðssamtökin hafa verið reiðubúin til samstarfs, meira að segja við núverandi stjórn, en það var svo fjarri því, að hún kysi það samstarf, að hún undirbjó árás á lífskjör alþýðu manna án þess svo mikið sem tala við verkalýðssamtökin. Og nú er stjórnin búin að auka dýrtíðina og gera erfiðara fyrir að ráða bót á henni síðar. Verkalýðssamtökin hafa aldrei óskað eftir árás eða baráttu, en þau hafa á hinn bóginn verið og eru neydd til að verjast.

Af öllu þessu sést, að núverandi ríkisstj. er að engu leyti því vaxin að sinna þeim höfuðverkefnum, sem ekki þola neina bið. Og það er svo fjarri því, að stjórnin hafi sýnt vilja til að leysa þessi verkefni, að það er einmitt þveröfugt. Með tali sínu um nýsköpun hefur hún reynt að stöðva hana. Með fyrirheiti sínu um eignakönnun hefur hún aukið á efnahagslegt óréttlæti í þjóðfélaginu, og þannig mætti halda áfram að telja. En að þessu og fleira athuguðu leggjum við, sósíalistar, til, að Alp. lýsi vantrausti á núverandi ríkisstj. og taki í sínar hendur að reyna að skapa stjórn, sem er vaxin þeim verkefnum, sem bíða úrlausnar, því að ef þessum verkefnum er ekki sinnt nú, þá vofir hætta yfir þjóðinni, þá glötum við tækifæri, sem við fáum ekki aftur árum saman, nú er úrslitastund. Þó að þessi stjórn hafi enn ekki setið lengi, þá hefur hún með allri afstöðu sinni til mála og frumvörpum, sem hún hefur borið fram, sýnt fullkomlega stefnu sína, eða réttara sagt stefnuleysi, og ef hún á að fá að halda þannig áfram, þá gengur það tækifæri úr greipum þjóðarinnar, sem getur gefið henni ómetanlegar fjárfúlgur í aðra hönd, en mikill glundroði skapast í fjármálunum, sem hefur mjög slæmar afleiðingar fyrir okkar þjóðarbúskap. Ég álit því Alp. ekki seinna vænna að

samþykkja vantraust á þessa ríkisstj., svo framarlega að hægt eigi að vera að gripa í taumana í tíma.

Forsrh. (Stefán Jóh. Stefánsson): Herra forseti. Þegar núverandi ríkisstj. kom fyrir Alp. 5. febrúar s. l., flutti hún hér stefnufirlýsingu sína, er samkomulag hafði tekizt um. Það má segja, að í þeirri yfirlýsingu hafi verið markaðir þrír megindrættir. Í fyrsta lagi verndun sjálfstæðis landsins, í öðru lagi trygging lífsöryggis og lífsafkomu almennings og í þriðja lagi áframhald nýsköpunarinnar.

Þegar þessi yfirlýsing hafði verið flutt af hálfu stjórnarinnar, stóð hv. 2. þm. Reykv. upp og lýsti yfir því, að hann og hans flokkur væri andvígur hinni nýju ríkisstj. og mundi síðar bera fram vantraust á hana. Að vísu var mönnum ekki vel skiljanleg þessi yfirlýsing á því stigi málsins, nema flokkur hv. 2. þm. Reykv. væri á þeirri skoðun, að stefnufirlýsing stjórnarinnar væri hættuleg fyrir hið íslenska þjóðfélag. Ég vil nú ætla, að svo hafi ekki verið, heldur hafi það verið ætlun þessa flokks frá upphafi að berjast gegn stjórninni, hvað sem hún gerði og hvernig sem stefna hennar yrði, enda kom það raunar greinilega í ljós með fyrr nefndri yfirlýsingu kommúnista. Og þetta hefur flokkur þeirra gert eftir hætti, þó að vopnin hafi æði oft snúizt í höndum máns. Þessi stjórn hefur aðeins setið í þrjá mánuði og að sjálfsögðu engu öðru sinnt á því tímabili en að undirbúa frv. í samræmi við stefnuskrá sína og taka þátt í þingstörfum, undirbúa málin og berjast fyrir þeim hér. Það verður ekki annað með sanngirni sagt en að stjórnin hafi á þessum þremur mánuðum lagt þau mál fyrir Alp., sem algerlega eru í samræmi við þá stefnu, sem boðuð var í upphafi þessa stjórnarsamstarfs. Hitt er svo annað mál, að þessi mál eru ekki ennþá öll orðin að lögum, en þau eru ýmist langt á veg komin, komin fram eða alveg í þann veginn að koma fram. Stjórnin lagði sig fram um að afgreiða fjárl. þessa árs rekstrarhallalaus, eins og hún hafði lofað að gera í stefnufirlýsingu sinni, og þetta tókst eftir allharða baráttu. Þá hefur stjórnin lagt fram frv. um fjárhagsráð, sem er búið að vera í Nd. og liggur nú fyrir Ed. Það hefur verið rætt ýtarlega, m. a. við útvarpsmæðu, og þá var útvarp frá eldhúsdagi í tvö kvöld. Frv. um innkaupastofnun ríkisins er komið í gegnum Ed., og lagður hefur verið grundvöllur að ræktunarsjóðslöggjöf, sem ætlin er að afgreiða á þessu þingi og komin er í gegnum aðra þd. Í Nd. eru á ferðinni frv. um framleiðsluráð landbúnaðarins, þjóðleikhúðs, og félagsheimili, og frv. um eignakönnun kemur fram allra næstu daga. Ég sé svo ekki, að stjórnin hafi gert annað en henni bar og hún gat á þessum stutta tíma, að búa út frv. og koma þeim hér áleiðis. En það var vitað fyrir, að borin mundi verða hér fram þessi vantrauststillaga, og það hefði verið gert, hvað sem þessi stjórn hefði gert og hvað sem hún hefði látið ógert, af því að þessi flokkur kommúnista er á móti henni án tillits til málefna. Það er aðeins til að tefja dýrmætan þingtíma að eyða

mörgum orðum að þessari till. þeirra. Það hefur verið barizt hér á þinginu um málefni stjórnarinnar. og þau hafa verið rædd ýtarlega, og hér er því ekki þörf á löngu máli. Ástæðurnar fyrir vantrausti kommúnista eru kunnar. En ég verð að segja það, eftir að hafa hlustað á ræðu hv. 2. þm. Reykv. og ræður stjórnarandstæðinga yfirleitt að undanförmu, að því meira sem ég hef heyrt af þeim, hefur mér oftast og oftast komið í hug þessi alrunna vísa:

List er það líka og vinna
lítið að tæta upp í minna,
alltaf í þynna að þynna
þynnuna allra hinna.

Því að í þessum útþynning þeirra er ekkert nýtt að finna og því minna nýtt, sem lengra líður. Ég sé því ekki ástæðu til að orðlengja frekar um þær ástæður, sem liggja til grundvallar vantraustinu. Við höfum einnig synt fram á það í sambandi við önnur mál, að andstaða kommúnista er hvorki byggð á málefnum né rökum, heldur öðru. Ríkisstj. gerir sér það ljóst, að kommúnistar eru á móti henni, og hún tekur því, en þeir ættu að gæta að því, að mikill meiri hluti þjóðarinnar er á móti þeim.

Lúðvík Jósefsson: Herra forseti. — Þegar núverandi ríkisstj. tók við völdum, þá kom það mjög greinilega í ljós, að hún átti litlu fylgi að fagna meðal almennings í landinu. Og henni var ekki aðeins tekið fálega af almenningi, heldur kom það einnig mjög glögt fram hér á Alb., að þm. gerðu sér ekki stórmiklar vonir um hana, og mér er nær að halda, að margir þm. hafi talið þessa stjórnarmyndun eins og hvert annað neyðarúrraði, sem þurft hefði að grípa til, vegna þess að ekki hafði náðst samkomulag um annað betra, og hugsað sem svo, að þó að þessi ríkisstj. væri léleg, yrðu menn þó að hafa hana heldur en ekkert.

Þessari stjórn var tekið á allt annan veg en fyrrv. ríkisstj. Fyrrv. ríkisstj. var tekið með fögnuði allra fjöldasamtaka almennings í landinu, verkamanna, sjómanna og útvegsmanna, og þessi samtök lýstu yfir eindregnu fylgi sínu við stefnu hennar. Sú stjórn átti því miklu fylgi að fagna, er hún var mynduð, en við síðustu stjórnarmyndun var þessu á allt annan veg farið. En það sýndi sig þá jafnframt, að þeir menn og þau öfl, sem voru í andstöðu við fyrrv. stjórn og veittust harðast gegn stefnu hennar, urðu þegar aðalmálsvarar núverandi ríkisstj. Vísir, dagblað heildsalanna, skipaði sér þegar fremst í þá fylkingu, og Tíminn, sem alltaf barðist gegn fyrrv. ríkisstj., stillti sér strax sem stuðningsblað þessarar stjórnar. Eins og flestum er kunnugt, sem fylgdust með síðustu stjórnarmyndun, studdu hana og styðja flest þau öfl, sem eru á móti nýsköpun atvinnulífsins og vinnufriði milli verkamanna og vinnuveitenda og samkomulagi þar á milli. Það var verzlunarstéttin og heildsalarnir auk þeirra, sem standa að Sambandi íslenskra samvinnufélaga, sem stóðu fremst í flokki um það að koma saman núverandi ríkisstj., og þessi öfl voru dyggilega studd af bankavaldinu, sem reyndist fyrrv. ríkisstj. erfið-

ast viðfangs. En margir voru þó þeirrar skoðunar, þótt þeir vissu, hvernig þessi stjórn var til komin, að rétt væri að láta reynsluna dæma hana, sjá, hvort hún snerist ekki gegn alþýðu manna í landinu, eins og flest rök mæltu þegar með í upphafi. Nú hefur fengist nokkur reynslutími, þótt hann sé raunar ekki ýkja langur. Hann er þó nægilega langur til þess, að sjá megi, að ríkisstj. hefur í öllum aðalatriðum farið þá götu, sem við sósíalistar og allur almenningur hlaut að búast við strax við tilkomu hennar. Í tíð fyrrv. stjórnar, og reyndar allan áður, hafði það iðulega heyrt úr öllum áttum, að ekki væri þörf á að kaupa dýru verði það samkomulag, sem fyrrv. stjórn skapaði á milli verkafólks og framleiðenda. Vísir taldi það ganga glæpi næst að kaupa ný framleiðslutæki, áður en lagt væri til atlögu við vinnandi fólk í landinu og kaupði lækkað. Slíkar raddir heyrðust víðar, en fengu ekki að ráða, heldur var þá haldið þeirri meginstefnu að viðhalda samkomulagi verkafólks og framleiðenda. En þegar þessi stjórn tók við, kom fljótt í ljós, að þær raddir, sem alltaf höfðu heyrt og klifað á því, að aðalvandamál þjóðfélagsins yrði að leysa á kostnað fólksins, voru að verða ráðandi, og nú átti að leysa aðkallandi vandamál á þann hátt að láta alþýðu manna bera byrðarnar, fara hægar og gætilegar í nýsköpunina, eyða ekki miklu fé í kaup á nýjum framleiðslutækjum og mæta hinum þjóðfélagslegu erfiðleikum með því að láta almenning halda uppi þeim aðgerðum, sem ráðizt væri í til að leysa vandann. Í þessu sýnir sig best skilningsleysi ýmissa manna á því, hvað hægt er að gera á hverjum tíma. Þessir menn, sem halda, að hægt sé að framkvæma aðgerðir í dýrtíðarmálunum og leysa þau á kostnað almennings, þeir vita ekki um mátt fólksins, þeir hafa lagt til atlögu og stofnað til átaka, en eftir er að reyna, hve samtök alþýðunnar eru sterk og hvernig það gefst að reyna að brjóta þau samtök á bak aftur. Þessi leið hefur verið reynd áður. Ennþá er mönnum í fersku minni, er sömu flokkar og nú eru í stjórnaraðstöðu, samþykktu gerðardómslögin og hvernig þau málalok urðu. Þá var því einnig haldið fram, að hægt væri að leysa vandamálin í fullkomnum fjandskap við samtök alþýðunnar. Og nú er aftur hið sama fyrir dyrum, tilraun til að leysa þessi vandamál einhliða á kostnað hins vinnandi fólks. Þetta er kannske mesti munurinn á stefnu fyrrv. og núverandi ríkisstj. Hin fyrri viðurkenndi þá staðreynd, að alþýðusamtökin og samtök framleiðenda til sjávarins eru svo sterk, að meiri háttar aðgerðir í fjármálum og atvinnumálum verða ekki gerðar né þess háttar vandamál leyst nema með samkomulagi milli þessara höfuðstétta, þetta verður ekki gert með fjandskap og skilningsleysi í garð vinnandi fólks í landinu.

Ríkisstj. hefur vikið sér undan að gera það, sem þurfti, að breyta verzlunarfyrirkomulaginu og koma í veg fyrir okur og brask, en þegar athugað er, hverir að núverandi ríkisstj. standa, þá er þetta skiljanlegt. Í stað nauðsynlegra aðgerða, þá fer hún aðra leið og leggur 45 millj. kr. skatt á al-

menning. Og hvað sem því líður, að sérfræðingar ríkisstj. segja, að þetta hækki ekki vísitöluna, hlýtur þetta þó að snerta almenning að verulegu leyti. Verkalýðssamtökin, sem hjuggust við því, að þessi ríkisstj. mundi ekki hafa samkomulag við þau, hafa svarað þessari tollahækkun hiklaust. Þau munu sýna stjórninni, að hún hefur ekki getu til að koma með svona álag og hafa samtök með sér að vikja sér undan byrðinni. Af þessu leiðir svo, að kaupgjald hlýtur að hækka, en útvegsmenn, sem stóðu að samkomulaginu í tíð fyrrv. ríkisstj., skilja, að þeim er það höfuðnaðsyn, að samkomulag sé á milli verkafólksins og framleiðenda, enda hafa þeir ekki óskað eftir þeim ófriði, sem nú liggur fyrir. Það er ljóst, að núverandi ríkisstj. ætlar ekki aðeins að ráðast á kjör verkafólks og leysa málin á kostnað þess, heldur mun þegar á eftir komið að hagsmunum útvegsmanna. Fyrir skömmu birtist sú yfirlýsing frá einum af ráðherrunum um verðabyrgðina á bátafiskinum, sem samþ. var í vetur að ósk sjómanna, að ekki kæmi til mála að framlengja slík lagaákvæði. Það er því vitað, að eftir árásina á landverkamenn þá er það í vændum, að sjómenn fái ekki að halda skaplegum launum. Nú ætlar hæstv. ríkisstj. að efna til verkfalla, þar sem hún hefur ekki útgjöld af þeim, en útvegsmenn og atvinnurekendur munu líða tjónið af þeim verkföllum, enda mun hún fá litlar þakkir fyrir að stofna aðalvertíð okkar í hættu.

Í þessu sambandi er fróðlegt að athuga, hvaða ástæður knýja hæstv. ríkisstj. til að skaða lífskjör verkafólksins og hvaða örðugleikar réttlæta þessar aðfarir. Nú er það langt liðið á þetta ár, að það ætti að vera tiltölulega auðvelt að sjá fyrir afkomu þjóðarinnar, þar sem vitað er nokkuð um verð á vörum okkur. Þótt ekki hafi verið skýrt frá samningum, þá hefur svo mikið verið um þá talað, að ég held, að mér levfist að drepa örlítið á þá. Það liggur fyrir, að nálega öll framleiðsla hraðfrystihúsanna er seld og að sildarlýsið er selt, og það hefur verið um það talað, að verðið á þessum vörum er nú á annarri þessari tegund 30% herra en nokkru sinni áður og á hinni 50% herra en áður, en þetta eru aðalþættir útflutnings okkar. Í samningum um ísvarða fiskinn er verðið það sama og í fyrra, en reynslan um sölu á þessari tegund er mun hagstæðari en árið áður, og mun því ísfisksmarkaðurinn verða hagstæðari en í fyrra og jafnmikið magn ísfisks gefa meira í aðra hönd. Nú eiga Bretar erfitt með að afla sér nægilegs fiskis, vegna þess að verkföll eru þar tíð, og þó fyrst og fremst vegna þess, að veiðar þeirra hafa gengið illa. Af þessu leiðir því, að markaður okkar verður öruggari. Einnig munu Bretar auka fiskneyzlu sína, vegna þess að aðrar vörur hækka mikið. Matvöruverð fer þar því hækkandi á sama tíma sem fiskverðinu er haldið föstu, svo að fyrir útflutning ísfisks fáum við herra verð en áður. Það er einnig vitað, að fyrir saltfisk fáum við herra verð en áður og fyrir sildarmjöl fáum við frá 25% til 50% herra verð. Útdráttur úr þessu er sá, að nú sést, að verð á afurðum okkar verður

30—50% herra en á s. l. ári og það, sem af er vertíðinni, hefur fært okkur meiri afla en í fyrra. Ég geri ekki ráð fyrir, að nokkrir haldi, að við fáum minni síld en í fyrra, en margir gera sér vonir um miklu meiri sildarafla en þá var. Það er því ekki hátt áætlað, að við fáum fyrir útfluttar sjávarafurðir 50—60% herra en í fyrra. Þá var útflutningurinn um 300 millj. kr., en mun nú ekki verða undir 450 millj. kr. Ég vil benda á, að hér er ekki um neinn spádóm að ræða, heldur eru þetta staðreyndir, þar sem söluur hafa farið fram, svo að fyrir liggur, að útflutningstekjurnar hljóta að verða mun meiri nú en verið hefur, ef ekki koma fyrir sérstök óhöpp. Þá liggja þessi mál þannig fyrir, að þeir 6—7 þús. menn, sem starfa við sildarvertíð, og þeir 7—8 þús. sem starfa að vetrarvertíð, og annað fólk, sem vinnur við fiskverkun, mun nú skila hærri fjárhæð í þjóðarbúið en það hefur getað nokkurn tíma áður. Og þessar stéttir láta ekki óvinveitta ríkisstj. leggja á sig ósanngjarnar byrðar, því að engin rök hniga að því að hefja árás á hið vinnandi fólk og skerða lífskjör þess. Mér er kunnugt um það, að það eru ýmis vandamál og erfið verkefni í atvinnulífi okkar, sem ekki verða leyst nema með samkomulagi. Það hefur t. d. verið kvartað um erfiðleika á sölu saltfisks vegna þess, hvað við erum síðbúnir í því efni, og má því búast við, að það verði að bíða til hausts. Enn fremur hefur reynzt örðugt að selja aðrar fiskafurðir okkar nema í sambandi við lýsi. Nú standa málin þannig, að tvær stórar viðskiptaþjóðir okkar, Sovét-Rússland og Bretland, vilja ekki kaupa saltfisk, og verður því að leita markaða fyrir hann á meginlandinu, en þjóðir þar eru mjög áfjáðar í þessa vöru eins og aðrar vörur okkar, en hins vegar eiga allar þjóðirnar á meginlandinu erfitt með fjárhag. Þær vilja kaupa háu verði, ef þær mega borga með sínum eigin gjaldeyri. Á þennan hátt tókst að selja nokkurn hluta. Þannig tókst að selja úfsann frá togurunum á herra verði en nokkurn tíma áður, eða á þriðju kr. kg, vegna þess að þá tókst að fá aðila til að kaupa inn vörur í staðinn. En það er þetta, sem hefur verið hindrunin, t. d. í Grikklandi, Tékkóslóvakíu og Póllandi, að þjóðirnar hafa átt örðugt með að greiða í pundum og dollurum. Það er því nauðsynlegt að fá samninga við þessar þjóðir, og verðum við þá að kaupa af þeim framleiðsluvörur þeirra, sem við höfum nóg not fyrir. En aðalástæðan fyrir því, að þetta hefur ekki tekist, er það innkaupa-fyrirkomulag, sem hér ríkir. Heildsalastéttin hefur ekki viljað skipta við þessar þjóðir, heldur hefur hún heimtað pund og dollara til að verza í Englandi og Bandaríkjunum. Það er kunnugt, að flest stærri fyrirtæki hér hafa haft umboðsmenn bæði í Bretlandi og Bandaríkjunum, og hafa þeir fengið drjúg umboðslaun, og allir vita, að þau hafa verið drýgsti peningur innflytjenda hér, og hafa þeir ekki einu sinni þurft að skila þeim gjaldeyri hingað heim. Þetta hefur valdið því, að heildsalastéttin hefur keppt eftir að fá að halda þessum samböndum og fá að njóta þessarar þóknunar óáreitt. Það færi því þarna spónn úr aski innflytjenda, ef tekin

yrðu upp viðskipti við meginlandið, en það er höfuðnaðsyn fyrir okkur, hvort sem heildsölum líkar það betur eða verr. Af þessu mundi svo leiða, að við fengjum herra verð fyrir fiskinn en við fáum nú í Bretlandi og Bandaríkjunum, en þyrftum hins vegar að kaupa eitthvað dýrari vörur. Þetta þvrfi að byggjast á samkomulagi allra aðila, en ríkisstj., sem styðst við verzlunarstéttina, er þessu andvíg, er er engan veginn fær um að leysa þetta vandamál.

Eins og ég hef bent á, þá er viðhorfið þannig nú, að siður en svo er ástæða til að hefja árás á verkafólkin. En þeir, sem voru í andstöðu við fyrrv. ríkisstj., ættu nú að geta lært af mistökum sínum og afglöpum. Ef þeir litu nú á tækifærin, sem skapast hafa, og hvaða tæki það eru, sem gefa okkur gíaldevrinn, og ef þeir teldu nýju bátana og skipin, hvað þeir eiga mikinn hlut af þessu, þá mundu þeir sjá, að einmitt sú stefna, að vinna að því að nota hinar erlendu inneignir landsmanna til þess að kaupa ný og afkastamikil atvinnutæki, er sú stefna, sem gerir nú kleift að halda uppi góðum lífskjörum í þessu landi, svo að hægt er að líta björtum augum á framtíðina. Ég hef að vísu ekki tölur í höndum, en er þess fullviss, að áberandi meiri hluti af öllum útflutningstekjum okkar nú stafar frá nýsköpunartækjunum. Og það veit ég, að þeir, sem vildu helst óska þess, að hægt væri að halda uppi á sem heppilegastan hátt árársþóttík á hinn vinnandi almennings í landinu og brjóta á bak aftur samtök hans, þeir hefðu kannske heldur viljað, að útflutningstekjurnar hefðu nú orðið með gömlum og úreltum tækjum 150—200 millj. í stað 450 millj. kr., eins og allar ástæður eru til að búast við. Nei, sú stefna, sem fyrrv. ríkisstj. markaði í atvinnumálum þjóðarinnar, og það samkomulag, sem starf hennar hvíldi á, samkomulag um vinnufrið í landinu milli verkafólks, sjómanna og útvegsmanna, það var höfuðnaðsyn fyrir það þjóðfélagsástand, sem er í okkar landi. Og af stríði við verkafélagsamtökin getur nú ekki annað en illt hlotið. Mín skoðun er sú, að það sé höfuðnaðsyn, að látið verði af þeirri stefnu, sem núverandi ríkisstj. hefur tekið í atvinnumálum þjóðarinnar og afstöðu til vinnandi almennings. Við afgreiðslu þeirrar vantrauststill, sem liggur fyrir, er nauðsynlegt, að komi skýrt fram, hverjir það eru, sem ætla að framlengja líf þessarar stjórnar og þar með á beinan eða óbeinan hátt veita brautargengi þeim stefnuatriðum, sem hún sannarlega hefur sýnt, að hún hefur í hyggju, og hverjir það eru hins vegar, sem óska eftir nýrri stefnu. Ábyrgð þeirra, sem ætla að styðja núverandi stjórn, verður mikil, því að þeir koma kannske á kaldan klaka þeirri uppbyggingu atvinnulífsins hjá þjóðinni, sem lagður hefur verið grundvöllur að á undanförunum árum, og eiga á hættu að koma í veg fyrir, að þjóðin fái þær miklu tekjur á þessu ári, sem líkur eru til, að hún geti aflað — koma í veg fyrir það með því að stuðla að vinnufriði.

En hver sem afgreiðsla till., sem fyrir liggur, verður, þá er rétt, að þjóðin fái að sjá, hvaða af-

greiðslu hún hlýtur, og mun vinnandi fólk í landinu haga sinni afstöðu eftir því.

Flm. (Einar Olgeirsson): Ég sé, að hæstv. ríkisstj. ætlar að fara eftir forðemi þeirrar ríkisstj., sem hún mest líkist. Seinast þegar ég var við riðinn vantraust á Alþ., sat öll þjóðstjórnin sæla að völdum og þóttist í trausti þess, að hún hefði allmikinn þingmeirihluta — meiri en núverandi stjórn —, fær að láta vera að svara rökum eða beita rökum fyrir tilveru sinni og stefnu. Ég sé, að þessi hæstv. ríkisstj. hefur tekið upp þá aðferð. Og ég ætla að setta mig tiltölulega vel við það. Hæstv. forsrh. lýsti yfir — fyrir hönd stjórnarinnar, að mér skildist —, að stjórnin mundi ekki ræða vantraustið. Hæstv. forsrh. var einnig ráðherra í þeirri þjóðstjórn, sem hafði þessa sömu aðferð. Og þeim ferli lauk með því, að hann hrökklaðist með aumingjahætti úr þeirri stjórn, af því að hún gerðist smám saman svo frek á hendur þjóðinni, að meira að segja Alþfl. gat ekki staðið sig lengur við að vera í henni — svo frek í trausti þess, að hún hefði svo mikinn þingmeirihluta bak við sig, að hún var búin að einangra sig frá þjóðinni. Hæstv. forsrh. virðist ekki hafa lært af því, sem þá gerðist. Það er dýrt fyrir þjóðina að upplifa eitthvað svipað aftur. Við höfum reynt að koma stjórninni og meiri hluta þingsins í skilning um, hvað er að gerast, til þess að fá það til að grípa í taumana í bili. Atkvgr. mun leiða í ljós, hverjir vilja bera ábyrgð á stefnu stjórnarinnar. Það er engan veginn tilgangurinn að halda uppi löngum umr. eða málþófi. Við höfum sett mál-ið fram rökstutt og skýrt. Stjórnin virðist treysta því að geta setið án þess að færa nokkur rök, og þá verða staðreyndir að ekeira úr, hvort það gengur.

ATKVGR.

Tillgr. felld með 39:10 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: KTh, LJós, SigfS, SG, StgrA, ÁkJ, ÁS, BrB, EOL, HermG.

nei: LJóh, ÓTh, PÞ, PM, SB, SEH, SK, SÁÓ, StJSt, StgrSt, ÞÞ, ÁÁ, BG, BSt, BÁ, BBen, BK, EE, EmJ, EystJ, FJ, GÞ, GJ, GSv, GfG, GTh, GPG, HÁ, HB, HV, HelgJ, HermJ, IngJ, JóhH, JJós, JS, JJ, JörB, JPálm.

PZ greiddi ekki atkv.

2 þm. (PO, SkG) fjarstaddir.

6 þm. gerðu grein fyrir atkv.:

Páll Zóphóniasson: Ég tel, að hæstv. ríkisstj. hafi ekki enn haft aðstöðu til að sýna, hvernig hún mun taka á dýrtíðarmálunum og almennri tekjuöflun af stórlöxunum, og í trausti þess, að um það heyrir maður frá henni bráðlega, þá geymi ég að taka afstöðu til hennar að þessu sinni og greiði ekki atkv.

Gylfi Þ. Gíslason: Ég var andvígur því, að Alþfl. gengi til stjórnarsamstarfs við Sjálfstfl. og Framsfl. á grundvelli þess málefnaþings, sem gerður var

við myndun núverandi ríkisstjórnar, þar eð ég taldi samstarfsflokkan — og þá sérstaklega Sjálfstfl. — ekki hafa viljað ganga nægilega langt til móts við sjónarmið og stefnu Alþfl., enda hef ég yfirleitt enga trú á, að hægt sé að stjórna landinu með hagsmuni hinna vinnandi stétta fyrir augum í samvinnu við Sjálfstfl., þótt ég beri fullt traust til þess, að ráðherrar Alþfl. í þessari ríkisstj. gæti þar hagsmuna hinna vinnandi svo sem frekast er unnt. En þar eð miðstjórn og þingflokkur Alþfl. samþykktu hins vegar að ganga til þessa stjórnarsamstarfs og samstarfsflokkanir hafa ekki rofið þann samning, sem gerður var, segi ég nei við þessari vantrauststillögu.

Hannibal Valdimarsson: Ég var andvígur þessari stjórnarsamvinnu. Og það er sannfæring mín, að verkamenn, iðnaðarmenn, bændur og sjómenn eigi að taka höndum saman í stjórnmalunum hér á landi og að þessir aðilar eigi ekki samleið með kaupsýslu- og braskaralýð þeim, sem rakað hefur saman auði — og jafnframt völdum í skjóli þess — á liðnum styrjaldarárum. Þannig er það óbifanleg sannfæring mín, að flokkar bænda og verkamanna séu ávallt á villigötum, þegar þeir ljá sig til stjórnarsamstarfs við flokk heildsalanna og braskaranna, Sjálfstfl. Ég mun því ávallt eftir getu vinna að því, að verkamenn, sjómenn, iðnaðarmenn og bændur taki höndum saman um stjórn landsins. En þar sem það mál virðist ekki nægilega undirbúið og vafasamt, að hægt væri að mynda starfhæfa lýðræðisstjórn vinnustéttanna, ef þessi stjórn væri nú felld, þá segi ég nei við vantrauststill. þeirri, sem hér er til umr. Veldur þar og miklu um, að þetta stjórnarsamstarf hefur verið samþykkt af meiri hl. þingflokks og miðstjórnar Alþfl. En eins og ég hef hér gert grein fyrir, er meginforsenda mín fyrir þessari afstöðu sú, að ekki sé á betra vól eins og sakir standa.

Hermann Jónasson: Herra forseti. — Mér þykir rétt að gera grein fyrir atkv. mínu. — Ég er að sumu leyti óánægður með málefнасamning núv.

stjórnar og andvígur sumum atriðum, m. a. aðferðinni með eignakönnunarmálið svo og dýrtíðarmálið, sem ég álit, að hafi dregið um of fyrir stjórninni að leysa, og tel, að fjármálum þjóðarinnar sé stefnt í voða, ef það dregst til lengdar að leysa þessi mál. En þótt ég sé ekki fylgjandi þessari stjórn, verður að horfast í augu við það, að engar líkur eru fyrir því, að til sé hér á Alþ. meiri hl. til þess að mynda ríkisstj. og leysa hin aðkallandi vandamál. Ég tel því rétt og eðlilegt, að þessi stjórn fái tækifæri til þess að sýna, hvers hún er megnug, og í trausti þess, að ríkisstj. takið að leysa dýrtíðarmálið í náinni framtíð, greiði ég atkvæði á þann hátt, að ég segi nei.

Jónas Jónsson: Það munu vera liðin fimm miseri, síðan hér var mynduð stjórn, sem kommúnistar tóku virkan þátt í. Ég bar þá fram vantrauststill. á þessa stjórn, vegna þess að þessi flokkur, sem starfar ekki á þingræðisgrundvelli, var einn þátttakandiinn. Sú till. fékk ekki mikinn stuðning í það sinn, en straumur atburðanna og reynslan varð sú, að sú skoðun, sem ég hélt fram, hefur sýnt sig að vera rétt, og blöð Sjálfstfl., Alþfl. og Framsfl. (*ÓTh: Og Ófeigur.*) eru nú daglega algerlega sammála um það, að þessi flokkur sé ekki starfhæfur. Þegar nú þess vegna svo vel vildi til, að þessi flokkur, sem ekki á að eiga þátt í þingræðisstjórn, leysti böndin í fyrrv. ríkisstj. og fór úr henni og í staðinn kom stjórn, sem mynduð var á borgarlegum grundvelli, eins og lýðræðisþjóðir yfirleitt fara að, er vitaskuld ómögulegt fyrir mann, sem álitur, að kommúnistar eigi ekki að vera í stjórn, að greiða atkv. með vantrauststill., sem kommúnistar flytja, og þess vegna segi ég nei.

Jón Pálmason: Ég var andvígur þessari stjórnarmyndun, þegar hún fór fram, og málefнасamningur ríkisstj. er á margan hátt á móti mínum vilja. En mér er ekki kunnugt um, að neinn undirbúningur hafi átt sér stað varðandi myndun annarrar stjórnar, og tel eðlilegt, að ríkisstj. fái að reyna sig betur en þegar er orðið. Þess vegna segi ég nei.

Pingsályktunartillaga afgreidd með rökstuddri dagskrá.

Gjaldeyrir til námsmanna erlendis.

Á 7. fundi í Sp., 5. nóv., var útbýtt:

Till. til þál. um yfirfærslu á gjaldeyri til námsmanna erlendis (A. 72).

Á 8. fundi í Sp., 8. nóv., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 9. fundi í Sp., 11. nóv., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Það er ljóst, að á undanförunum mánuðum og árum hefur gengið mjög erfiðlega að fá viðskiptaráð til þess að yfirfæra nægilegan gjaldeyri, til þess að námsmenn gætu stundað nám sitt erlendis, svo að viðunandi sé. Sérstaklega hefur þetta komið illa niður á námsmönnum, sem nám stunda í Bandaríkjunum. Veit ég dæmi þess, að menn, sem verða að lesa allt árið um kring, verða að láta sér nægja 2000 dollara á ári til allra sinna þarfa, en þar af fara 900 dollarar í skólagjald, 200 dollarar í bækur, og eiga þessir námsmenn þá eftir tæplega 1000 dollara til þess að lifa af. Sjá allir hvílik fjarstæða það er að ætlast til, að menn, er háskólanám stunda, geti lifað af einum 1000 dollurum — og það við austurströnd Bandaríkjanna, þar sem miklu dýrara er að lifa en hér á Íslandi. Ég álit, að setja þurfi fastar reglur um, að heimilt sé að yfirfæra mánaðarlega fé til námsmanna, til þess að þeir geti átt það víst að hafa nægilegt fé til náms síns, en ekki, að það sé komið undir drottlingum viðskiptaráðs eða ýmissa annarra, hvort þeir geti haldið áfram námi eða ekki. Fyrir því er þessi till. fram borin, og vænti ég þess, að hv. þm. samþykki hana og treysti með því afkomu þessara manna, sem algerlega eiga undir þeim mönnum, sem yfirfærslu gjaldeyris hafa með höndum, en lítinn skilning hafa sýnt þessum málum undanfarið, eftir því sem marka má af framkomu þeirra. Ég veit þess mörg dæmi, að þurft hefur að fara ýmsar krókaleiðir í þessum efnum, og er ekki æskilegt að þvinga þá menn, er nám stunda erlendis, inn á svartan markað til þess að geta stundað nám sitt. Hér er

um að ræða menn, sem margir hverjir eru að undirbúa sig undir erfitt ævistarf með styrk frá hv. Alþ. til þess að stunda nám sitt og ætla sér að því loknu að snúa heim aftur, en eins og nú er ástatt, er allt skorið svo hvað gjaldeyrisyfirfærslu snertir, að þeir geta ekki stundað nám sitt, eins og til er ætlað. — Mér finnst ekki ástæða til, að till. fari í n., því að mál þetta er svo einfalt, heldur að það verði afgreitt þegar á þessum fundi, að lokinni þessari umr.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Herra forseti. Ég hygg, að þau stóryrði, sem féllu hjá hv. þm. Barð. í sambandi við viðskiptaráð, séu ekki mikið á rökum reist. Það er að visu rétt, að það hefur stundum verið nokkur tregða á að fá gjaldeyrisleyfi fyrir námsmenn, er nám stunda erlendis, en sú tregða stafar af því, að viðskiptaráð hefur talið sig knúð til þess að heimta frekari upplýsingar um námsmenn en legið hafa fyrir, þegar beðið hefur verið um gjaldeyrisleyfi fyrir þá, og það hefur leinlínis komið í ljós, að gerðar hafa verið tilaunir til að misnota þetta. Það hefur stundum verið beðið um yfirfærslu gjaldeyris til námsmanna, en síðan hefur komið í ljós, að þeir hafa ekki stundað það nám, sem gefið var upp. Það er því varla hægt að ámæla viðskiptaráði fyrir það, þótt það leitist við að ganga úr skugga um, hvort raunverulega sé þörf á þeim yfirfærslum, sem sótt er um leyfi fyrir. Viðskiptaráði er oft legið á hálsi fyrir gjaldeyriseyðslu, og eftir að því var kunnugt um misnotkun slíks gjaldeyris, þá er eðlilegt, að það setji reglur um þetta. Ég mun ekki setja mig á móti því, að þessi till. verði samþ., því að þetta skiptir mig ekki miklu máli, en þótt hún verði samþ., þá verður lítil breyt. á afgreiðslu þessa máls hjá viðskiptaráði, því að það mundi eftir sem áður leitast við að ganga úr skugga um, hvort það fé, sem óskað er yfirfærslu á, eigi að ganga til að kosta dvöl manna erlendis. Hv. þm. talaði um, að ástæða væri til að setja um þetta reglugerð, en ég held, að erfitt væri að setja um þetta reglur, sem hægt væri að fara eftir út í yztu æsar, af þeirri ástæðu, að námskostnaður erlendis er mjög mismunandi eftir því, í hvaða landi námið er stundað og við hvaða skóla. Það verður

því í hverju einstöku tilfelli að ganga úr skugga um, hver gjaldeyrisþörfin er, og ég get fulltrúi, að viðskiptaráð hefur jafnan veitt þau gjaldeyrisleyfi til námsmanna, sem það hefur talið nauðsynleg fyrir þá, þegar það hefur fengið þær upplýsingar, sem óskað hefur verið eftir. Hv. þm. Barð. talaði um, að honum þætti ekki ástæða til að vísa málinu til n. Er ég þar á annarri skoðun, því að ég held, að það sé einmitt ástæða til að vísa því til n. og það athugað þar gaumgæfilega, eftir hvaða reglum eigi að fara, því að þarna verður annað að ráða en handahófsafgreiðsla. Vil ég leyfa mér að mælast til þess, að málinu verði vísað til hv. allshn.

Páll Zóphóniasson: Herra forseti. Ég vil undirstrika þá ósk hæstv. fjmrh., að máli þessu verði vísað til n., því að það er miklu stærra en mönnum kann að virðast við fljóta yfirsýn. Í fyrsta lagi kemur það til athugunar, að piltar, er nám stunda erlendis, eyða svo misjafnt í námskostnað, þótt á sama skóla séu og við sama nám, að það er sexfalt. Um þetta get ég persónulega borið. Þá er og rétt að benda á það, að farið er að veita námsstyrki mönnum, sem aldrei hafa farið út fyrir landsteinana, og hefur fé verið yfirfært til náms þeirra erlendis, þótt þeir hafi aldrei lagt fram nein vottorð, er sýni, að þeir séu við nám, og ekki nóg með það, heldur hefur slíkt getað viðgengist allt upp undir 10 ár. Sumir menn hafa fengið háa námsstyrki, en aldrei komið heim með nein próf, heldur svallað ár eftir ár fyrir ríkisfé. Ég álit, að þessi n. þurfi að athuga allt fyrirkomulagið um námsstyrkina og hvernig eigi að koma á eftirliti með því, að ekki sé fleygt námsstyrkjum í menn, sem fara aldrei utan til náms, eða menn, sem liggja í slarki og óreglu erlendis ár eftir ár, sem lesa aldrei neitt og taka engin próf. Eftir að námsstyrkur er veittur, þarf að hafa eftirlit með því, að honum sé varið til náms, en hann ekki hafður að drykkjufé eða fé til þess að ná sér í vörur erlendis frá, og styrkþegar sitji sjálfir hér heima, eins og dæmi eru um. — Ég vil, að þetta mál fari í n. og það sé tekið til meðferðar, á hvern hátt sé hægt að tryggja, að ekki sé fleygt í menn námsstyrkjum, sem þeir hafi aðstöðu til að eyða í svall og þannig geta orðið námsmönnum bölvun ein.

Flm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. Hæstv. fjmrh. er kannske ekki eins kunnugur þessum málum eins og ég er, en ég hef þá sögu að segja, að þegar ég bað um yfirfærslu námskostnaðar fyrir námsmann erlendis, hafði ég full sönnunargögn í höndunum um, að hann stundaði nám við vissan skóla, hvað hann þyrfti í skólagjöld og bækur, og hefði því viðskiptaráð getað sannfært sig um, hvað mikið var eftir fyrir viðkomandi aðila og að þessar 6500 kr. mundu hrökkva skammt til þess að lifa af. Viðskiptaráð svaraði því til, að það hefði fullt vald til þess að synja um slíka gjaldeyrisyfirfærslu og

viðhafði slík ummæli, að ekki verða endurtekin hér, en augljóst er, að þessum málum er ekki sýndur skilningur af þeim mönnum, sem hafa með höndum yfirfærslu gjaldeyris til námsmanna. Hins vegar er ég samþykkur hæstv. fjmrh. um, að nauðsynlegt sé að hafa fyllsta eftirlit með þessu. Ég teldi æskilegt, að frá viðkomandi sendiherrum eða konsúlum í þeim löndum, þar sem piltarnir dveljast, kæmu upplýsingar um, að þessir menn stunduðu nám, og ætti enginn vandi að vera að fá sannanir um, að menn stundi nám við viðkomandi skóla eða ekki. Ef slíkar sannanir hins vegar vantar, þá get ég skilið, að viðskiptaráð viðhafi hroka, tefji yfirfærslu og neiti síðan, en þegar öll gögn eru lögð fyrir ráðið og meðan ekkert það liggur fyrir, sem hægt er að véfengja, þá tel ég, að viðskiptaráði ætti ekki að vera leyfilegt að viðhafa slíka framkomu. — Ég ætla ekki að setja mig upp á móti ósk hæstv. fjmrh. um, að málinu verði vísað til n., ef gert verður eitthvað til þess að tryggja enn frekar, að til þessara námsmanna fáist yfirfærður nauðsynlegur námskostnaður. Vil ég þó vænta, að hv. allshn. hraði málinu og tryggi, að um þetta ráði ekki handahóf, heldur réttlæti og sanngirni. — Hins vegar er ég á móti því, sem fram kom í ræðu hv. 1. þm. N-M., að fara að blanda inn í afgreiðslu þessa máls, hvort ríkissjóður sé að halda uppi mönnum árum saman, sem ekkert nám stunda, og vil ég ekki láta tefja afgreiðslu þessa máls með því. Með afgreiðslu þess máls, sem hér liggur fyrir, vil ég fá úr því skorið, hvort það eigi að yfirfæra eðlilegan og hæfilegan gjaldeyri til þeirra, er nám stunda erlendis, ef full sönnunargögn liggja fyrir, að svo sé, eða hvort eigi að hætta slíkum yfirfærslum, því að hitt er algerlega ósæmandi, að narra menn til náms erlendis og kippa svo undan þeim stöðunum um, að þeir geti lokið námi sínu þar með því að synja þeim um nauðsynlegar gjaldeyrisyfirfærslur.

Gylfi P. Gíslason: Herra forseti. Ég vil taka undir það með hæstv. fjmrh., að mér fundust ummæli hv. þm. Barð. í garð viðskiptaráðs ekki sanngjörn eða á rökum reist. — Ég er þessu máli, sem hér er til umr., lítils háttar kunnugur, þar sem ég á sæti í viðskiptaráði, að vísu ekki, þegar það fjallar um veitingu gjaldeyrisleyfa, heldur verðlagsmál, en engu að síður er mér kunnugt um, hvernig þessum málum er varið. Vil ég eindregið mótmæla því, að starf viðskiptaráðs mótist af handahófsafgreiðslu í þessum efnum. Gilda sérstakar reglur um yfirfærslu til námsmanna erlendis, og hafa þær verið settar samkv. mjög rækilega rökst. till. frá upplýsingaskrifstofu stúdenta. Um námsfólk í Bandaríkjunum gildir, að það fær yfirfærslu á 2000 dollurum árlega, nema um sé að ræða sérstaklega hátt skólagjald eða námskostnað, og er þá tekið sérstakt tillit til þess. Upplýsingaskrifstofa stúdenta hefur talið, að 2000 dollarar ættu að nægja, nema um sé að ræða einstöku skóla, þar sem námskostnaður er sérlega hár, og er þá tekið tillit til þess,

eins og ég áður gat um. — Um námsfólk á Norðurlöndum gildir sú regla, að það fær yfirfærslu á 8000 krónum á ári. En Norðurlandamýntin, sænska krónan, er þó til af mjög skornum skammti og er dýrmætur gjaldeyrir. Fá norskir námsmenn í Svíþjóð yfirfærðar 200 sænskar krónur á mánuði, en íslenzkir námsmenn næstum 400 sænskar kr., og tel ég, að þeir megi vel við una. Íslenzkir námsmenn í Bretlandi fá árlega yfirfærðar 10—12 þús. kr.

Ég ferðaðist fyrir skömmu um mörg lönd Evrópu, m. a. um Norðurlönd, og hitti hvarvetna íslenska stúdenta, og varð ég ekki var við, að þeir kvörtuðu um gjaldeyriskort, en þeir töldu námsstyrki nauma, og væri ekki úr vegi að athuga möguleika til úrbóta í því efni. Yrði vafalaust vel þegið, að hv. flm. þessarar þál., sem er form. fjvn., tæki það mál til athugunar.

Eins og ég gat um áðan, fá íslenzkir námsmenn í Ameríku árlega yfirfærða 2000 dollara, og sé það borið saman við kaup starfsfólksins við sendisveitina í Washington og konsúlatið í New York, þá er ekki ósanngjarnt að ætlast til þess, að námsmönnum nægi þessi 2000 dollara yfirfærsla. Í þessu sambandi má enn fremur geta þess, að flestir námsmenn, er stundað hafa nám í Ameríku á stríðsárunum, hafa komið heim með bifreiðar. Viðskiptaráði er skylt að veita innflutningsleyfi fyrir bifreiðunum, ef viðkomandi maður hefur dvalizt úti í þrjú ár og átt bifreiðina í 15 mánuði. Þessi bifreiðakaup námsmannanna virðast vissulega ekki benda til gjaldeyriskorts.

Ég vil taka það skýrt fram, að mér finnst sjálf-sagt, að námsmönnum sé veittur nægur gjaldeyrir til þess að standa straum af námskostnaði sínum. Ég held, að viðskiptaráð hafi ekki vanrækt skyldu sína í því efni, en hitt er það, að gjaldeyrisástandið þolir nú ekki, að veittar séu meiri yfirfærslur en brynasta nauðsyn krefur. Ég tek að síðustu undir það, sem hv. 1. þm. N-M. sagði, að athuga bæri, hvort námsstyrkir væru notaðir til þess, sem ætlast er til, og mér finnst, að meiri nauðsyn sé á að auka námsstyrkina en yfirfærslurnar.

Flm. (Gísli Jónsson): Ræða hv. 4. þm. Reykv. sannaði aðeins það, sem ég hef haldið fram, að viðskiptaráð hafi ekki úthlutað gjaldeyrinum með sanngirni. Ég veit um stúdent, sem í 2 ár hefur verið neitað um meiri yfirfærslur en 2000 dollara á ári til þess að stunda nám í Ameríku. Þessi stúdent barf þó um 1000 dollara árlega í bækur og skólagjöld og hefur einskis námsstyrks notið frá ríkinu. Hér er um að ræða aðila, sem hefur skapað mikinn gjaldeyri með útlutningi, en viðskiptaráð hefur neitað að taka tillit til þess. Þetta getur að vísu verið einsdæmi, en ég er reiðubúinn, hvenær sem er, að leggja fram gögn þessu til sönnunar. Þessum stúdent hefur verið neitað um meira en 2000 dollara, þótt vitad væri, að hann þyrfti að stunda nám 16—18 tíma í sólarhring. Vil ég því, að stofnun eins og viðskiptaráði séu settar reglur um, hvernig úthluta beri gjaldeyrisleyfum. Ég

veit, að ekki hafa verið veitt leyfi af sanngirni, og vildi ég, að þetta gæti lagast.

ATKVG.R.

Till. vísað til allshn. með 27 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 18. fundi í Sp., 13. des., var fram haldið einni umr. um till. (A. 72, n. 196).

Frsm. (Jörundur Brynjólfsson): Herra forseti. Ég þarf ekki að hafa mörg orð um þetta mál. Ég get vísað til nál., því að þar greinir frá þeim höfuðástandum, sem n. hefur fyrir sér um það, að það verði afgr. með rökst. dagskrá, sem einnig er prentuð með nál. á þskj. 196. N. er sammála hv. flm. þessarar þáttill. um það, að eftir því, sem frekast er hægt, verði að tryggja það, að námsmenn, sem dveljast erlendis, geti fengið yfirfærslu á gjaldeyri til nauðsynja sinna, og eftir þeim upplýsingum, sem n. hefur fengið um þessi efni, þá telur viðskiptaráð, sem hefur nú afgreiðslu slíkra mála með höndum, að það hafi látið í té eða orðið við óskum manna í því efni eftir því, sem talið var. að námsmenn þyrftu, það mikið og á þann hátt, að þeir biðu ekki nein óþægindi eða liðu fyrir það, að gjaldeyrir hefði ekki verið yfirfærður til þeirra, þegar óskir hafa komið fram um það. Sú afgreiðsla, sem n. leggur til, að verði viðhöfð í málinu, er þannig, að því er beint með þeirri rökst. dagskrá, sem fram er borin af hálfu n., til ríkisstj., að séð verði um það, að námsmenn hafi þá fjármuni, sem þeir þurfa til nauðsynja sinna við nám erlendis, og verði einhver skortur á í því efni, þá verði það ekki fyrir þær sakir, að það standi á gjaldeyrisyfirfærslu, eða af tömlæti í slíkri afgreiðslu. Það hlýtur að hafa verið aðaltilgangur hv. flm. með þessari till. að tryggja þetta. Nefndin var þeirrar skoðunar, að fengnum þeim upplýsingum, sem í þessu máli fengust, að það væri vel fyrir þessu séð á þann hátt, sem n. leggur nú til, ef hæstv. Alp. vill fallast á þessa rökst. dagskrá, því að eftir samþykkt hennar er það vilji þingsins fullkomlega, að þannig lagaða afgreiðslu fái þessi mál, að námsmenn fái nauðsynjum sínum fullnægt með yfirfærslu gjaldeyris eftir því, sem um verður beðið og talið er, að þeir þurfi með. Það má geta þess í þessu sambandi, og að því er vikið í nál., að það þarf mun meiri gjaldeyri til námsmanna erlendis, í Ameríku og líklega hvar sem er, ekki síst á Norðurlöndum, svo sem í Svíþjóð, heldur en áður. En eftir viðtali við form. viðskiptaráðs er honum líka kunnugt um þetta, og ég þykist þess fullviss, að tekið verði fullkomlega tillit til þess við afgreiðslu slíkra mála, svoleiðis að ég hygg, að það verði, hvað þetta áhrærir, fullkomlega fyrir þessum þörfum námsmannanna séð, og eins þeim atriðum, ef þannig stendur á, eins og einnig er vikið að í nál., að námsmenn hafi fjölskyldu fram að færa, að þá verði fullt tillit tekið til þess við yfirfærslu gjaldeyris. Ég sé svo ekki ástæðu til

að fjölyrða um þetta málefni frekar, því að mér virðist það liggja svo ljóst fyrir, að menn geti fullkomlega myndað sér skoðun um það.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Ég vil leyfa mér að þakka hv. allshn. þá vinnu, sem hún hefur lagt í þetta mál, sem ekki er tilefnislaus. Ég vil í sambandi við þetta geta þess, að ég hafði persónulega leitað til viðskiptaráðs, nokkru áður en málið kom hingað, til þess að fá leiðréttingu þessara mála í sambandi við ákveðið nám og fékk neitun um þá yfirlæsku. Þegar málinu var hreyft hér á Alp., upplýsti hv. 4. þm. Reykv., að það hefði verið föst venja að yfirlæsa þá upphæð, sem nefnd er hér á nál. á þskj. 196. Þá óskaði ég aftur að fá um þetta leiðréttingu og fékk þá nokkra bót, og síðast nú í þriðja skiptið, eftir að fullvíst var, að málið kæmi inn á þingið, þá sendi viðskiptaráð mér bréf, þar sem segir, að enn sé vanreiknað um 1000 kr., til þess að uppfyllt séu þau ákvæði, sem hér er getið um. Ég vil í þessu sambandi benda á, að einnig þessi reikningsfærsla viðskiptaráðs er ekki rétt, en það er ekki tilefni til að ræða um það hér, og mun ég ræða það við viðskiptaráð á sínum tíma. En ég vil benda á það, að þeirri reglu er enn haldið við þessi viðskipti,

sem gilt hefur, og sé ég því ekki, að hér sé gerð nein breyt. á í því efni. Það er ekki tekið fullt tillit til þess, sem lofað er í nál. Það er ekki tekið tillit til þess að bæta að fullu við námskostnaðinn, eins og hér er álitíð, að eigi að gera, og sízt af öllu er tekið tillit til hækkanði auka-kostnaðar, sem hefur orðið við veru námsmanna í útlöndum.

Ég hafði vænt þess, að allshn. hefði gefið mér tækifæri til þess að mæta á fundi með form. viðskiptaráðs til þess að sanna með hans eigin gögnum, að hann mælir annað til viðskiptavina en til n. Ég mun hins vegar setta mig við afgreiðslu málsins vegna þess, að ég hef fengið í hendurnar gögn, sem mér þykja vera nægileg til þess að sækja rétt þessara manna í hendur viðskiptaráðs, því að ég tel þetta fullkomið loforð frá viðskiptaráði um það, að það muni afgreiða þessi mál eins og lagt er til í nál. Ef þetta er réttur skilningur hjá mér, þá mun ég setta mig við afgreiðslu þessa máls á þann veg, sem hv. allshn. leggur til.

ATKVGR.

Rökst. dagskráin á þskj. 196, frá allshn., samþ. með 29 shlj. atkv.

Pingsályktunartillögur ekki útræddar.

1. Markaðsleit í Bandaríkjunum.

Á deildafundum 15. og 16. okt. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um skipulagða markaðsleit fyrir hraðfrystan fisk í Bandaríkjunum (A. 3).

Á 3. fundi í Sp., 22. okt., var till. tekin til fyrri umr.

Fm. (Jónas Jónsson): Það getur tæplega nokkurn furðað á því, að þessu máli sé hreyft hér, vegna þess að á undangengnum stríðsárum hefur íslenskur útvegur breytt skipulagi sínu þannig, að hætt hefur verið að miklu leyti sölu á söltuðum fiski vegna Spánar og Ítalíu, og væru nú allmiklir örðugleikar á að taka upp þessa vinnsluáðferð, jafnvel þó að markaðshorfur væru betri með slíka vöru við útlönd en þær eru. Nú á stríðsárunum tók þjóðin það ráð að breyta saltfisksframleiðslunni í ísfisksframleiðslu og framleiðslu á hraðfrystum fiski og byggði mikinn fjölda frystihúsa, og er unnið að því enn. En nú er svo komið, að það land, sem á stríðsárunum keypti mest af þessum fiski og borgaði hann allvel, er nú að mestu leyti lokað fyrir þessari vöru, og þá leiðir af sjálfu sér, að óhugsandi er annað en að leita verði nýrra markaða fyrir fiskinn og það með miklum dugnaði. Það hefur að vísu verið reynt um stund að selja fisk í hinum stríðshrjáðu löndum Evrópu, Frakklandi, Póllandi, Tékkóslóvakíu og síðast í Rússlandi. Um Þýskaland er naumast að tala, eins og hagþess er nú komið, og eftir reynslunni um Frakkland er naumast hægt að gera ráð fyrir fiskmarkaði þar fyrst um sinn. Tékkóslóvakía er ekki stórt land og miklir erfiðleikar að koma vörum þangað, og þótt þar geti verið um einhvern markað að ræða, þá er ekki hægt að segja, að það sé mikið á honum að byggja, og eins og hv. þm. er kunnugt, þá er verzlunin, sem þar er rekin nú, kostuð af Íslandi, svo að Ísland verður að lána Tékkóslóvakíu fé til að geta tekið fiskinn.

Um Rússland er líkt að segja og Þýskaland, að það er miklum erfiðleikum bundið að verzla við það land vegna þess, að þar sem verzlunin og pólitíska valdið er sameinað, þar er það undir duttlungum hinna ráðandi manna komið, hvernig

slíkir samningar eru. Með þeim aðferðum, sem einræðisríkin geta beitt, tókst Þjóðverjum 1933—1940 að gera Balkanríkin sér verzlunarlega háð með kænlegu verzlunarkerfi. Og þótt eðlilegt sé að selja vörurnar, hvar sem markaður fæst fyrir þær, þá er ekki hægt að leggja markaði í einræðislöndum fyrir frjálsar þjóðir. Þetta atriði kom mjög til umræðu í Danmörku í sumar, þegar dönskum landbúnaðarmönnum þótti markaður, sem þeir höfðu lengi haft í Englandi, of bágur, miðað við það, sem þeir hurftu að fá fyrir vörurnar. Þá bauðst þeim frá Rússlandi talsvert álitlegt tilboð í flestar landbúnaðarvörur sínar. Þó ákváðu danskir kaup-sýslumenn og stjórnámálamenn að selja Englendingum meginíð af vörum sínum, þótt það væri nokkru lægra verði en Rússar buðu. Þeir sögðu sem svo: „Þennan markað þekkjum við og viljum ekki loka honum. Ef við seljum allt til annars lands um stund, þá kemur að því, að önnur lönd, Ástralía og Nýja-Sjáland, fylla þann markað, sem við höfum haft. Þess vegna viljum við heldur selja vörur okkar þar, þótt fyrir lægra verð sé, en loka markaðinum fyrir augnablikshagnað.“ Það er eftirtektarvert, að þessi reynda verzlunarþjóð, Danir, hafa gert þennan mun á markaði í einræðislandi og frjálsu landi.

Það er því ekki hægt að gera sér skynsamlega von um markað fyrir hraðfrystan fisk í Evrópu. Og þá er ekki eftir nema eitt land, þar sem reynt hefur verið að selja þessa vöru, en þó ekki með nógu mikilli orku. Í þessu felst ekki það, að við eigum ekki að nota alla þá markaði, sem hægt er að fá á meginlandinu og í Bretlandi, en við verðum að gera ráð fyrir, að ekki sé örugg framtíð í neinum þeirra, ef lítið er skynsamlega á málið.

Það, sem mælir með, að hægt sé að vinna öruggan markað í Bandaríkjunum, er fyrst og fremst stærð landsins. Þjóðin er ein af allra stærstu þjóðum heims. Hún er að vísu mikil fiskveiðarþjóð, en í stórum hluta Bandaríkjanna er mikið neytt vatna-fisks frá Kanada, sem er alls ekki sambærilegur við íslenska fiskinn, svo að ef íslenski fiskurinn væri sambærilegur um verð, þá mundi hann sigra þar á markaðinum.

Þá er enn eitt, sem hér skiptir miklu máli, en það er það, að Bandaríkin eru mikil forustþjóð

Markaðsleit í Bandaríkjunum. — Flugvellirnir í Reykjavík og Keflavík.

í kælítækni, svo að þar stendur ekkert land þeim á sporði, hvort sem er um kælihus til geymslu, kælivagna til flutnings eða kæliherbergi í sambandi við búðir. Það olli m. a. miklum erfiðleikum á stríðsárunum, að Englendingar höfðu svo litla kælítækni, svo að þegar hraðfrysti fiskurinn var settur í búðirnar, þá varð að þíða hann upp og setja hann í geymslu á ný, ef hann gekk ekki út fyrsta daginn, en kælítækni Bandaríkjanna er orðin svo mikil, að það er hægt að verzla örugglegar með hraðfrystar vörur þar en í nokkru öðru stóru landi.

Það má segja, að gerð hafi verið nokkur tilraun til að afla markaða í Ameríku, þar sem sendur hefur verið vestur þeirra erinda mjög duglegur maður, fyrrverandi forstjóri sildarverksmiðjunnar á Siglufirði, en ég veit ekki til, að honum hafi verið fengið fé til að standa undir kostnaði við að útbreiða þessa markaðsvöru. Ég býst við, að ekki hafi að svo stöddu þótt ástæða til þess, en ef á að bæta íslenskum útvegsmönnum það tap, sem af því leiðir, að enski markaðurinn lokast fyrir þessa vöru, þá verður að leggja fé fram til markaðsleitar og sennilega verulegt fé til þess að dreifa sýnishornum um þetta stóra land. Þess vegna vil ég mælast til, ef rétt þykir að láta þessa till. lifa til síðari umr., að henni verði vísað til fjvn., af því að fyrir mér vakir, að fjárveiting fáiist til þessarar markaðsleitar. Ég legg því til, að till. verði að lokinni þessari umr. vísað til fjvn.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 32:1 atkv. að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: SB, SEH, SK, SÁÓ, SkG, StJSt, StgrSt, ÞÞ, BSt, BÅ, BBen, EE, EmJ, EystJ, FJ, GJ, GSv, GfG, GTh, GÞG, HÅ, HV, HelJ, IngJ, JóhH, JS, JJ, JörB, ÓTh, PZ, PP, JPálm. nei: KTH.

SigtS, StgrA, AS, LJós greiddu ekki atkv.

15 þm. (SG, Åkj, ÅÅ, BG, BK, BrB, EOL, GP, HB, HermG, HermJ, JJós, LJóh, PM, PO) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til fjvn. með 28 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dag-skrá tekin frammar.

2. Flugvellirnir í Reykjavík og Keflavík.

Á deildafundum 15. og 16. okt. var úthýtt frá Sp.:

Till. til þál. um flugvöllina í Reykjavík og Keflavík (A. 4).

Á 3. fundi í Sp., 22. okt., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Það hefur nú mikið verið rætt um flugvelli undanfarið hér á Alþ., og skal ég ekki endurtaka neitt af því, sem þá var sagt. En í sambandi við þann samning, sem samþ. hefur verið við Bandaríkin, að þau telja nauðsynlegt að leggja mikið fé fram á næstu árum til að nota flugvöllinn og gera hann starfhæfan til þeirra nota, sem þau vilja hafa af honum í sambandi við hernám Þýskalands, þá er nauðsynlegt, að um þennan flugvöll verði gerðir nánari samningar en orðið er, annaðhvort við utanrrh. eða flugmrh. eða báða. Og það, sem farið er fram á með þessari till., er að efla hag landsins frekar en orðið er með því að koma ár sinni svo fyrir borð, að við þurfum ekki að leggja í kostnað, sem leiðir af því að stækka flugvöllinn hér í Reykjavík, heldur beri að stefna að því að haga svo samningum við stjórn Bandaríkjanna um stækkun og endurbætur á flugvölluminnu við Keflavík, að þar verði þegar hentug aðstaða fyrir allt flug, sem Íslendingar taka þátt í, innan lands og til útlanda. Með þessu er stefnt að því að spara ríkissjóði Íslands stórkostleg útgjöld, sem vofa yfir honum af flugvöllum hér í Reykjavík. En auk þess yrði þetta til þess að frelsa Reykjavík undan þeirri hættu, sem sífellt hefur vofað yfir og vofir máske yfir enn, loftárásarhættunni. Eg er ekki svo kunnugur því né heldur neinn þm., að þeir geti fullyrt um það, hvað vakir fyrir núverandi ríkisstj. í þessum efnunum. Það liggur í hlutarins eðli, og þarf ekki um það að semja sérstaklega, að allt okkar flug getur orðið starfrækt á Keflavíkurflugvöllum eins og stendur og að endurbætur, sem þarf að gera á völlum, koma okkur ekki til útgjalda að svo stöddu, meðan Bandaríkjamenn hafa aðalafnot af völlum. Um þetta vildi ég heyra frá hæstv. utanrrh. og flugmrh.

Þá kem ég að hinu atriðinu, kostnaðinum við völlum hér. Ég hygg, að í þeim sviptingum, sem urðu hér á Alþ. um flugvallarmálið, hafi það komið í ljós, að jafnvel innan ríkisstj. séu skiptar skoðanir um það, hvað kostnaðurinn verði af völlum hér í Reykjavík. Ég hygg, að hæstv. utanrrh. hafi nefnt nokkuð háar tölur í sambandi við rekstur flugvallarins hér, sem mundi falla á landið, og tel, að flugmrh. hafi nefnt mjög lágar tölur. Ég tel mikið bilið milli þessara upphæða, og þetta held ég stafi af því, að ríkisstj. sé í heild enn ekki bærin að gera sér grein fyrir því, hvað mikinn kostnað er um að ræða. Við þm. stöndum verr að vígi um þetta, höfum ekki aðgang að reikningum þar að lítandi. En það, sem okkur virðist, sem athugum flugvöllinn daglega, er þetta, að flugvöllurinn er mjög lítið notaður fyrir okkar innlenda flug, en ekkert til útlanda, og koma því frá útlöndum litlar tekjur frá völlum. Það er því sýnt nú þegar, að ef Reykjavíkurflugvöllurinn verður eingöngu notaður fyrir innlent flug, þá verður það stórkostlegt tekjuhalla fyrirtæki, svo að það mundi á venjulegum tímum ómögulegt fyrir ríkissjóð að rísa undir því. Og þar við bætist, eins og allir vita, að þessi völlur er byggður á linu myrlendi. Þessi aðstaða

með flugvöllinn hefur orðið enn verri fyrir Íslendinga fyrir það, að Íslendingar hafa ekki kunnáttu-menn til að starfrækja völinn þannig, að það gætu komið hingað útlendar flugvélar, og hefur reynslan orðið sú, að þó að flugmrh. hafi oftast en einu sinni látið drýgindalega yfir því, að nú væru Íslendingar búnir að taka við völinum, þá er þessum málum ekki betur komið en svo, að meginíð af því starfi, sem gert hefur verið á flugvölinum, er framkvæmt af útlendingum, enskum mönnum, sem íslenska stjórnin virðist hafa beðið að hjálpa til í þessum efnum fyrst um sinn. Nú vildi ég heyra, af því að það er mál, sem alla varðar, hvernig er um þessa menn, hver borgar þeim. Ef Íslendingar greiða ekki þetta fé, þá er það velvild af Breti hálfu að hjálpa okkur í þessum efnum, en það er þá að minnsta kosti hjálp, sem tæplega getur staðið til lengdar, þannig að Íslendingar gætu varla sætt sig við að biðja um þessa hjálp fyrir ekki neitt og enn síður tekið að sér völinn, þar sem þá vantar kunnáttumenn og fé til að reka hann. En nú hefur það bætzt við, að flugmrh. og nokkrir af flokksbræðrum hans — ég vil þó undanskilja þann þm. þess flokks, sem hefur verið talinn forustumaður flokksins í bæjarstjórninni og snúið hefur á móti flokknum í þessu máli og farið hörðum orðum um flokksbræður sína fyrir flugvallarmálin hér — hafa í heild ekki aðeins staðið fast á því, að flugvöllurinn yrði ekki lagður niður, heldur vilja þeir láta stækka hann stórlega og vilja í því sambandi láta rífa niður a. m. k. 60 hús hér í bænum. Þetta er merkilegt, þar sem þessi sami flokkur telur sig standa framarlega í baráttunni móti húsnaðisleysinu. Má því kalla léttúð að rífa niður, þó að ekki sé nema 60 hús, til þess að stækka þennan flugvöll. En það er komið í ljós af viðræðum og skýrslum, sem flugmálastjóri hefur gefið, að það mundi kosta tugi milljóna að gera þennan völl starfhæfan, og hefur það einnig komið í ljós hjá þessum manni, að það væri ekki um það að ræða, að Íslendingar gætu haft þetta á hendi hjálparlaust. Nú er það satt að segja furðuleg afstaða hjá flokki þeim, sem ráðh. telst til, að vilja ekki lofa annarri þjóð að nota Keflavíkurflugvöllinn í 5 ár, en ætla svo að fá hjá einhverju stórveldi, og þá sennilega Bandaríkjunum, þann stuðning, sem hann telur þurfa til þess að gera við Reykjavíkurflugvöllinn. Þetta stafar af því, að hlutaðeigendur hafa ekki áttað sig á málinu. Þeir vilja taka völinn, vita, að Íslendingar hafa ekki peninga, vilja fá peninga frá útlöndum, en banda hendinni móti þeim peningum, sem eiga að koma til góða í 5½ ár. Og nú hefur það skeð, að forráðamenn Sósfl. í bæjarstjórn Reykjavíkur hafa yfirgefið ráðh. sinn í þessum efnum og afneitað algerlega stefnu hans þar sér til mikillar sæmdar. Nú er samt sem áður ekki allt búið enn í þessum efnum, og það er það, að þessi krafa Sósfl. um að gera þennan völl enn stærri en hann er hefur skapað gífurlegt andóf hér í bænum, þannig að slíks eru fá dæmi, og hefur verið stofnaður hér félagsskap-

ur, sem hefur fengið því áorkað, að bæjarstjórn Reykjavíkur hefur neitað að verða við tilmælum flugmrh. um stækkun á flugvölinum. En það er áreiðanlegt, að Reykjavík lætur ekki þar staðar numið, því að sá sigur, sem búið er að vinna í þessu máli, er smásigur til að forða Reykjavíkurbæ frá þeirri hættu, sem flugvöllurinn hefur sett bæinn í. Það var ekki hægt að hugsa sér meiri árárhættu en í Reykjavík á stríðstímanum, þó að svo heppilega vildi til, að Þjóðverjar notuðu sér það ekki. Hitageymar Reykjavíkur eru í röð kringum flugvöllinn, enn fremur bæði aðalsjúkrahús bæjarins, háskólinn, að öllum líkindum með handritasafni Íslands, og fornminjasafnið. En auk þess má segja, að höfuðborgin öll girði um flugvöllinn og sé öll í hættu af sprengjum, sem falla þar. Ef sprengja kæmi í hitageyman, þá mundi sjóðandi vatnið falla yfir flugvöllinn, og ekki gott að segja, hvað mikið af fólki yrði fyrir því. Ef sprengja kæmi í Shell-geyman, mundi það vafalaust hjálpa til að gera Reykjavík að engu.

Það er þess vegna áreiðanlegt, að því betur sem menn athuga þetta mál, því fjarstæðukenndari verður sú skoðun, sem hefur komið fram hjá flugmrh. og hans flokki í þessu máli. Það eru engar líkur til, að Reykvíkingar muni nokkurn tíma setta sig við að hafa flugvöll í bænum. Og hvað sem segja má um útlitið í heiminum nú, þá er það að minnsta kosti stórum verra en útlitið var fyrst eftir, að fyrri stríðinu lauk, og það er eins og sumir vitrir menn úti í heimi búist við því, að styrjöld geti skolið á þá og þegar. [Vantar kafla frá innangangsskrifara (Má Jóh.).]

ATKVR.

Tillgr. samþ. með 25:4 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: GJ, GTh, HÁ, HB, HV, HelgJ, IngJ, JóhH, JS, JJ, JörB, ÓTh, PZ, PP, SEH, SK, SÁÓ, SkG, StJSt, BG, BBen, EmJ, EystJ, FJ, JPálm.

nei: GSv, GPG, HermG, KTh.

SigfS greiddi ekki atkv.

22 þm. (GfG, HermJ, JJós, LJós, LJós, PM, PO, SB, SG, StgrA, StgrSt, ÞP, ÁkJ, ÁÁ, ÁS, BSt, BÁ, BK, BrB, EOl, EE, GÞ) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv. og til allshn. með 27 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

3. Endurgreiðsla aðflutningsgjalda af vélbátum.

Á deildafundum 15. og 16. okt. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um endurgreiðslu aðflutningsgjalda af vélbátum (A. 9).

Á 3. fundi í Sp., 22. okt., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Eysteinn Jónsson): Við hv. þm. Borgf. höfum leyft okkur að leggja fram þessa þáttill. Þannig er ástætt, að samkvæmt nágildandi tolllögum er talsvert innflutningsgjald af bátum. Geri ég ráð fyrir, að það sé hugsað sem stuðningur fyrir íslenska bátasmíði. En nú hefur hvort tveggja gerzt, að íslenskar bátasmíðastöðvar hafa nóg að gera og inn eru fluttir margir vélbátar frá öðrum löndum. Þessir vélbátar, sem inn eru fluttir, eru ódýrari en þeir, sem eru smíðaðir í landinu, en samt munu menn eiga erfitt með að koma greiðslu andvirðisins í kring. Nú í sumar var erfið sildarvertið, og mun það hafa komið sér illa fyrir þá, sem fá þessa báta. Það sýnist því ekki skynsamlegt, þegar svona stendur á, að innheimta þessi gjöld. Okkur flm. sýnist því, að rétt sé að gera þessa undanþágu og láta falla niður að innheimta þessi gjöld, sem hafa ekki enn verið innheimt, og endurgreiða þau, sem innheimt hafa verið frá stríðslokum.

Ég þarf ekki að færa fram neinar ástæður fyrir þessu. Það mundi draga þó nokkuð hvern og einn, að þessi gjöld væru felld niður. Það má líka segja, að hér sé um nokkurt fjármagn að ræða fyrir ríkissjóð, en það er þó ekki svo verulegt í því mikla fjármagni, sem ríkissjóður hefur nú með höndum.

Við flm. erum reiðubúnir að láta þá n., sem fær þetta mál til athugunar, fá allar þær upplýsingar, sem við höfum um þetta.

Ég leyfi mér svo að óska þess, að till. verði vísað til fjvn. Mér sýnist eðlilegt, að till. fari þangað, en ekki til allshn.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 30 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til fjvn. með 27 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

4. Verðjöfnunarsjóður.

Á deildafundum 24. okt. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um greiðslu úr ríkissjóði til verðjöfnunarsjóðs (A. 29).

Á 4. fundi í Sp., 25. okt., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Páll Zóphóniasson): Herra forseti. Er búnaðarráð kom saman haustið 1945 og ákvað verð á landbúnaðarafurðum, þá var lagt til, að verðjöfn-

unargjald skyldi vera kr. 1.50 á hvert kg. kjöts. Þetta var breyt. frá því, sem áður var venja á undanfarandi árum. Með þessu átti að jafna mismuninn á flutningskostnaði og geymslu á hinum ýmsu stöðum á landinu. Þá var og ljóst, að útflutt yrði eitthvað af kjöti, sem þyrfti að verðbæta, og var gert svo ráð fyrir, að þær tæpar 2 millj. kr., sem í verðjöfnunarsjóð voru ætlaðar, mundu nægja til þess að verðbæta spaðkjöt og útflutt kjöt. En þetta fór nú á aðra leið. Innanlandssalan reyndist ekki eins mikil og gert var ráð fyrir. Verðlagsráð búnaðarráðs breytti svo þessari ákvörðun þannig, að ekki var innheimt nema 35 auru verðjöfnunargjald af dilka- og geldfjárkjöti og 15 auru af ærkiöti. Reyndin er svo sú, að í ágúst voru seld út 320 tonn af kjöti, en þann 20. sept. voru eftir óseld 460 tonn af kjöti. Verðlagsnefndin hefur borið kostnaðinn við geymslu kjötsins síðan í vor og geymt það í sænska frystihúsinu hér í Reykjavík. Það er því ekki nægilega mikið fjármagn fyrir hendi í verðjöfnunarsjóði til þess að verðbæta allt þetta kjöt. Spaðsaltað kjöt var greitt niður með kr. 1.27 pr. kg., en það gerði 266 þús. kr. Kjöt það, sem selt var til Noregs, var verðbætt með 1.755 þús. kr. Vegna tregra skipaferða náðist ekki í Örfakjötið, en það var selt í haust og verðbætt með ca. 100 þús. kr. Nú vantar enn 600 þús. kr. til verðbóta á þeim útflutningi, sem þegar er orðinn.

Það, sem hér er um að ræða, eru 460 tonn af kjöti, og það, sem þarf til þess að verðbæta það, er allt að 3 millj. kr., eða 2,6 millj. kr. Verðjöfnunarsjóður vantar því 3 millj. kr. til þess að allt kjöt geti verið verðbætt, sem honum var ætlað að verðbæta. Það, sem hér er lagt til í þessari þáttill., er það, að ríkissjóður verðbæti kjötið allt upp í heildsöluverð, og það er það eina, sem vit er í, að mínum dómi. Og þetta byggist á því, að þeir menn, sem sitja í búnaðarráði og verðlagsn., eru ekki fulltrúar bænda, þeir eru settir þar af landbrh. Fulltrúar bænda óskuðu eftir að selja kjötið, en fengu það ekki. Það eru ekki þeirra ráð, að kjötið væri látið liggja óselt. En úr því þarf að fást skorið, hvernig þessar greiðslur verða, því að það er ekki hægt að gera upp kjötverðið nema fá að vita, hvað fyrir þessar birgðir fæst, og hvort ekki fæst meira fyrir þær en útflutningsverð nú. Það er svo auðsætt mál, að þeir, sem eiga í þessu kjöti, — en hverjir það eru, er ekki gott að segja, en það munu þó vera samvinnufélögin miklu fremur en kaupmenn, sennilega einn kaupmaður, — eiga ekki sök á þessum mistökum, sem þarna hafa átt sér stað, heldur er það verðlagsn., sem á sökina. Það sjá allir, hversu óréttlátt er að láta slík einstaklingafélög gjalda þessara mistaka verðlagsn., heldur sé það ríkissjóður, sem á að greiða í verðjöfnunarsjóð það, sem á vantar, til þess að hann geti staðið við skuldbindingar sínar og borgað þennan mismun.

Ég hef heyrt talað um, að hugsanlegt væri að láta verðjöfnunarsjóð taka 3 millj. kr. lán og borga með því uppbótarverðið, svo að hægt sé að gera

kjötið upp til bænda, og láta tekjur sjóðsins lækka næsta ár sem því nemur. Það er hugsanleg leið, en móti henni mælir þó tvennt. Í fyrsta lagi, að bændur eiga ekki sök á þessu. Það eru ekki þeirra fulltrúar, sem eiga sökina, heldur aðrir, sem tekið hafa fram fyrir hendur á þeim og þeirra mönnum. Þar að auki mundi þetta koma mjög ranglega niður, því að það eru margir, sem á árinu 1945—1946 áttu kjöt, en eiga ekkert kjöt næsta ár, og öfugt. Það færðist því yfir á skakka aðila, ef slíki aðferð væri beitt. Í öðru lagi er þannig háttað nú í landinu, að sums staðar er sett á hvert gimbrarlamb, en annars staðar allt fé skorið niður, og það nær ekki nokkurri átt að fara svo að færa þessar greiðslur á milli ára. Ég tel því langeðlilegast og réttlátast, að ríkissjóður borgi þennan halla, sem þarna er um að ræða.

Þá vil ég geta þess, að í búnaðarráði var samþ. með 18:2 atkv., 5 sátu hjá, að skora á verðlagsn. að beita áhrifum sínum þannig á ríkisstj., að hún greiddi batur á þær útluttar afurðir landbúnaðarins, sem nauðsynlegt væri að selja úr landi. Þetta var það, sem ætlat var til af búnaðarráði, þegar grundvöllurinn var lagður að starfi verðlagsn. Og meo þessum samþykktum er það líka viðurkennt, að þarna hafi verið um mistök að ræða.

Ég vil svo óska þess, eftir að þessi till. hefur verið rædd nú, að málið fái heppilega og fljóta afgreiðslu. Ég geri ráð fyrir, að það verði heppilegast að vísa henni til fjvn. Ég vil biðja hv. n. að salta ekki till., en hraða afgreiðslu hennar, svo að fáiast sem fyrst skorið úr þessu máli, því að eins og nú er ástatt í þessum málum, er ekki hægt að gera upp reikningana við bændur. Ég vona, að hv. fjvn. taki till. fljótt til athugunar, hvort sem þörf verður þá á því að taka þetta upp í fjárl. — það kemur í ljós þá —, en láta hana ekki biða eftir því, að það verði ákveðið, og hún komist til síðari umr. áður — Ég skal svo ekki fara fleiri orðum um þetta að sinni.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Ég mun ekki setja mig á móti því, að málið komist til síðari umr. og til fjvn. Hins vegar er ekki allt undir því komið, að n. geti orðið við þeirri ósk að afgreiða till. án tafar, og ég býst líka við, að n. komist að þeirri niðurstöðu, að það sé ekki hægt að afgreiða þá till. svo fljótt.

Það er rétt hjá hv. þm. N-M., að kjötsalan innanlands hefur orðið nokkru minni en verðlagsn. hefur áætlað, og þess vegna eru nokkrar birgðir af fyrra árs kjöti óseldar. En ég veit hins vegar ekki betur en n. sé búin að ráðstafa þessu kjöti að mestu eða öllu leyti þannig, að kjötverðanir í bænum séu búnar að kaupa það til vinnslu, og ég ætla, að verðið sé það sama og heildsöluverðið var til 20. sept. s. l. Hv. þm. N-M. sagði, að verðjöfnunarsjóð vantaði um 3 millj. kr. til þess að geta verðbætt að fullu kjötframleiðslu ársins 1945, en ég ætla, að þar sé um minni upphæð að ræða. Hv. þm. sagði enn fremur, að bændur ættu ekki sök á

þessum mistökum, en ég vil nú ekki viðurkenna, að þarna sé um nein mistök að ræða önnur en þau, að kjötsalan innanlands hefur orðið nokkru minni en verðlagsn. áætlaði. Það er aldrei hægt að segja nákvæmlega fyrir fram, hve mikil kjötneyzla verður í landinu á hverjum tíma. Hitt má telja meiri mistök, eins og átti sér stað 1944, þegar Reykjavík og aðrir kaupstaðir voru kjötlausir allt sumarið, eða frá því í júní og þar til um haustið. Það voru mistök, sem ekki mega endurtaka sig, og það var tjón bæði fyrir neytendur og framleiðendur, og slíkt ástand má ekki endurtaka sig. Þá minnst hv. þm. N-M. á, að það hefði mátt selja kjötið út fyrir meira en fengist fyrir það nú. Á árinu 1945 voru engin tilboð um kjötsölu, sem fært þótti að taka, fram yfir það, sem selt var þá. Það má því segja, að bætt hafi við geymslukostnaður á þetta kjöt, en það er þá líka það eina.

Ég hef ekki heyrt talað um það fyrr en nú að færa verðjöfnunargjaldið milli ára, a. m. k. hefur verðlagsn. ekki talað um neinar slíkar fyrirætlanir. Hinu má gera ráð fyrir, að þær kjötbirgðir, sem til eru frá árinu 1945, muni leiða til þess, að meira verði flutt út af framleiðslu ársins 1946 en ella hefði orðið. Það má vera, að þetta komi ekki algerlega rétt niður, að svo miklu leyti sem kjötframleiðendur eru ekki hinir sömu frá ári til árs, en það mun vera erfitt að fullnægja þessu út í yztu æsar, að ekki verði einhver munur frá ári til árs hvað þetta snertir.

Ég er því samþykkur, að þetta mál verði athugað og því verði vísað til fjvn., en ég vil beina þeim tilmælum til hennar, að hún afgreiði ekki málið án þess að ganga úr skugga um, hvernig útkoma ársins verður, hvað þetta snertir. Ég geri mér vonir um, að hún verði ekki neitt í líkingu við það, sem hv. þm. N-M. vildi vera láta.

Flm. (Páll Zóphóníasson): Það gleður mig, ef reynslan verður sú, sem hæstv. ráðh. vonast eftir, að svo lítið falli til af ærkjöti í ár, að kjötsalarnir sjái sér fært að kaupa þær birgðir, sem fyrir eru og eru meira en eins árs birgðir af ærkjöti til viðbótar því, sem leggst til nú. Það er ágætt, ef þeir hafa þá markaði fyrir vinnsluvöru sína á kjöti, að þeir geti bætt við sig sama sem 460 tonn um til þess að vinna úr, og það 1. fl. dilkakjöti. Ef þetta er rétt, byggist það á því, að ekkert er af ærkjöti í haust.

Hæstv. ráðh. vildi halda því fram, að engin mistök hefðu átt sér stað. Ég er honum ekki samála í því. Ég álit, að um mikil mistök hafi verið að ræða, og mér er nú ljóst, í hverju þau hafa legið. Mér var það ekki ljóst. Mér var það óskiljanlegt, hvernig menn, sem ættu að vera vel að sér í kjötsöllumálum, gætu hugsað sér þetta. En af greinum, sem Guðmundur Jónsson skrifar, verður mér þetta ljóst, því að hann tekur allt ærkjötið og allt dilkakjötið og dregur svo birgðirnar frá og segir svo, að þetta hafi meðalsalan verið á mánuði, en gáir ekki að því, að hann er hér með 422 tonn

af ærkjöti, sem búið er að vinna úr, og 295 tonn af dillkakjöti, og miðar birgðirnar 1. maí við þær. Svo reiknar hann út, hvað selzt hafi á mánuði hverjum að sumrinu, og reiknar svo, hver neyzlan muni verða eftir því. Þetta kalla ég mistök. Og að lækka verðjöfnunargjaldið vegna þess, að talið er, að meira seljist mánaðarlega af dillkakjöti en raun bar vitni um, kalla ég mistök. Hvað snertir verð á kjötinu og hvað hægt hefði verið að fá fyrir það, þá ber þeim ekki saman mönnum, sem hæstv. ráðh. valdi í búnaðarráð. Sveinn Jónsson segir, að hægt hefði verið að fá 5,50 pr. kg., en annar, Aðalsteinn Jónsson, segir, að það mundi hafa verið hægt að fá a. m. k. 5,40 pr. kg. Ég veit ekki, hvor hefur rétt fyrir sér. Hæstv. ráðh. veit það kannske. Þetta kjöt hefði átt að vera búið að flytja út, og það í fyrra haust, og hefði þá mátt spara þá peninga, sem nú er búið að eyða í geymslu, flutninga milli hafna, frystihúsagjald og svo rýrnun, þó að þeir peningar séu ekki miklir í augum hæstv. ráðh., þegar hann er að tala um, að engin mistök hafi átt sér stað. En það er samt sem áður full sanngirni í því að krefjast þess, að bændum verði bætt þetta upp og þeir fái heildsöluveroið greitt, hvaða leið sem farin verður, og það þurfi ekki að verða til þess að lækka næsta árs framleiðslu.

Ég vil þakka hæstv. ráðh. fyrir undirtektir hans í málinu, og er það vel farið, ef hægt er að koma öllu kjötinu upp í heildsöluverð, en það er nauðsynlegt, að það fáiast gert upp sem allra fyrst, svo að hægt sé að fara að gera upp við bændur.

ATKVR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til fjv. með 28 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

5. Ullarkaup ríkissjóðs.

Á deildafundum 24. okt. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um kaup ríkissjóðs á ull (A. 30).

Á 4. fundi í Sp., 24. okt., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Steingrímur Steinþórsson): Ég get að miklu leyti vísað til þeirrar grg., sem fylgir þessari þáttill. á þskj. 30, er ég flyt hér ásamt fjórum öðrum hv. þm., eins og sést á þskj., en ég vil bæta örfáum orðum við það, sem í grg. stendur. Þegar lögfest var samkomulag sexmannanefndarinnar 1943,

þá var gengið út frá ákveðnu verði á ull, eins og öðrum afurðum landbúnaðarins. Framleiðendum voru ætlaðar kr. 8.50 fyrir hvert kg. af ull án tillits til, hvaða flokk væri um að ræða. Þau þrjú ár, sem sexmannanefndarsamningurinn var í gildi, var sama verð ákveðið öll árin, þ. e. kr. 8.50 hvert kg., og vitanlega ber ríkissjóður ábyrgð á því, að framleiðendur fái þetta verð að lokum fyrir ullina. Nú var sáralítil ull seld á styrjaldarárunum, svo að ullarframleiðslan frá árunum 1943, 1944 og 1945 hefur safnast saman, og mun hér vera að ræða um 1200—1300 tonn. Nú mun þó vera búið að selja 730 tonn, og ég hygg, að sú sala hafi orðið þannig, að ríkissjóður hafi ekki horið neinn verulegan halla af þeirri sölu eða kannske engan. En enn þá liggi 500 tonn óseld frá þessum 3 árum. Hér sleppi ég alveg ullarframleiðslu þessa árs, en hún er enn óseld, en það snertir ekki þetta mál, þar sem ríkissjóður stendur ekki í ábyrgð fyrir þeirri framleiðslu. Er því ekki þörf á að rugla því saman. Afleiðing þessa hefur orðið sú, að bændur hafa ekki fengið nema nokkurn hluta þessa ullarverðs, sem þeir eiga kröfu til. Ég veit, að víða hefur verið fært í reikninga þeirra kr. 3.50 fyrir kg. eða 4 og eitthvað á 5. kr., þar sem hæst hefur verið áætlað. Þetta er mjög glögg og gott dæmi fyrir hv. þm. að athuga, þegar verið er að tala um hið háa verð, sem bændur fái fyrir afurðir sínar. Þótt verðið sé ákveðið kr. 8.50 fyrir hvert kg. af ull þessi 3 ár, þá hafa flestir bændur ekki fengið nema 3—4 kr. fyrir kg. Og svona hefur það verið með marga hluti fleiri, hvað þeirra afurðir snertir. Ég hugsa, að verkamönnum þætti það ekki í lagi að þurfa að bíða í 2, 3 og 4 ár eftir hluta af launum sínum, en þetta hafa bændur orðið að gera. Nú er ég ekki að ásaka neinn í þessu efni, því að ríkissjóði ber ekki skylda til samkv. l. að ábyrgjast verðið, fyrr en sala ullarinnar fer fram. Ég veit þetta, en þetta getur ekki gengið svona til lengur, og við flm. þessarar till. teljum, að þetta verði að gerast upp fyrir næstu áramót, svo að hægt sé að ganga frá ullarverðinu fyrir þessi ár. Ef ekki verður unnt að selja ullina fyrir áramót, þá leggjum við til, að ríkissjóður kaupi hana og greiði fyrir hana lögákveðið verð. Síðan getur hann svo geymt hana, þangað til sala getur farið fram. En mér er sagt, að nú sé verið að leita eftir sölu á ullinni í Póllandi og víðar, og hef ég heyrt, að líkur séu til, að samningar muni takast um sölu bráðlega. Þetta væri gleðilegt, og þá gætum við hugsað okkur, að þessi þál. væri óþörf, svo framallega sem salan fer fram nú og hægt verður að koma þessu í kring fyrir áramót. En þar sem allt er enn í óvissu um þetta, þá tel ég, og væntanlega við flm. allir, að rétt sé að bera fram þessa þál. nú til þess fyrst og fremst að minna á þetta og í öðru lagi sem kröfu af hálfu ullarframleiðenda um það, að þetta mál verði ekki látið bíða lengur en til næstu áramóta, svo að þá sé hægt að ganga frá því verði, sem þeim ber fyrir þessi ár. Ég hygg það sé ekki ástæða til að taka fleira fram

varðandi þetta að þessu sinni. Ég tel ekki óeðlilegt og geri það að till. minni, að þessi till. fari til hv. fjvn., eins og sú till., sem var hér á undan til umr. (Till. til þál. um greiðslu úr ríkissjóði til verðjöfnunarsjóðs.), enda eru þessi mál mjög skyld hvort öðru, þótt misjafnt sé, hvað liggur til grundvallar fyrir till. og þessari.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Það er eins með þessa till. og till. hér á undan, að ég er ekki á móti því, að hún sé hér til umr. og fari svo til fjvn. til athugunar. Hins vegar verð ég að segja það, að ég sé ekki, að nein ástæða sé til þess að leggja þá skyldu á ríkissjóð að kaupa þá ull, sem eftir er frá undanförunum árum. Eins og hv. þm. skýrði frá, þá lágu hér í ársbyrjun þriggja ára birgðir, frá árunum 1943, 1944 og 1945. Af þessum þriggja ára birgðum hefur tekizt að selja 800 tonn, og eftir er þá að selja 500 tonn. Hv. þm. talaði um, að samningar stæðu yfir um að selja þessa ull til Póllands. Ég verð að segja eins og er, að ég hef ekki sérlega mikla trú á, að þær umleitanir beri árangur. Hins vegar lít ég svo á, að svo framarlega sem þær tilraunir bera ekki árangur, þá sé heppilegast að selja ullina annars staðar fyrir það verð, sem hægt er að fá fyrir hana. Ég tel of áhættusamt fyrir ríkissjóð að draga öllu lengur sölu á ullinni. Það má að vísu fullyrða, að það varð ríkissjóði til happs, að frestað var að selja ullina þar til á þessu ári. Það hefur tekizt svo vel til um meiri hluta að þeirri ull, sem seld var á s. l. ári. að ríkissjóður mun engan halla hafa af þeirri sölu. En til þess lágu sérstök atvik. og er því ekki hægt að telja það eðlilega sölu. Um hitt, sem selt var til Danmerkur og Ítalíu, er það að segja, að ríkissjóður ber af því nokkurn halla, en samt ekki neitt sem nálgast það, sem orðið hefði, ef ullin hefði verið seld 1944 fyrir það verð, sem þá stóð til boða. Það hefur því rættzt betur úr þessu en útlit var fyrir í byrjun ársins. Hitt orkar varla tvímælis, að ríkissjóður mun bera halla af því, sem eftir er. En þegar lítið er á það, hvernig þetta hefur gengið á undanförunum árum, og að í ársbyrjun voru þriggja ára birgðir af ull. þá finnst mér, að í raun og veru sé það ekkert óeðlilegt, þótt líði fram yfir næstu áramót að gera upp þennan hluta ullarinnar, sem eftir er. Það er búið að höggva mikið skarð í ullarbirgðirnar núna, svo að bændur og verzlunar standa ólíkt betur að vígi við þessi áramót en þau næstu á undan, hvað þetta snertir. Ég geng út frá því, að ullin verði seld, áður en langt um líður, fyrir það verð, sem fæst fyrir hana. Ef hv. þm. eru því sammála og skoða það ekki of mikla áhættu fyrir ríkissjóð að draga að selja ullina lengur, þá sé ég ekki ástæðu til að baka ríkissjóði þau óþægindi, sem því eru samfara að þurfa að taka allmikla lán til þessara hluta nú þegar. Ég held, að það verði ekki sérlega tilfinnanlegt fyrir bændastéttina, þótt dráttur verði á þessu fram yfir áramót.

Flm. (Steingrímur Steinþórsson): Ég ætla ekki að lengja umr. um þetta, og ég get að nokkru leyti þakkað hæstv. ráðh. fyrir undirtektir hans, þar sem hann óskar eftir, að hv. fjvn. taki málið til athugunar. Mér virðist að vísu hæstv. ráðh. muni vera því fremur mótfallinn, að ríkissjóður kaupi þessar ullarbirgðir, ef ekki tekst sala á þeim á næstu mánuðum. Það hugsa ég, að sé skoðanamunur milli okkar og ráðh. Ég tel, að með þeirri ábyrgð, sem ríkið tók á þessari vöru um þetta árabíl, þá hljóti að fylgja það, að þetta verði einhvern tíma gert upp, og ég tel, að þessi dráttur megi ekki verða lengri en hann er þegar orðinn. Við verðum að ganga út frá því, að úr því ríkissjóður tók ábyrgð á þessari vöru, þá geti það ekki gengið svo til ár eftir ár, að uppgjör fari ekki fram. Og það gleður mig, að hæstv. ráðh. skuli segja, að hann muni beita sér fyrir því, að ullin verði seld og það sem allra fyrst. Ég vil leggja áherzlu á það, að best muni vera, að þetta sé gert sem fyrst upp, og það mun líka vera heppilegast vegna þess, sem ríkissjóður verður að greiða í sambandi við það.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Mér skilst hæstv. ráðh. muni leggja á móti því, að ríkissjóður kaupi ullarbirgðirnar. Með tilliti til afstöðu hæstv. ráðh., þá vil ég beina því til hv. fjvn., hvort ekki sé athugandi, að hún reyndi að fara milliveg í þessu sölumáli. Það mun vera búið að selja mikið til alveg suma flokka af ull árunna 1943 og 1944. Óselt mun vera eitthvað af 2., 3. og 5. flokki. Mér hefur dottið í hug, hvort hæstv. ráðh. sæi sér ekki fært að vera með því, að ríkissjóður kaupi það, sem eftir er af ullinni frá árunum 1943—44, svo að hægt sé að gera þau ár upp. Það er strax betra, þótt framleiðslan frá árinu 1945 bíði um sinn. Ég vil beina þessu til hv. n. og vænti þess, að hún athugi, hvort hér sé ekki bent á þann milliveg, sem hæstv. ráðh. gæti fallizt á og allir sætt sig við eftir atvikum.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fvrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv. og til fjvn. með 28 shlj. atkv.

Á 21. fundi í Sp., 7. jan., var till. tekin til síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 22. fundi í Sp., 10. jan., var till. aftur tekin til síðari umr. (A. 30, n. 233).

Frsm. meiri hl. (Pétur Ottesen): Tilefni þessarar till. til þál. um kaup ríkisins á ull er það, að við lok ársins 1945 voru óseldar þriggja ára birgðir ullar í landinu, en svo stendur á, að ríkið hefði tekið ábyrgð á því, að ullareigendur fengju ákveðið verð fyrir ull sína án tillits til verðs á erlendum markaði. Dráttur á sölu ullarinnar stafar af því, að ríkisstj. vildi freista að fá sem hæst

verð, til þess að ríkið biði ekki tjón af. Nú rættist þannig ár þessu á síðasta ári, að mikið magn ulla tókst að selja, og það, sem betra var, að þeim, sem önnuðust söluna, tókst að fá svo hátt verð, að ríkið biði ekki teljandi halla. Má segja, að vel hafi verið að verki af hálfu þeirra, sem með söluna fóru undir handleiðslu ríkisstj., að hærri verð skyldi fást fyrir ullina en ríkjandi gangverð á sama tíma. Hins vegar er nú eftir á 4. hundrað smálestir af ull óselt, og er það 3. og 5. flokkur ullarinnar eftir mati. Þetta magn hefur ekki enn þá tekizt að selja fyrir verð, er svari til ábyrgðarinnar, og eru ekki talin líkindi til, að þetta verð fáiist, þó að salan dragist eitthvað á langinn. N. fékk upplýsingar hjá S.Í.S. og Garðari Gíslasyni, en þeir hafa á hendi sölu ullarinnar, og telja þessir aðilar, að ekki séu líkur til, að hægt sé að fá það verð, er svari til ábyrgðarinnar, og eftir því verði, sem þeir telja, að fánlegt sé fyrir ullina, þá getur halli ríkissjóðs hæglega numið allt að 1½ milljón kr. Enn fremur telja þeir ekki betra að biða og vilja ljúka uppgjöri þessara mála gagnvart bændum sem fyrst, og hafa þeir mælt með, að ef sölunni verði frestað, þá greiði ríkið andvirði ullarinnar, þótt sala hafi ekki farið fram, svo að hægt sé að gera upp við bændur, sem lengi hafa beðið uppgjorsins.

Samkomulag varð hjá meiri hl. fjvn. um það, að þessi till. verði samþ. og gengið verði frá uppgjöri. En þar eð áliðið var og ekki hægt að ljúka þessu fyrir áramót, þá hefur n. lagt til, að till. verði breytt þannig, að þessu verði lokið fyrir lok þessa mánaðar. N. leggur því til, að till. verði samþykkt með þeirri breyt., að þetta verði endanlega gert fyrir 31. jan. 1947, og megi þá greiða bændum. Það hefur orðið allmikill dráttur hjá n. að afgreiða þetta mál, og stóð þannig á því, að þegar till. barst og lengi eftir það, lá fyrir sala ulla til Póllands, og þótti n. rétt að biða úrslita þess máls. En eftir að sú sala var um garð gengin og fullar lyktir fengnar um hana, afgreiddi fjvn. þessa till., og er nú að hreina að ganga, að eftir eru aðeins um 300 smálestir, sem ríkissjóður þyrfti að greiða, ef greiðsla hefur ekki komið fyrir 31. jan. 1947, eða þá greiða þann halla, sem af sölunni kynni að leiða. Þeir tveir nm., sem ekki skrifuðu undir þetta nál., hafa ekki gefið út sérálit, og virðast þeir ekki vera mjög mótfallnir þessu, þótt þeir skrifuðu ekki undir. Munu þeir ef til vill gera grein fyrir afstöðu sinni. Sem sagt mjög gott samkomulag var í n. og skilningur á því, að eðlileg sé ósk bændna um fullt uppgjör, þó að nm. viðurkenni, að ástæða hefði verið til þess fyrir ríkisstj. að freista þess að fá sem hæst verð fyrir ullina, svo að ekki þyrfti að grípa til ríkisábyrgðarinnar nema sem allra minnst. Þetta hefur tekizt um mikinn meiri hluta þess ullarmagns, sem hér er um að ræða.

Sigurjón A. Ólafsson: Það er rétt hjá hv. frsm. meiri hl. fjvn., að við tveir, sem ekki höfum undir-

ritað álit meiri hl., höfum ekki lagt hér fram neitt sérstakt nál., og mætti ef til vill draga af því þá ályktun, að andstaða okkar gegn þessu máli væri ekki áberandi. Hins vegar má ætla af því, hve margir nm. standa að brtt. á þskj. 233, að framgangi málsins sé tryggður meiri hl. hér á þinginu. En afstaða mín mótaðist af tvennu. Í fyrsta lagi eru hér í gildi l. um breyt. á dýrtíðarl. Sú breyt. var samþ. 28. febrúar 1945, og vísa ég hér til 5. liðs þessara bráðabirgðaákvæða í þessu sambandi. Ég leit svo á í fjvn., að þar sem dregizt hefur að selja ullina þar til á s. l. ári, að undanteknum 3. og 5. flokki, þá ætti nú að fara með það, sem er óselt, eins og það, sem er selt, þ. e. greiða bændum það ekki fyrr en það er selt. Og nú er mér spurn, hvort hægt sé að breyta þessum l. með einfaldri þál. í þessu efni, og gætu mér lögróðari menn upplýst það hér. Ég hefði haldið, að breyta þyrfti fyrst bráðabirgðaákvæðum dýrtíðarl. frá 28. febrúar 1945 og á þann hátt fela ríkisstj. að gera þá breyt., er Alþ. vill samþykkja í þessu máli. Í l. þeim er ákveðin regla mörkuð um alla meðferð þess.

Hin ástæðan til afstöðu minnar er sú — og er ekkert einkennilegt, þótt menn, sem hafa fjallað um mál í fjvn., hugsi þannig —, að ég veit, ekki, hvort ríkissjóður er við því búinn að borga út 2½ millj. kr., en það mun hv. fjmrh. geta upplýst. Ég dreg það mjög í efa, að ríkissjóður hafi svo mikið af handbæru fé, að hann gæti orðið við þessari áskorun, ef hún næði samþykki, fyrir lok þessa mánaðar. En eins og kunnugt er, á ríkið minnst til af handbæru fé í byrjun hvers árs, og þyrfti sennilega yfirdrátt til að mæta þessari kvöð, og kvaðirnar eru nú svo margar, eins og við vitum best í fjvn. Þá hef ég lítilliga gert grein fyrir þeim tveimur meginástæðum, sem liggja til þess, að ég sé mér ekki fært að fylgja þessu máli, og mun ég láta þessa grg. nægja, en ekki bera fram sérstakt nál.

Frsm. meiri hl. (Pétur Ottesen): Ég vil út af því, sem hv. l. landsk. sagði um hinar tvær ástæður sínar, benda á, að fyrri ástæða hans er algerlega á misskilningi byggð, því að dráttur sá, sem varð á sölu ullarinnar, stafaði ekki af því, að ekki væri hægt að selja hana öll árin. Það var alltaf hægt, en fyrir svo lágt verð, að ríkið hefði beðið verulegan halla á sölunni, ef gengið hefði verið að því verði. Nú áttu bændur rétt á að fá sitt verð fyrir ullina, en bændur hafa sýnt þá tilhlýðrunarsemi gagnvart ríkinu að hafa ekki kröfur í frammi, heldur létu þeir sér lynda, að ríkið biði eftir betra tækifæri með söluna. Þetta leiddi til þess, að bændur hafa orðið að biða í þrjú ár eftir andvirði ulla sinnar. Allir sanngjarnir menn viðurkenna nú, að ekki væri með öllu ástæðulaust, þótt bændur kveinkuðu sér einhvern tíma við því að láta halda þannig eftir hluta af kaupi sínu. En þeir hafa sýnt þegnskap og ekki gert neinn uppsteyp. Ég vil leiðrétta þann misskilning hv. l. landsk., að gera þyrfti breyt.

Ullarkaup ríkissjóðs.

á dýrtíðarlögunum frá 28. febrúar 1945, áður en hægt væri að samþykkja þáttill., sem hér er til umr. Það þarf enga breyt. að gera á þeim l. í þessu sambandi, því að bændur gátu krafist þess með fullum rétti, að ullin væri seld fyrr, og mér er kunnugt um, að árið 1945 lágu fyrir fjv. eindregnar óskir um það frá Garðari Gíslasyni og Sambandi íslenskra samvinnufélaga, að sala á ullinni yrði þá látin fara fram vegna bændna, en fjv. ræddi við ríkisstj. um þetta og gekkst inn á það sjónarmið hennar að doka enn við með söluna í von um, að herra verð næðist fyrir ullina. Og þær vonir hafa rætt um þá ullarflokka, sem þegar eru seldir. Á þeirri sölu hefur ekki orðið teljandi halli. Hins vegar liggja fyrir upplýsingar um það, að ekki séu líkindi til, að verð hækki á þeim flokkum, sem enn þá eru óseldir, og ekki muni þýða að biða betri árangurs um þá. Og þá er ekki eftir neinu að biða lengur. Annað mál væri, ef ríkisstj. vildi enn biða og teldi vonir standa til þess, að óselda ullin hækkaði í verði. En þegar sú ósk kemur nú frá bændum, að þessu athuguðu, að endanlega verði gengið frá ullarverðinu, og þar sem þriðjungur ullarinnar er enn óseldur, þá er það á fullum rökum reist, að óskað er eftir endanlegu uppgjöri í þessu efni.

Varðandi getuleysi ríkissjóðs til að greiða ullina fyrir 31. janúar skal ég lítið segja, en það er víst, að ríkið verður að standa við ábyrgðir sínar. Hæstv. fjmrh. segir til um þetta. En getan fer vissulega mikið eftir því, hvort andvirði hinnar óseldu ullar verður allt greitt út eða ullin er öll seld strax á því verði, sem fyrir hana er unnt að fá, og ríkið látið greiða mismuninn á því verði og hinu, sem bændur eiga kröfu á að fá fyrir hana. En hér verður ríkið eins og áður að standa við skuldbindingar sínar.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Herra forseti. — Ég neita því ekki, að mér kemur það nokkuð einkennilega fyrir sjónir, hve fast þetta mál er nú sótt hér. Á árunum 1943—1945 var engin ull seld. Þó voru þá ekki gerðar neinar kröfur til þess, að ríkið greiddi ullina. Árið 1946 gerist það svo, að talsverð ull selst fyrir hagkvæmt verð, og nokkuð af ullinni seldist fyrir ágætt verð. Þessi sala leiðir til þess samkvæmt upplýsingum frá fulltrúum Sambands íslenskra samvinnufélaga og Garðari Gíslasyni, sem eru mestu ullarútflytjendurnir, að unnt er um þessi áramót að gera upp ullina fyrir árin 1943 og 1944, og er þá árið 1945 eitt óuppgeitt. Og nú fyrir skömmu hefur verið gerður samningur við Pólland um sölu á 300 smálestum ullar. En það er aðallega 1. og 2. flokkur, sem Pólverjar vilja kaupa, svo að ekki er unnt að fullnægja þeim samningi, en ef það væru þeir flokkar, sem eftir væru óseldir af ull landsmanna, þá væri lítið eftir af ullinni frá 1943—1945, þegar búið væri að fullnægja Póllands-samningnum. Hins vegar hefur ullareigendum, sem nú eiga þessa flokka (1. og 2. flokk), verið gefinn kostur á að ganga inn í Póllands-samninginn, og

er það tilboð ullarframleiðendum til hagsbóta, þar eð þeir fá hagkvæmt verð fyrir þá ull árið 1946. Auk þess hefur verið um það talað milli ríkisstj. annars vegar og Sambands íslenskra samvinnufélaga og Garðars Gíslasonar hins vegar, að athugaðir verði möguleikar á sölu þeirrar ullar, sem enn er óseld. Mér er kunnugt um, að reynt hefur verið að selja hana í Ameríku. Enn þá hefur ekki tekist að útvega tilboð í hana, er þyki nógu hagstætt, en einhverjar vonir munu standa til þess, að úr því geti rætt. Ég verð því að segja, úr því að búið er að selja ullina frá 1943 og 1944, að ég hef ekki trú á, að mikill kurr mundi koma upp meðal ullarframleiðenda, þótt það drægist fram á mitt þetta ár að gera upp árið 1945, sérstaklega þegar þess er gætt, að vegna Póllands-samningsins hefur ullarsalan fyrir 1946 verið gerð upp að miklu leyti.

Það hefur verið spurzt fyrir um það hér, hvort hægt mundi að snara út andvirði þeirrar ullar, sem enn er óseld. Því er fljótsvarað. Það er ekki hægt nema með lántöku. Núna um áramótin skuldaði ríkissjóður allar þær fjárhæðir, sem lagðar hafa verið út vegna bátabygginga innanlands á s. l. ári, eða á 9. milljón króna. Að öðru leyti var reikningur ríkissjóðs sléttur, en einhver örlítil inneign þó. Eftir áramótin hefur orðið að greiða það mikið út, að yfirdráttur á reikningi ríkissjóðs er nú nálægt 5 milljónum króna. Það er máské ekki ólíklegt, að unnt væri að útvega bráðabirgðalán til að greiða ullina. Annað mál er það, hvort þm. telja knýjandi nauðsyn bera til þess eða ekki. Út frá því, sem ég hef nú sagt, mundi ég gera það að till. minni, að þetta mál væri látið biða, a. m. k. fyrst um sinn. Ég efast um, að nokkur þm. sé svo bjartsýnn, að hann búist við, að þessu þingi ljúki fyrr en eftir tvo til þrjá mánuði. Og ég held, að naumast yrði þjóðar-brestur, þótt málinu væri frestað um sinn, meðan verið væri að sjá, hvað kæmi út úr þeim tilraunum, sem nú eru gerðar til að selja það, sem enn þá er óselt af ullinni. Ef ný ríkisstj., sem væntanlega kemur hér innan skamms, kæmist að nýrri niðurstöðu í málinu, væri alltaf hægt að taka það upp að nýju. Mér sýnist þetta nú vera skynsamlegasta lausnin, í stað þess að knýja ríkisstj. til lántöku nú. Hún hefur í mörg horn að líta, eins og nú er í pottinn búið á mörgum sviðum, og ef til vill yrði annað talið meira aðkallandi en þetta.

Sigurður Kristjánsson: Herra forseti. — Ég vildi aðeins leiðrétta misskilning, sem er í því fólgin, að undir nál. meiri hl. fjv. vantar mitt nafn, og hefur það komið fram í þessum umr., að ég væri í minni hl. Til staðfestingar þessu vil ég lesa úr gerðabók fjv. 13. des. Þar stendur, með leyfi hv. forseta:

„Tekið fyrir till. til þál. um kaup ríkissjóðs á ull. Samþ. að mæla með till. óbreyttir af ÁS, HÁ, HelgJ, PO, SK, IngJ og GJ.“

Þetta vildi ég aðeins leiðrétta, en sé ekki ástæða til að gera nánar grein fyrir atkv. mínu. Við í meiri hl. höfum falið fram. að mæla fyrir okkar hönd.

Frsm. meiri hl. (Pétur Ottesen): Ég bið velvirðingar á þeim mistökum, sem átt hafa sér stað varðandi undirskrift hv. síðasta ræðumanns undir nál. meiri hl. fjvn. En þessar upplýsingar hans skera úr um afstöðu hans, svo að það er þá ekki nema hv. 1. landsk. einn, sem er í minni hl. Ef til vill eru þessi mistök mér að kenna, og bið ég þá velvirðingar á því.

Hæstv. fjmrh. lét orð falla á þá leið í ræðu sinni, að mál þetta væri nú nokkuð fast sótt af bændum, endanlegt uppgjör ullarinnar. Miðað við langlundargeð þeirra, er þeir hafa beðið miklu lengur eftir ullarverðinu en öðru afurðaverði á undanförnum árum, má segja, að málið sé nú fast sótt. En þegar litið er á það, að allar aðrar stéttir í þjóðfélaginu gera kröfur til að fá vinnu sína greidda strax og enginn sýnir biðlund, er þetta mál sízt fast sótt í samanburði við það, þótt þess sé óskað 1947, að þessi viðskipti bændu séu gerð upp. Það er síður en svo ósanngejarnt, að bændur bera fram þessa ósk. Mér fyrir mitt leyti er þeim mun ljúfara að taka undir hana nú, sem ég átti þátt í því í fjvn. áður að vísa óskum bændu á bug með því að láta málið kyrrt liggja, þótt það væri þannig lagt fyrir fjvn., að ástæða hefði verið til að láta það koma fram í ályktunarformi.

Hæstv. fjmrh. taldi, að svo mikil ull hefði þegar selt, að andvirði hennar mundi hrökkva til að gera upp árin 1943 og 1944. Engu að síður virðist mér nú full ástæða til að gera endanlega upp þessi viðskipti, og kemur sá vilji fram hjá flm. þessarar till. og öllum nm. í fjvn., að einum undanskildum. Það kæmi náttúrulega til greina fyrir ríkið að athuga, hvort hærra verð mundi fást fyrir hina óseldu ull en núgildandi markaðsverð. En það eru litlar horfur á hærra verði. Í bréfi frá Garðari Gíslasyni um þetta efni, sem sent var n., er það tekið fram, að litlar líkur séu fyrir því, að það, sem eftir er af ullinni, seljist yfir markaðsverði, og stöðugt minnkandi möguleikar fyrir sölu. Þess vegna virðist mjög eðlilegt, að nú sé selt það, sem eftir er af ullinni, og bændum greitt það, sem þeim ber. Í sama strenginn tekur S.Í.S. í bréfi til n.

Um hitt atriðið, hvort ríkissjóður sé fær um þær skuldbindingar, sem þetta hefur í för með sér, stendur fjmrh. næst að dæma um. Ég mun ekki véfengja það, að stofna yrði til lántöku, en með skírskotun til umsagnar þeirra aðila, sem ullarsöluna hafa með höndum, þá finnst mér vera til athugunar, hvort rétt sé að biða með sölnu og hvort slík bið yrði ekki einungis til þess, að ríkissjóður yrði að færa stærri fórnir en ella. Ég get ekki gengið inn á það, að það sé á nokkurn hátt óeðlilega fast sótt af hálfu bændu, þó að þeir óski að fá gert upp nú, þvert á móti tel ég það mjög réttmæta kröfu.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Það er að heyra, að hv. þm. Borgf. hafi annaðhvort ekki heyrt það, sem ég sagði áðan, eða þá algerlega misskilið það. Ég sagði, að verið væri að gera tilraunir til að

selja þá ull, sem til væri, alls ekki þannig, að verið sé að leita að verði yfir venjulegt heimsmarkaðsverð, eins og hv. þm. virðist hafa skilið orð mín. Það er búið að gera margar tilraunir til að fá yfir markaðsverð, en nú þykir sýnt, að það muni ekki takast á meira magni en orðið er. Mín skoðun er því sú, að nú eigi að selja ullina fyrir eðlilegt heimsmarkaðsverð. Annað er of mikil áhætta. Það leiðir auðvitað af sér, að ríkissjóður verður að bera hallann, þ. e. mismuninn á því verði, sem fæst fyrir ullina, og því, sem bændum hefur verið tryggt með l. N. telur þennan halla vera 1 millj. og 500 þús. kr., en ég geri ráð fyrir, að hann verði allmiklu meiri. En við því er ekkert að segja. Ríkissjóður hefur tekið á sig þessa ábyrgð, og skiptir því mestu máli, að það verð fáiist fyrir ullina, að tap ríkissjóðs verði eins litið og mögulegt er. Það heppnaðist að vísu að spara ríkissjóði milljónir með því að selja ekki neina ull frá 1943, 1944 og 1945 fyrr en á síðasta ári, en hins vegar tel ég það of mikla bjartsýni að geyma lengur að selja það, sem nú er til, svo framarlega sem markaður er til staðar.

Það er ekki ástæða til að þrátta um, hvaða sanngirniskröfu bændur hafi í þessu efni. Þm. Borgf. slær því föstu, að bændur eigi fullan rétt á því, að ríkissjóður kaupi alla þá ull, sem nú er til, og gjaldi bændum hið ákveðna verð. Ég held, að ekkert ákvæði í l. fjalli um þetta, og ég efast um lagalega skyldu. Hitt er rétt, að ríkissjóði ber að standa skil á vissu verði fyrir ullina samkv. l., en þar er enginn ákveðinn tími afmarkaður. Um það, hvaða sanngirni mælir með því, að ríkissjóður hlaupi hér undir baggann með lántöku, það fer eftir því, hvað þörfin er rík. Ég hygg, að hjá öllum þorra bændu skipti þetta ekki miklu máli, þar sem víða mátti sjá fé í ull fram undir réttir í haust. Þm. Borgf. vill svo mjög styðjast við l. nr. 58 frá 1945, en ég vil vekja athygli á því, að það eru engin sérákvæði um ullina, sem framleidd er 1945, heldur aðeins talað um að verðbæta alla ull, sem tilbúin er 15. sept. þ. á., og má gera ráð fyrir, að ullin 1945 hafi alls ekki verið tilbúin 15. sept. Þó að það þyki sjálfsagt, að ríkissjóður verðbæti þessa ull líka, þá þykir mér rétt að benda á þetta.

Ég vil halda því fram, að það skipti ullarframleiðendur ekki miklu máli, hvort ullin verður greidd nú eða síðar á árinu, og tel ekki rétt að íþyngja ríkissjóði um of með miklum kröfum, heldur verði sýnd lipurð nú fyrst um sinn til þess að sjá, hvernig þessi mál skipast.

Frsm. meiri hl. (Pétur Ottesen): Það verður erfitt fyrir mig að ræða um lagalegan rétt við fjmrh., því að um það er hann mér miklu fróðari, en ég vil þó segja mitt álit á þessum atriðum, sem ráðh. drap á.

Ég sé ekki, að í l. frá 1945 um þetta efni sé neitt, sem skerði rétt bændu í því, að þeir hefðu getað látið selja ullina við fyrsta tækifæri, en

ríkissjóður hefði orðið að greiða það, sem vantaði á hið lögakveðna verð, þá þegar.

Hitt atriðið var, að vafi væri á því, hvort öll ull ársins 1945 heyrði undir þessi l. Ég tel, að hér sé ekki um neinn vafa að ræða, því að ég álit, að sú ull, sem tekin hefur verið af fénu, sé framleidd, þó að það sé auðvitað rétt, að hún sé ekki um leið tilbúin til útflutnings. Þess vegna tel ég fullvíst, að l. séu sett með það fyrir augum, að þau nái til allrar ullar, sem tilföll á árinu 1945.

Þriðja atriði ráðh. var, að ég hafi misskilið það, að nú væri leitað að hærri verði fyrir þá ull, sem eftir er í landinu, en markaðsverði. Ég miða einungis við það, sem stendur í bréfum frá ullarútflýttjendum til n., en þar segir, að horfur séu á því, að selja megi nú þegar alla þá ull, sem til er í landinu, fyrir markaðsverð, eða 5 til 6 kr. kg. Þessi bréf eru frá því í okt., og eftir þeim hefði því átt að vera hægt að vera lokið að selja alla ullina. Ég tel, að það sé fjarstæða, að hér sé farið fram á nokkrar ósanngjarnar kröfur af hálfu bænda, álit miklu frekar, að þeir hafi sýnt umburðarlyndi og sanngirni í þessu máli fram yfir það, sem aðrar stéttir í þessu þjóðfélagi hafa gert.

Skúli Guðmundsson: Það er eitt atriði í ræðu hæstv. fjmrh., sem ég vildi gera nokkra aths. við. Ráðh. taldi, að hægt væri að greiða fullu verði framleiðslu árunna 1943 og 1944, svo að ekki væri þá óuppgeert nema framleiðsla ársins 1945. Mér er hins vegar kunnugt um, að það er nokkuð óselt enn þá af framleiðslu árunna 1943 og 1944, eða öll 3. flokks ullin og nokkuð meira. Það má því gera ráð fyrir, að bændur þurfi enn að bíða lengi eftir greiðslu, ef engar ráðstafanir verða gerðar. Mér finnst, að dráttur á því að fá þetta gert upp sé þegar orðinn það langur, að sanngjarnt sé, að þessi viðskipti verði nú gerð upp á þann hátt, sem lagt er hér til í brtt. frá meiri hl. fjvn., og skal ég ekki að öðru leyti blanda mér í þær umr., sem hér fara fram, né endurtaka neitt af þeim rökum, sem hér hafa verið færð fram. Ég vildi aðeins láta þetta koma fram í tilefni af ummælum hæstv. fjmrh.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Út af ummælum hv. þm. V-Húnv. vildi ég taka fram, að bæði framkvæmdastjóri Sambands ísl. samvinnufélaga og fulltrúi Garðars Gíslasonar segja, að engin vandkvæði séu á því að gera upp ullina frá 1943 og 1944, og sé ég ekki ástæðu til að vefengja þetta, og ætla ég, að þegar sé búið að gera þetta upp. Það væri undarlegt, ef ekki væri búið að gera þetta, því að meiri hluti af ullarframleiðslu þessara ára er þegar seldur. Ég hygg, að komið geti til mála að hafa skipti á flokkum milli ára. Aðalatriðið er það, að það ullarmagn sé selt, sem nægi til að greiða ullarmagn fyrri ára. Ég hef nú ekki miklu að bæta við það, sem ég sagði áðan viðvíkjandi ræðu hv. þm. Borgf. Hann gat þess nú síðast, þegar hann talaði, að bréfin, sem hann var

að vitna í, væru frá því í október og bréf Garðars Gíslasonar væri dagsett í októberlok, og þá verður skiljanlegur þessi misskilningur, sem ríkir á milli okkar. Þessi bréf eru dags. um það leyti, sem samningatilaunirnar eru að byrja í Póllandi, og vitanlega vildi stjórnin og ullarsalar ekki bjóða ullina annars staðar, meðan von var á hærri verði. Þessum tilraunum var lokið í október og seld rúml. 300 tonn til Póllands, og strax þegar þeim samningum var lokið, varð það að ráði, að teknir voru upp samningar í Bandaríkjunum um sölu. En þar er ekki um að ræða nema heimsmarkaðsverð. Tilboðin voru ófullnægjandi, og var ákveðið að taka ekki ákvörðun fyrr en eftir áramótin, í von um betra verð. Ég geri ráð fyrir, að hér sé um mikið magn að ræða, kannske framleiðslu nokkurra ára, en við vildum ekki selja fyrir lægra verð, ef hægt yrði að fá hærri verð fyrir stuttan tíma. Hv. þm. Borgf. leggur áherzlu á það, að ullarframleiðendur hefðu átt að hafa atkvæði um það, hvenær ullin var seidd, og talar um það sem tilhlýðrunarsemi við ríkissjóð, að ekki skuli vera selt á hverjum tíma fyrir það, sem framleiðsluverðið var. Ég er ekki á sömu skoðun. Ég tel sjálfsagt, að ríkissjóður fengi að hafa hönd í bagga með sölnunni, úr því að hann á að bera ábyrgðina.

Ég vil segja það, að frá því ég komin í ríkisstj. hefur verið ágætis samkomulag milli mín og ullarsala. Þeir hafa verið ágætir í samvinnu og sýnt lipurð á alla lund. En að ullarsalar hafi skapað sér einhverja sérstöðu með því að hafa ekki selt, þegar þeim þóknaðist, og að þeir geti krafist ríkissjóðinn, það get ég ekki fallist á.

Út af lagalegu hliðinni vil ég benda á það, að í l., sem ég vitnaði til áðan, stendur þetta: „Ef vörur, sem framleiddar eru á framangreindu tímabili eða fyrr, eru eigi fluttar út á því ári, enda þótt þær séu tilbúnar til útflutnings, skulu þær verðbættar, þegar út eru fluttar, eins og gert mundi hafa verið á því ári, er þær voru framleiddar.“

Hér er einmitt markalínan dregin við það, hvort vörur eru tilbúnar til útflutnings fyrir 15. sept. 1945, og býst ég við, að ekki geti orkað tvímælis, að ullin geti ekki talizt tilbúin til útflutnings, fyrr en hún er þvegin og verkuð, eins og vant er.

Mér fannst rétt að vekja athygli á þessu, vegna þess, að hv. þm. Borgf. vitnaði í ábyrgðarkröfuna.

Skúli Guðmundsson: Hæstv. fjmrh. sagði í síðustu ræðu sinni, að ef til vill væri búið að borga ullina frá árunum 1943 og 1944. Ég get upplýst, að svo er ekki, og hefur því verið borið við, að nokkuð af ullinni frá því ári væri enn óselt. Því er nú svo varið hjá þeim fyrirtækjum, sem taka þessa vöru í umboðssölu, að þau halda hverju ári fyrir sig í reikningum, og rugla ekki saman framleiðslu margra ára. Ég tel þess vegna, að það sé ekki rétt, þótt nokkur hluti af ullinni frá 1945, fyrsti flokkur, sé afgreiddur, að verðið fyrir þá ull sé notað til þess að borga ull frá fyrri árum. Það má því gera ráð fyrir því, að meðan ullin frá

Ullarkaup ríkissjóðs. — Húsnæði handa rektor menntaskólans í Reykjavík (till. JJ).

fyrri árum er ekki seld og engar ráðstafanir gerðar, verði framleiðendur að biða eftir að fá verðið að fullu greitt.

Umr. frestað.

Á 26. fundi í Sp., 6. febr., var fram haldið síðari umr. um till.

Frsm. meiri hl. (Pétur Ottesen): Það er nú orðið svo langt um liðið, síðan þessi till. var tekin af dagskrá hér á þingi, að það ákvæði till., að hægt verði að gera upp við bændur um ullarverð fyrir 31. jan. 1947, stentz ekki lengur. Fjvn. hefur því borið hér fram skrifl. brtt., að í staðinn fyrir orðin „31. jan.“ komi: 28. febr. — Um leið og ég legg fram þessa skrifl. till. fyrir hönd n., vil ég taka fram, að það var húið að ræða þessa till. svo ýtarlega síðast, að mér þykir ekki ástæða til, nema sérstakt tilefni gefist, að taka upp umr. um hana á ný. Ég vil svo afhenda hæstv. forseta þessa skrifl. brtt.

Forseti (JPálm): Þessi brtt., sem hv. þm. Borgf. hefur afhent fyrir hönd fjvn., er of seint fram komin og skrifl. Þarf afbrigði, til þess að hún megi komast hér að.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 377) leyfð og samþ. með 29 shlj. atkv.

Sigurjón A. Ólafsson: Ég tók svo eftir hjá hv. frsm. fjvn., að n. staði að þessari brtt. Afstaða mín er óbreytt frá því, sem þá var, þegar málið var til umr. síðast, svo að till. er þá á reikning meiri hl. n., sem stendur að henni. Málinu var frestað þá fyrir beiðni þáverandi hæstv. fjmrh., og væri ekki úr vegi, að núverandi hæstv. fjmrh. léti til sín heyra, hvort ríkissjóður er nú tilbúinn að greiða þá upphæð, sem í till. felst. Ég skal ekki heldur vekja umr. um málið, en vildi aðeins láta þetta koma fram.

Fjmrh. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Ég vil gjarnan fara fram á, þar sem fjmrh. og landbrh. eru nýteknir við störfum, að við fengjum tækifæri til að athuga sjálfir, annaðhvort einir eða með fjvn. í heild, og heldur það síðara, möguleika á því að koma því í verk, sem hér er till. um, áður en endanleg afstaða er tekin til málsins. Þætti mér af þeim ástæðum eiginlega heppilegast og þarf að fara fram á að fá málinu frestað og bið því um, að till. verði tekin af dagskrá með það fyrir augum, að ég geti með hæstv. landbrh. athugað málið nánar.

Frsm. meiri hl. (Pétur Ottesen): Mér finnst þessi tilmæli, sem hæstv. fjmrh. hefur borið fram, eðlileg, miðað við þá breyt., sem orðin er á ríkisstj., en ég vil mega vænta þess, að ekki yrði farið svo að sem í fyrra skiptið, er málið var tekið af dag-

skrá, að fresturinn yrði til þess, að enn þá þyrfti að bera fram brtt. af þeim sökum, og vil ég þess vegna bera fram þá ósk, að reynt yrði að hraða þessari till., þannig að sú brtt., sem nú er borin fram af fjvn. eða meiri hl. hennar, gæti staðizt eða það tímatakmak, sem þar er. Ég býst við, að það sé fyrir hendi svo góður vilji til að leysa þetta mál á sanngjarnan hátt, að það mætti takast.

Fjmrh. (Jóhann Jósefsson): Ég vil út af ósk hv. þm. Borgf. segja það, að ég skal fyrir mitt leyti, og ég hygg, að hæstv. landbrh. muni sama sinnis, reyna að athuga þetta mál, þannig að ekki þurfi að verða lagi að töl okkar á því.

Forseti (JPálm): Mér skilst, að það sé á valdi hæstv. ráðh. og fjvn. sameiginlega, hvað fljótt þetta mál kann að verða tilbúið til afgreiðslu aftur.

Umr. frestað.

Á 31. fundi í Sp., 26. febr., var till. tekin til frh. síðari umr. (A. 30, n. 233, 377).

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framar.

6. Húsnæði handa rektor menntaskólans í Reykjavík (till. JJ).

Á deildafundum. 28. okt. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. varðandi íbúð handa rektor menntaskólans í Reykjavík (A. 42).

Á 6. fundi í Sp., 1. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 7. fundi í Sp., 5. nóv., var till. aftur tekin til fyrri umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Herra forseti. — Það er nokkrum erfiðleikum bundið að ljúka þessu máli nú, fyrri umr., þar sem vantar í d. hæstv. ríkisstj. mestalla, sem hefur um þetta mál fjallað, sérstaklega hæstv. fjmrh., og vil ég vekja athygli á því, hvort ekki væri rétt að fresta umr. um stund í von um, að þessir valdamenn treysti sér til að koma á fundinn innan skamms.

Forseti: Samkv. ósk hv. flm. verður umr. frestað um stundarsakir.

Síðar á fundinum var umr. fram haldið.

Flm. (Jónas Jónsson): Það er nú því miður svo, að hæstv. ríkisstj. er ekki enn við, og er þá væntanlega flm. eins að ráða úr þeim vanda, sem hér ræðir um.

Eitt ár er liðið síðan Alþ. samþ. mjög stórvægi.

Húsnæði handa rektor menntaskólans í Reykjavík (till. JJ).

lega breyt. á uppeldislöggjöf landsins, og samkv. því kerfi, sem þar er stefnt að, má gera ráð fyrir, að um það bil 75% af öllum þeim nemendum, sem útskrifast úr barnaskólunum, hafi þá einkunn, að þeir eigi rétt á að njóta framhaldsmenntunar í menntaskólum landsins. Þessi mjög djarflega breyt. leiðir til þess, að þörf er stórukins húsakosts og aukins kennaraliðs, og það hefur komið fram á fyrsta ári og á þó eftir að koma enn betur í ljós síðar, að Menntaskólinn í Reykjavík er allt of lítill til þess að taka á móti öllum hinum nýju nemendum, sem menntmrh. hefur hleypt þangað. Þegar svo menntmrh. er búinn að gera þessa skyssu án þess að hafa gert sér þess nokkra grein, hvar þessir nemendur ættu að vera, þá tekur hann það til bragða að láta rektor menntaskólans fara úr skólanum án þess að sjá honum fyrir húsnæði annars staðar, og verður hann nú að hirast með fólki sínu austur í Ölfusi.

Það er því auðsætt, að þetta úrræði menntmrh., er mjög svo óheppilegt, bæði hvað snertir rektor sjálfan og skólann. Í öðrum löndum eru þess engin dæmi, að annað eins fyrirkomulag og þetta eigi sér stað. Þetta ráð er sýnilega ekki tekið sakir illvilja til skólans eða ráðamanna hans, heldur virðist það spröttið af ókunngleika og skilningsleysi á högum skólans og rektors.

Mér er sagt, að hæstv. menntmrh. hafi nú komið auga á, hversu óviðunandi þetta ástand er, því að hann hafi gert tilraunir til að fá íbúð fyrir rektor. Nú er það augljóst mál, að mjög er áriðandi, að rektor búi í skólanum sjálfum eða þá rétt hjá honum, en með því móti, að rektor búi austur í Ölfusi, þá leiðir það af sjálfsu sér, að hann getur síður haft æskileg áhrif á skóla sinn og nemendur, áhrif, sem aðeins skapast við nærveru mannsins sjálfs. Ég hef heyrt talað um, að til mála gæti komið að kaupa hús eitt í nánd við skólann á 800 þús. kr. Hæstv. menntmrh. hefur að þessu sinni tekið þann kostinn að koma ekki á fund, eins og maður, sem þorir ekki að mæta í orustu, þar sem hann álitur sér nokkra hættu búna. En hér er staddur hæstv. fjmrh., Pétur Magnússon, og kynni hann að vilja taka til máls og ræða um hina fjárhagslegu hlið málsins.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Ég tel mér ekki skylt að svara ræðu hv. þm. S-Þ., en ég mun svara því, er mig varðar í þessu máli.

Það er augljóst, að það er í alla staði óheppilegt, að rektor menntaskólans búi ekki í bænum. En það er ekki auðvelt að ráða fram úr þessu. Ég hygg, að það hafi verið í ágúst s. l., að þetta úrræði var tekið, þ. e. a. s. að taka íbúð rektors til afnota við kennslustörf.

Til mála kom að kaupa eina hæð í húsi til íbúðar fyrir rektor, en hvort tveggja var, að íbúðin var ekki sem hentugust og að það er engan veginn æskilegast, að opinberir starfsmenn ríkisins búi í húsum, sem hvorki eru í eign þeirra sjálfra né hins opinbera. Eftir því sem hæstv. menntmrh. sagði mér í morgun, þá er um að ræða þrjú hús, og kemur þar sérstak-

lega eitt þeirra til greina. Rektor hefur nú sjálfur skoðað húsið, og honum líkar það ekki og er þess ekki fýsandi, að það verði keypt. Einnig hafa komið til mála a. m. k. eitt og jafnvel fleiri hús, sem betur liggja í bænum, en þá er það vandkvæði á, að þau eru of stór fyrir þetta. Ég hygg það rangt hjá hv. þm. S-Þ., að húsið í Garðastræti kosti um það bil 800 þús. kr., heldur muni það kosta 650 þús. kr., en ekki er heldur óhugsandi, að hægt væri að fá það nokkru ódýrara. En auðvitað liggur það í augum uppi, að íbúð handa einum embættismanni er allt of dýr, ef hún á að kosta um 600 þús. kr.

Ég tel ekki rétt að festa kaup á neinu húsi eða íbúð án þess að Alp. hafi fengið tækifæri til að athuga málið rækilega og samþykkja kaupin, ef um slíkt væri að ræða. Ég verð að segja, að ég álit heppilegast, ef hægt væri að finna einbýlishús af hæfilegri stærð og á heppilegum stað í bænum. Ég tel það engum vafa undirorpið, að íbúð handa rektor yrði reist, ef byggður yrði nýr skóli, og þessi húsa-kaup yrðu þá aðeins til bráðabirgða. En nú er allt í óvissu enn sem komið er um byggingu skólahúss, svo að rétt er að reikna með því, sem nú er gert, til nokkurra ára.

Ég álit ókleift að ráðast í byggingu á húsi handa rektor, því að auk allra annarra annmarka yrði það um seinan, því að það hús kæmist í fyrsta lagi upp næsta sumar. Til mála hefur og komið að leigja íbúð, en það hefur ekki tekizt.

Ég hef nú lítið fleira um þetta að segja, og ef ekki fæst nein viðunanleg lausn á þessu máli og ekki tekst að fá neitt hús, sem heppilegt getur talizt, þá mun ég ekki sjá mér fært að samþykkja þetta, án þess að Alp. fái áður fjallað rækilega um málið.

Flm. (Jónas Jónsson): Ég var þess fullviss, að fjmrh. hafði ekki haft beina forgöngu um að byggja rektor út úr menntaskólanum, en ég beindi máli mínu til hans, af því að hann einn var viðstaddur af ráðh. og af því að hann einn af ráðh. hefur reynt að bæta úr þessum vandræðum. Mér þótti skýrsla hans í málinu glögg og sennileg, en af henni má sjá, að menntmrh. varð að láta rektor flytja hurt úr skólahúsinu, þótt hann hins vegar hefði ekki neitt annað húsnæði að bjóða, og sannast nú það, sem ég hef áður sagt, að nú er búíð að fylla skólann svo af nemendum, að til vandræða horfir um húsnæði. Ég get tekið annað dæmi. Utan Reykjavíkur var byggður gagnfræðaskóli einn, sem kostaði yfir millj. kr. Nú er nauðsyn á að stækka skólann um helming. Þannig er það nú að taka á móti gjöfum þeim, sem hæstv. menntmrh. veitir.

Nú vil ég víkja að því, að það er naumast von til, að rektor vilji hús inni á Kleppsholti, þar eð líkindi fara minnkandi fyrir því, að nýr skóli verði byggður þar. Ég vildi mega skjóta því til hæstv. menntmrh., að útvegurinn í Reykjavík, ef hann á að hafa nokkurt heimili, þá verðar hann að taka þennan stað til sinna þarfa. Þessi staðreynd gerir það sennilegt, að skóli verði aldrei reistur þarna, heldur verði hann byggður á gömlu lóðinni. Rektor.

Húsnæði handa rektor menntaskólans í Reykjavík (till. JJ). — Áfengisskömmun.

hefur látið það uppi, að hann vildi fullt svo gjarnan búa rétt hjá skólanum eins og í honum.

Á Alp. voru einhverju sinni veittar 100 þús. kr., en það taldist þá nægilegt, til viðgerðar á gamla landlæknishúsinu. Rektor vildi gjarnan, að gert væri við þetta hús. En þegar ég bar upp till. þessa í fjvn., þá reis upp hv. þm. Borgf. og kom því til leiðar, að stjórninni var veitt heimild til þessa, en Einar Arnórsson, sem þá var ráðh., vildi ekki framkvæma þetta, og þannig féll málið niður. Þótt það sé ekki hlutverk mitt að ráðleggja hæstv. menntmrh., þá legg ég til, að þetta hús verði lagað til íbúðar fyrir rektor, en auðvitað tekur það langan tíma og kostar mikið fé. En til bráðabirgða verði reynt að fá leigða íbúð handa rektor.

Að lokum vil ég leggja til, að málinu verði vísað til hv. fjvn.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Mér skilst, að hv. flm. sé þess fýsandi, að gert sé við húsið Amtmannsstíg 1, en á því tel ég mörg tómerki. Það er mjög sennilegt, að á þessum slóðum verði í framtíðinni byggðar margar opinberar byggingar, svo framarlega sem ríkissjóður hefur getu til slíks.

Af illri nauðsyn varð ríkisstj. að láta lagfæra hús til íbúðar fyrir einn embættismann ríkisins, en það er alltaf afar kostnaðarsamt að gera við þessi gömlu hús. Ég veit nú ekki fyrir vist, hve mikið mundi kosta að gera við áður nefnt hús, en það yrði sjálf-sagt hátt upp í 100 þús. kr. Ég álit, að ekki yrði viðlit að gera við gamla landlæknishúsið, því að það mundi kosta nærri jafnmikið og nýtt hús, og það væri vissulega óskemmtileg meðferð á ríkisfé að leggja í mikinn kostnað til viðgerðar á gömlum húsum, sem yrðu svo ef til vill rifin innan skamms. Þessi viðgerð tæki auk þess langan tíma, en málið þarfnað skjótrar úrlausnar. Mér virðist ekki nema um tvennt að gera, annaðhvort að reyna að fá leigu-íbúð til bráðabirgða eða þá að kaupa hús í þessu skyni.

Flm. (Jónas Jónsson): Ég hef minnst á gamla landlæknishúsið, ekki af því, að mér beri skylda til að finna hús fyrir rektor, heldur af því, að mér sem gömlum kennara er ljós sú aðstaða, sem hér er um að ræða. Í þessu húsi hefur rektor aðstæður bæði til að líta eftir nemendunum í skólanum og einnig úti á túninu. Þess vegna væri þetta hús sérstaklega heppilegt. Ég er samdóma hæstv. fjmrh. um það, að þarna verði einhvern tíma byggt, en ég hygg, að það verði þó ekki í náinni framtíð.

En nú á íbúðin að kosta um 650 þús. kr., og þar sem þetta frumhlaup menntmrh. mun kosta miklu meira, há er það ekki mikið, þótt skinnað sé upp á þessa íbúð, sem nokkra uppbót fyrir þau óþægindi og óhag, sem skólinn og rektor hafa beðið við gerðir menntmrh.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 32 shlj. atkv. að viðhöfðu nafnaskalli, og sögðu

já: HB, HV, HelgJ, IngJ, JS, JJ, JörB, PZ, PP, PM, PO, SB, SEH, SK, SÁÓ, SkG, StJSt, StgrSt, PP, ÁÁ, BG, BSt, BBen, EE, EystJ, GJ, GSV, GÍG, GTh, GPG, HÁ, JPálm.

SG greiddi ekki atkv.

19 þm. (HermG, HermJ, JóhH, JJs, KTh, LJóh, LJós, ÓTh, SigfS, StgrA, ÁkJ, ÁS, BÁ, BK, BrB, EOL, EmJ, FJ, GP) fjarstaddir.

2 þm. gerðu grein fyrir atkv.:

Skúli Guðmundsson: Herra forseti. — Ég er samþykkur því, að þetta mál verði athugað nánar, og greiði ég því atkv. með till., þótt mér þyki hins vegar leitt, að yfirmaður menntamála skuli ekki vera viðstaddur, þegar slíkt mál sem þetta er til meðferðar, en ég sé, að hann vantar og alla eða flesta hans flokksmenn hér á Alp. Má því segja þar um, eins og stendur í gömlu kvæði:

„Til kajs var kominn þá
kapteinn og hásetar.“

Ég segi því já við þessari till.

Eiríkur Einarsson: Herra forseti. — Þótt ég líti svo á, að þetta húsnæðismál, sem hér um ræðir, þurfi að athugast í sambandi við aðra opinbera húsagerð, sem svo margþætt er nú á tímum, þá tel ég ekkert því til fyrirstöðu, að athuguð verði nánar sú nauðsyn, sem fyrir dyrum er á, að rektor Menntaskólans í Reykjavík fái þak yfir höfuðið, og álit ég því réttlátt, að umr. verði haldið áfram til síðari umr., og með tilliti til þess segi ég já.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv. og til fjvn. með 30 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

7. Áfengisskömmun.

Á deildafundum 1. nóv. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um skömmun áfengis (A. 70).

Á 7. fundi í Sp., 5. nóv., var till. tekin til fyrri umr. Forseti tók málið af dagskrá.

Á 8. fundi í Sp., 8. nóv., var till. aftur tekin til fyrri umr.

Flm. (Halldór Ásgrímsson): Herra forseti. — Ég vænti þess, að þessi till., sem hér liggur fyrir til umr., um skömmun áfengis, sem við hv. þm. A-Sk. berum hér fram, verði ekki talin ófyrirsýnju fram komin.

Ég tel, að ekki sé ástæða fyrir mig að láta langa framaögu fylgja þessu máli. Ég veit, að öllum huga-

andi mönnum er mikið áhyggjuefni, hversu áfengisneyzla þjóðarinnar fer ört vaxandi nú á síðustu árum og hversu hún er orðin geigvænlega mikil. Árið 1940 er talið, að áfengisneyzlan hér á landi sé 1½ lítri að meðaltali á hvern íbúa, en 1945 er talið, að áfengisneyzlan sé komin upp í meira en 5 lítra á hvert mannsbarn.

Ég hygg, að hv. alþm. sé meira og minna kunnugt um afleiðingar þessa mikla drykkjuskapar og menn skili, að enn meiri hætta blasir við, ef hann heldur áfram að örvast. Æska landsins er af völdum áfengis í mikilli hættu stödd, og þær fórnir, sem hin starfandi kynslóð færir Bakkusi, eru of miklar, svo miklar, að hver maður hlýtur að rísa upp til mótmæla og andstöðu.

Það er ekkert vit í því kasta út milljónatugum fyrir vín á hverju ári. Hitt er þó verra, að í kjölfar ofdrykkjunnar flýtur óhjákvæmilega alls konar eynd og örbirgð. Við tölum um, að við viljum flýta sem mest alls konar atvinnubrúun, til þess að þjóðin geti búið við betri kjör á komandi tímum. Við stefnum að því að taka á okkur mikinn kostnað vegna aukinnar fræðslu, og við verðum að taka á okkur þungar byrðar til þess að auka alls konar heilsuvernd og almannatryggingar og hvers konar aðrar þjóðfélagslegar umbætur. En því megum við samt ekki gleyma, að ef þessar umbætur eiga að ná til allra borgara þjóðfélagsins og ef þær eiga að ná tilgangi sínum, þá verðum við jafnframt að stuðla að því að fækka þeim vínbikurum, sem árlega er ýtt að hverjum manni.

Okkur setur hljóða, þegar við heyrum um voveiflegt manntjón á sjó eða landi, og við viljum svo gjarnan auka öryggið, svo að slíkt megi sem sjaldnast fyrir koma. En eru ekki einlægt menn og konur að farast í ofdrykkjuflóðinu, sem gengur yfir landið? Og ber okkur þá ekki líka að reyna að skapa öryggi, til þess að minna verði af slíkri ógæfu en nú er?

Það má telja vafalaust, að öruggasta vörnin gegn áfengisbólinu sé algert áfengisbann, bann, sem er stutt öfluglega. Af ýmsum ástæðum munu ekki vera fyrir hendi þau skilyrði, sem þurfa að vera til þess, að bannið nái tilgangi sínum. Ég ætla því, að skynsamlega undirbúin skómmtun áfengis sé kannske sú leið, sem við getum farið nú í þessu efni. Það er til gamalt málteki, sem segir: Fyrir er fullt en flói út af. Ég geri ráð fyrir, að þeir menn, sem vilja hafa rétt til að neyta áfengis, hljóti að viðurkenna, að fyrir sé kostur vinnneyzlu en að drukknir séu 26 lítrar víns á hverja 5 manna fjölskyldu í landinu. Það verður að ætla, að hófleg skómmtun, sem samvirkusamlega er fram fylgt, ætti stórkostlega að draga úr óhóflegri áfengisneyzlu. Við verðum líka að ætla, að skómmtunin hljóti mjög að stuðla að því, að tilgangi 13. gr. áfengisl. verði náð, þeim, að enginn innan 21 árs fái rétt til að kaupa áfengi.

Við tillögmenn gerum ráð fyrir, að út séu gefnar áfengisbækur, sem allir 21 árs og eldri hafi rétt til að fá. Við gerum ráð fyrir, að enginn geti fengið afgreitt áfengi út á bók nema bókareigandi sjálfur,

hann verði sjálfur að framvísa bók sinni og hverri bók fylgi mynd af eiganda, svo að áfengissalan geti sannprófað, að kaupandi hafi rétt til þeirrar bókar, sem hann vísar fram. Þar sem engin áfengissala er, mætti hugsa sér fyrirkomulagið á þann veg, að bókunum sé framvísað til hlutaðeigandi yfirvalds staðarins, sýslumanns eða hrepstjóra, og hann gefi vottorð um, að hlutaðeigandi maður hafi rétt til ákveðinna áfengiskaupa, og þetta vottorð yrði svo sent til þeirrar áfengisútsölu, sem hann skiptir við. Það verður að ætla, að það sé rétt fyrirkomulag, að því áfengismagni, sem hverjum manni er ætlað til ársins, sé skipt jafnt niður í mánaðarskammta og í hverri áfengisbók væri örk, sem skipt væri í reiti og á hverjum reit, sem prentaður væri fyrir hvern mánuð, staði, hve mikið magn áfengis mætti fá út á hann. Þessir reitir væru svo rifnir úr hlutaðeigandi áfengisbók og afhentir, þegar kaupin eiga sér stað. Á eftir væri svo hægt að sannprófa, hvort hlutaðeigandi áfengissala hefur löglega látið af hendi það áfengi, sem hún hefur fengið til sölu. Við gerum enn fremur ráð fyrir, að undir vissum kringumstæðum sé hægt að svipta mann rétti til áfengisbókar um lengri eða skemmri tíma, ef maðurinn hefur hagað sér ósamlega undir áhrifum víns.

Við gerum ráð fyrir, að þessi skómmtun verði hafin um næstu áramót. Við búumst við, að ef þessi till. fær samþ. Alþingis, sem við vonum, þá sé nægur tími til stefnu til þess að gera þann undirbúning, sem nauðsynlegur er, sem aðallega verður þá fölginn í því að semja reglugerð um þessa hluti og gefa út áfengisbækur.

Ég sé ekki ástæðu til að láta þessari till. fylgja fleiri orð. Ég vænti þess, að till. verði að lokinni þessari umr. vísað til síðari umr. og allshn.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Ég vil engan veginn gera lítið úr þeirri till., sem hér liggur fyrir, því að þetta er að ýmsu leyti vandamál og er í raun og veru búið að vera það nálega allan þann tíma, sem liðið hefur, síðan bannlögin gengu í gildi 1914—1915, því að segja má, að öll þau ár hafi áfengismálin verið ofarlega á baugi og sívaxandi vandamál.

Það má segja, að það séu sérstaklega tvö atriði í þessu máli, sem séu erfið viðureignar. Annars vegar má segja, að vaxandi áfengisnotkun, þó að hún sé ekki eins mikil og margir vilja vera láta, er stórkostlegt fjárhagslegt atriði. Hún vinnur á móti fjárföfnun. Hins vegar er svo það, sem kannske er það alvarlegasta, að árlega verða fleiri og færri menn áfenginu að bráð. Menn verða sjúkri, hætta að vinna og verða í stuttu máli lélegir borgarar. Sérstaklega er þetta að verða áberandi hér í Reykjavík á síðari árum. Til þess liggja ýmsar ástæður og þá fyrst og fremst sú, að menn hafa nú á síðustu árum haft meiri fjárráð en nokkru sinni fyrir og hafa þar með haft möguleika til meiri áfengisneyzlu en nokkru sinni áður. Mér er fullljóst, að það er ekki hægt að láta þessi mál afskiptalaus. Að vísu hefur verið gerð nokkur tilraun til að bæta úr þessu bóli með stofnun drykkjumannahælis. Það hefur farið hálfgerð í handa-

skolum, en nú er verið að reyna að hefja þessa starfsemi á ný og von til, að hún komist bráðlega í betra horf. Það er nauðsyn þjóðfélagsins vegna að reyna að bæta úr þessu böli. Það er skylda að reyna að lækna þá sjúku menn, sem lífið hefur leikið á þennan hátt, og það er einnig af öðrum ástæðum kostnaðarsamt fyrir þjóðfélagið að hafa svo stóran hóp manna, sem hugsar ekki um annað en að svala áfengisþorsta sínum, en úr þessu böli verður ekki bætt nema á einn veg, að lækna þessa sjúku menn, því að það verður að gera sér ljóst, að flestir þessir menn eru sjúklingar.

Þá er hitt atriðið, hin almenna áfengisnautn, sem stafar sumpart af sömu ástæðum og eins hinu, að hennar hafa nú meiri peningaráð en áður og láta meira eftir sér bæði í þessu efni og öðrum. Allur þorri manna, sem neytir áfengis, gerir það, án þess að hægst sé að segja, að það sé til skaða að öðru leyti en því, að þeir brúka meiri fjármuni til þess en æskilegt væri.

Það má vera, að þessi aðferð, sem hér er stungið upp á, skómmturn áfengis, dragi eitthvað úr áfengissölu til þeirra manna, sem telja má, að áfengið geri lítið mein. Hitt er jafnvíst, að hinn flokkurinn, þeir, sem sjúkir eru af áfengisnautn, hafa alltaf næga möguleika til að ná í áfengi, þó að þær hömlur væru lagðar á áfengissöluna, sem hér er stungið upp á.

Það er búið að gera margvíslegar tilraunir til að halda mönnum frá áfengi. Ég minnstist á það, að 1915 hefði gengið hér í gildi áfengisbann. Það má segja, að fyrst hafi þetta borið nokkurn árangur, og líklega hefur verið svo alllangan tíma, að áfengisnautn var nokkru minni en áður en bannið kom á. Af ástæðum, sem ekki er ástæða til að rekja hér, varð að afnema bannið hálfgezt og leyfa innflutning á léttum vínnum. Ég hygg, að sú tilhögun, sem var á þeim árum, 1921—1934, hafi verið sú allra versta, sem nokkru sinni hefur verið hér. Eins og kunnugt er, leið ekki á löngu frá því, að hinu algerða banni var létt af, þar til bruggun breiddist mjög út og varð svo algeng, að líklega má segja, að varla hafi verið til sú sveit á Íslandi, að ekki hafi verið bruggað þar meira og minna og jafnvel svo að segja á hverjum bæ í sumum sveitum. Þetta varð eðlilega til þess, m. a. af því að áfengið varð svo ódýrt á þennan hátt, að drykkjuskapur varð almennari en nokkru sinni áður hér á landi. Augu manna opnuðust smám saman fyrir þessu, þar til innflutningur á sterkum drykkjum var leyfður 1934. Fyrst í stað voru engar hömlur á sölu áfengis. Síðar voru gerðar ýmsar tilraunir til þess að leggja hömlur á sölu, vitanlega í því skyni, að áfengisneyzla minnkaði. Meðal þeirra tilrauna voru sams konar hömlur og stungið er upp á í till., sem hér er flutt af hv. 2. þm. N.-M., þ. e. a. s. að skammta áfengið, og ég held, að það sé samhljóða álit, að það sé næstversta tilhögunin, sem verið hefur hér á landi. Afleiðingin af þessu varð alls ekki rýrnun drykkjuskapar, a. m. k. ekki teljandi, heldur einnig hitt, að áfengissalan færðist úr höndum ríkisins og í hendur leynivínsala, til manna, sem gerðu sér að atvinnu að selja áfengi

og þá ef til vill miklu hærra verði. Það er kunnugt, að áfengisbækkurnar gengu kaupum og sölum og að fólk, sem aldrei hafði bragðað áfengi og hafði hefði fengið sér bækur, lét kunningjana hafa þær fyrir ekki neitt eða seldi þær fyrir meira eða minna gjald. Ég held það væri mjög lítið æskilegt að innleiða þetta ástand á ný, og þótt ég efist ekki um, að hv. flm. þessarar till. flytja hana ekki í því skyni, að sams konar ástand komist á sölu og á þessum árum, þegar áfengið var skammtað, held ég það verði erfitt fyrir þá að benda á leið út úr þessum ógöngum. Það er svo, að það verður að láta eitt yfir alla ganga í þessum efnum. Menn, sem fullnægja vissum skilyrðum, hafa náð vissum aldri og hafa ekki af sér brotið á sérstakan hátt, eiga að hafa rétt til þess að kaupa þessa vöru. Það verður að láta jafnt yfir alla ganga, og hvaða ráð þeir geta séð til þess, að fleiri eða færri af þeim mönnum, sem áfengisbækur fá á löglegan hátt, misbeiti þeim ekki, er mér óskiljanlegt. Ég held satt að segja, að það séu engir möguleikar til að koma í veg fyrir það, að þeir misnoti þær. Ég held fyrir mitt leyti, a. m. k. ef talið er nauðsynlegt að hafa áfengisútsölu hér á landi, að best verði bæði fyrir ríkissjóð og fyrir borgarana, að áfengi hér sé sem mest selt eftir löglegum leiðum. Það vita allir, að á þessu er mikill misbrestur og að alltaf hefur meira og minna af áfengi verið selt ólöglega. En reynslan hefur sýnt, að því meiri hömlur sem lagðar hafa verið á sölu, því torveldara sem mönnum hefur verið gert að ná í áfengi á löglegan hátt, því meira hefur verið brotið. Mætti nefna í þessu sambandi, að tilraun var gerð með það á Siglufirði að loka áfengisverzluninni þar, þó þannig, að mönnum var ekki gert kunnugt um það áður, hvenær henni yrði lokað, til þess að mönnum gæfist ekki of langur tími til undirbúnings. En samt fór það svo, að sama daginn og verzluninni var lokað voru áfengisseðlarnir komnir á stað, og eftir því sem mér hefur verið sagt, var drykkjuskapur á Siglufirði nákvæmlega sá sami, eftir að verzluninni var lokað, og áður.

Ég held, að það eina, sem gert verður í þessu, meðan áfengi er selt, sé annars vegar það að gera ráðstafanir, og þá að sjálfsögðu með aðstoð ríkisins, til þess að lækna þá menn, sem hafa orðið áfenginu að bráð. Það verður að gera, og má vel vera, að ríkið komist ekki hjá því að leggja fram til þess meira fé en enn þá hefur verið gert. Hins vegar er það að styðja bindindisstarfsemi í landinu, því að ég hygg, að eina ráðið til þess að fá almenna borgara til þess að minnka neyzlu áfengis, sé þrotlaus bindindisstarfsemi og látlaus áróður gegn áfengisneyzlu. En hin leiðin, að ætla að halda mönnum í skefjum með valdi, hefur sýnt sig að vera máttlaus hér á landi. Nú er það síður en svo, að ég vilji, þrátt fyrir þessar aths., hindra það, að þessi uppnástunga hv. flm. verði athuguð í n., álit best að gera það. En ég vænti þess, að sú n., sem fær málið til meðferðar og væntanlega verður fjvni., kynni sér rækilega, áður en hún gerir till. í málinu, hvernig þessar hömlur, sem hér um ræðir, gáfust,

þegar þeim var beitt á sínum tíma, og hagi till. sínum eftir þeirri vitneskju, sem fyrir liggur um það.

Sigfús Sigurhjartarson: Herra forseti. — Ræða hæstv. fjmrh. gefur tilefni til þess að ræða þetta mál á nokkru víðari grundvelli en þáttill. á þskj. 70 gefur beint tilefni til. Hæstv. ráðh. greindi þetta stóra vandamál, sem við köllum áfengismálin, í tvo meginþætti. Hann talaði annars vegar um vandamál þeirra einstaklinga, sem falla fyrir áfenginu, og hins vegar um hið almenna vandamál, fjársóun og önnur þau vandræði, sem hljóta af Bakkusi almennt. Í tilefni af því, sem ráðh. sagði um fyrri liðinn, vildi ég taka þetta fram: Ráðh. lét þau orð falla í sambandi við tilraun, sem hér hefði verið gerð, að hún hefði farið í nokkrum handaskolum. Má vera, að þessum orðum megi finna einhvern stað, en ég tel þó, að þau séu á nokkuð hæpnum rökum reist. Saga þessa máls er, sem kunnugt er, að fyrir nokkrum árum gekkst Stórstúka Íslands fyrir því að koma upp vísi að heilsuhæli fyrir drykkjumenn í Kúmbaravogi. Síðar tók ríkið við þessari stofnun samkv. l. frá Alþ., og s. l. ár var hún flutt að Kaldaðarnesi og gamla íbúðarhúsið endurnýjað í því skyni, að þar mætti vera sjúkráhús fyrir þessa menn. Þar er pláss fyrir 17 menn. Læknir stofnunarinnar var Alfreð Gíslason. Þessi stofnun fylltist strax og raunar áður en húsið var byggt. Hvert rúm var skipað, og því er ekki að leyndu, að þeir, sem þangað völdust, voru einkum þeir, sem harðast höfðu orðið úti í viðskiptunum við Bakkus. Því er heldur ekki að leyndu, að nokkur vandræði höfðu komið í ljós í sambandi við dvöl þessara manna, en ekki held ég, að það hafi verið um nein önnur vandræði að ræða en gengur og gerist í slíkum stofnunum annars staðar. Þau vandræði eru alls staðar, því að þetta eru sjúkir menn, eins og hæstv. fjmrh. réttilega komst að orði, þar sem sjúkleikinn er með sérstökum hætti, þannig að oft er erfitt að gera það fyrir þá, sem þeim er fyrir beztu. Síðasta vor var sú breyt. gerð á, með samkomulagi við hæstv. félmrh., forstöðunefnd hælisisins og aðra, sem ráða þessum málum, að stofnun þessi að Kaldaðarnesi var sameinuð rekstri ríkisspítalanna og fenginn sem yfirlæknir dr. Helgi Tómasson. Dr. Helgi taldi rétt að reka þessa stofnun á nokkuð öðrum grundvelli en fyrirrennari hans hafði gert. Hann hélt fram því sjónarmiði, að þörfin fyrir svona héli væri svo gífurlega mikil, að litill hluti þeirra manna, sem þyrftu slíkrar meðhöndlunar með, gæti komist að, meðan ekki væri um nema 17 rúm að ræða. Og þá taldi hann, að velja bæri á milli þeirra manna, sem verst væru farnir og þyrftu langa vist, til þess að von væri um árangur — sumir ævilangt —, og hinna, sem beinlínis von væri um, að gætu fengið bata á tiltölulega skömmum tíma. Samkv. þessu sagði yfirlæknirinn þeim mönnum, sem voru á hælina þá, að ef þeir væru óánægðir með vistina og vildu ekki fúslega hlíta öllum fyrirmælum læknanna, þá væri þeim frjálst að fara þaðan og ekki um það fengizt, heldur yrði not-

aður sá réttur, sem felst í l. um drykkjumannahæli. Niðurstaðan varð sú, að mennirnir, sem þar voru, hurfu af hælina, og dr. Helgi hefur hugsað sér, að þangað kæmu svo menn, sem væru á því stigi, að þeir þyrftu ekki langa vist til þess að fá nokkurn bata, þannig að hann vildi taka þessa sjúklinga fyrst til athugunar á Kleppi og flytja þá austur eftir, þegar hann væri búinn að gera á þeim nauðsynlegar athuganir og þá byrjunarlækningu, sem hann teldi nauðsynlega. Nú er eftir að athuga, að einmitt þeir menn, sem læknis þyrftu við á þessu sviði, eru flestir svo haldnir, að þeir telja sig ekki þurfa þess, og reynslan hefur því orðið sú, að þetta hefur gengið hægt. Eru aðeins fáir, sem hafa komið þar austur, síðan þessi breyt. var gerð, því að þegar læknirinn á Kleppi hefur talað um það við þessa menn, að þeir ættu að leita sér þarna hælis, hafa þeir ekki viljað hlíta því, og hefur því orðið smátt um, að menn færu þangað. Nokkrir menn eru þar þó. En ég vildi gera grein fyrir því, að öll þessi mál hafa síðustu ár verið rædd mjög mikið innan Stórstúku Íslands, við dr. Helga Tómasson, landlækni og tvo af dómurum hæstaréttar. Þess hefur verið farið á leit við dómara hæstaréttar, að þeir athuguðu, hvaða breyt. væru nauðsynlegar á löggjöfinni, til þess að hægt væri að reka hér héli með sem beztum árangri, og ég get sagt, að nú fyrir nokkru síðan hefur dómsmrh. falið einum hæstaréttardómaranum, Þórði Eyjólfssyni, að gera frv. til l. varðandi það efni. En það, sem vakað hefur fyrir þeim læknum og okkur öðrum, sem um þessi mál höfum fjallað, hefur verið í höfuðatriðum það, sem nú skal greina.

Komið yrði upp sérstakri Kleppsspítaladeild fyrir þá, sem reyndust svo mikið drukknir, að taka yrði þá úr umferð. Það segir sig sjálft, að það er engin meðferð á mönnum að hruga þeim saman dauðadrukknunum í fangahúskjallara og lítill líkindi til þess, að það yrði til að draga úr böli þeirra. Þá, sem taka þyrfti úr umferð, ætti því að flytja beint á þessa deild, og þar færi síðan fram á þeim rannsókn. Því er og haldið fram með fullum rökum sérfróðra manna, að ekki sé einungis þörf á einu slíku héli, heldur fleirum.

Ég vildi með þessum orðum mínum vekja athygli hv. Alþ. á þessu aðkallandi nauðsynjamáli, og ég trúi ekki öðru en að öllum þingheimi sé ljós sú brýna þörf, sem hér er um að ræða. Ég skal svo láta þetta nægja um þessa hlið málsins, en víkja lítillga að annarri hlið þess, sem ekki aðeins varðar einstaklinga, heldur alla þjóðina, en það er hin gífurlega fjársóun og hörmungar, sem af áfenginu stafa. Ég ræði ekki svo mál þessi, að ég lýsi ekki yfir þeirri skoðun minni, að bann sé bezta úrlausnin, þótt mér hins vegar dyljist ekki öll þau vandkvæði, sem á því eru. En til þess að bann gæti náð fullum árangri, þyrfti þjóðarvilja, þjóðin þyrfti að velja það og vilja sjálf. Ég efast um, að sá þjóðarvilji sé nú fyrir hendi, en það þarf að skapa hann. Almenningsálitið verður að breytast.

Á Alþ. voru fyrir nokkrum árum sett l. um hér- aðabönn. Hæstv. núv. ríkisstj. hefur ekki séð sér fært

að framkvæma l. þessi þrátt fyrir ítrekaðar tilraunir, og ég vil minna á það, að s. l. sumar sendu ýmsir kaupstaðir landsins áskoranir um að fá innleitt bann á þeim stöðum, og voru till. þessar studdar af bindindisþingi. Hv. Alp. hefur látið þetta sem vind um eyru þjóta og ekki gert neitt til bóta.

Innan skamms mun koma fram till. hér á Alp. um héraðabönn. En svo að ég víki nokkuð að þeim, þá tel ég þau að mörgu leyti heppilega úrlausn, eins og málum er nú komið. Með þeim gætu þau héruð, sem vildu, komið á banni hjá sér, og væri það strax mikil bót frá því ófremdarástandi, sem hvarvetna ríkir nú í áfengismálum þjóðarinnar.

Ég hygg, að milli mín og flm. till. sé ekki mikill skoðanamunur í þessu máli, en ég tel vafasamt, að till. nái tilgangi sínum. Skómmtunin gafst engan veginn vel, og í öðrum löndum, þar sem þetta kerfi er haft, t. d. í Svíþjóð, þá er það mjög umdeilt.

Ég tel líklegt, að till. komi til n. þeirrar, sem ég á sæti í, og fæ ég þá tækifæri til að ræða hana nánar.

Ég get ekki látið hjá líða að fara hér nokkrum orðum um ræðu hæstv. fjmrh., hvað snertir lokun áfengisverzlunarinnar á Siglufirði s. l. sumar. Við höfum að vísu hvor sína heimildarmenn um ástandið á Siglufirði, og kann það að valda nokkru um skoðanamun okkar á ástandinu þar, en mér var tjáð, að ástandið í áfengismálunum þar hefði verið allt annað og betra eftir lokunina og að það sé flestra álit, að svo hefði verið.

Ég tel, að nauðsynlegt sé að setja nokkra löggjöf um meðferð ofdrykkjumanna. Þeir eru sjúklingar, sem þarfnast hælis- eða sjúkrahúsvistar.

Öllum er ljós sú drykkjuskaparóöld, sem herjað hefur landið að undanfögnu, og það þarf því hinar skjótustu ráðstafanir til þess að stemma stigu við henni. Ég hygg, að ráðlegt væri að leita álits alþjóðar í þessu efni og láta hana greiða atkv. um, hvort hún vildi heldur héraðabönn eða algert bann.

Flm. (Halldór Ásgrímsson): Herra forseti. — Mál þetta hefur nú verið rætt og reifað nokkuð, en mér hefur ekki skilist, hvaða úrlausn menn telja heppilegasta, en má vera, að það sé bann.

En mér er spurn. Var nokkuð gert til þess að láta skómmtunina fara sómasamlega úr hendi á sínum tíma? Ég hygg, að svo hafi ekki verið, og því sé engan veginn að marka þann árangur, sem með skómmtuninni náðist, og óhætt sé að vænta góðs af till. þeirri, sem ég flyt ásamt hv. þm. A-Sk. Við bendum þar m. a. á, að gefa ætti út áfengisbækur á svipaðan hátt og orlofs- eða vegabréfsbækur. Þegar áfengisbók væri tekin í notkun, ætti mynd af eigananda að vera fest í hana. Enginn ætti þá að geta fengið áfengi út á bókina annar en sá rétti eigandi, sem yrði þá að fara sjálfur með hana í áfengisbúðina. Einnig bendum við á, að enginn skyldi fá áfengisbók og þar með heimild til þess að kaupa áfengi yngri en 21 árs gamall, enda er það í samræmi við fyrirmæli 13. gr. áfengislaganna. Með því væri tryggt, að unglingar gætu ekki keypt áfengi.

Þá er það ýmislegt fleira, sem við bendum á og til bóta mætti verða, en mér virðist mótstaða hæstv. fjmrh. næsta undarleg, og lítur helzt út fyrir, að hann hafi litla löngun til að viðurkenna það, sem þó liggur í augum uppi, að verði að gera, sem sagt stemma stigu við ofdrykkjunni í landinu. Hins vegar mælir hann mjög með því, að reist verði hæli fyrir ofdrykkjumennina, og er í sjálfu sér ekkert við það að athuga, en það er aðeins ekki mergur þessa máls.

Ég get ekki tekið undir það né kallað það framþærileg rök að halda því fram, að hægt sé að koma í veg fyrir misbrúkun áfengis með því að beita valdi. Ég tel mig ekki hafa ástæðu til þess að svara ræðu hv. 6. þm. Reykv., en ég er samála honum um það, að hið bráðasta þurfi að draga úr áfengisbölinu. Hann virðist ekki hafa trú á till. okkar, en heldur mjög fram héraðabanni. Ég verð að segja það, að á því hef ég litla trú, því alltaf mætti flytja áfengi frá öðrum héruðum, þar sem bann gildi ekki, og það yrði mjög erfitt, ef ekki algerlega ókleift, að stemma stigu við leynisölu og margvíslegu smygli. Það ber víst öllum saman um, að þetta mikla vandamál þarfnist skjótrar og ákveðinnar úrlausnar, og ég tel, að ríkisstj. beri að taka sér til aðstoðar fróða menn í þessum efnum.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til allshn. með 28 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

8. Menntaskólinn í Reykjavík (till. JJ).

Á 9. fundi í Sp., 11. nóv., var útbýtt:

Till. til þál. um eignarnám á lóðum vegna Menntaskólans í Reykjavík (A. 90).

Á 10. fundi í Sp., 12. nóv., var till. tekin til meðferðar, hvornig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 11. fundi í Sp., 13. nóv., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 12. fundi í Sp., 15. nóv., var till. aftur tekin til einnar umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Það er vonum seinna, að þetta mál, sem hér um ræðir, hefur verið lagt fyrir hv. Alp., sem sé það, hvort Menntaskólinn í Reykjavík eigi að vera áfram í sínu gamla hús-

Menntaskólinn í Reykjavík (till. JJ). — Afnám vinnveitinga á kostnað ríkisins o. fl.

næði eða byggja nýtt hús yfir hann á öðrum stað í bænum. Hæstv. menntmrh. hefur aldrei lagt þetta mál fyrir hið háa Alp., en hann hefur hins vegar notað heimild, sem var til, um að veita allt að ½ millj. kr. til húsbýgginga handa menntaskólunum, til að kaupa lóð milli Laugarness og Klepps fyrir allt að 300 þús. kr. undir væntanlegan menntaskóla. Er þetta með öllu óhafandi, að svona sé framkvæmt, án þess að Alp. hafi áður fjallað um það.

Í skólanum eru nú um 450 nemendur, og mun þess ósennilega langt að biða, að þeir komist upp í 1000, og geta allir séð, hvílikt bákn skólinn verður að vera til að rúma allan þann fjölda og hafa nægilegt af lestrarsölum, rannsóknarstofum og öðru, sem til heyrir, en það yrði hann að gera, ef gamli skólinn yrði lagður niður.

En þegar til átti að taka, þurfti bærinn á lóðinni að halda fyrir útgerðarmenn, og dró ráðh. sig þá að sjálfsgöðu til baka. En nú hafa menn hans helzt komið auga á stað í Öskjuhlíðinni, þar sem Golfskálinn er, undir menntaskóla, og hafa jafnvel verið gerð frumdrög að teikningum af væntanlegu húsi, sem þar stæði.

Með þeim nemendafjölda, sem í skólanum verður, mun það óhjákvæmilegt, að mjög margir aukakennarar starfi við hann. Stæði skólinn þar, sem hæstv. menntmrh. hefur hugað honum stað, yrðu ýmsir þessara manna að taka strætisvagn tvisvar til þess að komast í skólann, þ. e. a. s. menn, sem búa í Austur- og Vesturbænum, yrðu fyrst að fara á Lækjartorg og svo þaðan í skólann. Yrði þetta mikil tímaeyðsla, og er mér kunnugt um það, þar sem ég var erlendis, að prófessorum var mjög illa við að þurfa að fara klukkutíma ferð með járnbraut eða meira til að komast til kennslu. Það mun og kosta bæinn mjög mikla upphæð á ári, ef nemendur þurfa alltaf að nota strætisvagna til að fara í og úr skóla. En þannig er undirbúningurinn hjá hæstv. ráðh. um allt þetta mál. Hann hefur ekki látið hvarfla að sér að láta hv. Alp. fylgjast með því. Ég býst við, að meira en helmingur hv. alpm. séu nemendur úr þessum skóla, og er ósennilegt, að þeir beri eigi þann ræktarhug til hans, að þeim sé eigi sama um, hvað af húsinu verður. Þá má og minna á það, að þetta er eina gamla, opinbera byggingin í bænum auk dómkirkjunnar. Þar sat Alp. alla þingtíð Jóns Sigurðssonar. Nú á að leyfa hverjum sem er að braska með þessa byggingu. Hefur heyrzt, að nota ætti hana fyrir þingmannahéimili eða forsetaskrifstofu eða fyrir hæstarétt, eða sem sagt flegja henni í hvern sem vill. Ef slíkt og því líkt nær fram að ganga, verður það óafmáanlegur blettur á íslenskri menningu.

Nú er það mála sannast, og munu allir viðurkenna það, að við skólann þarf að bæta með tilliti til þess gífurlega nemendafjölda, sem stefnt er að. En bak við skólahúsið er stór lóð með allmörgum húsum, en flest þeirra eru gömul timburhús, að undanteknum einum allstórum sal, sem K.F.U.M. á, en ég held mér sé óhætt að fullyrða, að því

félagi sé ekki fast í hendi með hann og það sé nú að leita fyrir sér með annað húsnæði. Mundi þá mega nota þennan sal sem lestrarsal.

Ef til vill þyrfti smábreytingar að gera á orðalagi till., þar sem talað er um eignarnám á lóðum og húsum. Málið fer væntanlega til hv. fjvn., og getur hún þá gert þær breyt., er nauðsynlegar kunna að vera.

Ég sé ekki ástæðu til þess að fjölyrða um þetta, en legg til, að umr. verði frestað um málið, þar til að það hefur verið athugað í n.

Ég legg svo til, að málinu verði vísað til fjvn.

ATKVGR.

Till. vísað til fjvn. með 26 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dag-skrá tekin frammar.

9. Afnám vinnveitinga á kostnað ríkisins o. fl.

Á deildafundum 20. nóv. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um afnám vinnveitinga á kostnað ríkisins o. fl. (A. 119).

Á 15. fundi í Sp., 5. des., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 16. fundi í Sp., 10. des., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Skúli Guðmundsson): Herra forseti. Í þessari þál. er í fyrsta lagi lagt til, að hætt verði að veita áfengi í veizlum, sem ríkið og stofnanir þess halda. Ef sú regla er upp tekin, tel ég ekki vonlaust, að aðrir taki sér forstöðumenn ríkisins til fyrirmyndar að þessu leyti. Gæti það orðið til þess að bæta samkvæmislífið yfirleitt, en þess mun vissulega vera þörf. Í till. er í öðru lagi lagt til, að afnumin verði sú regla, sem gilt hefur undanfarið, að einstakir valdamenn í þjóðfélaginu fái keypt áfengi í vinnverzluninni án verzlunarálagningar og tollfrjálst. Ég tel það ekki viðeigandi, að einstaklingar njóti á þennan hátt sérréttinda hjá einkasölum ríkisins. Þar eiga allir að búa við sömu viðskiptakjör. Eftir að ég bar fram þessa till., hef ég heyrt, að sömu menn njóti einnig hlunninda hjá Tóbakseinkasölu ríkisins. Ef svo er, tel ég, að þau ætti einnig að afnema, og gæti það komið til athugunar í þeirri hv. n., sem fjallar um málið. Ég tel óþarfa að fjölyrða um þessa till. Finnst mér eðlilegt, að umr. verði frestað og till. fari til allshn. til athugunar.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 27 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

10. Kvikmyndir og ofdrykkja.

Á deildafundum 21. nóv. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um notkun kvikmynda í sambandi við baráttu lögreglunnar gegn óhóflegri áfengisnautn (A. 121).

Á 15. og 16. fundi í Sp., 5. og 10. des., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 17. fundi í Sp., 12. des., var till. enn tekin til fyrri umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Herra forseti. Það hafa komið fram á Alþ. nokkrar till., sem sýna það, að Alþ. hefur áhyggjur af því, að meðferð áfengis er ekki með því lagi hér hjá þjóð okkar sem skyldi. Hér hafa nýlega verið ræddar till. um þessi efni, og mun ég ekki víkja að því efni, heldur aðeins því, sem óhætt er að slá föstu, að drykkjuskapur er það mikill í landinu, eins og líka sýna þær tekjur, sem vínið gefur og eru að vissu leyti skuggahlið á þessu, og svo hins vegar þau margháttuðu leiðindi, sem fólkið hefur af þessari óskynsamlegu nautn áfengis. Ég hygg, þó að ljótt sé frá að segja, að við Íslendingar séum að fá á okkur nokkurt óorð fyrir það, hve illa við förum með áfengi. Og ekki hef ég í næstu löndum, þar sem ég hef farið um, séð jafnleiðinlega meðferð áfengis og hér á sér stað hjá okkur, og ég vil taka það atriðið, sem að vísu er kannske ekki höfuðatriði þessa máls, hvernig vín er notað í veizlum hjá okkur. Ég hef verið víða í veizlum í öllum næstu löndum, þar sem vín hefur verið á borðum, og ég man nú ekki í svipinn eftir, að ég hafi nokkurn tíma séð drukkin mann þar í veizlum, en það er ejaífsagt til. En veizludrykkja hjá okkur er mikil og leiðinleg, en hún er þó ekki nema partur af hinum almenna drykkjuskap í landinu. Það er ekkert einsdæmi, þegar menn tala um samkomur, þar sem drukkið er. Hér er ekki neinn munur. Þjóðin er öll haldin þeirri óskynsamlegu, sterku þrá að nota áfengi. Af því að við Íslendingar erum nokkuð miklir skapgerðarmenn, þá endar þetta venjulega með því, að þeir, sem áfengi drekka, reyna að láta sem mest bera á sér, en það er ekki það heppilegasta, og verður þessi óvandi því enn þá meira áberandi.

Það hefur verið reynt hér á Íslandi að taka fyrir þessa skaðlegu vinnu með algeru banni, og vit-

um við, að það gafst ekki nema að sumu leyti vel. Þjóðin hætti við það af utan að komandi ástæðum. Okkur voru settir tveir kostir, að tapa mörkuðum, sem ekki var hægt að vera án, eða leyfa vinnflutning, og var þá það ráð tekið að hafa nokkurs konar hálfbann, þar sem leyft var að flytja inn létt vín, en sterk vín bönnuð. Slíkar aðgerðir báru þann árangur, að margir fóru að brugga og það með óskiljanlegum krafti, eftir því sem hert var á hömlum með sterku vínin. Þetta sýnir, að það er ekki hægt að fá íslenzku þjóðina til þess að setta sig við það, sem kalla mátti eðlilegustu meðferð víns, heldur er löngun hennar mest í sterku vínin, sem hafa mest og skaðlegust áhrif. Það má kannske segja, að núv. ríkisstj. og fyrrv. ríkisstj. og bæjaryfirvöldin reyni að gera eitthvað fyrir þessa menn, því að ætlað er til þess, að þeir séu teknir úr umferð, sem ölöðir eru á götum úti, á samkomum eða heimahúsum, og lögreglan reynir að framfylgja þessu með allmikilli vinnu, þannig að marga nóttina eru hér í bænum teknir af þessum ástæðum um 70 menn, sem eru það drukknir, að ekki er álitnið, að þeir eigi að vera á almannafæri. Það er ekki húsakostur til þess að geyma þessa menn, á meðan vínið er að renna af þeim, og það eru óneitanlega hálfhlægileg vinnubrögð, að menn eru settir í þessa geymslu í 1—2 klukkutíma að nóttu og þeim svo sleppt á ný eins drukknur til þess að geta komið lögum yfir að fullnægja réttlætinu. Það er ekki nægilegur húsakostur til þess, að þessir ölöðu menn geti sofði úr sér vímunu.

Þá má minnst á annað dæmi, sem sýnir líka, hve mikið fát er á þeim aðgerðum, sem reyndar eru. Það er hið svo kallaða drykkjumannahæli í Kaldaðarnesi, og þar hefur verið allmikill tilkostnaður hafður til þess að lækna menn, sem illa eru komnir af ofdrykkju. En þjóðfélagið hefur búið þetta svo undarlega út, að það er gert ráð fyrir, að þessir menn eigi að koma þarna af frjálsum vilja eins og á einhvern menningarstað. Það er ekki hægt að hafa neinn aga þar, því að þarna hafa komið fyrir verkföll og brottgöngur hjá þessum sjúklingum. Þessi tilraun er gerð með svo viðvanslegum hætti, að slíkt verður aðeins til þess að gera þjóðfélagið hlægilegt fyrir að reyna þetta með svo lélegum meðulum, að ekki dugi.

Það eina, sem að gagni gæti komið þessum mönnum, sem stöðugt eru drukknir sér til tjóns og skammar og öðrum til leiðinda, sem á þá horfa eða þurfa að umgangast, er það, að þeir verði teknir fyrir það að brjóta lög landsins og velsemi og settir í eins konar fangelsi, það má kalla það spítalafangelsi, þar sem þeir eru undir lækni hendi og verða að vinna og vera jafnháðir fyrir mælum yfirmanna sinna og sjúklingar á spítölum eru undir forráðum lækna sinna. Þar séu þeir, þang að til þeir eru færir til þess að fara sinna ferða í mannfélaginu, en mér er sagt, að stjórnarskrá landsins hindri það, að slíkt aðhald sé hægt að hafa á drukknun mönnum. Ég vildi óska, að lagamennirnir kynntu sér það, sem Lárus H. Bjarnason,

sem var mikill lagamaður, sagði á sínum tíma. Hann sagði, að ef Alp. segði, að eigi að taka ein- hvern Jón Jónsson af lífi, þá ætti að gera það.

Við vitum, að vinnautnin í landinu er óhófleg, dýr og skaðleg og forráðamenn þjóðarinnar ráða ekkert við hana. Þessi sjúkdómur fer versnandi og engar teljandi varnir til. En nú hafa mönnum dott- ið ýmsar varnir í hug í þessu efni, og hafa komið hér um það þrjár till., t. d. hefur ein till. verið um skömmtnun á áfengi, sem er mjög athyglisverð vegna þess, að í það minnsta í einu landi, Svíþjóð, þar sem hneigðin er mikil til vındrykkju, þá hef- ur þar tekizt með skömmtnun að halda henni nokk- uð í skefjum. Það er alvarleg tilraun, sem hægt er að mæla með. En það, sem verður að taka tillit til í landi okkar, er það, að þegar hneigðin eftir víni og það sterku víni er mikil og almenningsálitið er alls ekki þannig, að það dæmi vındrykkju, held- ur þvert á móti, þá er ekki til neins að taka stóra sleggju til þess að slá í hausinn á Bakkusi, þótt hann kannske ætti það skilið. Slíkt er a. m. k. ekki hægt, á meðan finnst menn eins og voru í einu prestakalli, þar sem söfnuður tók svari prests- ins og sagði: Já, hann drekkur, en við drekkum öll. Söfnuðurinn sagði þetta, af því að presturinn dæmdi hann ekki fyrir það, og fann þar einmitt brúna á milli sín og prestsins.

Ég hef leyft mér hér að flytja till. til þál. um þetta efni, sem ég veit þó, að ekki getur náð fyrir rætur þessa mikla meins, en ég hygg, að ef sú aðferð, sem þar er bent á, yrði notuð, hafi hún mikla möguleika til þess að vinna bót á mörgum leiðindum í sambandi við vındrykkju á almanna- færi. Ég tel þann kost á þessari till., að hún er ekki harkaleg. Það er ekki gert ráð fyrir fangels- isvist, ekki gert ráð fyrir sektum, — það er ekkert gert við fólkið. Það er ekki kallað fyrir rétt eða þrengt kosti þess. Ef þessi till. væri samþ. og framkvæmt eftir henni, þá er ekkert gert annað en það, að tekin er prufa af okkur eins og við erum. Ef við erum ódrukkinn, sést það á myndinni. Ef við erum lítið drukkin, sést það kannske. Ef við erum mikið drukkin, sést það glögg. Það er ekki gert annað en að sýna það, sem spurt var um, hvernig maðurinn var. Ég hef hér ekki stungið upp á, eins og einstaka maður hefur spurt mig um, hvers vegna ég vildi ekki sýna þessa mynd á bíó. Það er af því, að mér er það ljóst, að slíkt mundi vera til þess að eyðileggja þessa framkvæmd, vegna þess að þetta er svo mikið útbreidd þjóðar- nautn og þjóðarsmán. Það er ekki hægt að gera svo ákaflega mikinn mun á þeim, sem eru sekir og saklausir. Það verður að reyna að fá þá út úr, sem eru brotlegir, án þess að uppræta það, sem er heilbriggt, og það er hægt með þessu móti.

Ég vil benda á með nokkrum dæmum, hve mikil ástæða er til þessa. Í þessum bæ eru margir skemmti- staðir, þar á meðal Hótel Borg og margir aðrir. Ég gizka á, að á mörgum kvöldum séu danssam- komur á 6—7 stöðum í bænum, og á öllum þessum stöðum kemur svo oft fyrir, að drykkjuskapurinn

er svo stórkostlegur, að það verður að kalla á lögreglu til þess að skakka leikinn. Það sjá allir, hvernig við stöndum sem þjóð, sem nú er orðin lýðveldi, höfum forseta og erum komin í þjóðabanda- lagið. Ef einhver kemur til okkar og segir, að íslenzk æska, sem á að bera lýðveldi okkar, er svo á vegi stödd, að á þeim 6—7 skemmtistöðum henn- ar verður hún að fá lögregluna til þess að skakka leikinn, þegar hún er að skemmta sér, — já, getum við þá svarað því, að hún sé vel fær til þess, að við treystum henni til þess? Það sjá allir, að slíkt er hæpið. En þjóðfélagið leyfir þetta, það tekur af þessu fólki skemmtanaskattinn o. s. frv. Þess vegna verður hún sem siðuð þjóð að sjá um, að þar fari fram skemmtanir, gleðskapur, sem samanstæði af siðuðum mönnum. Þó að við hefðum svo mikinn flokk af lögregluliði, sem gæti tekið alla þessa drukknun menn fasta og sett í steininn og sektað þá, þá segi ég, þetta er ekki það bezta, þó að það sé rétt eftir l. Þessar sektir hafa ekki áhrif á marga menn. Þeir hafa svo mikla peninga, að þeim er alveg sama, þótt þeir eyði miklum pen- ingum í þessa drykkjupeninga. Sektarleiddin og fang- elsun hafa ekki getað hrætt frá þeim löngunina í vínið á opinberum samkomum. Ég hef talað um þetta við reynda lögreglumenn, og þeir segja: Við getum ekki farið inn á allar samkomur, ef þetta verður samþ. á Alp., en við getum notað þessa aðferð, þar sem við erum kallaðir til hjálpar á samkomum, þar sem drykkjuskapurinn er svo al- varlegur, að kallað er á hjálp. Ég segi þetta sem dæmi eins manns, sem álitur, að eftir slíkum l. mætti t. d. á Hótel Borg, Röðli, Breiðfirðingabúð eða Sjálfstæðishúsinu nota svona myndavél, ef löz- reglan væri kvödd þangað, og mundi unga fólkið alls ekki vilja láta mynda sig á slíkum samkomum, hvort sem það væri mikið drukkið, lítið drukkið eða ódrukkið. Það bara vildi ekki vera í þessum félagsskap. Vitneskjan um það, að myndir yrðu teknar, mundi gera fólkið varkárara í þessum efni- um, og ég geri mér vonir um, að ef þannig væri farið að, mundi svo fara á næstu samkomu, að aldrei þyrfti að koma til kasta lögreglunnar og svo aldrei á samkomum bæjarins.

Það má segja, að þetta sé ekki lækning nema að litlu leyti á þessari meinsemd, því að það er víðar drukkið en í Reykjavík. Í einni sveit á Norð- urlandi, þar sem fólkið var að skemmta sér, kem- ur bíll úr kaupstað með 5—6 menn mikið drukknar. Þeir hefja undireins grjótkast á húsið, og svo koma þeir inn og ráðast á fólkið, sem er að skemmta sér. Þetta fólk tók það ráð að koma upp lögreglu- liði til þess að halda reglu, og ég hygg, að þetta hafi lagast á þessum stað, vegna þess að það er vani þessara drykkjumanna, sem þannig ferðast um til þess að eyðileggja gleði annarra, að koma á þá staði, þar sem þeir hyggja minnst varnarlið, eða þá, sem eru varnarlusir. Ég vil taka dæmi héðan af Suðurlandsundirlöndinu. Þar liggur stað- ur vel í sveit. Samkomur hafa verið haldnar þar í mörg ár. Húsið er leigt svo dýrt, að ekki er hægt

að halda þar nema fjölmennar skemmtanir, og þær fást ekki, nema vin sé. Svo gengur þetta þannig, að sá, sem leigir húsið, verður að auglýsa samkomuna og panta 4 pólití úr Reykjavík. Fjölmenni verður allmikið, og flestir eru með vini. Þegar fer að líða á skemmtunina, þá byrja áflog. Það er brotið og bramlað, og pólitíð verður að skerast í leikinn, svo að fólk verði ekki limlest. Nú vil ég halda því fram, að það þurfi ekki nema eitt pólití á svona stað, ef það kæmi með litla kvikmynda vél. Það mundi verða leiðin í þetta skipti og einnig það næsta. Það mundi leiða til þess, að fyllibytturnar mundu ekki koma þarna og skemmtunin falla niður. Og hún má falla niður, af því að hún er byggð upp á því, að fyllibytturnar komi og eyði miklu, svo að hægt sé að borga leiguna af húsinu og pólitíunum. Ég álit, að þótt það sé óhjákvæmilegt að fá lögreglu á svona staði til þess að sjá um, að ekki séu menn drepnir, þá sé þetta ástand langt frá því að vera frambærilegt. Eins og stendur vill mikill hluti þjóðarinnar njóta vinsins, en það verður að koma í veg fyrir, að nokkrum mönnum haldist uppi að njóta þess á þann hátt, að það setji blett á þjóðina.

Mér þætti gott að heyra gagnrýni um þetta. Ég vildi óska eftir því, að þegar þessari umr. er lokið, þá verði málinu vísað til n., og þegar n. hefur afgreitt það, að þá verði úr því skorið, hvort nota skal þetta eða ekki. Ég vil taka það fram, að það væri hægt fyrir ríkisstj. að leggja fyrir pólitíð að gera þessar ráðstafanir. En ég hef enga trú á, að það verði gert. Það er nefnilega ekki skylda ríkisstj. að taka upp nýmáli, sem kannske yrðu óvinsæl. Astur á móti álit ég, að Alp. hafi nógu breitt bak til þess að fyrirskipa þessa hluti, ef fulltrúar þjóðarinnar segja: Ég vil reyna þessa aðferð til þess að reyna að forða þjóðinni frá þeirri skömm, sem er svo mikil, að hún getur naumast staðið undir henni.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 28 shl. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

11. Héraðabönn.

Á deildafundum 22. nóv. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um héraðabönn (A. 127).

Á 15. fundi í Sp., 5. des., var till. tekin til meðferðar, hvornig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 16. fundi í Sp., 10. des., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Það eru þrjú ár síðan afgr. voru l. um héraðabönn. Þau l. heimila, að fram fari atkvgr. í þeim héruðum, þar sem Áfengisverzlun ríkisins hefur útsölur, og mættu kjósendur á þann hátt ákveða, hvort þeir vildu hafa áfengisútsölu eða ekki. Þær ríkisstj., sem farið hafa með völd síðan, hafa annaðhvort ekki talið sig hafa heimild til eða ekki séð ástæðu til að láta l. koma til framkvæmda. Þess vegna teljum við flm. þessarar till., að ekki sé annað fyrir hendi til að fá l. framkvæmd en að lagt sé fyrir ríkisstj. og henni falið að láta l. koma til framkvæmda. Leggjum við flm. til, að l. komi til framkvæmda 1. júlí 1947. Um það, að l. um héraðabönn komi til framkvæmda, hafa verið gerðar fjölmargar samþykktir í flestum félagsamtökum landsins, og áskoranir hafa verið bornar fram til Alp. og ríkisstj. um þetta sama efni. Samt hefur þessi ósk ekki verið heyrð. Fyrir þessu þingi liggja nú 4 eða 5 þál., sem allar miða að því að reyna að draga úr áfengisbólinu, sem með ári hverju undanfarið hefur orðið ískyggilegra, og er það nú ískyggilegra en nokkru sinni fyrr. Ég tel víst, að hver þessara till. muni koma að einhverju gagni í þessu máli, og sennilega mundi það verða mest til bóta, ef allar yrðu samþ. En þó er það ljóst, að ekki yrði skorið fyrir rætur áfengisbólsins þrátt fyrir það. Flm. þessarar till. um héraðabönn gera sér vonir um það, að almenningsálit gegn áfengisútsölu ríkisins sé það sterkt í ýmsum héruðum landsins, að ef kjósendur fengju þann sjálfsagða rétt sinn í hendur að ákveða, hvort áfengisútsala ætti að vera í viðkomandi héraði, þá mundu ýmsar útsölur vera niður lagðar að afstaðinni slíkrí atkvgr. Ég er nokkurn veginn viss um það, að áfengisútsala ríkisins á Ísafirði mundi verða lögð niður samkv. vilja héraðsbúa, ef slík atkvgr. fengi að fara fram. Það þýddi, að Áfengisverzlun ríkisins hefði enga útsölu á Vestfirðum. Ég tel enga hættu á því, að nokkurs staðar fyndist almenningsálit þar, sem samþykkti, að sett yrði á stofn önnur útsala í staðinn. Af þessu mundi leiða það, að miklu færri menn en nú slagsa inn í vínbúðina á Ísafirði hefðu tök á því að útvega sér áfengi frá aðalútsölunni í Reykjavík. Ef útsalan yrði lögð niður, hygg ég, að áfengisneyzlan yrði ekki eins almennt og hún er þar nú. Bölið af áfengisflóðinu á Ísafirði breiðist yfir alla Vestfirði. Í hvert skipti, sem bátur fer vestur á firði, Þingeyri eða Bildudal, þá er almennt ölaði í bátunum og vínflutningar. (SK: Hvernig yrði það, þegar Esja kemur frá Reykjavík?) Það má vera, að það yrði sama ástand. En svo mikið er víst, að ef Áfengisverzlun ríkisins þarf að koma þessari vöru ofan í landslýðinn, þá ætti Skipaútgæð ríkisins að duga til þessa. Fyrir kosningarnar í vor hreyfði Stórstúka Íslands enn einu sinni þessu máli, að fá l. um héraðabönn í gildi. Fyrirspurnir voru sendar frambjóðendum um það, hvort þeir vildu beita sér fyrir því, að l. um héraðabönn kæmu til framkvæmda. Um 50 frambjóðendur svöruðu þessum spurningum og nálega allir á einn veg, að þeir mundu vilja stuðla að því, að

Þessi l. kæmu til framkvæmda. Mjög margir þessara framþjóðenda, sem þannig svöruðu, eiga sæti nú á Alp. Efast ég ekki um fylgi þeirra við þetta mál. Ég tel, að það muni vera skoðun margra í þessu landi, að það sé ósamboðið íslenska ríkinu sem menningarriki að reka aðra eins verzlun og Áfengisverzlun ríkisins er. Af þessari verzlun leiðir, að fjöldamargir menn á þroskaskeiði fara í hundana, sumir úr hópi beztu manna þjóðarinnar, — og upp á þetta er horft, ekki aðeins í höfuðborg landsins, heldur í hverjum kaupstað á Íslandi. Vinnuafköst þjóðarinnar eru rýrð með drykkjuskap, en glæpir og sjúkdómar aukast. Lögðæzlan verður erfiðari, og settar eru upp ýmis konar stofnanir til þess að hamla á móti þeirri eyðileggingu, sem ofnautn áfengis hefur í för með sér. — En tekjur ríkissjóðs af þessum ófögnuði munu skipta svo mörgum milljónatugum, að enginn fjmrh. leyfir sér að hafa aðra skoðun en að þetta sé einn af hyrningarsteinunum undir fjárhagslegu sjálfstæði Íslands. Ég býst við, að það yrði erfitt hverri ríkisstj. að sjá af heim milljónum, sem áfengisflóðið veitir í ríkissjóðinn, allt í einu. En hyggilegt held ég að væri, að Alp. reyndi að gera fimm eða tíu ára áætlun til þess að reyna að losa sig við áfengistekjurnar og komast hjá því með öðrum ráðstöfunum að þurfa framvegis að byggja afkomuna á þessum blóðrenningum.

Það er, því miður, alveg vitað mál, að ríkissjóður verður ekki fyrir því áfalli að missa allar tekjur sínar af áfengissölu, þó að l. um héraðabönn komi til framkvæmda. En það er von mín, að eitthvað mundi kippa úr þessum tekjustofni við það — eitthvað. Ég geri ráð fyrir, að ef l. um héraðabönn kæmu til framkvæmda, við skyldum segja á Ísafirði og þar með á Vestfjörðum, og það gæfi þá raun, að það drægi úr drykkjuskap þar, þá mundi það efla og styrkja almenningssálitið gegn ofnautn áfengis í öðrum kaupstöðum, þar sem áfengisútsölur eru, og ef til vill verða til þess, að þær yrðu með sjálfsákvörðunarrétti kjósendanna smám saman lagðar niður fleiri og fleiri. En að síðustu þyrfti svo vitanlega að stíga það lokaspor að byrgja brunnninn, aðaluppsprettuna hér í höfuðborginni, leggja niður alla áfengissölu á vegum ríkisins og innleiða þannig algert bann, því að um það verður ekki deilt, að á þeim tímum, sem bannlögin voru í fullu gildi, var þó áfengisneyzla í þessu landi margfalt minni en nú, og voru þó spádómar þeirra, sem frækilegast gengu fram í því að afnema bannlögin, á þá lund, að áfengisástandið mundi stórum batna, ef áfengissalan yrði gefin laus. Þeir spádómar hafa orðið sér til skammar og sprungið á spámönnunum.

Hér var verið að ræða um það áðan, að réttast væri, að vínveitingar á kostnað ríkisins og þess opinbera ættu sér ekki stað, þáttill. um afnám vínveitinga á kostnað ríkisins. Ég tel þá till. miklu meira virði en þess, sem sparaðist að því leyti, sem ríkið sparaði sér þá peninga, sem nú er varið í vín. Það er sjálfsagt ekki stórfé af öllum ríkisrekstr-

inum. En það, sem af því mundi leiða, ef hver ríkisstj. teldi sér ekki sama að veita vín af hálfu ríkisins, væri, að það mundi verka á almenningssálitið. Og það er alveg rétt, sem margir segja, þegar einhverjar till. um áfengismál eru til umr.: „Það þýðir ekkert að gera neinar ráðstafanir, það eina, sem nokkuð dugar, er að breyta almenningssálitinu.“ Og það þarf að gerast ofan frá. Þar þarf Alp. að ganga á undan. En því miður er það nú einn liður í almenningssálitinu, að Alp. Íslendinga sé eitt versta hreiður óhófseminnar við áfengisneyzlu og áfengisveitingar, og það eru margir sleggjudómarnir upp kveðnir þyngri heldur en þessi. Og meðan æðstu yfirvöld landsins og embættismenn finna ekki, að á sér hvíli þyngri skylda en enn þá virðist vera þeirra álit, er ekki við því að búast, að almenningssálitinu í landinu verði breytt. Meðan svo er, er allt tal um, að breyta þurfi almenningssálitinu í landinu gagnvart áfengisneyzlu, alveg út í hött. Nú er það svo, að það er fyrst og fremst alþjóðan í landinu, sem reynir að berjast á móti áfengisbölunni, en fær ekki stuðning um þetta, svo sem vert væri, frá hinum æðstu í þjóðfélaginu, og reynslan er svo sú, að íslenska þjóðin þjáist undir áfengisbölinu.

Ég trúi því ekki, fyrr en ég tek á, að hv. alþm. vilji ekki gera þá tilraun, sem hér er farið fram á, að heimila íbúum héraðanna, þar sem áfengisútsölur eru, að ákveða það með atkvgr., hvort þeir skuli hafa áfengisútsölu hjá sér í héraðinu — ég trúi því ekki, fyrr en ég tek á því, að hv. alþm. tjái sig andvíga því. Þetta ætti ekki, þótt samþ. væri, að skerða neitt vilja þeirra manna í þessum málum, sem vilja hafa sem óheftasta verzlun með áfengi og hafa ekki trú á, að þetta dragi úr áfengisneyzlu, ef t. d. sú yrði raunin á, að þetta drægi ekki úr áfengisneyzlunni, því að yrði raunin sú, þá yrðu a. m. k. þeir, sem hafa trú á þessari leið nú, en vilja útrýma áfengisbölinu, að reyna aðrar leiðir til úrbóta með hlífðsón af þeirri reynslu, sem fengist af þeirri tilraun, sem hér er lagt til, að gerð verði. En svo mikið er víst, að bindindismenn munu aldrei hætta baráttu sinni á móti áfengisbölinu, meðan áfengisböl er fyrir hendi í þessu landi, og þeir verða að reyna að fá reynda hverja þá leið, sem þeir hafa nokkra trú á, að dragi úr áfengisneyzlunni. Ef svo tækist að vinna upp það almenningssálit, að öruggt þætti, að þjóðaratkvgr. gerði mögulega lagasetningu um bannlög í landinu, þá væri það vitanlega lokamarkið. En flestir telja, að nú þurfi að vinna mikið verk áður að því að draga úr áfengisneyzlunni og að styrkja almenningssálitið gegn þessu böli, áður en hægt er að leggja út í lokahriðina um algert bann.

Ég sé svo ekki ástæðu til að fara fleiri orðum um þetta mál. En ég trúi ekki öðru en Alp. Íslendinga heimili, að þessi tilraun sé gerð til þess að fá úr því skorið með reynslunni, hvort ekki dragi eitthvað úr vinsölu og drykkjuskap úti um landið, þar sem áfengissala yrði samkv. þessari heimild að eigin vilja kjósendanna lögð niður.

Jóhann Jónsson: Herra forseti. Í ræðu hv. 1. flm. þessarar till. var dálitið einkennilega að orði komið, a. m. k. fannst mér það, ef ég hef heyrt rétt það, sem þessi hv. þm. í sinni stúkuræðu var að segja. Ég skildi þennan hv. þm. þannig, að hann segði, að Alp. Íslendinga væri versta hreiðrið, hvað snerti áfengisneyzlu í landinu. Ja, ég veit nú satt að segja ekki, hvað öðrum hv. þm. sýnist. En ég verð að segja það, eftir að ég er búinn að vera hér sem þm. í rúma tvo tugi ára og hef kynnt hv. alpm. svona upp og niður, bæði þeim hv. núverandi þm. og einnig mörgum, sem ekki eru hér nú, að hafi ég heyrt þetta rétt, þá sé hér mjög mikið ofmælt. Og ég tel, að þessi hv. þm., sem er nú nýkominn hér á þing, hann þurfi að rökstyðja og sanna slík ummæli, ef hann leyfir sér að halda því fram í alvöru, sem mér virtist hann gera um þetta, því að þegar talað er um Alp. Íslendinga, þá er með því vitanlega átt við alpm. upp og ofan. Ég á eftir að heyra það sannað af munni þessa hv. þm. og með rökum, að það sé hægt að segja það um alpm. yfirleitt, að stofnun sú, sem þeir byggja upp, hæstv. Alp., sé gróðrarstía áfengisneyzlu í landinu, eins og mér virtist þessi hv. þm. vilja halda fram. Að því tilskildu, að hv. síðasti ræðumaður hafi meint þetta, krefst ég þess, að hér séu færðar fram þessar sannanir og þau vitni, að óræk séu. Ég vil ekki fyrir mitt leyti sem alpm. taka við svona hroðalegum sleggjudómi frá nýkomnum hv. þm., þó að munnhákur sé. Það er ekki heldur neinn styrkur í því fyrir bindindismálin í landinu, að boðberar bindindisins, hvort sem er utan þings eða innan, hagi orðum sínum þannig, þegar þeir flytja mál bindindisins á landi hér, að þeir sælist eftir því að meiða annaðhvort einstaka menn eða stóran hóp manna. Að vísu munu flestir vera svo þroskaðir að láta ekki málefnin gjalda slíkra ofláta, sem trana sér fram í það að hafa málfærslu á hendi. En hitt er rétt, að það er svo í hverju máli óneitanlega, að málfærslan hefur nokkur áhrif.

Nú munu flestir þess fullvissir, að mikil þörf sé á að draga úr áfengisneyzlu í landinu. En það þarf að gera með skynsamlegum ráðstöfunum og á þann hátt, að ekki sé fleygt fram svo hroðalegum ádeilum, að jafnvel það skyggi á erindið, sem verið er að flytja. Ég fer þess vegna fram á það við þennan virðulega hv. flm. þessa máls, að hann færi nokkur full rök fyrir þessari fullyrðingu sinni og þeirri sök, sem hann hér hefur lýst á hendur Alp. og þar með á hendur öllum þeim, sem á Alp. sitja. Minna má það ekki vera, þegar svona orðum er kastað hér fram og enginn fyrirvari á því hafður að neinu leyti. — Ég býð svo áætla að heyra þau vitni, sem þessi hv. þm. færir til þess að sanna það, að alpm. yfirleitt séu mestu drykkjumenn landsins og þar af leiðandi, að Alp. sé versta gróðrarstía áfengisneyzlu í landinu.

Gísli Jónsson: Herra forseti. — Ég var einn þeirra frambjóðenda, sem fékk fyrirspurn í vor um það, hvort ég mundi fylgja þessu máli, og svaraði ég ekki þeirri fyrirspurn. Ekki af því, að ég hefði ekki

ákveðnar skoðanir um þessi mál, heldur af því, að ég tel ekki, að þetta verði til þess að þoka þjóðinni nær því takmarki að stemma stigu fyrir ofnautn áfengis í landinu. — Ég var á sínum tíma á móti héraðabönnum, og skoðun mín hefur ekki breytzt í því máli síðan. Og í sambandi við ummæli hv. 3. landsk. þm. vil ég benda honum á, að hann færði í raun og veru rök fyrir því, að héraðabönn kæmu ekki að notum. Vil ég ekki heldur gleypa það hrátt — eins og sagt var nýlega í hv. Ed. um annað mál —, sem hv. 3. landsk. þm. fullyrti um það, að sér væri kunnugt um, að á sérhverri höfn, þar sem djúpbáturinn kæmi á leið frá Ísafirði, og þá þar á meðal á Bíldudal, bæri mikið á drykkjuskap, eftir að djúpbáturinn kæmi þar. En á þessum stöðum eru ekki áfengisútsölur, heldur á Ísafirði. Ég held, að héraðabönn mundu nú ekki lækna þetta ástand, þótt satt væri frá þessu sagt. Því þó að þeir, sem heima eiga á þessum stöðum á Vestfjörðum öðrum en Ísafirði, fengju ekki vín sent frá Ísafirði, mundu þeir fá það flutt til sín frá öðrum stöðum á landinu. — Ég held, að þessi kafli í ræðu hv. 3. landsk. sé skýr rök fyrir því, að héraðabönn kæmu ekki að neinu gagni. — Hins vegar vil ég svo mótmæla þessu sem sannindum. Ég hef hvað eftir annað verið staddur á Bíldudal, þegar djúpbáturinn hefur verið nýkominn þangað, og aldrei orðið var við ölaði það, sem hv. 3. landsk. þm. talar um. En ef þetta væri rétt hjá hv. 3. landsk. þm., væri þá ekki réttast að minnka styrkinn við djúpbátinn eða taka hann af, ef það er starf hans að flytja brennivín milli hafna vestanlands. Ég held, að þessi hv. þm. ætti að leggja til, að styrkurinn verði bara tekinn af þessari brennivínstunnu, sem flytur vín — að hans sögn — á milli hafnanna þarna vestra.

Ég vildi svo í sambandi við þetta spyrja hv. 1. flm.: Telur hann, að skólarnir geti ekki haft áhrif í þessum málum, þ. e. til þess að hamla á móti ofnautn áfengis? Hefur hann ekki verið skólastjóri við unglingaskóla í mörg ár? Og hefur honum ekki orðið ágenzt í að stuðla að því, að áfengisbólið verði minna í landinu? (HV: Jú, mér hefur orðið ágenzt í því.) Væri þá ekki rétt að flytja þennan mann til annars skóla, þar sem hann gæti enn betur notið sín í þessu máli? — Ég hygg, að það verði farsælast fyrir þjóðina, að starf í þeim efnum að vinna á móti áfengisneyzlu í landinu verði rekin í gegnum starfsemi skólanna í landinu. Það hefur einnig verið byrjað á því að setja viðurlög við því, að menn starfi undir áhrifum áfengis, m. a. bifreiðastjórar, og þetta hefur verið fært út til skipstjóra. Það mætti kannske færa þetta yfir til allra stétta þjóðfélagsins, þannig að enginn maður í ábyrgðarstarfi megi vera við starf sitt undir áhrifum áfengis. Ég er ekki viss um, að þetta yrði áhrifaminna en að banna útsölu á áfengi á vissum stöðum, meðan ekki er sett algert innflutningsbann á áfengi.

Ég var því mjög fylgjandi, að styrkurinn til stór-stúkunnar var tvöfaldaður á fjárl. yfirstandandi árs frá því, sem hann hafði verið. En ég hef því miður ekki séð þær vonir rætast, sem við þá fjárveitingu

voru bundnar, og ég hef því miður fengið staðfestingu á því, að ekki væri vanþörf á, einnig þar, að hreinsa til, ef ætti að fást nægilegur árangur af veitingu þess fjár, sem þar er um að ræða. Höfum við rætt um þetta í n., en ekki fengið fullvissu fyrir því, að vonir þær hafi rætt, sem bundnar voru við þennan styrk, og ég hef rætt um þetta við menn, sem eru ráðamenn stórstúkunnar.

Ég mun fylgja þessu máli til n., en hins vegar ekki samþykkja till. endanlega fyrir mitt leyti, og er það ekki nema áframhald af því, að ég var á móti því á sínum tíma, að samþ. væru l. um héraðabönn.

Flm. (Hannibal Valdimarsson): Það hafa nú þegar heyrzt raddir frá Alp. því, sem ekki vill heyra það nefnt, að ráðstafanir séu gerðar til þess að sporna á móti áfengisnautn. En raddirnar eru þannig, að það er eins og það sé einhver fugl í hreiðrinu, sem hv. þm. telji sig þurfa að verja.

Hv. þm. Vestm. talaði um það, að ég hefði flutt hér stúkuræðu. Það er vitanlegt, að með þessu orði er hann að gera tilraun til þess að niðra góðtemplarasamtökunum í landinu. Stúkuræður eiga að vera auvirðilegri en aðrar ræður eftir hans meiningu. Þetta er nóg til að gefa í skyn anda hv. þm. gagnvart þessu starfi, sem miðar að aukinni menningu í landinu og engum hv. þm. er sæmandi að kasta steini að.

Þegar ég segi, að það sé því miður þáttur í almenningssálitinu, að Alp. sé eitt af áfengishreiðrunum í þessu landi, þá byggir ég það á því, að það hefur löngum verið svo og það er svo, að allt of margir alþm. hafa verið drykkfelldir menn. Það er alveg rétt, sem hv. þm. Vestm. segir, að ég er ekki búinn að vera hér lengi á hæstv. Alp. En ég er búinn að vera áhorfandi að því samt, að drukknir menn hafi haldið ræður hér í salnum. Þó að alþm. megi, eins og aðrir borgarar, fá sér í staupinu, ættu þeir ekki að geta haldið ræður á Alp. drukknir. En af hverju snertir það ekki sómatilfinningu nokkurs manns, að þeir gera það? Það er af því, að það er ekki einsdæmi. Einsdæmin eru verst. Það færi ekki hjá því, að Alp. Íslendinga hefði forystu í því að brióta niður það almenningssálit, að drykkjuskapur sé finnr og að drykkjuskapur sé sjálfsagður og að ríkinu sé samþykkið að verjla með áfengi. ef hv. alþm. væru þessu mótfallnir og það væri fyllilega samboðið alþm. að almenningssálini í landinu verði andstætt drykkjusiðum og drykkjuskap. En það er síður en svo, að alþm. yfirleitt styrki þetta heilbrigða almenningssálit á þessu máli. Þeir eru fremur, því miður, á bandi hins rangsnúna almenningssálts í þessu efni, og mér duldast ekki, hvorum megin hv. þm. Vestm. var. Það er til gómul og ný reynsla fyrir því, hvernig Alp. hefur tekið viðleitni bindindismanna í landinu, bæði góðtemplara og annarra. Undirtektirnar hafa verið tregðar, og undirtektirnar hafa, því miður, verið andstaða — undir ýmsum yfirskinsástæðum eins og þeim, að þeir hafi ekki trú á, að þetta og hitt dugi. Ef þeim hefði verið alvara um það, að samt sem

áður þurfi eitthvað að gera til þess að vinna á móti ofnautn áfengis, hvers vegna hafa þeir þá ekki komið með úrræði, sem duga? — Nei, alþm. hafa ekki beitt sér fyrir því að skapa heilbriggt almenningssálit á Íslandi viðvíkjandi drykkjuskap, og þess vegna hafa, drykkjumenn og drykkjuunnendur í landinu vitað, að þeir hafa átt ekki hvað sízt hauka í horni á Alp. til andstöðu gegn því, að drykkjuskap yrði útrýmt úr landinu.

Ég tel, að það sé ágætur prófsteinn á það, hvort hæstv. Alp. Íslendinga vill, að drykkjuskapurinn haldi áfram að aukast, eins og hann hefur gert undanfarin ár, eða hvort Alp. vill, að gerð verði tilraun til þess að draga úr drykkjuskapnum í landinu, hverja afgreiðslu þessarar till. fá, sem fyrir liggja nú hér á hæstv. Alp. varðandi áfengismál. Ef þessar till. verða allar samþ., skal ég vera reiðubúinn til að játa, að nú sé viðleitni hafin á Alp. til þess að verða við óskum þeirra manna í landinu, sem staðið hafa að þessum till. til þess að vinna að því að útrýma sem mest áfengisbólinu í landinu og áreiðanlega hafa alla bindindismenn í landinu að baki sér. En verði þær felldar, fleiri eða færri — kannske allar —, tel ég, að ég hafi nokkuð fyrir mér í því, að ekki sé ofmælt, að Alp. Íslendinga hafi reynzt sá haurur í horni, sem um muni fyrir þá menn, sem drykkjuskap unna og vilja, að sá blóðugi ósiður haldist, að þjóðin drekki svo frá sér vit og mann-dóm sem verið hefur.

Hv. þm. Barð. lét í ljós þá skoðun sína, að héraðabönn séu ekki til bóta. Þetta er hans skoðun. Við hv. þm. Barð. og ég erum báðir þannig settir, að við erum hvorugur góðtemplari eða félagsbundnir í þessu máli, en við erum báðir bindindismenn. Og þar sem hv. þm. Barð. neytir ekki víns sjálfur, býst ég við, að hann hafi tekið þá ákvörðun og afstöðu af því, að hann hafi ekki talið það sér til gagns eða sóma að drekka sig fullan við og við, þó að sumir aðrir muni álíta svo. Og ég þykist vita, að hann vilji gera á hverjum tíma það, sem hann telur rétt, til þess að draga úr drykkjuskap. Ég vil vænta þess bezta af honum, af því að ég veit, hvaða afstöðu hann hefur til þessara mála. En ég vil þá biðja hann einnig að líta á það, að það er nokkru greiðari aðgangur að vini fyrir drykkfelldan mann, ef hann veit, að vín er fánlegt innan við næstu dyr, og hann hefur til þess aura að kaupa það, að ganga þá inn í vínbúðina, sem er á staðnum, þar sem hann er staddur, til þess að kaupa vín, svara löngun sinni og eyða fé sínu, heldur en ef hann þarf, áður en hann fer á fyrrir, að biða í tvær til þrjár vikur eftir vinnu, sem hann hefði þantað, sem hann sem Vestfirðingur t. d. yrði að gera, eins og samgöngurnar eru hjá okkur á Vestfirðum. Ég er alveg viss um, að það yrðu miklu færri, sem legðu á sig þá fyrirhöfn að fara að útvega sér áfengi, heldur en þeir, sem falla fyrir þeirri freistingu að fara inn í búð. Ég er þess vegna alveg sannfærður um, að þótt þetta yrði ekki til að fyrirbyggja drykkjuskap, þá yrðu þeir færri, sem drykkju.

Ég vil þó taka það fram, að ég hef alveg sérstaka

trú á héraðabönnunum í sambandi við aðra till., till. um skömmtun áfengis. Ég tel, að það ætti að samþykkja þessa till. og jafnframt till. um skömmtun, því þegar menn geta ekki fengið nema tiltölulega lítið af áfengi í einu, ættu þessar till. báðar saman að geta komið að gagni. Þeir, sem hafa góðan vilja í þessu efni og vilja reka slyðruorðið af Alþ., ættu að gera þá tilraun að samþykkja báðar þessar till. — og svo náttúrulega þá till., að hið opinbera standi ekki sjálft fyrir drykkjuskap. (G): Ég mótmælti því, að nokkuð meira bæri á drykkjuskap, eftir að djúpbáturinn hefði verið á ferðinni. Og það er spurning, hvort þetta getur ekki haft áhrif á styrkin. Ég vissi ekki, að styrkurinn væri bundinn við vissan flutning, en ef það er svo, að styrkurinn ætti að hverfa, já, þá það. Ég veit ekki, nema það væri hagnaður fyrir ríkið.

Eitthvað var hv. þm. Barð. að brýna mig með því, að ég ætti að reyna að hafa áhrif í mínum skóla. Það hef ég gert, og ekki alveg árangurslaust. Ég veit, að margir góðir kennarar reyna þetta og þeim verður venjulega ágengt í þessu efni, enda hafa margir þeirra manna, sem berjast gegn áfengisnautn, tekið þessa stefnu í skóla. Hann var að tala um, að æskilegt væri að flytja mig á einhvern stað, þar sem vænta mætti árangurs í þessu efni. Það væri þá helzt að skipta og flytja mig að stærri skóla — og þakka ég honum fyrir það, ef hann meiner eitthvað með því og hefur aðstöðu til þess. En ég sé ekkert réttlæti í því, að jafnframt því, sem skólarnir eru að reyna að draga úr áfengisnautn, hafi ríkið á boðstólum áfengi, sem einmitt er verið að aftra mönnum frá að nota. Í því virðist liggja bein viðleitni til þess að gera þetta starf kennaranna að engu, og mér virðist það fullkomlega réttmætt, að fyrirverandi og núverandi nemendur mínir fái aðstöðu til þess að ákveða með atkvgr., að áfengið skuli hverfa úr bæjarfélaginu.

Bindindisstarfsemi gagnfræðaskólans á Ísafirði hefur ekki bundið sig við áfengisnautnina eina. Við höfum reynt að halda uppi bindindi á tóbak. Ég held, að mjög fáir unglingar innan tvítugsaldurs reyki á Ísafirði, og það er einkum tvennt, sem hefur þau áhrif. Það eru skólarnir og íþróttastarfsemin. Og sem betur fer — þótt drykkjuskapur sé mikill á Ísafirði — þá er hann þó minni en víða annars staðar. Í verkalýðsstéttinni er varla til drykkjumaður, vegna þess að verkalýðsfélögin hafa ekki talið það fyrir neðan sína virðingu að vinna gegn drykkjuskap, og ef önnur félagasamtök hefðu gert það sama, er áreiðanlegt, að búið væri að skapa heilbrigðara almenningssálit í þessum málum en enn hefur tekizt.

Að því er snertir Alþ., tel ég, að vilji hv. þm. komi bezt fram í atkvgr. um þetta mál, og mun ég veita því athygli, hvernig þeir greiða atkv., og dæma afstöðu þeirra eftir því.

Forseti (JPálm): Mér þykir ástæða til að mótmæla því, að þm. hafi haldið hér ræðu undir áhrifum áfengis. A. m. k. hefur það ekki verið svo á

því tímabili, sem ég hef setið hér í forsetastóli, að nokkur maður hafi verið hér undir áhrifum áfengis. Ég hef ekki verið á hverjum fundi í Nd., en ég held, að þetta hafi ekki átt sér stað þar. Ég veit ekki um þetta í hv. Ed., en þætti æskilegt, að forseti þeirrar d. vildi segja til um, hvort þetta hefur átt sér stað þar.

Jóhann Jósefsson: Það fór sem mig uggði, að hv. þm. yrði ósannindamaður að þeim fullyrðingum sínum, að Alþ. væri mesta gróðrarstía áfengisnautnar í landinu. Það var eftir af þm. að koma með sannanirnar, sem ég lýsti eftir, og undir mig það ekki. — Það gladdi mig að heyra í ræðu hans, að hann er ekki skipulagsbundinn bindindismaður (HV: Ekki skipulagsbundinn, en ég teldi mér ekki vansæmd að því.) Það er gott, því að góðtemplarareglunni er ekki gagn að slíkum málflutningi. Hann kvartar um rangsnúið almenningssálit, en því verður ekki breytt með því að koma með getsakir um heila hópa landsmanna, hvort sem þeir eru utan þings eða innan, en það var uppistaða þessa máls hjá þessum sjálfsboðaliða bindindissamtakanna í landinu.

Þm. getur ekkert um það sagt, hvort ég er á móti þessari till. eða ekki. Ég hef ekkert um það sagt. Ég hef aðeins vandað um við hann vegna málsmeðferðar hans. Hitt er það, að áfengisbólið er meira en svo, að alþm. yfirleitt séu rétt spegilmynd af því, hvernig áfengismálum þjóðarinnar er komið, því ef svo væri, ef alþm. væru rétt spegilmynd af áfengisnautn þjóðarinnar, væru ekki umr. um þessi mál einu sinni nauðsynlegar hér. En við höfum svo mikið af ræðum úr munni þeirra manna, sem ekki býður við glasi, ef þeim stendur það til boða, og eru með ásakanir í garð annarra, en eru bara sjálfir rétt eins og gerist og gengur. Þessi þm. heldur víst, að við höfum aldrei heyrt talað um áfengi á þingi, fyrr en hann kom hingað. Jú, við höfum heyrt talað um það af viti og sanngirni og án þess að ráðizt væri með offorsi og svívirðingum á sérstaka menn. En það var ekki hans háttur. Hann vill orða það svo, að samkv. almenningssálitinu sé Alþ. gróðrarstía áfengisnautnar í landinu. Þetta er með öðrum orðum frásagnarmáti Gróu gömlu á Leiti og hennar líka, sem hafa það fyrir sið að segja: Ólýginn sagði mér. Menn af hans skúffu hafa það fyrir sið að segja, að fólkið líti svo á, alveg út í bláinn. Þessi þm. leyfir sér að bera það á almenning, að hann áliti Alþ. verstu gróðrarstíu áfengisnautnar í landinu. Það var nógu vont að hafa það fyrir sín orð, en að klina almenning út á því er þó verra. Það getur vel verið, að almenningur hugsji eitt og annað um þm., en að almenningur áliti þá drykkfelldari en aðra menn — það veit ég, að er rangt, og ég veit, að þm. getur ekki sannað, að hann hafi heyrt það. Hann segist hafa séð vin á þm. hér. Þeir eru nú yfir 50, og hann er búinn að dveljast á meðal þeirra síðan í október í haust. Gefur það honum tilefni til þess að bera þetta á alla þm.?

Svo vil ég að lokum, án þess að fara frekar út í þetta mál, benda þeim mönnum á það, sem í al-

vöru hugsa um að bæta úr ífengisbólinu í landinu, að þeir verða að koma fram í málinu á þann hátt, að sýnilegt sé, að frá þeim sé að vænta einhverra umbóta, en ekki bara, að þá langi til að kasta einhverjum óhróðri og skömmum að öðrum og jafnvel heilum hópum manna í landinu. Það var þetta, sem kom svo greinilega fram í ræðu hv. þm., að honum var hin mesta nautn í því að skamma þm. fyrir áfengisnautn. En það er hinn mesti misskilningur hjá honum, ef hann heldur, að þetta geri eitthvert gagn, í fyrsta lagi af því, að þm. þekkja hver annan, og í öðru lagi af því, að þótt hann virðist ímynda sér, að menn geti hér innan þinghelginnar farið með staðhafingar án þess að sanna, að þeir fari með rétt mál, þá hefur hann nú verið krafinn um sannanir, en hann á eftir að koma með þær.

Þorsteinn Þorsteinsson: Hæstv. forseti Sp. óskaði umsagnar minnar sem forseta Ed. út af framkomu þingmanna vegna áfengisnautnar. Ég vil gefa þá yfirlýsingu, að síðan ég tók við forsetastörfum í Ed., hafa þm. aldrei flutt ræður undir áhrifum áfengis, og hef ég aldrei orðið var við, að þeir væru undir áhrifum áfengis í d. Ég tel mig svo ekki þurfa að hafa um þetta fleiri orð.

Gísli Jónsson: Ég skal ekki hafa mörg orð, en ég mótmæli því, að hv. 3. landsk. geti verið nokkur hæstiréttur í fylgi manna við áfengismálið eftir því, hvernig þeir greiða atkv.

Ég vil segja, að ég er andvígur héraðabönnum vegna þess, að ég hef komið að því, hvernig þau verka, en frábið mér hæstaréttardóm hans af þeirri ástæðu. Ég vil segja þetta, af því hann þykist geta flokkað menn eftir því, hvernig þeir greiði hér atkv., en ég er reiðubúinn til að taka höndum saman við þá menn, sem vilja vinna skynsamlega að málinu og hafa kjark til þess að segja nei, þar sem það á við.

Páll Zóphóniasson: Herra forseti. — Þessi till., sem hér liggur fyrir, er um það, að skora á ríkisstj. að láta koma til framkvæmda l. um héraðabönn. Ég vil benda þm. á það, að hvort sem þeir álíta, að þessi l. eigi að koma til framkvæmda eða ekki, þá er það beinlínis skerðing á sjálfsforræði manna að leyfa þeim ekki að koma til framkvæmda. Ef meiri hl. manna á Ísafirði óskar eftir slíku banni hjá sér, þá er það ekki okkar að hindra þá í því að koma því á. Hitt er svo annað mál, hvort ekki er hægt að koma þangað víni og selja í leynisölu, en þar sem menn trúa á þetta og vilja reyna það, þar á að leyfa það.

Mér finnst það vera viðbjóður að heyra tvo forseta flytja hér rangt mál. Það er að visu rétt, að forseti Ed. hefur ekki heyrt menn halda ræðu fulla, en hann hefur horft á mann svo fullan, að það hefur þurft að greiða atkv. fyrir hann, og forseti Nd. hefur horft á mann svo fullan, þó að ekki væri það á þessu þingi, að hann sofnaði í sæti sínu og hrökk svo upp með umli miklu, svo að menn hölluðu sér fram af pöllum til þess að sjá, hvaðan

þessi hávaði kæmi. Svo segjast þessir menn aldrei hafa séð mann undir áhrifum vins í þingsölunum. Ég verð að segja, að mig undrar þetta stórlega, að forsetar segi svo stórlega ósatt.

Forseti (JPálm): Út af þessum síðustu ásökunum síðasta ræðumanns þykir mér ástæða til að ítreka það, að það eru rangar ásakanir, sem hér eru fram fluttar. Ég hef ekki sagt annað en það, að hér í Sp. hafi enginn þm. flutt ræðu fullur, síðan hann (HV) kom í þingið. Annað sagði ég ekki. Hitt, hvort einhverjir þm. smakka áfengi, kemur þessu máli ekki við. Ég tel óhætt að fullyrða, að í Sp. hafi enginn maður flutt ræðu undir áhrifum áfengis.

Flm. (Hannibal Valdimarsson): Ég hafði vonast eftir, að hæstv. forseti mundi láta sér nægja að tvítaka það, að hér hefði enginn maður flutt ræðu fullur síðan í haust, og bjóist við, að hann mundi láta biða að segja það í þriðja sinn, þangað til haninn galaði. — Ég ætla ekki að fara út í þetta, en æskilegt væri, að forseti bæri sannleikanum, en ekki lyginni, vitni úr forsetastóli.

Ég tel það hafa meira að segja, ef þm. flytja ræðu drukknir, heldur en ef alþýðumaður sést drukkninn. Þó eru þeir teknir og fluttir í fangahúsið. Það er ekki samboðið löggjafanum að sinna starfi sínu í sama ástandi og menn eru teknir fastir fyrir og settir í tukhús. Ég vil benda á það, að eins og þm. eiga ekki að mæta drukknir, eins þykir mér það ósamboðið kennara að mæta drukkninn í kennslustund og ósamboðið presti að mæta drukkninn í stólinn. Þetta sýnir það, að ábyrgðin er á fyrirmönnum, á þinginu. Þetta hafa þeir ekki athugað sjálfir, og framkoma þess forseta, sem vill ekki bera sannleikanum vitni, sýnir, að þm. gera sér ekki ljósa þá margföldu ábyrgð, sem á fyrirmönnum þjóðarinnar hvílir, ef hér á að skapast heilbriggt almenningsálit.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 26 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 40. fundi í Sp., 28. marz, var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 43. fundi í Sp., 17. apríl, var fram haldið einni umr. um till. (A. 127, n. 526).

Frsm. meiri hl. (Finnur Jónsson): Herra forseti. — Allshn. hefur haft þessa till. til athugunar, og hefur meiri hl. hennar skilað áliti á þskj. 526. Hv. 2. þm. Skagf. (JS) er mótfallinn till., en hv. þm. N-Ísf. (SB) var fjarstaddur. Hv. 1. þm. Ár. (JörB) og hv. 1. þm. Eyf. (BSt) hafa skrifað undir nál. með fyrirvara.

Meiri hl. n. er ásáttur um að leggja til, að þál-till. á þskj. 127, um að fela ríkisstj. að láta l. nr. 26 frá 1943, um „héraðabönn“, koma til framkvæmda eigi síðar en frá 1. júlí 1947, verði samþ. Ástæðurnar

ar fyrir þessari till. n. er að finna í nál. á þskj. 526, og þá einkum, hve áfengisneyzla hefur farið vaxandi hin síðari ár. Við vorum lengi í flokki hinna bindindissamari þjóða, en erum nú komnir í flokk þeirra þjóða, sem neyta mikils áfengis.

Saga þessa máls sýnir það, að á árunum, sem þjóðin var bindindissöm, hefur framtakssemi hennar aukizt mjög verulega. Ég tel rétt að rekja mikinn hlut þeirra átaka, sem þjóðin hefur gert til framfara, til bindindissemi hennar. En nú mun heldur farið að fara aftur, því að margir Íslendingar eru nú mjög miður sín vegna áfengisdrykkju. Ég segi þetta sem einstaklingur, en ekki sem frsm. n., því að nm. fylgja till. af ýmsum ástæðum.

Heimildin um héraðabönn er í l. nr. 26 frá 18. febr. 1943, og þar er svo ákveðið, að ríkisstj. sé heimilað að setja upp áfengisútsölur í kaupstöðum og kaптúnunum, og skal þá fara fram atkvgr. allra kosningabærra manna um það mál. Þetta ákvæði er í fullu samræmi við þá atkvgr., sem fór fram um aðflutningsbann á áfengi á sínum tíma, þar sem tekið var fullt tillit til vilja meiri hl. kjósenda um að fella l. úr gildi, og því rétt að láta atkvgr. einnig skera úr því, hvort útsala skuli leyfð á ákveðnum stöðum eða ekki. Á þann hátt kemur réttur vilji kjósenda bezt fram.

Nú má segja, að löggjöf um þetta efni hafi ekki mikla þýðingu. Því hefur verið haldið fram, að aðrar utanaðkomandi ástæður valdi hér meiru um, og má það til sanns vegar færa. En ég held, að skylda löggjafans sé að styðja bindindissemi með löggjöf sem bezt. Áður en bannlögin voru sett, var áfengi selt í flestum verzlunum. Neyzla þess keyrði þá svo úr hófi fram, að rétt þótti að setja takmarkanir fyrir sölu þess, (BSt: Það var alveg að hverfa.) og ég held, að þær takmarkanir hafi unnið mikið gagn. Hv. l. þm. Eyf. segir, að áfengið hafi verið alveg að hverfa. Það er ekki rétt, en við getum verið sammála um það, að mikið var farið að draga úr því vegna bindindisstarfsemi og löggjafar.

Ég tel ólíklegt, að nú sé hægt að setja áfengisbann, en vil þó ekkert um það segja annað en það, að það er ekki gerlegt gegn vilja mikils þorra kjósenda, sem ætla má, að nú sé á móti banni. En það má takmarka hina gegndarlausu áfengisneyzlu, og þær takmarkanir þurfa að vera í samræmi við álit kjósenda, ef þær eiga að koma að gagni. Það hafa víða frá komið kröfur um, að l. þessi komi til framkvæmda, bæði frá félögum og bæjarstjórnunum. Það er því í fullu samræmi við vilja ýmissa þeirra, sem ekki eru bannmenn, að Alþ. styðji bindindi á þennan hátt, og það eru mikil líkindi til, að þessi löggjöf sé í samræmi við vilja meiri hl. kjósenda víða á landinu. Sumir halda, að svo sé ekki, en það kemur þá í ljós við atkvgr., og ég tel, að í þessum málum sem öðrum sé rétt, að meiri hl. kjósenda ráði. Það er talað um, að l. þessi brjóti í bág við ýmislegt annað í l. Því hefur og verið haldið fram, að þessi l. brytu í bág við verzlunarsamninga við önnur ríki, t. d. Spán. En

engin verzlun er nú á milli þessara landa, og engar líkur benda til þess, að verzlunarsamband verði tekið upp að nýju milli þessara landa. Er því firra að halda slíku fram. Nazistarnir víðurkenna heldur ekki lýðveldi Íslands og hafa neitað að taka á móti íslenskum sendimanni ríkisstj. Því er ekki nema sanngjarnt, að íbúarnir ráði því sjálfir, hvað gerist í þeirra eigin kaupstað, og að þessi till. nái fram að ganga.

Umr. frestað.

Á 50., 51. og 56. fundi í Sp., 5., 8. og 21. maí, var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á síðasta fundinum, utan dagskrár, mælti

Hannibal Valdimarsson: Herra forseti. Þriðja málið á dagskránni í dag er till. til þál. um héraðabönn. Ég hef fengið upplýsingar um það hjá skrifstofu þingsins, að málið hefur sett þeirri meðferð, að því er útbýtt 22. nóv. í haust. Það fer til n. 5. des. Það velktist í n. út þann mánuð, janúar-mánuð, febrúarmánuð og fram í miðjan marz. Það kemur 14. marz úr n. Þá liður hálfur mánuður, þar til 28. marz, að það kemur á dagskrá, og þá er það tekið af dagskrá. Kemur á dagskrá 8. maí og er tekið af dagskrá. Kemur á dagskrá nú 21. maí, og verður samkvæmt því, sem hæstv. forseti hefur tjáð mér, tekið af dagskrá. Enginn flm. hefur nokkru sinni óskað þess, að málið væri tekið af dagskrá. Nú mun það hins vegar hafa verið þannig afgr. í n., að samkomulag var um, að þessi till. um bindindismál næði fram að ganga og málið yrði afgr. á þessu þingi. Ég veit ekki, hver hefur óskað eftir því, að málið sé tekið af dagskrá, en hæstv. forseti hefur tekið það fram, að þess hafi verið óskað.

Ég læt í ljós undrun mína yfir þessum drætti, sem er brot á gerðu samkomulagi, og ég vil fara fram á það við hæstv. forseta, að hann sjái sér fært að taka þetta mál á dagskrá, næst þegar fundur verður í Sp., og verði það þá afgr.

Forseti (JPálm): Það eru mjög margar þáttill., sem hafa beðið, og síðast þegar þessi þáttill. var til meðferðar, voru 2 þm. á mælendaskrá, þegar fundartími var búinn.

Þessi till. hefur verið tekin af dagskrá eftir ósk manna, sem hafa viljað vera við umr. Nú er ég búinn að halda þennan fund lengur en heimild var til, og nú er hér 6. málið eftir, sem þarf að taka fyrir á þessum fundi, en líkur fyrir, að um það verði ekki miklar umr., því að þar horfir öðruvísi við en um það mál, sem hv. 3. landsk. talar um, sem er stórt deilumál. En það skal verða á dagskrá á hverjum fundi í Sp. hér eftir, sem haldinn verður, þar til það verður afgr.

Á 58. fundi í Sp., 23. maí, var enn fram haldið einni umr. um till.

Sigurður Kristjánsson: Herra forseti. Það er nú orðið nokkuð langt síðan þetta mál var tekið af dagskrá og umr. frestað. Till. er stutt og virðist í fljótu bragði, að sanngjarnt sé, að menn fái að greiða atkv. um hana. Grg. fyrir þessari till. er hins vegar alllång, og er hún meira skrifuð sem áróður en sem upplýsingar um málið. Mörg orð eru þar stór, og mun reynast erfitt fyrir hv. flm. að standa við þau. M. a. er sagt, að það sé smánarblettur á hinu íslenska lýðveldi, að ekki skuli vera hér áfengisbann, og sannast hér, að menn eru oft harðir að dæma, hvað sé sómi og hvað ekki. Hins vegar skal það tekið fram, að ein völdugasta þjóð heimsins, Bandaríkin, settu á sínum tíma vínbann hjá sér. en þau munu líta svo á nú, að það hafi verið þjóðinni til smánar. Hér er aftur sagt, að hið gagnstæða sé til smánar. Það er erfitt að rökstyðja, að það dragi úr athöfnum okkar, ef við erum ekki bindindismenn. Ég þekki ýmsa sámlæga bindindismenn, en flestir athafnamenn hafa ekki verið það. Alveg það sama á við á hinu andlega sviði, að flestir, sem þar standa framarlega, svo sem skáld og stjórnspekingar, hafa ekki verið bindindismenn. Það þýðir ekki að vera að koma með sleggjudóma, eins og koma fram hjá hv. flm., og væri auðvelt að láta þar ekki stein yfir steini standa. Svo að segja allir embættismenn í þessu þjóðfélagi eru ekki bindindismenn, flestallir, sem standa upp úr, eins og kallað er, hafa alls ekki verið bindindismenn.

Ég get ekki skilið svo við málið, að ég minnst ekki á málið almennt. Eru það þá nokkur atriði í framsöguræðu hv. frsm., sem að visu var alveg stóryrðalaus, en þó voru þar hlutir, sem alls ekki gátu staðizt.

Hann sagði t. d.: Ísland neytir meira áfengis en aðrar þjóðir. Það vill nú svo til, að það er alveg nýlega búið að birta skýrslu frá forstjóra áfengisvæðunarinnar um vinneyzlu ýmissa þjóða, þar á meðal Íslendinga, og virðist neyzla Íslendinga vera nokkru minni en nágranna okkar, og virðist það því ekki ná nokkurri átt, að menn hér á hv. Alp. algerlega örökstutt, án þess að koma með nokkrar tölur, slái því föstu, að Íslendingar drekki meira en aðrar þjóðir.

Þá sagði hv. frsm. þessi orð, sem ég skrifaði upp eftir honum: Áður en bannið var sett hér á landi, var á hverjum einasta veitingastað á Íslandi veitt áfengi og neyzla þess gekk svo úr hófi að ekki mátti standa aðgerðalaus. — Mér er alveg eins vel kunnugt og hv. frsm., hvernig þetta ástand var, til dæmis í því byggðarlagi, sem næst mér var, að þar var ekkert áfengi selt á veitingastöðum, þegar bannið var sett. Þegar bannið var sett, var ekki selt áfengi á veitingastöðum á öllu svæðinu frá Akureyri til Austfjarða. Og vinneyzla á þeim svæðum, sem ég þekkti, var sáralitil.

Þá sagði hv. frsm. út af því, hvort við mundum eitthvað skuldbundnir af þeim samningi, sem við einu sinni gerðum við Spánverja, að engin líkindi væru til þess að viðskipti yrðu hafin aftur milli Íslands og Spánar. Þetta er algerlega örökstutt og

ákaflega óeðlilegur hlutur, a. m. k. vitum við, að Snánn var eitt hið mesta viðskiptaland okkar um fjöldamörg ár og jafnframt eitt hið bezta. Spánverjar greiddu alltaf okkar höfuðútlutningsvöru með herra verði en flestar aðrar þjóðir, og ég held, að fjöldi Íslendinga biði þess með óþreyju að geta samið við þetta viðskiptaland okkar aftur. Hins vegar vil ég ekki leggja neinn dóm á það, hvort sá viðskiptasamningur, sem þarna var gerður, hefur nokkurt gildi, né heldur, hvort Spánverjar mundu með nýjum samningi setja svipuð skilyrði og þeir áður settu, en eins og við vitum, þá eru vín eitt af aðalútlutningsvörum þeirra, en hjá þessari menningarþjóð er lítið öðrum augum á þetta vín, sem hv. flm. telur, að sé þjóðarsmán að neyta. Á þessu má sjá, að sínum augum lítur hver á silfrið. (*Forseti:* Má ég spyrja, hvort hv. þm. eigi langt mál eftir. Ef svo er, verð ég að fresta þessari umr.) Eins og hæstv. forseti veit, er ég að byrja á minni ræðu. En að síðsögðu verður að fresta umr., ef hæstv. forseti óskar þess. [Frh.]

Umr. frestað.

Á 59. fundi í Sp., 24. maí, var enn fram haldið einni umr. um till.

Sigurður Kristjánsson [frh.]: Herra forseti. — Maður verður að taka upp þráðinn, þar sem hann var síðast. Ég hafði minnst á það í upphafi ræðu minnar, að ég teldi, að það væri ekki á rökum byggt ýmislegt, sem er hér í grg. þessarar till., og ég vil nú koma aftur að því máli.

Ég geri ráð fyrir því, að það séu ekki skiptar skoðanir um það, að æskilegt væri, að Íslendingar kynnu að fara með vín, ef þeir á annað borð neyta þess. Um hitt eru frekar skiptar skoðanir, hvort hægt sé að koma í veg fyrir, að nokkrir áfengir drykkir fáiast í þessu landi. Það er undarlegt, að það skuli geta verið ágreiningur um þetta, því að það er búið að gera mjög ákveðnar till. í þessa átt, ekki aðeins hér á Íslandi, heldur og í öðrum löndum og meðal þeirra þjóða, sem meiri tök hafa á því að hafa betri skipan á málum sínum en við Íslendingar, sem höfum ákaflega mikla strandlengju og mikla landviðáttu, en ákaflega fáa menn til þess að gæta að því, að l. og reglum sé framfylgt. En þessi skoðanamunur verður sjálfsgagt aldrei brúaður. Þeir, sem alltaf eru að fitja upp á þessu banni, — þá brestur annaðhvort dug eða getu til þess að geta dæmt um þessa hluti, — virðist þó vera auðvelt að fella dóm um það, hvers vegna vinnautn Íslendinga er meira áberandi nú en hún var áður en bannið komst á. Virðist vera auðvelt að gera sér grein fyrir því, að ástæðurnar eru aðallega tvær. Fyrst og fremst sú, að menn hafa miklu meiri fjárráð nú en íslenska þjóðin nokkurn tíma hafði áður, og auðvitað er þetta ástæðan fyrir því, að menn leyfa sér marga hluti, sem þeir gátu ekki leyft sér áður, bæði um kaup áfengra drykkja og annað. Hin ástæðan er auðvitað sú, að það virðist vera keppikefli íslensku þjóðarinnar að veita við-

nám gegn hömlum og banni, sem hún viðurkennir ekki að sé á viti eða á rétti byggt. Við verðum að gæta þess, að íslenska þjóðin er nýbúin að slíta af sér hlekkina, hún hefur verið undirokuð þjóð, og það er ekki nema eðlilegt, að þegar hún er búin að slíta af sér þessi bönd, þá verði dans hennar nokkuð klunnalegur á stundum, en þeir menn, sem sífellt eru með þessar bannumpenkingar, vita ekki um þessa hluti, og þess vegna ætla ég ekki að fjölyrða um það.

Ég gat þess í upphafi ræðu minnar, að það væri ekki rétt, sem hv. frsm. sagði í ræðu sinni, að Íslendingar neyttu meira áfengis en aðrar þjóðir, en hitt held ég, að mönnum sé alveg ljóst, að Íslendingar fara miklu verr með áfengi en gerist hjá öðrum þjóðum. Þetta liggur að nokkru leyti í því, sem ég sagði áðan, að skapferli Íslendinga mun vera þannig, að þeir eru nokkuð taumlausir, en höfuðástæðan liggur í þeirri skipun, sem er á útlátum áfengis og þeim eilífu tilraunum, sem gerðar eru til þess að segja Íslendingum fyrir verkum í þessum sökum. Við vitum um þessar tilraunir, sem íslenska þjóðin hefur gert að áeggjan haftmannanna. Við vitum, að eftir bannið var vinnautn Íslendinga komin í ósiðlegra horf en nokkru sinni áður. Við vitum, að þá spratt hér upp sérstök stétt manna, sem voru smvælarar, og þetta var árangur af erfiði bannmanna. Síðan kom bruggið. Menn fóru að koma ölvaðir í kaupstað, í staðinn fyrir að áður komu menn ölvaðir úr kaupstað. Þá voru framleiðslustöðvarnar aðallega í sveitunum, og menn komu í kaupstaðinn til að selja áfengi. Nú hafa, eins og kunnugt er, verið sett mikil höft í þessum efnum, sem hvetja menn til að neyta áfengis. Nú má enginn maður kaupa minna áfengi í einu en eina flösku, og menn mega ekki ráða, hvar þeir neyta áfengis, þeim eru lokaðar allar dyr. Það er eins og einn maður sagði, að íslenska ríkið selur mönnum brennivín, en bannar mönnum að drekka það annars staðar en á götunni. — [Fundarhlé.]

Þegar fundarhlé var gert og ég varð að fresta ræðu minni, hafði ég minnst á áhrif þeirra hafta, sem skoðanabræður flm. þessarar till. hafa komið á. Ég hafði minnst á vinsmyglið, er fylgdi banninu, síðan á bruggið, er banninu var aflétt, og ætti það ófremdarástand að vera lærdómsríkt fyrir þá, sem vilja koma í veg fyrir, að þjóðin hrindi af sér þeirri ómenningu, sem þessir menn hafa leitt yfir hana. Eftir að banninu var aflétt, var tekin upp skömmtun með áfengisbókum, og sú öld varð bæði áberandi og minnisstæð. Þá voru launsalar um byggðir og smöluðu fólki til að láta það taka út á áfengisbækur sínar, og það var ákaflega fríð fylkingin hér í Reykjavík úti fyrir vínbúðinni og tilkumumikil sýning. Mest bar þar á launsölunum, sem ýmist héldu í fórnardýr sín eða kölluðu í þau, líkt og þeir væru að draga fé sitt í dilka, og hrópin og köllin kváðu við eins og í fjárréttum. Þetta var eins og fyrr árangurinn af aðgerðum hinna spöku manna, sem þykjast geta sagt þjóðinni fyrir verkum í þessum efnum. Þegar þetta fargan var orðið

regluleg þjóðarskömm, var því loks aflétt, en áfengi var aðeins selt í einni búð í bænum, og svo mikil var þyrpingin þá í Skúlagötunni, að naumast mátti um hana aka. Og ekki mátti afhenda þetta nema í skítugasta húsi bæjarins, og þeir, sem sóttu sitt vín, áttu á hættu að lenda í stimpingum í þvöggunni og máttu eiga þar vísa ásókn helztu róna bæjarins, sem þvældust þarna um til að sníkja. Og allt var þetta árangur af aðgerðum skoðanabræðra flm. þessarar till. Einn ráðh. tók sig þá til og reyndi að dreifa þessum söfnuði með því að láta opna annan útsölustað. Við það hvarf þessi ómenning að mestu leyti, og sennilega væri allt í lagi, ef útsölustaðirnir væru fleiri.

Einn árangurinn af starfsemi hinna sjálfkjörnu bindindispostula er sá, að vínsala er aðeins á einum veitingastað í bænum, Hótel Borg, svo að ef fólk vill skemmta sér og kaupa flösku á kaffihúsum eða böllum, þá er það ekki hægt, nema það fari á Hótel Borg, og engin leið er að fá að dreifa vínsölustöðunum. Það er raunar ekki svo að skilja, að viss vínsala sé ekki á öðrum samkomustöðum í bænum. Það standa svona þrír eða fjórir bílar úti fyrir dyrum annarra samkomuhúsa, þegar samkomur er þar haldnar. Þetta er allt gert fyrir launsalana. Og þarna ná menn sér í vín á okurverði og drekka það í skúmaskotum og kömrum eða álíka stöðum. Þar er þambað af stútum í mesta fátí og látum, og síðan er rambað þaðan út, er menn eru búnir að tæma sinn bikar. Einn gengur öskrandi um göturnar. Annar kastar snjó, ef hann er að fá, og kastar honum af handahófi í glugga yfir höfðum sofandi fólks, þar sem kona er kannske innifyrir með veikt barn. Sá þriðji leikur sér t. d. að því að snúa koparhandföng af hurðum, rekur síðan upp ógurlegt Indíánaöskur o. s. frv. Þessir menn eða þessi maður er í raun og veru umboðsmaður þeirra, sem telja þessi útlát á víni vænlegust til að styrkja þjóðmenningu Íslands. Það mætti tala langt mál um þetta, en þess þarf ekki, það er fyrir allra augum og eyrum.

Flm. þessarar till. taka það fram í grg., að Stór-stúka Íslands hafi fyrir síðustu alþingiskosningar sent öllum frambjóðendum fyrirspurnir um það, hvort þeir vildu stuðla að því, að héraðabönnin kæmu til framkvæmda, og í öðru lagi, hvort þeir vildu stuðla að algeru áfengisbanni. Enn fremur segir þar, að 50 frambjóðendur hafi svarað þessum fyrirspurnum, 48 þeirra játandi, en 2 hafi verið eitthvað órólegir og stiklað til og frá eins og bjarn-dýrin, sem Ibsen talar um, að kennt hafi verið að dansa með því að hita undir þeim járn. Þegar þau fundu hitann undir fótum sér, fóru þau að dansa. Þessir tveir menn hafa dansað einna lakast, þegar kjósendaóttinn steig upp í iljar frambjóðendunum og kom þeim til að dansa. Þessi er boðskapur skoðanabræðra flm. fyrir hverjar kosningar, sífelldar hótanir til manna. Það liggur beinlínis fyrir að gera ráðstafanir til að vernda þm. fyrir slíkri áleitni. Þessir menn ætla að reyna að setja hnífinn á hálsinn, og margir hafa guggnað, en ég segi

fyrir mitt leyti, að ég hef aldrei anzað þessum orðsendingum. Ég þarf ekki að spyrja þessa menn að því, hvaða skoðun ég á að hafa.

Við heyrðum nú rök hinna 50 við 1. umr. þessa máls. Þá féllu mörg einkennileg orð hér í þinginu hjá talsmönnum bindindisins og siðgæðisins. Þeim þótti viðeigandi að segja þm. svo til syndanna og briggla þeim og tala svo ósæmilega, að hér féllu þau orð, að ég hef ekki heyrt slík brigglyrði hér á Alp. fyrr, sem þm. vita, að voru og eru ósannindi. Forsetar þingsins voru allir lýstir lygarar, og svo þykjast þessir menn geta sagt mér fyrir, hvernig ég eigi að hegða mér. En það er ekki von á góðu, er menn dansa eftir pípu annarra, sem þeir eru hræddir við.

Lýðræðisskipulag verður aðeins borið uppi af menntaðri þjóð, þó að fátt sé að vísu svo gott, að gallalaust sé. Við teljum, að það eigi að þroska menn upp í að bera uppi þetta fyrirkomulag, en það verður ekki gert með því að hræða lífið úr þm. Menn skiptast í flokka um mál og stefnur, og það á svo að vera, og þær stefnur eiga að koma fram fyrir almenning og vinna sínum málstað fylgi. Menn bjóða sig fram fyrir hönd ýmissa flokka, og þeir menn hafa ákveðnar þjóðmálaskoðanir. En til eru þeir menn, sem hafa ekki þær skoðanir né neinar lífsskoðanir, sumpart vegna sljóleika, en sumpart vegna þess, að þeir fylgja aðeins þeim, sem þeir hafa eitthvað upp úr. Það eru þessir menn, sem framþjóðendurnir keppa um, þeir lausu á vellinum, sem annaðhvort hafa engar skoðanir eða eru til kaups. Þessir menn ráða svo kannske skoðun þm. Það er leitt til þess að vita, að menn, sem telja má lélegasta hluta þjóðfélagsins, skuli eiga að ráða mestu um skoðanir og framkomu þm. Mér dettur ekki í hug, að allir, sem svöruðu fyrirspurnum stórstúkunnar játandi, séu þeirrar skoðunar, en þeir hafa glæpt til þess, af því að hóp- ar manna í félögum og þess háttar hafa hótad þeim, og svo hafa þeir yfirgefið skoðun sína.

Ég var einu sinni á fundi hjá bannagent, sem kostaður var af sáljókum félagsskap á Norðurlöndum til að agitera fyrir banni í Ameríku. Hann lýsti aðferðunum vel, ógnunum um, að menn yrðu ekki kosnir, ef þeir fylgdu ekki banninu, og því um líkt. Og með okkar fyrirkomulagi er líka alltaf verið að dorga og dorga eftir lélegasta hluta fólksins, en skemmtilegt er það ekki fyrir þingmanns- efni að hafa skipti á sannfæringu sinni og atkv. manna, sem ekkert vit hafa á þjóðmálum og þeim málum, sem efst eru á baugi. Þó að þetta efni sé ótæmandi, vil ég nú fara að stytta mál mitt. En varðandi héraðabönnin þá er það eðlilegt, eins og ég hef sagt áður, að menn ráði því sjálfir á hverjum stað, hvort þeir vilja hafa þar opna vinsölu eða ekki. En menn mega ekki loka augunum fyrir afleiðingunum. Segjum, að einn kaupstaður samþykkti héraðsbann hjá sér. Dettur nokkrum í hug, að þar yrði ekki vínútsala eftir sem áður? Jú, það yrði matur fyrir launsalana og knæpur þeirra. En munurinn yrði sá, að í stað þess, að maður gæti

drukkið vín sitt frjálts úr kristalsglösum á veitinga- húsum og haldið hóflega drukkin heim til sín, þá færi hann nú æpandi og organdi heim í skjóli haft- anna, og í stað þess að kaupa vín sitt í vistlegri búð, þá yrði maður að fara í launkofa með það. Sölu væri breytt í ólöglega sölu og frjálsri hóf- drykkju í drykkjuskap. Þetta mál þarf að með- höndlast af meiri víðsýni en þeirra, sem haldnir eru þeirri sálsýki, sem bannið leiddi af sér. Svo mikið er víst.

Ég legg svo til, að till. verði vísað til ríkisstj.

Umr. frestað.

Á 60. fundi í Sp., s. d., var till. enn tekin til framhalds einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið fram.

12. Bílvegur um Holtamannaafrétt og Sprengisand.

Á deildafundum 25. nóv. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um athugun á leiðinni um Holtamannaafrétt og Sprengisand (A. 128).

Á 15. fundi í Sp., 5. des., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Ég hef leyft mér, ásamt hv. þm. S-P., að flytja till. til þál. á þskj. nr. 128, um athugun á leiðinni um Holtamannaafrétt og Sprengisand. — Það er kunnugt, að mikið er ferðast milli Suðurlands og Norðurlands, Leiðin um Borgarfjörð, Holtavörðuheidi og Húnavatnssýslur og áfram til Akureyrar er um 460 km., en leiðin um Holtamannaafrétt og Sprengisand til Akureyrar er 340 km., hvort tveggja talið frá Reykjavík. Þarna munar því um 120 km. á þessum vegalengdum. En á þessum leiðum munar vitanlega miklu meiru á milli Suðurlands og Norðurlands, ef leiðinni milli Suðurlands og Reykjavíkur er sleppt.

Það er vitanlegt, eins og fólk ferðast mikið milli landsfjórðunga, að mikill sparnaður mundi vera í því, bæði viðkomandi benzíneyðslu og sliti á vélum farartækja o. fl., ef hægt væri að fara þessa leið á milli Suðurlands og Norðurlands um Sprengisand yfir sumarmánuðina.

Þessi þáltill. fer ekki fram á annað en að það sé athugað, hvort tiltækilegt sé kostnaðarins vegna að gera leiðina færa bifreiðum á þessari áminntu leið yfir sumarmánuðina. Ég þekki mikinn hluta þessarar leiðar af eigin raun, og mér sýnist, að það sé ákaflega lítið, sem þarf að gera, til þess að þessi leið sé fær bifreiðum yfir sumarmánuðina. Víðast hvar á þessari leið eru harðir sandar og

vegurinn sjálfgerður. En það eru torfætur á leiðinni, aðallega ein, Tungnaá, og yrði vitanlega að brúa hana, til þess að hægt væri að fara þessa leið á bifreiðum. — En það liggur nú fyrir, að gamla brúin verði tekin af Þjórsá, og ég get látið mér detta í hug, að tiltækilegt væri að flytja þá brú á Tungnaá og nota hana þar, því þó að Þjórsárbrúin, sem nú er, nægi ekki fyrir þá miklu þungaflutninga, sem alltaf verða að fara yfir Þjórsá, þá gæti hún nægt yfir Tungnaá, því að tiltölulega mjög litill þungaflutningur yrði yfir Tungnaá, og þó að Þjórsárbrúin sé of löng á Tungnaá, mætti stytta hana. Ætla mátti, að þessi leið um Holtamannafrétt og Sprengisand yrði ekki fyrir þungaflutninga, heldur ferðafólk. Brúarstæði á Tungnaá er ágætt. — Önnur torfæra er á þessari leið, Fjörðungakvísl, sem er fremur lítið vatnsfall og á mörgum tímum árs afar litill, þannig að oft mun vera hægt að fara með bifreiðar yfir hana. En það koma vitanlega oft vextir í kvíslina, svo að óhjákvæmilegt er að brúa hana. En þar dygði aðeins litill brú, sem ekki þyrfti að kosta mikið.

Við flm. ætlumst til þess, að vegamálastjóri verði látinn gera athugun á þessu, sem í þáttill. felst, eða verkfræðingar hans, og geri ég ráð fyrir, að sú athugun þyrfti ekki að hafa ýkja mikinn kostnað í för með sér. Ég geri ráð fyrir, að ef verkfræðingur, sem þetta gerði, færi með jeppabifreið, gæti hann komist alla leið á þeim bíl með því að fá hjálp til þess að ferja bifreiðina yfir Tungnaá. En þar er svo stór bátur, að hægt væri að ferja þar jeppabifreið yfir á þeim báti.

Ég ætla ekki að orðlengja þetta frekar, en vonast til, að hæstv. Alþ. geti fallist á að samþykkja till. um að láta þessa athugun fara fram. Óska ég, að till. verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. allshn.

Eiríkur Einarsson: Herra forseti. Oft er það svo hér á hæstv. Alþ., þegar rætt er um svona mál viðkomandi samgöngumálum í einhverju héraði, að þá rísi nágrannarnir á fætur og segi: Ja, það er nú eins gott að leggja þessa samgöngubót mín megin. Þetta þekkjum við allir og vitum, hvað það þýðir. Eftir því ætti ég þá sem fulltrúi Árnesinga að segja: Því er ekki eins gott að athuga veginn norður yfir óbyggðirnar vestar?

Rangæingaleiðin norður í Bárðardal er nú að uppgötvast, og eins og í grg. þáttill. er gefið í skyn, er aðalþröskuldurinn á þeirri leið Tungnaá. Nú segi ég, þó að ég sé eins breyskur og aðrir menn að vilja heldur láta samgöngubætur koma mín megin, þá vil ég taka það fram, að Rangæingaleiðin er meir en svo athugunarverð. Hún er breiðari, jafnari og þurrlandari en ef farið væri vestar og hentug bifreiðum, þó að á henni sé sá farartálmi að visu enn, sem er Tungnaá. En þegar Þjórsá verður endurbrúuð, væri athugandi, hvort ekki mætti nota gömlu brúna af Þjórsá á Tungnaá. Í þessu sambandi vil ég leggja áherzlu á, að Sunnlendingar og Norðlendingar eiga rétt á því að fá þarna

góðar samgöngubætur, og það er ekki annað, sem farið er fram á í þessu máli, en það, sem að beztu manna yfirsýn þykir réttast, hvað sem metnaði manna fyrir sín héruð líður. Ég held því, að Rangæingar búi yfir réttlátri og sanngjarnri kröfu, ekki aðeins hvað snertir samgöngubætur milli landsfjórðunga, heldur að því er snertir samgöngubætur að sínu afréttarlandi. — Ég sé, að stuðullinn er farinn að hreyfast í hendi hæstv. forseta. Það minnir mig á, að inni á fjalllöndum Rangæinga hreyfir sauðféð sig á öðrum árbakkanum við Tungnaá ár eftir ár og áratug eftir áratug, en fær ekki yfir komist, af því að það vantar bát eða brú, og ferst kannske að síðustu í ánni, þegar það er búið að bíða tvo til þrjá daga sílað á árbakkanum. Og þessa þarf að gæta, þegar þessi þáttill. er afgreidd á Alþingi.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 16. fundi í Sp., 10. des., var fram haldið fyrri umr. um till.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 24:2 atkv. og umr. frestað.

Á 23., 24., 26., 40. og 43. fundi í Sp., 16. og 22. jan., 6. febr., 28. marz, 17. apríl, var till. tekin til frh. fyrri umr. (A. 128, n. 283, 298, 384).

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framar.

13. Dýrtíðarvarnir.

Á deildafundum 26. nóv. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um varnir gegn dýrtíðinni í landinu (A. 138).

Á 15. fundi í Sp., 5. des., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 16. fundi í Sp., 10. des., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 17. fundi í Sp., 12. des., var till. aftur tekin til einnar umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Ég var nýlega staddur á mannfundi, þar sem var margt manna. Talað var um framfaramál. Þá kom þar fram ungur maður, ættaður norðan úr landi, en búsettur hér í bænum og sagði: „Það er ákaflega fallegt að hugsa um þessar framfarir, en það er einn hlutur, sem er nauðsynlegri. Nú er svo ástatt í landinu, að enginn atvinnuvegur ber sig, ekki landbúnaður, ekki iðnaður og ekki sjávarútvegur. Meðan ástandið er þannig, er ekki til neins að ræða um það, hvað

eigi að gera af framförum. Við verðum fyrst að ráða fram úr því að fá atvinnuvegina til að bera sig.“

Sú till., sem ég ber hér fram, er ein af þeim mörgu uppástungum um það, hvernig á að gera atvinnulífið aftur starfhæft. Hér á Alþ. þarf ekki að rökstyðja það, að þessa er mikil þörf. Hæstv. atvmrh. er nýbúinn að leggja fram frv. varðandi útveginn, þar sem hann gerir ráð fyrir ríkisábyrgð á rekstri hans. Og ég sé í einu útbreiddasta blaði bæjarins, að þessi ábyrgð er talin nema um 50 millj. kr. Um þetta get ég ekki sagt, en ég veit, að hinn vísi ráðh. ber ekki fram frv. um ríkisábyrgð, ef vá væri ekki fyrir dyrum í þessu efni. Þetta kemur einnig mjög vel heim við klausu, sem stóð í einu stórblaðanna fyrir nokkrum dögum. Þar segir ritstjórinn: Í Noregi segjast fiskimenn þurfa að fá 30—40 aura fyrir hvert kg af nýjum fiski, hér þurfa þeir 60—70 aura.

Sýnir þetta ekki ljóslega, hvers konar dýrtíð er á Íslandi? Það er smáræði, sem nágrannaþjóðir okkar þurfa að fá fyrir fiskinn á móts við okkur. En út úr þessu er ekki nema ein leið. Við verðum að lækka tilkostnaðinn í landinu, þangað til hann verður kominn það niður, að við verðum samkeppnisfærir. Þeirri leið, sem ég bendi hér á, mætti kannske breyta. En hún er um það, að við eigum að lækka allt hjá okkur, sem er of hátt, niður í það, sem er hjá nágrannaþjóðum okkar. Þótt það nægi kannske nú, að landssjóður gangi í ábyrgð fyrir alla framleiðslu landsins og tapi á því, þá er ekki hægt að gera það oft, og við stöndum ekki betur að vígi næst, heldur yrði þá aðeins búið að eyða fjármunum til einskis. Sannleikurinn er sá, að þjóðin veit ekki um það, hvernig ástætt er í raun og veru, veit ekki, hvað hættan er mikil. Ég hef stungið upp á því, að aflað væri gagna, er sýndu glögglega framleiðslukostnaðinn í Englandi og Skandinavíu, hvað menn fá í laun, hvað kaupíð er og hvað dýrtíðin væri mikil, einnig hvað húsaleigan væri og skattarnir, miðað við vissar tekjur. Þá sæi þjóðin í skuggsjá, hvernig hún er stödd. Nú er það svo, að einn lítri af mjólk í Svíþjóð kostar 50 aura. Við vitum, hvað mjólkinn kostar hjá okkur. Þetta er aðeins einn liðurinn í þeim hlutföllum, sem eru nú milli kaupsins og kostnaðarins hér á landi og annars staðar. Ég verð að segja það, þótt ég sé þm. fyrir landbúnaðarkjördæmi, að ég sé enga leið til þess, að bændur á Íslandi geti til lengdar fengið þrisvar sinnum meira fyrir mjólk, sem þeir framleiða, heldur en bændur í nágrannalöndunum. Við höfum engan þann töfragrip í höndum okkar, sem gerir það að verkum, að við getum haldið okkar framleiðslu í miklu hærra verði en nágrannar okkar, Svíar. Þetta er heldur þvert á móti, þar sem Svíar eru rík þjóð með mikla og margþætta framleiðslu. En samt treysta þeir sér ekki til að hleypra dýrtíðinni upp meira en þetta.

Nú er það svo, að þótt þessi till. yrði samþ. og stjórnin, hver sem hún nú verður, gerði ekki annað en að afla sér upplýsinga þessara og leggja þær fyrir landsfólkið, svo að við sæjum, hvernig

grundvöllurinn væri undir daglegri eyðslu þeirra þjóða, sem við eigum skipti við, þá hefði mikið áunnizt.

Það getur vel verið, að sú leið, sem ég hef stungið upp á, þyki ekki heppileg, en aftur á móti náist samkomulag milli stétta og félaga og sumpart með löggjöf um það, að eyðslu okkar skuli þrýst niður í samræmi við það, sem gerist hjá þeim þjóðum, sem við eigum skipti við. Ef til vill getur till. þessi leitt til þess, að farnar verði aðrar leiðir, sem þættu betri.

Ég held, að ástæðan til þess, að ég tók mig til og lagði þessa till. fram, sé sú, að ég var um daginn að tala við pakkhúsmann hér í bænum, en hann hafði áður verið bóndi uppi í sveit. Hann sagði: „Hvers vegna segið þið í þinginu ekkert orð af viti um það, sem allt veltur á, dýrtíðina?“ Ég hugsaði mér, að bezt væri að hrinda ámælinu og koma með eina litla till. um þetta mál. Það gæti þó ef til vill orðið til þess, að fram kæmu miklu betri till., því að þetta er rétt, við höfum ekkert lagt fram af viti í þessu máli, þótt dýrtíðin sé að drepa okkur alla. Og hún er að drepa sjálfstæði okkar og gera okkur að leiguliðum, enda horfa sumir þeir útlendingar, sem skipti við okkur eiga, á okkur og undrast yfir því, að svo ágæt þjóð sem Íslendingar eru skuli hafa svo gaman af að reikna í svona háum tölum. Þetta er ekki í samræmi við neitt hjá öðru fólki.

Ég sé svo ekki ástæðu til að halda lengri fyrirlestur um þetta. Ég er að létta á samvizku minni, svo að ekki sé hægt að segja, að enginn maður leggi fram till. um það, hvernig eigi að klifra niður stigann, því að það er nauðsynlegt.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 27 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

14. Verbúðir.

Á deildafundum 2. des. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um verbúðir (A. 163).

Á 15. fundi í Sp., 5. des., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Pétur Ottesen): Það er á það drepíð í grg., sem fylgir þessari þáltill., að það hefur komið í ljós nú, þegar þurfti að fara að ráðstafa bátaflothanum fyrir þá vertíð, sem hefst upp úr næstu áramótum, að það skortir mjög á um það, að séð hafi verið fyrir því, að sú aðstaða væri fyrir hendi í verstöðvunum, að hægt væri að fá húsrúm fyrir allar þær skipshafnir, sem þar þurfa að dveljast. Og

sízt af öllu er þar rúm til þess að salta þar afla, ef til þess þarf að taka að nota þá verkunaraðferð. En svo framarlega að ekki rætist úr um fiskisölu á enskum markaði, eru miklar líkur til þess, að salta verði það af fiskaflanum, sem á land berst, sem ekki er hægt að verka í hraðfrystihúsunum, sem fyrir eru. En í flestum þeim húsum er þannig ástætt, að ekki er hægt að verka nærri allan fiskinn, sem á land berst, þar sem þau eru, með því að hraðfrysta hann.

Þetta mál er komið í ákaflega mikinn eindaga, því að nú er komið nokkuð fram í desembermánuði, en vetrarvertíð hér við Faxaflóa hefst nú um áramótin, og sama gildir um vetrarvertíð í öðrum vetrarvertíðarstöðvum. Þess vegna þarf hér skjótra aðgerða við, því að annars verður nokkur hluti af bátaflotanum af þessum ástæðum útilokaður frá því að geta stundað veiðar á komandi vertíð.

Þáttill. þessi er fyrst og fremst miðuð við það, að ríkisstj. greiði fyrir einstaklingum, þ. e. a. s. útgerðarmönnum og sjómönnum, í því, að úr þessu vandræðaástandi verði bætt á þeim örskamma tíma, sem nú er eftir, þangað til vetrarvertíð hefst. Hefur mér dottið í hug, að með því einu móti væri hægt að bæta úr þessu til þess að auka húsakostinn, ef hægt væri að nota braggabyggingar, sem til eru enn þá. Það er fljótlegt að rífa þessar byggingar og koma þeim upp aftur. Þess er og að vænta, þar sem þessar byggingar hafa verið í höndum n., sem ríkisstj. hefur skipað til þess að hafa meðgerð með þær, að ríkisstj. hafi aðstöðu til þess að greiða fyrir um slíka framkvæmd málsins. Þáttill. er sem sagt fyrst og fremst miðuð við það, að ríkisstj. greiði úr þessum vanda á þennan hátt. Hins vegar er í þáttill. að því vikið, að ef það sýndist óhjákvæmilegt, að ríkisstj. hefði á einhverjum stað beinar framkvæmdir í þessu máli, þá sé ríkisstj. heimilt að koma slíkum byggingum upp fyrir fé ríkissjóðs.

Það er vitað, að allmikill hluti bátaflotans stundar þorskveiðar á þessum árstíma hér við Faxaflóa, og hingað sækja útgerðarmenn með báta sína frá ýmsum öðrum verstöðvum umhverfis landið. Af þessum ástæðum hafa ekki nærri allir bátaútvegsmenn getað fengið aðstöðu til þorskveiða á vetrarvertíðinni hér við Faxaflóa. Mér er sagt, að þetta gildi um allar verstöðvar hér — og þar á meðal Reykjavík og Hafnarfjörð, þar sem miklar slíkar byggingar eru þó —, að það sé miklum vandkvæðum bundið, að bátar geti fengið hér inni til veiða, einmitt af þessum ástæðum, sem tilgreindir eru í grg. þáttill. Á Akranesi er mér kunnugt um það, að þar hefur verið leitast fyrir hjá tveimur útvegs mönnum, sem eru stærstu útgerðarmenn staðarins, um viðlegupláss fyrir allmarga báta, sem þeir hafa ekki getað sinnt. Hefur það einkum stafað af þessum vandkvæðum, sem ég hef minnst á, því að nú skortir ekki á Akranesi aðra aðstöðu. Þar mundi vera hægt að leggja með nokkurn veginn öruggum hætti upp afla af fleiri bátum en þeim, sem þar eru heima fyrir. Svipað hefur það einnig verið í Reykjavík og

Hafnarfirði, að þar hafa verið gerðar hafnir og lendingarbætur, en samt ekki hægt að bæta við fleiri bátum. Ég hef þess vegna, með tilliti til þess, að hér er um mikið nauðsynjamál að ræða, vakið athygli á þessu efni á þingi með því að flytja þessa till., ef ástæða þætti til, að stjórnin gripi hér inn í.

Hér væri um nokkurt fjárhagsmál að ræða, og þess vegna á till. að sjálfsögðu að fara til fjvn. Ég vænti, að fjvn. muni afgreiða þessa till. fljótt frá sér, svo að ekki þurfi á henni að standa. Ég geri það að till. minni, að málinu verði að umr. lokinni vísað til fjvn.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 16. fundi í Sp., 10. des., var fram haldið fyrir umr. um till.

ATKVGR.

Till. vísað til fjvn. með 32 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

15. Kirkjumálalöggjöf.

Á deildafundum 9. des. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um endurskoðun gildandi lagaákvæða um kirkjuleg málefni (A. 188).

Á 16. fundi í Sp., 10. des., var till. tekin til fyrir umr.

Flm. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. — Þessi þáttill., sem hér liggur fyrir, skýrir sig sjálf og þarf ekki að túlka hana mikið. Það er kunnugt, að á flestum sviðum íslenzkrar löggjafar eru enn þá gildandi mjög gömul lagaákvæði og úrelt og margt stangast á í íslenzkri löggjöf, svo að þeir munu vera fáir í landinu, sem vita það í raun og veru, hvað rétt l. eru á ýmsum sviðum. Hvergi kveður þó eins rammt að þessu eins og í kirkjulegri löggjöf. Þar er fleira af úreltum lagaákvæðum en á nokkru öðru sviði löggjafarinnar. Í grg. með þessari þáttill., sem fer fram á endurskoðun allra kirkjulegra lagaákvæða og ætlast til þess, að saminn verði samfelldur lagabálkur, þar sem hverjum málefnaflokki kirkjulöggjafarinnar eru gerð skil í sérstökum kafla, er á það bent, að í gildi séu l. frá 1275 eða 670 ára gömul. Þá eru og mýmörg lagaákvæði í gildi frá 17. öld, svo sem kirkjuordinantia Kristjáns IV., konungsbréf um aldur presta, alþingissamþykkt um prestsmötu, konungsbréf um legorð presta, dönsku lög Kristjáns V.

Þetta eru allt lagaákvæði frá 17. öld, 200 ára eða eldri. Frá 18. öld eru mýmörg lagaákvæði og mörg

þeirra, eins og hin fyrri, mjög úrelt. Mætti þar benda á l. um húsvitjanir.

Það vita allir, að húsvitjanir presta eru nokkurn veginn lagðar niður, en samkv. þeim l., er prestum gert að skyldu að húsvita a. m. k. tvisvar á ári hvert heimili í sökn sinni.

Þá er þrenns konar lagasetning um confirmation, fermingu. Öll þau lagaákvæði eru löngu úrelt. Nú fer ferming unglunga fram venjulega úr 1., 2. eða 3. bekk unglingskóla eða gagnfræðaskóla, en kristindómsfræðslunni lýkur í barnaskólum samkv. nýju skólalöggjöfinni, þegar börnin eru 12 ára gömul. Þau má þó ekki ferma, fyrr en þau eru 14—15 ára gömul. Þó má veita undanþágu, þannig að þau séu fermd 13½ árs. Það væri eðlilegt, að fermingin færi fram undir eins að lokinni barnafræðslunni, og er engin ástæða til að draga það 1—3 ár.

Lagaákvæðin um sjúkravitjanir presta eru úrelt, og þannig mætti lengi telja. Auk þess rekast ákvæðin á og stangast hvert gegn öðru.

Það er til þess ætlað, að þeir menn, sem bezt þekkja til þarfa kirkjunnar og að kirkjulegum mállefnum standa, verði tilnefndir af ríkisstj. til þess að endurskoða öll þessi lagaákvæði.

Ég hygg, að um það verði ekki deilt, að það yrði til bóta, ef samfelldur lagabálkur yrði saminn varðandi þessi málefni, á líkan hátt og skólamálaölgjöfin hefur verið endurskoðuð undanfarin ár. Ég get ekki ímyndað mér, að nokkur ágreiningur verði um það, að ríkisstj. verði falið að framkvæma slíka endurskoðun, og hef því ekki fleiri orð um þetta að segja.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 26 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 26 shlj. atkv. og til allshn. með 26 shlj. atkv.

Á deildafundum 6. maí var útbýtt frá Sp. nál. frá allshn., á þskj. 760, en till. var ekki á dagskrá tekin framar.

16. Lögræði.

Á deildafundum 9. des. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um endurskoðun laga um lögræði (A. 189).

Á 16. fundi í Sp., 10. des., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. — Það eru allt að 30 ár síðan l. um lögræði voru sett. Þar er gert ráð fyrir því, að hvern þann mann, sem þurfi að svipta sjálfræði og fjárráðum eða lögræði, þurfi að svipta mörgum almennum borgaralegum réttindum, þó að tilefnið sé annaðhvort andleg eða

líkamleg bilun að vissu leyti, og virðast því ákvæði l., eins og þau eru nú, ekki framkvæmanleg nema með því að ráðast inn á fjöldamörg óviðkomandi svið borgaralegra réttinda. Hér er lagt til, að lögræðinu verði breytt við gagnagera endurskoðun á þann veg, að frjálsræði manna verði ekki skert nema að því leyti, sem minnst verði komið af með til þess að firra aðra hættum og vandræðum.

Landlæknir hefur tjáð mér, að það sé algengt, að svipta þurfi mann sjálfræði, vegna þess að hann gangi með smitandi sjúkdóm. Þess eru og mörg dæmi, að viðkomandi maður vill ekki sjálfur láta leggja sig á sjúkrahús. Til þess að geta komið því í framkvæmd þarf þá að svipta hann sjálfræði, en það er ekki eins auðvelt og ætla mætti. Til þess að koma þessu í kring þarf að fá úrskurð héraðsdómara um sjálfræðissviptinguna, en það er ekkert í l. um það, hver eigi að hefjast handa um sviptingu sjálfræðis. Það eru heldur engin ákvæði í l. um það, hvaða meðferð slík sjálfræðissvipting eigi að hlíta í héraði.

En afleiðingarnar af þessu eru þær, að eftir að héraðsdómari hefur kveðið upp úrskurð um sjálfræðissviptingu, eiga stefnuvottar að birta honum úrskurðinn, enn fremur á hann að birtast í Lögbirtingablaðinu. Einnig skal innrita hann í þinglýsingarbókina og lýsa honum síðan í heyrenda hljóði á varnarþingi þess, sem sjálfræði var sviptur. Enn fremur er tekið fram, að ef sá, sem lögræði er sviptur, á fasteign eða skrásett skip eða rekur atvinnu, sem getið er í verzlunarskrá, þá skuli þinglýsa úrskurðinum um lögræðissviptinguna á varnarþingi fasteignar eða skips og láta aths. um hana í verzlunarskrána. Þess vegna er það, að þó að brýn nauðsyn sé til lögræðissviptingar, þá kveinka flestir sér undan því að þurfa að gera slíkar ráðstafanir sem þessar langt út yfir það svið, sem þörf heimtar. Eins er þetta t. d. um svo forfallinn drykkjumann, að hann þykir ekki lengur fær um að fara með fjárráð fjölskyldu sinnar. Ef á að koma honum á drykkjumannahæli, honum sjálfum til heilsubótar, en hann fæst ekki til þess, þá er nauðsynlegt að svipta hann sjálfræði. En þetta eitt ætti að vera nóg, að því er þennan veikleika hans snertir, en ráðast ekki inn á önnur svið borgaralegra réttinda hans.

Í sumum l., svo sem berklavarnarl., eru sérstök ákvæði, sem heimila sjálfræðissviptingu í tilefni af sérstökum sjúkdómum. Öll slík sérstök ákvæði í einstökum l. ættu að hverfa, og ætti sjálfræðissvipting og lögræðissvipting einungis að vera heimilud almennt vegna andlegra eða líkamlegra sjúkdóma án þess að tilnefna þá sérstaklega, því að slíkt er vitanlega meiðandi, þegar það er tekið fram í ákveðnum lögum.

Ég held það liggi í augum uppi, að þessi l. þurfa endurskoðunar, því að það eru sjálfsagt margir, sem reka sig á það, að gildandi ákvæði eru ýmist allt of viðtæk eða í flestum tilfellum of óhnitmiðuð, til þess að þau eigi við í mörgum tilfellum. L. þarf að endurskoða vandlega, og ég legg

ríka áherzlu á það, að til þess séu valdir hinir færustu menn, því að þessi l. fjalla um viðkvæmt málefni. Sjálfsagt er að fá til þess t. d. landlækni og færan lögfræðing, ef til vill dómstjóra hæstaréttar, og að sjálfsögðu sérfræðing í taugasjúkdómum, því að í mörgum tilfellum er sjálfræðisskerðing framkvæmd í sambandi við slíka sjúkdóma.

Ég held, að það sé svo rétt, að þessari till. verði að lokinni þessari umr. vísað til allshn., eins og hinu fyrra máli.

Umr. frestað.

Á 23. fundi í Sp., 16. jan., var fram haldið einni umr. um till.

Félags- og dómismrh. (Finnur Jónsson): Ég vil, um leið og ákveðið verður, hvert vísa skuli þessari till., gefa þær upplýsingar fyrir þá n., sem fær málið til athugunar, að ég hafði með bréfi 4. okt. s. l. falið Þórði Eyjólfsyni hæstaréttardómara að endurskoða þessa löggjöf, nokkuð með tilliti til þess, sem segir í till.

Nú er það svo með frelsi manna, að flestir munu telja, að það sé það dýrmætasta, sem þeir eigi, og er þess vegna mjög nauðsynlegt, að í l. séu allströng fyrirmæli til þess að koma í veg fyrir, að frelsis-svipting verði misnotuð af óhlutvöndum mönnum. Af þessum ástæðum eru ákaflega ströng fyrirmæli um þetta í íslenskri löggjöf. En að sérstaklega gefnu tilefni frá tveimur embættismönnum landsins, landlækni og geðveikralækni, fól ég Þórði Eyjólfsyni að framkvæma þessa endurskoðun. Þórður er langt kominn með að endurskoða þessa löggjöf, og geri ég ráð fyrir, að hann muni innan hálf mánaðar geta sent niðurstöður af endurskoðun sinni til dómismrh., sem að sjálfsögðu tekur þetta mál til athugunar, á hvern hátt það skuli lagt fyrir Alp. Þar sem Þórður Eyjólfsón mun vera lærðasti lögfræðingur, sem við eigum í þessari grein hér á landi, að öllum öðrum ólöstuðum — hann kenndi m. a. þennan þátt lögfræðinnar, meðan hann starfaði við háskólann —, þá tel ég í rauninni, að nefndarskipun til að athuga þessi mál sé óþörf og ætti að nægja sú endurskoðun, sem Þórður Eyjólfsón er að ljúka við í þessu efni.

Flm. (Hannibal Valdimarsson): Mér var með öllu ókunnugt, þegar ég flutti þessa till. í haust, að hæstv. dómismrh. hefði falið Þórði Eyjólfsyni endurskoðun þessara l., og mér er gleðiefni, að slík endurskoðun skuli vera látin fara fram af ágætum sérfræðingi í lögum. Ég er þó ekki viss um, að sú endurskoðun fullnægi alveg þeim tilgangi, sem fyrir mér vakti, sem var sá, að beita þessum l. á þann hátt, sem við ætti, þegar um væri að ræða nauðsyn þess að ráðstafa andlega eða líkamlega vanheilu fólki gegn vilja þess. Ég legg til, að n. verði skipuð þremur sérfræðingum, einn þarf að sjálfsögðu að vera sérfróður í lögum, en fyrir mér vakir, að einnig þyrfti að hafa hönd í bagga sérfræðingur í heilbrigðismálum, og hefði ég talið eðli-

legt, að landlæknir eða einhver læknir, sem hann benti á, yrði nm. í slíkri n., sem hér er lagt til, að skipuð verði. Ég hafði jafnvel talið æskilegt, að sérfræðingur í taugasjúkdómum, t. d. Helgi Tómasson á Kleppi, hefði átt sæti í þessari n., ef skipuð yrði, vegna þess að hér er um að ræða lagasetningu, sem oft kæmi til með að snerta andlega og líkamlega sjúkt fólk.

Hæstv. dómismrh. segir, að endurskoðunin hafi verið falin Þórði Eyjólfsyni, að nokkru leyti með tilliti til þess, sem um gæti í þessari till. Skilst mér af þeim ummælum, að ekki hafi verið lögð rík áherzla á við hann að framkvæma endurskoðunina með tilliti til þeirra hluta, sem hér er lögð sérstök áherzla á. Ég held því, að n. ætti að athuga, hvort ekki eigi að skipa n. manna til þess að eiga hlut að þessari endurskoðun, og þar sem vitanlegt er, að rannsókn Þórðar Eyjólfsónar yrði hinn ágætasti grundvöllur fyrir slíka n., þá þyrfti sennilega ekki að gera því á fæturna, að lagalegu hliðina þyrfti að umbæta, heldur aðeins hitt, að rannsaka, hvort nægilega vel og vandlega sé séð fyrir hinu heilbrigðilega sjónarmiði, sem fyrir mér vakti ekki hvað sízt með flutningi till. En þegar álit Þórðar Eyjólfsónar liggur fyrir, þá sést, hvort hann hefur haft heilbrigðisérfræðinga í ráðum með sér, og ef svo er ekki, þá tel ég, að á einhvern hátt, með nefndarskipun eða á annan hátt, verði að sjá fyrir þeirri hlið málsins jafnvel og hinni lagalegu.

Félags- og dómismrh. (Finnur Jónsson): Eins og ég tók fram, þá var það að nokkru leyti að gefnu tilefni frá landlækni og Helga Tómassyni, að ég fól Þórði Eyjólfsyni þessa endurskoðun. Hins vegar kom mér ekki í hug að gefa Þórði Eyjólfsyni, einum okkar ágætasta lögfræðingi, fyrirskipun um að fara að öllu leyti eftir till. þessara tveggja ágætu embættismanna, en ég lét þess getið við hann í sambandi við þessa endurskoðun, að ég óskaði eftir, að hann hefði nokkurt samráð við þá um endurskoðunina, án þess að gefa honum í einu eða öðru fyrirskipanir í þessu efni. Ég tel svo vel séð fyrir þessu máli, að ekki sé nein ástæða til að skipa n. í það, a. m. k. ekki meðan till. Þórðar Eyjólfsónar liggja ekki hér fyrir, en það verður væntanlega innan hálf mánaðar.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 27 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

Utanferðir nokkurra forstöðumanna ríkisstofnana. — Millilandasiglingar strandferðaskipa.

17. Utanferðir nokkurra forstöðumanna ríkisstofnana.

Á 18. fundi í Sp., 13. des., var útbýtt:

Till. til þál. um árlegar utanferðir nokkurra forstöðumanna ríkisstofnana (A. 210).

Á 21. fundi í Sp., 7. jan., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 22. fundi í Sp., 10. jan., var till. aftur tekin til fyrri umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Með þessari till. vildi ég spyrja að því, hvort stjórn fjárveitinganna vildi ekki taka upp þann sið að gera að viðbótareyðslu við þessar stofnanir, að forstöðumenn þeirra eða trúnadarmenn fengju með vissu skipulagi aðstöðu til þess að kynna sér sína grein nokkrar vikur á ári í næstu löndum, bæði í Evrópu og Ameríku.

Ég þarf ekki að hafa mörg orð um þetta. Stofnanir þær, sem hér greinir, velta mörgum milljónum árlega og forstöðumenn þeirra eru svo önnum kafnir, að ég hygg, að ef stjórnin ekki gerir ráðstafanir, mundi þeim ekki detta í hug að fara í slík kynningarferðalög. Við erum afskekktir, og það er hægara fyrir menn í Stykkishólmi, Ósló og Kaupmannahöfn að fara slíkar kynningarferðir en fyrir menn, sem hér búa. Mér varð það ljóst, þegar ég fór austur yfir heiði og sá ýturnar þar að verki, hve mikill munur var á verklaginu og þegar verkamenn voru þar að verki, þó að þeir væru duglegir. En þessa nýju tækni fengum við frá hernum, en ekki fyrir okkar atbeina. Þetta er svona í fleiri greinum. Ég álit, að ríkið eigi að sjá til þess, að menn úr þessum stofnunum geti fylgt með þeim breyt., sem verða í tækninni.

Ég legg svo til, að gefin sé skýrsla, til þess að almenningur geti fylgt með því, hvað hefur áunnist í hverri ferð.

Ég óska svo, að till. verði vísað til fjvn. að umr. lokinni.

ATKVG.R.

Tillgr. samþ. með 28 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til fjvn. með 27 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

18. Millilandasiglingar strandferðaskipa.

Á deildafundum 9. jan. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um notkun á strandferðaskipum ríkisins til siglinga milli Íslands og útlanda, þegar sérstaklega stendur á (A. 274).

Á 22. fundi í Sp., 10. jan., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 23. fundi í Sp., 16. jan., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Þessi till. lýtur að þeirri breyt., sem nú er í aðsigi á siglingum okkar í sambandi við hinn mikla skipastól, sem er verið að koma upp. Það er svo komið, að eftir skamma stund verða fullsmíðaðir í Englandi tveir strandbátar fyrir íslenska ríkið, eitt skip var komið áður og eitt álíka gott kemur í haust. Þá er sennilega svo vel um búið frá hálfu mannfélagsins, að ekki sé hægt að gera ráð fyrir, að bæta þurfi við stærri skipum. Flóabáta mun þó þurfa á ýmsum stöðum, en við erum, þegar þessi skip eru komin, svo vel staddir með skipakost, að miklar líkur eru til, að skáka megi öðru stærra skipinu eitthvað frá á vissum tímum og undir vissum kringumstæðum, og að því lýtur till. mín, að farið verði að undirbúa, að svo megi gera til léttis fyrir ríkissjóð og til góðs fyrir þjóðina. Það má nærri geta, að það hefur mikinn kostnað í för með sér að hafa 4 strandferðaskip í gangi allt árið auk hinna nauðsynlegru flóabáta, og má gera ráð fyrir, að af þessu hljóti allmikill tilkostnaður og tekjuhalli, sem að vísu er ekki um að sakast, en þó ástæða til að hafa sem minnstan. Eins og ég tek fram í grg., ætti að nægja að hafa á útmánuðum, frá miðjum marz til aprílloka, þrjú skip til strandsiglinga, því að á þeim tíma er lítið um ferðir sjómanna, verkafólks eða skólanemenda. Sama máli gegnir um tímabilið frá byrjun júlímánaðar og fram í miðjan september. Væri þá mjög heppilegt að geta haft atvinnu fyrir annað stærra skipið, og hef ég lagt til, að það yrði athugað, hvort ekki væri hyggilegt að senda skipið árlega með íslenskt ferðafólk til merkustu staða við Miðjarðarhaf. Hygg ég, að þetta gætu orðið mjög ánægjulegar ferðir fyrir íslenskt fólk, að fara til nokkurra helztu staða við Miðjarðarhaf um 6 vikna tíma, og mætti gera ráð fyrir, að þetta yrði litill kostnaður fyrir landið, því að þetta yrði á íslenskum heimilum, fólkíð byggi í skipunum og borðaði í skipunum allan tímann. Að vísu þyrfti nokkurn farareyri handa gestunum, en það mundi ekki nema neinu, samanborið við það, þegar t. d. 100 menn fara til Norðurlanda, því að þá verður að borga allt, skipakost, flugvélar o. s. frv. Ég álit því, að þetta mundi verða skaðlaust fyrir landið heima fyrir og mundi verða eins og ávextirnir, mundi verða til þess að bæta þjóðlífið, manna þjóðina, að lofa mörgum þeim mönnum, sem þrá að sjá suðræn aldini, að verða þeirrar ánægju aðnjótandi, þó að ekki væri nema mánaðartíma einu sinni á ávinni, og skoða hið margvíslega, sem þar er hægt að sjá. Það má vera, að sumum finnist þetta óhóf, því að stundum hefur ríkt fólk komið hingað með stórum skipum og staðið hér stutt við. Það má

vera, að einhverjir kalli þetta óhóf, en menn langar í þetta óhóf. Það eru fleiri en ríka fólkið, sem langar að fara þessar ferðir, og megi fara þessar ferðir þannig, að aðrir en ríkir menn geti farið þær, sé ég ekki annað en að þeir eigi einnig rétt til að verða þeirrar skemmtunar aðnjótandi.

Þá hef ég einnig lagt til, að hafin verði athugun á því, hvort ekki væri heppilegt að hafa annað skipið í förum reglulega sumarlangt milli Reykjavíkur og Glasgow, þar sem líkur eru til, að þann tíma hafi skipin yfirleitt mjög lítið að gera, að því er snertir flutninga með ströndum fram, því að ef 7—10 daga dvöl á Íslandi yrði hóflega dýr, mundi hægt að fá hingað frá Englandi stöðugar ferðamannastraum, meðan sumarleyfin standa. Nú mætti kannske aftur spyrja, hvort við getum tekið á móti nokkrum ferðamönnum, hvort dýrtíðin er ekki svo mikil, að ekkert fólk vilji koma. Ef svo verður, er ekki hægt að leggja út á þessa leið, því að það er ekki ástæða til að flytja inn ferðafólk hingað, ef það getur ekki skapað okkur atvinnu og tekjur fyrir landið. Var gerð nokkur tilraun með þetta fyrir stríð með elztu Esju, og varð mjög mikil aðsókn að þessu af duglegu skrifstofufólki, sem vildi nota frí sitt með því að koma hingað, og lítur út fyrir, að sé stöðug eftirspurn eftir því að komast hingað, en við höfum haft slíkan útbúnað, að við höfum lítt getað tekið á móti gestum. Þar sem Alp. hefur í fyrra lagt til, að byggt verði stórt hótél, er miðist við, að hingað komi erlendir gestir, verð ég að segja, að þessi till. byggist á því, að það sé eftirsóknarverður atvinnuvegur að fá erlenda gesti hingað. Og því hef ég óskað eftir, að þetta verði athugað, og vildi leggja til við hæstv. forseta, að málinu verði vísað til allshn., þegar umr. er lokið hér í dag.

Gisli Jónsson: Ég vil í sambandi við þetta mál leyfa mér að benda á, að sett var mþn. til þess að gera till. um fyrirkomulag strandsiglinganna, og varð hún sammála um till. um, að byggt skyldi eitt skip líkt og Esja, sem nú er í byggingu, og 4 strandferðabátar. Samkv. upplýsingum, sem fyrir lágu hjá forstjóra Skipautgerðar ríkisins, taldi hann þetta vera þann minnsta skipakost, sem þyrfti til þess að starfrækja strandsiglingar kringum land, til þess að fá bæði í senn hæfilegar strandferðir fyrir fólk til afnota, bæði til fólksflutninga og vöruflutninga, og sérstaklega til þess að geta haft fjárhagsafkomu sámilega. Það var fallið á að gera frekari tilraunir með þetta, að fá tvö skip svipuð Esju og síðan tvo strandferðabáta í trausti þess, að mætti þá til að byrja með skipuleggja þessar ferðir svo, að ná mætti góðum árangri, og þess vegna er það, að Alp. hefur fallið á að heimila um 7 millj. kr. lán til þess að standa undir þessum kostnaði. Kom það þá aldrei til greina í þeirri n. að nota þennan skipakost til Englandsferða né Miðjarðarhafsferða, og forstjóri skipautgerðarinnar lagði áherzlu á það, að þessum skipakosti yrði haldið innanlands, við strandferðir. Nú

greindi mig, sem átti sæti í þessari n., mjög á við forstjóra Skipautgerðar ríkisins, sem var form. n., um það, hvort ná mætti með þessu sámilegri fjárhagsafkomu, og liggja fyrir um þetta skýr gögn, áætlun mín í málinu annars vegar og áætlun hans hins vegar. Meiri hl. n. féllst á hans áætlun, og taldi ég þá mega láta reynsluna skera úr um það. En mér þætti mjög miður, ef það yrði til þess að raska áætlun og ábyrgð forstjóra skipautgerðarinnar, að Alp. færi nú að grípa inn í ráðstafanir hans um það að setja skipin til allt annarra starfa en hann hefur gert ráð fyrir. Ég hef haft fregnir af því, að þær ferðir, sem Esja hefur farið á síðasta ári til Kaupmannahafnar, og mun hún hafa verið fullhlaðin af farþegum, hafi síður en svo gefið hagnað, að þar sé um að ræða meira tap en á sjálfum strandsiglingunum, svo að það getur varla verið um að ræða beina tekjuóflun hér með þessari till.

Ég vildi láta þetta koma fram, áður en till. fer í nefnd.

Páll Zóphóniasson: Herra forseti. Ég var nýlega að lesa í bókinni „Komandi ár“, og var þar m. a. rætt um pósthæðir og samgöngur um landið. Pósthæðir þyrftu að vera vikulega og standa í sambandi við reglulegar strandferðir. Það starfaði póstmálan. fyrir nokkrum árum, og till. hennar voru þær, að reynt yrði að koma á póstsiglingum, og byggðust þær á því, að til væru tvö skip eins og Esja, sem færu hvort á móti öðru og kæmu með hér um bil 6 daga millibili á hverja höfn og gætu þannig dreift póstinum. N. þessi ætlaðist til, að tveir smábátar, og helzt þrír, færu svo á eftir þessum stærri skipum og dreifðu póstinum á smærri hafnarstaði. Þessi till., sem reynt hefur verið að framkvæma, er langt frá því að vera framkvæmd enn, og stafar það af því, að skipasamgöngurnar hefur ekki verið hægt að framkvæma, eins og ætlast hefur verið til.

Hv. þm. Barð. talaði um áætlun frá n., sem sat í strandferðamálum, og er hún nokkuð samhljóða áliti þeirrar n., sem ég nefndi. Báðar þessar n. sjá nauðsyn þess að auka strandferðirnar frá því, sem nú er, og sjá ekki aðra leið til þess en að hafa tvö fullkomin skip eins og Esju og svo minni flóabáta til þess að nota innan fjarða, eftir því sem þeir koma. Nú þegar þetta er að verða að veruleika og von er á skipunum, svo að þetta gæti komið fram árið 1948 — fyrir gæti það aldrei orðið, að póstsamgöngur úti um land gætu komið í það horf, sem hugsjónamenn hafa þráð í mörg ár og almenningur tekið upp og séð, að bæri að framkvæma og viljað fá framkvæmt, og tvær n. orðið sammála um —, þá kemur allt í einu fram á Alp. till. um að ónýta þetta, sem nú er að hilla undir, með því að ákveða að taka þessi skip úr þessum ferðum, sem þjóðin hefur þráð að fá í mörg ár, og smella þeim til útlanda með ferðamenn, sem langar til að slá sér svolítið út. Það breytast tímarnir á Íslandi. Menn horfðu áður fyrir vonaraug-

um á strandsiglingarnar sem hjálparhelli fyrir fólkið í dreifbýlinu og póstferðir í fámenninu, en nú á að hugsa um þéttbýlisfólkið með því að sjá því fyrir fari til útlanda til þess að skemmta því.

Ég hefði viljað óska þess, að þegar allshn. fær þessa till. til meðferðar, biði hún með það að ákveða að kippa burt þeim vonum, sem bundnar eru við það, að bæði strandferðir og póstferðir kringum land komist í gott horf, þar til hún sæi, hverjar yrðu afleiðingar þessarar stefnu, sem hér kemur fram.

Nú er það svo, að alltaf berast af og til kvartanir utan af landi, hvað snertir samgöngurnar. Það mundi sízt verða til þess að draga úr þeim að kippa burtu um lengri tíma einu aðalstrandferðaskipinu, eins og hér er gert ráð fyrir. Ég vara bæði Alp. og allshn. alvarlega við að fara út á þessa braut. Við höfum dæmin fyrir okkur frá fyrra sumri, þegar Esja var send til Danmerkur og var í langan tíma í þeirri ferð. Við vitum, hve mikil óþægindi hlutust af því fyrir strandferðirnar, og því hygg ég, að mönnum ætti að hafa lært að gera ekki slíkt aftur, meðan við höfum ekki fleiri strandferðaskip en útlit er fyrir, að við höfum í nánustu framtíð.

Flm. (Jónas Jónsson): Herra forseti. Ég vildi segja hér nokkur orð út af ræðu hv. þm. Barð. Hann minntist á utanferð Esju í sumar og lét ráða í það, að allt það fólk, sem með henni sigldi, hafi farið til þess að skemmta sér. Þetta er alger misskilningur hjá hv. þm., því að þetta var alls ekki tilfellið, en eðlilega var það mikill hluti þess, því að eins og menn muna, þá fór skipið fyrst og fremst með stúdentana, en aðrir, sem með skipinu fóru, voru hér ekki í neinu lúxusferðalagi. Það, að Esja var valin til þessarar ferðar, en ekki Drottningin eða eitt-hvert annað útlent skip, var beinlínis metnaðarmál okkar, sem sagt á þessi hópur Íslendinga færi með íslenzku skipi, en ekki einhverju skipi með erlendri áhöfn og að öðru leyti óíslenzku.

Það, sem fer þeim á milli, hv. þm. Barð. og forstjóra skipaútgerðarinnar, kemur okkur ekkert við. Nú þegar verið er að fjölga strandferðaskipunum, ætti ekki að verða til neins tjóns eða óþæginda, þótt annað stóra skipið, þ. e. a. s. Esja eða nýja farþegaskipið, væri sent í þessa ferð. Bílvegir liggja nú orðið svo að segja um allt landið og eru færir um langan tíma af árinu, svo að póstsendingar komast fljótar og greiðar með bílunum en oft með skipum. Í stuttu máli: Ég sé ekki, hvað það hefði t. d. að þýða að senda póst með skipi til Vopnafjarðar, þegar hann er á vorin og sumrin sendur daglega með bílum. Bílarnir eru orðnir mikilvæg samgöngu- og flutningatæki og því ekki eins komið undir skipaferðum og áður var. Í gætla að vona, að ekki fari eins fyrir hv. þm. N.-M. og einum ágætum manni, sem var svo vantrúður á gagnsemi bílanna, að hann lét þau orð falla, þegar þeir voru fyrst að koma til landsins, að þeir yrðu aldrei til neinna nota við framleiðsluna, held-

ur yrðu þeir lúxusvara, sem að engu gagni kæmi. Pósturinn kemst nú orðið leiðar sinnar með bílunum svo að segja um allt landið. Vestfirðir eru nú komnir í akvegarsambandið, og bráðlega kemur ef til vill vegur yfir Vatnsskarð. Einnig hafa verið gerðar ráðstafanir til þess að koma afskekktasta og erfiðasta hluta landsins, Austur-Skaftafellssýslu, í kerfið.

Um það að segja, hvort þörf er á báðum stóru skipunum í strandferðir um hásumarið auk allra bátanna og bílanna, þá liggur það í augum uppi, að það er hreinn óparfi. Það yrði þá helzt lúxusfólk, sem tæki sér far með þeim kringum landið.

Ég álit heppilegt, að málið sé látið ganga til n., en ekki afgr. strax. Hv. þm. N.-M. er löngum gjarn á að flýta öllum framkvæmdum miður vel undirbúnum, og mætti þar benda á innflutning hins fræga karakúlfjár, en allir vita, hvað þær aðgerðir höfðu í för með sér.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Ég vildi aðeins leiðrétta þann misskilning, sem fram kom hjá hv. þm. S.-Þ. um það, að ég hefði verið með getsakir um erindi fólks þess, sem fór út með Esju í sumar, og ég hafi sagt, að það hafi verið eintómt lúxusfólk. Ég verð að segja það, að ég er stundum sammála hv. þm. N.-M., en þetta voru óvart hans orð, en ekki mín.

Fyrir strið var það jafnan svo, að gerðar voru áætlanir um ferðir skipanna fyrir hvert ár. Meðan á styrjöldinni stóð, komu þessar áætlanir ekki út af eðlilegum og skiljanlegum ástæðum, en ráð var fyrir því gert, að áætlanir þessar kæmu aftur út árlega að stríðinu loknu, en ekki hefur bólað á þeim ennþá. Einnig vil ég benda á það, að 40—50 þús. kr. tap hefur orðið á út- og uppskipun hér í Reykjavík hjá Ríkisskip. Á meðan ekki er hægt að laga þessa agnúa, þá sé ég ekki ástæðu til að fela forstjóra skipaútgerðar ríkisins meira verksvið og láta hann teygja angana allt til Miðjarðarhafs, og ég tel, að á meðan hann getur ekki ráðið bót á þessu, þá sé hann tæplega fær um að stjórna ábyrgu fyrirtæki. Til eru skjöl og ýmislegt annað, sem sýnir, að þörf er á að auka samgöngur við önnur lönd. Það er illt, að hæstv. samgmrh. skuli ekki vera hér viðstaddur, því að það er hann, sem ber ábyrgð á þessu. Ég vil ekki auka þessa starfrækslu, meðan hún ber sig ekki betur en hún gerir nú, og vil að síðustu spyrja um það, af því að nú er nýbyrjað ár, hvort ekki sé von á þessum áður-nefndu skipaáætlunum.

Flm. (Jónas Jónsson): Herra forseti. Út af ræðu hv. þm. Barð. vildi ég segja örfá orð. Mér virðist hann fara hér algerlega villur vegar, og vildi ég gjarnan reyna að leiðrétta hann. Þessi till. mín er ekki viðkomandi skipaútgerðinni. Mér er furða á því. að maður, sem eins vel er að sér í útgerðarmálum og hv. þm. Barð., skuli vera svona illa að sér í þessu. Hvað viðvíkur tapinu á skipaútgerðinni, vildi ég minna á það, að til er félag hér, sem

nefnist Dagsbrún, og ég hef hugmynd um, að því sé ekki alltaf jafnvel stjórnað og skyldi, og sömu leiðis veit ég um skipafélag, sem tapaði um 20 þús. kr. á rekstri. Auðvitað kemur hvorki þetta né það, sem hv. þm. Barð. sagði, þessu máli við. Það er tap á fleiri rekstri, og það svo hundruðum þúsunda króna skiptir. Það kemur allt af þeirri ástæðu, að vinnan er svo dýr. Mig furðar á því, að svo skarpur maður sem hv. þm. Barð. skuli hafa talað eins og hann hefur gert hér nú.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Ég hef lítið að segja um þetta nú, hef þegar lýst áliti mínu á máli þessu, en af því að hv. þm. S-Þ. fór að blanda hér inn í alls óskyldum málum, svo sem eins og karakúl-fjárpest, þá get ég ekki annað en svarað honum lítilega. Hann sagði, að mér væri tamt að flýta öllum málum miður vel undirbúnum, og nefndi þar til dæmis innflutning karakúlfjárins. Ég vildi benda hv. þm. á það, að til er prentuð till. um þetta efni frá árinu 1917. Einnig er til prentað frv. frá mér um innflutning karakúlfjár, og í bréfi til búnaðarþings og öðru til ráðuneytisins liggja líka fyrir till. um innflutning erlends sauðfjár, frá 1932, 1933 og 1934, og alls staðar gerði ég þær till., að féð væri flutt í eyjar og haft þar að minnsta kosti tvö ár, áður það yrði flutt í land. Menn geta af þessu séð, hvort hér er um óundirbúið mál að ræða, og enga sök átti ég á því, að mínum till. var ekki fylgt, en einn af þeim, sem réðu því, var þm. S-Þ., og hann drap mínar till. og fylgdi innflutningi án lengri sóttkvíar en dýralæknir ákvæði. Ég stend við það enn og er með því að flytja inn erlent fé og hafa það einangrað í um það bil 2—3 ár, áður en því er blandað saman við stofninn. En móti því var þm. S-Þ.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 28 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 50. og 51. fundi í Sp., 5. og 8. maí, var till. tekin til frh. einnar umr. (A. 274, n. 722).

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framar.

19. Ljóskastarar á skipum.

Á deildafundum 13. jan. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um ljóskastara á skipum (A. 279).

Á 23. fundi í Sp., 16. jan., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 24. fundi í Sp., 22. jan., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Hermann Guðmundsson): Herra forseti. Þessi þáltill. er flutt í samræmi við reynslu undanfarinna ára og mánaða, sem hefur sýnt svo ræki-lega, að þessum öryggisútbúnaði skipa er ábótavant. Það er viðurkennt fyrir löngu, að ljóskastari eða leitarljós er eitthvert brýnasta öryggistækið, sem skip eiga að hafa. Og þýðingin liggur í möguleikum þess til að finna menn eða hluti, sem tapast fyrir borð. Það þarf engin rök að þeirri þýðingu að leiða, t. d. gæti með þessum tækjum verið unnt að finna menn, er dyttu útbyrðis í náttmyrkri, þótt ella væri það ókleift. Ýmis skip hafa þessa ljóskastara, t. d. flestir eða allir mótörbátar, og er það vel, og hafa þeir einnig oft orðið að gagni við björgun veiðarfæra og verið því til fjárhagslegs hagnaðar. Ein er þó sú tegund skipa, sem ekki hefur almennt haft þessi tæki innanborðs, og það eru togararnir. Mér er kunnugt um, að í hæsta lagi þrír togarar hafa ljóskastara.

Ég ætla ekki að fara að rekja hér sjóslýsin, sem orðið hafa hér að undanfögnu. Ekki er hægt að segja um með neinni vissu, hvort þeim hefði orðið afstýrt, ef ljóskastarar hefðu verið um borð, en ýmislegt bendir þó í þá átt, að svo kynni að hafa til tekið. Þess er skemmtast að minnast, hve mjóu munaði með trillubátinn frá Akranesi, sem mótörbátur rakst á úti í Faxaflóa í náttmyrkri, en missti af aftur. Ef leitarljós hefðu verið í þeim bát, mundi hann hafa fundið trillubátinn aftur. Sem betur fór varð ekki af slysi, en það hefði hæglega getað orðið, eins og kunnugt er. Ef nokkurt tæki hefur þýðingu fyrir öryggi manna á sjónum í náttmyrkri, þá er það þetta. Það hefði mjög mikla þýðingu, ef togarar og önnur skip hefðu það. Í till. minni er gert ráð fyrir, að sett verði reglugerð, er skyldi skipaeigendur til að hafa góða og öflugan ljóskastara í skipum sínum. Reynslan hefur sýnt, að ekki dugir minna en að setja lagafyrirmæli um þetta og annan öryggisútbúnað. Sumir hafa þessi tæki að visu án lagafyrirmæla, en aðrir ekki. Þannig hefur það alltaf verið. Það er bent á hreyfingu meðal útvegsmanna og innan Slysavarnafélags Íslands, sem gengur í þá átt að fá þessi tæki í skipin. En sumir útgerðarmenn hafa fram á þennan dag haft tækifæri til að setja þessi tæki í skip sín, en ekki gert það. Þessarar vakningar gætir, það er rétt, en hið eina, sem tryggir til fulls, að engin skip verði út undan um þetta, eru lagafyrirmæli. Ég fullyrði, að þessi till. sé fram komin af brýnni nauðsyn. Þetta mál hefur mikla þýðingu fyrir sjómenn. Að sjálfsögðu hef ég lagt til, að reglugerðin verði samin í samráði við Slysavarnafélag Íslands.

Sigurjón Á. Ólafsson: Herra forseti, Áhugi flm. á þessu máli er náttúrlega allrar virðingar verður, og ég get tekið undir margt, sem hann sagði. Hins vegar þykir mér rétt að gefa hér upplýsingar í málinu, áður en því verður vísað til n.

Það hafa þegar verið gerðar ráðstafanir af hálfu Landssambands íslenzkra útvegsmanna til að fá ljóskastara í alla togarana og sennilega í hin stærri

mótorskip. Slysavarnafélag Íslands skoraði fyrir nokkru á sambandið að taka upp þessi tæki, þar sem unnt væri að koma þeim við, en það verður að þanta þau frá útlöndum. Enn fremur var skipaskoðunarstjóra tilkynnt að beita sér fyrir þessu við útgerðarmenn til áréttingar. Það, sem í þessari till. felst, er því á fullum skrið til framkvæmda, áður en hún kemur fram. Ég hygg það stafi af vanþekkingu flm., að þetta heyri ekki undir skipaskoðunarstjóra, og það get ég upplýst, að í endurskoðun löggjafar um eftirlit með skipum, sem nú liggur fyrir þinginu, er gert ráð fyrir mismunandi reglugerðum, og verður samkvæmt þeim tekið tillit til alls, sem nútímataekni leiðir í ljós, að verða má til öryggis á sjó. Þetta er mjög breytilegt, eins og allir vita, og er skemmst að minnast öryggis-tækisins Radar, sem hér kom nýverið fyrst á markaðinn. Það er lítið dæmi um hina öru þróun tækninnar, sem miðar að öryggi á sjó og landi. Með þessum nýjungum þarf að fylgjast vel og semja reglugerðir um þær. Aðalatriðið er að nota sér ávallt það bezta og fullkomnasta, sem fundið hefur verið upp til lífsöryggis.

Það mál, sem hér um ræðir sérstaklega, er komið til framkvæmda af hálfu þeirra aðila, sem hér eiga hlut að máli, eins og þegar hefði verið samin um það reglugerð. Slík mál fá að jafnaði góðan hljómgrunn á síðari tímum hjá útgerðarmönnum. Ég vildi aðeins upplýsa það, sem ég hef nú skýrt frá.

Flm. (Hermann Guðmundsson): Herra forseti. Það eru aðeins örfá orð. Hv. 1. landsk. mælti ekki beint á móti því, að sett yrði reglugerð þess efnis, að skipaeigendur væru skyldaðir til að hafa ljóskastara á skipum, en hann taldi naumast þörf þeirrar reglugerðar, eins og komið væri. Og rökin voru þau, skildist manni, að Landsamband íslenskra útvegmanna hefði í samræmi við fyrri áskoranir Slysavarnafélags Íslands gert ráðstafanir til að fá ljóskastara um borð í fleiri skip. Nú er öllum fullljóst, að séu ár liðin frá áskorunum Slysavarnafélagsins, án þess nokkuð hafi verið aðhafzt, er sízt öruggt, að af því verði í dag eða næsta dag eða málið sé raunverulega þar með komið til framkvæmda, eins og um reglugerð væri að ræða, eins og hv. 1. landsk. sagði. Það er reginmunur á að skylda skipaeigendur til að gera þetta eða setja þeim það í sjálfvald. Um þetta þurfa að vera ákvæði í l., sem taka jafnt til allra skipaeigenda, því að það er staðreynd, að ljóskastara vantar í mörg skip, og þótt sumir hafi af sjálfsdáðum sinnt þeim öryggis-tækjum með ágætum, er engin trygging fyrir því, að allir geri það, án þess að þeir séu skyldaðir til þess.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Að gefnu tilefni vil ég leiðrétta ádeilu á hendur togaraútgerðinni. Ég bendi á, að togurunum var bannað að hafa þessi tæki innan borðs á stríðsárunum, og var meira að segja bannað að hafa venjuleg siglingaljós. Ljó-

kastarar eða leitarljós þurfa rafmagn frá stærri rafmagnsvélum en voru um borð í togurunum á stríðsárunum, en síðan hefur allt verið laust um þetta, þar eð skipta verður um vélar. Síðan leyft var aftur að kveikja á hafinu hefur þetta ekki komizt í fyrra horf. Þetta eru nú ástæðurnar. Og ég tel óviðeigandi að tala jafnstærk orð og flm. gerði hér um það, að mennirnir af Maí muni hafa farizt vegna þess, að ljóskastarar voru ekki um borð. Það er auðséð, að hann þekkir ekki til þessara mála og veit ekki, að menn gætu verið steindauðir í sjónum af krampa og kulda á þessum tíma árs, hvað sem öllum leitarljósum liði. Þrátt fyrir allar reglur og fyrirskipanir, og einmitt vegna þeirra, hefur það hörmulega slys borið að höndum um borð í Maí í dag, að rakettur voru teknar um borð í skipið og færðar inn í káetu, en vegna hita frá ofni sprungu þær og tveir menn slósuðust. Ég gæti hugsað mér, að hv. flm. kæmi svo á morgun og kenndi útgerðarmönnum um þetta. Þetta mál er of viðkvæmt og of gott mál til þess að nota það þannig í auglýsingaskyni fyrir flokk, sem finnur, að hann er að tapa fylgi hjá þjóðinni. Það er illa farið um jafngott mál. Vitað er, að fyrir Alp. liggja nú till. um stórkostlegar umbætur á skipaeftirlitinu, og væri nær fyrir flm. að vinna að framgangi þeirra í heild en senda útgerðarmönnum fullkomlega óviðeigandi tón, eins og hann gerir hér, því að íslenskir útgerðarmenn gera meira til tryggingar sjómönnum sínum en nokkrir aðrir útgerðarmenn í heimi. Ég mun fylgja þessu máli til n., sem væntanlega verður allshn., en ég vænti þess, að hún hafi samvinnu við sjútnv. um afgreiðslu þess, með tilliti til þess, að ég veit ekki betur en heildarendurskoðun á eftirliti með skipum eigi að fara hér gegnum þingið.

Sigurjón A. Ólafsson: Herra forseti. Það gætti misskilnings í tvennu hjá hv. 11. landsk. Annað var það, að hann sagði, að ég væri á móti því, að sett væri reglugerð. Það sagði ég ekki. Það er nefndarinnar, sem fær þetta mál til meðferðar, að skera úr því. Þá talaði hann um samþykktirnar, sem ég gat um, og taldi ekkert öryggi vera í þeim. Togaraútgerðarmenn samþykktu á fundi sínum föstudaginn 10. þ. m. að setja ljóskastara á skipin, og daginn eftir samþykktum við í stjórnsýslavarnafélagsins (við vissum ekki um fund útgerðarmanna daginn áður) ályktun, þar sem óskað var eftir þessum tækjum. sem útgerðarmenn höfðu þá fyrir fram samþykkt. En þessari till. hér var ekki útbýtt fyrr en 13. þ. m. Þessar samþykktir eru því ekki gamlar, þótt þær kæmu fyrr fram en till. hv. flm., og hef ég rakið tímann nákvæmlega.

Ég fullyrði ekki, hvort nauðsynlegt er að setja reglugerð um þetta mál, og mundi skipaskoðunarstjóri eflaust taka málið upp, ef hann teldi það rétt. En ég held, að svo mikils skilnings gæti í þessu máli, að þegar sé búið að leiða það í höfn í aðalatriðum.

Það er rétt hjá hv. þm. Barð., að bannað var

að hafa þennan ljósautbúnað á togurunum á stríðsár-
unum, og ekki mátti einu sinni hafa siglingaljós. En
nú er stríðinu lokið, og unnt er að taka upp fyrri
hætti. Ég vil ekki draga úr því, að nokkurt öryggi er
í því að fá ljósastara í skipin, og þó að það sé ekki
fullkomið hjálpartæki, þá ber að stuðla að öllu,
sem í mannlegu valdi er og er til bóta.

Flm. (Hermann Guðmundsson): Herra forseti. Í
sambandi við það, að síðasti ræðumaður var að
tala um fund Landssambands íslenskra útgerðar-
manna og fund hjá Slysavarnafélagi Íslands, vil
ég geta þess, að þessi till. mín er hér fram komin
9. þ. m., eða áður en þessir fundir voru haldnir.
Mér finnst þetta atriði að vísu ekki skipta neinu
máli, en get þess þó að gefnu tilefni.

Það gætti sama skilnings hjá þm. Barð. nú og
oft hefur komið fram áður. Hann sagði, að hér
væri um auglýsingu að ræða. Mér finnst nú sitja
sízt á honum að vera með skæting eða tala um
auglýsingastarfsemi. Og ég get fullvissað þennan
hv. þm. um það, að þessi till., sem er flutt af
mér, er eingöngu komin fram vegna þess, að ég tel
hér um stórkostlega þörf að ræða. Það getur hver,
sem vill, kallað það auglýsingu eða annað slíkt.
Ég ætla ekki að ræða við þennan hv. þm. um það,
hvaða flokkar tapa mestu fylgi, en það er varla
hægt að vænta þess, að flokkur, sem á slíkan máls-
svara sem þennan hv. þm. vinni mikið á. Ég get
fallið á þau rök, sem hér hafa verið fram færð,
að ekki hafi verið hægt að nota leitarljós á stríðs-
árunum, en það hefur nú ekki alltaf verið styrjöld,
og svo er henni nú lokið, sem betur fer, og það
á árinu 1945, og samt eru leitarljósirnir ekki kom-
in ennþá.

Þm. Barð. ræddi um, að aflvélar skipanna væru
ekki nógu stórar fyrir þessi tæki. Nú er þessum
þm. kunnugt um, að í nýju skipunum eru mótör-
vélar og auðvelt að hafa stærri dynamó, svo að
slíkt ætti ekki að vera til fyrirstöðu. Það, sem
þessi þm. hafði eftir mér um slysið á Maí, er ann-
aðhvort rangfært eða misskilið, en ég sagði aðeins
það, sem ég hef eftir skipverjum sjálfum, að meiri
möguleikar hefðu verið á björgun, ef leitarljós hefðu
verið á skipinu.

Ég ræði þetta svo ekki frekar, nema tilefni gef-
ist, en vænti þess, að till. verði samþ.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 27 shlj. atkv. og
umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá
tekin frammar.

20. Hlutfallstölur tekna hjá þjóðfélagsstéttunum.

Á deildafundum 21. jan. var útbýtt frá Sp.:

*Till. til þál. um hlutfallstölur tekna hjá þjóð-
félagsstéttunum (A. 304).*

Á 24. fundi í Sp., 22. jan., var till. tekin til
fyrri umr.

Flm. (Skúli Guðmundsson): Herra forseti. — Þessi
till. á þskj. 304 fjallar um að skipa nefnd, sem á
að reyna að ná samkomulagi um, hvernig beri að
skipta þjóðartekjunum, með því að gera till. um hlut-
fallstölur tekna hjá hinum ýmsu stéttum. Fram-
kvæmdin gæti orðið þannig, að n. setti launatölu
hjá einhverjum starfsflokki, t. d. 100, og miðaði
annað við það, ákvæði launatölur hjá öðrum stétt-
um með hliðsjón af þessu. Vitanlega yrðu launa-
tölurnar margar og misjafnar hjá einstökum stétt-
um, og færi það þá eftir gildi starfa, t. d. hjá sjó-
mönnum yrðu hærri tölur hjá skipstjórum og stýri-
mönnum en hía hásetum. Hjá opinberum starfsmön-
num yrðu hlutfallstölurnar a. m. k. jafnmargar og
launaflokkarnir í launalögunum, og hjá iðnaðar-
mönnum yrðu launatölurnar einnig misháar, eins og
hjá öðrum launahópum eftir gildi starfanna. Ég gat
þess, að þetta megi framkvæma með því að setja
töluna 100 hjá einhverjum flokki manna og ákveða
aðrar eftir því.

Samkv. till. á að skipa n. þannig, að landssamtök
helztu stétta hafi rétt til að tilnefna einn mann hvert,
og kæmu þá þessi samtök til greina: Alþýðusamband
Íslands, Bandalag starfsmanna ríkis og bæja, Far-
manna- og fiskimannasamband Íslands, Landssam-
band iðnaðarmanna, Landssamband íslenskra útvegs-
manna og Stéttarsamband bænda. Þá yrði hér um
að ræða fulltrúa frá öllum helztu stéttum. Að vísu
má segja, að fulltrúa vanti frá verzlunarstéttinni,
en mér er ekki kunnugt, að til séu nein landssamtök
hjá þeirri stétt, en ástæða kynni að vera að taka
það til athugunar. Annars er það að segja um verzl-
unarfólk, að það á að þessu leyti samstöðu með
opinberum starfsmönnum, þar sem störf þessara
tveggja stétta eru allsvipuð.

Tilgangurinn með þessari till. er að leita sam-
komulags um grundvöll undir nýtt fyrirkomulag við
ákvörðun launa, kaupgjalds, innanlandsverðs á fram-
leiðsluvörum og tekna manna yfirleitt, eða með öðr-
um orðum reyna að ná samkomulagi milli stéttanna
um skipting þjóðarteknanna. Ef samkomulag næst
um hlutfallið, þarf að koma tekjuskiptingunni á þann
grundvöll. Það er vitað, að nú er allt of mikið mis-
ræmi í tekjum manna í þjóðfélaginu, en þetta veldur
vandræðum. Misræmið orsakar flótta frá einstök-
um atvinnugreinum til annarra, og oft fara menn
frá þýðingarmiklum störfum aðeins af því, að þeir
telja önnur störf léttari og betur borguð. En það
er ekki nóg, að samræmi sé milli stétta, heldur
þurfa tekjur einstaklinga og stétta að vera í sam-

ræmi við þjóðartekjurnar í heild, því að það hefur óheillavænlegar afleiðingar, ef ekki er samræmi milli tekna einstaklinga og þjóðarinnar í heild. Núverandi erfiðleikar í atvinnu- og fjármálum stafa af misræmi í þessu efni. Leiðin úr þessum vanda er því að koma á nýrri skipan, sem tryggji eðlilegt samræmi milli tekna þjóðar og einstaklinga. Það, og réttlát skipting tekna, er leiðin út úr þeim vandræðum, sem að steðja, og er ekki þörf á að ræða það frekar hér. Að öðru leyti vísa ég til grg. og óska, að málinu verði vísað til 2. umr. og allshn.

ATKVG.

Tillgr. samþ. með 29 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv. og til allshn. með 29 shlj. atkv.

Á 50. og 51. fundi í Sp., 5. og 8. maí, var till. tekin til síðari umr. (A. 304, n. 732).

Forseti tók mál af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið fram.

21. Störf stjórnarskrárnefnda.

Á 24. fundi í Sp., 22. jan., var útbýtt:

Till. til þál. um störf stjórnarskrárnefnda (A. 306).

Á 26. fundi í Sp., 6. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 27. fundi í Sp., 10. febr., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Árið 1942 kaus Alþ. n. til þess að endurskoða stjkr., og var það að visu gert til þess að breyta þeim ákvæðum í hinni gömlu stjkr. ríkisins, sem nauðsynlegt var að breyta vegna hinnar væntanlegu stofnunar lýðveldis á Íslandi, en svo átti að endurskoða stjkr. að öðru leyti líka. N. lauk fyrri þættinum, en síðari þætti verkefnisins hefur ekki verið lokið enn.

Árið 1945 var svo önnur n. skipuð til aðstoðar hinni fyrri, og munu svo n. hafa unnið hvor í sínu lagi og báðar saman síðan síðari n. var skipuð, en nú mun vera um ár síðan fundur hefur verið haldinn.

Ástand það, sem nú hefur verið í 3 mánuði, að ekki hefur verið lögleg stjórn í landinu, hefur ýtt við mönnum um það, að nauðsynlegt sé að koma í veg fyrir tíðar og langvarandi stjórnarkreppur. Till. þessi er samin á meðan á þessu stóð, en þó að nú hafi tekið að mynda þingræðisstjórn, er nauðsyn á því, að þetta komi ekki aftur fyrir, og þegar þess er gætt, að á s. l. 4 árum hefur

áður komið til langvarandi stjórnarkreppu, má ljóst vera, að þótt nú tækist að mynda þingræðisstjórn, má hvorki áhugi þm. né stjórnarinnar fyrir því, að unnið sé að stjkr., falla niður, og það verður að vinna sem rækilegast.

Í samningi núverandi stjórnarflokka er því heitið, að endurskoðun stjkr. skuli hraðað, en þótt þetta sé í samningnum, er æskilegt og réttlátt, að till. verði samþ. og að frá n. fáiist till. fyrir 1. október n. k., sem gætu orðið grundvöllur fyrst og fremst úti í bjóðlífínu og síðan hér innan Alþ., en efni þessarar till. er það, að þessar tvær n. skuli ljúka störfum þegar á þessu ári. Ég býst við, að allir séu sammála um það, að ekki skuli hrapað að endanlegum frágangi á stjkr. og að hún eigi að verða rædd, ekki einasta hér á þingi, heldur meðal þjóðarinnar. Í þessum n. eiga sæti menn frá stjórnmalaflokkunum og fulltrúar frá ýmsum samtökum í landinu, og má búast við, að bæði komi þar fram sjónarmið stjórnmalaflokkanna og jafnframt fleiri sjónarmið.

Ég vildi leyfa mér að vænta þess, að þingið sjái sér fært að samþykkja þessa till., því að ég tel, að til þess að hraða þessu máli sé nauðsynlegt, að sem allra fyrst komist skriður á það.

Forsrh. (Stefán Jóh. Stefánsson): Eins og hv. fyrri flm. þessarar till. hefur tekið fram, er það þannig, að í samkomulagi því, sem gert var, áður en núv. ríkisstj. tók við völdum, var ákvæði um að hraða endurskoðun stjkr. Stjórninni hefur ekki enn þá unnið tími til að taka til athugunar, á hvern hátt endurskoðuninni verði bezt hagað í framtíðinni.

Eins og tekið var fram af frsm., hefur það verið þannig, að að endurskoðun stjkr. hafa starfað tvær n., önnur kosin af Alþ., en hin skipuð af stjórninni eftir tilnefningu stjórnmalaflokkanna. Það fór svo, að sérstaklega sú n., sem skipuð var af stjórninni eftir tilnefningu, gat ekki unnið eins og gert hafði verið ráð fyrir í öndverðu, m. a. vegna þess, að form. hennar dó fyrir nokkru síðan, og hefur ekki verið skipaður form. í hans stað. Það er gert ráð fyrir, að stjórnin taki til athugunar, á hvern hátt bezt verði framkvæmd sú endurskoðun á stjkr., sem gert er ráð fyrir og samþ. hefur verið af Alþ. Á þessu stigi málsins get ég ekki sagt um, á hvern hátt endurskoðun stjkr. verði hraðað sem mest, en stjórnin mun brátt ræða við þá menn, sem frá öndverðu hafa fylgt með málinu, og þá sérstaklega hv. þm. V-Sk. (GSv), en eins og er, er ekki hægt að gefa ákveðna yfirlýsingu um það, hvernig endurskoðunin muni fara fram.

Ég vildi leyfa mér að leggja til, að umr. um þá till. verði frestað og henni vísað til allshn. Sp. Allshn. gæti svo átt samræður við stjórna, og gæti svo komið fram annaðhvort með ályktun eða yfirlýsingu um það, á hvern hátt þessi endurskoðun ætti að fara fram, svo fljótt sem tími og tækifæri leyfir.

Ég vænti þess, að hv. flm. hafi ekkert við það að athuga, að till. verði frestað og vísað til allshn. Sp. á þessu stigi málsins.

Störf stj. skrn. — Tollur af tilbúnum húsum. — Lögfesting embætta og opinberra starfa.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 27 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

22. Tollur af tilbúnum húsum.

Á 24. fundi í Sp., 22. jan., var útbýtt:

Till. til þál. um endurgreiðslu tolls af innfluttum tilbúnum húsum (A. 307).

Á 26. fundi í Sp., 6. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Hermann Jónasson): Þetta mál, sem hér liggur fyrir, er gamall kunningi hér og mönnum kunnugt. Eins og vitað er, var samþ. heimild á síðasta þingi til þess að gefa eftir þessa tolla, sem hér er um að ræða. Þeir, sem flytja inn þessi hús, sem húzt er við, að tollar yrðu gefnir eftir á, gerðu sér áreiðanlega vonir um það og höfðu fyllstu ástæðu til að gera sér vonir um það, að tollurinn yrði gefinn eftir, eins og heimild var til gefin. Það, sem mælir með því að gefa eftir þennan toll, og þau rök, sem færð voru fram fyrir því, þegar heimildin var samþ., voru þau, að almennur húsnæðisskortur er hér í þessum bæ, en vitað mál, að þeir tollar, sem gilda um unnið efni, eru við það miðaðir að vernda íslenskan iðnað. En þegar þess er gætt, að íslenskir iðnaðarmenn geta ekki annað þeim störfum, sem þarf í þágu húsnæðisins, er ekki gengið á rétt þeirra með því, að þessi tollur sé lækkaður niður í það, sem er af óunnu efni. Þegar þess er gætt, að ekki er gengið á rétt íslenskra iðnaðarmanna með því að færa tollinn niður í það, sem er af óunnu efni, þá er fyllsta ástæða til að nota þá heimild, sem hér var gefin, sérstaklega þegar þess er gætt, að þeir, sem byggðu þessi hús, hafa orðið fyrir tvenns konar óhöppum. Þeim var fyrirskipað að hafa dýra kjallara undir íbúðunum, sem þeir byggðu, og stafaði það frá ákvæði, sem er í byggingarsamþykktinni og Reykjavíkurbær taldi sér ekki heimilt að víkja frá, en kjallararnir hafa orðið sérstaklega dýrir og húsnæðið þar af leiðandi. Enn fremur hefur það komið til, sem var ókunnugt, þegar þessi samþykkt var gerð, að gengi sænsku krónunnar hækkaði um allt að 20% og sá kostnaður kom í ofanálág á húsnæðisbyggingarnar frá því, sem reiknað hafði verið með í upphafi. Okkur virðist þess vegna flm., að nú sé enn ríkari ástæða til þess en áður, þegar þessi samþykkt var gerð á síðasta þingi, að fella niður þennan toll, og því er till. flutt. Vænti ég þess, að ekki þurfi frekari grg. af minni hendi fyrir þessari till., og vona, að hún fái einróma samþykki hér á Alp., því að það eitt væri í samræmi við

þá heimild, sem samþ. var á síðasta þingi, eins og nú standa sakir.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 29 shlj. atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: BK, EystJ, FJ, GJ, GSv, GPG, HÁ, HB, HV, HelgJ, HermG, HermJ, JóhH, JS, JJ, PZ, PP, SB, SK, SÁÓ, SkG, StJSt, StgrSt, PP, ÁÁ, ÁS, BG, BSt, JPálm.

23 þm. (BBen, BrB, EOL, EE, EmJ, GP, GÍG, GTh, IngJ, JJós, JörB, KTh, LJóh, LJós, ÓTh, PM, PO, SigfS, SG, SEH, StgrA, ÁkJ, BÁ) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv. og til fjvn. með 32 shlj. atkv.

Á 58. fundi í Sp., 23. maí, var útbýtt nál. frá meiri hl. fjvn., á þskj. 989, en till. var ekki á dagskrá tekin framar.

23. Lögfesting embætta og opinberra starfa.

Á deildafundum 24. jan. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um að fela ríkisstjórninni að leggja fyrir Alþingi frumvarp um lögfestingu embætta og opinberra starfa (A. 315).

Á 26. fundi í Sp., 6. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 27. fundi í Sp., 10. febr., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Þáttill. þessi fjallar um það, að Alp. álykti að fela stjórninni að leggja fyrir Alp. frv. um að lögfesta opinber embætti, sem stofnuð hafa verið án heimildar í l. og ekki hafa verið lögfest síðan.

Þeir, sem kunnugir eru þingsögu Íslendinga — og kunnugri en ég, munu minnst þess, að áður fyrr þótti sjálfsgætt, þegar stofnað var til nýrra embætta og opinberra starfa, að framkvæmdavaldið léti staðfesta það á Alp. Þessar ráðstafanir hafa í för með sér útgjöld fyrir ríkissjóðinn, og er stjórninni óheimilt að stofna til embætta eða opinberra starfa, sem hafa í för með sér launagreiðslur úr ríkissjóði, nema eftir l. Eftir að störf ríkisins færðust í vöxt, hefur verið vikið meir og meir frá þessari meginreglu og látið undir höfuð leggjast að leita til þingsins um stofnun starfa og embætta. Þegar starfsemi ríkisins tók að vaxa að mun, fór virðing framkvæmdarvaldsins fyrir þessari meginreglu þværandi. Það getur verið skiljanlegt, þegar rekstur ríkisins er umsvifamikill, að þá geti verið erfitt að leita til Alp. um stofnun hvers opinbers

Lögfesting embætta og opinberra starfa. — Minkatollur. — Landhelgi Íslands.

starfs og ekki hægt að heimfæra það undir almenn heildarlög, og í sjálfu sér er ekkert við því að segja, ef ekki er farið út yfir óheppileg takmörk. En á síðari árum hefur verið meira stofnað af embættum að Alp. forspurðu en hæfilegt er og kveðið meira að því en Alp. megir við una. Í raun og veru væri æskilegt, að um þetta væru ákvæði í l., helzt í l. um embættaveitingar, og hef ég lagt fram frv. um embættaveitingar, þar sem gert er ráð fyrir að leitað sé til Alp., þegar stofnað er til embætta. En jafnvel þó að slíkt frv. næði ekki fram að ganga fljótlega, og við því er ekki að búast, þá virðist eðlilegt og sjálfsagt, að nú verði þau embætti og störf lögfest, sem stofnað hefur verið til án slíkrar heimildar, og það er lagt til í þessari till. Dæmi um þetta hirði ég ekki að nefna mörg, þó mætti geta þess, að stjórnarráðið hefur stofnað til embætta, án þess að l. séu fyrir um þau. Í l. munu vera ákvæði um það, hve mörg ráðuneyti skuli vera, en tvö ráðuneyti, viðskmrn. og félmrn., eru ekki til í l. Með þessu er ekki að því fundið, að þessi ráðuneyti hafa verið stofnuð, bæði eru þau sjálfsögð og hafa mikið hlutverk að vinna, heldur er ég að finna að því ósamræmi, sem felst í því, að utanrrn. t. d. er stofnað með l., en félmrn. og viðskmrn. ekki. Það væri eðlilegt, að þau væru einnig lögfest. Um þessa þáttill. mun vera ákveðin ein umr., og tel ég rétt að vísa heimi til allshn. til athugunar.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 30 shlj. atkv. og umr. frestað.

ATKVGR.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

24. Minkatollur.

Á deildafundum 27. jan. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um endurgreiðslu á aðflutningsgjöldum af minkum (A. 324).

Á 26. fundi í Sp., 6. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Steingrímur Steinþórsson): Till. þessari fylgir ýtarleg grg. frá Loðýraræktarfélagi Íslands, og nægir að vísa til þeirra upplýsinga, sem þar eru gefnar um það, hvers vegna farið er fram á, að niður verði felld gjöld af 65 minkum, sem Loðýraræktarfélagið hefur fengið keypta í Ameríku, en flestir þessir minkar eru komnir til landsins. Sex þeirra munu ókomnir, en innflutningsleyfi fengið fyrir þeim líka. Eins og kemur fram í grg., er verið að flytja hér inn nýjan stofn af minkum til grá-vöruræktar, sem áður hefur verið óþekktur hér og komið hefur fram á síðustu árum og nú er

verið að rækta bæði í Ameríku og Evrópu. Þess skal getið, að Norðmenn hafa flutt inn mikið af minkum frá Ameríku til þess að endurbæta stofn sinn, og skal á það bent, að þeir taka engan toll af þeim minkum, sem þannig eru merktir, enda hygg ég, að það sé einsdæmi, að teknir séu tollar af kynbótadýrum, sem flutt eru milli landa til þess að bæta ræktun þeirra tegunda, sem fyrir eru. Ég vil sérstaklega taka fram, af því að ég veit, að ýmsir þm. hafa mestu ótrú á minkum, þar eð þeir hafa sloppið úr haldi hér, að það er ekki rétt að blanda því saman við þetta. Það er búið að veita leyfi fyrir að flytja þessa minka hingað til lands. Hitt er annað mál, hvort yfirleitt eigi að leyfa innflutning dýra eins og þessara, en við flm. álitum, að ekki nái neinni átt að taka tolla af minkum, sem fluttir eru til landsins í þessum tilgangi. Ég taldi rétt að benda á þetta, en tel óþarfa að leiða þetta mál inn í umr., hvort leyfa skuli flutninga minka til landsins eða ekki, því að það á ekkert skylt við þetta mál, hvort á að valda kaupendunum svo miklum erfiðleikum til að standa undir kaupunum, að þeir verði að greiða um 400 kr. toll af hverju dýri, sem inn er flutt.

Ég skal svo ekki hafa þessi orð fleiri. Ég vænti þess, að fjvn., sem mun fá mál þetta til meðferðar, ljái því stuðning. Einn af flm. till., hv. þm. Vestm., sem nú er orðinn fjmrh., er nú kominn í það sæti þar, að ég vænti þess, að hann sem flm. málsins veiti því sinn mikilvæga stuðning, svo að það nái fram að ganga.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27:1 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv. og til fjvn. með 27 shlj. atkv.

Á deildafundum 23. maí var útbýtt frá Sp. nál. frá meiri hl. fjvn., á þskj. 993, en till. var ekki á dagskrá tekin framar.

25. Landhelgi Íslands.

Á deildafundum 28. jan. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um uppsögn samnings frá 24. júní 1901, varðandi landhelgi Íslands (A. 327).

Á 26. fundi í Sp., 6. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 27. fundi í Sp., 10. febr., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 29. fundi í Sp., 13. febr., var till. aftur tekin til einnar umr. (A. 327, 372).

Flm. (Hermann Jónasson): Herra forseti. Í grg. fyrir þessari till, er nokkuð rakið þetta mál um stækkun landhelginnar frá því, sem nú gildir samkv. samningi frá 1901. Ég hygg, að mál þetta, stækkun landhelginnar frá því, sem nú er, sé eitt af allra stærstu hagsmunamálum okkar þjóðfélags, eins og nú er komið. Það þarf tæplega að rekja þetta hér fyrir hv. þm., sem munu allir vera þessu máli mjög kunnugir. Það er vitað mál, að með því fyrirkomulagi, sem nú er, hinni litlu landhelgi, er ungfiskinum mjög hætt vegna þeirrar notkunar fiskimiðanna, er nú tíðkast bæði af okkur og útlendingum. Það eru engar líkur til þess, að fiskimergðin haldist svipað því sem nú er með slíku framhaldi. Það er vísindalega sannað, að með samskonar fyrirkomulagi og nú ríkir, og er það allmikilíð rannsakað, hlióti fiskistofninn að ganga til þurrðar. Ef menn athuga, hvaða afleiðingar þetta getur haft fyrir okkar þjóð, hljóta allir að skilja, hversu mál þetta er stórt og aðkallandi fyrir okkur.

Ég sé ekki ástæðu til að rekja það í löngu máli, hvernig samningurinn frá 1901 varð til, eða sögu þessa landhelgismáls, áður en þessi samningur var gerður. Ég geri ráð fyrir því, að flestir hv. þm. hafi kynnt sér þær 2 ritgerðir, er aðallega hafa birt um þetta mál. Á ég þar við í fyrsta lagi bækling, sem Matthías Þórðarson hefur gefið út um málið. Þar er að finna merkilegar upplýsingar um þessi mál öll. Í öðru lagi á ég hér við ritgerð, er Júlíus Havsteen svíslumaður hefur skrifað um þessi mál. Það er vitað mál, að þessi samningur frá 1901 var gerður af Danakonungi án okkar tilstillis. En undanfarið hafa komið fram sterkar kröfur af hálfu Íslendinga um, að landhelgin verði ekki takmörkuð við það, sem þar er ákveðið. Það er ekki að undra, þótt þessar kröfur komi fram, því að fyrrum var það svo, að landhelgin var allt hafið kringum Ísland eða líklega 16—20 mílur. Á 19. öld var gerð breyting á landhelginni og hún minnkuð niður í 4 sjómílur, en firðir og flóar friðaðir. Gegn þessu komu mótmæli frá Frökkum og Englendingum. Um þetta leyti voru gerðir samningar milli þeirra þjóða, er land áttu að Norðursjó og öll höfðu sameiginlegra hagsmuna að gæta. Var landhelgin þar ákveðin 3 sjómílur. Í samræmi við þetta var svo landhelgi Íslands ákveðin 3 sjómílur og friðun flóa og fjarða afnumin. Það voru uppi sterkar raddir meðal Íslendinga, áður en þessi samningur frá 1901 var gerður, um það, að aldrei kæmi til þess, að slíkur samningur yrði gerður. M. a. er til rökstudd krafa um þetta og að aldrei kæmi til mála annað en að friðaðir yrðu firðir landsins og ákveðnar kröfur varðandi það, að sérstakt tillit skyldi taka til friðunar Faxaflóa og Breiðafjarðar, skyldu þeir alfriðaðir, þar sem þar væri um að ræða aðaluppeldisstöð ungvísins. Niðurstaðan varð þessi, sem raun ber vitni um.

Upp á siðkastið hefur þjóðin vaknað til meðvitundar um það, að ekki væri hægt að una við samninginn frá 1901. Það ber margt til þess. Áhugi hefur aukizt fyrir fiskveiðum, og rannsóknir, er

hér hafa farið fram og annars staðar, hafa sýnt, að með áframhaldandi rányrkju hlýtur fiskistofninn að minnka mjög. Renna margar stoðir undir, að við getum fengið þessu breytt. Hins vegar skal ég ekkert um það fullyrða, hversu auðsött það verður að fá breytingu á ákvæði samningsins um, að 3 mílna landhelgin skuli verða 4 mílna, sem virðist eiga fullan rétt á sér. En það kemur ýmislegt til hér, sem veldur erfiðleikum. Hins vegar mæli engin sanngirni með því, heldur hið gagnstæða, að okkur verði neitað um að fá miklu meiri friðun á flóa okkar og firði en nú er, einkum þar sem margar þjóðir hafa hjá sér firði og flóa friðaða, sem eru miklu breiðari en Faxaflói og Breiðafjörður. Má benda í því sambandi á Bandaríkin, Kanada og Noreg. Þetta er ekki aðeins réttlætismál, heldur ætti einnig að létta okkar hlut, að þær vísindalegu rannsóknir, sem ég minntist á áðan og leiða í ljós, að fiskistofninn minnkar, ef áfram er haldið á þessari braut, hafa þegar vakið athygli erlendrar vísindamanna á nauðsyn þess að friða uppeldisstöðvar fiskisins. Í því sambandi nægir að vísa til erindis, sem Árni Friðriksson hefur haldið um þetta mál, og ritgerðar, sem hann hefur um það skrifað. Má sérstaklega benda á reynslu í Norðursjónum og reynsluna hér við land, sem er óglæsileg.

Ég sé ekki ástæðu til þess að hafa framsögu um þetta mál langa. Ég geri ráð fyrir, að enginn ágreiningur verði um þetta mál á Alþ., því að það er vitað, að almennur áhugi allra landsmanna er fyrir hendi í þessu máli. Ég veit, að það getur verið eitt atriði í flutningi þessa máls, sem getur kannske valdið ágreiningi. Það er, hvort eigi að segja samningnum upp nú þegar samkv. ákvæðum hans sjálfs eða fara samningaleiðina, eins og heyrzt hafa raddir um, án þess að segja samningnum upp. Ég hef tekið það fram í grg., að ég tel ekki rétt, á þessu stigi málsins, að fara nákvæmlega út í það, hvaða skref skuli stíga næst hér á eftir í þessu máli. En eftir þeirri reynslu, sem aðrar þjóðir hafa af því að sækja þennan rétt í eigin hendur úr höndum þeirra þjóða, sem hagsmuna hafa að gæta á fiskimiðum þeirra, þá virðist svo sem gera verði ráð fyrir því, að þessi réttur verði það harðsöttur, að tæpast dugi aðrar leiðir en uppsögn til þess að sýna þegar á fyrsta stigi málsins, að okkur sé full alvara. Ég er hræddur um, að það sé ekki rétta leiðin að mótmæla samningnum án þess að segja honum upp. Í þessu sambandi vil ég sérstaklega nefna reynslu Norðmanna. Þær kröfur, sem þeir og fleiri þjóðir settu fyrst fram, og sú landhelgi, sem þeir töldu sig eiga rétt til, var ekki viðurkennd fyrst í stað af þeim þjóðum, sem hlut áttu að máli. Ég viðurkenni, að við höfum ekki mikinn mátt til að knýja fram rétt okkar með þeirri leið og við höfum ekki góða aðstöðu til að verja okkar landhelgi. En mér virðist, eftir að ég hef rannsakað þetta mál, þá sé hinn siðferðilegi réttur okkar til að fá breyt. á samningnum frá 1901, einkum hvað snertir friðun fjarða og flóa, svo sterkur samanborið við aðrar þjóðir, að erfitt verði

fyrir þær þjóðir, sem á annað borð vilja sýna sanngirni, að standa á móti því.

Ég geri ráð fyrir því, að þessari umr. um till. verði frestað, og tel eðlilegt, að hún fái meðferð í utanrnm.

Jóhann Hafstein: Herra forseti. Ég hef leyft mér að bera fram brtt. á þskj. 372. Það, sem vakir fyrir mér með þessari brtt., er eitt og hið sama og fyrir hv. flm. aðaltill., hv. þm. Str., að vinna að því að fá íslenska landhelgi stækkaða, enda beindist öll framsöguræða hv. flm. að því að sýna fram á og sanna þörf okkar og réttmæti til þess að fá stækkaða íslenska landhelgi. Brtt. mín miðar að því, að Alþ. geri ályktun almennt þess eðlis, að ríkisstj. beiti sér fyrir aðgerðum í þessa átt, og er það í samræmi við yfirlýsta stefnu núverandi hæstv. ríkisstj. samkv. málefnaþingningi, sem hún hefur lagt fram. Nú er það svo, að ég er ekki viss um, að rétt sé, að við stígum fyrsta skrefið í þessu máli á þann hátt, sem gert er ráð fyrir í till. á þskj. 327. Þó er í minni till. engan veginn girt fyrir, að ef svo sýnist að vel athuguðu máli, þá segðum við upp samningnum frá 1901.

Hv. þm. Str. vék að því í ræðu sinni, og það kemur einnig fram í grg. till., að hann vilji ekki fara nánar út í það, hvaða skref yrðu stigin næst í þessu máli. En þó vill hv. þm. slá þessu föstu sem fyrsta skrefinu, er stíga bæri í málinu. Ég hygg, að það megi vissulega um það deila, hvort í þessu sambandi sé þetta rétta leiðin fyrir okkur Íslendinga. Í öðru lagi er það augljóst, að í samningnum er ekkert réttlæti í garð okkar, enda er hann, eins og stendur í grg., gerður milli Danmerkur og Stóra-Bretlands og var á sínum tíma fullkominn nauðungarsamningur. Og uppi voru á þeim tíma mjög háværar raddir um það, að slík athugun yrði gerð. Enda er það augljóst, þar sem um svo mikla réttarskerðingu fyrir oss Íslendinga var að ræða, því að landhelgin var þá mjög þrengd fyrir Íslendinga. Áður var talið, að landhelgin næði yfir firði og flóa hér við land, en nú voru þeir opnaðir með sama sem engum takmörkunum. Það mætti í fyrsta lagi um það deila, hvort þessi samningur frá 1901 út af fyrir sig sé þess eðlis, að ástæða sé til þess, að Alþ. Íslendinga árið 1947 fari með samþykkt eins og þessari, ef þáttill. þessi væri samþykkt óbreytt, að viðurkenna gildi þessa samnings, þó að reglum hans hafi verið beitt í framkvæmdinni, og byggi ég það bæði á því, hvernig hann er til orðinn og ýmsum breyt. á þjóðarhögum, síðan samningurinn var gerður. Má í því efni benda á aðstöðubreyt. þá, sem varð á milli ríkjanna Danmerkur og Íslands 1918 og einnig þegar lýðveldið var stofnað árið 1944. Og það er vitanlegt, að við erum hér inni á sviði, sem a. m. k. er mjög um deilt á vettvangi þjóðarréttar, hvort samningur eins og þessi er bindandi um ríki, sem eins er ástatt um og ríkin Danmörku og Ísland er nú.

Hv. flm. sagði, að það hefði verið furðu hljótt um þetta mál, stækkun landhelginnar, en nú í seinni

tíð hefði borið meira á sókn í því máli en áður og væri að sjálfsögðu hægt að rekja orsakir þess til þess, hve Íslendingar væru að auka fiskiveiðafloata sinn. Það kann að vera, að nokkuð sé til í þessu. En önnur straumhvörf hafa sjálfsagt valdið miklu um vakningu í þessu máli ekki hvað sízt, sem sé lýðveldisstofnunin 1944, þegar Íslendingar tóku í eigin hendur meðferð allra utanríkismála sinna. Og þegar slík straumhvörf hafa orðið, er eðlilegt, að Íslendingar færi sig meira upp á skaftið um að reyna að fá rétt sinn í sínar hendur, einnig í landhelgismálunum. Árið 1930, þegar allmikil tímamót urðu í sögu landsins, þá voru raddir uppi hjá ýmsum áhugasömum mönnum um það, að ríkisstj. gengi þá á lagið og reyndi að fá viðurkenningu annarra þjóða í landhelgismálum okkar meir en áður hafði fengist, viðurkenningu fyrir rýmkaðri og meiri landhelgi. Málinu var að visu hreyft þá af íslenskum stjórnarvöldum, en án þess að árangur yrði að. En ég hygg, að Íslendingar sækji nú þetta mál af meira kappi en áður, af því að þeir hafa nú tekið stjórn allra sinna utanríkismála í eigin hendur.

Ég álit, að á þessu stigi málsins eigi hæstv. Alþ. ekki að samþykkja annað í till. formi, eins og hér er stefnt að, heldur en það, að ríkisstj. sé falið að stefna að því og vinna að því, að landhelgin verði stækkuð kringum Ísland, en að það sé svo nákvæmlega athugað undir forgöngu ríkisstj., á hvern hátt séu réttar gerðir okkar í þessu efni. Það þarf að sjálfsögðu að rannsaka mjög vel, hvernig á að bera upp kröfur okkar Íslendinga í þessum efnum og hverjar kröfur okkar ættu helzt að vera í þessum efnum. — Hv. flm. talaði um, að rétt mundi vera að reyna að fá rýmkaða landhelgina úr 3 mílum í 4 mílur út frá landi, því að það sýndist, að það ætti að vera minni fyrirstaða á því að fá rýmkaða landhelgina þannig en að fá friðaða alla firði og flóa. Nú er, að ég hygg, ekki ástæða til að álíta, að erfitt mundi verða að fá viðurkenningu um rýmkaða landhelgi almennt. Og ýmis rök hníga að því, að þetta mál mætti sækjast betur af hendi okkar nú en áður. Það er fyrir tilverknað Breta, að landhelgin hjá okkur hefur verið svo þröng sem hún er nú kringum landið og allt frá árinu 1901. Það er skiljanleg stefna hjá þeim, sem sækja mjög á fiskimið annarra þjóða. Og við höfum þess vegna þurft að búa við ásældni af hendi þeirra og annarra viðkomandi veiðum á fiskimiðum kringum landið. — Þegar samtöl hefjast yfirleitt milli stórbjóðanna um rýmum landhelginnar á ýmsum stöðum í heiminum, þá hefst samstarf um það mál milli Breta og annarra stórbjóða, sem hafa hagsmuna að gæta í sambandi við það, að rýmkuð verði landhelgi hjá þeim, svo sem á sér stað um Bandaríkin í Norður-Ameríku og Sovétríkin, þá ættum við að fylgjast með þeim stefnum, sem uppi verða um það og uppi eru nú þegar, því að heyrzt hefur um það talað, að Bandaríkin hafi fært sig mjög upp á skaftið um kröfur til réttar á hafinu kringum landið hjá sér, og sérstaklega þá

í þá átt, að viðkomandi land geti helgað sér landgrunnið allt í kringum landið til ýmiss konar atvinnurekstrar, ekki aðeins fiskveiða, heldur til þess að vinna úr skauti náttúrunnar einnig önnur gæði, þar með að stunda námugróft á hafsbotni. Allt er þetta þess eðlis, að það er einmitt tímabært fyrir okkur nú að taka þetta mál upp almennt. Og ýmislegt bendir til þess, að okkur Íslendingum gæti sötzt málið betur nú en áður, einmitt í sambandi við þessar umr. stórbjóðanna um landhelgina yfirleitt annars staðar í heiminum. En aðalatriðið tel ég, að við eigum ekki að slá neinu alveg föstu um það nú, hvert eigi að vera fyrsta skrefið í þessu máli né heldur það næsta, heldur tel ég það rétt fyrir Alp. nú að gera í þessu máli, að fela ríkisstj. að vinna að stækkun landhelginnar. Og er þá undirskilið, að á hverjum tíma gæti orðið góð samvinna um það á milli hæstv. ríkisstj. og Alþingis.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Ég vil lýsa á nægju minni yfir því, að þessi þáttill. er komin fram. Það er kominn tími til þess, þó að fyrir hefði verið, að Íslendingar hefðu látið til sín taka að segja upp þessum nauðungarsamningum, sem við höfum orðið að setta okkur við allt frá árinu 1901. Ég býst við, að hæstv. Alp. á sínum tíma, þegar þessi samningur var gerður, hafi mótmælt því, hvernig með honum var þá gengið á okkar rétt. Við urðum að setta okkur við það, eins og fleira, Íslendingar, að landhelgi okkar væri þannig minnkuð frá því, sem hún hafði áður verið, sem var um 16 mílur út frá landi. En því ráðríkari sem Englendingar urðu viðkomandi okkar landhelgi, því meir létu Danir undan kröfum þeirra, vegna þess að þeir (Danir) vildu tryggja sér samning um sölu landbúnaðarafurða sinna til Englands. — Ég held, að þessi samningur hafi aldrei verið samþykktur af hendi okkar Íslendinga, fyrr en lýðveldið var stofnað. Ef ég man rétt, var það eitt atriðið af hálfu Breta, þegar þeir viðurkenndu okkar lýðveldi, að við yrðum að binda okkur við þennan samning, sem Bretar og Danir hafa gert um okkar landhelgi, og ef þessi samningur hefur gildi, þá hefur hann það vegna þess, að við þá viðurkenndum þennan samning. Það er því rétt að segja honum upp sem fyrst. — Við urðum að berjast fyrir því að ná okkar rétti á undanfórnum öldum. Það verður líklega einnig svo viðkomandi stækkun landhelgi okkar, og sú baráttu okkar má ekki vera hikandi. Vald Breta er ekki það sama nú og það hefur áður verið á höfum heimsins. Til allrar hamingju er það veikara. Og það þýðir það fyrir þá, að það er ekki eins hægt að fara ránshendi gagnvart öðrum þjóðum og kúga þær til þess að láta af hendi rétt sinn. — Önnur ríki eru nú líka farin að gera slíkar kröfur um stækkun landhelginnar hjá sér eins og við stefnum að með þessu máli, sem hér liggur fyrir nú. Stórveldin hafa sett fram slíkar kröfur sér til handa í þessum efnum, að þau geta ekki neitað okkur um þetta, stækkun

okkar landhelgi. Ég held, að það sé rétt með farið, að Bandaríkin hafi lýst því yfir, að þau tileinki sér allt landgrunnið við sitt land, sem er fyrst og fremst gert vegna náma á hafsbotninum. Sovétríkin hafa 10 mílna landhelgi. Þannig er það, að tvær þjóðir af þeim, sem mestu ráða, hafa þessa stefnu að rýmka landhelgi hjá sér. En engin þjóð á eins mikið undir því, að landhelgi hjá henni sé rúm, eins og Íslendingar. Og eftir að við höfum verið nýlenda í um það bil 700 ár, en höfum svo heimtað okkar rétt af þeirri þjóð, sem yfir okkur réð, þá er ekki nema rétt, að við séum ákveðnir í að heimta einnig okkar rétt um landhelgina kringum okkar land. Ég held, að Bandaríkin og Sovétríkin, sem sérstaklega mundi verða söt undir á alþjóða vettvangi um aukin réttindi fyrir okkur um rýmkun landhelginnar, gætu ekki annað en samþykkt það, að við fengjum okkar landhelgi aukna, þar sem þau gera sams konar kröfur á alþjóða vettvangi sér til handa. Hins vegar er tvímælalaust rétt, að við gerum okkur það ljóst, að Bretar munu reyna að halda í sitt, þótt með yfiringangi af Dana hálfu gagnvart okkur sé það fengið. Bretar eru seigir og fastir fyrir, hvort sem á þá er ráðizt eða verið er að heimta úr þeirra höndum annarra rétt. Þeir hafa áður eyðilagt fiskimið annarra þjóða, sem nær þeim hafa verið. Og við sjáum, að þeir munu eyðileggja okkar fiskimið, ef þeir halda þeim hætti áfram, sem var á þeirra fiskveiðum fyrir stríð. Það er því ekki um annað að gera í þessum efnem en að sækja okkar mál fast og það nú þegar, því að þegar rétt er svo almennt um mannréttindi í heiminum eins og nú er gert og þegar viðurkenning á réttindum nýrra ríkja er nú orðin — í orði kveðnu a. m. k. — eins almenn og raun ber vitni, þá er tækifæri fyrir okkur til að sækja fast okkar rétt. — Það er vitanlegt, að Bretar verða seigir fyrir þarna, og það getur kostað okkur langa baráttu að heimta okkar fyrri rétt í þessum málum. Við getum t. d. hugsað okkur, hvernig það hefur gengið með eitt lítið atriði í þessum málum, friðun Faxaflóa. Það er því ekki vert að vera hér með neitt hik um að segja upp samningnum frá 1901 og gera kröfur um stækkun landhelginnar. Við verðum að gera okkur það ljóst, að við þurfum að hefja baráttu um að heimta okkar rétt úr höndum annarra þjóða, sem við eigum sanngirniskröfu til. — Ég held því, að þetta sé skref, sem við þurfum að stíga nú þegar, að segja þessum samningi upp. Við verðum að sýna, að okkur sé alvara með að sækja fram og heimta okkar rétt.

Pétur Ottesen: Það fellur að sjálfsögðu í hlut hæstv. utanrrh. að hafa forustu af hálfu Íslendinga í því efni, að úr rætist frá því, sem nú er, um rýmkun landhelginnar við strendur þessa lands. Og þetta mál er þannig vaxið, eins og hér hefur verið lýst, bæði fyrr og síðar, að það er mjög aðkallandi fyrir Íslendinga fyrst og fremst, og þá einnig fyrir þær aðrar fiskveiðipjóðir, sem hugsa til fiskveiða við strendur Íslands, að það dragist ekki allt of lengi, eftir að fiskveiðiflotinn hjá okkur og

annars staðar hefur færzt í aukana eftir styrjöldina, að hér verði nokkur bót á ráðin.

Það er alls ekki rétt, sem fram kom hjá hv. fyrri flm. þessarar þáttill., þm. Str., að það hafi verið hljótt um þetta mál á síðustu tímum hér hjá okkur Íslendingum, því að ég held, að ef flett er upp í Alþingistiðindum, þá sjáist, að á flestum þingum síðan árið 1916 hafi einmitt þessu máli verið hreyft og þá ævinlega rík áherzla á það lögð, að ríkisstj. Íslands gerði það, sem í hennar valdi stæði, til þess að færa út landhelgina. Enda er það kunnugt mál, að sókn þessa máls hefur vakið þá athygli þeirra þjóða, sem stóðu að samningnum, sem hér hefur verið lýst og gerður var árið 1901, að haldnar hafa verið fjöldamargar ráðstefnur um þetta mál, þar sem kröfur Íslendinga og skoðanir þeirra á málinu hafa komið mjög við sögu. Ýmsar fleiri fiskveiðabjóðir en Íslendingar og Englendingar hafa og komið við sögu hin síðari ár í meðferð þessa máls. Og þetta mál hefur m. a. leitt til þess, að talið er, að það vanti aðeins herzlumuninn nú, til þess að sá flóinn hér við land, sem talinn er vera einhver mesta klakstöð fyrir nytjafisk, Faxaflói, verði með öllu friðaður, bæði fyrir dragnóta- og botnvörpuveiði innlendra og erlendra manna. Þetta skref — þó að ef til vill megj segja, að það sé ekki stórt, samanborið við miklu stærri árangur í þessum efnunum — það ber þó þess ljósan vott, að sókn af hálfu Íslendinga í þessu máli, sem staðið hefur nú óslitið í fulla þrjá áratugi, hefur þó komið hreyfing á málið og borið nokkurn árangur. Hitt er jafnsjálfsagt, að setja markið herra í þessum efnunum og stefna að því kappsamlega að því verði náð.

Sú þáttill., sem hér liggur fyrir, um það að segja upp þessum samningi frá 1901, finnst mér ákaflega eðlilegt, að komi hér fram. Eins og hér hefur verið lýst, er þetta nauðasamningur gagnvart Íslendingum, sem gerður var að þeim forspurðum og á móti þeirra vilja, þar sem samningurinn skerðir stórkostlega hagsmuni Íslendinga. — Um hitt atriðið, eins og um gildi þessa samnings, þá segir hv. 7. þm. Reykv., að í raun og veru mætti lita svo á, að með því að segja þessum samningi upp, þá værum við að viðurkenna gildi þessa samnings. Þetta er ákaflega mikill misskilningur, því að öll barátta okkar í 30 ár fyrir rýmkun landhelginnar er byggð á gildi þessa samnings, því að það hefur verið farið fram á það í þessari baráttu, að færð verði út landhelgi okkar frá því, sem til er tekið í þessum samningi, bæði þannig, að í stað 3 mílna landhelgi kringum landið verði landhelgin færð út og að sá skilningur verði á því hafður — það hefur verið einn meginþáttur í okkar kröfum —, að allir flóar og firðir verði friðaðir kringum landið án tillits til stærðar þeirra. Þetta er vitanlega komið til af því, að með samningnum frá 1901, sem nefndur hefur verið hér, hefur verið opnuð leið inn á firði og flóa fyrir aðrar þjóðir til fiskveiða í skjóli þessara ákvæða samningsins um þriggja mílna landhelgi. Þess vegna erum við fyrir löngu búnir að viðurkenna gildi þessa samnings. Og viðkomandi landhelgisgæzlunni,

bæði meðan hún var framkvæmd af hálfu Dana og eins eftir að Íslendingar tóku landhelgisgæzluna í sínar hendur, þá hefur hún mótast af gildi samnings þessa, hvað landhelgina snertir. Fram hjá þessu verður ekki komið. Það er því ekki hætta á því, að með uppsögn þessa samnings sé verið að veikja okkur eða okkar aðstöðu neitt, því að ef veikleiki felst í því að hafa viðurkennt þennan samning, þá er sá veikleiki löngu kominn fram í dagsljósið.

Nú fer þessi þáttill. fram á, að þessum samningi verði sagt upp, en felur ekkert annað í sér, ekki það, að teknir verði upp samningar við aðrar þjóðir um takmörk íslenzkrar landhelgi. Og eftir því mætti lita svo á, að Íslendingar hugsuðu sér — ef þeir ætluðu ekki annað að gera nú en að segja upp þessum samningi — að verja a. m. k. fjögurra mílna landhelgi út frá ströndum landsins, út frá þeim grundvelli skoðað, að allir firðir og flóar væru friðaðir sem landhelgisvæði fyrir botnvörpu- og dragnótaveiðum. Þetta yrði þá vitanlega að byggjast á því, að Íslendingar væru þess megnugir að geta varið þetta svæði upp á eigin spýtur og án þess að samningar hafi komið þar til við aðrar þjóðir, sem leitað hafa hingað á fiskimiðin og mundu reyna að gera það áfram — sem sagt, að Íslendingar væru þess megnugir að verja þessa landhelgi —, því að annars kæmi þessi ráðstöfun ekki að liði fyrir Íslendinga. Þótt ég bendi á þetta, vil ég engan veginn gefa í skyn, að óhugsandi sé, að við ættum þeim skilningi að mæta hjá erlendum fiskveiðabjóðum, sem sækja á miðin við Ísland, að þeir vildu hlíta ákvörðun okkar um útfærslu landhelginnar. Þar verða mér fróðari menn í þessum sökum að koma til og segja um, hvort ekki sé hyggilegra fyrir okkur, jafnframt sem við segjum nú upp þessum samningi — sem ég lit svo á, að sé sjálfsagt að gera, — að leita út á við samninga um þessi mál og freista þess að fá viðurkenningu annarra fiskveiðabjóða á þeirri rýmkun landhelginnar, sem við keppum að. Og eins ber í þessu sambandi að athuga það — og því skýt ég fyrst og fremst til hæstv. utanrrh. og þeirra manna annarra, sem kæmu til með að fjalla um þetta mál —, hvort það mundi út af fyrir sig valda nokkrum erfiðleikum gagnvart því, að við næðum þeim áfanga, sem virðist skammt undan að geta náð, að fá viðurkenningu fyrir algerri friðun Faxaflóa. Þetta þarf allt að taka til athugunar í sambandi við þetta mál.

Það eru að sjálfsögðu allir sammála um það, hver nauðsyn er hér á ferð, þ. e. rýmkun landhelginnar, fyrir framtíð Íslendinga, að því leyti sem hún byggist á utanríkisverzlun okkar, sem hvílir nú að langmestu leyti á því, að við getum sótt verðmæti í djúp hafsins. Hitt er ekki gott að segja um, en vel getur náttúrliga farið svo, að hinn annar höfuðatvinnuvegur landsins, landbúnaðurinn, eigi þá framtíð fyrir sér, að hann verði í miklu ríkara mæli en nú er þess megnugur að bera uppi okkar utanríkisverzlun til viðbótar því hlutverki, sem hann innir nú af hendi um framleiðslu á vörum til beinnar neyzlu fyrir þjóðina. En hvað sem þessu líður, á

Ísland mikið undir því, hvað framtíð þess snertir, að Íslendingar fái meira olnbogarúm til eigin yfirráða á hafinu við strendur landsins en þeir nú hafa. Og auk þess eiga að sjálfsögðu allar fiskveiðipjóðir, sem fiskveiðar stunda í námunda við strendur þessa lands, mikið undir því, að stóraukinni friðun fiskistofnsins verði komið á hér við strendur landsins. Og að því leyti, sem mál þetta kann að þurfa að sækja eftir samningaleiðum, þá verður vitanlega þetta sjónarmið þýngst á metunum hjá þeim, sem við eigum að sækja þessa samninga undir, að það sé einnig þeirra hagsmunamál, að landhelgin verði færð út, jafnframt því sem það er hagsmunamál okkar Íslendinga. Ég vil þess vegna mjög mæla með því, að þessi till., sem hér er mjög eðlilega fram borin, verði tekin til mjög gaumgæfilegrar athugunar. jafnframt því sem það sé athugað, hvort ekki sé rétt að kveða svo á í till., að jafnframt sé stjórninni falið að leita viðurkenningar á alþjóða vettvangi fyrir fyrirhugaðri rýmku landhelginnar.

Mér er kunnugt um það, að í utanrrn. liggja fyrir skjöl um ákvarðanir þær, sem Bandaríkin hafa tekið í landhelgismálum hjá sér, og hefur verið á það minnst, og eins og hér hefur komið fram í umr., að að því leyti, sem hér gæti verið um alþjóðamál að ræða, gæti verið styrkur að því, að hið mikla stórveldi, Bandaríkin, hefði tekið upp þá stefnu, sem Íslendingar hafa barizt fyrir í 30 ár, og að ráðstafanir verði gerðar til friðunar fiskistofninum. Hitt er atriði út af fyrir sig, að landgrunnið hér getur haft í sér fólgin auðafi, sem með nýrri og aukinni tækni gæti verið hægt að hagnýta sér, eins og Bandaríkin gera ráð fyrir úti fyrir ströndum Bandaríkjaanna. Hvað hitt snertir, þá er aðalatriðið, eins og nú horfir við, að koma á aukinni friðun til verndar fiskistofninum. Hv. 2. þm. Reykv. (EOI) minntist á það, að annað stórveldi, Rússland, hefði uppi sams konar stefnu í þessum málum og Bandaríkin, og þar sem þessi stefna er vafalaust stefna framtíðarinnar, ætti í þessu að vera styrkur fyrir Íslendinga og aðrar þjóðir, sem mikið eiga undir fiskveiðunum, að þessi mál þokist áfram frá því, sem nú er, þannig að friðun fiskistofnsins aukist.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Svo sem mönnum er kunnugt, er það eitt af höfuðstefnuatriðum núverandi stjórnar að beita sér fyrir stækkun íslenzkrar landhelgi, og er það fagnaðarefni, að Alþ. skuli sýna áhuga sinn fyrir þessu máli með því að flytja þessa till., sem hér er komin fram. Það er að vísu rétt, að það hefur lengi verið áhugamál margra að fá landhelgina stækkaða, þó að með mismunandi hætti sé, og má ekki blanda saman, þótt Íslendingar vilji fá tiltekin veiðisvið friðuð, bæði sjálfrá sín og annarra. Það er atriði, sem í eðli sínu er óskýlt sjálfri stækkun landhelginnar, en einnig að öðru leyti hafa verið uppi umr. um þetta mál nú alllengi, þó að menn hafi ekki beitt sér fyrir stækkun landhelginnar almennt. Það er og rétt að geta þess, að á fiskimálaráðstefnu, þar sem núverandi hæstv. forsrh. (StjSt) átti sæti, bar hann

fram kröfu um stækkun landhelginnar, þó að hún næði ekki fram að ganga. Þá er og rétt að geta þess, að s. l. haust skipaði þáv. forsrh. (ÓTt) svo fyrir, að utanrrn. skyldi hefja undirbúning að rannsókn, sem nauðsynleg væri til þess að geta borið fram kröfur um landhelgisstækkun, og eru þær rannsóknir nú í framkvæmd. Þjóðréttarfræðingur, sem s. l. haust var ráðinn til utanrrn., Hans Andersen, mjög fær maður, hefur tekið þetta mál að sér og er að víða að sér gögnum um þetta efni til þess að geta orðið vopnaður í þeirri baráttu, sem fram undan er, vegna þess að fyrirsjáanlegt er, að þetta fæst ekki baráttulaust. Hins vegar er ég sannfærður um, að það er ekki tímabært að hefja þá baráttu gegn öðrum þjóðum fyrr en menn eru búnir að afla allra gagna og kynna sér, hvernig með þessi mál er farið hjá öðrum og í skiptum annarra ríkja. Það eru um þetta ýmsar kenningar hjá öðrum þjóðum, og um það þarf að afla sér gagna erlendis frá, eins og nú er gerð gangskör að fyrir fyrirmæli Ólafs Thors.

Hv. þm. Borgf. gat um það sem meginþátt þessa máls, að það væri út af fyrir sig algerlega óvíst, hversu nærri við værum óskum okkar, þó að við værum búnir að fá þennan samning felldan úr gildi. Ég tel víst, að ekkert sé því til fyrirstöðu út af fyrir sig að segja honum upp og hann gæti þá fallið úr gildi eftir tilsettan tíma, en hvernig á næsta skrefið að vera og hverju erum við nær? Ég er ekki á þessu stigi málsins tilbúinn að gera þinginu grein fyrir, hverra frekari aðgerða er þörf, en að svo miklu leyti sem því hefur verið haldið fram og líkindi eru til, að því verði haldið fram af hálfu Bretlands, að hér sé um alþjóðamál að ræða, þá stöndum við í alveg sömu sporum, og eins og hv. þm. Borgf. sagði, kemur þá til, hvort við getum stækkað landhelgi okkar gegn mótmælum þessara aðila, ekki aðeins á pappírnum, heldur einnig í framkvæmd.

Nú er það svo. eins og getið hefur verið um í umr., að vísu með óákveðnum orðum, að ýmis stórveldi hafa fært út yfirráðarétt sinn yfir hafinu, stækkað landhelgina. Ég hef þó hugboð um það, að þegar slík stækkun hafi verið viðurkennd, þá hafi haldizt þau réttindi, sem aðrar þjóðir hafa haft á hinum rýmkuðu svæðum, þ. e. a. s. að fiskveiðar annarra þjóða, að svo miklu leyti sem sannanlegt er, að þær hafi átt sér stað fram að þeim tíma, hafi ekki lagzt niður þrátt fyrir einhliða yfirlýsingu þessara þjóða. Ef slík stórveldi hafa orðið að hafa slíkan fyrirvara, má nærri geta, hvað verður með okkur. Nú hef ég ekki skoðað þetta mál ofan í kjölinn og er ekki kominn til að segja, að þetta, sem ég segi, þurfi að standa, en þetta er eitt af þeim höfuðatriðum, sem þarf að rannsaka til hlítar, bæði hvaða háttur hefur verið hafður um þetta, hverjir dómur hafa gengið, sem miklu þýðingu geta haft um þessi efni, og mörg önnur atriði, sem til greina geta komið.

Ég held, að meðan ekki liggja fyrir fullkomnar skýrslur um þetta, fullkominn gögn, sem ég tel, að þurfi að safna sem fyrst og gera að uppistöðu, sé

tæplega tímabært að taka ákvörðun um, hver einstök skref eigi að stíga í þessu máli. Ég tel, að það eigi að fela stjórninni, svo sem hugur hennar stendur til, að gera allt í samráði við Alþ. og utanrnm., ef Alþ. ekki starfar, til að koma þessu máli áfram svo fljótt sem unnt er.

Eitt, sem til álita kemur, er það, hvort tímabært er að segja þessum samningi upp, en ég er ekki reiðubúinn til þess á þessari stundu að svara því. Ég veit, að ýmsir, sem hafa hugsað um málið, efast um það, að á þessu stigi sé sá undirbúningur réttur, en ég tel mig ekki hafa þau gögn í höndum, að ég geti kveðið upp sjálfstæðan dóm um þetta. Það verður að athugast í utanrnm., en það verður ekki undan því komið, að hér er ekki fyrst og fremst um að ræða gildi einstaks samnings, heldur gildi óskræðra alþjóðareglna, þ. e. a. s. að alþjóðal. gilda í þessu efni og við höfum ekki mátt til að framfylgja öðru en því, sem stórveldin vilja viðurkenna. Nú kemur stórveldunum ekki saman um þetta, og er þá sjálfsgengt fyrir okkur að ganga á það lagið og fara eins langt og við getum, en það er hætt við, að það sé þýðingarlaust fyrir okkur að setja um þetta aðrar reglur en viðurkenndar eru af þeim í heild, vegna þess að við höfum ekki mátt til þess að fylgja öðru fram.

Nú er það eitt af þeim viðfangsefnum, sem liggja fyrir Sameinuðu þjóðunum, að koma upp heildarreglum um réttindi og skyldur ríkja. Ég hef ekki kynnt mér til hlítar, hver fyrirmæli eru þar um landhelgi og landhelgisstjórn, en vissulega gæti það komið til greina í sambandi við þetta mál að koma inn fyrirmælum um stjórn landhelgismála, sem gæti orðið viðhlítandi fyrir okkur Íslendinga, að koma inn slíkum fyrirmælum með þeim hætti, að aðrar þjóðir treystu sér ekki til að ganga á móti því.

Leiðirnar eru margar, og ég tel rétt um leið og þessi till. er komin fram, að við í sambandi við hana athugum í utanríkismálan. um það, hvort þetta ætti að gera sem fyrst, t. d. áður en við gerum okkur grein fyrir, hvað ætti að gera næst.

Flm. (Hermann Jónasson): Herra forseti. — Það fer að vonum, að þessari till., sem er áhugamál allra þm., þó við tveir höfum orðið til þess að bera hana fram, hafi verið vel tekið. Ég þarf ekki að benda á mörg atriði í þessum umr.

Ég vil segja það út af ummælum hv. þm. Borgf. (PO), að það er vitanlega rétt, að það hefur verið mikið rætt um rýmkun landhelginnar, þó umr. hafi snúið um friðun Faxaflóa og ekki eins almennt og ætti að vera.

Í annan stað tel ég rétt að taka það fram út af ummælum, sem hér hafa komið fram — og ég sagði í upphafi, — að það kynni að reynast erfitt að fá landhelgina stækkaða úr þrem sjómílum upp í fjórar sjómílar. Ég orðaði það þannig, að það mundi valda meiri erfiðleikum en að fá Faxaflóa friðaðan. En það er sérstakt atriði, sem hér er rætt um, sem sé uppsögnin á samningnum frá 1901. Það er gert ráð fyrir tveggja ára uppsagnarfresti. Ég

er því fylgjandi, að rannsakaðar séu allar leiðir í utanríkismálan., og munum við allir að sjálfsögðu vilja, að málið fari þangað og verið rannsakað þar. En eitt vil ég benda á, vegna þess að við höfum viðurkennt, að samningar, sem gerðir voru milli Dana og stjórnar Bretlands, væru áfram í gildi.

Viðkomandi uppsögninni á samningnum vil ég segja þetta: Við verðum að gera okkur ljóst, að þegar við ætlum að sækja þennan rétt, er það vegna almennra umræðna um stækkun landhelginnar og frið- um fiskstofnsins, sem ekki var til staðar árið 1901. Þá var auðveldara að sækja þetta mál. Við erum fiskveiðipjóð, sem á stórkostleg auðæfi, sem brezka þjóðin og fleiri þjóðir líta hýru auga til. Það er vitað, að Bretar geta nú ekki safnað auði frá eins mörgum uppsprettum og áður, og það er ekki neitt launungarmál, að þeir munu leggja meiri áherzlu á fiskveiðar en áður. Bretar eru ekki rík þjóð, og fiskveiðisvæði eru ekki mikil í nágrenni við þá. Þar á móti höfum við Íslendingar auðlindir, sem þeir vilja nota, og ef við segjum ekki upp samningnum frá 1901, verðum við að leita fyrir okkur með þær leiðir aðrar, sem hugsanlegt er að fara. Leiðirnar, sem hugsanlegt er að fara, eru: 1) að semja við Eng- lendinga um að breyta samningnum, að semja við þá um, að við fáum rýmkun landhelginnar. 2) að lýsa því yfir, að við rýmikum landhelgina. — Ég geri ráð fyrir, að erfitt verði að sækja þessa sam- ninga við Breta, og sömuleiðis geri ég ráð fyrir, að okkur þyki ekki fært að gefa út yfirlýsingu um landhelgina. Við hljótum því að hafa augun á þriðju leiðinni: Bandalagi hinna sameinuðu þjóða. Ég vil þó ekki fara nánar út í þetta og tek það fram, að ég tel ekki rétt að fara inn á það mál á meðan það er ekki tekið fyrir í n. En ég álít, að á meðan við segjum ekki upp, lokum við a. m. k. einni af þeim leiðum, sem hugsanlegt væri að fara, því ef við förum til Sameinuðu þjóðanna og krefjumst að- stoðar í þessu efni, virðist mér eðlilegt, að þeir segi við okkur: „Þið hafið samninginn frá 1901, og þess vegna er ekki eðlilegt, að málið verði tekið fyrir, þar sem samningnum hefur ekki verið sagt upp.“ Þess vegna hef ég hugsað málið þannig, að upp- sögn sé eðlileg til þess að hafa opna þá möguleika. sem sérstaklega eru fyrir hendi í þessu máli.

Ég skal svo ekki ræða um það — enda ekki til þess búinn á þessu stigi málsins — hvort sam- ningurinn frá 1901 er í samræmi við alþjóðalög og reglur í þessu efni. Ég býst ekki við, að alþjóðalög og reglur í þessu efni séu í algerlega föstum skorð- um.

Það er rétt, að Bretar fengu þessum reglum breytt eftir miðja 19. öld, og samningurinn frá 1901 er einn árangurinn af þeim breytingum. Hitt er óhætt að fullyrða, að hvergi eru til reglur um landhelgi, sem er naumari en landhelgi Íslands. Ég tel mig hafa nokkuð áreiðanlegar heimildir fyrir því, m. a. frá Matthíasi Þórðarsyni og fleirum, sem hafa at- hugað þetta mál, — en hjá Matthíasi er beinlínis tekið fram, að sumar þjóðir, eins og Canada, Benda- ríkin og Norðmenn, hafi rýmkað landhelgi sína. Ég

man ekki, hvað Lóftófjörðurinn er breiður, en hann mun vera um 17—20 sjómílur — og hann er varinn, og aðrir firðir í Noregi, sem eru álíka breiðir, eru líka varðir.

Það er ekki hægt að neita því, að við gjöldum þess áreiðanlega mjög, að við sáum ekki sjálfir um samningana 1901. Aðrir hagsmunir komu þar til, og það var þung pressa á Dönun vegna hagsmuna frá Þjóð, sem hafði hér hagsmuna að gæta, Englendingum, og í skugga alls þessa eru samningarnir gerðir.

Ég skal svo ekki fjölyrða frekar um þetta mál. Ég hygg, að það fari beztt á því, að það fari til utanrnm., þar sem það væri rannsakað gaumgæfilega.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Ég vildi aðeins taka það fram, að ég tel geta komið til greina að segja upp þessum samningi, og það er vissulega eitt af því, sem hlýtur að verða höfuðefni þeirra athugana, sem fyrir liggja í málinu. Hins vegar hef ég ekki trú á því, að það sé rétt, sem hv. þm. Str. segir, að það væri nauðsynlegur undanfari þessa mála, að það yrði borið undir Sameinuðu þjóðirnar. Ég hef ekki trú á því, að það hafi þýðingu fyrir Íslendinga að héra þetta mál upp fyrir Sameinuðu þjóðunum sem sitt sérmál, heldur yrði að taka það upp á þeim grundvelli að reyna að opna hliðið hjá öllum þjóðum, sem hafa svipaðra hagsmuna að gæta og Íslendingar í þessu efni. Yrði því þá slegið föstu í eitt skipti fyrir öll, sem nú er deilt um, hver alþjóðalög séu í þessum efnum. Þá yrðu settar ákveðnar reglur um alþjóðalög, sem yrðu þá bindandi fyrir alla, en ekki sérstaklega fyrir Íslendinga, heldur fyrir allar þjóðir, og ef slíkt næði fram að ganga, mundi þar af leiða, að allir samningar, sem væru þar á móti, féllu af sjálfu sér niður, um leið og slíkt samkomulag kæmi.

Jóhann Hafstein: Herra forseti. — Það eru aðeins fáein orð í sambandi við þessar umræður. Í sambandi við brtt. mína var nokkuð að því vikið í umr., sem ég lagði mesta áherzlu á, hvort við ef til vill kynnum að viðurkenna gildi þessa samnings frá 1901 með því að segja honum upp. Taldi ég rétt að láta þessa hugsun koma fram í sambandi við breytta aðstöðu í alþjóðal. síðan 1901. Vil ég segja það í sambandi við ræðu hv. þm. Borgf., að það er vissulega allt annað að viðurkenna réttargildi slíks samnings en að hlíta honum í framkvæmd, og það kom fram í minni ræðu, að við hefðum orðið að hlíta þessum samning. Hitt er aðalatriðið, sem felst í brtt. minni, að ég álit ekki rétt, að Alp. kveði nú á um það, hvaða skref á nú að taka í þessum efnum, og það meðal annars vegna þess, sem fram kom í ræðum hv. þm. Borgf. og hæstv. utanrrh., að jafnvel þó að þetta skref væri stigið, vitum við ekki, hvort við stöndum nær markinu. En aðalatriðið er þó það, að það sama vakir fyrir mönnum. Það greinir aðeins á um leiðir, og mun verða athugað í n., hvað muni teljast nauðsynlegt að gera nú.

ATKVGR.

Till. vísað til utanrnm. með 30 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar, en á 75. fundi í Nd., 17. febr., utan dagskrár, mælti

dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. — Það er í sambandi við og í tilefni af ummælum, sem hér féllu við umr. í Sp. um landhelgi Íslands, að þá lét hv. 2. þm. Reykv., Einar Olgeirsson, svo um mælt, að brezka stjórnin hefði gert það að skilyrði fyrir viðurkenningu íslenska lýðveldisins 1944, að samningurinn um landhelgi Íslands frá 1901 yrði viðurkenndur af Íslendingum, en sá samningur var, svo sem kunnugt er, nauðungarsamningur, sem dönsk stjórnarvöld gerðu að okkur forspurðum. Ég hafði ekki heyrð þess getið, að þetta hefði komið fram frá Bretum, að þeir hefðu sett þetta skilyrði, og kom þetta mjög á óvart. Hins vegar lét ég því þá ómótmælt, því að verið gat, að svo hefði verið, þó að mér hefði ekki verið um það kunnugt, en ég gerði þegar ráðstafanir til þess, að það yrði athugað, hvort nokkur gögn væru fyrir þessu í utanrnm. Skrifstofustjórinn þar sagði mér, að svo væri ekki. Það er því eitthvað málum blandað, sem hv. þm. segir í Þjóðviljanum í gær, að hann hafi fengið þar upplýsingar, sem sönnuðu hans mál, að brezka stjórnin hafi farið fram á þess konar staðfestingar af Íslendinga hálfu.

Af þessum ástæðum þykir mér rétt að skýra hér frá því, að því fer svo fjarri, að þetta fái staðizt, að brezka stjórnin hafi sett nokkur skilyrði um viðurkenningu þessa né annarra samninga fyrir því að viðurkenna lýðveldið Ísland, heldur væru þessi umleitan bein afleiðing af lýðveldisstofnuninni.

Málinu sést fyrst hreyft í utanrnm. þann 20. okt. 1944, og þá þannig, að fram kom ósk frá brezku stjórninni um, að þessi og fleiri samningar yrðu endurskoðaðir, og var þáverandi utanrrh., Vilhjálmur Þór, þá á fundi, og segir svo um þetta í fundargerðabókinni, með leyfi hæstv. forseta:

„Utanríkisráðherra tilkynnti, að borið hefði á góma milli sendiherra Breta og sín, að með niðurfelling sambandslaganna mætti draga í efa, hvort samningar Íslands við önnur ríki, er gerðir hefðu verið fyrir gildistöku sambandslaganna, væru eigi úr gildi fallnir. Sendiherra Breta hefði lagt til samkvæmt fyrirmælum frá ríkisstj. sinni, að með nótuskiptum yrðu allir samningar, sem um gæti verið að ræða, látnir gilda áfram til bráðabirgða, þar til hægt væri að ganga frá þeim málum endanlega. Til skýringar gat ráðherra þess, að norska ríkisstj. hefði árið 1905 gert slíka bráðabirgðasamninga við Breta. Ráðherra skýrði enn fremur frá því, að það mætti telja æskilegt að hafa alla samningana í gildi áfram, nema ef til vill samninginn frá 1901 um fiskiveiðalandhelgina. Sá samningur væri væntanlega sá eini, sem vafi gæti leikið á um, hvort gott væri að framlengja. Ráðherrann kvaðst hafa viljað hreyfa þessu máli

við nefndina, til þess að hún gæti látið í ljós skoðun sína um það, hvort rétt væri að gera slík nótuskipti við Breta eða ef til vill líka við fleiri ríki.“

Síðan verða nokkrar umr. um þetta í utanrnm., sem lýkur með því, að þáverandi utanrrh., Vilhjálmur Þór, sagði, að það skipti engu máli, hvort málið væri afgreitt nú eða eftir 14 daga, en hann hefði þó viljað hreyfa því á þessum fundi, því að það væri kurteisí við þá erlendu þjóð, sem hér væri aðili, að afgreiða málið fljótt. Hann minntist enn á, að athugandi væri að gera slíka samninga við fleiri ríki en Bretland.

Þann 25. okt. fær ríkisstj. svo nótu frá brezka sendiherranum, þar sem farið er fram á endurskoðun samninganna. Nóta þessi var send til hæstaréttardómara og fleiri sérfræðinga til umsagnar.

Málið er svo aftur tekið fyrir í utanrnm. 12. jan. 1945, og voru þá allir ráðh. viðstaddir, en ekki hv. 2. þm. Reykv., og hann var ekki heldur á fyrri fundinum 20. okt. Utanrrh., Ólafur Thors, skýrði frá því, að síðan mál þetta hefði verið til umr. í n., hefði það verið lagt fyrir hæstaréttardómara og fleiri sérfræðinga. Las ráðherrann svo upp uppkast að svari til brezka sendiherrans, og var það samþ. með öllum greiddum atkv. Svo daginn eftir var send nóta til brezka sendiherrans, og var þar staðfest, að Íslendingar væru fúsir að fallast á, að í gildi væru allir þeir samningar, en óski, að þeir yrðu teknir til endurskoðunar, er stríðinu væri lokið, og að þeirri endurskoðun yrði lokið eftir þrjú ár.

Þetta eru aðalatriðin, sem fyrir liggja í málinu. Ég hef átt tal við Vilhjálmi Þór um þetta mál, og hann kannast ekki við það, að þetta skilyrði hafi verið sett af Breta hálfu, hvorki um þennan samning né annan, og hitt er víst, að engin gögn eru fyrir hendi í ráðuneytinu, sem sýni það, og fundargerðirnar sýna að minnum dómi, að slíkt skilyrði hefur ekki verið sett af Breta hálfu, því að málið kemur ekki fyrir utanrnm. fyrir en mörgum mánuðum eftir, að búið er að viðurkenna lýðveldið, og þá sem bein afleiðing af þeirri viðurkenningu.

Ég held því, að ekki verið komið hjá því að telja, að ummæli hv. 2. þm. Reykv. hvíli á misskilningi, en hér er um viðkvæmt utanríkismál að ræða, sem hætt er við, þegar svona er á tekið, að spilli sambúð okkar og þessa stórveldis. Ég taldi því rétt, að það kæmi hér fram, að þessi ummæli eru með öllu úr lausu lofti gripin.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. — Hæstv. utanrrh. sagði, að ummæli mín í þessu máli væru úr lausu lofti gripin. Ég sagði frá því, að Bretar hefðu sett það að skilyrði fyrir viðurkenningu lýðveldisins, að viðurkennt væri gildi þessa samnings, og byggði ég þetta á því, að þáverandi utanrrh., Vilhjálmur Þór, minntist á það á einum fundi í utanrnm., að Bretar mundu viðurkenna lýðveldið og ganga jafnframt út frá, að allir samningar, sem Danir höfðu gert og vörðuðu Ísland, héldu gildi sínu. Var þá minnt á landhelgissamninginn. Var gengið út frá því, að ríkisstj. gerði út um þetta mál. Þetta var ekki tekið fyrir

sem dagskrármál og engin samþykkt um þetta gerð.

Á laugardaginn fór ég upp í stjórnarráð til þess að athuga um þetta. Skrifstofustjórinn í utanrnm. sagði mér, að málið hefði verið rætt í október. Nú mundi ég ekki eftir neinum fundi um þetta mál í október, og hafði ég aldrei heyrt um það fyrr en á laugardaginn, að þetta mál hefði verið tekið fyrir aftur í nefndinni.

Ég fór svo að blaða í fundargerðabókinni. Þar sé ég svo, að fundur hefur verið haldinn um þetta föstudaginn 20. okt. Á þessum fundi var ég ekki. Þar var ekki heldur Ólafur Thors né Hermann Jónasson. Þessi fundur er kallaður saman síðdegis 20. okt., kl. 5. Daginn eftir tekur ný stjórn við völdum. Þessi fundur er því auglýsingalega kallaður saman af þáverandi utanrrh., Vilhjálmi Þór, seinustu klukkutímana, sem hann er við völd. Á fundinum mæta 4 menn, og þar af 2 varamenn. Á þessum fundi var rætt um bráðabirgðalöggildingu samninga milli ríkjanna. Ráðherrann, Vilhjálmur Þór, taldi þá, að þessu máli yrði að hraða, því að það væri kurteisí við hið erlenda ríki.

25. okt., rétt eftir að stjórn Ólafs Thors hafði tekið við völdum, kom brezkj. sendiherrann með nótu, og segir þar svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Aide Mémoire. — His Majesty's Governments would welcome a formal note from the Icelandic Governments confirming the continued validity of all agreements between the two countries in force at the time of dissolution of the Act of Union, pending the conclusion of any new agreements between the two countries.“

Hér er farið fram á að fá formlega staðfestingu á gildi samninganna, sem sé hið sama og farið var fram á 20. okt., þegar Vilhjálmur Þór kallar fundinn saman. Allt bendir þetta á, að Vilhjálmur Þór hafi áður verið búinn að lofa því munnlega, að þessir samningar yrðu framlengdir, og nú, þegar stjórn hans er að fara frá og ný stjórn að taka við, ámalgar sendiherra Breta það að fá formlega staðfestingu á þessu, sem hann hefur haft munnlega staðfestingu á áður, og kemur strax til hinnar nýju stjórnar til þess að bera þessa ósk fram við hana.

Mér var, er ég kom upp í stjórnarráð á laugardaginn var, ókunnugt um þessa fundi um þetta mál 20. okt. og 12. jan. Mín vitneskja um þetta var frá Vilhjálmi Þór, hinni stuttu frásögn hans á fundi um málið.

Nú er mér spurn: Eru til nokkrar skriftir í ráðuneytinu varðandi þessi efni, þ. e. um það, sem Vilhjálmur Þór hefur rætt við sendiherrann? Hefur ráðherrann skrifað nokkuð um þetta atriði?

Það liggur bókað fyrir, að þann 21. okt. fer ríkisstj. fram á að fá „formal note“ til frekari staðfestingar loforðum frá því í október, og er þessu lofað, áður en lýðveldistakan fer fram. Og á meðan ekkert kemur frá stjórnarráðinu um þetta, mun ég standa á því, að ég fari hér með rétt mál. Mín vitneskja um þessi mál er fengin á fundum, sem ég hef setið í utanrnm., og verður því, ef hrekja á þessi ummæli, eitthvað að koma fram skriflegt,

en það, sem Vilhjálmur Þór man, þá kemur hans staðhæfing á móti minni.

Brezka ríkisstj. hefur fengið loforð um það, að samningar þeir, sem Bretastjórn hefur gert við Danmörku og varða Ísland beint eða óbeint, haldist í gildi, og Vilhjálmur Þór sagði frá því sem frétt. En síðar kallar Vilhjálmur saman nefndina og vill fá formlega staðfestingu á því, að samningarnir falli ekki úr gildi, og það er rétt að minna á, að brezk utanríkisþjónusta er ekki svo slöpp, að hún viti ekki, hvað hún geri, og henni er nóg að fá munnlega staðfestingu utanrrh., og er utanrrh. fer frá, þá fer brezki sendiherrann að ámálga þetta á nýjan leik, og daginn áður en ríkisstj. fer frá þá er þetta staðfest og bókað í utanrnm. á fundi, er haldinn var kl. 5 e. h. Þá er fengin staðfesting á þessu. Ég held því, að þetta ætti að geta verið sannfærandi. Ég sé og í fundargerð utanrnm. frá 20. okt., að ekkert er alvarlega rætt um það að slíta þessum samningum. Englendingar lögðu áherzlu á það, að gildandi milliríkjasamningar héldust óbreyttir, og þeir stóðu vörð um þá, og er alls fjarri því, að þetta ætti að spilla sambúð þjóða, en öll stjórnvizka Bretu gengur út á að halda sínum rétti. Svo er eitt undarlegt, að eftir þessa samþykkt 20. okt., þá virðist koma hér töluvert meira, sem Íslendingar gengu inn á, þ. e. að þeir samþykktu að endurskoða samningana innan þriggja ára. Einkennilegt er við þetta, að þetta var samþ. í n. án minnar vitundar og fleiri nm. í utanrnm. Og ég staðhæfi, að fyrrverandi utanrrh., Vilhjálmur Þór, framlengdi samningana við Bretu, og er sendiherrann brezki fer fram á það að fá staðfestingu á þessu, þá fær hann hana.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. — Ég verð því miður að ítreka það, að ég er hræddur um, að yfirlýsingar hv. 2. þm. Reykv. séu svo lagaðar, að þær geti haft áhrif í þá átt að spilla samningum okkar og Bretu, og ummæli þau, sem hv. þm. hefur haft í frammi hér og blað hans Þjóðviljinn, komi aðeins illu einu af stað, er verið er að hefja viðskiptasamninga á milli þjóðanna. Og ef það er álit manna, að stækka beri landhelgi Íslands, þá eru fullyrðingar, sem hér hafa fram komið frá hv. þm., ekki bezta leiðin til þess að koma þeim málum fram, er lúta að stækkun landhelginnar. Það liggja gögn frammi í stjórnarráðinu um þetta, og held ég, að hv. þm. hafi ofmælt sig, er hann talaði hér áðan, og fyrrv. utanrrh., Vilhjálmur Þór, hefur lýst yfir, að við sig hafi Bretar engin slík skilyrði borið fram. Fyrrv. ráðh. getur stutt sitt mál, og á fundum í utanrnm. hafa menn talið sig óbundna fyrri yfirlýsingum um þetta, og ef einhver kynni að telja sig bundinn í báða skó vegna gamalla samninga, þá verður að minnsta kosti að vera einhver flugufótur fyrir því, að menn sjái ástæðu til þess að hefja langar umr. um málið.

Ef um ýmislegt varhugavert kynni að vera að ræða í þessu máli með tilliti til ræðu hv. þm., þá vil ég geta þess, að hv. þm. Str. var á fundi 12. jan. og þá var það samþ. með öllum greiddum atkv. í

utanrnm. að senda Bretastjórn nótu þá, er hún bað um, og ég vil nú minna hv. þm. á það, að ef hann hefði viljað kynna sér, hvað gerzt hefur í þessu í utanrnm., þá ætti hann að líta í fundargerðabókina fyrir þann tíma, er Vilhjálmur Þór fór frá.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. — Mér sýnist, að hæstv. ráðh. ætli að fara eftir ummælum Þjóðviljans varðandi þetta, og hann gaf í skyn, að blaðið væri að spilla fyrir samningum með því að ræða þessi mál. Blöð eiga að hafa og hafa vald til þess að kritísera og segja álit sitt á hlutunum hispurslaust. — En viðvíkjandi því, hvort ég hafi farið með rétt mál eða rangt, þá skal ég ræða þetta frekar. Hæstv. ráðh. sá ástæðu til að snúa út úr því, sem ég sagði áðan. Hann vildi láta skilja það svo sem ég sagði, að brezki sendiherrann hefði talað um þetta við Vilhjálm Þór.

Ég fór fram á að fá að vita, hvort skjöl væru í stjórnarráðinu um viðurkenningu annarra ríkja á lýðveldi okkar. Ég skal ekkert fullyrða um þetta. Það getur verið, að það hafi verið aðeins um þetta talað, en ég hélt, að það væri síður þeirra, sem vilja ganga vel frá slíku, að skrifa það mjög ræki-lega og nákvæmlega upp. Það væri gott að fá upplýsingar um það, hvort ríkisstj. eða utanrrh., Vilhjálmur Þór, hefði gert það að skrifa upp þau samtöl, sem farið hefðu fram við sendiherra erlendra ríkja. Ég held, að ég muni það rétt, að brezka stjórnin hafi sett þetta skilyrði og Vilhjálmur Þór hafi skýrt frá því. Hvað menn í utanrnm. muna, kemur fram síðar.

Hæstv. utanrrh. sagði, að ég hefði getað fengið að vita um fundinn, sem haldinn var í utanrnm., eða hvað hefði farið þar fram, þar sem fundargerðir væru sendar heim til nm. á eftir. En það er ekki alltaf gert, a. m. k. ekki til þeirra manna, sem ekki hafa verið á þeim fundi. Þegar ég svo sá fyrst þessa fundargerð uppi í stjórnarráði, sagði ég við skrifstofustjórnann, að um þennan fund hefði ég ekki haft hugmynd, sem haldinn var á síðustu klukkutímum, sem gamla ríkisstj. lifði, og ég hélt, að þessi fundur hefði verið haldinn til þess að staðfesta samkomulagið, og einnig, að fyrst og fremst hefði fundurinn 20. okt. verið til þess að staðfesta þau nótuskípti, sem fram höfðu farið. Og því til staðfestingar álit ég, að brezka ríkisstj. hafi álitnið máli sínu borgið með því að hafa þetta svona. En það getur vel verið, að brezk áhrif séu svo ríkjandi hér á landi nú, að það þyki ekki heppilegt að tala um slíkt. Ég skal ekki um það segja. Og þær fullyrðingar hæstv. utanrrh., að það sé meira en lítill vafi á þessu, tel ég mjög ofmælt hjá honum. Það stendur staðhæfing á móti staðhæfingu í þessu máli, og ég mun halda fast við minn málstað, að þessi fundur hafi verið haldinn til þess að staðfesta það formlega, sem munnlega var búið að ákveða, og brezka ríkisstj. hefði viljað fá þessa staðfestingu, áður en ráðh. úr gömlu stjórninni færu frá.

Hitt er rétt að athuga, hvernig stendur á, þegar þetta er svo ljóst fyrir mönnum, að hægt sé að

endurskoða þessa samninga á næstu 3 árum, að hitt er gert af hálfu þeirra manna, sem álíta það mögulegt, og hvernig stendur á, að ekkert orð kemur um það hér á þingi, þegar rætt er um það að segja upp þessum samningi.

Forsrh. (Stefán Jóh. Stefánsson): Þó að hæstv. utanrrh. hafi nú rækilega og með fullkomnum gögnum sýnt fram á, að staðhæfingar hv. 2. þm. Reykv. í sameinuðu þingi fyrir nokkrum dögum út af skilyrðum af hálfu brezku ríkisstj. í sambandi við stofnun lýðveldis á Íslandi væru rangar, þykir mér rétt að draga saman í lokin það, sem upplýst er í þessu efni, þar sem glögglega má sjá, hvað fullyrðingar hv. 2. þm. Reykv. eru út í loftið og alveg án þess að styðjast við rök í þessum málum.

Ég hefði búizt við eins og hæstv. utanrrh., að hv. 2. þm. Reykv., eftir að hann hefði fengið upplýsingar í þessu máli og eftir að hann hefði fengið að vita, að hans fullyrðingar væru rangar og á misminni byggðar, að hann bæði afsökunar. En hann gerir nú þvert á móti. Og ég hef ritað eftir honum hér hvað eftir annað, að ríkisstj. brezka fyrir milligöngu sendiherra síns hér hefði gert það að skilyrði fyrir viðurkenningu sinni á lýðveldi okkar, að nauðungarsamningurinn frá 1901 héldi gildi eins og aðrir nauðungarsamningar, sem gerðir hafa verið við Dani. Og þessi hv. þm. fullyrðir líka, að Vilhjálmur Þór, þáverandi utanrrh., muni hafa lofað sendiherra Bretu þessu á sínum tíma. Hér er um mjög alvarlegar fullyrðingar að ræða, bæði í garð brezku stjórnarinnar og eins í garð fyrrverandi utanrrh., Vilhjálms Þór, því að hafi hann af hálfu íslensku ríkisstj. lofað þessu án þess að hafa Alb. og yfirleitt alla aðila á bak við sig, þá er það mjög hæpin aðferð. Og það hefði líka verið heldur óviðkunnalegt af hálfu brezku ríkisstj., að hún hefði farið að setja þessi skilyrði fyrir viðurkenningu á fullveldi Íslendinga.

En hvað hefur hv. 2. þm. Reykv. flutt fram af rökum fyrir sínum margendurteknu fullyrðingum, og hvaða gögn hefur hann rakið?

Þessar fullyrðingar hv. þm. eru byggðar á því, sem hann hafi heyrt þáverandi hæstv. utanrrh., Vilhjálms Þór, segja á fundi í utanrnmn., að þetta hefði komið frá stjórn Bretu sem skilyrði fyrir viðurkenningu þeirra á íslenska lýðveldinu. Þetta eru einu og aleinu rök, sem hv. 2. þm. Reykv. ber fram máli sínu til sönnunar. Gegn þessu hníga svo mörg og sterk rök, svo sterk og afgerandi, að þeir, sem héldu, að fullyrðingar hv. 2. þm. Reykv. væru réttar, hljóta að sjá strax, að svo getur ekki verið. Í fyrsta lagi er það brezki sendiherrann á Íslandi, sá sami, sem var 1944, og í öðru lagi Vilhjálmur Þór og yfirleitt allir, sem viðstaddir voru á fundi utanrnmn., sem hv. þm. vitnar til, og þar á meðal bókar og ritari utanrnmn., sem er skrifstofustjóri í utanrnmn. Hefur hv. 2. þm. Reykv. getað leitt fram einn af þessum aðilum máli sínu til stuðnings? Nei, þvert á móti. Allt það, sem upplýst er frá þessum aðilum, gengur gegn fullyrðingum hv. þm. Vilhjálms

ur Þór sagði við hæstv. utanrrh. og hefur leyft honum að hafa eftir sér hér á Alb., að um þetta hafi aldrei verið rætt við hann, sem hv. 2. þm. Reykv. sagði, þaðan af síður, að hann hefði nokkru slíku lofað, þar sem ekkert hefði verið rætt um þetta við hann. Ekkert bendir til þess, að sendiherra Bretu á Íslandi muni hafa komið fram með þetta við ríkisstj. Enginn maður úr utanrnmn. kannast við að hafa heyrt þetta — í það minnsta hafa ekki verið leiddar neinar líkur fyrir því —, sem hv. 2. þm. Reykv. talar um.

Ég hef átt sæti í utanrnmn. og hef verið, held ég, á flestum fundum, sem haldnir voru um það leyti, sem lýðveldið var stofnað á Íslandi, og mig rekur ekki minni til, að neitt slíkt hafi komið fram á þessum fundum í þeirri n. Og það var einmitt afstaða Íslendinga að leita ekki eftir viðurkenningu annarra ríkja á stofnun íslensku lýðveldisins. Hins vegar var ljóst, skömmu áður en lýðveldið var stofnað, að það mundi verða viðurkennt af vissum stórveldum, þar sem þau mundu láta fulltrúa sína mæta fyrir sig á Þingvöllum 17. júní 1944 til þess að hylla íslenska lýðveldið og votta því hamingjuóskir sínar þar á staðnum. Ég held, að það hafi því ekki komið neitt fram um það í utanrnmn., að leita skyldi viðurkenningar Bretu á lýðveldi okkar, og því síður, að það hafi verið gert. Og mig undrar það, ef ekki væri bókuð í gerðabók n. ekki ómerkari frásögn en sú, sem hv. 2. þm. Reykv. fullyrðir nú, að hafi farið fram af hálfu Vilhjálms Þór og n. á þeim dögum. Mér þykir slíkt ákaflega undarlegt, og það brýtur alveg í bág við þá viðteknu reglu, sem yfirleitt er höfð í utanrnmn., að slíkt hefði ekki verið bókað, ef það hefði komið fram.

Þannig hníga öll rök og allir vitnisburðir gegn fullyrðingum hv. 2. þm. Reykv. Hann hefur ekkert máli sínu til stuðnings annað en það, sem hann staðhæfir, að hann muni réttilega. En hann staðhæfir líka meira en það, sem hann getur vitað, þar sem hann hefur nú staðhæft, að sendiherra Bretu hér hafi gert þetta skilyrði og Vilhjálmur Þór hafi gengið inn á það. Hv. 2. þm. Reykv. getur ekki um þetta vitað, nema því aðeins að Vilhjálmur Þór hafi sagt frá því á fundi utanrnmn., sem ég hygg, að enginn maður muni eftir nema þessi hv. þm.

Ég verð hins vegar að segja, eins og hæstv. utanrrh. tók fram, að ég hefði kosið, að hv. 2. þm. Reykv. hefði dregið að landi með fullyrðingar sínar. En í stað þess hefur hann ekki gert það, og þykir mér það miður, ekki endilega sjálfs hans vegna, því að ég ber ekki það mikla umhyggju fyrir honum, heldur vegna íslensku ríkisins, að verið sé hvað eftir annað hér á Alb. að reyna að vekja misskilning milli okkar og annarra ríkja, sem ekki er réttur. Slíkt leiðir aldrei til góðs og gæti orðið íslenskum hagsmunum til tjóns, ekki sízt, ef íslenskir þm. gera það.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. — Ég held, að hæstv. forsrh. sé best að gæta sjálfs sín, þegar hann talar um, hvað íslenskum hagsmunum og ís-

lenzku þjóðinni gæti orðið til tjóns, og setja sig ekki á háan hest til þess að dæma aðra í því efni. Ég býst við, að ég muni á þeim sviðum, þar sem mér er falið að gera eitthvað fyrir mína þjóð, standa nokkurn veginn á verði um hag og hagsmuni hennar, og þarf ég engra ráðlegginga frá hæstv. forsrh. í því efni.

Hvort hins vegar fleiri en ég muna nokkuð um þetta atriði, sem hér hefur verið deilt um, mun koma í ljós á sínum tíma. Ég hef ekki spurt alla nm. að því ennþá, en það mun verða nægur tími til í utanrnm. Ég er reiðubúinn að halda áfram umr. um þetta mál, þegar það kemur þar til umr.

Ég hvika ekki frá staðhæfingu minni, fyrr en ég sannfærist um, að ég hafi á röngu að standa. En ég álit, að ég hafi fengið þær upplýsingar, sem staðfesti það, sem ég hef sagt.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. — Ég hef átt tal við nokkra utanrnm. um þetta, og þeir kannast ekki við það, sem hv. 2. þm. Reykv. segir í þessu efni, og hæstv. fyrrverandi utanrrh. sagði mér, að hann hefði ekki heyrt neitt frá stjórn Bretá, síðan hann tók við embætti sínu, sem benti í þá átt, að um slíkt hefði verið samið. Það hefur því sannast, svo að ekki verður um deilt, að hér er um hreinan hugarburð að ræða hjá hv. 2. þm. Reykv., og hann hefur ekki einu sinni getað nefnt, um hvaða fund hefði hér átt að vera að ræða. Það er enginn fundur haldinn frá 3. maí og þar til lýðveldið var stofnað. Frá því sjálf atkvgr. fór fram og þar til lýðveldið var stofnað, var ekki haldinn neinn fundur um þetta mál. Og ég held, að hv. 2. þm. Reykv. geti ekki einu sinni tilnefnt einn einstafa fund, þar sem sé mögulegt, að slíkt skilaboð hafi verið borin fram.

Það verður ekki annað séð af þessum niðurstöðum, sem komið hafa fram við umr., en að það, sem hv. 2. þm. Reykv. ber hér fram, er algerlega á misminni byggt, og að það hafi verið vegna annars atburðar, sem gerðist nokkrum mánuðum eftir lýðveldisstofnunina. Ástæðan til þess, að þetta stendur svona öfugt fyrir hv. þm., að hann getur ekki nefnt þennan fund, er sennilega sú, að hann var ekki á þessum fundi, sem haldinn var 20. okt. 1944, en svo hefur hann frétt frá þessum fundi á kosningabaráttutímum, og þess vegna hefur þetta snúist svona í huga hans, að honum finnst núna, að slíkt hafi átt sér stað fyrir lýðveldisstofnunina.

26. Varahlutar til bifreiða.

Á deildafundum 28. jan. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um gjaldeyri til kaupa á varahlutum til bifreiða (A. 328).

Á 26. fundi í Sp., 6. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 27. fundi í Sp., 10. febr., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Herra forseti. Ég þarf ekki að mæla nema fá orð um þessa till. Hún er flutt í samráði við þá menn, sem ekki geta unnið, vegna þess að bifreiðar þeirra eru ekki akfærar sökum skorts á varahlutum, sem til þeirra þarf. Það er vitað, að mikil kaup herbifreiða og jeppa-innflutningur auk annarra bifreiða gerir það að verkum, að sinna verður meira þessu máli en verið hefur og ætla meira fé til þessa en áður. Enginn kaupir meira af þessari vöru en hægt er að selja, og verður þá ekki nein óþarfa gjaldeyriseyðsla. Það er hins vegar mikill óhagur, að bifreið, er kostar tugi þús. kr., stendur óhreyfð vegna skorts á varahlutum, og eru margir í stökustu vandræðum vegna þessa. Hvort sem till. verður vísað til fjvn. eða allshn., ætti að verða samkomulag um að sinna þessu nauðsynjamáli.

Ég geri ekki neina sérstaka till. um það, til hvaða n. skuli vísa þessu máli, en beini því til hæstv. forseta að gera það.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 27 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 50. fundi í Sp., 5. maí, var fram haldið einni umr. um till. (A. 328, n. 720).

Frsm. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Allshn. hefur athugað till. á þskj. 328, sem er flutt af hv. þm. S-P., um gjaldeyri til kaupa á varahlutum til bifreiða. Þm. hafa lesið þessa till. og gert sér grein fyrir, hvernig hún er. Hún er flutt af hv. þm. vegna þess, að borið hefur á því undanfarið, að varahlutir til bifreiða hafa ekki alltaf verið fyrir hendi, þegar bilanir hafa komið fram. Ég býst þó við, að núna á undanförunum árum hafi það verið ýmislegt annað en gjaldeyrisleýfin, sem hefur valdið því, að oft hefur reynzt ókleift að fá þessa varahluti. Ég býst við, að undanfarið hafi þessi ekla á varahlutum eins stafað af því, að erfiðleikar hafi verið á að fá þá afgreidda frá verksmiðjunum. Það kemur í ljós, að árið 1946 eru veitt of mikil innflutningsleyfi fyrir varahlutum í bifreiðar. Leyfin hafa ekki nærri öll verið notuð, og kemur það til af því, að leyfishafar hafa ekki fengið varahlutina afgreidda frá verksmiðjunum út á leyfin, sem þeir höfðu í höndum.

Það er auðvitað, að það er mjög slæmt, ef varahlutir eru ekki fyrir hendi, þegar bifreiðar bila, sem kannske eru notaðar til nauðsynlegra starfa allan ársins hring, og allir skilja, að það er mjög nauðsynlegt að styðja að því eftir beztu getu, að varahlutir verði fyrir hendi. Þess vegna leggur n. til, að till. verði vísað til ríkisstj. í trausti þess, að hún geri þær ráðstafanir á hverjum tíma, sem

naúðsynlegar eru til þess að varahlutir verði fyrir hendi, eftir því sem þörf krefur. Einhver mun nú kannske segja, að eins hefði verið hægt fyrir n. að samþykkja till. eins og hún lá fyrir, og skal ég ekki mæla á móti því, að það hefði nú kannske verið eins eðlileg afgreiðsla. En till. hljóðar þó þannig, að samkv. henni er skorað á ríkisstj. að hafa til nægilega varahluti í allar bifreiðar, hvernig sem gjaldeyrisástandið er, og ég hygg, að það fari betur á því að afgreiða till. eins og allshn. leggur til en að samþykkja hana beinlínis með þeirri orðanna hljóðan, sem henni fylgir. Það kemur fram hjá allri allshn. skilningur á þeirri naúðsyn, að á hverjum tíma séu fyrir hendi varahlutir í bifreiðar, og allshn. afgreiddi till. á þann hátt að vísa henni til hæstv. ríkisstj. í trausti þess, að hún sé bær um að styðja að því, að gjaldeyri verði veittur fyrir varahlutum til bifreiða, eftir því sem geta okkar leyfir hverju sinni. — Ég sé svo ekki ástæðu til að fara um þetta fleiri orðum fyrst um sinn.

Eiríkur Einarsson: Mér finnst það ekki torskilið, að þessi till. er komin fram, og raunar ekki heldur þau andmæli, sem henni eru veitt af hálfu n., sem hefur tekið hana til athugunar. Það er náttúrulega álitamál, hvor aðferðin er betri, og læt ég mig það ekki skipta. En það, sem knúði mig til að kveðja mér hljóðs um þessa till., er annað, sem sé það, að úr því að hér er hreyft því máli, að ástæða sé til að tryggja það á þann hátt, sem til-tækilegastur þykir, að varahlutir séu til hverju sinni til bifreiða — og það er sjálfsagt, eins og ég hef tekið fram, alls ekki að naúðsynjalausu —, þá tel ég, að það geti vel verið álitamál, hvort ekki sé rétt og ástæða til að hafa till. viðtækari. Það hefur einatt verið kvartað undan því með bilana, að þegar þeir bili, vanti varahluti og þá standi notendurnir uppi eins og þvörur. Þetta er dæmi, sem gefur málinu gildi. En þetta á við um fleira en bilana, því að það gildir að sama skapi um landbúnaðarvélar yfirleitt, vinnsluvélar við landbúnaðinn. Það hefur margoft heyrt kvartað undan því og verið oft mjög meinlegt, að þegar eitthvað ber út af, eitthvað bilar í meðferð þeirra véla, og þá oft þegar verst gegnir, þá er ekkert að fá til þess að bæta úr. Mér fyndist því sjálfsagt, að reynt yrði að fá eitthvað úr þessu bætt, að varahlutir séu til í þessar vélar, þegar út af ber, alveg eins og til bilanna. Frá mínu sjónarmiði er það mjög mikilsvert atriði, að reynt sé að bæta úr þessu á einhvern þann hátt, sem hefur einhver áhrif, og finnst mér hljóta að mega ná þeim tilgangi í sambandi við samþykkt svona till., með því að skjóta inn í hana. Og ef ekki verður hafður sá háttur á afgreiðslu málsins, sem hv. 2. þm. Rang. hafði nú orð á, vil ég óska eftir því, að afgreiðslu yrði ekki lokið nú, svo að mér gefist kostur á að koma með brtt., sem ég hef auðvitað ekki tilbúna nú. En verði hins vegar afgreiðslan á líkan hátt og hv. 2. þm. Rang. stakk upp á, vildi ég koma á framfæri þessum aths., svo að það fréttist til við-

komandi stjórnarvalda og þau geti tekið til athugunar, hvað það sé meinlegt, að þetta gildi ekki um landbúnaðarvélar yfirleitt.

Jónas Jónsson: Ég vil taka undir það, sem hv. 2. þm. Árn. sagði, að þetta mál verði ekki rætt mikið að þessu sinni, vegna þess að ég sé, að bæklingur, sem þm. til þessa hafa ekki átt kost á að kynna, er nú fyrst að komast í þeirra hendur. Þetta er merkileg skýrsla, útbúin af öllum okkar aðalinnflytjendum, og þar koma fram upplýsingar, sem eru miklu merkilegri en þær, sem allshn. hefur átt kost. Ég vil þess vegna ekki ræða málið frekar nú, en óska, að það verði tekið af dagskrá.

Frsm. (Ingólfur Jónsson): Ég vil aðeins geta þess, að ég get fallið á, að umr. um þetta mál verði frestað og það verði á ný tekið til athugunar.

Umr. frestað.

Á 51. fundi í Sp., 8. maí, var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 56. fundi í Sp., 21. maí, var enn fram haldið einni umr. um till.

Frsm. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Þetta mál hefur áður verið á dagskrá, en í samráði við hv. flm., þm. S-P., var það tekið af dagskrá og umr. frestað, vegna þess að ákveðið var að leita fyllri upplýsinga um málið frá viðskiptaráði og innflytjendum varahluta. Það hafa komið fram ýmsar upplýsingar, og hefur hv. flm., þm. S-P., bréf í fórum sínum með ýtarlegri upplýsingum um málið en áður voru fyrir hendi.

Þegar n. hafði þetta mál til meðferðar, hafði henni borizt bréf frá viðskiptaráði, þar sem tilgreint var, hvað miklu fé hefði verið varið til að kaupa varahluti undanfarin ár. Í þessu bréfi kom í ljós, að árið 1946 voru veitt leyfi fyrir 14,5 millj. kr. Einnig var upplýst, að um áramót hefðu þar af verið ónotuð leyfi fyrir 4.5 millj. kr., m. ö. o. að þau leyfi, sem gefin hafa verið út 1946, hafa ekki verið notuð til fulls. En í þessum 14,5 millj. er einnig innifalið gúmmí, bæði dekk og slöngur. Ég hringdi í hagstofuna í morgun og bað um upplýsingar um, fyrir hve mikla upphæð gúmmíinnflutningurinn væri. Ég átti að fá bréf sem svar við þessu, svo að hægt væri að glöggva sig á, hvað mikið færi fyrir gúmmí og hvað mikið fyrir varahluti. Því miður hefur það bréf ekki komið, svo að ég get ekki lagt það fram, en ég hef nokkurn veginn í huga töluna, sem mér var gefin upp í símann, en hún var á þá leið, að árið 1945 hefði gúmmí verið flutt inn fyrir 3 millj. kr., en nokkru minna 1946. Samkv. bréfi viðskiptaráðs áttu að hafa verið veitt leyfi til varahluta fyrir 11—12 millj. kr. á árinu, þegar gúmmí var frá talið, en í bréfinu, sem hv. þm. S-P. hefur, er þess getið, að á árinu 1947 hafi ekki verið veitt leyfi til varahluta nema fyrir örlitlu, sem þegar hefur verið

Varahlutar til bifreiða. — Áfengisútsalan í Vestmannaeyjum. — Sildarbræðsluverksmiðja í skipi.

flutt til landsins, út á þau leyfi, sem framlengd voru frá fyrra ári. Mig minnir, að samkv. því bréfi, sem hv. flm. hefur í förum sínum, sé upplýst, að á þessu ári hafi varahlutir verið fluttir inn fyrir aðeins $\frac{1}{2}$ millj. kr.

Auðvitað er nauðsynlegt að flytja inn varahluti, svo að þessi dýru tæki stöðvist ekki, og að því leyti má segja, að sú till., sem hér er um að ræða, sé eðlileg og sanngjörn. En þegar allshn. hafði málið til meðferðar, fékk hún þær upplýsingar, að innflutningsleyfin frá síðasta ári hefðu ekki verið notuð til fulls, og nú liggur fyrir samkv. upplýsingum, sem ég hef fengið frá hagstofnunni, að innflutningur á síðasta ári til venjulegra varahluta virðist hafa verið eins mikill og bifreiðainnflytjendur telja þurfa að vera, og því fannst n. ekki nauðsynlegt að samþykkja till. beinlínis, þó að hún stefni í rétta átt, heldur leggur til að vísa till. til ríkisstj. í trausti þess, að hún geri á hverjum tíma þær ráðstafanir, sem nauðsynlegar eru til þess að halda ökutækjum í standi. En þó að þar sé um aðeins nauðsynlega hluti að ræða, þá er vitanlegt, að þessi innflutningur verður eins og hver annar að vera háður því lögmáli, sem verður að ráða í þessu landi, en það eru gjaldeyriskjurnar og kaupgeta þjóðarinnar á hverjum tíma.

Ég býst við, eftir því samtali, sem ég hef átt við hv. þm. S-Þ., að hann muni ræða um þær upplýsingar, sem hann hefur, og hann hefur tjáð mér, að hann óski, að n. tæki málið á ný til athugunar eftir að hafa heyrt þau nýju rök, sem hann hefur fram að færa, og vil ég segja það, að ég tel ekki nema eðlilegt, að n. komi saman á ný og taki málið til athugunar og umr. eftir þeim nýju forsendum, sem nú eru fyrir hendi.

Forseti (JPálm): Þar sem það er upplýst, að n. muni taka till. til athugunar, verður umr. um málið frestað og það tekið af dagskrá.

Umr. frestað.

Á 58., 59. og 60. fundi í Sp., 23. og 24. maí, var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framar.

27. Áfengisútsalan í Vestmannaeyjum.

Á deildafundum 29. jan. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um tímabundna lokun áfengisútsölu í Vestmannaeyjum (A. 333).

Á 26. fundi í Sp., 6. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Fjmrh. (Jóhann Jósefsson): Ég flyt hér ásamt hv. 4. landsk. þessa till. samkv. ósk áfengisvarnarnefndar Vestmannaeyja og veit sjálfur, að þær á-

stæður, sem þar eru fram taldar eða til er vísað fyrir því, að áfengissalan sé minnkuð á þann hátt, sem segir í till., eru réttar.

Ég ætla, að ekki gerist þörf að hafa um þetta mál mörg orð. Það er vitað, að hjá allshn. eru ýmsar till. varðandi áfengismál, sem hafa komið fram á þessu þingi, og flestar þeirra hafa farið til allshn. Ég var einn af allshn.-mönnum hér á þingi, og okkur kom saman um að reyna að draga saman allar þær till., sem komu til n., til allsherjarathugunar með það fyrir augum, að n. gæti svo soðið saman einhverjar skynsamlegar till. varðandi þessi mál með hliðsjón af hinum ýmsu skoðunum, sem fram komu og liggja hjá n. og snerta málið. Með hliðsjón af því finnst mér rétt, að þessi till. hér fari líka til allshn. Ég vænti þess, að hún fái athugun n., ásamt fleiri till., sem snerta að einhverju leyti þetta sama mál. Ég veit ekki, hvort hæstv. forseti vill leyfa að umr. sé frestað. (*Forseti:* Þetta er fyrri umr.) Fyrst svo er vil ég leggja til, að till. verði vísað til síðari umr. og hv. allshn.

Pétur Ottesen: Ég tel ekkert álitamál að verða við óskum hv. þm. Vestm., enda er með þeim gengið inn á þá braut að reyna að stemma stigu fyrir ofdrykkjunni í landinu. Ég vil aðeins benda á það, að fyrir liggja till. um þetta mál, og hafa þær þegar verið samþ., sem sagt till. um héraðabönn, og þótt þessi till. yrði samþ., þá yrði hún í sjálfu sér alveg öðrörf, eftir að l. um héraðabönn yrðu framkvæmd. En úr því að svona sterkur vilji Vestmannaeyinga er fyrir hendi um lokun áfengisútsölnnar, þá er auðvitað ekki nema sjálfsagt að verða við þeirri ósk þeirra, enda vafalaust brýn þörf þar fyrir lokun. En þörfin á því er ef til vill enn þá brýnni annars staðar, og því ekki nema eðlilegt, að íbúum þeirra staða væru fengnar í hendur ráðstafanir svipaðar þessum til þess að afstýra áfengisbólinu. Ég vil nota tækifærið til þess að bera fram þá ósk, að hv. allshn. láti sem allra fyrst til skarar skriða með að afgreiða mál þetta, til þess að hægt sé að sjá, hvort raunverulegur vilji er fyrir hendi hér á Alþ. um framkvæmd þessa.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 28 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

28. Sildarbræðsluverksmiðja í skipi.

Á deildafundum 30. jan. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um sildarbræðsluverksmiðju í skipi (A. 334).

Á 26. fundi í Sp., 6. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Hermann Guðmundsson): Herra forseti. Þýðing síldarútvegsins fyrir afkomu landsmanna hefur fyrir löngu verið viðurkennd af alþjóð, og árlega er varið fjárhæðum til þess að tryggja þennan útveg. En síldveiðin er löngum ótrygg, og iðulega hafa ráðstafanir þær, sem gerðar hafa verið, ekki komið að tilætluðum notum. Auðvitað getum við aldrei ráðið við síldargöngurnar, en hagnýting síldar þeirrar, sem veiðist, væri æskileg betri. Að vísu hafa margar og góðar síldarverksmiðjur verið reistar víða um landið, og hafa þær vitanlega gert geysimikið gagn, eins og allir vita. Þá eru síldargöngurnar misjafnar og á misjöfnum stöðum í kringum landið. Afleiðingin er sú, að sums staðar á landinu vantar síldarverksmiðjur, en á öðrum stöðum gera þær ekki fullt gagn. Það er skoðun okkar flm. og reyndar margra annarra, að skip með síldarverksmiðju mundi bæta mjög úr þessu. Slíka fljóandi síldarverksmiðju mætti sennilega starfrækja á vorin fyrir Austurlandi, þegar þar er síldveiði, fyrir Norðurlandi á sumrin og í Faxaflóa á haustin og veturna, þegar síldveiði er slík sem verið hefur á þessum vetri. T. d. má taka, að ef slíkt skip hefði verið til, hefði verið hægt að hagnýta mikið af þeirri síld, sem farið hefur forgörðum s. l. tvær síldarvertíðir. Núna undanfarið hefur verið mikil veiði hér í Hvalfirði og Kollafirði, en illmögulegt hefur reynt að flytja veiðina norður til vinnslu. Hér syðra er að vísu ein síldarverksmiðja, þ. e. a. s. síldarverksmiðjan á Akranesi, en hún kemur að litlu gagni, þegar um mikla veiði er að ræða. Í Berufirði eystra hefur verið mikil síld mörg undanfarin ár. og mundi það gerbreyta aðstöðu til þess að hagnýta þessa síld, ef hægt væri að koma henni í bræðslu jafnhliða því, sem hún væri hagnýtt á þennan hátt. Þess vegna hefur mönnum dottið í hug, hvort ekki mætti samrýma þörf allra landsfjórðunganna fyrir síldarverksmiðju með því að byggja skip með verksmiðju, sem gæti svo verið þar, sem þörfin á aðstoð þess er mest í hvert skipti.

Ég vil drepa á eitt atriði, sem ekki er getið um í grg., sem sagt, hvort ekki mundi þarflegt að eiga eitt stórt skip, eða fleiri, um það bil 10 þús. tonn, sem fylgdi síldveiðafлотanum eftir og tæki aflann af skipunum, a. m. k. af þeim smæstu, til þess að flyta fyrir. Í þessu sambandi má benda á, að Norðmenn hafa séð sér hag í að hafa slík skip hér við land. Ég hef þó heyrt, að þetta hafi ekki komið að jafngóðum notum og til var ætlað, en þar með er ekki sagt, að ekki gæti orðið mikið gagn að því hér við land, þar eð vegalengdirnar eru þar miklu minni en t. d. milli Noregs og Íslands. Ég ætla þá ekki að fara fleiri orðum um þetta að sinni, en vænti þess, að þm. taki till. vel og veiti henni stuðning.

ATKVG.R.

Till. vísað til fjvn. með 28 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

29. Nýir vegir og brýr.

Á deildafundum 30. jan. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um rannsókn á þörf nýrra vega og brúa (A. 341).

Á 26. fundi í Sp., 6. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Herra forseti. Þessi till. er að nokkru leyti byggð á brtt. hv. þm. Barð., sem hann flutti við till. okkar 2. þm. Rang. um athugun á leiðinni um Holtamannafrétt og Sprengisand. Mörgum finnst heppilegt að láta þetta mál ekki bíða lengur, og þess vegna sýndist okkur rétt að flytja það nú.

Það er sá munur á þessari þáttill. og brtt. hv. þm. Barð., þar sem hann vill orða alveg um þáttill. okkar um athugun á leiðinni um Holtamannafrétt og Sprengisand, að hann vill láta rannsaka vegi í byggðum, og er í sjálfu sér ekkert á móti því, en við viljum einnig láta rannsaka aðrar leiðir, þ. e. a. s. leiðir í óbyggðum, sérstaklega þegar þess er gætt, að með orlofsl. er búið að skylda mörg þús. Íslendinga til þess að ferðast einhvern hluta ársins, og þykir mörgu af þessu fólki jafnánægjulegt að heimsækja fagra staði í öræfum og óbyggðum eins og í sveitum.

Hvað viðvíkur stöðum eins og Kili, Kaldadal og Sprengisandi og fleiri fjallvegum, þá er mjög auðvelt að gera þar veg með jarðýtu og ryðja burt með henni steinum og lausagrjóti. Auðvitað dettur engum manni í hug að gera veg yfir Sprengisand eða aðra fjallvegi með jafnmiklum tilkostnaði og vegi yfir fjölbyggðar sveitir, eins og t. d. yfir Flóann. Þess vegna vil ég vænta þess, að hv. þm. samþykki þessa till. okkar 2. þm. Rang., og vil ég leggja til, að henni verði vísað til hv. fjvn.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Mér finnst hér vera um einkennilegt kapp að ræða hjá hv. flm. þessarar till., að vilja láta samþykkja till., sem hér liggur fyrir, og síðan till. á þskj. 128 um athugun á leiðinni um Holtamannafrétt og Sprengisand. Í sambandi við þessar till. vil ég fara nokkrum orðum um, hvað gert hefur verið í þessum samgöngumálum.

Það er þá í fyrsta lagi það, að samþ. var þ. 3. des. 1943 að skora á ríkisstj. að láta gera línurit yfir alla vegi á landinu. Ætlað var til, að þetta væri gert til þess, að hægara væri fyrir samgmn. og fjvn. að átta sig á vegalagningu á landinu yfirleitt. Nú hefur margsinnis verið kallað eftir þessu verki og minnt á það, en það hefur komið fyrir ekki. Vegamálastjóri hefur alltaf sagt, að hann hefði

Nýir vegir og brýr.

hvorki tíma né starfskrafta til þess að vinna að þessu verki, þannig að fjv. gæti gert sér grein fyrir, hvar á Íslandi séu akfærir vegir og hvar ekki.

Vegna þess bar ég fram till. á Alþ. 1945 á þskj. 394 um samgöngubætur í Barðastrandarsýslu. Meiri hl. allshn. féllst á till. mína að skipa 3 manna n. til þess að athuga vegasamgöngur í Barðastrandarsýslu. Vegamálastjóri viðurkennir, að vegakerfi í sýslunni sé mjög ófullkomið og sundurslitið og að þjóðvegir þar séu um 225 km. að lengd. Þar þurfi og að gera vegi til þess að tengja saman þorp og hinar blómlegu sveitir Barðastrandarsýslu, til þess að fólkið í þorpunum, og þá einkanlega börnin, líði ekki skort vegna mjólkurleysis, en það hafa þau gert undanfarin ár sökum þess, hve samgöngur hafa verið tregar. Hann segir, að gert sé ráð fyrir því að leggja á næstunni veg yfir Kleifaheiði, frá Skessufelli til Rauðasands. Meira segist vegamálastjóri ekki geta gert, nema ef til vill frá Bíldudal til Brjánslækjar. Nú er mér kunnugt um, að ekkert hefur verið gert í þessu.

Páltill. þeirri, sem ég flutti 1945 um samgöngubætur í Barðastrandarsýslu, var vísað frá með svo felldri röskt. dagskrá, með leyfi forseta: „Í trausti þess, að ríkisstj. hlutist til um, að vegamálastjóri láti sitja fyrir að mæla og gera kostnaðaráætlanir um vegagerðir þar, sem vegasamband vantar milli sveita, er hafa landbúnaðarafurðir að selja, og þorpa, þar sem sömu landbúnaðarvörur vantar, tekur d. fyrir næsta mál á dagskrá.“ Þessi dagskrártill., sem var frá minni hl. allshn., var samþ. af öllum þm., sem hér voru staddir í Sp., að undanteknum sjálfstæðismönnum, sem greiddu atkv. á móti dagskrártill., en vildu, að till. sjálf væri samþ. Nú hefur ekkert verið gert samkv. þessari röskt. dagskrá, sem sagt að mæla eða gera kostnaðaráætlanir um nauðsynlegustu vegagerðir til þess að greiða fyrir sölu landbúnaðarafurða.

Ég tel óviðeigandi, að verið sé að reyna að þvinga fram samþykktir um athuganir á endurbótum á fjallvegum, þegar miklu meira liggur á öðrum vegum. En þegar sagt er, að eigi að rannsaka eitthvað, þá veit maður nú orðið, hvað það þýðir, nefnilega að þá verði ekkert gert í málinu. Ég álit, að ekki sé rétt að samþykkja báðar þessar till., þá, sem hér liggur fyrir, og till. um Holtamannafrétt og Sprengisand, vegna þess að þær fjalla báðar um sama efni að því er snertir vegi í óbyggðum.

Hvað viðvíkur þessum fjallvegi, sem hér um ræðir, þá eru tvö stór vatnsföll, sem brúa þyrfti, ef gera ætti samgöngubætur á þessum slóðum. Ég skal fylgja þessari till. til hv. allshn., en óska eftir, að hún taki málið upp í heild og ræði þetta mál við vegamálastjóra og hafi samráð um það við hæstv. samgmrh., hvernig þetta mál beri að leysa. — Vænti ég svo, að n. leggi fram eina till., sem sameini öll þessi sjónarmið. — Ég veit ekki, hvort hæstv. samgmrh. getur gefið upplýsingar um það, af hvaða ástæðum þetta verk hefur ekki verið framkvæmt, eins og hv. Alþ. hefur fyrir lagt, en sé það aðeins af því, að ekki sé enn þá fyrir hendi

fé eða starfskraftar, þá sé ég ekki, hvað á að þýða að samþykkja neitt af þessum till.

Ingólfur Jónsson: Herra forseti. Ég held, að hv. þm. Barð. megi vera mér og hv. þm. S-Þ. þakklátur fyrir það að flytja till. á þskj. 341. Við fluttum hana sem sjálfstæða till., og hún nær yfir allt, sem brtt. á þskj. 298 felur í sér. — Ég hef alltaf skilið hv. þm. Barð., þegar hann hefur verið að tala um, að þorpin í Barðastrandarsýslu þurfi að fá mjólk úr sveitunum, og hef ég ekki mælt móti því, að greitt yrði úr þeim málum, sem hv. þm. Barð. hefur borið fram hvað samgöngumál snertir. Þess vegna finnst mér óeðlilegt, þegar þessi hv. þm. kemur fram með till., er gengur í þá átt að vísa okkar till. frá. Till. okkar á þskj. 128 fer fram á það, að leiðin um Holtamannafrétt og Sprengisand verði athuguð, og þótt sú rannsókn fari fram, fæ ég ekki séð, að það geti orðið hindrun fyrir því, að bót fái á samgönguleiðum í Barðastrandarsýslu, því að það eru alveg óskyld mál, en þegar till. á þskj. 341 er komin fram, sem flutt er af hv. þm. S-Þ. og mér, og ef hún verður samþ., þá er brtt. hv. þm. Barð. á þskj. 298 óþörf, því að þær ná yfir sama efni, eins og áður er sagt.

Þegar svona gott mál er flutt, eins og till. á þskj. 128, þá ætlumst við til, að þótt hv. þm. Barð. þurfi að koma sínum áhugamálum fram, þá reyni hann að gera það á þann hátt, sem þinglegur er, en ekki um leið að vísa frá góðu og þörfu máli, sem spillir á engan hátt fyrir framgangi þeirra mála, sem hann ber fyrir brjósti. — Þessi till. fer til allshn., verður tekin þar til athugunar, og er ekkert á móti því að taka hina till. til athugunar á ný og hvort eigi að flytja þær allar sameiginlega eða sem sjálfstæðar till., en um leið og hv. þm. Barð. fær sitt mál fram, getur hann búizt við því, að við, sem flytjum till. á þskj. 128, fáum einnig það fram, sem við óskum eftir, af því að við teljum það líka gott mál.

Samgmrh. (Emil Jónsson): Herra forseti. — Mér skilst á hv. þm. Barð., að hann vilji fá hjá mér upplýsingar um, af hverju stafi sú dráttur, sem hann telur, að orðið hafi á rannsókn vegastæða í Barðastrandarsýslu. Ég er ekki undir það búinn að svara því til fulls, en hins vegar er mér kunnugt um, að höfuðástæðan er sú, að vegamálastofnanir hefur meiri störfum að sinna en hún kemst yfir. Vegamálastofnunni berast á hverju ári miklu fleiri verkefni en þar er hægt að ljúka með þeim mannafla, sem hægt hefur verið að fá til skrifstofunnar, því að eins og kunnugt er, hefur verið mjög mikill hörgull á verkfróðum mönnum á þessu sviði. Þá minntist hv. þm. og á línurit, sem vegamálastjóri hefði átt að semja um vegi, og taldi, að það hefði ekki verið gert. Ég man ekki betur en að vegamálastjóri hafi fyrir allöngu síðan sýnt mér þetta línurit, og er þar hægt að fá glögg yfirlit yfir, hvernig málin standa á hverjum stað.

Hvað viðvíkur þessari sérstöku páltill. hv. þm.

S-Þ. og hv. 2. þm. Rang., sem nú liggur fyrir á þskj. 341, skal ég taka það fram, að ég hef ekkert við það að athuga, að hún verði samb., en hvort sem hún verður samb. eða ekki, verður látin fara fram sú athugun, sem mögulegt er að láta gera á þeim leiðum, sem talið er, að helzt liggi á, en hvað hægt er að fara langt í þeim efnum, hlýtur á hverjum tíma að vera undir því komið, hversu margt starfsfólk fæst til verksins. Það er ekki sanngjarnt að gera þær kröfur til þessarar skrifstofu frekar en annarra, að hún geti unnið meira en samlega fullt verk, þótt mér sé kunnugt um, að starfsmenn vegamála-skrifstofunnar vinna oft miklu lengur en venjulegur vinnutími má kallast. Ég tel, að með þeirri till., sem hér liggur fyrir, sé fullnægt öllu réttlæti, því að þar er enginn staður tekinn fram yfir annan, þannig að sjónarmið allra ættu að geta mætt. Það væri að vísu ekki óeðlilegt, að ákvörðun yrði tekin um það, í hvaða röð þessar athuganir yrðu gerðar, og yrðu að sjálfsgöðu skiptar skoðanir um það atriði, en þessi till. hefur þann kost, að hún tekur engan stað fram yfir annan, en vegamála-skrifstofan situr að mikilli þekkingu í þessum efnum og getur að minni vitanesku bezt dæmt um það, hvar þessara athugana sé mest þörf. Ég get því mjög vel fellt mig við, að þessi till. verði samb.

Gísli Jónsson: Herra forseti. — Mér finnst yfirlýsing hæstv. samgmrh. mjög athyglisverð. Hann lýsti því yfir, að það væri stór kostur við umrædda till., að hún tiltekur ekkert um, á hvaða leiðum athuganir eiga að fara fram, en ég vil fá ákveðið svar hæstv. samgmrh. um það, hvort hann telur, ef þessi till. verður samb., að réttmætt sé að rannsaka leiðir yfir fjöll og firnindi og eyða til þess töluverðu fé, áður en tryggðar séu leiðir til þorpanna úti um land, svo að hægt sé að flytja þangað mjólk handa sveltandi börnum. Ágreiningurinn milli mín og hv. flm. till. er einmitt í þessu fölginn. Ég vil fyrst tryggja þeim þorpum, sem búa við mjólkurskort, að þau geti fengið samband við sveitirnar, sem geta séð þeim fyrir nægilegri mjólk og selt þeim sínar afurðir. Nú skildist mér á hæstv. ráðh., að hann teldi það eins eiga að ganga fyrir að koma á sambandi milli Rangárvallasýslu og Norðurlandsins. Væri æskilegt að heyra skoðun hæstv. ráðh. í þessu máli, hvort þetta eigi að ganga fyrir öðrum framkvæmdum eða ekki. Ég veit af eigin reynslu, að skoðun vegamálastjóra — og jafnvel skoðun hæstv. samgmrh. — er sú, að sú sýsla, sem ég er að mæla fyrir, á ekki að ganga fyrir um framkvæmdir á þessu sviði, heldur séu það aðrir hlutir, sem þar eiga að ganga fyrir, einnig fjallvegir. Væri gott að fá úr því skorið, hvort það eigi einnig að vera þannig í framtíðinni. Ég veit, að hv. 2. þm. Rang. er á sömu skoðun í þessu máli, því að ég fékk á sínum þá heiðursnafnbót hjá þessum hv. þm. að vera kalláður útkjálkapingmaðurinn fyrir það eitt, að ég barðist fyrir því, að þessir menn nytu sama réttar í samgöngubótum og aðrir landsmenn, m. a. íbúar Rangárvallasýslu.

Ég get vel fellt mig við, að allar þessar till. fari í hv. allshn., að málið sé tekið til athugunar á ný og það síðan afgr. í heild, ekki sem neitt smámál, heldur verði afmarkaðar hreinar línur í því.

Hæstv. samgmrh. hefur nú upplýst, að hann hafi séð þetta línurit, sem vegamálastjóri hefur neitað að sýna fjvn., og þætti mér vænt um, ef hæstv. ráðh. vildi láta senda fjvn. þetta línurit strax, því að n. á enn eftir að ákveða, hvar helzt eigi að veita fé til vegagerða. Ef til vill mun það opna augu fjvn. fyrir því, hvar vegir séu í landinu og hvar ekki, því að mér skilst, að það sé ákveðin ósk hæstv. samgmrh. og vegamálastjóra að halda því leyndu fyrir fjvn., hvar vegir séu í landinu og hvar ekki, sem staðfestist nú með því, að hæstv. samgmrh. hefur upplýst, að þessi gögn hafi lengi legið fyrir. —

Ég get því fallt á að fylgja þeirri till., sem nú liggur fyrir, til n., ef tekið er upp í till. það, sem ég álit, að skipti hér máli. Ég vil taka það fram, að mín brtt. er m. a. byggð á því, sem hafði verið samb. hér á síðasta Alp. og ég hef áður lesið hér upp, og sé ég ekki, hvers vegna á að hruga upp þáttill. ár eftir ár um sama efni, ef ekki er tækifæri, tími eða starfskraftar til að uppfylla þær kröfur, sem hv. Alp. hefur gert til þeirrar stofnunar, sem hér á hlut að máli.

Ég vil svo að síðustu segja það við hv. 2. þm. Rang., að ef nokkuð liggur á bak við till. á þskj. 128, þá er það vitanlega meiningin, að gert verði meira en að rannsaka málið, og verð ég að segja, að mér finnst það ódrengilegt að ætlast til að knýja fram fé úr ríkissjóði og mannafla til þess að láta rannsaka öræfi landsins einungis til þess að tefja fyrir framkvæmdum annars staðar. Þetta mál hlýtur einnig að vera fram borið vegna þess, að á bak við það liggur krafa um viðbót á þessu sviði, því að ella væri þetta ekkert annað en auglýsingastarfsemi.

Samgmrh. (Emil Jónsson): Herra forseti. — Mér skildist á hv. þm. Barð., að hann efaðist um það, sem ég sagði um þetta línurit, og vildi helzt, að ég færi strax og sækti það, en ég get upplýst hv. þm. Barð. um það, að meðan hann var að halda sína ræðu, sagði vegamálastjóri mér, að hann hefði verið í fjvn. með þetta línurit, þótt það hafi ef til vill ekki verið í tíð hv. þm. Barð., og þarf hann því hvorki að vera með ásakanir í minn garð eða vegamálastjóra um þetta efni. — Annars hafði þessi hv. þm. einnig þau furdulegu ummæli eftir mér, að ég hefði látið í ljós þá skoðun, að öræfavegalagningar ættu að ganga fyrir vegalagningum til þess að bæta úr mjólkurskortu mjólkurlausra bæja. Sannleikurinn er sá, að ég hef alls enga skoðun látið uppi um þetta atriði, en hitt sagði ég, að ekki þyrfti að slá um það neinu föstu fyrir fram, í hvaða röð þessar athuganir yrðu gerðar. Hv. þm. hættir stundum við að líta of mikið á sjónarmið sinna héraða, og er hv. þm. Barð. engin undantekning í þeim efnum. Vil ég benda honum á, að það eru fleiri sýslur en Barðastrandarsýsla, sem ekki hafa fengið óskir sínar upp-

fylltar í vegamálum. Ég veit ekki, hvort það sé rétta leiðin, að hv. þm. togist á um þessi atriði, heldur að þau séu útkljáð af tiltölulega hlutlausum aðilum, sem hafa hina fullkomnustu reynslu og þekkingu á þessu sviði. — Hvað þau ummæli hv. þm. Barð. snertir, að ég og vegamálastjóri höfum hlunnfarið hann í vegalagningum í Barðastrandarsýslu, þá mót-mæli ég því algerlega, a. m. k. hvað mig snertir. Ég hef enga tilhneigingu til þess að standa í vegi fyrir vegalagningum þar, og hef ég tekið mér ferð um þá sýslu til þess að reyna að kynnast vegabörfinni þar af eigin reynd, þótt árangurinn af því hafi ef til vill ekki verið mikill, og sannast að segja hefur sú sýsla undanfarið fengið mjög sæmilegar upphæðir til vega, þótt þær hafi máské ekki nægt. En um þetta má endalaust deila, og er óvíst, að það sé gagnlegt fyrir afgreiðslu málsins, að vegamál þessarar sýslu séu rannsökuð af hlutlausum aðilum, sem sitja inni með meiri þekkingu og reynslu í þessum málum en menn hér, þar sem hver otar sínum tota — Skal ég svo ekki deila frekar við hv. þm. Barð., en vildi að þetta kæmi hér fram.

Flm. (Jónas Jónsson): Herra forseti. — Ég held, að það sé í rauninni ofrausn af hv. þm. Barð. að vilja heimta af hv. allshn., að hún ógildi þá athugun, sem við hv. 2. þm. Rang. leggjum til, að gerð verði, með till. okkar. Hv. allshn. hefur gengið frá sínu álit og leggur til, að till. verði samþykkt.

Hv. þm. veit kannske ekki, að þessi till. um athugun á leið yfir Sprengisand er ekki aðeins í þágu Norðlendinga, heldur fellur hún inn í þann ramma, sem vakir fyrir hv. þm. Rang. Rangárvallasýsla er þannig sett, að hún hefur lakastar afréttir af öllum stórum sýslum landsins, og er auðsætt, hvort það hafi ekki áhrif á framleiðslu þessarar stóru sýslu að verða að reka fé sitt yfir Tungnaá bæði vor og haust, og er þess að vænta, að þessi á verði brúuð. Mundi slíkt hafa mikla þýðingu fyrir atvinnulíf í Rangárvallasýslu.

Í sambandi við þetta mál ber og að geta þess, að stórir hópar af hraustu æskufólki eru farnir að iðka ferðalög upp í öræfin á sumrin, og er það viljugt að leggja á sig stórar byrðar til þess að ryðja úr vegi þeim erfiðleikum, sem á leið þess verða. Ferðalög inn í óbyggðir landsins hafa og aukizt mjög, síðan jeppabifreiðarnar komu til sögunnar, og ber þetta glöggan vott um áhuga fólksins fyrir þessum leiðum. Slík ferðalög eru okkur Íslendingum í blóð borin, því að allir vita, að fyrr á tímum var það hátið sveitamannanna að fara í göngurnar á haustin.

Með vexti bæjanna er það út af fyrir sig sjálfsagt atriði, að þeim sé séð fyrir nægilegri mjólk, en á það má líka líta, að þúsundir manna í bæjum landsins eru viljugar að leggja á sig mikið erfiði til þess að sækja í sig lífskraft upp í öræfin. Er slíkt stórkostlega mikils virði fyrir menningu okkar. Það er því rangt af hv. þm., ef þeir vilja sporna fæti við því máli, sem hér er á ferðinni. Þegar til dæmis Akureyringar eru að glíma við að ryðja vegi til þess að komast upp á sandana, þá er ekki ósanngjarnt, að

rikið komi á móti og verji fé til þess, að ýta gangi á söndunum. Það er auðvitað nauðsynlegt fyrir bæjarbúa, að akvegasamband sé við nærliggjandi sveitir, svo að þeir geti fengið þaðan mjólk og aðrar landbúnaðarafurðir, en það er engu síður nauðsyn fyrir bæjarbúa að þurfa ekki að ala alla ævi sína á mölinni og geta brugðið sér upp á öræfin í fristundum sínum. Ég get ekki lastað vegamálastjóra fyrir að beita sér fyrir vegalagningu upp á Kjöl, því að það er dýrðlegur staður, og nú eru Skagfirðingar og Húnavtingar að reyna að brjótast þangað, og Eyfirðingar og Suður-Þingeyingar reyna að fá veg yfir Sprengisand. En málið liggur nú sem sagt þannig fyrir, að ég og hv. 2. þm. Rang. viljum hafa samkomulag við hv. þm. Barð. og óskum eftir því að fá okkar málum framgengt, er hann hefur fengið sitt fram.

Gísli Jónsson: Herra forseti. — Ég skal ekki deila mikið við hv. þm. S-P., en nú þekkti ég hann í sinni síðustu ræðu, þegar hann var orðinn baráttumaður fyrir sérstöku máli, en skýldi sér ekki á bak við eitthvað annað. Ég er honum því þakklátur fyrir þessa ræðu. En það, sem málin snúast nú aðallega um, er það, hvort Alþ. vill frekar taka upp þá stefnu að leggja vegi um óbyggðir en byggðir, sem nauðsynlegt er fyrir atvinnuvegina. En víðvíkjandi því, sem hæstv. samgmrh. sagði, að einn meðnm. minn í fjvn. hafi lýst því yfir við sig nú undir umr., að línuritið um ástandið í vegamálum hafi verið lagt fram í fjvn., þá lýsi ég yfir því, að þetta er misskilningur. Línurit þetta hefur aldrei verið lagt fram í n., nema þá að mér fjarstóddum, en ég veit þó ekki til þess, að mig hafi vantað á nokkurn fund í n., að minnsta kosti er það ekki bókað.

En í þál. á þskj. 568 frá 3. des. 1943 segir svo: „Alþingi ályktar að fela ríkisstj. að láta gera línurit, er sýni vegi landsins í km í hverri sýslu, sem hér segir:

1. Þjóðvegi:

- a. akfæra, uppbyggða vegi,
- b. akfæra ruðningsvegi;

c. samþykkt, en ógerða vegi“ — og enn fremur um sýsluvegi, fjallvegi og hreppavegi eftir sams konar flokkun. En þetta línurit hefur aldrei legið fyrir, og eftir því hefur fjvn. beðið. Enn fremur segir í þessari þál.: „Með línuritinu skulu fylgja upplýsingar um, að hve mörgum bæjum í hverri sýslu sé unnt að flytja vörur eftir vegum í a- og b-flokkum hér að ofan og að hve mörgum bæjum í hverri sýslu sé aðeins unnt að flytja vörur eftir vegum í c-flokkum hér að ofan. Upplýsingarnar skal miða við 1. jan. 1944.“ Þessar upplýsingar hafa ekki legið fyrir. Vegamálastjóri hefur að visu gefið n. upplýsingar um nokkur atriði með partakortum, en línuritið, sem afhenda átti öllum þm., hefur ekki komið fram. Hæstv. samgmrh. hélt því fram, að þm. væri gjarnt að ota sínum tota, og ætti það ekki sízt við um mig. Vill ekki þessi hæstv. ráðh. líta til baka og minnst þess, að hann á síðasta þingi reyndi að fá 250 þús. kr. framlag í Krýsuvíkuregginn, en það var fellt. Einnig samþykkti þá Alþ. að leggja

fram fé í ákveðna vegi gegn till. vegamálastjóra, sem á þó að vera einhver Salómon í þessum efnum. Ég held, að hæstv. samgmrh. ætti einnig að minnast þess, að hann hefur tekið eða látið taka til Krýsuvíkurvegarins 200.000 kr. fram yfir fjárveitingu Alp. og veitt að öðru leyti hundruð þúsunda til vegagerða fram yfir það, sem Alp. hefur samþ. Áreiðanlega getur ekki hjá því farið, að hann og vegamálastjóri verði fyrr eða seinna að bera ábyrgð á þessum aðgerðum.

Helgi Jónasson: Herra forseti. — Ég skal ekki blanda mér mikið inn í þessa umr., en vil aðeins gefa nokkrar upplýsingar um það línurit, sem svo mjög hefur verið deilt um. Ég skal taka það fram, að það getur verið, að línuritið hafi verið lagt fyrir n., áður en hv. þm. Barð. tók sæti í henni, enda var þetta gamalt línurit, er náði fram til ársins 1939.

Hv. þm. S-Þ. telur það mjög æskilegt og nauðsynlegt að leggja vegi um óbyggðir, en ég álit, að það sé hagkvæmara fyrir almenning að leggja meiri áherzlu á vegagerð í byggð, meðan í hverri sýslu er tilfinnanlegur skortur á vegum, svo að menn geta vart haldizt við á jörðum sínum sakir lélegra samgangna. Þessi hv. þm. talaði einnig um það, að nauðsynlegt væri fyrir Rangæinga að fá veg upp á afréttina handan Tungnaár. En nú stendur svo á, að sá hreppur, sem hefur þarna afréttarland, má alls ekki nota það, og eru hreppsúar nú árlega að skera niður fé sitt. Ef til vill getur hv. þm. S-Þ. sem meðlimur í sauðfjársjúkdómanefnd komið því til leiðar, að Rangæingar geti endurreist fjárstofn sinn, og væri það mjög æskilegt. En nú liggur Rangæingum áreiðanlega meira á því að leggja veg innan sýslu, og þó að þessi afréttarvegur sé góður fyrir skemmtiferðafólk, yrði ekkert gagn í honum fyrir atvinnuvegina.

Samgmrh. (Emil Jónsson): Herra forseti. — Það hefur nú teygzt úr þessari umr. meir en ástæða er til, en út af línuritinu margumtalaða þá hefur nú hv. 1. þm. Rang. upplýst, að það, sem ég sagði, var rétt. (GJ: Það var rangt.) Nei, það var fullkomlega rétt, og ætti hv. þm. ekki að kasta svona fram. Ummæli hans um þetta voru algerlega röng, eins og reyndar flest, sem hann hefur sagt um þetta mál. Hann taldi mig t. d. hafa tekið um 200 þús. kr. í Krýsuvíkurvegin fram yfir áætlun. Þetta er fullkomlega rangt. Í hann fór ekki meira en áætlað var. Hins vegar fór hreppsnefnd Selvogshrepps fram á að fá fé að láni til vegagerðar og enn fremur, að vegagerð ríkisins sæi um hluta verksins, til þess að þeir gætu gert akfært heim til sín. Selvogshreppur hefur ekki haft akveg, og er honum ekki minni nauðsyn á honum en mörgum hreppum Barðastrandarsýslu, og er ekki nema eðlilegt, þegar ekki vantar nema 2 km til að komast í hið langþráða akveg samband, að þeir vildu fá fé til þessara framkvæmda. En hér var ekki að ræða um fé ríkisins, heldur tóku þeir lán og fengu loforð um endurgreiðslu, þegar fé yrði veitt á fjárlögum. Þetta veit hv. þm. Barð.

Skal ég svo ekki fara nánar út í þetta. Það er ekki nema eðlilegt og sjálfsagt að veita umframgreiðslu til staða, þar sem svo stendur á, að ella yrði að hætta við hálflokið verk, og byrja þá ekki á öðrum stað, þar sem ekki yrði heldur hægt að ljúka verkinu. Það er ólíkt hagkvæmara að geta einbeitt sér í einum stað en vera að þeðra þetta í fjölda staða, þar sem ekki er hægt að gera nema lítið á hverjum stað. Þegar menn því sjá, að lítið vantar á, að verkið á einhverjum stað komi að fullum notum, þá hefur ráðuneytið stundum gengið inn á að veita umframgreiðslu upp á væntanlega endurgreiðslu síðar og alveg sérstaklega, ef viðkomandi sveitarfélag hefur lagt fram féð gegn yfirlýsingu um endurgreiðslu, er fé yrði síðar veitt til þess í fjárlögum. Ég veit, að hv. þm. skilja þetta yfirleitt, þó að hv. þm. Barð. geri það kannske ekki.

Páll Zóphóniasson: Herra forseti. — Ég skal ekki blanda mér mikið inn í þessa umr. Ég vildi aðeins minna hæstv. samgmrh. og vegamálastjóra á, að á Alp. 1943 var samþ. þál. um línuritið. Þar er tekið fram, hvernig það skuli gert og hvað það eigi að sýna, hvað mikið sé akfært af vegum, hvað slarkfært og hvaða sveitir það séu, sem aðflutninga hafi aðeins með hestum — á hestahryggjum. Ég skal taka það fram, að þessar upplýsingar áttu að miðast við 1. jan. 1944, og átti að útbýta þeim til allra alþm. fyrir 15. febr. 1944. Þetta hefur aldrei verið framkvæmt, og upplýsingar þær um vegakerfið, sem línuritið gerir ráð fyrir, hafa ekki legið fyrir, af hverju sem það kann að stafa. Í fyrra samþykktu Alp. að visa frá till. um vegi í Barðastrandarsýslu í trausti þess, að ríkið léti sitja fyrir að koma á akvegasambandi milli sveita og bæja með tilliti til afurðasölu. En það er víðar en í Barðastrandarsýslu, sem vegasamband vantar milli hungrandi þorpa og bæja, sem þarfnast varanna, og blómlegra sveita, sem vilja selja vörurnar, en koma þeim ekki frá sér. En nauðsyn til úrbóta í þeim efnum sjá kannske ekki þeir, sem ekki sjá út fyrir sitt eigið kjördæmi og hafa varla út úr því komið, eins og t. d. hv. þm. Rang. (IngJ: Hvaða þm. Rang.?) Sá, sem flytur till. En það er furðulegra með hv. þm. S-Þ., sem talsvert hefur ferðast um landið. En hann taldi nauðsynlegt að leggja veg upp á Vatnahjalla og yfirleitt að leggja sem mest af fjallvegum, þar sem löngun fólksins stefndi þangað, og væri því sjálf-sagt fyrir Alp. að koma á móti og styrkja framkvæmdir í því skyni. S. l. sumar voru byggðir 3 afar dýrir sumarbústaðir á Þingvöllum. Þeir voru 400 teningsmetrar, í þeim voru parketgölf, danssalir, mahognihúsgögn og annað eftir því, af því að eigendurnar — fólk — langaði til að hafa þetta svona. 60 aðrir sumarbústaðir voru einnig byggðir þar s. l. sumar. Því ætti nú ekki Alp. að styrkja þessar framkvæmdir? Þetta er svo hollt fyrir bæjarbúa. Til þessa stefnir löngun þeirra. Því ekki að hafa þá sem allra finasta og dýrasta, því að til þess langar fólk að auðvitað allra mest? Það sæmdi þm. S-Þ. að fara að berjast fyrir því

Nýir vegir og brýr. — Sildarbræðsluskip. — Grafhellur á leiði þjóðskálda.

Gísli Jónsson: Herra forseti. — Hæstv. samgmrh. lét sér sæma að lýsa því yfir úr ráðherrastól, að ég hafi farið með rangt mál, þótt margfirlýst sé, að það var rétt. Hann hefur enn fremur látið sér sæma að lýsa því yfir úr ráðherrastól, að flest, sem ég segði hér, væri rangt. Sök bitur sekan, og hefur hann nú engin rök nema stóryrði. Einhvern tíma verða kannske rannsakaðir leyniþræðirnir milli kirkiumrn. og samgmrn. út af Krýsuvíkurveginum, en það bíður síns tíma.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 27. fundi í Sp., 10. febr., var fram haldið fyrri umr. um till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 30 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til allshn. með 31 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

30. Sildarbræðsluskip.

Á deildafundum 30. jan. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um sildarbræðsluskip (A. 344).

Á 26. fundi í Sp., 6. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Gylfi P. Gíslason): Herra forseti. — Ég get orðið mjög stuttur um þessa till. mína. Hún er í aðalatriðum eins og till. sú, er hv. 11. landsk. flutti hér á undan mér. Auk þess, sem getur í henni, er í minni till. drepð á, hvort ekki mundi hentugt að eiga flugvélamóðurskip, sem aðstoðaði sildveiðiflotann við að finna síldina, þ. e. a. s. út frá flugvélamóðurskipinu væru sendar flugvélar, sem leituðu uppi síldartorfunar og vísuðu skipunum á, hvar síld væri að finna. Slík skip sem þessi hafa gefizt prýðilega í Ameríku og víðar, og þess vegna bar ég fram þessa till. Annars get ég alveg tekið undir till. hv. 11. landsk. og læt því þessi fáu orð nægja um mína till.

ATKVGR.

Till. vísað til fjvn. með 28 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

31. Grafhellur á leiði þjóðskálda.

Á deildafundum 4. febr. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um grafhellur úr íslenzku efni á leiði nokkurra þjóðskálda (A. 355).

Á 26., 27., 29. og 30. fundi í Sp., 6., 10., 13. og 20. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 34. fundi í Sp., 4. marz, var till. enn tekin til fyrri umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Herra forseti. Ég vil mælast til þess, að forseti gefi mér gott hljóð, því að ég er kvefaður og á því bággt með að láta til mín heyra.

Ég þarf nú ekki að fjölyrða mikið um þetta mál, en ég benti á eftir fjörkippinn árið 1944, að rétt væri að binda þá nútímann að nokkru leyti við fortíðina. Þó að þetta sé nú ekki stórmál, þá hefur okkur farnast illa til þessa gagnvart verndun leifa stórmenna okkar, utan ef til vill hvað snertir leiði Jóns Sigurðssonar forseta og Sigurðar Breiðfjörðs skálds, en þeim hefur verið reistur minnisvarði í gamla kirkjugarðinum í höfuðstaðnum. Er mér nú helzt í huga, að Jónas Hallgrímsson lá lítils virtur í erlendu landi í áratugi og leiði Bjarna Thorarensens er vart þekktanlegt, svo að vafi leikur á, hvar það er í kirkjugarðinum, en úr því mætti skera með því að grafa niður á kistuna, því að málmkrossi mun hafa verið komið fyrir á kistulokinu. Leiði Bólu-Hjálmars mun vera týnt, enda þótt það væri merkt um nokkurra ára bil. Leiði Gríms Thomssens er vart þekktanlegt, og leiði Kristjáns Jónssonar að Hofi í Vopnafirði sést varla. Fyrir leiði Guðmundar Kambans hefur ekkert verið gert enn þá og heldur ekki skáldkonunnar Unnar Benediktsdóttur Bjarklind né Guðmundar Friðjónssonar.

Að lokum vil ég minna á, að landar okkar í Ameríku reistu Stephan G. Stephanssyni skáldi veglegan minnisvarða, en létu það þó ekki nægja, heldur komu leiði hans undir vernd ríkisins og vernda þannig minningu hans um óborna tíð. Þar er þó að vísu sá síður hafður, að ríkið verndar margt, en ég álit, að til þess að framkvæma þessa þáttill. þurfi um 20 þús. kr. til að gera legsteinana, og fornminjaverði yrði svo falið að hafa eftirlit með leiðunum.

Ég legg svo til, að málinu verði vísað til hv. fjvn.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til fjvn. með 31 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

32. Húsaleiga.

Á deildafundum 4. febr. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. varðandi húsaleigulöggjöf landsins
(A. 356).

Á 26. fundi í Sp., 6. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 27. fundi í Sp., 10. febr., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Þetta mál hefur nú verið nokkuð til umr. á undanförunum þingum, en ekki borið árangur, og hefur myndast hér á landi sú sérstaka aðstaða, að við höfum mikið óhentugri húsaleigulöggjöf en nokkur þjóð í nágrannalöndunum. Meðan á stríðinu stóð, var hér sett löggjöf til tryggingar leigjendum, og var þá gert ráð fyrir því, að leigjendur gætu tæplega farið úr sínu húsnæði nema vegna vanskila, og þetta hefur svo haldið áfram að valda óþægindum fyrir lífið í kaupstöðunum, þar sem fólk situr í nauðarsamningum. Þessi aðferð er ekki viðhöfð neins staðar í öðrum löndum, heldur er þeirri tryggingu, sem menn vilja við koma, þannig háttað, að húseigandi má segja upp leigu, en húsaleigun. tryggir, að húsnæði sé notað. Þar er ekki leyfilegt að hafa ónotað húsnæði, en menn eru ekki þvingaðir til að hafa þar menn, sem þeim eru ógeðfelldir. Nú hefur þetta í Reykjavík orðið ákaflega umbrotasamt. Bærinn hefur vaxið mikið, og það hafa verið byggðar nýjar íbúðir, og húsaleigan í þessum húsum er mjög há og hærri en í gömlu húsunum. Þar sem vísitalan er miðuð við gömlu húsinn, þá leiðir það af sjálfu sér, ef það er nauðsynlegt að byggja vísitöluna á húsaleigu, að það er óhentugt, að mikill hluti bæjarbúa hafi miklu hærri húsaleigu en viðurkennt er í vísitölunni. Við þetta skapast ósamræmi í bænum, þannig að fjöldi manna, sem hefur við sömu lífskjör að búa, býr við misjafna aðstöðu að þessu leyti, sumir hafa dýra húsaleigu, aðrir lága, án þess að hægt hafi verið að gefa á því eðlilega skýringu. Eins og liggur í augum uppi, þar sem hér er um fastbundna ákvörðun að ræða, þá kemur þetta illa niður. Oft eru efnaðir menn í ódýrri leigu hjá fátæku fólki, og þetta ójafnræði og réttlæysi hefur haft mikil áhrif á viðbúð manna í þessum húsum, og er það einkennilegt, hvers vegna við Íslendingar þurfum að ganga nær persónurétti manna í þessum efnum en gert er í öðrum löndum. Þess vegna er það, að ég álít rétt að leita eftir því, hvort hæstv. Alþ. vill ekki taka þetta mál föstum tökum og fela ríkisstj. að reyna að leysa þennan vanda Reykjavíkur og annarra kaupstaða á þeim grundvelli, sem annars staðar ríkir, grundvelli, sem er samboðinn hugsunarhætti, sem ríkir í þeim bjarta heimi, þar sem við eigum heima. Það er enginn efi á, að slík breyt. mundi auka húsrýmið. Það er vitað, að hér í Reykjavík eru 400 íbúðir, sem menn

þora ekki að leigja. Slíkt mundi ekki eiga sér stað, ef það frelsi ríkti í þessum málum, sem hér er gert ráð fyrir. Það er ánægjulegt, að hæstv. félmrh. skuli vera viðstaddur. Vil ég fyrir fram gera ráð fyrir því, að hann sjái sér fært að hrinda þessu máli áleiðis eftir þessari leið eða annarri betri. Vil ég vænta þess, að þessu máli verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. allshn. til skjótrar fyrirgreiðslu.

Forsrh. (Stefán Jóh. Stefánsson): Ég sé ekki ástæðu til að ræða neitt um húsaleigulöggjöfina og framtíð þeirrar löggjafar, en vil aðeins að gefnu tilefni út af framkomu þessarar þáttill. geta þess, að á seinasta Alþ. var borið fram frv. um breyt. á húsaleigulöggjöfinni. Það mál var afgr. af Alþ. á þá leið, að ákveðið var að vísa málinu til félmrn., sem léti fara fram endurskoðun þeirrar löggjafar. Félmrn. skipaði s. l. vor þriggja manna n. til þess að framkvæma þessa endurskoðun, og í þeirri n. var fulltrúi frá húseigendum, leigjendum og einn frá húsaleigun. Eftir því, sem ég veit bezt, er að vænta till. þessarar n. mjög fljótlega, en mér er ókunnugt, hverjar till. n. verða. Strax þegar þær eru komnar til félmrn., mun það taka til athugunar, hvað rétt er að gera í þessum efnum, og má þá eiga þess von, að eitthvað yrði lagt fyrir Alþ. varðandi þetta mál. Ég er því samþykkur, að umr. um þetta mál verði frestað og till. vísað til n., en síðar gefst vonandi tækifæri til þess að leggja fram eða skýra eitthvað í sambandi við þetta mál hér á hæstv. Alþ.

Flm. (Jónas Jónsson): Mér var, eins og fleiri hv. þm., kunnugt um þá nefndarskipun, sem hæstv. félmrh. minntist á. En sú n. virðist vera ein af þessum eilífðarnefndum og virðist sett til þess, að ekkert gerðist í þessu máli. Þetta mál er ekki svo flókið, að n. hefði ekki getað verið búin að skila álitu fyrir löngu, ef hún hefði viljað vinna að málinu. Þau vandkvæði og það úrræðaleysi, sem ríkir í þessum málum, er þess eðlis, að það er rétt, að fleiri en félmrn. fái eitthvað að vita um óskir manna í þessum efnum.

Páll Zóphóníasson: Það mun nú vera 2½ mánuður síðan einn hv. ráðh. gaf í Ed. sömu upplýsingarnar um væntanlegt frv. frá þessari n., eins og nú eru gefnar hér af hæstv. félmrh., þess væri von bráðlega og yrði lagt fyrir Alþ. alveg næstu daga. Hæstv. núv. forsrh. var ekki eins ákveðinn og þessi ráðh. í Ed., og vegna þess, hvernig sú ráðherraumsögn hefur rætzt, vil ég biðja hæstv. forsrh. að ýta á eftir þessu, svo að þetta verði ekki aftur að deiluorði.

Í þessu sambandi langar mig til að heyra annað. Það voru samp. hér í fyrra l. um opinbera aðstöð við húsabyggingar. Í þeim l. var heimild fyrir ríkisstj. til að skammta byggingarefni. Mig langar til að vita, hvernig ríkisstj. hefur notað þessa heimild. Það liggur fyrir, að það hefur vantað bygging-

arefni til að koma upp íbúðarhúsum fyrir fólk, sem hefur ekkert annað við að vera en lélega bragga og skúra. Á sama tíma og ekki hefur fengizt byggingarefni til slíkra bygginga hefur fengizt nóg byggingarefni til að byggja sumarbústaði, sem menn eru í 1—3 mánuði á ári, en standa auðir hinn tíma ársins. Svoleiðis bústaðir munu hafa verið byggðir í tuga- eða hundradatali s. l. sumar á sama tíma og ekki hefur fengizt byggingarefni til lífsnauðsynlegra bygginga. Mig langar nú til að heyra, hvernig hagað hefur verið þessari skömmtnun og hvernig núverandi hæstv. ráðh. hugsar sér að haga því, hvort hann ætlast til, að byggingarefni verði skammtað til óþarfabygginga.

Forsrh. (Stefán Jóh. Stefánsson): Út af því, sem komið hefur fram í umr. um það, að störf mþn., sem tók að sér endurskoðun húsaleigulöggjafarinnar, hefðu gengið seint, þá skal ég ekki um það dæma, því að ég er nýlega að þessum málum kominn. Hitt er mér kunnugt, að ég talaði fyrir helgina við form. þeirrar n., sem hefur þessa endurskoðun með höndum, og hann tilkynnti mér, að eftir eina viku mætti vænta þess, að till. frá mþn. lægju fyrir. Annað hef ég ekki við að styðjast, en ég hef enga ástæðu til að rengja það, sem form. n. skýrði mér frá í þessu efni, og því held ég, að það sé ekki ástæða til þess fyrir hv. þm. að örvænta um það, að árangur komi af starfi þessarar mþn., eftir því, sem mér er frá skýrt.

Hv. 1. þm. N-M. spurði að því, hvernig hefði verið notuð sú heimild, sem er í löggjöfinni um stuðning þess opinbera við byggingar í bæjum og þorpum, og hvort skömmtnun sú, sem ráðgerð er í þeim 1. á byggingarefni, hefði verið framkvæmd. Ég þekki þetta að sjálfsgöðu ekki af eigin reynd frá ráðun., en ég þekki þetta nokkuð af annarri reynd, frá því að hafa starfað í byggingarsjóðsstjórn verkamannabústaða, og mér er ekki kunnugt um, að það hafi í byggingarframkvæmdum — hvorki við verkamannabústaði né samvinnubyggingar — skort á útvegum byggingarefnis. Hitt er mér kunnugt um, að það hafa verið nokkur vandkvæði á því að útvega nægileg lán til þeirra byggingarféлага, sem hafa þetta með höndum, en þrátt fyrir það, að ekki hafi verið hægt að svara allri þeirri miklu eftirspurn, sem hefur verið eftir lánum til bygginga verkamannabústaða og byggingarsamvinnuhúsa, þá er mér kunnugt um það, að meira hefur verið byggt af verkamannabústöðum og samvinnubyggingum á s. l. ári en nokkru sinni áður. Það má segja, að þetta hefði mátt meira vera vegna þess, hvað húsnaðisskorturinn er mikill hér í Reykjavík og annars staðar. En allt á sín eðlilegu takmörk, það eru takmarkaðir möguleikar fyrir byggingarframkvæmdum hér á landi. Til þess þarf mikið fé og mikið vinnuafli, og þannig hefur verið högum háttað í okkar þjóðfélagi, að miklu meiri skortur hefur verið á vinnuafli í landinu en nokkurn tíma byggingarefni. Mér er kunnugt um það, að byggingar verkamannabústaða og samvinnubyggingar hafa gengið

miklu hægar fyrir þá sök, hvað það er örðugt að útvega vinnuafli, ófaglærða og faglærða verkamenn. Ég held þess vegna, hvað snertir útvegum byggingarefnis, að þá hafi það ekki háð framkvæmdum í byggingarmálum. Hitt er sönnu nær, að útvegum lánsfjár og útvegum vinnuafli hafi verið þar þröskuldur í vegi. Ég vildi vænta þess, að þegar ráðstafanir væru gerðar hér á Alp. til þess að skipuleggja þessi málefni betur en verið hefur undanfarin ár, að úr þessu yrði þá hægt að bæta, og ríkisstj. vill fyrir sitt leyti að því vinna, svo sem orðið getur. Þetta sé ég ástæðu til að taka fram út af þeim ræðum, sem haldnar hafa verið hér í sameinuðu þingi út af þeirri till., sem hér liggur fyrir til umræðu.

Skúli Guðmundsson: Mér skildist á ræðu hæstv. forsrh. áðan, að hann telji, að meiri vöntun hafi verið á vinnuafli til þess að koma upp byggingum og fjármagni til þeirra hluta en á byggingarefni. Ég veit ekki, hvernig þetta kann að vera eða hafa verið á síðustu tímum hér í Reykjavík, en ég vil út af þessu taka fram, að það hefur verið tilfinnalegur skortur s. l. ár og er enn á byggingarefni víða annars staðar á landinu, sérstaklega þó á timbri og járn. Mér er kunnugt um, að þar hefur víða skort efni til íbúðarhúsabygginga og annarra bygginga, sem menn hafa viljað reisa, og af þeim ástæðum hefur orðið minna um byggingarframkvæmdir en ella, því að menn hafa ekki getað fengið efni til bygginganna, þótt þeir hafi fjármagn og vinnuafli til þess. Ég tel því, að það sé þörf á því að taka þetta atriði til nánari athugunar en gert hefur verið nú að undanförnu.

Um þessa till., sem hér liggur fyrir, vil ég segja það, að ég er sammála hv. flm. um það, að ástandið í húsnaðismálunum sé óviðunandi, eins og það hefur verið um skeið. Ég skal nú ekki dæma sérstaklega um þau þrjú höfuðatriði, sem flm. telur, að þurfi að breyta í þessari löggjöf, en vil segja það, að ég tel, að það séu ekki þau heppilegustu vinnubrögð að bera fram slíka till. sem þá, sem hér um ræðir. Í till. er lagt til að skora á ríkisstj. að leggja frv. um þetta efni fyrir Alp. Mér hefði fundizt heppilegra fyrir flm., fyrst hann var búinn að gera sér grein fyrir því, hverjar breyt. þyrfti að gera, að hann hefði sjálfur komið með frv. um að breyta húsaleigul. á þennan hátt. Það hefði verið betra og heppilegra að koma þannig beint að efninu strax en að flytja till. um það að skora á annan aðila að undirbúa frv. um þetta og leggja fyrir Alp. Mér skilst, að það tæki minni tíma fyrir þingið að afgreiða slíkt mál, ef það kæmi fram ákveðið frv. um það, en þó að slík þáttill., sem hér er lögð fram, sé flutt í þinginu. Það má gera ráð fyrir því, að þessari þáttill. verði vísað til n. — hver veit, hvað lengi hún verður þar til athugunar — og er þá að öðrfu spillt ef til vill löngum tíma, sem hefði mátt nota til þess að athuga og þoka áfram frv. um málið, ef það hefði verið lagt fyrir.

Forsrh. (Stefán Jóh. Stefánsson): Út af orðum hv. þm. V-Húnv. varðandi byggingarefni skal ég taka það fram, svo að það valdi ekki misskilningi, að það, sem ég átti við með því að segja, að vöntun á byggingarefni mundi ekki hafa háð byggingarframkvæmdum, heldur skortur á lánsfé og jafnvel vinnuafli, voru fyrst og fremst verkamannabústaðirnir. Í ræðu minni ræddi ég eingöngu um þessar byggingar. Ég skal ekki draga í efa, enda er mér um það kunnugt, að sumar byggingar aðrar bæði í Reykjavík og utan Reykjavíkur hafi haft við nokkra örðugleika að stríða, af því að það hefur skort byggingarefni. En sérstaklega þessar félagsbyggingar, sem ég ræddi um, þeim mun ekki hafa háð skortur á byggingarefni, og vona ég, að svo verði áfram, að slíkar félagsbyggingar sem verkamannabústaðir og samvinnubyggingar skorti ekki byggingarefni. Hitt hygg ég, að verði örðugra við að glíma, þ. e. að útvega nægilegt fjármagn til bygginganna og jafnvel það að fá jafnmikið vinnuafli og þarf til þeirra miklu framkvæmda, sem þörf er á í þessum efnunum. Ég sagði í fyrstu orðunum, sem ég lét falla um þessa till., að ég sæi ekki ástæðu til þess að fara út í að ræða húsaleigulöggjöfina á þessu stigi málsins. Mun ég því spara mér það, þar sem tækifæri mun verða til þess síðar að ræða nánar um þau efni, ef það kynnu að koma fram till. til breyt. um þessi málefni. Þó vil ég segja það út af þeim þrem liðum, sem í till. felast, að 2. liðurinn er í núgildandi löggjöf um húsaleigu. Spurningin er aðeins sú, hvort þetta er nógu skelegglega framkvæmt. Fyrsti liður þáttill., að gerbreyta þeim ákvæðum, sem gilda í löggjöf um þetta efni — um hann verður sennilega tækifæri til að ræða, ef till. kæmi fram í frv.formi. Þá kann líka að verða tækifæri til að ræða við hv. þm. S-Þ. um þá löggjöf, sem gildir í nágrannalöndunum um þetta efni, og verð ég að segja, að hún er vissulega ólík íslenskri löggjöf, nema ef segja mætti, að sum ákvæði í löggjöf nágrannalandanna væru mun strangari en þau eru í íslensku löggjöfinni, t. d. get ég getið þess, að tekið hefur verið húsnaði af einstaklingum í Noregi vegna húsnaðisskorts. Þegar húsaleigufrv. lá fyrir, minnir mig, að hv. þm. S-Þ. berðist hraustlega gegn því að þrengja kosti einstaklinga, en þau ákvæði eru til í húsaleigulöggjöf Norðmanna og þá strangari en hér. Við komum ef til vill nánar að þessu síðar hér á Alþ.

Hallgrímur Benediktsson: Herra forseti. Í sambandi við þessa till. vildi ég segja, að það er vitað, að brýn nauðsyn er á, að húsaleigul. sé breytt og að þau séu ekki framkvæmd á sama hátt og hingað til. Hæstv. forsrh. hefur talað um þetta mál, og vona ég, að álit þessarar n. komi sem fyrst, því að ekki má þetta þing líða án aðgerðar í þessum málum. Inn í þessa umr. hafa komið ummæli um byggingarefni, og vildi ég leyfa mér að segja þar um nokkur orð.

Það er vitað, að á árinu, sem leið, var flutt inn

meira byggingarefni en áður og í sumum tilfellum tvöfalt meira magn. Ég vil taka undir það með hæstv. forsrh., að áherzla skyldi lögð á byggingar samvinnufélaga eða samtaka, og ég held, að í flestum tilfellum hafi greiðt úr efnisúttegum í þær byggingar, svo framarlega sem tilmæli hafa komið tímanlega til byggingarefnasala. Það er vitað, að eftir þau ósköp, sem yfir hafa gengið, hafa verið erfiðleikar á að fá byggingarefni og þá sérstaklega steypustyrktarjárn og járn yfirleitt. Það er ekki hægt fyrir menn, sem koma með litlum fyrirvara, að tryggja sér það, t. d. þarf að panta þakjárn með 4—6 mánaða eða enn lengri fyrirvara. Það er reynsla, að þeir, sem eru svo forsjálar að panta t. d. að vetri, ef þeir ætla að byggja að sumri, hafa í flestum tilfellum getað tryggt sér efnið. Ég á hér aðallega við það efni, sem ég þekki best, þ. e. sement og steypustyrktarjárn. Um leið og kvartað er um skort á byggingarefni, þá hefur verið flutt inn tvöfalt magn af því s. l. ár, miðað við árið áður, og í þau 35 ár, sem ég hef verzlað með þessa vöru, þá hefur aldrei verið flutt eins mikið inn. Þetta hlýtur að takast til atvununar og er okkur hagsfellt, meðan skortur er á byggingarefni um heim allan, því að sambönd okkar erlendis miða „kvótann“ til Íslands við árið áður. Ég mæli ekki á móti hv. þm. V-Húnv., er hann sagði, að efnisskortur hefði verið úti á landi, en eins og ég áður sagði, tel ég, að þeir, sem pöntuðu nógu snemma, hafi fengið nógu magn. En oft er, að þeir, sem þurfa að byggja, búast við, að þeir geti fengið vöruna eftir hendinni. Hins vegar er eftirspurn á byggingarefni stórkostleg, ekki síst til opinberra bygginga, sem taka svo afar mikið magn. Ég vildi aðeins skjóta þessu fram, af því að minnst hefur verið á skort og oflun byggingarefnis.

Finnur Jónsson: Herra forseti. Til viðbótar við það, sem hæstv. forsrh. gat um viðvíkjandi endurskoðun húsaleigul., þá var n. ekki markaður bús af hálfu ríkisstj., hvornig hún hagaði endurskoðuninni, að öðru leyti en því, að hún yrði sem óhlutdrægust og leiddi í ljós, hvar helzt þyrfti úr að bæta. Nú er gert ráð fyrir, að endurskoðuninni verði lokið næstu daga. Áður en ég fór úr ríkisstj., átti ég tal við form. n., og bjóst hann við, að stutt yrði að bíða eftir álit n. Ég held því, að best sé að fresta umr. um þessa till., þar til árangur sést af nefndarstarfinu. Vegna ummæla um framkvæmd l. um opinbera aðstoð við byggingar, þá vildi ég taka það fram, að þó að l. kæmu ekki að því gagni, sem flm. ætlaðist til, þá hafa þau orðið gagnlegri en búizt var við. Í sept. s. l. upplýstist, að verið var að byggja nokkuð á 6. hundrad íbúðir, og er það meiri árangur en menn vonuðust eftir. Hitt er aftur annað mál, að Alþ. breytti þessu frv. á þann veg, að út úr yrðu tekin ákvæði, sem ætluðust til, að sérstök stofnun sæi um, hvaða byggingar sætu fyrir. Samkeppni hefur orðið milli hins opinbera og einstaklinga og milli þeirra, sem byggja verzlunarhús, og þeirra, sem byggja íbúðir.

Þetta hefur áorkað, að minna hefur komið í hlut íbúðarhúsa en vera þyrfti. Þó ber því ekki að neita, að við höfum byggt meira af íbúðarhúsum tiltölulega en flestar aðrar þjóðir. En þrátt fyrir það að við erum langsamlega á undan þeim, sem mest eru á eftir, þá tel ég, að enn megi gera betur í þessu efni og að á þessu ári þurfi að draga skarpar markalínur, hvaða byggingar eigi að leggja í til að tryggja, að íbúðarhúsaþyggingar sitji fyrir. Ég held, að við þurfum ekki að gera okkur vonir um, að við fáum byggt allt, sem við þurfum, fyrst og fremst vegna skorts á byggingarefni, en eins og vitað er, er mikill skortur á byggingarvörum og jafnvel í Bandaríkjunum Norður-Ameríku, sem ættu að hafa nóg af slíku, og enn þá er þetta tilfinnanlegra í löndum, sem hafa orðið fyrir loftárásu. Má því vera meiri ástæða að leita okkur að byggingarefni í tíma, því að eftirspurn er mikil á því í heiminum, og þurfum við því ekki að undrast, þótt við fáum ekki alla þörf okkar. Hvað viðvikur ummælum hv. þm. V-Húnv. um, að skortur hefði verið á byggingarefni á síðasta ári, þá kemur mér það á óvart, því að þá var óvenjulega mikill innflutningur til landsins, t. d. komu 15 þús. „standarar“ frá Rússlandi. En hvað sem þessu líður, held ég, að Alþ. gerði rétt að koma á fót stofnun, er skipti efninu milli íbúðarhúsa og annarra bygginga, svo að íbúðarbyggingar sætu fyrir um efni og vinnuafli. Ég á þó ekki við, að draga beri úr nauðsynlegum framleiðsluþyggingum.

Flm. (Jónas Jónsson): Herra forseti. Hæstv. forsrh. sagðist vita, að meiri hörku væri beitt gegn húseigendum í Noregi en hér. Mér finnst það ekki að furða. Þar er ástand ólíkt því, sem hér er. Þar voru þýzkir hermenn, er ráku fólk úr íbúðum sínum og eyðilögðu heil hverfi. En jafnvel í Englandi hafa menn aldrei séð sér fært það nauðungarsambýli, sem komið hefur inn í l. hér á landi. Hér standa nú um 400 íbúðir ónotaðar vegna þess, hve löggjöfin er óhentug. Það er óhætt að fullyrða, að það er kominn tími til að fara með þetta mál eins og önnur vandamál. L. hefur verið illa framfylgt, og allar tegundir af sleifarlagi hafa haldið innreið sína í þetta mál. Út af því, hvort heppilegt sé að setja eina fjölskyldu með nauðung til annarrar, þá var eitt skáld bæjarins, er kom fram með röksemdir, sem eyðilögðu þetta, og gerði hann þessu góð skil í leikritinu „Leynimelur 13“, og er í því gengið að kjarna málsins. Það, sem gerðist í leikritinu, var, að íbúð fannst, sem ekki þótti fullsetin, t. d. var þar rúmgóð forstofa. Þar setti sig niður ný fjölskylda, er hagnýtti forstofuna og hengdi upp þvott þar, og í húsinu fannst málverk eftir Kjarval, og var það tekið af hinum nýkomnu og notað sem bakki. Það er kannske ekki hrós fyrir okkur þm., að þegar við erum að reyna að rökstyðja mál, þá er oft eins og eyru manna séu lokuð, en skáldum tekst oft miklu betur. Þessi skáldskapur drap hugunarhátt nauðungarframkvæmdanna, og mér dettur í hug, að hann mundi geta hindrað, að um 400

íbúðir standi hér ónotaðar. Ég vænti því, að þessu máli verði sinnt sæmilega.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. Bæði fyrrv. og núv. félmrh. hafa reynt að svara spurningu minni um skömmtn byggingarefnis, en hvorugur hefur svarað. Fyrrv. félmrh. lagði áherzlu á, að Alþ. þyrfti að tryggja, að byggingarefni færi í það nauðsynlegasta. En hvað hefur þessi hv. fyrrv. ráðh. gert? Hvað segir 38. gr. l. í fyrri um opinbera aðstoð við byggingar íbúðarhúsa? Með leyfi hæstv. forseta: „Á meðan skortur er á íbúðarhúsnæði í landinu og erfiðleikar eru á innflutningi nægilegs byggingarefnis að dómi ríkisstj., skal viðskiptaráð, á meðan það starfar, ella sú stofnun, sem ríkisstj. ákveður, kveða á um, til hvernna nota fari það byggingarefni, sem flutt er til landsins.“ Þetta er þarna. Þetta var samþ. hér á Alþ. 23. apríl í fyrri. En hvernig hefur svo skömmtnunin verið framkvæmd? Hafa ekki verið byggðir sumarbústaðir? — og svo standa hálfgerð hús ónothæf vegna efnisskorts. Alþ. getur samþ. falleg l., og verður núv. félmrh. að sjá um, að byggingarefni verði skammtað, því að ekkert þýðir að semja falleg l., ef þau eru ekki framkvæmd á eftir.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 28 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

33. Bátabryggja í Grenivík.

Á deildafundum 5. febr. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um bátabryggju í Grenivík (A. 357).

Á 26., 27., 29. og 30. fundi í Sp., 6., 10., 13. og 20. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 34. fundi í Sp., 4. marz, var till. enn tekin til fyrri umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Herra forseti. Ég get orðið stuttur um þessa þátt, því að henni fylgir grg.

Grenivík er allstórt þorp, og menn stunda þar bæði sjó- og landvinnu. En síðan skipin fóru að stækka, þá hefur ekki verið gott að fá sjómenn á trillubáta, þeir vilja ekki vera á svo litlum fleytum, og þá vofir sú hætta yfir, að Grenivík leggist í eyði, og er þá miklum verðmætum kastað í sjóinn. Þess vegna hefur þorpsbúum komið saman að mynda útgerðarfélag og eru þegar búnir að safna um 200 þús. kr. til þess að kaupa tvo stóra vélbáta. En til þess að hægt verði að nota

Bátabryggja í Grenivík. — Menntaskólinn í Reykjavík (till. GPG og JJ).

svona báta, þarf bátabryggju, og hefur kostnaðurinn verið áætlaður af vitamálastjóra um 400 þús. kr. Það er gert ráð fyrir, að ríkið leggi fram fé í þessa byggingu. Og þó að ég bendi hér á þessar 200 þús. kr. sem helming þessa kostnaðar, þá mundi það verða undir mati hv. fjvn. og síðan Alþ., hvort ekki væri hægt að byrja með minna og láta bygginguna ná yfir lengri tíma.

Ég þykist vita, að þegar búið er að kaupa báta, sem kosta eina og hálf millj. kr., þá sjái hv. þm. ekki fært að láta þar við sitja og styrkja ekki þessar framkvæmdir.

Læt ég svo þetta nægja, og óska ég, að þessu máli verði vísað til hv. fjvn.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv. og til fjvn. með 28 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dag-skrá tekin framar.

34. Menntaskólinn í Reykjavík (till. GPG og JJ).

Á deildafundum 7. febr. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um menntaskólann í Reykjavík (A. 375).

Á 27. fundi í Sp., 10. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Á síðasta sumri átti Menntaskólinn í Reykjavík aldar-afmæli á sama stað og hann hefur staðið frá upphafi. Áður höfðu orðið nokkrar umr. um, að rétt væri að gera kost skólans betri en verið hefur að undanfögnu og hvernig það skyldi gert. Af hálfu ráðamanna hans og fleiri var talað um að breyta honum í nýtt hús og flytja hann í eitthvert úthverfi bæjarins, og var fleiri en einn staður nefndur.

Í sambandi við afmælið í sumar urðu enn miklar umr. um málið, og voru skoðanir manna mjög skiptar. Fyrirætlanir um flutning skólans hrundu af stað hreyfingu meðal eldri og yngri nemenda hans og velunnara í þá átt, að varðveita bæri skólann á sama stað og tryggja honum þar meira landrými undir nauðsynlegar byggingar vegna stækkunar hans á síðustu áratugum og jafnframt að endurbæta hið aldna skólahús, svo að það yrði svo fullkomið, að enn væri hægt að halda þar skóla um skeið. Í þessari till. hér er lagt til, að ríkisstj. beiti sér fyrir því, að skólinn verði ekki fluttur, og að veitt verði nægilegt fé á fjárl. til þess að

endurbæta hið gamla skólahús, og jafnframt verði byggt nýtt leikfímishús og rektorsbústaður við skólann. Jafnframt er skorað á ríkisstj. að tryggja skólannum nægilegan lóðakost undir æskilegar nýbyggingar, því að það er hafið yfir allar deilur, að skólahúsið er orðið of lítið, þótt það væri endurbætt, og kæmi þá t. d. til greina að byggja nýtt hús fyrir stærðfræðideild skólans, og kæmi það til athugunar síðar. Hvort reist yrði nýtt skólahús þarna á stækkaðri skólalóð eða einnig annar menntaskóli á öðrum stað í bænum, svo að þeir yrðu tveir, er alveg látið liggja á milli hluta í till. Aðalatriðið er, að menntaskólinn verði ekki fluttur af þeim stað, sem hann stendur nú á og hefur verið í heila öld. Hann er orðinn hugfólginn flestum bæjarbúum og raunverulega þjóðinni allri, og það væri illa farið, ef skólahúsinu aldna væri tortímt eða skólinn væri fluttur burt. En það eru ekki aðeins minningarnar um skólasetrið, sem hér koma til greina. Alþ. hafði aðsetur í þessu skólahúsi um langt skeið og það meira að segja um það skeið, er háður var einn örlagaríkasti þátturinn í sjálfstæðisbaráttu þjóðarinnar. Ég hygg, að allsherjarhreyfing flestra fyrrverandi menntamanna og fleiri standi að baki meginhugsunar þessarar till., að skólinn verði áfram á sama stað og búið verði að skólahúsinu sem best má verða og kostur skólans verði á allan hátt sem bestur.

Menntmrh. (Eysteinn Jónsson): Herra forseti. Ég ætlaði nú að fara fram á það við hæstv. forseta, að málinu væri frestað, en varð of seinn að bera þá ósk fram í upphafi. En ég vil nú leyfa mér að fara fram á það við hæstv. forseta, af því að ég hef ekki haft tíma til að athuga þetta mál, að þessari umr. ljúki a. m. k. ekki nú, svo að mér gefist tími til að athuga málið í ráðuneytinu.

Jónas Jónsson: Herra forseti. Ég hef nú ekki miklu við ræðu meðflm. míns að bæta um aðalefni þessarar till., en ég vildi minnst hér á þáttill. um eignarnám á lóðum vegna Menntaskólans í Reykjavík, sem ég flutti hér snemma á þinginu í vetur, áður en bruninn varð í nágrenni menntaskólans. Þessari till. var vísað til fjvn., en hún hefur ekki verið afgreidd frá n. Þetta er að því leyti bagalegt, að búið er að kosta fé til að laga rústirnar og húsin, þar sem brann, og það er óþörf vinna og kostnaður, ef ríkið keypti nú þessar lóðir. Ég óska eftir upplýsingum í þessu máli frá form. fjvn., sem er hér viðstaddur, og eins vildi ég spyrja þá n., hvort það sé satt, sem ég hef heyrt um þá hálfu millj., sem veitt var á síðustu fjárl. til menntaskólans, að fyrrv. menntmrh. hafi fest þrjú hundruð þús. kr. af því fé inni í Laugarnesi, og ég vildi þá heyra frá form. n., hvort n. sæi þá enga leið til að bjarga þessu fé og nota það til að hressa upp á gamla skólann eða nota það til að grundvallanýjan skóla að betur yfirlögðu ráði.

Þá vil ég skjóta því til hv. 6. þm. Reykv., sem er einn í þeirri n., sem skipuð var til að gera till.

um framtíð skólans, hvernig sú n. hafi hugsað sér að starfa. Þessi n. var sett án þingheimildar og í henni eiga sæti þessi þingm., rektor menntaskólans og fleiri, og virðast þeir hafa ákveðið að færa skólann inn í Laugarnes, án þess leitað væri álits Alþ., og er það meiri háttar biræfni að ætla sér að reisa 600 nemenda skóla fyrir 12 millj. kr. að Alþ. forspurðu. En Reykjavíkurbær tók landið í Laugarnesi undir útvegshús, og kom þá í ljós, að ríkið hafði verið látið leggja fram verðmæti fyrir 300 þús. kr. í þetta fyrirtæki. Þá tók n. sig til og ætlaði skólanum stað á Golfskálahæðinni, en það kom golfmönnum spáskt fyrir, sem eiga það land, og vildu þeir ekki gangast inn á það.

Þetta mál virðist því vera komið á það stig, að tími sé kominn til þess, að Alþ. skipti sér af því og taki ákvarðanir í byggingamálum Menntaskólans í Reykjavík, eftir því sem fé er veitt til þeirra framkvæmda. Það væri mjög æskilegt að fá skýringar hjá form. fjvn., svo að unnt væri að átta sig á málinu.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Ég tel það sízt að ófyrirsynju, að Alþ. geri ályktun um þetta mál, og að því leyti fagna ég þeirri till., sem hér er til umr. Aðalsjónarmiðið, sem ég tel, að hljóti að ráða í þessu máli, er það, hvar skólinn er talinn best settur í bænum, og ef málið er skoðað frá því sjónarmiði, blandast engum hugur um það, að menntaskólinn verður ekki settur á heppilegri stað en hann er nú á. Ég efast um, að margar stofnanir séu í bænum fyrir utan barnaskólana, þar sem fleiri koma saman daglega. Hugsu okkur, að hér væri um að ræða ráðhús eða stjórnarráðsbyggingu eða aðrar stórbyggingar. Ekki mundi okkur detta í hug að setja þær í eitthvert úthverfi bæjarins, heldur miðsvæðis, ef svo mætti segja, og það væri áreiðanlega heppilegast, svo að viðskiptamennirnir þyrftu ekki að fara langar leiðir til að ljúka erindum sínum. Þó kæmi hverfandi litill fjöldi fólks í slíkar opinberar byggingar daglega, miðað við skóla eins og menntaskólann með 400—500 nemendum, sem flestir eru unglingar og þurfa að koma einu sinni eða oftari í skólann á hverjum degi, og ég held, að þetta verði að ráða mestu um staðinn. Það efast ég ekki um, að heppilegri staður verður ekki fundinn fyrir skólann en sá, sem hann er nú á. Hann er þannig settur, að um ófyrirsjáanlega framtíð kemst meginþorri gangandi manna á þennan stað án of mikils erfiðis. Ef skólinn væri hins vegar ekki miðsvæðis, að ég tali nú ekki um Laugarnes eða jafnvel Golfskálahæðina, væri hann svo langt frá stórum bæjarhlutum, að fátækir nemendur eða aðstandendur þeirra yrðu daglega að eyða miklu fé í aksturskostnað eða ríkið eða bærinn yrði algerlega að kosta þær ferðir, og sá kostnaður verður svo mikill, að hann samsvarar vöxtum af hárru upphæð, sem ég tel betur varið til kaupa á lóðum bak við menntaskólann og bygginga þar, þótt þær framkvæmdir kosti að vísu mikil útgjöld. Því er að vísu haldið fram,

að æskilegt væri, að skólinn væri nær leikvöllum. Ég get raunar ekki skilið það. Skólahald er að vetrinum til, þegar erfitt er um útiþróttir nema skauta- og skíðaferðir, skólinn getur ekki legið betur við skautuferðum en hann gerir nú, og um skíðaferðir hefur staður hans í bænum ekki mikið að segja og raunar ekkert. Um skautuferðir hafa heimili nemenda líka meira að segja en skólastaðurinn. Þegar aftur á móti kemur fram á vor, er mikill annatími í skólanum, upplestrarleyfi og próf, og því er tóm tala að tala um það, að aðstaða til útileikja eða íþróttar hafi svo mikla þýðingu á þeim tíma árs. Enda þótt skólinn yrði á Golfskálahæðinni, yrðu golfiðkendur þar áfram með sína íþrótt, og í rauninni yrði ekki rýmra um skólann þar en í bænum, hann yrði umkringdur af landi Golffélagsins. Í Fossvoginum er að vísu hið fegursta byggingarland, og um Golfskálahæðina vil ég þá segja, að ég játa, að skóli er ólíkt betur settur þar er inni í Laugarnesi, sem er verst valdi staðurinn, sem hægt er að finna, og ég fagna því, að horfið skuli vera frá því ráði.

Aðrar ástæður, sem færðar eru fram gegn núverandi stað skólans, eru t. d. þær, að hann sé of nærri umferðinni. Það er að vísu ráðgert, að umferðargata mikil komi þar, sem nú er Amtmannsstígur, en fróðir menn segja, að engin vandræði þurfi að stafa af því, þar eð haga megi byggingum þannig, að umferðin verði ekki til truflunar. Í því sambandi má benda á Miðbæjarbarnaskólann til samanburðar, og eru þar þó börn, en ég held engum dytti í hug að flytja barnaskólann út í enda bæjarins. Menntastofnanir eru víða við umferðargötur, án þess að það trufla nokkuð kennsluna. Ég held því, að þessi ástæða sé tyllíastæða. Mér virðast sumir miða þessa skólabyggingu hér allt of mikið við það, sem tíðkast hjá stórum og ríkum þjóðum, þar sem nemendur búa algerlega í heimavistum skólans, eins og t. d. í Eton. Þegar svo hagar til, er sjálfsagt að hafa skólann afsíðis. En heimavistir eru hér alltaf aukaatriði, þar sem nemendur skólans dvelja flestir heima, og væri þá nær að byggja sérstakan skóla með heimavistum, ef þess gerðist þörf, og raunar mætti byggja heimavistarhús á gömlu lóðinni hér við skólann. Samanborið við önnur lönd fær það ekki staðizt að flytja skólann, þar sem vitað er, að skólar eru víða inni í borgum, og dettur engum í hug að flytja þá, ef þeir eru daglega sóttir af borgarbúum.

Þá er enn eitt atriði, að mönnum blöskrar kostnaðurinn við að kaupa lóðirnar í kringum skólann. En sömu menn bölsótast mest yfir gömlu hverfunum í bænum og vilja, að þau hverfi. Ég játa, að þessu fylgir töluverður kostnaður. En ég vil halda því fram, að sá kostnaður faist endurgreiddur að miklu leyti í því, að skólinn verður áfram miðsvæðis í bænum. Að vísu þyrfti að snara út öllum höfuðstólnum nú eða bráðlega fyrir þessar lóðir, en aukinn kostnaður við að hafa skóla í úthverfi bæjarins greiddist smám saman, en þó er þess að gæta, að miklu þyrfti að kosta til að undir-

búa lóðir á Golfskálahæðinni, ef skólinn væri settur bar. En hitt jata ég, að lóðirnar kringum menntaskólann eru dýrar, en það er skoðun mín, að kostirnir við að hafa skólann áfram á sínum gamla stað séu þó yfirgnæfandi. Þótt eingöngu sé litið praktískt á þetta mál, en sleppt minningahliðinni, þá eru kostir við að hafa skólann áfram á þessum stað svo miklir, að ekki má horfa í þann kostnað, sem af lóðakaupunum leiðir. Ég sé ekki, að nauðsynlegt væri að taka endilega allt landið í einu, borga þetta allt í einu. Ef hús K.F.U.M. væri t. d. keypt, mætti nota það um sinn í þágu skólans. Ég skil vel, að rektor kysir fremur að flytja inn í nýtt hús, sem mundi kosta margar milljónir, en þetta er affarasælla til frambúðar. Og ég vil aftur benda á þetta, sem að vísu ræður ekki úrslitum í þessu máli, að hér á landi eru fáir slíkir staðir frá seinni öldum sem Menntaskólinn í Reykjavík, er geymi í jafnríkum mæli sýnilegar söguminningar, er hlýi mönnum um hjartaræturnar, bæði menntamönnum og þjóðinni allri. Til greina kæmi sú hugmynd byggingameistarans, að húsið yrði flutt til og látið standa við Bókhöfðustíg á lóð þeirri, sem Hið íslenska olíufélag hefur haft umráð yfir og notað fyrir starfsemi sína, og yrðu þá húsin við Bókhöfðustíg rifin og skólanum komið fyrir á sama stað og hann var í fyrri tíð, og væri þá hægt að halda hinum gamla sal, hátíðarsalnum, og nemendur gætu verið í honum áfram. Ég jata, að þetta mundi verða mun kostnaðarsamara í byrjun en þótt ráðizt væri í að byggja nýtt skólahús, en held samt, að svo margir kostir fylgi því að geta geymt hið gamla hús, að ríkið ætti ekki að hika við að varðveita hið gamla hús, þótt nokkurt fé þurfi til að byrja með, og ég bendi hv. n. á það, er málið kemur til hennar til athugunar, að ég vænti þess, að hún sjái sér fært að taka málið til gaumgæfilegrar athugunar.

Gísli Jónsson: Herra forseti. — Varðandi fyrirspurn hv. þm. S-Þ. um það, hvernig líði afgreiðslu þáttill. á þskj. 90, um eignarnám á lóðum handa Menntaskólanum í Reykjavík, þá vil ég segja þetta. Þessi þáttill. kom til fjvn. 15. nóv. s. l. og var athuguð af n., en var síðan send þáverandi fjmrh. og þáverandi menntmrh. til umsagnar, og barst síðar svar frá menntmrh. með kostnaðaráætlun, sem var, að kostnaðurinn við að kaupa upp lóðirnar mundi nema um 4,5 milljón kr. Frá hæstv. fyrrv. fjmrh. hefur n. ekki borið svar. Hins vegar hefur afgreiðsla till. tafið vegna þess, að er leitað var álits í fjvn. um, hvort skyldi afgreiða fjárlög fyrir nýár, þá var það fellt vegna þeirrar stjórnskræppu, sem þá átti sér stað, og samþykkti n. að stöðva fundi, þar til vitað væri, hvaða ríkisstj. tæki við völdum, og síðan hefur verið haldinn einn fundur í n., en ekki verið teknar ákvarðanir, sem mundu kosta ríkissjóð milljónir, fyrr en í samstarfi við ríkisstj. Ég er ekki sammála hv. þm. S-Þ., að átt hefði að kaupa lóðirnar, áður en brunarústirnar voru hreinsaðar, og tel ég það sjálfsagt verk að hreinsa brunarústir frá heil-

brigðislegu sjónarmiði, sem annars hefðu ef til vill verið hættulegar fyrir börn.

Fyrirspurn hv. þm. um fjárveitingu til menntaskólans 1946 skal ég svara að nokkru. Ég held, að 500 þús. kr. hafi verið veittar á fjárlögum til byggingar menntaskóla í Reykjavík, en ekki til kaupa á réttindum, en þó er mér kunnugt um, að einhverjir samningar hafa farið fram um langan tíma milli fyrrv. menntmrh. og Reykjavíkurbæjar um kaup á erfðafestulandi inni í Laugarnesi, og mér hefur verið sagt, að fyrrv. menntmrh. hafi keypt nokkurt land þar og húsgarma, en útgerðarmönnum var svo boðið að ganga inn í kaupin, en þaðan er mér þetta kunnugt. Mér dettur ekki í hug, að fyrrv. menntmrh. hafi eytt 500 þús. kr. í þetta, en ég veit ekki, hvernig ráðh. hefur leyst þetta mál. Ef til vill væri rétt, að umr. færu hér fram um verð á lóðum, og einkennilegt má það teljast, ef þessar lóðir milli Amtmannsstígs og Bókhöfðustígs fengjst ekki fyrir minna en 4,5 milljón kr., og ef til vill þyrfti að setja hér sérstök lagafyrirmæli um, en litla samúð hafa slíkir menn fyrir framtíð menntaskólans.

Jónas Jónsson: Herra forseti. — Af því að hv. 6. þm. Reykv. var ekki viðstaddur, er ég bar fram fyrirspurn mína, en hann er formaður þeirrar n., sem falaðist eftir verzlun í Laugarnesi, og nú heldur hv. þm. Barð., að hinar 300—400 þús. kr. séu ekki af þeim 500 þús. kr., sem veittar voru á fjárlögum til menntaskólans, þá vil ég spyrja hv. 6. þm. Reykv., hvernig stendur á þessu, hvar er lagaheimildin og hvað hefur n. ákveðið. Þá vil ég minnst á mat ráðh. á lóðunum bak við menntaskólann, en ekkert mat hefur farið fram á þeim lóðum, enda var þessi ráðh. að freista að kaupa lóðir annars staðar. Mig langar að heyra, hvernig hagur þessara mála stendur.

Sígfús Sigurhjártarson: Herra forseti. — Það er velkomið, að ég leiðrétti misskilning hv. þm. S-Þ. og hans hugmyndir. Það er rangt hjá hv. þm., að ég sé formaður í n., sem eigi að ákveða menntaskóla Reykjavíkur stað, en aftur á móti sat ég í slíkri n. undir forsæti rektors menntaskólans, Pálma Hannessonar. Ég held það vera rétt, að lönd hafa verið keypt inn í Laugarnesi, en aftur á móti kom það svo til hluta n. að athuga þessi lönd. Fyrrv. fjmrh. og fyrrv. menntmrh. lögðu til, að lönd yrðu keypt í Laugarnesi. Mín afskipti í þessu máli voru þau, að ég lagði til, að lönd yrðu keypt undir skólann þar og að skólinn yrði byggður í Laugarnesi, en það er misskilningur hjá hv. þm. Barð., að þær till. kæmu frá n., að bjóða útvegmönnum þetta land, og það hefur aldrei verið um það rætt í fjvn., hver hefði boðið þessi réttindi.

Ég hef ástæðu til þess að ræða um þetta mál að nokkru frá almennu sjónarmiði. Ýtarleg rannsókn hefur farið fram um það, hvort ætla skyldi skólanum að standa á núverandi stað til frambúðar, og hafa þeir menn, sem um þetta hafa fjallað, en það eru skipulagsstjóri, Hörður Bjarnason, og meðstarfsmað-

ur hans, húsameistari Reykjavíkur, athugað, hvort gamli staðurinn væri heppilegur til frambúðar, og staðarvalsnefndin hefur líka athugað þetta mál. Pálmi Hannesson rektor, Hörður Bjarnason og ég tókum einkum þrjú atriði í þessu sambandi til athugunar til að vega og meta í þessu sambandi, en það er kostnaðarhlíðin, staðarval frá skipulagslegu sjónarmiði og skólastjórn. Um kostnaðarhlíðina hefur hv. þm. Barð. gefið upplýsingar, sem yrði um 4,5 millión til að kaupa lóðirnar frá Þinghóltsstræti að Lækjargötu og frá Amtmannsstíg að Bókhöfðustíg. Skipulagsnefnd fasteigna hefur og athugað fasteignamat á þessum lóðum, en síðan margfaldað þá útkomu með tölunni sex, og mun þá láta nærri, að sú tala komi út, sem hv. þm. Barð. nefndi, en ég vil þó engan veginn fullyrða um það. Húsameistari Reykjavíkur, sem fjallar um skipulagsmál fyrir hönd bæjarstjórnarinnar, er einn með því, að skólinn verði byggður á sama stað og verið hefur, og athuganir hans hafa verið byggðar með hliðsjón af vilja hans í þessu efni, að skólinn verði kyrr, þar sem hann nú er. Hann vill byggja þar 6 hæða hús og gerir um leið ráð fyrir, að hið 100 ára gamla hús verði eigi lengur látið standa. Niðurstaða hans er, að þótt menntaskóli Reykjavíkur verði látinn standa áfram á sama stað, þá verði gamla húsið að vika, og þá verður mesti glansinn farn af þessum gamla skólastað, en þá hefur hæstv. utanrrh. lagt það til, að gamla húsið verði flutt á baklóð skólans, en 6 hæða hús byggt á lóð menntaskólans. Skólamenn leggja eindregið á móti að byggja hærri skólabýggingar en 3 hæðir og segja, að það komi ekki til mála að byggja 6 hæða hús sem skólahús, og hér eru því mótbáru gegn því að byggja skólann á þessum stað. Þá eru mótbáru frá kennslusjónarmiði. Nú er gert ráð fyrir því að tengja saman Grettisgötu og Túngötu og Kirkjustræti og Lækjargata verði breikkuð allverulega og verði í framtíðinni aðalumferðargötur bæjarins. Lækjargata yrði þá höfuðbraut í suður og Amtmannstígur höfuðbraut í austur og vestur, og stæði þá skólinn á fjölmennu götuhorni, og þótt hæstv. utanrrh. mæli með þessu, þá vil ég segja sem reyndur kennari, að svo mikils hávaða mundi gæta af umferðinni, að trufla mundi kennslu, og tel ég það ljóð á skólastað. Þá benti hæstv. utanrrh. á það, að þessi staður væri miðsvæðis. Já, svo er nú það, en nú sækja skólann nemendur frá Seltjarnarnesi að Elliðaá og frá Hafnarfirði, og þegar þetta er athugað, er það ljóst, að Lækjargata er ekki lengur í miðbænum, og er líklegast sanngjarnasti staður frá þessu sjónarmiði neðanvert í Óskjuhlíð, og sá staður er ekki fjarri því að vera miðsvæðis, eins og nú háttar. Hæstv. ráðh. talaði um kostnað þann, sem strætisvagnagjöld mundu baka nemendum, en ég vil benda honum á, að Reykjavík er nú orðin það stór, að fjöldi nemenda kemst vart hjá því að nota strætisvagna meira eða minna, en læt ósagt, hvort fleiri þyrftu að nota þá upp í Óskjuhlíð eða niður í Lækjargötu.

Ég fjölyrði nú ekki frekar um þetta. Ég tel skyn-

samlegt, að hv. fjvn. verði veitt öll þau gögn, sem unnt er, og treysti henni til þess að halda sem bezt á þessu máli. Ég held, að hv. flm. þessarar þáttill. hafi samið till. helzt til flauturslega. Hún hefst svo: „Alþingi ályktar að skora á ríkisstj. að beita sér fyrir því, að Menntaskólinn í Reykjavík hafi áfram aðsetur þar, sem hann er nú“. Við hvern er átt með þessu? (JJ: Við óvini skólans.) Vald ríkisstj. er þá orðið harla skritið, ef hún þarf að beita sér fyrir einhverju þingvaldi. Það er betra fyrir framhaldið, að þm. gæti sjálfs sín.

Mér fyndist, að við gætum beitt okkur fyrir þessu sjálfir, sem sitjum hér á Alp., — okkar er valdið — og að við þyrftum ekki að biðja ríkisstj. að beita sér fyrir þessu máli. Ég held, að hv. þm. S-P. og meðflm. hans að þessari till. eigi að vita, að sjálfir þm. hafa valdið og þurfa ekki að samþykkja svona áskorun til ríkisstj. um að beita sér fyrir því, að gamli menntaskólinn verði áfram þar, sem hann er nú, og að veitt verði nægilegt fé á fjárl. til að endurbæta hið gamla skólahús, þannig að það fullnægi nútímakröfum til skólahúsa. Hvernig í ósköpunum ætla þessir menn að endurbæta gamla húsið, sem skólinn er í, til þess að það fullnægi nútímakröfum? Ég þekki ekki nema eina leið til þess, þá að reka helming nemenda úr skólanum, hafa þar ekki nema 200 nemendur í staðinn fyrir um 400 nemendur, sem eru þar nú. Þetta er því alveg út í loftið fram sett, að þannig skuli endurbæta gamla skólahúsið, — eins og fleira í þessari þáttill., svo sem það, að skora á ríkisstj. að beita sér fyrir fjárframlögum til að byggja nýtt leikfímishús, rétt eins og það væri eitthvert aðalatriði í þessu máli. Það er nú alveg nýbúið að endurbæta gamla leikfímishúsið, sem kostaði mikið fé, og ég hefði því haldið, að skólann skorti nú sízt leikfímishús. Svo á Alp. að skora á ríkisstj. að tryggja skólanum nægilegt landrými milli skólalóðar og Þingholtsstrætis. Hvernig á ríkisstj. að tryggja þetta? Hún getur það ekki, nema með því að fá heimild til þess frá Alp. Og hvers vegna á þá sjálft Alp. að skora á ríkisstj. að beita sér fyrir þessu? Þetta er á valdi Alp. sjálfs að tryggja, ef það vill.

Hvort sem það kann að eiga við á þessu stigi málsins eða ekki, vil ég benda á, að hv. flm. till. hafa samið hana fljótfernislega. Meiningin er þessi — og hefði mátt segja það í fáum orðum: Menntaskólinn skal vera á gamla staðnum. Þetta hefði mátt segja á einfaldari og ótvíræðari hátt en tekið er fram í till.

Ég treysti hv. fjvn. til að taka með fullkominni skynsemd á þessu máli.

Jónas Jónsson: Það er aðeins örstatt aths. út af þeirri skoðun hv. 6. þm. Reykv., að þessi þáttill. hafi ekki verið nægilega undirbúin.

Það hefur komið fram í umr. frá ýmsum hv. þm., að sannarlega á núverandi hæstv. ríkisstj. við ýmislegt að stríða í þessu efni, sem er sá leiðinlegi arfur frá sínum fyrirrennara, og við þann arf þarf nú að berjast. Nefnd, sem sú fyrrverandi ríkisstj.

Menntaskólinn í Reykjavík (till. GPG og JJ). — Skyldulán. — Samvinnubyggð.

skipaði, hefur í sambandi við málið ráðstafað hálfri millj. kr., þvert ofan í það, sem þingið vildi, á þann hátt, að ekki er víst, að þeir peningar fáiast nokkurn tíma aftur. Ef farið væri eftir till., sem fram hafa komið fyrir atbeina fyrrv. ríkisstj., þá hefði skólabyggingin kostað 12 millj. kr.

Þess vegna, þegar fyrrv. ríkisstj. hefur án heimildar sett í þetta n., sem virðist hafa tekið sér fullveldi í málinu, þá er eðlilegt, að skorað sé af hæstv. Alþ. á núverandi hæstv. ríkisstj. að bæta úr göllum, sem eru arfur frá þeirri fyrrv. ríkisstj., til þess að málið á þann hátt komist á eðlilegan grundvöll fyrir atbeina hæstv. ríkisstj.

ATKVG.

Till. vísað til fjvn. með 26 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

35. Skyldulán.

Á deildafundum 17. febr. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um tiltekna undanþágu frá lögboðinni kuðð um skyldulán (A. 390).

Á 29. fundi í Sp., 13. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 34. fundi í Sp., 4. marz, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framar.

36. Samvinnubyggð.

Á deildafundum 17. febr. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um tíu heimila samvinnubyggð (A. 412).

Á 30. fundi í Sp., 20. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Herra forseti. — Það er ekki ástæða til að fjölyrða um þetta mál, vegna þess að undirbúningur þess í landinu er með þeim hætti, að það má furðu telja, að ekki skuli hafa verið hafizt handa áður í því efni, sem þessi þáttill. fjallar um. Það er nú um mjög mörg ár búið að halda því fram, bæði af talsmönnum eins stjórn-málafl. í landinu og öðrum mönnum ýmsum, sem

starfa töluvert að búnaði, að það sé ekki álitlegt að hugsa til þess, að íslenskur búskapur verði rekinn framvegis í dreifbýlinu, heldur muni þurfa að færa byggðina saman og það til stórra muna, þannig að landbúnaðurinn verði aðallega rekinn í kringum kaupstaðina á samfelldum ræktunarlöndum, svo að þar verði hægt að koma við nýtízku tækni. Þessi skoðunarháttur hefur fengið byr undir báða vængi, þannig að það voru sett fyrir nokkrum árum l., sem gengu nokkuð í þessa átt, um hinar svo kölluðu samvinnubyggðir, þar sem leitast var við að koma til móts við þann hugsunarhátt að skapa þéttbýli á þann hátt, sem vakir fyrir leiðtogum Sósfl. En það hefur ekkert orðið úr framkvæmdum. Ég held, að ekki hafi verið gerð hin minnsta tilraun til þess að láta sjást í verki, hvort þessi byggðamáti ætti við hér meðal íslensku þjóðarinnar. — Og ég vil skjóta því til eins hv. þm., sem hér er á fundi, 6. þm. Reykv., sem um langt skeið hefur verið ráðamaður í Reykjavíkurbæ og hefði vafalaust allgóða aðstöðu til þess að knýja það fram, að tilraun væri gerð með byggð af þessu tagi uppi í Mosfells sveit, að hann reyndi nú að gangast fyrir þeirri tilraun, og kem ég síðar að því.

Ég vil leyfa mér að telja það sem röksemd fyrir nauðsyn þessa máls, að einn af helztu talsmönnum Sósfl., sem var á ferð í Þingeyjarsýslu á síðasta vori og kom þar í alla hreppa, hann hélt því fram þar í þessum þúsund ára gömlu byggðum, sem eru þar með þeim venjulega hætti, sem gerist hér á landi, að það væri óhugsandi, að það gæti verið mannsæmandi líf í þessum byggðum. Hann sagði í raun og veru ekkert annað en það, sem sagt hafði verið af öðrum mönnum áður. En mér fannst svo mikill sannfæringarkraftur í þessu hjá þessum unga manni, um sveitir, sem búnar eru að vera í byggð í þúsund ár og hafa meiri möguleika að ýmsu leyti en aðrar byggðir — mér fannst svo mikill sannfæringarkrafturinn hjá þessum unga manni, þegar hann kom með þessa dóma, þ. e. a. s. að ekkert væri um að ræða fyrir fólkið, sem þarna býr, annað en að leggja byggðina í eyði og flytja sig á aðra betri staði til þess að stunda atvinnu, að ég tel orð þessa unga manns vera til rökstuðnings þessu máli, sem ég flyt hér. Og þar sem nú ekki er vafi á því, að sumum mönnum sýnist þessi hátturinn álitlegastur — og kannske reynist betur en ég geri ráð fyrir — þessi háttur, sem nefndur er í þáttill., að færa byggðina saman, og þar sem þessi skoðunarháttur er farinn að hafa áhrif og útbreiðast — og mér var sagt í morgun, að einar tvær eða þrjár jarðir í allra fegurstu og blómlegustu sveit á Norðurlandi vestanverðu mundu leggjast í eyði í vor, af því að það fengjust ekki þangað bændur — þá er a. m. k. orðið athugunar vert, hvort ekki er líka nauðsynlegt fyrir þá menn, sem í raun og veru trúa á það, að hægt sé að færa byggðina saman, að styðja að því, að gerð sé ákveðin, alvarleg tilraun til þess að sjá það í verki, hvort þessar kenningar um þéttbýli í landbúnaðinum hafa við rök að styðjast.

Ég held, að það sé rétt að benda á það hér, að

ein neikvæð sönnun hefur hér komið fram í sambandi við þessa stefnu. Reykjavíkurbær á stóra og ágætlega ræktaða jörð, Korpúlfsstaði, með ýmsu tilheyrandi, þar sem áður var haft blómlegt bu. Og ef það er eins álitlegt og haldið hefur verið fram af mörgum mönnum að koma upp samvinnubyggð, þá virðist mér, að Korpúlfsstaðir hefði verið upp-lögð jörð til þess. Og ég vil nú spyrja hv. 6. þm. Reykv., hvers vegna hann kom því ekki til leiðar, meðan hann hafði sterkari aðstöðu í bæjarstjórn Reykjavíkur en hann hefur nú, að á þessum stað væri komið upp samvinnubyggð, sem væri algerlega að rússneskum sið. Á þessum stað er mikið tún, stórt fjós, miklar hlöður og annað, sem nauðsynlegt má telja, svo að þarna hefði sennilega verið ódýrara á Korpúlfsstöðum en á nokkrum öðrum stað að koma upp stórbúi, þar sem fjöldi manns væri í einu húsi og ynni undir einni stjórn. En þetta hefur ekki verið gert.

Ég álit óheppilegt, að ekki sé reynt að fá úr þessu skorið, hvort samvinnubyggðir eftir rússneskri fyrirmynd geta ekki átt við hér á landi. Ég hef þess vegna lagt til, að í þessu efni væri beitt fyllstu sanngirni gagnvart þeim, sem beita sér fyrir þessum nýju trúarbrögðum í landinu, þannig að þeir fái sjálfir að vinna að framkvæmd á þessari tilraun undir eftirliti nýbýlastjórnar. En ef þetta er ekki gert, ef nýbýlastjórn, skipuð eins og hún nú er, mönnum, sem eru með gömlu formunum, færi að velja stað og byggja býlin, þá hefur þessi tilraun ekki gildi. Hún hefur ekki gildi, nema talsmönnum hinna nýju trúarbragða sé gefið fullkomið vald til þess að ráða, velja staðinn og velja fólk. Þessu verður að vera komið þannig fyrir, að þeir geti ekki komið fram á eftir og sagt, að það hafi verið brotnar á þeim reglur, og vona ég, að hv. 6. þm. Reykv. og skoðanabræður hans sjái, að ekki er illa með þá farið og að þeir fá möguleika til að sýna trú sína í verki.

Ég verð nú að segja það, að ég hef ekki mikla trú á, að þessi tilraun takist, en ég held það sé rétt, að þeir fái að gera hana, úr því að þetta er þeirra skoðun.

Ég hef svo ekki aðra ósk fram að bera en þá, að málið fái meðferð í þinginu og verði samþykkt.

Sigfús Sigurhjartarson: Herra forseti. — Ég hef verið að velta því fyrir mér, síðan till. kom fram, á hvern hátt ég gæti sýnt þakklæti mitt í verki fyrir það mikla traust, sem hv. þm. S-Þ. sýnir mér og mínum flokki með þessari till., og fyrir allan greiða, sem hann hefur gert okkur fyrr og síðar. Ég hef verið að hugsa um, hvað manni í hans stöðu og á hans aldri kæmi vel, því að ég vil vanda vel launin fyrir þessa till. og fyrir allt það, sem hann hefur gert fyrir okkur sósíalista og okkar flokk.

Það var síður í fyrri daga, að menn gæfu próventu sína til þess að eignast athvarf í ellinni, og ég get ekki hugsað mér neitt, sem gömlum manni eins og Jónasi Jónssyni kæmi betur í ellinni en að fá öruggt athvarf, fá svo góða grafskrift og þá einnig að fá

grafhelli úr íslenzku efni á leiðið sitt. Með tilliti til þessa hefur mér dottið í hug að bera fram við síðari meðferð málsins á þingi brtt., sem sé að við till. bætist svo hljóðandi: „Enda veiti búið próventu Jónasar Jónssonar viðtöku og sjái honum fyrir athvarfi í ellinni, veiti honum heiðarlega grafskrift og leggi grafhelli úr íslenzku efni á leiði hans.“

Ég mun ekki leggja till. fram á þessu stigi málsins, en mun gera það síðar í þakklætisskyni fyrir þá umhyggju, sem hv. þm. S-Þ. ber fyrir flokki mínum, og það traust, sem hann ber til hans.

Flm. (Jónas Jónsson): Ég álit heppilegt, að þessi tilraun, sem ég sting hér upp á, sé gerð af þessum flokki, og hef ég snúið mér að þeim málsvara flokksins, sem mest er við kenningar hans riðinn. Ég vil ekki blanda mér í viðbótartill. hv. 6. þm. Reykv. eða hvaða laun hann ætlar mér, en vil benda honum á, að þar sem ég, eins og hann, fæ dagkaup sem þm., verður það að fara eftir mati þingsins, hvort því finnst einhver sérstök umbun koma til greina. Ég vil ekki ræða um þetta nú, því að þessi umbun kemur ekki fram, fyrr en býlin hafa verið reist og fyrr en ávöxtur er fenginn.

Ég get þó aðeins farið nokkrum orðum um það, hvernig þessi mál horfa við. Þetta er ekki alveg eins einfalt og þessir menn vilja vera láta. Flokkur hv. 6. þm. Reykv. er í mörg ár búinn að svívirða bændastétt landsins og halda því fram í ræðu og riti, að íslenzkir bændur, sem í dreifbýlinu búa, lifi eins konar lægra lífi, þeir séu utan við menninguna og tækni þeirra við búskapinn sé svo frumstæð, að hún þoli ekki samanburð. Því er haldið fram af Halldóri Kiljan Laxness, að matvörur, framleiddar af þessum bændum, séu óætar. Við þekkjum lýsingar hans af kjötinu, smjörinu og mjólkinni, í stuttu máli, það er búið að dengja yfir bændastéttina alls konar svívirðingum. Bændur eiga enga framtíð að eiga fyrir sér og það sé ekki annað við þá að gera en að taka þá upp og setja þá niður nærri bæjum og hafa þá þar sem eins konar grýlur. Þess vegna er það, að hv. 6. þm. Reykv. kemur það illa að vera tekinn á orðinu, í staðinn fyrir að þeir hafa fengið mótmælalaust að gaspra eins og þeir hafa viljað fram að þessu. Það er ástæðulaust, að þeim sé svarað öðruvísi en svo: Sýnið trú ykkar í verkunum.

Ég sé ekkert á móti því, að ég segi frá ræðu, sem Karl Sigurðsson, bóndi á Draflastöðum hélt árið 1942. Hann sagði: „Hvernig stendur á því, að þið sósíalistar farið ekki að snúast við málunum, farið að vinna eins og aðrir menn? Því farið þið ekki að taka ykkur eitthvað fyrir hendur, gera út, reka búskap eða eitthvað annað og hættið að kjafta?“ Hann benti á það grunna og stanzlausa kjaftæði, sem flokkurinn heldur uppi fyrir hinum vinnandi stéttum landsins, og svo hið dæmalausa máttleysi, sem kemur fram hjá þessum mönnum, þar sem þeir eiga að taka til hendinni.

Hv. 6. þm. Reykv. hefur ekki sýnt sína miklu trú í verkinu, þegar hann skipaði meiri hl. bæjar-

stjórnar Reykjavíkur fyrir nokkrum árum. Honum var í lófa lagið að skapa samvinnubyggð. Hann hefði getað komið upp fjölda heimila. En hann vissi, að allt, sem flokkur hans hefur sagt um þetta, var markleysa. Þess vegna lyppaðist hann niður með Korpúlfsstaði, og þess vegna er það, að hann leggur á flóttu nú. Hann þorir ekki að taka á sig ábyrgðina í þessu máli. Hv. 6. þm. Reykv. ætlast framvegis til, að búskapurinn sé rekinn upp á gamla mátann, en flokksmenn hans ætla bara að halda áfram að svívirða bændurnar. Nú verða þeir annað hvort að gera, að taka að sér að gera þessa tilraun eða hætta að svívirða bændurnar.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 26:6 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu:

já: PM, SigfS, SG, SK, SÁÓ, SkG, StgrA, ÁS, BBen, EOL, FJ, GJ, GÍG, HÁ, HV, HermG, IngJ, JJós, JS, JJ, JörB, KTh, AJ, JPáim.
nei: PZ, SEH, StJSt, StgrSt, ÞÞ, BÁ.

ÞÞ, SB, BG, BSt, BK, GÞ, GSv, GÞG, HB, HelJ greiddu ekki atkv.

12 þm. (PO, ÁkJ, ÁÁ, BrB, EE, EmJ, EystJ, GTh, HermJ, JóhH, LJóh, ÓTh) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til fjvn. með 30:2 atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

37. Skemmtanaskattur og þjóðleikhús.

Á deildafundum 21. febr. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um þjóðleikhús og breytta meðferð á skemmtanaskatti (A. 422).

Á 31. fundi í Sp., 26. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 34. fundi í Sp., 4. marz, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 40. fundi í Sp., 28. marz, var till. aftur tekin til einnar umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Eins og hv. þm. er kunnugt, fer að líða að því, að þjóðleikhúsið verði fullgert. Skipaði fyrrv. menntmrh. n. í fyrri til þess að gera frumdrög að frv. um skipulagningu þjóðleikhússrekstrar. Í þessu frv. var gert ráð fyrir því, að þetta verði ríkisfyrirtæki og að þar af leiðandi verði ríkið að ráða nokkuð mikinn hóp af fastlaunuðum mönnum til þess að starfa við þjóð-

leikhúsið. Um þetta er engin ákvörðun tekin í l. frá 1923, en það stendur opið, með hverjum hætti leikhúsið verði rekið, m. a. hafði fyrrv. stjórn aðeins látið rannsaka málið, en það hafði ekki verið rætt í blöðum eða á mannfundum. Þar af leiðandi þótti mér ástæða til, að málið væri lagt fram fyrir þjóðina, áður en ákvörðun væri tekin um það. Það er þess vegna ekki nema um tvennt að gera, annað hvort að þjóðleikhúsið verði samvinnufyrirtæki leikara eða rekið sem opinbert fyrirtæki. Nú munu ýmsir menn hér í bænum, ekki sízt í hópi leikaranna, hafa hugsað sér, að það væri hentugt, að þetta yrði ríkisfyrirtæki og að skemmtanaskatturinn rynni í rekstur þjóðleikhússins. Skemmtanaskatturinn er töluvert miklir peningar eða um 1½ millj. kr. á ári. Þessi skattur kemur alls staðar að af landinu, en þó sérstaklega úr kaupstöðum og þéttbýli, og framan af var óánægja yfir því hjá ýmsum mönnum utan Reykjavíkur að vera skattskyldir í þetta hús, en þó mundi sú óánægja verða meiri, ef hugsað væri til, að allar skemmtanir úti um land yrðu skattskyldar í rekstur þjóðleikhússins. Ég vil benda á það, að t. d. Akureyri borgar nú 140 þús. kr. í skatt af sínum skemmtunum og hinir kaupstaðirnir hlutfallslega jafnmikið. Ég álit, að þessi leið, sem mun hafa vakað fyrir þeirri n., sem fyrrv. menntmrh. skipaði, að þessar tekjur allar renni til rekstrar þjóðleikhússins. Ég get ekki séð, að í því sé nokkur heil brú. Það er mikið átak, sem þjóðin er búin að gera með því að borga skemmtanaskattinn í þetta hús, en hún hefur staðið saman um þetta. En ef t. d. kaupstaðir eins og Akureyri og Ísafjörður eiga að greiða 200 þús. kr. á ári í rekstur þjóðleikhússins hér í Reykjavík, þá leiðir það af sjálfu sér, að þessir báir standa mjög höllum fæti. Hver leiksýning hjá þeim og hver skemmtun fer þá ekki í það að koma upp myndarlegu húsi, heldur í rekstur þess.

Ég er búsettur hér í bænum, og það er ekki mín löngun að spilla fyrir bænum, sem ég er í, en það verður að hafa hóf á hverjum hlut. Ég held, að hin mikla aðsókn til Reykjavíkur mundi aukast stórlega, ef því yrði bætt ofan á annað, að daglegum rekstri skemmtanalífsins í Reykjavík yrði haldið uppi með því að skattleggja allan slíkan rekstur utan Reykjavíkur. Ég hef þess vegna lagt til, að hafður verði á þessu annar háttur, sem sé sá, að skemmtanaskatturinn verði áfram í sama horfi og nú og honum verði varið til þess að styðja leikhúsbyggingar og samkomuhúsbyggingar í kaptún-um, kaupstöðum og í sveitum. Þetta er fullkomlega réttlátt. Það er búið að styrkja Reykjavík í 25 ár, svo að það er bezt, að Reykjavík fari að styðja aðra. Svo bezt farnast okkar þjóð, að jafnvægi sé, ekki aðeins milli kaupstaða, heldur alls staðar. Mætti þá koma upp nokkurn veginn samsvarandi samkomuhúsum. Það er alveg leitun á góðum samkomuhúsum úti um land, og raunar hér í Reykjavík líka, og er furðulegt, að hér skuli ekki vera betra leikhús en Íðnó, sem góðir iðnaðarmenn reistu fyrir 50 árum og var þá gott og myndarlegt hús.

Öll sanngirni virðist mér mæla með því, að haldið verði áfram að reyna að koma upp samkomuhúsum úti um land, og hér í Reykjavík verði svo þjóðleikhúsið rekið sem nokkurs konar samvinnufyrirtæki leikaranna undir umsjón ríkisins. Allir hljóta að sjá, að miklu munar fyrir leikarana, sem búa nú við hin óhagstæðustu kjör, að fá stórt og gott hús og geta haft mikið fé upp úr því að leigja þar eitthvert húsrúm. Í þjóðleikhúsinu eru mörg herbergi af ýmissi stærð, og hefur t. d. tónlistarskólinn verið þar til húsa undanfarið. Ef nú félag leikara tæki að sér rekstur hússins, þá kæmi til greina að taka leigu fyrir það, en þess hefur húsaleigunefnd ekki krafist, meðan húsið er í smíðum. Ekki er gert ráð fyrir nema þrem leikkvöldum á viku, og er þá sjálfsagt að hafa kvikmyndasýningar, söngskemmtanir eða fyrirlestra hin kvöldin, þannig að húsið getur gefið mikið fé auk þess, er kæmi í húsaleigu. Ég hef heyrt, að komið gæti til greina að hækka skemmtanaskattinn um helming og skipta honum milli hússins og leikara, en það finnst mér óviturlegt, því að skatturinn er þegar nógu hár, og einkennilegt finnst mér, ef leikarar eiga að hafa föst laun. Það eru næg dæmi um leikara, sem stund að hafa list sína án þess, og það svo vel, að næstum er útilokað, að betri fáist, þótt föst laun hefðu. Má sem dæmi benda á Jens B. Waage, Guðrúnu Indriðadóttur og Stefán Guðmundsdóttur. Jafnvel í Kaupmannahöfn, sem er fast að milljónar bær og á mikið af gömlum leikhúsum, þá hefur alltaf á undanförnum árum verið mikið deiluatíði í þinginu, hvort Danir hefðu efni á að halda við rekstri konunglega leikhússins sem ríkisstofnunar. Ég vildi nú óska, að málið gengi til n. Fyrir mér vakti fyrst og fremst að gefa þær upplýsingar í málinu, sem gagna mættu þingi og þjóð.

Hannibal Valdimarsson: Herra forseti. Hv. þm. S-Þ. leggur hér til, að heimild verði veitt til þess að leigja Leikfélagi Reykjavíkur þjóðleikhúsið og fela félaginu rekstur þess, og í annan stað leggur hann til, að skemmtanaskattinn verði varið til þess að reisa samkomuhús utan Reykjavíkur. Það er vissulega þess vert að athuga, hvernig haga beri rekstri þjóðleikhússins, þannig að leikarar geti í framtíðinni búið við betri skilyrði en undanfarið hafa verið fyrir hendi. Það er raunar aðdáunarvert, hvað leiklistin hefur staðið með miklum blóma, þar sem eingöngu hefur verið um tómstundavinnu að ræða, og því æskilegt að geta bætt kjör leikaranna, sem fórnað hafa miklu í þágu þjóðarinnar með menningarstarfsemi sinni. Það er raunar ekkert á móti því að heimila Leikfélagi Reykjavíkur rekstur þjóðleikhússins, ef þessi félagsskapur væri nægilega öflugur til þess, en mig grunar, að hér sé verið að reisa félaginu hurðarás um öxl, ef það á að taka við þeirri stofnun, sem þjóðin hefur verið á annan áratug að reisa. Margir telja sjálfsagt að hafa að einhverju leyti kvikmyndasýningar í húsinu. Ég býst þó við, að salurinn sé ekki vel til þess fallinn. Hann er breiður og stuttur og geysi-

hár og að öllu leyti óhagstæður til slíkrar notkunar að minni hyggu. Því held ég, að kvikmynda-sýningar verði þar erfiðar.

Ég hef hér á þessu þingi borið fram till. um að þjóðnýta allar kvikmyndasýningar, og tel ég, að samþykkt þeirrar till. sé leiðin til að leysa þetta mál. Hér í Reykjavík ætti að afhenda eitt kvikmyndahúsið þeim aðila, er ætti að standa undir rekstri þjóðleikhússins. Viðvíkjandi skemmtanaskattinum þá er það næsta ósanngjarnt að taka skattinn af öllu landinu, þar sem hann rennur til húsbýggingar í Reykjavík. Þjóðleikhúsið verður fyrst og fremst fyrir Reykvíkinga og ætti því að vera reist fyrir fé, sem aflað er innan lögsagnarumdæmisins. Aftur á móti mælir ekkert á móti því, að skemmtanaskattur hefðan úr Reykjavík renni til þjóðleikhússins. En ef betur þyrfti að búa að hag þjóðleikhússins, þá ætti það að vera gert af hagnaði af kvikmyndahúsum, sem rekin væru af ríkinu, og ætti að afhenda þjóðleikhúsinu eitt kvikmyndahús til afnota. Úr samkomuhúsaþörfinni úti um landið ætti svo að bæta með því að reisa ríkisrekin kvikmyndahús, sem reist yrðu fyrir það fé, sem fengið hefur af rekstri þeirra kvikmyndahúsa, sem þegar hafa verið tekin í þjónustu ríkisins. Þetta held ég, að sé bezta lausnin á þessum málum, og ættu menn því að sameinast um till. mína um þjóðnýtingu kvikmyndahúsa. Með því er tryggður hagur þjóðleikhússins og bygging samkomuhúsa víðs vegar um landið. Þá gætu Reykvíkingar haft sinn eigin skemmtanaskatt, hvort sem hann fer til að reisa æskulýðshöll eða verður varið til leiklistar, er fyrst og fremst komi Reykvíkingum að gagni.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 26 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dag-skrá tekin framar.

38. Samvinna ísl. þegna við Þjóðverja.

Á deildafundum 7. marz var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um skýrslusöfnun um mál íslenskra þegna, sem sakaðir hafa verið um samvinnu við Þjóðverja í síðustu styrjöld gegn hagsmunum Dana og Norðmanna (A. 489).

Á 35. fundi í Sp., 11. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Gísli Jónsson): Herra forseti. — Ég hef borið hér fram á þskj. 489 till. til þál. um skýrslusöfnun um mál þeirra íslenskra þegna, sem sakaðir hafa verið um samvinnu við Þjóðverja í síðustu

stýrjöld gegn hagsmunum Dana og Norðmanna og hlotið fyrir það álitshnekki, margvísleg óþægindi, fangelsanir, frelsisskerðingar, misþyrmingar og líflát án dóms og laga. Þykir mér rétt að gera hér nokkra grein fyrir því, að ég tel rétt og skylt, að hv. Alb. láti þetta til sín taka.

Eins og öllum almenningi er kunnugt, hertóku Þjóðverjar Danmörku og Noreg þann 9. apríl 1940. Sátu þeir með her í báðum þessum löndum, þar til í byrjun maí 1945, að þeir höfðu beðið fullan ósigur á öllum vígstöðvum.

Norska þjóðin veitti innrásarhernum snarpa mótstöðu, sem mun verða rómuð um aldir, en hún var brátt yfirunnin — þó tókst henni að koma konungi og stjórn úr landi og halda uppi stjórnarfaralegri andstöðu gegn hernáminu öll stýrjaldararín frá öðru landi. Heima fyrir tókst aldrei almenn samvinna milli þýzka hersins og norsku þjóðarinnar, heldur aðeins á milli hans og nokkurra kvíslinga, eins og Norðmenn nefndu alla þá menn frá upphafi, sem samvinnu höfðu við Þjóðverja. Og stjórinn, sem sat í útleigð, notaði hvert tækifæri til þess að hvetja þjóðina til andstöðu og spellvirkja og studdi hana í því á allan hátt.

En þessu var allt öðruvísi farið með dönsku þjóðina.

Tveimur dögum áður en innrásin hófst, voru allar danskar hafnir fullar af friðsömum þýzkum verzlunarskipum af öllum stærðum. Þau áttu aðeins eitt sameiginlegt — þau voru öll hlaðin kolum á þilfari. Almennigur skildi ekkert í þessu, að skyndilega voru hundruð skipa frá ófriðarþjóð komin fyrirhafnarlaust inn í landið, og það var enn torskildara, hvað þjóðin ætti að gera við öll þessi kol. Tveim dögum síðar var blæjunni lyft. Þá streymdu þúsundir þýzka hermanna upp úr lestum þessara sömu skipa, og þúsundir smálesta af hergögnum fylgdu á eftir. Samtímis svifu herflugvélahópar yfir landinu, en herbífreiddar og brynvarðir skriðdrekar æddu inn í það eftir vegunum. Svo að segja engin mótstaða var veitt innrásarliðinu, og sól var ekki fyrr á lofti þennan morgun en þjóðin fékk fyrirskipun frá æðstu stjórn landsins að sýna herliðinu kurteis og vináttu í öllum viðskiptum og öllu viðmóti og forðast alla árekstra. Nú gekk þess enginn lengur dulinn, að varðmenn þjóðarinnar hlutu að hafa vitað um allan undirbúning, hött ekkert væri að gert, og að samvinna og samúð með innrásarhernum og þýzku þjóðinni í heild þótti á þeirri stundu langsamlega æskilegasta framkoman vegna heiðurs og hamingju dönsku þjóðarinnar.

Tímarnir liðu og Þjóðverjar fóru sigurför með heri sína úr einu landi í annað. Því stærri sem sigur þeirra varð, því meiri grimmd sem þeir beittu varnarlausar þjóðir, því meira blóði sem þeir úthelltu, því háværari urðu fyrirmæli dönsku stjórnarvaldanna um að halda sem beztum friði við herinn þar í landi. Árangurinn varð líka sá, að hvergi var jafngott samkomulag á milli þýzka hersins og íbúanna og einmitt í Danmörku, enda notuðu Þjóðverjar þetta óspart í áróðri sínum, þar sem þeir

ávallt og ævinlega bentu á Dani sem fyrirmyndar-sambýlisþjóð.

Það var ekki fyrr en Þjóðverjar fóru að fara halloka í stýrjöldinni, að sambýlið fór að versna. Fyrirbætur og fyrirskipanir stjórnarvaldanna hafa ekki lengur sama mátt og fyrr. Nú rísa upp frelsishetjur, sem verða æ fleiri, því meira sem hallar á ógæfuhlið þýzka hersins. Spellvirki og hefndarráðstafanir ganga á víxl, og stjórinn fær ekki við neitt ráðið, því að frelsishetjurnar hafa nú tekið að sér að stjórna landinu og verja heiður þess og hamingju. Tortryggni og hatur gýs upp á milli manna, sem eru með eða móti frelsishetjunum eða jafnvel aðeins hlutleysingar í þessum hildarleik. — Þannig er ástandið í landinu að morgni þess 5. maí 1945, þegar kirkjuklukkurnar hringja frið yfir landið, friðinn, sem allur heimurinn hafði þráð í meira en fimm löng og erfið ár.

En sólin er ekki komin í hádegisstað — hljómur kirkjuklukkanna ekki þagnaður, þegar nýr ófriður dynur yfir, nýjar hörmungar hranna sig upp og falla yfir þjóðina með enn meiri þunga en nokkru sinni fyrr. Og það eru frelsishetjurnar, sem hafa forystuna. Þúsundir saklausra manna eru fangelsaðir og ákærðir fyrir samvinnu við Þjóðverja gegn hagsmunum þjóðarinnar. Þeir eru hæddir og hrjáðir, sumum er misþyrmt og aðrir líflátnir, og allt án dóms og laga. — Og enn réð stjórinn engu. Menningin, sem fengu kjarkinn til þess að rísa upp á móti óvininum í þann mund, sem honum var að blæða út, tóku sér þann rétt að gera allt í senn: að ásaka, dæma og fullnægja dómnum. Valdið og vopnið voru þeirra einu lög.

Íslendingar, búsettir í Danmörku, fóru ekki varhluta af þessu æði. Guðmundur Kamban rithöfundur var fyrsta fórnin. Þegar hann rís upp vopnlaus og varnarlaus og neitar að láta handtaka sig saklausan og fara með sig sem glæpamaður, er hann fyrirvaralaust skotin í augu dóttur sinnar. Öll meðferð á jarðneskum leifum hans, unz hægt var að fá þær afhentar, er þann veg, sem ekki sémir menningarþjóð.

Næsta fórnin er 17 ára drengur, sonur Gunnars Hallssonar kaupmanns. Hann er hrífsaður hræddur og grátandi úr örmum móður sinnar, þar sem hann er einn með henni heima. Bætur hennar og fullyrðingar beggja um það, að barnið sé alsaklaust, fá engan hljómgrunn. Með byssum, beindum í hjartað, er hann hrakinn upp á flutningabíl, meðal annarra sakborninga, og síðan er ekið með hópinn áleiðis á lögreglustöðina. Það er ekki verið að sýna þá mildi að fara stytztu leið eða þræða fámenustu göturnar. Nei, það er ekið götu úr götu, þar sem mannfjöldinn er mestur, og allan tímann eru þessi saklausu, óhamingjusömu fórnardýr villimennskunnar hrædd og hrjáð af fjöldanum. Þeim er fyrirskipað að þola allar raunir að viðlögðu lífláti, fyrirskipað að halda höndunum uppi yfir höfði sér tímum saman. Það er sama, hvort kastað er í þá öþverra eða hrækt á þá, allt ber að þola möglunarlaust. Þegar drengurinn, magnþrota og yfirbugaður

af slíkri meðferð, lætur annan handlegginn síga úr fyrirskipaðri stellingu, er hann skotinn til bana. Dögum saman fá foreldrarnir ekkert svar við fyrirspurnum um afdrif drengsins. Og það er hending ein. að lík hans finnst og þekkt innan um fjölda annarra, sem farið hefur verið með á sama hátt.

Nær heill tugur annarra Íslendinga er fangelsaður og frelsi sviptur um lengri eða skemmri tíma, þar á meðal Gunnar Hallsson ásamt eldri syninum. Munu báðir enn vera í haldi. Nokkrir eru sóttir um borð í Esju. Vikum og mánuðum saman er þeim haldið í fangelsi, án þess að mál þeirra fáiast tekin fyrir og dæmd. Munu flestir þeirra hafa reynt alsaklausir af öllum ákærum. Hef ég hér í höndunum framburð þessara manna. En sú saga öll er svo sorgleg og svo viðbjóðsleg, að ég tel það engan veginn sæmandi að lesa hér á hv. Alþ. dæmin, sem sýna gleggst, hvernig ástandið í þessum málum hefur í raun og veru verið. — Þó tel ég rétt að geta þess hér, að af þessum mönnum eru teknar myndir til geymslu fyrir glæpamannasafn Dana, þar sem þeir eru merktir alveg sérstaklega sem íslenzkir glæpamenn. Er að sjálfsögðu nauðsynlegt að fá þessi gögn afnumin úr eign þeirra og eyðilögð. — Þá er, eftir því sem mér er kunnugt um, einn Íslendingur fangelsaður fyrir það eitt, að hann hefur haft á hendi verkstjórn fyrir danska skipasmíðastöð, sem gerði við skip fyrir Þjóðverja. Í 11½ mánuð er honum haldið í fangelsi. Öll meðferð á honum minnir á miðaldamenningu og miðaldagrímmd. Þegar loksins tími er til að sannfærast um það, að maðurinn er alsaklaus, er hann látinn laus og þar með álitíð, að réttlætinu sé fullnægt. Afsakanir eða bætur fyrir heils árs fangelsi, misþyrmingar og smán, virðast vera algert aukaatriði í hinu nýja réttarfari þessarar þjóðar, sem þó stóð einna fremst í allri menningu fyrir stríð.

Ég hef átt þess kost að kynnst persónulega öllum þeim gögnum, sem fyrir liggja í sambandi við ákæru á Guðmund Kamban.

Fyrirv. hæstv. utanrrh. mótmælti samstundis verknáðinum og fyrirskipaði sendiráðinu í Kaupmannahöfn að fá málið rannsakað og senda fullkomnar skýrslur hingað til stjórnarinnar um allan gang þess.

Í réttarfarsskýrslunni, sem send er dómsmnrn. danska og er eitt auðvirðilegasta gagn, sem hugsagt getur í morðmáli, er gerð tilraun til þess að réttlæta verknáðinn með því, að upplýst þyki, að Kamban hafi haft samvinnu við Þjóðverja á eftirfarandi hátt — gegn hagsmunum dönsku þjóðarinnar:

1. Haldið fyrirlestra í danska útvarpið eftir 29. ágúst 1943.
2. Skrifað ritgerð um söl fyrir Þjóðverja 1944, sem gerði þeim mögulegt að seðja allan herinn og alla hina sveltandi Evrópu.
3. Og fyrir þessi glæpsamlegu störf hafi hann orðið uppvis að því að taka laun frá Þjóðverjum.

Í bók, sem kom út í Kaupmannahöfn 1945, um danska útvarpið á styrjaldartímabilinu, þar sem mjög hörðum orðum er farið um allan þann fjölda

danskra þegna, sem þátt tóku í starfsemi þess eftir 29. ágúst, er þess getið, að Kamban hafi á árunum 1943—45 haldið alls 3 fyrirlestra í danska útvarpið af 311 fyrirlesturum, sem haldnir eru þar á þessu tímabili af ekki færri en 100 vísindamönnum, listamönnum og öðrum andans mönnum dönsku þjóðarinnar. Öll þessi erindi Kambans voru eingöngu bókmenntalegs eðlis og fjarri því að fela í sér snefil af áróðri fyrir Þýskaland. enda er beinlínis á það bent í þessari bók, að Þjóðverjum hafi þótt Kamban draga um of taum menningar Norðurlanda í erindum sínum, og þar með einnig menningar dönsku þjóðarinnar, og því hafi þeir orðið að strika út úr erindum hans ýmis ummæli, er snertu þetta efni.

Hvað viðvíkur þeirri ákæru, að Kamban hafi skrifað ritgerð um söl, þá er það rétt, að eitt af síðustu verkum hans er langt vísindarit um þessa sjávarplöntu. Ég hef átt þess kost að lesa þetta verk. Verður ekki annað séð en að hann hafi fyrst og fremst haft í huga að skrifa hér vísindarit, er hann síðar gæti varið sem doktorsritgerð við háskóla. Ritgerð þessi er þrungin af þeirri aðdáun, sem Kamban hafði á íslenzku þjóðinni fyrir þrautseigju hennar og þol að komast yfir alla þá erfiðleika, sem yfir hana dundu á mesta hörmungartímabili hennar, sem m. a. Danir áttu ekki svo lítinn þátt í að skapa, með verzlunareinokun, kúgun og skilningsleysi á högum hennar á þeim tímum. Einmitt vegna þess, að ritgerðin er byggð upp á hinum hárnákvæmu rannsóknnum Kambans á þjóðlífi Íslendinga, verður hún hvort tveggja í senn, þrungið ádeilurit á dönsk stjórnarvöld þeirra tíma, og brennandi hvatningarorð til Íslendinga um það, að standa nú saman, unz fullkominn skilningur er fenginn. Hitt hefur víst engum manni dottið í hug í alvöru, og ekki einu sinni Dönum sjálfum, að þótt íslenzka þjóðin gæti fyrr á öldum forðað sér frá hungri að einhverju leyti með því að tína og éta söl á þeim tímum, þegar dönsk einokun og dönsk kúgun hafði sogið úr henni merg og blóð, að þá væri það leikur einn fyrir Þjóðverja, úr því að þeir ættu nú í ritgerð þessari lykilinn að leyndarmáli, að metta allan hinn sveltandi her og alla Evrópu á þessum einstæða sjávargróðri. Það reyndist líka svo, að eftir að rétturinn hafði kynnt sér þetta verk, þótti ekki stætt á því að nota það sem ásökunarefni.

Um þriðja og síðasta ákæruatriðið, að Kamban hafi tekið á móti fé frá Þjóðverjum fyrir verk sín, skal aðeins farið nokkrum orðum.

Í fyrsta lagi voru menn beinlínis hvattir til þess af stjórnarvöldunum að hafa vinsamleg viðskipti við herinn og þýzku þjóðina, eins og ég hef áður minnst á. Meginhlutinn af iðnaði, landbúnaði og verzlun dönsku þjóðarinnar byggði bókstaflaga tilveru sína á styrjaldarárunum á þessum viðskiptum og það svo, að án þeirra gat þjóðin á engan hátt framfleytt lífinu, svo lengi sem hernámið varði. Það gat því ekki verið meiri sök að taka greiðslu fyrir hlutlausar bókmenntir en fyrir svinslæri, smjör og að ég nú ekki tali um framleiðslu alls konar vopna í þágu hersins. En á þessu lífði þjóðin almennt.

Í öðru lagi voru það danskir áhrifamenn, sem beinlínis neyddu Kamban til þess að leita sér tekna hjá Þjóðverjum, sem aldrei voru þó meiri en svo, að þær dugðu ekki honum og fjölskyldunni nema að litlu leyti til að draga fram lífið í eitt ár.

Í aldarfjórðung hafði Kamban lifað og starfað í Danmörku, svo að segja óslitið. Flest verk sín hafði hann fengið gefin þar út, mörg af leikritunum tekin þar til sýningar á beztu leikhúsunum og sjálfur verið í þjónustu Dana sem leiðbeinandi um leiklist. Hann fór aldrei leynt með það allan þennan tíma, að hann var sannur Íslendingur, unni fram- ar öllu öðru frelsi lands síns og mat heiður þess og gæfu framar öllu öðru. Langsamlega stærstu og flestu árekstrarnir, sem urðu á milli hans og danskra áhrifamanna, og þeir voru stundum hvorki fáir né smáir, stöfuðu af því, hversu fast hann hélt á rétti þjóðar sinnar og hversu mjög hann mat forna menningu hennar. Og því er það, að þegar íslenzkir stúdentar og menntamenn, búsettir í Danmörku, senda mótmæli gegn sambandslitunum, sem lýst var hér yfir á Alp. haustið 1943, að fram skyldu fara að l. 1944, þá var Kamban ekki í þeim hópi. Þvert á móti hóf hann þá baráttu í Danmörku fyrir skilnaðinum. Einmitt þá tekur hann sig til og þýðir úrval af ljóðum íslenzkra skálda yfir á danska tungu, eitt hið mesta snilldarverk og bókmenntaafrek, til þess að sýna dönsku þjóðinni, hversu föstum fótum menningin hafi jafnan staðið á Íslandi og standi enn. Hér eru þýdd 45 úrvalsljóð 11 frægustu skálda og andans manna þjóðarinnar. Það hefst á sálmi Hallgríms Péturssonar, „Allt eins og blómstrið eina“, og lýkur á einu af Kambans síðustu ljóðum, „Arinbjörn prestur“. — En nú bregður svo við, að fyrri útgefendur hans, sem biðu jafnan óbreyju- fullir eftir hverri bók frá honum, vilja ekki gefa út þetta snilldarverk. Nú verður að leita til Ejnars Munksgaard og fá aðstoð frá Dansk-íslenska félaginu til að koma bókinni út. Samtímis eru einnig lokað fyrir honum öll leikhús, sem áður stóðu honum opin, og sambönd hans við menningarstofnanir, sem Danir réðu yfir, eru öll bókstaflega slitin. Eins og allir aðrir, er hann fangi í þessu landi, landi, sem neitar honum um að lifa, af því hann metur og elskar meira sína eigin þjóð en þá þjóð, sem hann dvelur með, og vill í engu skerða hennar rétt.

Af öllum þeim gögnum, sem fyrir liggja, er bert, að fram að þessum tíma hefur Kamban engin viðskipti haft við Þjóðverja. Það er ekki fyrr en eftir að allt þetta hefur skeð, að hann neyddist til þess að selja verk sín til þeirrar þjóðar, sem situr yfir rétti Dana. Honum er þetta mjög um geð, en hann á einskis annars úrkost, nema að draga úr baráttunni fyrir fullu frelsi þjóðar sinnar, og það er honum á engan hátt að skapi, svo heilsteyptur sem hann var.

Íslenska þjóðin á kröfu á því að fá það að fullu upplýst, hvaða raunverulegar ástæður voru fyrir handtöku og vígi Kambans, hvort það er samvinna við Þjóðverja, ást hans á nazisma, löngun til að

gera dönsku þjóðinni ógagn eða ást hans á Íslandi, þor hans og vilji til að halda hátt uppi merki þjóðar sinnar, þegar henni reið mest á. Hér á landi hefur danska stjórnin viðurkennt opinberlega, að engar ástæður hafi verið fyrir hendi, er réttlæti þennan verknað. Hér biður hún opinberlega afsökunar á óhappinu, eins og hún kallar það, og tilkynnir, að lífeyrir verði greiddur ekkju hans. Í Danmörku er þessu margneitað og almenningur þar látinn trúna því, að hann hafi verið sekur fundinn.

Það er báðum þjóðum hollast, að blájunni sé svipt af öllum þessum málum og sannleikurinn gerður kunnur í báðum löndunum.

Ég hef heyrt því haldið fram, að Íslendingar í Danmörku hafi ekki orðið verr úti en sá stóri hópur danskra þegna, sem orðið hefur fyrir sömu meðferð af hálfu frelsishetjanna dönsku. Það kann vel að vera, að svo sé, en það er einkamála dönsku þjóðarinnar, hvernig hún gerir þau mál upp innbyrðis. Hitt er metnaðarmál vort og skylda að geta réttar íslenzkra þegna og heiðurs þeirra lífs og líðinna.

Mér er aðeins kunnugt um einn íslenzkan þegn, sem beittur hefur verið frelsisskerðingu í Noregi og sakaður um glæp gegn norsku þjóðinni. Ég skal hér ekkert fullyrða um sekt hans eða sakleysi. En vegna þess, að mjög hefur verið dregið í efa, að málsmeðferðin gegn honum hafi farið að alþjóðalögum og verið norskum yfirvöldum til sóma, er sjálfsagt og skylt að fá einnig þetta mál að fullu upplýst. Í sambandi við þetta vil ég geta þess, að mér hefur borizt sú fregn, að norski sendiherrann hér liti svo á, að í þáttill. felist afsökun í garð norsku þjóðarinnar fyrir líflát íslenzkra þegna án dóms og laga. Ég get ekki fallizt á þennan skilning, og þykir mér rétt að gefnu tilefni að taka hér fram, að þannig ber ekki að skilja till., enda sjálfsagt fyrir þá n., sem fær till. til athugunar, að breyta orðalagi þannig, að hún verði á engan hátt misskilin.

Íslendingar hafa verið fúsastir allra þjóða til þess að leggja fram sinn skerf til viðreisnar menningunni í Evrópu og til bjargar þeim, sem styrjöldin hefur sært og hrjáð. Þeir greiddu fyrstir allra þjóða sinn skerf til alþjóðahjálparstofnunarinnar, og þeir létu þau sorglegu atvik, sem ég hef lýst hér að framan, ekki hamla sér frá því að veita skjóta og drengilega hjálp þegnum þeirra þjóða, sem sök áttu hér á, og er það vel. En þess er þá einnig að vænta, að oss skorti ekki þrótt og drenglyndi til að halda uppi að fullu rétti þeirra þegna vorra, sem brotið hefur verið gegn, þótt af stærri þjóðum og voldugri sé.

Ég leyfi mér að leggja til, að þáttill. verði að lokinni þessari umr. vísað til hv. utanrnm., og vænti þess, að hún leggi til, að till. verði samþ., sem og, að hv. þm. allir geti einnig fallizt á það — og greiði henni atkv.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 29 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til utanrnm. með 32 shlj. atkv.

Á 58. fundi í Sp., 23. maí, utan dagskrár, mælti

Gísli Jónsson: Herra forseti. Þann 11. marz s. l. var vísað hér til 2. umr. og utanrnm. þáttill. á þskj. 489, um skýrslusöfnun um mál íslenskra þegna, sem ásakaðir hafa verið um samvinnu við Þjóðverja í síðustu styrjöld gegn hagsmunum Dana og Norðmanna. Hefur ekkert heyrt frá n. síðan. Í sambandi við þetta mál vil ég upplýsa, að ég hef síðan fengið urmul af alls konar upplýsingum frá viðkomandi aðilum, og vil ég, áður en þessu þingi slítur, lesa upp bréf, sem ég hef fengið í sambandi við þetta mál. Það er ósk mín, að hæstv. forseti taki þessa þáttill. á dagskrá á næsta fundi og fái efnislega afgreiðslu hennar, áður en þingi slítur. Ég tel, að það væri hvort tveggja sómi íslenzku þjóðarinnar og stórkostlegt hagsmunamál þeirra manna, sem hlut eiga að máli. Þetta bréf er frá móður eins af þeim aðilum, sem hafa orðið fyrir morði í sambandi við þetta mál. Bréfið hljóðar þannig, með leyfi hæstv. forseta:

Kaupmannahöfn, 27. apríl 1947.

Herra alþingismaður Gísli Jónsson,
Reykjavík.

Hér með leyfi ég mér að senda yður skýrslu um handtöku sonar míns og þær misþyrmingar, sem síðar leiddu hann til dauða. Þetta átti sér stað á Maglegaardskólanum dagana 5.—6. maí 1945.

Þann 5. maí 1945 var Karl, sonur minn, handtekinn, þar sem hann var á skemmtigöngu úti á Ordrupveginum. Það var maður á mótorhjól, sem handtók hann fyrir það að vera nazisti, en síðan komu fimm frelsisvinir og fluttu hann til Maglegaardskólans.

Sjónarvottur skýrir svo frá:

Ungum manni, eða ca. 16 ára dreng, sem stóð við hliðina á mér í margar klukkustundir, var m. a. misþyrmt á þann hátt af varðflokkunum, sem skiptust á, að hann var látinn halda höndum upp-réttum lengstan tímann, og þegar hann af eðlilegum ástæðum lét hendurnar síga dálítið við og við var hann sleginn í bakið og á olnbogana með skammyssuhlaupum, og hann hlýtur að hafa verið barinn til óbóta, því að þeir slógu mjög fast.

Fyrir hádegi á sunnudag fékk hver okkar þykka rúgbrauðssneið án smjörs eða álegs auk dálitils vatnssopa, sem við áttum að drekka úr sömu könnunni. Það voru konur úr D.K.B., sem framreiddu þetta, en ég vildi einskis neyta. Um klukkan 15 fengum við smurt brauð, auk þess sem við höfðum sama aðgang að drykkjarvatni og áður. Brauðið var af lélegustu tegund, en ég borðaði þó hálfa sneið — matarlystin var ekki meiri, en vatnskönnuna lét ég fara fram hjá heilsunnar vegna.

Nafnakall byrjaði um klukkan 4. Í fyrstu hélt ég, að nafnakallið stæði í sambandi við yfirheyrslur, svo að þessi skripaleikur tæki enda með lausn, en það kom brátt í ljós, að það var vegna tilfærslu okkar

að stórum flutningavögnum, sem biðu fyrir utan og áttu að flytja okkur í aðrar stöðvar.

Okkur var hrúgað í opna flutningavagna, sem auðsjáanlega höfðu verið notaðir til torfflutninga. Við vorum ca. 20 í hverjum vagni og fengum skipun um að standa með uppréttar hendur, en síðan var okkur þjappað saman í einn hnapp í miðjum vagninum, en frelsisvinur var í hverju horni með vélbyssu á lofti, reiðubúinn að hleypa af. Það úði og grúði af skríl á götunni, sem sýndi þá ótrúlegu ruddamennsku að draga á eftir sér börn. Frelsisvinirnir æstu upp lýðinn, og brátt dundu yfir hæðnis-óp, en orðið „mögsvin“ var mest notað.

Morð og manndráp.

Í fremsta vagni lestarinnar var fyrr nefndur 16 ára drengur. Hann stóð berhöfðaður fremstur í þyrpingunni, og fallega, ljósa hárið flaksaðist til í storminum. Einn frelsisvinurinn, sem stóð frammi í vagninum hægra megin, var mjög áfjáður að æsa upp lýðinn, sem stóð á gangstéttinni fyrir framan skólann. Hann kallaði m. a., að það væru eingöngu „hipodrengir“ í vagninum, og þá kváðu við óhljóð. Skyndilega kallaði einhver á gangstéttinni: „Við viljum sjá framan í smettin á þeim,“ og aðrir tóku undir. Ungi frelsisvinurinn var auðsjáanlega upp með sér af þessum undirtekum og kallaði til okkar, að við skyldum snúa „smettunum“ fram að gangstéttinni, þar sem lýðurinn stóð. En í sama augnabliki kom hann auga á ljóshærða piltinn, sem hann auðsjáanlega þekkti eftir pyntingarnar í leikfimis-salnum. Hann gleymdi fyrirskipun sinni, og gekk í staðinn að drengnum og greip í hárið á honum og dró hann hrottalega að þeirri hlið vagnsins, sem sneri að múgnum og kallaði: „Hér sjáið þið reglulegan „hipodreng“.“ Og eins og til þess að leggja áherzlu á orðið „hipodrengur“, kipti hann og rykkti hrana-lega í hárið á þessum ólánssama dreng, svo að hann hrasaði um miðaldra fanga, sem ekki var nógu fljótur að víkja til hliðar. Um leið kvað við frá lýðnum: „Skjótið hann“, og frelsisvinurinn tók þegar viðbragð og skaut drenginn, sem stóð hálfboginn og sneri bakinu að honum. Kúlan fór í gegnum mjóbakið og út gegnum brjóstið, en síðan flaug hún í brjóst miðaldra mannsins og að lokum gerði hún skinnsprettu á hálsi eins frelsisvinnarins, sem stóð til hægri aftan í vagninum.

Drengurinn hafði ekki átt neitt saman að selda við „Hipo“ fremur en við hinir. Hann var, samkvæmt því sem síðar var upplýst, tekinn sem gísl, þegar frelsisvinnirnir gátu ekki fundið þann, sem þeir leituðu að. Hann var auðsýnilega ekki margmáll, því að það eina, sem ég heyrði hann segja til andmæla við misþyrmingunum í leikfimis-salnum, var þetta: „Það er ótækt að hegna mér fyrir athæfi, sem byggt er á staðlausri grunsemd.“ Og við misþyrmingunum í vagninum, sem annars áttu sér stað með leifturhraða, sagði hann aðeins þessi orð, sem hann beindi til morðingjans: „Ó, svinið þitt“.

Frelsisvinurinn, sem fékk skinnsprettuna á hálsinn, fór auðvitað strax úr vagninum, en hinir hel-særðu voru látnir liggja hjálpurvana. Þarna lá drengurinn

urinn og starði á morðingjann, sem kallaði til annars frelsisvinar, er stóð aftan til í vagninum vinstra megin, og skipaði honum að loka augum drengsins. En þegar fyrsta tilraun misheppnaðist, kallaði morðinginn æstur: „Skjóttu hann gegnum höfuðið. Ég þoli ekki, að hann stari svona á mig.“ Frelsisvinurinn lét sér þegar segjast, og á sama augnabliki skaut hann gegnum höfuð honum, og nú var svo komið, að annar lá dæinn, en hinn deyjandi í vagninum. Í þessum svifum kom einn af leiðtogunum þjótandi og spurði: „Var skotið á vagninn?“ Fyrri morðinginn varð fyrir svörum og sagði: „Nei, það var ég, sem skaut einn mann. Hann þrjúk-aðist, svo að ég átti ekki annars úrkost.“ Síðan fór leiðtoginn.

Múgurinn æpti stöðugt og margir kölluðu: „Hendið honum hingað niður, svo að við getum traðkað á honum.“ En samtímis kölluðu aðrir, að þeir skyldu skjóta okkur alla í vagninum, og á tímabili bjóst ég við, að það mundi ske. En hins vegar var ég orðinn svo skeytingarlaus um allt, eftir að hafa horft á allar pyntingarnar, að ég næstum óskaði þess.

Við biðum stöðugt á svæðinu fyrir framan Maglegaardskólann, og kappsfullur blaðaljósmyndari klifrði upp á vagninn til þess að taka mynd af myrta drengnum.

Ég hafði orðið að vikja til hliðar, þegar drengurinn var dreginn á hárinu, þangað sem ég stóð, og ég var þétt við hann, þegar hann var skotinn. Nú stóð ég þannig, að það var óhjákvæmilegt að stíga ofan á dæna drenginn, þegar vagninn tæki til að hristast á akstrinum, og þess vegna það ég fyrri morðingjann að sjá um, að sjúkrabíll væri fenginn til þess að flytja hinn dæna og hinn særða á brott. En morðinginn mátti ekki heyra það nefnt og sagði, að það væri nógu snemmt, þegar við kæmum til Vestre-fangelsisins. (Hér með fengum við að vita um ákvörðunarstaðinn). Þegar fleiri fóru að krefjast, að sjúkrabíll væri útvegaður, fengum við svarið: „Haldið ykkur saman.“ En árangurinn af siendurteknum kröfum varð samt sá, að sóttar voru börur, og síðan var þeim báðum hrúgað upp á þær niðri á götunni. Hvað síðar skeði, vissi ég ekki, en félagar okkar á seinni vögunum sögðu síðar, að drengnum hefði verið hent í göturæsið, á meðan hinn helsærði var fluttur á brott. Það er ótrúlegt, á hve hrottalegan og miskunnarlausan hátt þeim var hent á börurnar. Særði maðurinn lá aftast í vagninum og hvíldi upp við vagnhlerann. Það varð að taka hlerann frá til þess að flytja þá niður á börurnar. Frelsisvinirnir byrjuðu á þessu án þess að taka minnsta tillit til hins særða, og ég sagði strax, að þeir mættu ekki fella hlerann án þess að styðja manninn, til þess að hann félli ekki niður. Morðinginn var nú orðinn mjög málóður og svaraði, að það gerði ekkert til, þótt hann félli niður á götuna (ca. 1½ metra niður á höfuðið), þar sem hann mundi falla í öngvit. Við fengum því þó til leiðar komið með kröfum okkar, að þeir urðu gætnari og varfærnari, en samt sem áður flaustruðu þeir þessu svo af, að eftir að þeir höfðu lyft hleranum ca.

½ metra upp, féll hann aftur niður og ofan á hönd særða mannsins og hefur án efa brotið hana, og þegar ég sá síðast, slóst höndin enn í eitt járnhakið á hleranum.

Eftir að þeir tveir, hinn særði og hinn dæni, höfðu verið fluttir af vagninum, hófu morðingjarnir samtalið, sem sýnir vel hinn lúalega ribbaldahátt þeirra. Annar kallaði aftur til hins: „Eigum við ekki að skjóta þá alla?“ Þessu svaraði hinn: „Já, það getum við gert, en þegar þú skýtur, þá at-hugaðu, hvar ég stend, svo að þú miðir ekki í þá átt. Kúlurnar fara í gegnum 5—6 menn.“ „Það skal ég gera,“ svaraði hinn. Hótanir þessar urðu þó að engu, þótt ekki skorti övunaróp frá lýðnum.

Þann 6. maí sneri ég mér til Maglegaardskólans og náði tali af yfirlögregluþjóni, sem sagði mér, að ég skyldi alls óhrædd halda heim, því að ekkert illt mundi henda son minn. Ég beið því til næsta dags, og þegar ég fékk enn ekkert að heyra um örlög sonar míns, fór ég aftur og aftur í skólann í örvæntingu minni, en fékk alltaf sama svarið og fyrst. Við þessa hræðilegu óvissu varð ég stöðugt að búa. Það var fyrst 11. maí 1945, að lögregluþjóinn kom með þau orð, að sonur minn myndi hvergi, og það mann minn að fylgja sér til Amtssjúkrahússins, því að þar lægi ungur maður, sem hefði verið skotinn í Maglegaardskólanum. Það kom í ljós, að það var Karl, sonur minn.

Þetta er frásögnin um þau hörmulegu örlög, sem biðu sonar míns, og þá sorg, sem grúft hefur yfir heimili okkar. Brátt er ár liðið, og ekkert hefur verið gert í þessu máli. Það er von mín, hr. alþingismaður, að þér lesið skýrslu þessa og skiljið, hve hræðilegt það er að geta ekki hreinsað nafn sonar okkar. Og í von um aðstoð yðar og fulltingi, er ég yðar einlæg

Ég vil svo að endingu ítreka þá ósk mína til hæstv. forseta, að hann taki þessa þáttill. á dagskrá þegar á næsta fundi.

Forseti (JPálm): Það er ekki hægt að lofa því, að þessi till. verði afgr., ekki sízt þar sem hún er ekki afgr. frá n., þannig að þó að till. gæti komið á dagskrá, þá er engin fyrirheit hægt að gefa um það, að hún geti orðið afgr. frekar en önnur mál, sem fyrir liggja.

Ólafur Thors: Ég er form. þeirrar n., sem fjallar um þetta mál, og ég get lýst því yfir, að utanrrh. hefur tekið málið fyrir eða hlutast til um, að það væri tekið til umr. í n. Utanrrn. og hæstv. utanrrh. hafa hafizt handa í málinu og gert allt það, sem skylt er og hægt er að gera í því, og mér hefur skilizt á hv. flm., að hann hafi tekið gilt það, sem búið er að gera í málinu. Ég vil taka þetta fram, úr því að hv. flm. till. hefur ekki fengið þá meðferð á till., sem hann er ánægður með.

Gisli Jónsson: Út af ræðu hv. þm. G-K., form. utanrrn., vil ég taka það fram, að það er misskiln-

ingur, að ég hafi sætt mig við afgreiðslu málsins. Ef till. er lesin, sést, að hún er um gagngerða rannsókn í málinu. Ég hef fengið skýrslu um rannsókn, sem hæstv. utanrrh. hefur látið gera, og ég get fullt, að það eru miklu öruggari og betri skýrslur til en þær, sem liggja fyrir. Ég krefst því þess, að það gangi um það efnislegur úrskurður Alp., hvort það vill láta þessa rannsókn fara fram. Ég vil því vænta þess, að hæstv. forseti taki till. á dagskrá á næsta fundi til þess að fá um hana efnislega afgreiðslu. Að öðru leyti skal ég ekki tefja umr.

Á 59. fundi í Sp., 24. maí, var till. tekin til síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 60. fundi í Sp., s. d., var till. aftur tekin til síðari umr.

Gísli Jónsson: Ég vil þakka forseta fyrir að taka þetta mál á dagskrá í lokaðnum þingsins og auk þess hæstv. dómsmrh. fyrir það, sem hann hefur látið gera í málinu, m. a. til að fá lausa þá menn, sem um ræðir í bréfi til mín 21. maí. En með því að enn eru nokkrir Íslendingar, sem ekki hefur tekizt að fá frelsaða úr ánað, auk þess sem till. fer fram á að safna fullkomnum skýrslum um mál þessara manna, þá óska ég eftir, að till. komi til atkv., þó að hún hafi ekki verið afgr. frá n., nema því aðeins að hæstv. utanrrh. sjái sér fært að lýsa því hér yfir á Alp., að hann muni láta framkvæma málið eins og till. gerir ráð fyrir, þá mun það að sjálfsögðu nægja á þessu stigi málsins.

Dómsmrh. (Bjarni Benediktsson): Ég vil að gefnu tilefni lýsa yfir því, að ég mun gera það, sem í mínu valdi stendur, til að gæta hagsmuna þeirra manna, sem hér eiga í hlut, og eftir því sem ég tel hagsmunum íslensku þjóðarheildarinnar samræmanlegt.

Það hefur nú þegar verið safnað skýrslum um þá menn, sem hér eiga hlut að máli, af utanrrn., og ef eitthvað er þar áfátt, þá má bæta þar um. Ég efast um, að það sé til bóta að birta þá skýrslu opinberlega eða verði nokkrum til ánægju. Það er hins vegar sjálfsagt, að utanrrn. fylgist með þessu máli og sjái um, eftir því sem í þess valdi stendur, að á þessa menn sé ekki hallað, heldur séu réttlát lög látin ganga yfir þá. Hitt er annað mál, að íslenska ríkisstj. ræður ekki yfir gerðum annarra ríkja, og þessi mál eru ákaflega viðkvæm og vandi að ákveða, hve langt eigi að ganga í afskiptum af þeim. Ég vil mælast til þess, að till. verði látin verða óútrædd. Ef samkomulag getur ekki orðið um það, er ástæða til að koma með till. um aðra meðferð.

Gísli Jónsson: Í fullu trausti þess, að ráðh. uppfylli það, sem hann lýsti yfir, sætti ég mig við

þessa afgreiðslu málsins, þangað til þingið kemur saman í haust.

Nefndarálit kom ekki, og till. varð ekki útrædd.

39. Raforkustöð Vestmannaeyja.

Á deildafundum 12. marz var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um ríkisábyrgð á viðbótarláni til raforkustöðvar Vestmannaeyja (A. 513).

Á 40. fundi í Sp., 28. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Fjmrh. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. Ég hef ásamt hv. 6. landsk. þm. leyft mér að flytja þessa till. til þál. um ríkisábyrgð á viðbótarláni til rafstöðvar Vestmannaeyja. Þessi framkvæmd er að vísu langt á veg komin, en þar hefur orðið eins og víðar, að tilkostnaðurinn hefur reynzt meiri en áætlað var í fyrstu, og er því hér farið fram á ábyrgð ríkissjóðs nokkuð fram yfir það, sem áður hafði verið áætlað. Hér er farið fram á allt að 1½ millj. kr. viðbótarlán eða ábyrgð á því, og er það í viðbót við 3 millj. kr., sem heimilað var áður í þessu skyni, en þó að sjálfsögðu innan þeirra takmarka, sem venja er orðin til um slíkar ábyrgðarheimildir, að ekki er farið yfir 85% af heildarkostnaði verksins.

Ég hef ekki neinu við þetta að bæta á þessu stigi málsins. Ég hef fyrir hönd okkar flm. þau tilmæli ein fram að bera, að þessu máli verði vísað til hv. fjvn., sem hefur jafnan fjallað um sams konar mál.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 29 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til fjvn. með 29 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

40. Skattgreiðsla samvinnufélaga og Eimskipafélags Íslands.

Á deildafundum 14. marz var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um skattgreiðslu samvinnufélaga og Eimskipafélags Íslands (A. 520).

Á 40. fundi í Sp., 28. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 43. fundi í Sp., 17. apríl, var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Jónas Jónsson): Herra forseti. Eins og öllum hv. þm. er kunnugt, hefur Eimskipafélag Íslands notið þeirrar sérstöðu að vera að mestu leyti skattfrjálst, og það er vegna þess, að starfsemi félagsins hefur þótt svo nauðsynleg, að talið var viðeigandi að gera þessa undanþágu. Þetta hefur komið sér vel frá vissum sjónarmiðum, því að á stríðsárunum tókst félaginu að græða allverulega á leiguskipunum, og fyrir þann gróða er það að láta byggja fjögur skip, sem eru auðvitað mjög dýr, og auk þess hefur félagið lagt fram mikið fé til Flugfélags Íslands, til þess að Íslendingar gætu tekið þátt í nútíma samgöngum. Samt voru til menn, sem voru undrandi og jafnvel fyrir vonbrigðum af því, að Eimskipafélagi Íslands hafði tekizt að græða 25 millj. á svo stuttum tíma, og ég mun ekki fara út í þá sálma hér. En ég vil benda á, að ef félagið hefði verið undir núverandi skattal., hefði það hagnast lítið á stríðsárunum, og hefði niðurstaðan orðið sú, að engin skip hefðu verið byggð eða þurft hefði að taka tugmilljóna kr. lán. Það er því lán, að Eimskipafélag Íslands hefur verið skattfrjálst, og hefði orðið bagalegt fyrir þjóðina, ef kæliskip hefði vantað, vegna þess að bæði kjöt og fiskur þarf að flytjast í kælirúmi. Það er því óumdeilanlegur árangur af þessu, að Eimskipafélag Íslands eða þjóðin getur lagt út í nauðsynlegar framkvæmdir, en það hefði annars verið ómögulegt. Ér tel því, að það sé sannað af reynslunni, að það hafi verið góð ráðstöfun hjá Alþ. að láta félagið vera skattfrjálst síðan 1914.

Þá kem ég að samvinnufélögunum, sem ekki eiga minni rétt á skattfriðindum, sem sömu rök hníga að. Ég vil ekki preyta hv. þm. á að endurtaka rök, sem ég hef fram að færa, vegna þess að þau eru prentuð í grg. fyrir till. Ég skal aðeins taka það fram, að tekjuafgangur samvinnufélaganna er annars eðlis en gróði, það er aðeins afborgun félagsmanna, og þegar þess vegna þessar fjárhæðir mörg þúsund manna eru sameinaðar í eina heild eins og gróði eins manns, þá kemur fé þetta undir rangan skattstiga. Þar að auki eru samvinnufélögin ekki gróðafyrirtæki. En það, sem farið er fram á hér, er, að Alþ. geri þá breyt. á skattal., að félagsmálavelta samvinnufélaganna verði undanþegin öllum aðalgjöldum, vegna þess að allur þorri samvinnufélaganna notar þetta fé til hliðstæðra þarfa og Eimskipafélag Íslands notar sinn gróða. T. d. hefur S.Í.S. keypt stórt vöruflutningaskip, og er það aukning á skipastólum, og einnig hefur það reynt að leysa olíumálið til hagsbóta fyrir alþjóð.

Ég sé ekki ástæðu til að fjölyrða um þetta. Þau einkenni, sem valda því að Eimskipafélag Íslands er skattfrjálst, eiga enn þá betur við um samvinnufélögin. Ég vona, að málinu verði vísað til allshn. að þessari umr. lokinni.

Sigurður Kristjánsson: Herra forseti. Ég mun ekki ræða mikið um þessa till., en ég vil benda á, að hv. þm. S.Í. er hér að svörða saman tvö ólík fyrirtæki. Um Eimskipafélag Íslands er það að segja, að ég er sammála hv. þm. um það, að félagið hefur haft sérstöðu um skattgreiðslu til ríkisins, og hefur það orðið til blessunar fyrir land og þjóð. En þó brá svo undarlega við, að þegar almenningur fékk að vita, að Eimskipafélag Íslands hafði starfað af meiri forsiá en önnur fyrirtæki og eignast nokkurt fé. Þá sló óhug á ýmsa, og þeim fannst ótækt, að félagið hafði búið sig undir að halda uppi siglingum. Þó hélt ég, að hverjum ætti að vera ljóst, hvað eyðjóð á mikið undir því að eiga skipastól. Ég get ekki orðið sammála hv. þm. S.Í. um, að óhug hafi slegið á alla landsmenn, því að það var aðeins óverulegur minni hl., og veit ég ekki, hvort á að kalla það landsmenn, þó að við verðum að sitja uppi með þá. En það skal tekið fram, að um skattfrelsi Eimskipafélags Íslands er ekki að ræða, vegna þess að það greiðir 5% af gróða sínum til sveitarsjóðs, og hefur það greitt 1,7 millj. til Reykjavíkur síðasta ár, og er það sami hundradshluti og einkasölurnar greiða, en það ber að athuga, að Eimskipafélag Íslands vinnur sem alþjóðafyrirtæki. Það má kannske segja það sama um einkasölurnar, en þær okra á almenningi til að ná tekjum í ríkissjóð, sem þó eru stundum notaðar misjafnlega. Skattfrelsi Eimskipafélags Íslands til ríkisins byggist á því, að það starfar í þágu alþjóðar, og má þar t. d. geta þess, að félagið sér um strandsiglingar kringum landið. Á þeim hefur það stórtapað, en hefur séð um þær, til að almenningur geti komizt með samilegum kjörum sinna nauðsynjaferða. Þetta hefur Eimskipafélag Íslands gert, þótt það hafi skort skip til utanlandssiglinga, sem hafa svarað góðum arði, þótt á innanlandssiglingum hafi orðið tap. Sýnir þetta, að Eimskipafélag Íslands er rekið með hliðsjón af þörfum almennings. En samvinnufélögin eru hins vegar gróðafyrirtæki fyrir sína félagsmenn og er enda ætlað að vera það. Hafa þau einnig fengið allgóða aðhlyningu. Samvinnufélögin hafa grætt á stríðsárunum, og er því einkennilegt, að hv. flm. skuli nú þykja ástæða til að bera fram till. til að leysa þau undan opinberum sköttum og gjöldum. Það er vitað mál, að S.Í.S. og samvinnufélögin hafa 30% af innflutningsverzluninni, og ég held, að samræmi sé milli verðlags þeirra og annarra innflytjenda, og öllum er ljóst, að mjög mikill gróði er hjá viðskiptastéttinni.

Þessar tekjur verzlunarstéttar hljóta að verða teknar sem gróði. En kaupfélögin eru ekki aðeins vörusalar á erlendum vörum, þau eru líka iðnrekendur, og nú á stríðsárunum hafa þau getað selt iðnaðarvörur sínar við hvaða verði, sem þeim þóknaðist að setja á þær, auk þess sem iðnaður er hér verndaður með háum tollum. Þegar verið var að koma á skattaívilnunum samvinnufélaga, var sagt, að það væri aðeins til bráðabirgða. Það var sagt, að félögin þyrftu að safna sjóðum, en þegar þau nú eru orðin rík, er lítil ástæða til að skatt-

leggja þau ekki eins og hver önnur fyrirtæki, enda hefur það mjög mikla þýðingu fyrir sveitarfélögin, þar sem dæmi munu til þess, að þau hafi orðið gjaldþrota, vegna þess að kaupfélögin útrýmdu öllum öðrum iðnrekstri, sem þar hafði verið, og tóku þannig mjög fyrir tekjustofna sveitarfélagsins. Þessi ástæða var því til áður, en ekki nú. Það er rétt að lofa þessari till. að fara til n., en þar sem till. fjallar um skattgreiðslur fyrirtækja, held ég hún eigi heima í fjvn., og ef flm. hefur ekki á móti því, mun ég leggja til, að henni verði vísað til fjvn.

Flm. (Jónas Jónsson): Mér þykir vænt um, að hv. 5. þm. Reykv. lýsti því rétt, að nauðsyn er að Eimskipafélagi Íslands sé ekki íþyngt með skattaálögum, og hann er sammála mér um það, að verri væri, ef félagið væri alveg eignalaust, því að þá hefði það ekki fjármagn handbært til afnota, svo sem það þarf. En um samvinnufélögin gætti mis-skilnings, því að hann heldur, að gróði þeirra sé hliðstæður gróða kaupmannanna. Við köllum kaup okkar tekjur. En ef hv. þm. vildi lána mér, ef ég bæði hann um, þingmannskaup sitt og ég skila því svo aftur eftir hálfan mánuð, þá dettur engum í hug, að hann auðgaðist á því. Þessi sami munur er á gróða kaupmanna og samvinnufélaga. Það, sem kaupmaðurinn fær, er hans eign, en fé samvinnufélaga er það, sem hver félagsmaður borgar inn í það og á þar part af ári. Að leggja skatt á þetta fé væri ekkert annað en leggja tvöfaldan skatt á félagsmennina. Tilgangurinn með skattfrelsi Eimskipafélags Íslands er að láta það hafa peninga til skipakaupa. Einnig hjá samvinnufélögum verða peningarnir þýðingarmiklir og hægt að verja þeim til ýmissa nyttsamlegra hluta. Í fyrra var samþ. hér á Alþ. að byggja stórt hótél. Nú verður það kannske ekki gert, af því að peninga vantar til þess, en allir yrðu fegnir, ef einstaklingur tæki sig til og reisti gistihús. En nú vill svo til, að K.E.A. hefur komið upp mjög góðu húsi, húsi, sem stendur næst Hótel Borg. Það gerði þetta fyrir fé félagsmanna sinna. Ef því hefði ekki verið leyft að hafa þetta fé, hefði Akureyri verið gistihúslaus. Samvinnufélögin geta því sparað ríkinu mikil útgjöld, ef rétt er að farið. En það var mjög ánægjulegt að heyra þessa rödd frá einum helzta stuðningsmanni kaupmannanna. Ég get ekki fallizt á, að till. þessi fari til fjvn., hér er ekki um fjárhagsmál að ræða, heldur almennt skipulagsmál.

Hallgrímur Benediktsson: Það voru aðeins nokkur orð í sambandi við þáttill. á þskj. 520 og þau ummæli, sem hv. flm. hefur látið fylgja henni.

Mér finnst, að þessi tvö fyrirtæki séu óskyldar stofnanir. Mér er ekki kunnugt um, að samvinnufélögin hafi tekið að sér þá þjónustu, sem Eimskipafélagið hefur haft. Ríkisvaldið hefur orðið að semja við Eimskipafélagið um strandferðir. Ég vil benda á það, að 1945 voru viðkomur þess 232, en 1946 321. Þetta er of lítið og verður að aukast. Þá vil ég benda á aðra þáttill. frá sama hv. þm.

á þskj. 138, þar sem skorað er á ríkisstj. að láta gera samanburð á ýmsum ríkisfyrirtækjum í nágrannalöndunum, og þætti mér ekki illa til fundið að fá um leið upplýsingar um samanburð á rekstri samvinnufélaga, skattgreiðslu þeirra og eimskipafélaga. Ég held, að gott væri að fá slíkar upplýsingar. Eimskipafélag, t. d. í Bandaríkjunum og Noregi, njóta styrks fyrir þjónustu sína við færslu og dreifingu vara, en verzlunum og eimskipafélögum er aldrei blandað saman. Ég hef minnst á þessa þáttill. hv. þm. S-P. af því, að mér finnst, að varðandi verðlagningu og dýrtíð álíti ýmsir, að við þurfum aldrei að fara eftir því, sem aðrir gera, en það ætti þó fullkomlega að taka til athugunar. Ég skal svo ekki lengja umr. frekar, en ég er þeirrar skoðunar, að á hvaða sviði, sem er, eigi ávallt að sýna réttssýni stétta í milli, því að annars geti allt farið um koll.

Ég mun svo koma með frekari skýringu, ef ástæða þykir til, þegar málið hefur fengið afgreiðslu í n.

Umr. frestað.

Á 50. og 51. fundi í Sp., 5. og 8. maí, var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

41. Sjúkralaun handa Geir Sigurðssyni.

Á deildafundum 18. marz var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um sérstök sjúkralaun handa Geir Sigurðssyni, fyrrv. lögregluþjóni (A. 533).

Till. var aldrei tekin á dagskrá.

42. Vetrarleið um Aðaldal.

Á deildafundum 18. marz var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um að tryggja vetrarleið eftir Aðaldal í Þingeyjarsýslu fyrir hlaupum úr Laxá (A. 534).

Á 40. fundi í Sp., 23. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 43., 50. og 51. fundi í Sp., 17. apríl, 5. og 8. maí, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

43. Bernarsambandið.

Á 38. fundi í Sp., 22. marz, var útbýtt:

Till. til þál. um upptöku Íslands í Bernarsambandið (A. 565).

Á 40. fundi í Sp., 28. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Sigfús Sigurhjártarson): Herra forseti. Ég sé, að hæstv. ríkisstj. hefur flutt frv. til l. um það efni, sem í þessari þáttill. greinir. Ég er því að sjálfsögðu í alla staði ásáttur um það, að málið verði afgr. með þeim hætti, sem þar er lagt til, og tel rétt og tryggilegar frá gengið, að málið sé afgr. sem l. heldur en með þál., þó að mér virðist, að það hefði verið hægt að afgreiða málið á fullnægjandi hátt með þál. Af þessum sökum sé ég ekki ástæðu til þess að fara lengra út í málið á þessu stigi. Ég tel rétt, að þessari umr. verði frestað og málinu vísað til allshn., ef það sýnir sig, að frv., sem fyrir liggur á þskj. 591, nái fram að ganga, því að þá er mín þáttill. að sjálfsögðu óþörf, og þykir mér því eðlilegt, að hún liggi í n., meðan séð er, hvaða undirtektir frv. þetta fær.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 27 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

44. Bílslysavarnir.

Á deildafundum 28. marz var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um auknar varnir gegn bílslysum (A. 581).

Á 43. fundi í Sp., 17. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 50. og 51. fundi í Sp., 5. og 8. maí, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

45. Skýrslur millipinganefndar í sauðfjárveikimálum.

Á deildafundum 10. apríl var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um sölu á skýrslum millipinganefndar í sauðfjárveikimálum (A. 603).

Á 43. fundi í Sp., 17. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 50. og 51. fundi í Sp., 5. og 8. maí, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

46. Sildarmjöl.

Á deildafundum 16. apríl var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um flokkun á sildarmjöli, sem selt er innanlands (A. 648).

Á 43. fundi í Sp., 17. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 50. fundi í Sp., 5. maí, var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 51. fundi í Sp., 8. maí, var till. aftur tekin til einnar umr.

Flm. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Þar sem fundartími er takmarkaður, skal ég aðeins segja örfá orð um þessa þáttill.

Ég hef hér ásamt hv. þm. Dal. leyft mér að flytja þáttill. um flokkun á sildarmjöli, sem selt er innanlands. Þetta mál var nokkuð ýtarlega rætt hér í hv. d. í sambandi við frv. til l. um verzlun með mjölvörur. En það er því meiri ástæða til þess að samþykkja þessa þáttill. fyrir það, að það frv. var fært úr því formi, sem það upphaflega var í, þegar hv. landbn. flutti það. Það er óþarfi að fjölýrða frekar um það en orðið er, enda hefur enginn mælt á móti því, að sildarmjöl, eins og það er nú selt innanlands til bænda, hafi verið illa flokkað og bændur hafi oft orðið að greiða þar fullt verð fyrir mjög lélega vöru. Þeir, sem komzt hafa í kynni við þetta og hafa fengizt við verzlun á þessari vöru og dreifingu, vita þetta mjög vel.

Mér þótti vænt um að heyra, að búnaðarmálastjóri, hv. l. þm. Skagf., lýsti því hér yfir í sambandi við umr. um áðurnefnt frv., að hann væri fylgjandi þessari þáttill. og teldi gott að fá hana samþ. og taldi horfur á því, að flokkun sildarmjöls á inn-
landsmarkaði yrði þá betri en nú er.

En það er ekki nóg að samþykkja þessa þáttill., þó að það hafi sitt gildi, nema ríkisstj. taki till. til greina og geri það, sem í hennar valdi stendur til þess að ráða bót á þessu máli. Og það er von mín, verði þessi þáttill. samþ., að svo verði.

Ég óska þess, að umr. verði frestað og þáttill. verði vísað til hv. allshn.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 56. fundi í Sp., 21. maí, var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framar.

47. Landhelgisgæzla og björgunarstarfsemi.

Á deildafundum 16. apríl var útbútt frá Sb.:

Till. til þál. um bættu landhelgisgæzlu og björgunarstarfsemi við strendur Íslands (A. 651).

Á 43. fundi í Sp., 17. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 50. fundi í Sp., 5. maí, var till. aftur tekin til fyrri umr.

Flm. (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. — Fyrir um það bil 3 árum flutti ég ásamt tveim öðrum þm., hv. þm. Snæf. (GTh) og hv. 2. þm. Rang. (IngJ), till. til þál. um svipað efni og þáttill. sú, sem hér liggur fyrir, fjallar um. Sú till. fékk allýtarlega meðferð hjá þáv. fjvn., og var leitað umsagnar um hana hjá ýmsum aðilum, er þessi mál varða. Niðurstaðan af þessu varð sú, að samþ. var hér á Alp. þáttill., þar sem Alp. fól ríkisstj. að láta fara fram ýtarlega rannsókn á því, hvernig landhelgisgæzlunni yrði bezt og haganlegast fyrir komið, og jafnframt að leggja niðurstöður þessarar rannsóknar fyrir Alþingi eins fljótt og unnt væri. Nú eru liðin 3 ár, síðan þessi till. var samþ., og engin slík rannsókn hefur farið fram. Ég hygg, að fyrir 3 árum hafi ríkt skilningur á því á Alp., að ástandið væri þannig í landhelgisgæzlumálum okkar, að nauðsyn bæri til þess, að gaumgæfilega væri athugað, hvaða leiðir bæri að fara í þeim efnum til þess að efla landhelgisgæzluna og jafnframt björgunarstarfsemina við strendur landsins, og að þessi mál yrðu rekin með sem hagkvæmustum hætti og með eins fullkomnu öryggi og kostur væri á fyrir þá, sem sjóinn sækja við strendur þessa lands. Þess vegna er það nú, þar eð þessi rannsókn hefur ekki farið fram, að ég ásamt 3 öðrum hv. þm. flyt till. um þessi efni. Er þar lagt til, að Alp. kjósi 5 manna mþn. til þess að framkvæma ýtarlega rannsókn á því, hvernig landhelgisgæzlu og björgunarstarfsemi við strendur Íslands verði bezt og haganlegast komið fyrir. N. skal sérstaklega athuga, hvaða gerð og stærð varðskipa henti bezt, hvernig nota megja flugvélar í þjónustu landhelgisgæzlu og björgunarstarfa og hvernig yfirstjórn þessarar starfrækslu verði örugglegast fyrir komið. Síðan er gert ráð fyrir því, að niðurstöður af rannsókn þessari skuli ríkisstj. leggja fyrir næsta reglulegt Alþingi.

Í till. þeirri, sem ég og fleiri þm. fluttum árið

1943, var lagt til, að sú skipulagsbreyting yrði gerð, að yfirstjórn landhelgisgæslunnar yrði falin sérstakri stofnun. Í þessari till., sem hér liggur fyrir, er þessi leið ekki farin beint. Þar er lagt til, að n. verði falið að rannsaka, hvaða leiðir kunni að vera skynsamlegastar í þessum efnum. Hins vegar er skoðun okkar flm. óbreytt á því, hvaða leiðir séu heppilegastar. — Okkar skoðun er sú, að þess sé varla að vænta, að stjórn landhelgisgæzlunnar komist í sæmlegt horf, fyrr en hún hefur verið tekin úr höndum þeirrar stofnunar, sem nú hefur hana með höndum, en þessi stofnun rekur allóskylda starfsemi og hefur ekki, þrátt fyrir góðan vilja, nægileg skilyrði til þess að stjórna landhelgisgæzlunni þannig, að full not séu af. Ég mun ekki á þessu stigi fjölyrða um þessa till., en er annnt um, að hún komist til n. og nái samþykki á þessu þingi. Ég vil aðeins benda á það, svo sem flestum hv. þm. er kunnugt, að ástandið í þessum málum er hvergi nærri eins gott og nauðsyn krefur. Mun ég ekki fara að rekja það í einstökum atriðum nú, en vænti þess, þegar n. hefur fjallað um málið, að þá gefist tækifæri til almennra umr. um það, en vil þó láta það koma fram sem mína skoðun, að ég tel það með öllu ósæmlegt, að landhelgisgæzlan og björgunarstarfsemin verði lengur látin sitja í því ástandi, sem þessi mál eru nú í. Ég ætla mér ekki að fara að rekja ýmsa þá vanrækslu, sem átt hefur sér stað í þessum málum, m. a. þá, að samningar, sem fyrrverandi ríkisstj. gerði við hinar einstöku slysavarnasveitir úti um land, hafa ekki verið framkvæmdir enn í dag, að vísu má sjá hilla undir nokkrar efndir í þessum efnum, en þar hafa dregið allt of lengi. — Vegna þess að mér er annnt um mál þetta, vænti ég, að það komist sem fyrst til n. og þá helzt til fjvn.

Finnur Jónsson: Herra forseti. — Ég vil aðeins láta það álit mitt í ljós í sambandi við þetta mál, að ég álit það rétt hjá hv. flm., að landhelgisgæzlan og björgunarstarfsemin séu ekki komin í það horf, sem þau þurfa að vera í hjá oss. Hitt er svo annað mál, að í þeirri grg., sem flm. hafa gert fyrir sinni réttmætu till., hafa þeir komið fram með ýmis atriði, sem ekki eru sannleikanum samkvæm, eins og t. d. það, að hér séu varðbátar við strendur landsins og að hinn eini útbúnaður þeirra fram yfir aðra báta af svipaðri stærð til þessa starfs hafi verið sá, að settur var um borð í þá maður með kasketi og gyllta hnappa, og að sumir þessara báta hafi ekki einu sinni skírteini, sem þeir geti sannað með, að þeir séu varðskip. Þetta hefur vitanlega enga stoð í veruleikanum. Hið sanna í málinu er það, að þrátt fyrir það, að leigðir hafi verið ýmsir mótorbátar til landhelgisgæzlunnar — sérstaklega síðan fór að rýmkast um bátakost okkar —, t. d. bátarnir Fanney og Finnbjörn, er þar um borð nægileg varðskipsáhöfn, ef skip er tekið á landhelgisveiðum, og meðal hennar færir menn, sem geta sýnt alla útreikninga og því um líkt, sem með þarf í slíkum tilfellum. Enn fremur hefur byssum verið komið fyrir í skipunum og öðrum tækjum, sem

hægt er að koma við í jafnlitlum skipum og hér er um að ræða.

Það er ekki að öllu leyti rétt hjá hv. frsm., að engin athugun hafi farið fram í þessum efnum, því að í sambandi við þá þáttill., sem getið var um áðan, var leitað umsagnar Slysavarnafélags Íslands, Fiskifélags Íslands og Skipaútgerðar ríkisins varðandi þessi mál. Þar að auki var skipuð sérstök n. til þess að athuga þessi mál í sambandi við það, að hraðbátunum var skilað s. l. sumar. Þessi n. á nú að vera búin að skila skýrslu, og ég veit ekki annað en að hún sé til hjá ráðuneytinu, en ef svo er ekki, þá er hún a. m. k. handhæg hjá form. n., hr. Jóni Axel Péturssyni, sem þessum málum er vel kunnugur. Auk þess eiga seti með honum í n. hr. Guðmundur Guðjónsson skipstjóri á varðskipunum og forseti Slysavarnafélagsins, hr. Guðbjartur Ólafsson hafnsögumaður. Ég hygg, að þessi n. hafi verið þannig skipuð, að hún hafi haft ágæta aðstöðu til þess að athuga um slíkan skipakost, sem hér er um að ræða, auk þess sem einn nm. dvaldist um skeið í Bretlandi til þess að athuga möguleika á því að kaupa þar skip til landhelgisgæzlu við strendur Íslands. Hins vegar taldi hann þau skip, sem þar var völ á í þessu skyni, ekki heppileg til kaups, þar sem rekstrarkostnaður þeirra hefði orðið okkur mjög dýr. Eins og kunnugt er, kostar það mjög mikið að gera þessi skip út, og er rekstrarkostnaður varðskipins *Ægis* um 2½—3 millj. kr. Það er því auðséð, að landhelgisgæzlan verður ekki bætt, ef hv. Alþ. vill ekki leggja fram verulegt fé til hennar og ef ekki verða fengin ný og hentugri varðskip. — Nú má að visu segja það, að síðan þessi athugun um landhelgisgæzlumálin fór fram, hafi það skeð, að mjög mikill hluti af smábátaflotanum sé búinn að taka upp botnvörpuveiðar. Hygg ég, að sú breyting ein mun gera það að verkum, að við munum þurfa að endurskoða okkar hugmyndir um landhelgisgæzlu og björgunarstarfsemi hér við land. Það er sennilega orðið mjög vafasamt, sem bæði ég og aðrir hafa haldið fram, hvort ekki væri réttara að sameina björgunarstarfsemina og landhelgisgæzluna, og það er af þeim ástæðum, að þessir bátar eru oft á veiðum mjög nærri landhelgislinunni og eru sífellt að kalla á varðskipin sér til hjálpar. Ég hygg, að „Fanney“ hafi veitt milli 30—40 bátum aðstöð það, sem af er vertið, og oftast hefur það verið vegna mjög smávægilegra ástæðna, t. d. olluleysis. Það er hins vegar mjög erfitt fyrir varðskipin að svara ekki, þegar til þeirra er kallað, því að þau geta ekki vitað, hvort um ástæðu er að ræða eða hvort einhver hrekkjalómur er að gera þeim erfitt fyrir, því að slíkt gæti orðið til þess, að önnur skip gætu sloppið inn í landhelgina, meðan varðskipin væru að sinna þessum köllum. — Annað atriði kemur hér líka til athugunar, þegar þessi athugun færi fram á landhelgismálunum, sem sé það, að hinir nýju togarar, sem farnir eru að stunda veiðar hér við land, eru miklu ferðmeiri en okkar eldri togarar, og þarf því sérstaklega sterka gæzlu til þess að halda

þeim utan við landhelgi. Enn fremur þarf að hafa í huga í sambandi við þetta mál þær tilraunir, sem nú er verið að gera til að stækka landhelgina.

Að lokum vil ég svo geta þess, að þær athuganir, sem þegar hafa fram farið í þessum efnum, verða væntanlega tiltækar þeirri n., sem skipuð verður eftir þessari þáttill. Þá hafa tilraunir verið látnar fara fram yfir sumarmánuðina af hálfu dómsmrn. og skipaútgerðarinnar með landhelgisgæzlu úr lofti. Þær tilraunir eru að visu enn á tilraunastigi, og þeir menn, sem tekið hafa þátt í þessum tilraunum, hafa átt erfitt með að ákvarða stöðu skipanna, sökum þess að flugvélnar hefur skort nauðsynleg tæki í því skyni, en sennilega eru til ný tæki, sem hægt væri að nota til þeirra athafna. Að sjálfsögðu kæmi landhelgisgæzla úr lofti ekki til greina nema að parti, nema því aðeins að flugvélnar væru útbúnar einhverjum slíkum tækjum, t. d. radartækjum, sem ég veit ekki, hvort hægt er að setja í flugvélnar. — Skal ég svo láta máli mínu lokið, þar sem ég býst við, að hv. flm. leggi áherzlu á, að málið komist áleiðis.

Jónas Jónsson: Herra forseti. — Ég ætla aðeins að segja örfá orð um þetta mál nú, en mun ræða það ýtarlegar, þegar það kemur úr n. — Það virðist vaka fyrir flm. þessarar þáttill., að það þurfi að hafa sérstaka stofnun til þess að stjórna landhelgismálunum, og kom fram í ræðu hv. l. flm. allmikill ókunnugleiki á gangi þessara mála, því að hér um bil allt það, sem nýtilegt hefur gert verið í landhelgisgæzlumálunum á síðustu 15 árum, hefur verið gert undir forstöðu þess manns, sem stjórnar þessum málum, þannig að allar breytingar á þeim, sem nú væru gerðar, væru fyrirsjáanlega til skaða, af því að það er ekki vitað, að völ sé á neinum öðrum mönnum betri en þeim, sem nú hafa þessi mál með höndum.

Hv. flm. hélt því fram, að landhelgisgæzla okkar væri mjög ófullkomin. Hann man það sennilega ekki, að hr. Eden lýsti því yfir í enska þinginu fyrir nokkrum mánuðum út af árás enskra útgerðarmanna í Hull á íslenska varðgæzlu, að hann hefði rannsakað málið og að hann bæri fullkomið traust til íslenzkrar landhelgisgæzlu. Er óhætt að telja, að þessi ummæli hr. Anthony Edens, fyrrv. utanrrh. Breta, séu hið mesta „kompliment“ fyrir stjórn þessara mála hjá okkur.

Mig langar til þess að benda hv. þm. á nokkur atriði í sambandi við þetta mál, sem ég er hræddur um, að hann hafi ekki gert sér grein fyrir. Í fyrsta lagi skiptir það hér miklu máli, að það eru ekki aðeins íslenzkir og erlendir togarar, sem þarf að hafa eftirlit með, heldur verða hér við land innan skamms 150 togbátar, sem eiginlega geta ekki fiskað aðalafinn nema í landhelgi, en hins vegar leyfa aðrar þjóðir ekki að toga við strendur sínar nema aðeins að litlu leyti. Í öðru lagi kemur það hér til greina, að bæði fyrr og síðar hefur það sannazt, að menn úr landi hafa samband við skip og báta, sem að veiðum eru í landhelgi, og gefa þeim

fregnir af ferðum varðgæzluskipanna, svo að þessi skip í landhelgi geti varazt þau. Minnst ég þess í þessu sambandi, að um þessi mál stóðu miklar deilur hér á árunum, sem ég tók þátt í, þar sem ég krafðist þess, að komið yrði í veg fyrir, að loftskýtataeki væru misnotuð í sambandi við landhelgismálin. Þá gerðist það, að fjöldi hv. þm. reis upp og vildi hindra, að þetta yrði stöðvað, og héldu margir því fram, að engin ástæða væri til að athuga þessi mál og að hér ættu sér stað engar slíkar njósnir. En svo kom bara í ljós og var sannað af Pálma Loftssyni, að fjöldi manna héðan úr landi voru sekir um slíkar njósnir með því að tilkynna bæði innlendum og erlendum skipum, sem voru að veiðum í landhelgi, um ferðir varðskipanna. Ég vil því biðja þá, sem standa að till. þessari og eru að reyna að áfella þá, sem þessum málum stjórna, að athuga það, að það var einmitt að þakka góðri stjórn á landhelgismálum okkar, sem það tókst að upplýsa þessar njósnir. Þá vil ég og biðja hv. þm. N-Ísf. að athuga það, að um leið og búið er að taka báta í landhelgi, þá heyrast strax kveinstafir frá hlutaðeigendum, sem þeir bera upp við þm. eða ráðh. til þess að forða þeim frá að borga sektir fyrir landhelgisbrot.

Ég heyri nú á hæstv. forseta, að honum riður á að slíta fundi, vegna þess að setja þarf fundi í deildum fyrir kl. 4, og skal ég því láta hér staðar numið að sinni.

Umr. frestað.

Á 51. fundi í Sp., 8. maí, var fram haldið fyrri umr. um till.

Enginn tók til máls.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 52. fundi í Sp., 16. maí, var enn fram haldið fyrri umr. um till.

ATKVR.

Tillgr. samþ. með 26 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 28 shlj. atkv. og til fjvn. með 27 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framur.

48. Vetrarvegur yfir Hellisheiði.

Á deildafundum 18. apríl var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um vetrarveg fyrir bifreiðar yfir Hellisheiði (A. 671).

Á 50. fundi í Sp., 5. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framur.

49. Friðun landsvæðis milli Dettifoss og Ásbyrgis.

Á deildafundum 22. apríl var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um friðun og verndun landsvæðis milli Dettifoss og Ásbyrgis (A. 681).

Á 50. og 51. fundi í Sp., 5. og 8. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framur.

50. Héraðsskólar og húsmæðraskólar sveitanna.

Á deildafundum 22. apríl var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um, að ríkissjóður taki til bráðabirgða að sér allar nauðsynlegar kaupgreiðslur og viðhald á húsum og öðrum mannvirkjum héraðsskólanna og húsmæðraskóla sveitanna (A. 688).

Á 50. fundi í Sp., 5. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framur.

51. Fiskvegur í Laxá í Þingeyjarsýslu.

Á deildafundum 22. apríl var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um athugun kunnáttumanna á skilvörðum fyrir fiskiveg í sambandi við nýja rafstöð við Laxá í Þingeyjarsýslu (A. 689).

Á 50. og 51. fundi í Sp., 5. og 8. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framur.

52. Starfstími Alþingis.

Á deildafundum 6. maí var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um styttn starfstíma Alþingis (A. 759).

Till. var aldrei tekin á dagskrá.

53. Ferjur á Hornafjörð og Berufjörð.

Á deildafundum 9. maí var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um ferjur á Hornafjörð og Berufjörð (A. 788).

Till. var aldrei tekin á dagskrá.

54. Austurvegur.

Á deildafundum 9. maí var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um byrjun framkvæmda samkv. l. nr. 32 1946, um Austurveg (A. 789).

Á 56. fundi í Sp., 21. maí, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Eiríkur Einarsson): Það kann svo að vera, að sumum, sem fylgja framkvæmd þeirri, er hér um ræðir, blandist hugur um, hvort flutningur þessarar till. sé nauðsynlegur, af þeirri ástæðu, að allt, sem að framkvæmdunum lýtur, sé svo lögskorðað og ákveðið, að ekki þurfi frekar vitna við og það verði ekki frá því hvið, sem l. ákveða. Og ég skal viðurkenna, að þessi skoðun hefur við mikið að styðjast, því að þegar lítið er á öll lagaákvæði, sem lúta að vegaframkvæmdum á landinu, hefur þessi framkvæmd um aðgerðir í sambandi við Austurveg sérstöðu, þar sem hún er gerð samkv. nýrri lagasetningu frá s. l. ári, lögbundin á sérstakan hátt með ákveðinn vel undirbúinn áætlun frá þingskipaðri mþn. af öllum stjórnaráðgjörðum, þar sem flestir nm. í ofanálög voru verkfróðir menn. Þessi n. skilaði álitinu ágreiningslaust og lagði til í öllum meginatriðum það, sem síðar var ákveðið með l. En þrátt fyrir þetta, að l. séu sérstök í sinni röð og ákveði það allt, sem gera skal, og ég hafi enga ástæðu til að ætla annað en ríkisstj. ætli sér að framfylgja því, þá er allur varinn góður á þessum tímum mikilla hreyfinga, um hvað gera skuli og hvernig opinberum aðgerðum skuli hagað í landi voru, og í því skyni er þessi till. borin fram sem hvatningar- og örvunartill. af okkur 12 þm. Við þm. Árn. fórum þess raunar á leit við fjvn., að hún veitti hlutfallslegt framlag til byrjunaraðgerða, en fjvn. treysti sér ekki til þess að verða við því, þar sem hún hefur í mörg horn að líta, og var þá ekki í annað hús að venda en að miða við lántökuheimild til handa ríkisstj., og er það áminning um það, að það eru ákveðin l., sem fylgt er á eftir á þennan hátt.

Það verður ekki sagt, að síður sé ástæða til að fylgja þessu eftir og byrjunaraðgerðum í sambandi við Austurveg vegna þess, að svo mikið annað sé að gera og ekki megi taka mannafla frá atvinnuvegunum, því að sú lagasetning, sem orðið hefur á þessu þingi, fyrst og fremst fjárlagasetningin, eykur að miklum mun framlög til slíkra aðgerða annars staðar á landinu, svo að það sýnir ekki neina úrdráttarstarfsemi. Og það er áreiðanlegt, að til þess að landbúnaðurinn hér á aðallandbúnaðarsvæðinu geti notið sín og fólkið í höfuðstaðnum, sem fer mjög fjölgandi, geti haft nægilegt viðurværi af þeirri vöru, sem framleidd er, — að þá er vegasambandið ekki aukaatriði, heldur aðalatriðið, undirstöðuatriði þess, að framleiðslan njóti sín á þann veg, sem vera þarf. Það var talað um það hér fyrir fáum dögum, hvernig koma eigi mjólkinni úr nærsveitunum, til þess að hún sé góð vara. En hvernig

geta menn búist við, að bætt verði úr aðalmjólkurneyzlunni, sem bærinn þarf með, á fullkominn hátt öðruvísi en bæta og tryggja um leið samgöngurnar? (Forseti: Þetta áttu að vera aðeins örfá orð.) Ég skal þá ljúka máli mínu með því að taka fram, að þótt ég álitu ekki nauðsynlegt, að málið fari í n., með tilliti til þess, hvað áliðið er þingtimans, mundi ég þó ekki spyrna móti broddunum, og yrði það þá helzt fjvn. En það er aðeins í trausti þess, að n. bregðist fljótt við, þannig að till. gæti fengið afgreiðslu áður en þessu þingi lýkur.

Samgmrh. (Emil Jónsson): Herra forseti. Ég ætla ekki, vegna þess hvað tíminn er naumur, að segja annað en það, að ég vildi leggja til, að málinu yrði vísað til n., og get ég þá gefið n. upplýsingar um það, sem í málinu hefur gerzt, og vil svo síðar leggja fyrir þingið þær niðurstöður, sem hún kemst að.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 30 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv. og til fjvn. með 28 shlj. atkv.

Á 59. fundi í Sp., 24. maí, var till. tekin til síðari umr. (A. 789, n. 988).

Helgi Jónasson: Herra forseti. Það, sem hér er um að ræða, er áskorun til ríkisstj. um að láta þegar hefja framkvæmdir í sumar samkvæmt l. um Austurveg. Það þarf ekki mörg orð um það vegamál, það þekkja allir þm., og allir þeir, sem kunnugir eru háttum hér á landi, vita, hvílikt nauðsynjamál þetta er. Fyrir fjórum árum var skipuð mþn. í þessu máli, og hún gerði till. um þetta vegarstæði yfir Hellisheiði, og á þeim till. byggðust svo l., sem samþ. voru í maí 1946, þar sem gert er ráð fyrir, að vegurinn verði lagður um Þrengslin, austur í Ölfus og á þjóðveginn við Kögunarhól. Í þessum l. er einnig gert ráð fyrir heimild til handa ríkisstj. til að taka allt að tveggja millj. kr. lán til þessara framkvæmda, og leggja á veginn á 7 árum. Þessi till. okkar hér er aðeins til að ýta á eftir því, að framkvæmdir hefjist, og allir vita, að þær þola enga bið. Ég vil taka það fram, að enda þótt við flm. og aðrir viljum, að byrjað verði á Austurvegi á þessu sumri, þá legg ég áherzlu á, að Krýsuvíkurveginum verði jafnframt haldið áfram og ekki hætt við hann. Það er nauðsynlegt að hafa báða þessa vegi sem öryggisleiðir yfir Hellisheiði.

Gísli Jónsson: Herra forseti. Eins og álit minni hl. ber með sér, var fjvn. ekki sammála um afgreiðslu þessa máls. N. ræddi m. a. við fjmrh. og samgmrh., og lét hann í ljós, að ljúka þyrfti Krýsuvíkurveginum og fá nokkra reynslu af honum, áður en ráðið yrði í þessar stórfarmkvæmdir. En þetta mál er til athugunar í ríkisstj., og fjárhagsráð þarf

einnig að athuga það í samráði við hana og fleiri aðila. Til eru ákvæði í l., þar sem heimiluð er lántaka, og á verkinu að vera lokið á 7 árum, og er það á valdi ríkisstj. að framkvæma þetta, hvort sem þessi till. verður felld eða ekki, og leggur meiri hl. n. til, að till. sé vísað til ríkisstj.

Samgrnh. (Emil Jónsson): Herra forseti. Þessi till. á þskj. 789 er að ýmsu leyti óvenjuleg. Hún fer fram á, að Alp. ákveði að fela ríkisstj. að hefja framkvæmdir á þessu sumri við Austurveg. Skál byrjað í Svinahrauni og endað við vegamót Selvogsvegar í Ölfusi. Þessi l., sem vitnað er til, nr. 32 23. apr. 1946, eru ekki nema árgömul, og samkv. þeim er ákveðið, að nýjan veg skuli leggja á þessu svæði, sem þessi þáltill. gerir grein fyrir. Ákveðið er, að framkvæmdin skuli miðast við, að vegurinn verði fullgerður á 7 árum, enda sé fyrir hendi nægilegt vinnuafli og stórvirkar vinnuvélar. M. ö. o., í þessum l. eru því nóg fyrirmæli um að hefja framkvæmdir og hraða verkinu meira en verið hefur um nokkra aðra vegagerð hér á landi. Ýmislegt er annað, sem er óvenjulegt um þessi l. Þetta er svo stórkostlegt fyrirtæki, að ekki er hægt að veita nóg fé á fjárl. til þessa, heldur er heimilað að taka lán allt að 20 millj. kr., og er það ekkert smáræði. Yrði Austurvegur þá fyrsti vegurinn, sem lagður væri fyrir svo mikið lánsfé. Ég skal viðurkenna, að vegar er þörf á þessu svæði, því að um helmingur landsmanna verður hans aðnjótandi, og tryggir hann einnig samband milli Reykjavíkur og beztu mjólkursvæðanna, og er vitanlega mikil nauðsyn, að opið samband sé þar á milli. En þá er ekki úr vegi að rifja upp, hvernig hagar til um vegarsamband milli þessara staða og til hvers l. eru sett. Aðalleiðin milli Reykjavíkur og Suðurlandsins er um Hellisheiði, sem vitað er, og kemst sá vegur hæst á 4. hundrað metra yfir sjó, og verður hann oft tímum saman ófær vegna snjóalaga. Þessi vegur er því síður en svo öruggur, enda hefur oft komið fyrir, að samband hefur teppzt á þessari leið og það svo dögum og vikum hefur skipt. Hefur þá þurft að grípa til örþrífaraða og reyna að fara aðrar leiðir. Hefur annar vegur verið líka notaður, en það er vegurinn um Þingvelli og Mosfellsheiði. Hann er að vísu lengri, en liggur um 100 metrum lægra, og er því oft, að hann er fær, þótt Hellisheiðin sé lokuð, enda er oft farin Þingvallaleiðin um Mosfellsheiði, þegar vegurinn um Hellisheiði er ófær. En eins og ég sagði, fer Þingvallavegurinn líka nokkuð hátt yfir sjó, eða upp í 260—270 metra, en þó er það 100 metrum lægra en Hellisheiðarvegurinn. Þetta er því ekki nóg til að tryggja öruggan vetrarveg, og var þá hafizt handa um þriðju leiðina, um Hafnarfjörð, Krýsuvík, Selvog og Selfoss. Þessi vegur er að því leyti eins og Þingvallavegurinn, að hann er lengri en Hellisheiðarvegur, en hann fer lágt yfir sjávarmál, eða 60 metra, þar sem hann er hæstur. Þess vegna standa vonir til, að þessi vegur geti orðið snjólaus mestan hluta ársins og verði því hægt að fara þá leið, þegar hvorug hin er fær.

Þó er engin reynsla fengin enn í þessum efnum, vegna þess að veginum er ekki lokið, þó að hann hafi verið í byggingu á annan tug ára, en byrjað var á þeirri vegagerð um 1936—'37. Í þennan veg hefur verið varið hundruð þús. eða millj. kr., sem engan stað sér enn þá, því að hann er enn ófullgerður. Nú er viðurkennt, að höfuðsjónarmið með l. um Austurveg er að tryggja ekki eingöngu vetrarsamband, heldur einnig almennt samband milli þessara staða. Þó virðist mér, eins og nú horfir, mestu máli skipta að byrja með að tryggja öruggt vetrarsamband, enda er sýnilegt, að það er ætlunin með þessari þáltill. Nú er upplýst frá vegamálastjóra, að vegagerð um Þrengslí frá Kolviðarhóli austur í Ölfus kostar um 5 millj. kr. eða um $\frac{4}{5}$ hluta kostnaðar af öllum veginum. Hins vegar standa þannig sakir um Krýsuvíkur- og Selvogsveg, að hann nær um 30 km. suður af Hafnarfirði og frá Ölfusi allt vestur í Selvog. Þá er eftir kaflí milli vegarendanna, til þess að vegurinn sé fullgerður, um 20 km. Til að fullgera þennan kafla þarf rúmar 2 millj. kr. samkv. upplýsingum frá vegamálastjóra. Má því takast að fullgera þennan veg fyrir minna en helming þeirrar upphæðar, sem það kostar að leggja veg um Þrengslin frá Kolviðarhóli og niður í Ölfus, og er það aðeins vetrarvegur. Þá hefur sú spurning fyrir mér vakað, hvort hyggilegt sé að gera skilyrðislausu kröfu til ríkisstj., að hún hefjist handa um að taka 2—3 millj. kr. lán til vegalagningar á fjórða staðnum, og hvaða kosti þessi leið hefur. Ekki liggur hún lægra, og ég efast um, að hún sé snjóléttari, svo að það er frá mínum bæjardyrum séð engin trygging fyrir því, að nokkurn tíma verði hægt að fara Þrengslin, þegar vegurinn um Selvog er orðinn ófær. Þá hlýtur að vera einfalt að gera upp með sér, hvora leiðina á að fara, ef önnur kostar rúmar 2 millj. kr., en hin 4—5 millj. kr., án þess að verulegur árangur náist, og get ég þá ekki séð, hvað er unnið með því að velja þá leið, sem kostar 5 millj. kr., en láta hina bíða, sem kostar 2 millj. Að vísu er eitt atriði, sem Þrengslaleiðin hefur fram yfir Krýsuvíkurveginum, og það er, að hún er þáttur í þeirri vegagerð, sem menn eru sammála um, að koma skuli á þessum slóðum, og er því þetta spor í rétta átt. En á móti því vildi ég segja, að ég tel nauðsynlegra að reyna að fullgera þetta mikla verk, sem svo lengi hefur verið á döfinni, og sjá hvernig það reynist, áður en hafnar eru framkvæmdir á Þrengslaleiðinni. Ég skal svo láta útrætt um þessa hlið málsins, en niðurstöður mínar eru á þá leið, að ég teldi réttast og æskilegast að leggja sem mesta áherzlu á að ljúka Krýsuvíkurveginum, en það ætti að vera auðvelt á 2—3 árum, og sjá svo árangurinn, hvort þá verður sémilega séð fyrir vetrarflutningum. Reyna þar á eftir að fullgera Hellisheiðarveginn, og er þá hægt að miða hann við almenna flutninga, en ekki við vetrarflutninga eingöngu.

Það eru svo margar aðrar hliðar á þessu máli. Ríkisstj. hefur skrifað Landsbankanum um fyrirkomulag á framkvæmdum á næstu árum og um láns-

fé til þeirra framkvæmda. Þegar lánsheimildir hafa verið taldir saman, sem stjórnin hefur fengið á undanförunum árum, og þegar enn fremur hefur verið bætt við ýmsum óskum héraðanna um lántöku til annarra framkvæmda, þá hefur komið í ljós, að hér er um geipilegar upphæðir að ræða. Ég býst ekki við, að listi ríkisstj. sé tæmandi og að óskir um lánsfé frá bæjum og hreppsfélögum séu heldur tæmandi, en þessi listi var nýverið kominn á 2. hundrað millj. kr., sem er óskað eftir, að Landsbankinn láni til nauðsynlegra framkvæmda fyrir ríki, bæjar- og hreppsfélög. Landsbankinn hefur svarað þessu á þá leið, að hann treystist ekki til að láta allt þetta fé, því að hann hefur þegar lánað allt það fé út, sem sparisjóðseildin hefur, og þó að þetta sé til stutts tíma og hægt verði að lána fé út á ný, þá verða menn að gera sér ljóst, að landsbankinn þarf að hafa mikið rekstrarfé undir höndum.

En niðurstöður Landsbankans um lánsmöguleika bankans og um óskir opinberra aðila eftir lánsfé eru þær, að á engan hátt sé mögulegt að fullnægja öllum þeim óskum, sem fram hafa komið í þessu efni. Þetta þvðir, að það verður að gera áætlanir um þær opinberu framkvæmdir, sem ríki, bærir og sveitarfélög gera, og stilla svo til, að þær einar framkvæmdir verði ákveðnar, sem eitthvert fé er til fyrir. Þetta m. a. var tilgangurinn með stofnun fjárhagsráðs, og er eitt verkefni þess að ákveða röð hinna ýmsu framkvæmda, bæði ríkis, bæjar- og sveitarfélaga og einstaklinga. Þetta er nauðsynlegt til að tryggja, að nauðsynlegar framkvæmdir sitji í fyrirrúmi, og til að tryggja, að einstaklingar og aðrir hlaupi ekki fram fyrir skjöldu í krafti peninganna til að ráðast í framkvæmdir, sem eru ef til vill miður heppilegar frá sjónarmiði þjóðarheildarinnar. Enn fremur höfum við séð of mörg dæmi þess, að menn hafa byrjað á framkvæmdum, en lent í þroti í miðju verkinu og sjá enga möguleika til að ljúka því. Þess vegna m. a. er það verkefni fjárhagsráðs að skera úr því, hvað eigi að sitja fyrir og hvað eigi að víkja af framkvæmdum. — [Fundarhlé.]

Ég lauk máli mínu áðan með því að gera nokkra grein fyrir, hvaða kröfur hafa komið fram um lán á hendur Landsbanka Íslands til ýmiss konar framkvæmda, bæði af hálfu ríkis og ríkisstofnana og sömuleiðis bæjar- og sveitarfélaga úti um land, og skýrði frá því, að óskir, sem fram hefðu komið um þetta efni, næmu nú þegar talsvert miklu á annað hundrað millj. kr., og Landsbankinn hefur ekki séð sér fært að lofa því að veita þessi lán. Hins vegar hefur hann farið fram á við ríkisstj., að þessi mál yrðu nokkuð greind í flokka eftir því, hve þau eru talin áriðandi, og hefur tjáð sig fúsan til að fara eftir till. ríkisstj. eða þeirra, sem hún vildi fela þetta verk, um lánveitingarnar, og væri þá fyrst og fremst miðað við þau verk, sem talið væri, að helzt þyrftu að ná framgangi. Í sambandi við þetta hefur ríkisstj. svo borið fram og fengið samþ. l. um fjárhagsráð, sem ætlað er til, að hafi þetta starf með höndum og greini þau verk, sem nauðsynlegust eru, frá hinum, sem einhverja bið þola.

Ég skal ekki leggja neinn dóm á, hvort þetta verk, sem hér um ræðir, verður þar í fremstu röð eða önnur verk, sem líka þarf að fá lán til, verði þar lögð til jafns við eða jafnvel tekin fram yfir þetta. En hitt finnst mér einsýnt, og það er aðalatriði málsins, að Alp. hlaupi hér ekki fram fyrir skjöldu og ákveði röðina, rétt um það leyti sem verið er að setja l. um fjárhagsráð. Það þætti mér furðuleg ráðstöfun, ef samtímis því, sem Alp. ákveður að skjóta afgreiðslu þessara mála til fjárhagsráðs og fela því að ákveða röð hinna opinberu framkvæmda, þá væri ákveðið, hvar í röð skyldi vera stærsta mannvirkið og það, sem ef til vill orkar mest tvímælis, því að eins og ég hef sýnt fram á, mun þurfa til þessara framkvæmda um 20—30 millj. kr. Það var á sínum tíma áætlað 24 millj., svo að það er í röð hinna dýrustu fyrirtækja, og eins og ég sagði áðan, orkar mjög mikils tvímælis í hugum margra, hvort eigi að taka það fram yfir öll önnur mál af Alp., rétt í þann mund sem fjárhagsráð er að taka til starfa. Ég gæti ímyndað mér, að aðrir þm. mundu og skoða hug sinn tvisvar, ef þeir ættu mikið undir fjárhagsráði með önnur mannvirki, sem þeir hefðu áhuga á, að framkvæmd yrðu og kæmu í framkvæmd nú á næstunni, áður en þeir skyndilega vildu fara að binda þessar 20 millj. kr., fyrr en nokkuð er ákveðið um nokkurn annan hlut.

Ég þarf ekki að nefna hér dæmi um ýmis verk, sem að mínum dómi koma til álita fullt eins vel og það, sem hér um ræðir. Fátt eitt vil ég þó nefna. Við skulum t. d. segja um miklar framkvæmdir, sem nú eru á döfinni. Mig minnir, að veitt sé á fjárl. 10 millj. kr. til nýbyggingarráðs, og á að koma á móti frá bæjar- og sveitarfélögum hálfu öðru sinni sú upphæð, eða um 15 millj. kr. Einhvers staðar verður að taka það fé. Og ég held, að hafnarframkvæmdir séu síður en svo veigaminni eða óþarfari framkvæmdir en þær, sem hér um ræðir. Þá eru það hafnirnar. Það hefur verið samið um Njarðvík og Keflavík, það mun kosta um 10—12 millj. Einhvers staðar þarf að taka það. Símalagnir þarf um allt land. Til þeirra framkvæmda eru ákveðnar 12 millj. kr. Einhvers staðar þarf að taka það fé. Það hefur verið talað um viðbót við virkjun Sogsins, kostnaður þar mundi vera milli 30—40 millj. kr. Einhvers staðar verður að taka það. Svona er fjöldi fjöldamargt annað, sem mætti telja og taka til athugunar, áður en slegið er föstum framkvæmdum eins og þeim, sem hér um ræðir. Það er langt frá því, að ég sé með þessum orðum mínum að draga á nokkurn hátt úr þeirri þörf, sem er á því að leggja þennan veg. Mér er mjög ljós sú þörf. En þó að hún sé augljós, má ekki loka augunum fyrir því, að ýmsar aðrar framkvæmdir eru mjög brýnar og aðkallandi, og þess vegna er nauðsynlegt, að þær séu einnig teknar til athugunar, um leið og þetta mál er leitt til lykta. M. ö. o., það, sem mér finnst aðalatriðið í þessu máli, er það, að þetta sé ekki tekið úr þeirri málefnaheild, sem fjárhagsráði er ætlað að raða niður. Fjárhagsráði er ætlað að gera till. og

jafnvel ákvarðanir um, í hvaða röð skuli framkvæma. Ég teldi það mjög léitt, ef einhver þm., sem hefði áhuga fyrir málinu, vildi ekki eiga það undir úrskurði fjárhagsráðs af einhverjum ástæðum, heldur bera það fram á Alp. og freista þess að fá það sett í einhverja röð, og þá helzt fram fyrir öll önnur mál út af fyrir sig og án tillits til neins annars. Ég býst við, að ef ekki væri um að ræða síðasta dag þingsins, þá mundu margir þm., af því að fjárhagsráð væri að taka til starfa og hér væri verið að ákveða 20 millj. kr. utan þess, freistað til að koma sínum áhugamálum fram á svipaðan hátt og hér er gert og tryggja þannig, að þau verði tekin úr þeim heildaráætlunum, sem fjárhagsráði er ætlað að gera. Það er nú svo, að það er ekki tími til að bera fram neinar óskir í þessa átt, og það verður þess vegna ekki gert af öðrum. En þess vegna þætti mér líka eðlilegt, að þessir þm., sem að þessu máli standa, létu það ekki koma til úrskurðar hér og sætu alveg við sama borð og aðrir þm., sem líka eiga hagsmuna að gæta og sjá um, að ýmis mannvirki komi í framkvæmd, sem þeim hefur sérstaklega verið falið að sjá um. Og þetta vil ég segja alveg sérstaklega vegna þess, að í l. sjálfum um Austurveg, sem samþ. voru í fyrra, er beinlínis tímatakmörkun, sem ríkisstj. hlýtur að fara eftir og öll framkvæmd verksins hlýtur að miðast við, þ. e., að verkinu verði lokið á 7 árum. (Einhver: Ráðherra á sjálfur töluna 7.) Ég breytti 6 í 7, því að ég taldi það betra. En hvað sem því líður, ætti að felast talsverð trygging í því fyrir flm., að tekið er fram í þessum l., gagnstætt því, sem er í öðrum, hversu lengi má draga að ljúka verkinu. Þess vegna er enn síður ástæða til þess en ef um væri að ræða veg samkv. vegalögum, því að eins og flm. vita, er ekki í vegal. um nokkurn einasta veg ákveðið, hve langan tíma skuli taka að leggja hann. Það er alveg eftir því, hve mikið er veitt til hans á hverjum tíma. En samkv. þessu er beinlínis gert að skyldu að leggja hann á vissum tíma, og skal þá taka lán, ef það fæst. En það eru erfiðleikar á að fá þessi lán nú, og þess vegna getur verið, að það valdi einhverjum örðugleikum. Annars vil ég upplýsa flm. till. um, að Landsbankanum hefur verið skrifað sérstaklega um þetta og óskað eftir, að bankinn tæki til greina ákvæði l. um, að hann lánaði 20 millj. kr., eins og gert var ráð fyrir.

Þessi vegalagning öll frá Reykjavík og austur að Selfossi á að verða með nokkuð öðru sniði en almennt gerist hér. Það er ætlað til, að þessi vegur verði steinsteyptur, byggður sem næst því að vera „moderne“ bílvegur, eða nálgist það mjög, þannig að það verði hægt að láta flutninga fara fram á þessum vegi með lágum flutningskostnaði, og miklu lægri en áður, með því að nota stærri vagna, og einnig verður minna slit á þeim, og allt þetta er mjög nauðsynlegt, því að flutningabörfin er orðin ákaflega mikil á þessu svæði. Ég hef ekki tölur í höfðinu um hvenær flutningabörfin hefur orðið mest, en hún er miklu meiri en gert var ráð fyrir fyrir

örfáum árum. Það er nauðsynlegt, að eitthvað verði gert í málinu til að auka samgöngur milli staðanna, en ég hef óskað eftir, að það verði tekið sem liður í hinu almenna samgöngukerfi landsins, en ekki tekið úr á þann hátt, sem þáttill. gerir hér ráð fyrir. En ekkert í l. bendir á, að framkvæmd eigi að hefja í ár, en ekki fresta til næsta árs. Það er lagt til í þáttill., að í ár verði unnið fyrir um 2,2 millj. kr. Ég veit ekki nákvæmlega, hvað marga menn þarf að hafa í vinnu til að ljúka við helming verksins í ár, eða til að vinna fyrir þessa upphæð. Ég held þó, að til þess mundi þurfa a. m. k. 200—300 menn. Og það er mál út af fyrir sig, hvort það er rétt þá mánuði, sem framleiðsluatvinnuvegir landsmanna þarfnast vinnuafsisins hvað mest, að taka svona stóran hóp og senda upp á Hellsheiði til vegagerðar samtímis því, sem verið er að flytja útlendinga inn á skipin okkar. Vegamálastjóri hefur og upplýst, að ekki takist að ljúka þeim verkum, sem verið er að gera, sökum skorts á vinnuafli.

Það verða ekki eingöngu fjárframlögin, sem koma til athugunar, heldur líka að taka 200—300 menn til þessa starfa frá framleiðslustörfunum og ýmsum aðkallandi, opinberum verkum til þess að ráðast í þessa framkvæmd. Ég fyrir mitt leyti vil fá að athuga það, áður en þessi ráðstöfun yrði gerð, hvort ekki væri heppilegra að nota verk eins og þetta, þegar minna væri um atvinnu en nú og verkefni vantaði fyrir vinnukraftinn. Ég er ekki að spá neinu um, að til þess komi, en vissulega væri gott, ef til þess kæmi, að hafa stórt verk eins og þetta til að starfsetja vinnuaflið, ef á þyrfti að halda. Það er sú leið, sem farin hefur verið í nágrannalöndum okkar, að þegar einkafyrirtæki og atvinnuvegir hafa verið í blóma og þurft vinnuaflið, þá hefur það opinbera dregið sig í hlé, en á hinn bóginn, þegar framleiðslustörfin hafa dregið saman, svo að verkefni hafa ekki verið næg, þá hefur það komið með sín verkefni og jafnað það misvægi.

Ég hélt, að það væri betra, ef hægt væri að koma við hjá okkur einhverju svipuðu formi. Við eigum hér umsókn um lán í Landsbankanum til opinberra framkvæmda upp á nokkuð mikið á annað hundrað millj. kr. Ég teldi það ákaflega vel farið, ef hægt væri að haga þessum framkvæmdum þannig, að eitthvað af þeim væri gert á þeim tíma, þegar beinlínis er þörf fyrir atvinnu. Ég veit náttúrliga ekki, hvort nokkuð af þessum framkvæmdum mætti biða með góðu móti, en um bið á þeim framkvæmdum, sem hér er um að ræða, gildir alveg ákveðið tímatakmörk, og það orkar alltaf tvímælis, hvað hart skuli fara í þessar sakir, en ég er ekki í vafa um, að þjóðfélagslega er þetta betra fyrirkomulag, ef hægt er að koma þessum framkvæmdum einmitt á þann tíma, þegar einkafyrirtæki draga sig til baka.

Ég sem sagt tel, að öll rök mæli gegn því að binda framkvæmd þessa verks meira en gert er í l., og ég tel, að það mætti vel fara svo, að það kæmi kannske, áður en langt um líður, til þess, að menn nagi sig í handarbökin fyrir að hafa farið út í þessa framkvæmd á þeim tíma, þegar þess var engin

Austurvegur. — Lyfjasala. — Sildarleit. — Sildarverksm. — Uppeldisheimili. — Hlutafélög. — Landkynning. — Náttúrugripasafn. — Efni til húsbygginga.

þörf vegna atvinnuvega landsmanna, í stað þess að eiga sér þessa vinnu til góða, þegar á henni þyrfti að halda. Ég þarf svo ekki að lengja umr. um þetta frekar.

Forseti (JPálm): Það eru tveir á mælendaskrá og fundartíma lokið. Fyrir liggur till. um að vísa till. til ríkisstj., og mundi hún sjálfsagt verða samþ., ef tími væri til að ljúka við málið. Mér finnst hv. flm. hafa fengið meira upp úr till. með því að fá yfirlýsingu hæstv. samgmrh. en þótt till. hefði verið vísað til ríkisstj.

Umr. frestað.

Á 60. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til frh. síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framár.

55. Lyfjasala.

Á deildafundum 9. maí var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um endurskoðun á löggjöf um sölu lyfja (A. 791).

Á 56. fundi í Sp., 21. maí, var till. tekin til fyrri umr. (A. 791, 852, 854).

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framár.

56. Sildarleit með langfleygum flugvélum.

Á deildafundum 19. maí var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um sildarleit með langfleygum flugvélum (A. 862).

Till. var aldrei tekin á dagskrá.

57. Sildarverksmiðjan á Hesteyri.

Á deildafundum 20. maí var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um að heimila ríkisstjórninni að kaupa sildarverksmiðjuna á Hesteyri (A. 887).

Till. var aldrei tekin á dagskrá.

58. Uppeldisheimili.

Á 56. fundi í Sp., 21. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um uppeldisheimili (A. 902).

Till. var aldrei tekin á dagskrá.

59. Hlutafélög, verzlunarskrár, firmu og prókúruumboð.

Á 56. fundi í Sp., 21. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um endurskoðun laga um hlutafélög og laga um verzlunarskrár, firmu og prókúruumboð (A. 908).

Till. var aldrei tekin á dagskrá.

60. Landkynningarárþók á ensku.

Á 56. fundi í Sp., 21. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um útgáfu árþókar á ensku til að kynna Ísland erlendis (A. 913).

Till. var aldrei tekin á dagskrá.

61. Náttúrugripasafn ríkisins.

Á 56. fundi í Sp., 21. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um að skora á ríkisstjórnina að undirbúa lagasetningu um náttúrugripasafn ríkisins (A. 915).

Till. var aldrei tekin á dagskrá.

62. Efni til húsbygginga og iðnrekstrar.

Á 58. fundi í Sp., 23. maí, var útbýtt:

Till. til þál. um gjaldeyri vegna innflutnings á efni til húsbygginga og iðnrekstrar (A. 975).

Till. var aldrei tekin á dagskrá, en á 58. fundi í Sp., 23. maí, utan dagskrár, mælti

Snorri Jónsson: Herra forseti. Það hefur verið útbýtt í Sp. till. um gjaldeyri fyrir efni í húsbyggingar. Efni till. er það, að ríkisstj. verði falið að greiða fyrir um innflutningsleyfi á vörum, er snerta þessi mál. Það er vitað, að ótal byggingar hafa staðið ókláraðar marga mánuði vegna efnisskorts. Það er líka vitað, að iðnrekendur hafa neyðzt til að segja upp starfsfólki sínu og loka fyrirtækjunum af sömu ástæðum. T. d. stendur nú fyrir dyrum að loka tveimur verksmiðjum, sem hafa 65 manns í þjónustu sinni. Hér er allmikið í húfi, og vildi ég því mælast til þess við hæstv. forseta, að hann sjái um, að þetta mál verði tekið á dagskrá.

Forseti (JPálm): Þetta mál þarf að ganga til n., svo að ólíklegt er, að hægt verði að ljúka því á þessu þingi.

Fyrirspurnir.

1. Framleiðslutæki þjóðarinnar.

Á 3. fundi í Nd., 14. okt., var útbýtt:

Fyrirspurn til ríkisstjórnarinnar um framkvæmd þingsályktunar frá 5. okt. 1944, um útreikning á framleiðslutekjum þjóðarinnar (A. 5).

Á sama fundi var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 19 shlj. atkv.

Á 16. fundi í Nd., 13. nóv., var fyrirspurnin sett á dagskrá, með því að fjmrh. hafði tjáð sig við því búinn að svara henni.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 17. fundi í Nd., 14. nóv., var fyrirspurnin borin upp og henni svarað.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Þann 5. okt. 1944 var samþ. á Alp. þál. um að fela ríkisstj. að reikna út framleiðslutekjur þjóðarinnar á þann hátt, sem nánar er þar til tekin. Var hún send ríkisstj. með bréfi, dags. 22. nóv. 1944. Með bréfi, dags. 27. s. m., var hagstofunni send þál. og henni falið að sjá um framkvæmd þess, sem í þál. felst. Hagstofan hefur síðan haft hana til athugunar, og hafa hagstofustjóri sjálfur og Gunnar Viðar talið mjög vandkvæðum bundið að framkvæma þetta þannig, að á því yrði nokkuð byggjandi. Í bréfi, sem ég fékk frá hagstofunni í dag um þetta, segir svo: „Það hefur dregið nokkuð úr hömlu að framkvæma þennan útreikning, og stafar það af því, að á honum eru miklir örðugleikar, svo miklir raunar, að vafasamt verður að teljast, hve mikið er hægt að álykta af tölum þeim, sem fást með slíkum útreikningi. Má og segja, að sérstökum erfiðleikum valdi, að byrjað er á slíkum útreikningi á verðlagsbreytingatímum. Þetta verk er þó hafið og verður væntanlega lokið í næsta mánuði.“ Frekari upplýsingar hef ég ekki um þetta að gefa.

Fyrirspyrjandi (Skúli Guðmundsson): Hæstv. ráðh. hefur nú gefið svar við þessari fyrirspurn minni, og telur hann og hefur það eftir hagstofunni, að það muni vera allmikil vandkvæði á því að framkvæma þessa þál. frá 5. okt. 1944. Telur hagstofan,

eftir því sem hæstv. ráðh. skýrir frá, að á þessu séu miklir örðugleikar, m. a. vegna þess, að það eigi að byrja á þessu á verðlagsbreytingatímum. Ég fæ nú ekki skilið, að það geri mikinn mun, hvort segja má, að það séu verðlagsbreytingatímar eða ekki, þegar byrjað er á þessum útreikningi, og þessi umsögn hagstofunnar um till. kemur mér nokkuð á óvart, því að þegar mál þetta var til meðferðar í þinginu á sínum tíma og til athugunar í allshn. Sp., þá átti hún tal við hagstofustjóra um málið, og er skýrt frá viðtali n. við hann í nál. allshn. um þessa till. Þetta nál. er að finna á bskj. 376 í þingtíðindum frá 1944, og segir þar svo, með leyfi hæstv. forseta, eftir að þess er getið, að nefndin hafi fengið hagstofustjóra á fund sinn til viðtals:

„Hagstofustjóri lítur svo á, að með samþykkt till. og framkvæmd fáiist ekki eins fullkomið yfirlit yfir heildartekjur þjóðarinnar og með því að leggja skattskýrslur allra landsmanna til grundvallar.“ Svo segir: „Hins vegar telur hann, að vel sé unnt að framkvæma tillöguna“, o. s. frv. Var síðan gerð sú breyt. á till. hér á þinginu samkv. till. n., að í stað þess, að útreikningnum skyldi verða lokið í júní næstliðið ár, þá skyldi honum lokið í septembarmánuði, og kemur það beint fram í þessu nál., að það er eftir ábendingu frá hagstofustjóra. Mér virðist það einnig koma fram hjá hæstv. ráðh., að þessir örðugleikar við framkvæmd till. séu alls ekki óyfistíganlegir, þar sem hæstv. ráðh. gaf þær upplýsingar, að þess mætti vænta, að þessum útreikningi yrði lokið í næsta mánuði. Hlýtur maður að draga þá ályktun af því, að það hefði verið hægt að ljúka því fyrr, ef lögð hefði verið áherzla á það. En samkvæmt þessari till. frá 1944 ætti nú að liggja fyrir útreikningur á framleiðslutekjum þjóðarinnar fyrir þrjú ár, ef till. hefði verið framkvæmd á þann hátt, sem til var ætlað af þinginu, þ. e. framleiðslutekjur árána 1943, 1944 og 1945. En úr því sem komið er, þá er það vitanlega gott að mega vænta þess, að útreikningur þessara tekna verði birtur í næsta mánuði, þótt fyrr hefði þurft að vera, en betra er seint en aldrei, og er þess þá að vænta, að þetta verði framkvæmt árlega, eins og til var ætlað, enda geri ég ráð fyrir, að þetta verði auðveldara, eftir að einu sinni er búið

Framleiðslutæki þjóðarinnar. — Útflutningur gjafaböggla.

að vinna að þessum útreikningi og finna reglur til að fara eftir.

Ég sé ekki ástæðu til þess að hafa um þetta mörg orð að sinni, en vil þó aðeins segja það, að þegar litið er til þess, að vöruframleiðslan er sá grundvöllur, sem fjárhagsafkoma þjóðarinnar byggist á, þá tel ég það lítt viðunandi, að ekki skuli vera til sæmilega glöggar skýrslur yfir vöruframleiðslu þjóðarinnar ár hvert. Það er áreiðanlegt, að nú er margt skráð, sem hefur minni þýðingu en þetta. Ef slíkar skýrslur væru birtar árlega, þá væri auðveldara að gera sér grein fyrir fjárhagsástæðum þjóðarinnar á hverjum tíma. En þess er full þörf, að menn gerðu það almennt, ekki sízt þeir, sem fara með og stjórna málum í þjóðfélaginu hverju sinni. Slíkar skýrslur gæfu gleggri mynd af árferðinu hjá aðalatvinnuvegum landsmanna en hægt er að fá af þeim skýrslum, sem nú eru gerðar og birtar. Það eru framleiðslutekjur þjóðarinnar, sem segja til um það, hve miklu landsmenn hafa úr að spila ár hvert. Ég tel fjármálum og atvinnumálum þjóðarinnar ekki komið í gott horf, fyrr en sú stefna er upp tekin að takmarka eyðsluna við framleiðslutekjurnar ár hvert. Jafnframt þarf að vinna að því að skipta þessum þjóðartekjum sem sanngjarnast milli landsmanna og koma betri skipun á þau mál en verið hefur nú um skeið.

Ég vil vænta þess, þó að það kæmi ekki fram í ræðu hæstv. fjmrh., að þegar þessar skýrslur liggja fyrir, þá fái þm. þess kost að kynna sér þær, og eðlilegast teldi ég, að þær væru birtar almenningi, og ég vil einnig vænta þess, að sem fyrst verði gerðar skýrslur fyrir öll þessi ár, 1943, 1944 og 1945, sem samkvæmt þál. ættu nú að liggja fyrir skýrslur um.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Ég get verið sammála hv. þm. V-Húnv. um það, að það sé gott að fá þessar skýrslur, þó að ég ætli hins vegar, að ekki sé mikið á þeim að byggja, eins og von hefur verið um hjá sumum. Það er gert ráð fyrir, að skýrslurnar byggist á skattaframtölum, og það hefur komið fram hér á Alp. oft og er víst nokkuð almenn skoðun, að skattaframtöl séu ekki sem áreiðanlegastar skýrslur, og því miður er of mikið satt í því, þótt ekki sé hægt að ráða bót á því að svo komnu. En ég er sammála hv. þm. um það, að það sé vinningur að afla slíkra skýrslna. Ég vefengi ekki, að hagstofustjóri taldi ekki mikil vandkvæði á að gera þessa skýrslu, en hann hefur þá væntanlega, þegar hann ræddi við n., verið bjartsýnni að þessu leyti en reynzt hefur síðar koma í ljós, að hann hafi mátt vera. Vandkvæðin hafa komið fram, þegar átti að fara að vinna að þessu starfi. Eins og kunnugt er, er hagstofustjóri ekki heima nú, og því er ekki tækifæri til þess að ræða við hann sjálfan um þetta, en hann hefði væntanlega getað gefið skýrslu um, hverjir annmarkar eru á þessu verki. Ég efast ekki um, að hagstofan vilji koma þessu í framkvæmd og hafa skýrslur svo fullkomnar og réttar sem efni standa til. Og að sjálfsögðu munu

Alp. verða gerðar kunnar þessar skýrslur, jafnskjótt og þær liggja fyrir.

Fyrirspyrjandi (Skúli Guðmundsson): Það eru aðeins fáein orð út af því, sem hæstv. ráðh. sagði, að skýrslur þessar mundu verða byggðar að mestu leyti á skattaframtölum. En ég held þó, að þær hljóti að verða byggðar að verulegu leyti á öðrum gögnum en skattaframtölum, þ. e. a. s. byggðar á þeim gögnum, sem fyrir liggja um tekjur þjóðarinnar af framleiðslu til útflutnings. Það er auðvelt að draga saman nokkurn veginn ábyggilegar skýrslur um vöruútflutning frá landinu, og eru að sjálf-sögðu til upplýsingar um útflutninginn annars staðar en í skattaframtölum. Ég tel þess vegna víst, að þessar skýrslur verði að verulegu leyti byggðar á öðrum gögnum en skattaframtölum, þó að gripið verði til þeirra að nokkru leyti við þessar skýrslu-gerðir.

2. Útflutningur gjafaböggla.

Á 12. fundi í Nd., 7. nóv., var útbýtt:

Fyrirspurn til viðskiptamálaráðherra um útflutning gjafaböggla (A. 78).

Á 14. fundi í Nd., 11. nóv., var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 18 shlj. atkv.

Á 40. fundi í Nd., 18. des., var fyrirspurnin borin upp og rædd.

Fyrirspyrjandi (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Ég get verið stuttur um þetta mál, þar sem þessari fyrirspurn hefur nú þegar verið svarað í verki með því, að viðskmrn. hefur gefið út reglugerð, er fullnægir þeim tilmælum og skoðunum, sem ég lét í ljós í grg. fyrir þessari fyrirspurn, að nauðsyn bæri til þess að gera ráðstafanir til þess að stemma stigu við því, að vörur, sem skortur væri á í landinu, væru fluttar út úr landinu í formi gjafaböggla.

Í sambandi við tölur í grg. fyrirspurnarinnar, sem hér er um að ræða, vil ég taka fram, að ég hef fengið nokkrar upplýsingar frá póst- og síma-málastjóra um póstbögglasendingar, sem tilfærðar eru í grg. Við tölurnar í grg. hefur póst- og síma-málastjóri þetta að athuga: „1) Tölurnar fyrir 1939 og 1944 ná yfir alla póstbögla frá Íslandi til umræddra landa þessi ár. 2) Tölurnar fyrir 1945 og 1946 ná aðeins yfir póstbögla senda frá Reykjavík til umræddra landa. Auk þess hafa pósthúsin á Akureyri, Siglufirði, Ísafirði og í Vestmannaeyjum afgreitt bögglaþóst beint til Danmerkur, og má áætla hann ca. 2000 böggla á árinu 1945 og ca. 3000 á árinu 1946.“ — Vil ég láta þetta koma hér fram.

Útflutningur gjafaböggla. — Viðlega báta um vertíðir.

Að öðru leyti langar mig til að segja örfá orð viðkomandi framkvæmd ákvæða reglugerðarinnar, sem viðskmrh. setti um útflutning gjafaböggla, þ. e. a. s. um skylduna til að sækja um útflutningsleyfi fyrir þeim. Ég tók fram í grg. minni, að ég teldi þörf á þessari reglugerð, fyrst og fremst vegna þess, að erlendir menn, sem stundað hafa hér vinnu, virtust hafa misnotað heimild um útflutning á varningi án leyfis og að með því móti kæmi fram nokkurt gjaldeyrstap fyrir þjóðina. Hins vegar virðist ekki ástæða til að koma í veg fyrir það, þó að Íslendingar sendi Íslendingum, nánum ættingjum og vinum, sem erlendis dveljast, smágjafir, sem hafa ekki verulega þýðingu fyrir vöruförða landsmanna og erlenda gjaldeyri. Nú er sett um þetta reglugerð, eins og kunnugt er. En þessi reglugerð kom á þeim tíma, þegar nauðsyn virðist til bera að sýna nokkurt frjálslýndi í framkvæmd hennar. Og því er ekki að leyna, að þessi reglugerð mun hafa komið illa við ýmsa, sem höfðu áður haft þann sið að senda Íslendingum, sem dveljast erlendis, eða erlendum kunningjum og vinum vingjafir, en gátu það ekki að þessu sinni, vegna þessarar reglugerðar. Og vegna þess að ég vakti máls á þessu á sínum tíma, að þessi reglugerð yrði sett, vil ég láta í ljós þá skoðun, að óska þess, að þessi reglugerð verði framkvæmd með nokkru frjálslýndi, ef unnt er, án þess að vöruförða landsins sé stefnt í nokkra hættu, og ef það væri mögulegt án þess að það kæmi um of við gjaldeyrissjóðinn. — Hitt er auðvitað sjálfsagt, að hafa reglugerð um þetta efni, eins og sett var, og lýsi ég ánægju minni yfir því, að til þessarar ráðstöfunar skuli hafa verið gripið, og þakka ég hæst. viðskmrh. fyrir afskipti hans af málinu.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Herra forseti. Frá árinu 1937 hefur verið höfð sú tilhögun á um póstflutning, að heimilt hefur verið að senda til útlanda gjafaböggla, allt að 50 kr. virði, án útflutningsleyfis og þá án tollskoðunar, en svo seinna, vegna breyt. á gildi peninga, sem miðað var við í þessu efni, hækkuð upp í 300 kr.

Það má segja, að fram til yfirstandandi árs hafi þess ekki orðið vart, að þetta hafi verið misnotað á nokkurn hátt, og hefur þess vegna ekki gefizt tilfni til þess að setja skorður við misnotkun á þessum ákvæðum. En þegar kom fram á síðari hluta s. l. sumars, varð þess vart, að póstsendingar til útlanda voru orðnar óeðlilega miklar, einkum til Danmerkur. Þetta leiddi til þess, að tollstjóra var falið að athuga þetta mál, ég held, að það hafi verið í síðari hluta október s. l. Kom þá í ljós við þá athugun, að þessar sendingar fóru sívaxandi, og þar að auki var að sjálfsögðu nokkuð varhuga-vert að treysta því, að bögglaarnir geymdu ekki meira verðmæti raunverulega en upp var gefið. Það er vafalaust alveg rétt, sem hv. 4. þm. Reykv. sagði, að ástæður til þessa liggja fyrst og fremst í því, að erlendir menn, sem hér dveljast og leita sér atvinnu hér, hafa ekki fengið yfirfærsluleyfi fyrir

svo miklu fé, sem þeir hafa getað lagt fyrir og viljað koma heim til ættingja sinna eða þeirra, sem þeir eiga fyrir að sjá erlendis, og hafa þess vegna gripið til þess ráðs að kaupa í búðum ýmiss konar varning, aðallega tóbak og ýmiss konar álnavöru, til þess að senda heim í land sitt til þess að yfirfæra á þann hátt fé, sem þeir hafa ekki fengið yfirfærsluleyfi fyrir. Ég vil ekki telja, að hér sé um gjaldeyrstap fyrir þjóðina að ræða, því að þess verða menn að gæta, að ef við á annað borð leitum eftir erlendum mönnum til að vinna hér, verðum við einhvern tíma að yfirfæra kaup þeirra endanlega. Og því verður ekki neitað, að frá gjaldeyris-sjónarmiði komumst við frekar létt frá þessum yfirfærslum með því að leyfa þeim að kaupa vörur, sem eru jafnhátt tollaðar eins og t. d. tóbak. Og raunar gildir það um flestar þær vörur, sem sendar hafa verið á þennan hátt, sem hér hefur verið um rætt, að tiltölulega lítinn gjaldeyri þarf til þess að kaupa þær frá útlöndum, því að það eru tollháar vörur, í samanburði við verð það, sem þær eru seldar á hér. Hins vegar er skortur hér t. d. á vefnaðarvörum, og af þeim ástæðum áleit ríkisstj. óhjákvæmilegt að gripa hér í tauma, og leiddi það til þess, að reglugerð var sett um þetta í þessum mánuði, sem bannar útflutning á öllum vörum, nema leyfi ráðuneytisins komi til.

Hv. 4. þm. Reykv. gat þess, að þær útflutningsreglur, sem settar hafa verið í þessum efnun, mundu vera nokkuð strangar, og skal ég játa, að ég býst við, að helzt til langt hafi þarna verið gengið, og hef ég tekið málið til athugunar, hvort ekki sé hægt að rýmka reglurnar að einhverju leyti. Einnig mun það verða tekið til athugunar, sérstaklega hvað tóbak snertir, hvort ekki verði hægt að auka skammtinn frá því, sem hann er nú. Að öðru leyti er málið komið í höfn, og hef ég því ekkert frekar um það að segja.

3. Viðlega báta um vertíðir.

Á 3. fundi í Sp., 22. okt., var útbýtt frá Nd.: *Fyrirspurn til ríkisstjórnarinnar um framkvæmd þál. um athugun á því, hvernig bátafloata landsmanna verði tryggð aðstaða til viðlegu um vertíðir og vermönnum viðunandi aðbúnaður* (A. 19).

Á 5. fundi í Nd., 24. okt., var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 22 shlj. atkv.

Á 17., 18., 21., 22., 24. og 31. fundi í Nd., 14., 15., 21., 22., 26. nóv. og 3. des., var fyrirspurnin tekin á dagskrá, með því að atvrmh. hafði tjáð sig við því búinn að svara henni.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið fram.

Afkoma sjávarútvegsins. — Starfskerfi. — Atvinnu deild. — Vatnsveitur. — Sementsverksmiðja. — Störf stjórnarskrárnefnda.

4. Afkoma sjávarútvegsins.

Á 3. fundi í Sp., 22. okt., var útbýtt frá Nd.:

Fyrirspurn til atvinnuáráðherra um framkvæmd þál. um athugun á framleiðslukostnaði sjávarafurða og afkomu sjávarútvegsins (A. 20).

Á 5. fundi í Nd., 24. okt., var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 20 shlj. atkv.

Á 21., 22., 24. og 31. fundi í Nd., 21., 22., 26. nóv. og 3. des., var fyrirspurnin tekin á dagskrá, með því að atvnrh. hafði tjáð sig við því búinn að svara henni.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið fram.

5. Starfskerfi og rekstrargjöld ríkisins.

Á 9. fundi í Nd., 1. nóv., var útbýtt:

Fyrirspurn til ríkisstjórnarinnar um framkvæmd þingsályktunar um athugun á starfskerfi og rekstrargjöldum ríkisins (A. 65).

Á 10. fundi í Nd., 4. nóv., var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 19 shlj. atkv.

Á 22., 24. og 31. fundi í Nd., 22. og 26. nóv., 3. des., var fyrirspurnin tekin á dagskrá, með því að fjmrh. hafði tjáð sig við því búinn að svara.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið fram.

6. Atvinnudeild háskólans.

Á 12. fundi í Nd., 7. nóv., var útbýtt:

Fyrirspurn til atvinnuáráðherra um skipun deildarstjóra í iðnaðardeild atvinnudeildar háskólans (A. 80).

Á 14. fundi í Nd., 11. nóv., var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 18 shlj. atkv.

Á 40. fundi í Nd., 18. des., var fyrirspurnin tekin á dagskrá, með því að atvnrh. hafði tjáð sig reiðubúinn að svara henni.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið fram.

7. Vatnsveitur.

Á 15. fundi í Nd., 12. nóv., var útbýtt:

Fyrirspurn til ríkisstjórnarinnar um undirbúning löggjafar um vatnsveitur (A. 98).

Á 16. fundi í Nd., 13. nóv., var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 19 shlj. atkv.

Með bréfi, dags. 14. nóv., sendi forseti Nd. félmrh. fyrirspurnina og beiddist jafnframt vitneskju um, hvenær ráðh. teldi sig reiðubúinn að svara.

Við bréfi þessu barst aldrei svar, og var fyrirspurnin ekki á dagskrá tekin fram.

8. Sementsverksmiðja.

Á 117. fundi í Nd., 22. apríl, var útbýtt:

Fyrirspurn til atvinnuáráðherra um byggingu nýrrar sementsverksmiðju á Íslandi (A. 686).

Á 118. fundi í Nd., 28. apríl, var fyrirspurnin tekin á dagskrá til ákvörðunar um, hvort leyfð skyldi.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 119. fundi í Nd., 29. apríl, var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 18 shlj. atkv.

Á 135. fundi í Nd., 21. maí, var fyrirspurnin tekin á dagskrá, með því að atvnrh. hafði tjáð sig við því búinn að svara henni.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið fram.

9. Störf stjórnarskrárnefnda.

Á 5. fundi í Sp., 29. okt., var útbýtt frá Ed.:

Fyrirspurn til forsætisráðherra um störf stjórnarskrárnefnda (A. 47).

Á 6. fundi í Ed., 30. okt., var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 9 shlj. atkv.

Á 31. og 32. fundi í Ed., 11. og 12. des., var fyrirspurnin tekin á dagskrá, með því að forsrh. hafði tjáð sig við því búinn að svara.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið fram.

10. Læknishéruð o. fl.

Á 7. fundi í Ed., 31. okt., var útbýtt:

Fyrirspurn til ríkisstjórnarinnar um framkvæmd þingsályktunar um skipun læknishéraða og um læknisþjónustu í sveitahéruðum (A. 56).

Á 8. fundi í Ed., 1. nóv., var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 10 shlj. atkv.

Með bréfi, dags. 1. nóv., sendi forseti Ed. félmrh. fyrirspurnina og beiddist jafnframt vitneskju um, hvenær ráðh. teldi sig við því búinn að svara.

Við þessu bréfi barst aldrei svar, og var fyrirspurnin ekki á dagskrá tekin framar.

11. Opinberir starfsmenn.

Á 8. fundi í Ed., 1. nóv., var útbýtt:

Fyrirspurn til ríkisstjórnarinnar um undirbúning lögjafar um opinbera starfsmenn (A. 61).

Á 9. fundi í Ed., 4. nóv., var fyrirspurnin tekin á dagskrá til ákvörðunar um, hvort leyfð skyldi.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 10. fundi í Ed., 6. nóv., var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 10 shlj. atkv.

Á 33., 35. og 39. fundi í Ed., 13., 17. og 19. des., var fyrirspurnin tekin á dagskrá, með því að dómsmrh. hafði tjáð sig við því búinn að svara.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framar.

12. Björgunar- og eftirlitsskip Vestfjarða.

Á 15. fundi í Sp., 5. des., var útbýtt frá Ed.:

Fyrirspurn til ríkisstjórnarinnar um björgunar og eftirlitsskip Vestfjarða (A. 180).

Á 29. fundi í Ed., 6. des., var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 11 shlj. atkv.

Með bréfi, dags. 9. des., sendi forseti Ed. dómsmrh. fyrirspurnina og beiddist jafnframt vitneskju um, hvenær ráðh. teldi sig reiðubúinn að svara.

Við bréfi þessu barst aldrei svar, og var fyrirspurnin ekki á dagskrá tekin framar.